

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİMDALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

EL-ENVERÎ SEYYİD SA‘DULLAH’IN İRAN SEFÂRETNÂMESİ
(1259-1262/ 1843-1846) TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRME

(Yüksek Lisans Tezi)

Şükriye AKDEMİR

İstanbul 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİMDALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

EL-ENVERÎ SEYYİD SA‘DULLAH’IN İRAN SEFÂRETNÂMESİ
(1259-1262/ 1843-1846) TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRME

(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN

Şükriye AKDEMİR

İstanbul 2007

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Şükriye Akdemir'in "El-Enveri Seyyid Sa'dullah'ın İran Sefaretnamesi (1259-1262 / 1843-1846) Transkripsiyon ve Değerlendirme" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarih Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Zekeriya Kurşun
Üniversitesi Marmara

İmza

.....

Üye : Prof.Dr. Vahdettin Engin
Üniversitesi Marmara

.....

Üye : Prof.Dr. Ufuk Gülsoy
Üniversitesi Marmara

.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 31/12/2007 tarih ve 22-3 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENVERÎZÂDE SEYYİD MEHMED SA'DULLAH ENVERÎ EFENDİ VE MİSYONU

1.1. Hayatı	4
1.2. Enverî Efendi'nin İran Murahhaslığı'na Memuriyeti	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEFÂRETNÂME-İ İRAN ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Sefaretnâme-i İran'ın Şekil Özellikleri	10
2.2. Sefaretnâme Metninin Muhtevâ Bakımından Değerlendirilmesi	11
2.3. Müzakerelere konu Olan Sorunlar	12
2.4. Rusya ve İngiltere Devletlerinin Tutumları	21
2.5. Antlaşma Metninin Hazırlanması	24

KAYNAKÇA.....	27

SEFARETNÂME-İ İRAN İSİMLİ ESERİN TRANSKRİPSİYONU	29- 292

ÖZET

Safevi Devleti ile başlayan Osmanlı-İran ilişkileri, her iki devleti de memnun etmeyecek durumda gelişmiştir. İki devlet karşılıklı geliştirdiği politikalarla Irak bölgesine hakim olmak istemiştir. Bölgenin hakimi Osmanlı Devleti'dir. Bu süreç XIX. yüzyıla değin devam etmiştir. İran'ın bölgedeki ticaretten pay almak isteği bu dönemde daha da belirginleşecektir. İki devlet arasındaki hudud oldukça uzundur. Bölgede yaşayan aşiret ve tebanın muğlak durumu ve daha önceden yapılan antlaşmaların sorunlara kalıcı çözümler üretmeyişi, iki devlet arasındaki ilişkileri daha da zorlaştırmıştır. Bu dönemde iki devlet ilişkilerine İngiltere ve Rusya da müdahil olmuştur. Muhammed Şah'ın Herat'ı işgaliyle gerginleşen İran-Osmanlı ilişkileri, İngiltere ve Rusya'nın arabuluculuğuyla bir savaş vuku bulmadan neticelenecektir. 1847 Erzurum Antlaşması öncesi, İran Devleti Murahhası Mirza Taki Han ile Osmanlı Devleti Murahhası Enverî Efendi, iki devlet arasındaki sorunları çözmek amacıyla Erzurum'da bir araya gelmişlerdir. İngiltere ve Rusya da bu müzakerelere gözlemci olarak katılmıştır.

İki devlet arasında yapılan bu görüşmeler yaklaşık dört yıl (1843- 1847) sürmüştür. Enverî Efendi, Erzurum'da İran Sefiri ile yaptığı mükâleme mazbatalarını ve Hariciye Nezareti ile yaptığı yazışmaları *İran Sefaretnamesi* adıyla kaleme almıştır. Eserimiz müellif yazmasıdır. Başka nüshası bulunmamaktadır.

Sefâretnâme metni, Osmanlı İran ilişkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca İngiltere ve Rusya'nın bölgeye yönelik tutumunu bu eserle görmekteyiz. Eserimiz diplomasi tarihi açısından da son derece önemlidir.

Tezimiz *İran Sefâretnâmesi* isimli eserin transkripsiyonu ve değerlendirilmesini ihtiva etmektedir. *Sefâretnâme* metninin Latin Alfabesi ile Türkçe'ye kazandırılması amaçlanmıştır.

İran Sefâretnâmesi isimli eser, Osmanlı Türkçesi'nin en güzel nesir örneklerinden birisidir.

ABSTRACT

Ottoman-Iranian relations began with the Safevi State, but developed unsatisfactorily for both parties. Both states tried to impose their policies on the Iraq region. The ruler of the region was the Ottoman Empire. This process continued until the 19th century. In this period, Persia's demand to receive a portion of the regional trade became more significant. The frontier between the two states is very long. The relationship between the two states became more difficult because of the unclear situation of the subjects and tribes in the region, and the failure of previously signed agreements to provide a permanent solution to the problems in the region. It was during this period that England and Russia began to interfere in relations between the two states.

Tensions in Ottoman-Persian relations increased with the occupation of Herat by Muhammed Şah, but war was avoided through the intervention of England and Russia.

Before the Erzurum Pact in 1847, Persian state representative, Mirza Taki Khan, and Ottoman Empire representative, Sir Enverî, conducted a series of negotiations to attempt to solve the problems between the two states. England and Russia joined these negotiations as observers.

These negotiations between the two governments continued for approximately four years (1843-1847) Enverî Efendi recorded the official reports of meetings with the Persian ambassador in Erzurum and correspondence with the Iranian Foreign Ministry in a book entitled "Iran Sefaretnamesi". This work exists only in manuscript form.

The text of "Sefaretname" is important in understanding relations between the Ottoman Empire and Persia. We can also discern the attitudes of Russia toward the region in this book. At the same time, this book is hugely important in the history of diplomacy.

This thesis contains the transcription and analysis of "Iran Sefaretnamesi" and its aim is the creation of a Turkish translation of this invaluable document.

The Iran Sefaretname is an exquisite of Ottoman Turkish prose.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, XVI. Yüzyılda Safevi Devleti'nin kurulmasıyla beraber özel olarak Bağdat, genel olarak Irak bölgesinde karşılıklı politikaların geliştirildiği ve bölgeye hakimiyet kurma isteğinin her iki devlet tarafından etkin olduğunu görmekteyiz. Bu hakimiyet mücadelesinde Osmanlı Devleti galip gelmiş olsa da, tarih boyunca bölgede nüfuz oluşturma mücadelesinin bittiği söylenemez.

XIX. Yüzyıla gelinceye değin bölgenin hakimi Osmanlı Devleti'dir. Muhammed Şah'ın iktidara gelmesine kadar geçen süreçte bölgede çok önemli sorunların ortaya çıkmadığı görülür. Muhammed Şah Dönemi'nde İran'ın Irak bölgesinde egemenlik kurmak istediği görülür. Ayrıca bu dönemde bölgeyle İngiltere ve Rusya'nın da ilgilenmesi gündeme gelecektir. Zira İran'ın Rusya ile işbirliği yapabileceği endişesi devletlerarası bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti ise bu dönemde Balkanlarda, Mora'da başka bir takım bölgelerde isyanlar ile uğraşmaktadır. Aynı sıralarda Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyan etmesi ise Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırmıştır.

Muhammed Şah'ın Herat'ı işgali ile gerginleşen iki devlet ilişkileri 1843 Erzurum Antlaşması ile sonuçlandırılır. Erzurum Antlaşması, sorunlara kalıcı çözüm bulmakta yetersiz kalmıştır. Kerbela Olayı ile iyice gerginleşen iki devlet ilişkileri İran'ın Süleymâniye' ye saldırması ve Osmanlı Devleti topraklarındaki Şîîler'in ülkesine dönmesini ilan etmesiyle iki devlet arasında savaş kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu durum bölge üzerinde arayış içinde olan İngiltere ve Rusya'ya aracılık yapma fırsatı vermiştir. Bu çalışma da bu sürecin yazışmalarını ihtiva etmektedir.

Osmanlı İran ilişkilerinin siyasi tarihi bilinirken; iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Eserimiz bu dönemde İran, Osmanlı Devleti diplomasisine ayna tutmaktadır. Aynı zamanda İngiltere ve Rusya'nın bölge üzerindeki politikalarını anlamak ve devletlerarası diplomasi tarihi açısından da ehemmiyet taşımaktadır.

İran Sefâretnâmesi isimli eserin aslı Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Metni çalışmam sırasında kütüphane yetkilileri eserin aslını değil elektronik ortamda kopyasını görmeme izin verdiklerinden bu kopya üzerinde çalışmamı sürdürdüm. Bu çalışma ile

hedeflenen *İran Sefâretnâmesi* isimli eserin Türkçe'ye kazandırılmasıdır Ayrıca eser Osmanlı ile İran arasındaki diplomatik ilişkilerin mahiyetini, dönem itibariyle, aydınlatmaktır.

Birinci bölümde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığım çalışmalar sonucunda müellifin hayatına ait bilgilere yer verdik. İkinci bölümde, okuyucunun işini kolaylaştırmak amacı doğrultusunda *Sefâretnâme* metnini önce şekil özellikleri bakımından daha sonra da muhteva bakımından değerlendirmesi bulunmaktadır. Muhteva bakımından metin değerlendirilirken müzakerelere konu olan sorunlar, İngiltere ve Rusya'nın tutumları, antlaşma metninin hazırlanması başlığı altında metnin değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü bölüm, *Sefâretnâme* metninin transkripsiyonundan oluşmaktadır. Eserin transkripsiyonu yapılırken günümüz Türkçe'si dikkate alınmıştır. Metin içerisinde mürekkep dağılması veya çeşitli nedenlerden okunamayan kelimelerin yerine boşluk bırakılırken, okunuşundan emin olunamayan kelimeler, imla kuralları dikkate alınarak okunduktan sonra kelimenin yanında soru işareti kullanılmıştır.

Tez çalışmalarım boyunca yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN Beyefendi'ye şükran ve minnetlerimi sunarım. Burada adını zikredemediğim değerli fikir ve görüşlerine başvurduğum hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Sayın Mehmet YAŞA'ya Dr. Yalçın TAYŞİ'ye ve kardeşlerime müteşekkirim.

Şükriye AKDEMİR

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
A.g.t.	Adı geçen tez
A.MKT	Sadâret Mektûbî Kalemi
A.MKT.NZD	Nezâret ve Devâir Yazışmaları
B	Receb
bkz.	Bakınız
BEO.	Bâbîâlî Evrâk Odası
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
C	Cemâziyye'l-âhir
CA	Cemâziyye'l-evvel
CML	Cevdet Maliye
Dr.	Doktor
HAT	Hatt-ı Hümâyûn
İ.DH	İrâde Dahiliye
İ.MSM	İrade Mesâil-i Mühimme
L	Şevval
M	Muharrem
Nr.	Numara
N	Ramazan
R	Rebîü'l-âhir
RA	Rebîü'l-evvel
S	Safer
s.	sayfa
Ş	Şaban
Z	Zilhicce
ZA	Zilka'de

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin en parlak devirlerinde yani XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu sınırı olan İran'da Safevi Devleti kurulmuştu. Bu iki gücün İslâm dünyası üzerinde nüfuz kurma çabalarının yanı sıra Avrupalı Devletlerin Osmanlı'nın Batı'daki ilerleyişini durdurmak için Safevi Devleti'ni Osmanlı'ya karşı kışkırtması da iki komşu devleti karşı karşıya getirmiştir.

Safevi Devleti'nin kuruluşundan itibaren Osmanlı-İran ilişkilerinde sürekli çekişmeler yaşanmıştır. İki devletin sınır bölgelerini güvenlik altına almak isteği aynı zamanda bölgenin stratejik önemi; karşılıklı çatışmaları beraberinde getirmiştir. Dönem dönem ise iki devlet arasında savaşların da yer aldığı görülmektedir (1514, 1639, 1723, 1746, 1776, 1779, 1812, 1823). İki devlet, aralarında antlaşmalar yapmış olsa da birbirlerinin zayıf anlarını daima kovalamışlardır.

İki komşu devlet arasındaki siyasi sorunların ve mezhep farklılıklarının yanı sıra sınır bölgesindeki sosyal ve idari yapının da iki devlet ilişkilerini etkilediğini görmekteyiz.¹ Sınır bölgelerinde oturan aşiretler de çeşitli nedenlerden dolayı zamanla ya birbirinin hasmı olmuş ya da göçebe hayatın gereği olarak iki tarafın sınırlarını ihlal ederek asayiş bozmuşlardır. Aşiretlerin mevsimine ve iktisadi şartlara göre yer değiştirdiklerini görmekteyiz. Aşiretlerin kontrolü ve tabiiyetleri meselesi devletler için önemli bir sorun halini almıştır.

1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması ile iki devlet arasında kesin sınırlar tespit edilmiştir. 1746'da yapılan antlaşma ile Kasr-ı Şirin Antlaşması tasdiklenmiştir. Bu antlaşmadan sonra nispeten iki taraf arasında çok ciddi problemler görülmemiştir.² Bu tarihten sonra çıkan sorunların diplomasi yoluyla çözümüne gidilmiştir.

XVIII. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, İran ile arasındaki sorunları müzakereler yoluyla çözme yolunu tercih ettiği görülmektedir. Örneğin; II. Ahmed tarafından Dürri Efendi, İran'ın siyasi durumunu incelemek üzere (1132/ 1720) İran'a gönderilmiştir.³ Yine 1159/ 1746 yılında Mustafa Nazif Efendi'nin ve 1160/ 1747'de Sivas Valisi Hacı Ahmed

¹ Mehmed Hürşid Paşa, *Seyahatnâme-i Hudûd*, İstanbul 1997, s. 13.

² M. Saffet Sarıkaya, "Dini ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İran Münasebetleri" *Türk Kültürü* c.31, sayı. 363, s.420

³ Münir Aktepe, "Dürri Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s.1-6, İstanbul, 1967-1968.

Paşa'nın yazmış oldukları sefaretnameler yoluyla Osmanlı-İran ilişkileri hakkında bilgiler edinebiliyoruz.⁴

Şüphesiz Osmanlı İran ilişkilerinde en mühim unsurlardan bir tanesi Bağdat Vilayeti sınırları içinde yer alan ve Şiî İran için önemli mekanlardan biri olan Kerbelâ'dır ve üzerinde XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla kadar bir rekabet yaşanmıştır. Zaman zaman fiili işgal arayışlarına girişen İran bu konuda başarılı olamamış ve kısa kesintiler dışında bölge sürekli Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. İran genel olarak Irak özel olarak da Kerbela üzerinde nüfuz icra edebilmek için Şiîlği kullanmasının yanı sıra bazen de Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zaafılardan istifade etme yolunu seçmiştir.

XIX. Yüzyıla gelindiğinde o günkü şartlardan istifade ile İran, Osmanlı sınırlarında kendi lehinde kazanımlar elde etmeye yönelmiştir.⁵ 1821 yılında Haydaranlu ve Sebîkî aşiret reislerinin Osmanlı'ya sığınmaları ve Erzurum tarafından Hacc'a giderken Hafız Ali Paşa'nın İran kervanına saldırması Osmanlı ile İran arasında savaşın başlamasına neden olmuştu. Bu tarihlerde Balkanlarda, Bosna ve Hersek ile Yunan ayaklanmaları aynı zamana tekabül eder. Bu çekişmelerin akabinde 1823'te Osmanlı ile İran arasında Erzurum Antlaşması yapılmıştır. 1837 yılına kadar iki devlet arasında aşiretlerin birbirlerine saldırımları haricinde başka önemli bir sınır anlaşmazlığının olmadığı görülmektedir.

İki devlet arasında yapılan 1823 Erzurum Antlaşması, daha önceki diğer antlaşmalar gibi sorunlara kalıcı çözüm bulamamıştır. İki devlet arasındaki sorunlar devam edegelmiştir.

Muhammed Şah'ın 1837'de Herat'ı muhasara etmesi, buna mukabil Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa'nın Muhammara'daki Ka'b Aşireti'ni kontrol etme çalışması İran'ın tepkisine neden olmuştur. Bu durum her iki devlet arasındaki gerginliğin yeniden artmasına neden olmuştur.⁶ Osmanlı İran ilişkilerinde yeni bir diplomasi süreci başlamıştır. 1843'te Kerbela ve Necef'te meydana gelen olaylar bu süreci hızlandırmıştır.⁷

Nitekim, 1847 Erzurum Antlaşması görüşmeleri İngiltere ve Rusya'nın teşvik ve katılımları ile gerçekleşecektir. Bu dönemde bölgeyle İngiltere ve Rusya'nın da ilgilenmeye başladığı ve Rusya ile İran'ın yakınlaştığı; muhtemel bir Osmanlı-Rus Savaşı sırasında İran'ın Rusya politikaları doğrultusunda hareket edebileceği görülmektedir. Bu durumda bölgedeki Şiî nüfus isyan edebilir ve İran bu durumu kendi lehine kullanabilirdi.⁸

⁴ Faik Reşid Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, İstanbul 1992, s. 84-86.

⁵ Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkilerinde Şiîliğin Rolü*, Ankara 1990, s.66

⁶ Mehmed Hurşid Paşa, *a.g.e.*, İstanbul 1997, s.23

⁷ Dilek Kaya, *XIX. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kerbelâ Sancağı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004., s.64

⁸ Dilek Kaya, *a.g.t.*, İstanbul 2004., s. 65

Sonuç olarak İngiltere ve Rusya'nın XIX. yüzyıl başlarından itibaren bölgedeki çıkarları doğrultusunda bölgeye müdahil olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İngiltere ve Rusya'nın çabalarıyla Osmanlı İran müzakereleri başlayacaktır. Erzurum'da yapılması kararlaştırılan müzakere görüşmelerine; Osmanlı Devleti adına Enverî Sa'dullah Efendi, İran adına Mirza Takî Han görevlendirilmiş olup aracı devletlerden İngiltere adına Colonel Williams, Rusya adına ise Colonel Daitzi iştirâk etmiştir. Görüşmelerin başlaması ve devamı sürecinde tarafların memnuniyetsizlikleri dikkat çekmektedir. Özellikle İran'ın Rusya'nın da desteğiyle zaman zaman müzakere görüşmelerini çözümsüzlüğe sürüklediği görülür. İngiltere, ilk başta Osmanlı'dan yana hareket etse de Rusya'nın baskısı ve etkisiyle Osmanlı'dan yana tavrında ekincede kalacaktır.

Enverî Efendi'nin müzakereler sırasında gerekli gördüğü yerlerde Fransa, Amerika gibi devletler arasında geçen bazı örneklerle olayları açıklaması tarih bilgisine ve diplomasiye hakimiyetinin birer göstergesidir. Enverî Efendi'nin meclis müzakereleri sonrası Hariciyye'ye ve Sadarete yazdığı belgelerde kullandığı lisan ve elkâblarda aynı anlama gelen kelimelerin bazen Osmanlıcası, bazen Farsçası bazen de Arapçası'nın kullanıldığı görülür ve metnin tamamına bakıldığında Farsça, Osmanlıca ve Arapça'yı çok iyi derecede bildiği ve kullandığı anlaşılır. Aynı zamanda kullandığı dilin akıcı ve anlaşılır olduğu da görülür.

İran Sefâretnâmesi isimli metin 1843/ 1847 yılları arasında yukarıda zikr edilen Osmanlı Murahhası Enverî Efendi'nin Erzurum'da İran murahhası ile yaptığı görüşmelerin mazbataları ile Hariciye Nezareti ile yaptığı yazışmalardan oluşmaktadır.

İran Sefâretnâmesi isimli eser, diplomasi tarihi açısından önemli bir kaynak olduğu kadar, Osmanlı Türkçesi'nin en güzel nesir örneklerinden birisidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ENVERİZÂDE SEYYİD MEHMED SA‘DULLAH ENVERÎ EFENDİ VE MİSYONU

1.1. HAYATI

Enverî Efendi'nin hayatı hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Memuriyet hayatı göz önüne alındığında XIX. yüzyıl başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Divan-ı Hümayûn kaleminden yetişip bazı vezirlere ve özellikle Selim Mehmed Paşa⁹'ya divan kâtipliği yaptığı ve daha sonra mühime-nüvis olduğu anlaşılmaktadır. 1830-1831 yıllarında (h.1246) küçük kale tezkirecisi olmuş ve hâcegânlık payesi almıştır.¹⁰

II. Mahmud Devri'nde devletin merkez teşkilatında yapılan yenilikler ve padişahın devleti merkezileştirme çabaları sadarete de birtakım yenilikleri beraberinde getirmiştir. II. Mahmud Devri'nde başlayan bu yenilik Sultan Abdülmecid Devri'nde de devam etmiştir. Abdülmecid Devri'nde Dahiliye Nezareti bir daha kurulmayarak gördüğü işler müsteşarlık, mektûbî kalemi, dahiliye kitâbeti, dâhiliye kalemi vs. alt birimlerin yardımıyla yürütülmüştür. Bu durum 18 Şubat 1869'a kadar devam etmiştir. 21- 22 Mart 1838 (h.24 Z 1253/) tarihinde Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri'nde yapılan değişiklikler sırasında bir takım yeni makamlar ihdas edilmiş bir kısım makamlar da kaldırılmıştır.¹¹

Enverî Efendi'nin de sadaret makamındaki bu değişiklikten etkilendiği anlaşılmaktadır. 1832-1833 (h.1248) yılında Amedi hulefâsından bazı kâtiplerin başka kalemlere gönderilmesi ve Amedi Hulefâsı olarak dört kişinin kalması üzerine yeni iki kişinin daha istihdam edilmesi icab etmiştir. Bu durumda mühime-nüvisanından ve hocagândan olan Enverîzâde Sa'dullah Enverî Efendi, uygun görülüp Amedi Odası'na nakil edilmiştir¹². Amedi Hulefâsından olan Enverî Efendi'nin yeni hizmetinin karşılığı olarak Aydın Sancağı dahilindeki zeametine iki bin beş yüz kuruş zam ihsan olunmuştur.¹³

⁹ Mehmed Selim Paşa(Benderli Mehmed Selim Sırrı Paşa),14 Eylül 1824- 24 Ekim 1828 tarihlerinde II. Mahmud Devri sadrazamlarındandır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sadrazamlığı dönemindedir. Rus Seferi sırasında Varna Kalesi'nin düşmesine sebep olduğu gerekçesiyle azledilmiştir. (Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul 1966, c.XI, s. 294- 295.)

¹⁰ Mehmed Süreya, *Sicilli Osmani-Osmanlı Ünlüleri*, İstanbul 1996, c. II , s. 483

¹¹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, İstanbul 1993, s. 30

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Hatt-ı Hümayûn (HAT) 469*, 22948, 29 Z 1248

¹³ BOA, *HAT 604/ 29554*, 29 Z 1250

Yine arşiv belgelerinden öğrendiğimize göre 16 Nisan 1836 (h. 29 Z 1251) tarihinde Kâğıt Birûn Emaneti¹⁴ mansıbı Enverî Efendi'ye tevcih olunmuştur.¹⁵

Enverî Efendi'nin memuriyet hayatının gayet başarılı geçtiği anlaşılmaktadır. Kendisini parlak memuriyet hayatının beklediği memuriyetinin ilk zamanlarından anlaşılabilmektedir. 1837 (h.1253)'de Hariciye Kâtibi olduğu ve bu memuriyeti sırasında kendisine atıye-i seniyye ihsan buyurulmuş olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Enverî Efendi, atıyye-i seniyyeye teşekkürünü içeren bir kıt'a takriri padişaha sunmuştur.¹⁶ 1838 (h.1252) tarihli bir belgeden, hanesinin tamir masrafları için Enverî Efendi'ye yirmi beş bin kuruş atıye-i seniyye ihsan edildiğini ve kendisinin bu sırada Hariciye Mektupçusu olduğunu anlamaktayız.¹⁷

Sadaret Mektubi Kalemî'nde yapılan yeni bir değişiklikle beylikçilik ve amedçilik memuriyetlerine yeniden geri dönülmesi sırasında Hariciye Mektupçuluğu da kaldırılarak sadaret mektupçuluğu tekrar ihdas edilmiştir (h.20 R 1255/ 3 Mayıs 1839).¹⁸

Mehmed Süreyya'dan öğrendiğimize göre Enverî Efendi, Rebi'ül evvel 1255'te (Mayıs-Haziran 1839) ikinci defa Hariciye Kâtibi olmuştur. 1840 (h.1256)'da Ticaret Müsteşarı olmuştur.¹⁹ Ancak tayiniyle ilgili arşiv kaydına rastlanmamıştır.

Enverî Efendi, 1841 yılında, Ticaret Müsteşarlığı görevi sırasında Şam Defterdarlığı'na tayini düşünülen birkaç adaydan birisidir. Şam Defterdarlığı'na Meclis-i Ahkâm-ı Adliye Azasından Mazlum Bey ve Maliye Müsteşarı Hüsnü Bey de aday gösterilmiştir. Fakat Ticaret Müsteşarı Enverî Efendi, daha uygun görülerek 1841 (h.1257)'de bu göreve tayin olunmuştur.²⁰ Şam Defterdarlığı'na tayiniyle Enverî Efendi'ye rütbe-i sınıf-ı ulâya mahsus bir kıt'a nişan verildiği ve maaşına beş yüz kuruş zam yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.²¹ Şam Defterdarlığı'na tayin olduktan sonra padişahın huzuruna çıkmak üzere Mabeyn-i Hümayun'a gelmiştir. Yine Enverî Efendi'nin denizden korktuğu için Şam'a vapurla gidemeyeceğini beyan ve karadan gideceğini talep etmesi üzerine gereken izin

¹⁴ Kâğıt Birun Emaneti, sarayın Enderun kısmına ait kırtasiye masraflarına bakardı (Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 167)

¹⁵ BOA, HAT 479/ 23470, 29 Z 1251

¹⁶ BOA, HAT 696/ 33585, 24 Z 1254

¹⁷ BOA, *Cevdet Maliye (C.ML)* 6376, 22 B 1254

¹⁸ Ali Akyıldız, *a.g.e.*, s. 31

¹⁹ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. 483

²⁰ BOA, *İrâde Dahiliye (İ.DH)* 74/ 3665, 1257 M 7

²¹ BOA, *İ.DH* 35/ 1650, 1257 M 12

verilmiştir. Ancak kara yoluyla Şam'a gitmesi onun yol masrafının artmasına neden olduğu da belgelerden anlaşılmaktadır.²² Şam Defterdarlığı görevinden ise 12 Eylül 1841 (h.26 B 1257) tarihinde azledildiği anlaşılmaktadır. Yerine Adana Defterdarı Emin Bey nasb olunmuştur.²³

1.2. ENVERÎ EFENDİ'NİN İRAN MURAHHASLIĞI'NA MEMURİYETİ

Osmanlı ile İran Devleti arasında 1823 (h.1238) Erzurum Antlaşması sonrası 1837 (h.1253)'ye kadar hududlarda oturan aşiretlerin birbirlerine saldırmalarının dışında önemli bir anlaşmazlık çıkmamıştır. Bu tarihten sonra ise Muhammed Şah'ın Herat'ı muhasara etmesi ve o dönemin Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa'nın Muhammara'daki birtakım uygulamaları iki devlet arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.²⁴

1842 (h.1258) yılında Mahmud Paşa'nın Süleymâniye mutasarrıflığından azl olunması ve daha sonra İran Sarayı'na sığınması yeniden iki devlet arasında anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur. İran, Mahmud Paşa'nın affedilip görevine iadesini isterken, Osmanlı bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine Erdalan Valisi'nin Osmanlı'dan şikayetle işe karışması ve Kerbela'da çıkan olaylar üzerine Bağdad Valisi'nin aldığı askeri tedbirlerin yetersiz kalması ve pek çok Şii'nin ölmesi, Muhammed Şah'ın savaş hazırlıklarına başlamasına sebep olmuştur. Muhammed Şah'ın niyetinin Bağdad'a saldırmak olduğu ve Osmanlı'nın bu durumdan evvelce haberdar olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere ise araya girerek işi komisyona havale edilmek üzere iki taraf arasında aracılık görevini üstlenmiştir. Ayrıca hudud giriş- çıkış ve ihtilaflarını incelemek üzere İngiltere, Rusya, Osmanlı Devleti ve İran'ın temsilcilerinden oluşacak bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir.²⁵

Nuri Efendi, 1842 (h.1258)'de bu komisyona katılmak üzere Osmanlı murahhası ünvanıyla tayin olunmuştur. İstanbul'dan memuriyet mahalli olan Erzurum'a ulaştıktan bir ay sonra Nuri Efendi 02 Mart 1843 (h.29 M 1259)'te aniden rahatsızlanmıştır. Bunu haber alan İngiltere ve Rusya memurlarının Nuri Efendi'nin konağına geldiği, İran Murahhası'nın ise henüz Erzurum'a ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Hekimlerin hemen müdahalede bulunmalarına rağmen Nuri Efendi, vefât etmiştir.²⁶

²² BOA, İ.DH 35/ 1642, 1257 M 08

²³ BOA. CM 16656, 26 B 1257

²⁴ Mohammed Reza Nasiri, *Nasireddin Şah zamanında Osmanlı-İran İlişkileri (1848-1896)*, Tokyo 1991, s.5

²⁵ A.g.e., s.6

²⁶ BOA, *İrâde Mesâil-i Mühimme(İ.MSM.64)/ 1833*, Lef: 7-9, Gurre S 1259

Murahhas Nuri Efendi'nin ölümünden sonra konağında gizliliğin muhafaza edildiği anlaşılmaktadır. Bu amaçla murahhaslık memuriyetine dair Nuri Efendi'nin çekmecesinde bulunan evrâklar ve tahriratların torbalara konularak, hiç kimseye gösterilmeden gizli bir odada Nuri Efendi'nin kethüdası Kıyas Ağa tarafından saklandığı gibi Erzurum Naibi Feyzullah Paşa da bu torbaları korumak üzere görevlendirilmiştir.²⁷

Murahhas Nuri Efendi'ye İran Murahhası olarak Mirza Takî Han'ın²⁸ bildirilmiş olmasına rağmen Mirza Taki Han'dan önce Mirza Cafer Han'ın murahhaslık memuriyeti olmadığı²⁹ halde geçici görevle Erzurum'a geldiği anlaşılmaktadır.³⁰ Nuri Efendi'nin vefât ettiği gece taziye gelen İngiltere ve Rusya sefirlerinin aralarında konuştuklarına göre; Mirza Cafer Han'ın Tebriz'den Erzurum'a gelişinin gecikeceği bilinse de bu konuda kendilerine bir haber gelmemiştir. Mirza Cafer Han'ın hastalığını bahane ederek Kerbela Vakası'ndan dolayı Azerbaycan havalisinde asker topladıkları ve Hoy, Maku, Urmiye'de zevahir anbarları oluşturdukları haber alınmıştır. Mirza Cafer Han'ın hastalığı bahanesiyle gelmeyip ayak sürdüğü ve çeşitli askeri çalışmalar yaptığı anlaşılmıştır.³¹

1843 (h.1259) İran Murahhası Nuri Efendi'nin vefâtı akabinde yerine uygun birisinin çarçabuk İran murahhaslığına memuriyeti gerekmiştir.³² Erzurum'a gönderilmesi düşünülen adaylar birden fazladır. Bu memuriyete Şam ve Sayda Defterdarı Enverî Efendi, Hacı Edhem Bey ile Meclis-i Vala azasından Şekib Efendi, Viyana eski sefiri Akif Efendi'ler uygun görünmekle beraber Hacı Edhem Bey ve Akif Efendi'nin sağlık bakımından uygun olmayışları; Şekib Efendi'nin ise Rusya'nın muhtemel itirazlarından dolayı, Şam Defterdarı Enverî Efendi'nin bu memuriyete uygun olacağı anlaşılmıştır. Ayrıca Enverî Efendi'nin ecnebi muamelatına vâkıf olması da onun seçilmesinde etkili olmuştur.

Enverî Efendi'nin rütbesi de murahhaslığa uygun hale getirilmiştir. Bu maksatla Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye Azalığı'na tayin olunmuştur. Eski murahhas Nuri Efendi'nin nişanı da Enverî Efendi'ye verilmiştir. Nitekim 6 Mart 1843'te (h.15 S 1259) Erzurum'da bulunan İran Murahhası ile görüşmek üzere irade verilmiştir.³³

²⁷ *Aynı vesikâ*, Lef: 7, Gurre S 1259

²⁸ Mirza Taki Han için bkz. Diyanet İslam Ansiklopedisi(DİA) , Mirza Taki Han mad. c.30, s. 168-169.

²⁹ BOA, *İ.MSM.64/ 1833*, Lef: 8, 4 CA 1258

³⁰ BOA, *İ.MSM.1833*, Lef: 15, R 1259

³¹ *Aynı vesikâ*, Lef: 3, 4 CA 1258

³² BOA, *İ.MSM.64/1833*, Lef: 3,

³³ BOA. *İ.MSM.64/ 1833*, Lef: 2

Sefâretnâme metninden anlaşıldığına göre Enverî Efendi, İran murahhaslığı memuriyetiyle Erzurum'a gitmeden önce dönemin padişahı Sultan Abdulmecid Han'ın huzuruna çıkmıştır. Kendisine name-i hümayûn verildikten sonra memuriyet mahalline hareket etmiştir.

Enverî Efendi'nin Erzurum'a gidişi sırasında dikkatimizi çeken başka bir husus da şudur; Enverî Efendi, Şam Defterdarlığı'na tayin olunduğu zaman denizden korktuğu için Şam'a giderken kara yolunu seçmiştir. Fakat Erzurum'a giderken deniz yolunu kullandığını görmekteyiz. Deniz yoluyla gitmesinin muhtemel sebebi ise İngiltere, Rusya elçilerinin Erzurum'a daha önce varmış olmaları ve dolayısıyla zamandan kazanmak olduğu söylenebilir. 26 Mart 1843 (h.7 RA 1259) tarihinde Avusturya şirketine bağlı İstanbul isimli vapur ile İstanbul'dan hareket ederek üç günde Trabzon'a varmıştır.³⁴

Enverî Efendi'nin Trabzon'a gittiğinde ek bir görevinin de olduğu anlaşılmaktadır. Tirebolu Voyvodası Emin Ağa'dan halkın şikayetçi olması ve durumun araştırılarak mahkemeye sevki veyahut eğer var ise suçluların İstanbul'a gönderilmesi görevi de kendisine verilmişti. Nitekim Enverî Efendi, Trabzon'da gerekli muhakemeyi yapmış, Emin Ağa'nın İstanbul'a gönderilmesini uygun görmüştür.³⁵ Enverî Efendi'nin 13 Nisan 1843 (h.22 RA 1259) tarihinde Trabzon'dan hareket etmiş ve on gün sonra Trabzon'dan memuriyet yeri olan Erzurum'a varmıştır.

İran Devleti'nin murahhası Mirza Taki Han'ın Enverî Efendi'den on yedi gün evvel Erzurum'a gelmiş olduğu anlaşılmaktadır.³⁶ 1843 (h.1259) tarihinde İran Murahhası Mirza Takî Han, Osmanlı Devleti Murahhası Enverî Efendi olmak üzere Rusya Devleti memuru Colonel Daitzi, İngiltere Devleti memuru Colonel Williams'ın da katılımlarıyla müzakere görüşmeleri başlayacaktır.

Enverî Efendi, İran Murahhaslığı'nın dönüşünün ardından Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye Azalığı'ndan azledilmiştir. 1846 (h.1262) 'da yeniden Meclis-i Vala'ya aza olmuştur. 1848 (h.1264)'de Ticaret Nazırı Vekili olmuştur³⁷. Ticaret Müsteşarlığı görevinden çok kısa bir süre sonra hastalanmıştır. Hastalığı sürecince Enverî Efendi'ye maaş bağlandığı ve kendi evinde istirahat çekildiği anlaşılmaktadır. 1849 (h.1265)'da vefât etmiştir.³⁸ Enverî

³⁴ Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî Efendi, *Sefaretnâme-i İran*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar/1449, s.2

³⁵ Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî Efendi, *a.g.e.*, s.3

³⁶ Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî Efendi, *a.g.e.*, s.3

³⁷ BOA, *Sadâret Mektûbî Kalemi (A.MKT)* 149/ 46,

³⁸ Mehmet Süreyya, s.483

Efendi'nin ailesi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat bir arşiv belgesinden Enverî Efendi'nin bir kız kardeşi olduğu anlaşılmaktadır.³⁹

³⁹ BOA, *Nezâret ve Devâir Yazışmaları (A.MKT.NZD)* 139/ 36, 6 B 1271

II. BÖLÜM

2. SEFÂRETNÂME-İ İRAN ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. SEFÂRETNÂME-İ İRAN'IN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Eserimiz *Sefâretnâme-i İran* ismiyle Süleymâniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, 1449 numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla başka yazma ve basma nüshası bulunmamaktadır ve üzerinde çalıştığımız eser müellif nüshasıdır. Müellif, *Sefâretnâme* metninin ilk sayfasında metnin 1846 (h.1262) tarihinde nesih yazı ile yazdığını belirtmektedir.

Yazma nüshanın kitap ebadı 343 x 237, yazı ebadı 258 x 197 mm'dir. Her sayfada 21 satır kullanılmıştır. Kâğıdı açık sarı renktedir. Yine her satırın ilk kelimesi bir önceki sayfada en son satırın altına not edilmiştir.

Sefâretnâme metni, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım tezhiplerle başlanan ilk 156 sayfadır. Burada toplam 21 oturum olan mükâleme mazbataları yer almaktadır. İkinci kısım, yine tezhiplerle süslenerek başlanmıştır. 157. sayfadan başlayıp metnin sonuna kadar devam eden kısımdır. Bu bölüm, müellifin mükâlemeler dışında, Hariciye Nezareti ile yaptığı yazışmalardan müteşekkildir.

Metinde siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Metnin yazımında siyah mürekkep kullanılırken, sayfalar tek tek kırmızı mürekkeple numaralandırılmıştır. Yine sefaretnâme metni içerisinde yer alan yazışmaların muhtevâsını içeren başlık diyebileceğimiz yazılar da kırmızı renk mürekkeple yazılmıştır.

Sefâretnâme metninin geneline bakıldığında birinci ve yüz elli yedinci sayfalarda tezhiplerle beraber sahife çerçevesinde yıldız kullanılmıştır. İkinci ve yüz elli sekizinci sayfalarda yazının çerçevesinde yalnız yıldız kullanılmıştır. Diğer sayfalarda ise herhangi bir süsleme veya yıldız kullanılmamıştır. Yazılar kırmızı mürekkeple çerçeve içerisine alınmıştır. Sayfa düzenine bakıldığında ise sayfanın alt ve üst boşlukları eşittir. Fakat yazının sağ ve sol yanlarında kalan boşluklar eşit gözükmemektedir.

Müellif, 1843 (h.1259)'de murahhaslık ünvanıyla Erzurum'a İran murahhası ile görüşmeye giden, Seyyid Mehmed Sa'dullah el Enverî Efendi'dir. Mehmed Süreyya'da ise müellifimizin adı Enverî Sa'dullah Efendi diye geçmektedir.⁴⁰

⁴⁰ Mehmet Süreyya, a.g.e., s.483

Sefaretnâme metni, kapağıyla birlikte 118 varâk olmakla birlikte metnin her sayfası bizzat müellif tarafından numaralanmıştır, toplam 236 sayfadır. Bu metinde kullandığımız dipnotlarda sayfa numarası esas alınmıştır. Eserin ilk sayfasında, *1259 senesinden 1262 senesine kadar olan iki taraf (Osmanlı Devleti ile İran) arasında akd olunmuş mukâvelelerden oluşmaktadır* şeklinde bir ibâre düşülmüştür.

Kapak diye ifadelendirdiğimiz ilk sayfadan sonra *Sefâretnâme* içerisinde yer alan belge ve yazışmaların hangi sayfalarda hangi yazışmaların yer aldığını belirten bugün içindekiler diyebileceğimiz bir kısım yer alır. Müellif, mükâleme mazbataları ve hariciye ile yaptığı yazışmaların konularını dikkate alarak (üç varâk) altı sayfalık bir fihrist hazırlamıştır. Fihrist kısmında belirtilen sayfa numarası orijinal metindeki sayfa numaralarıdır. Fihristten sonra iki sayfalık (bir varâk) boşluk bırakılıp *Sefâretnâme* metnine geçilmiştir.

Eserin yüz elli dört ve yüz elli beşinci sayfeleri, müellifin 96 (doksan altı) mısralık bir şiirinden oluşmaktadır. Müellif bu şiirinde dört yıllık mükâleme macerasını anlattıktan sonra iki beyit de ayrı ayrı tarih düşürmüştür.

2.2. SEFARETNÂME METNİNİN MUHTEVÂ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Osmanlı Devleti'nin en parlak devirlerinde dahi İran Devleti ile aralarında anlaşmazlıklar süregelmiştir. Nitekim yapılan savaşlar ve anlaşmaların neticelerinin çok uzun vadeli olmadığı görülmektedir.

Kasr-ı Şirin Antlaşması ile kesin sınırlar belirlenmiştir. 1823'te Osmanlı ile İran arasında Erzurum Antlaşması yapılarak barış devam etmiştir. İran ile Osmanlı arasında meydana gelen hudûd ihlâlleri, sınır anlaşmazlıkları, firâriiler, aşâyir, züvvar ve hacılar, tazmin-i hasarat gibi sorunlar nedeniyle bu sulh uzun süreli olmayacaktır.

Sefâretnâme metninden anladığımıza göre, İran ile Osmanlı arasındaki görüşmelerinin başlaması şöyledir. Her iki devlet arasındaki arazi meseleleri ve diğer sorunların yanı sıra, İran Devleti'nin Bağdâd'ın Şehr-i Zor eyaletine bağlı Baban Sancağı'na firari Mahmud Paşa'yı görevlendirmesi, Senendic Hakimi Rıza Kuli Han'ın ise asker toplayarak Süleymâniye'ye saldırması hasara neden olmuştur. Akabinde Osmanlı Devleti, İran'a topraklarından çıkmasını bildirmiştir. İran'ın olumlu yanıt vermeyişi nedeniyle, Rıza Kuli Han'ın ordusu sınırda basılarak dağıtılmıştır. Bu durum iki devlet arasındaki hukuka aykırı bulunmuştur ve her iki devlet tarafından savaş sebebi sayılmıştır. İran, Mahmud Paşa'nın görevlendirilmesinden vazgeçmediği gibi Osmanlı ülkesinde bulunan İran tebasının da memleketlerine dönmelerini ilan etmiştir. İngiltere ve Rusya'nın bölgede huzur ve asayişin teminini istedikleri ve iki

devlet arasında çıkacak savaşı Şark politikalarına aykırı bulmuşlardır. İki devlet arasında sulh yoluyla sorunlarını çözmelerini istedikleri ve arabuluculuk yaptıkları anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Osmanlı ve İran aralarındaki sorunları Erzurum’da görüşmek üzere murahhaslar tayin etmişlerdir. İngiltere ve Rusya da memurlar tayin etmişlerdir.⁴¹

Enverî Efendi’nin *Sefâretnâme-i İran* ismiyle 1847 (h.1262)’de yazdığı *Sefâretnâme* metni bahsedilen görüşmeleri içeren mukâvelelerden oluşmaktadır. Müellif, sefaretnâmenin içeriğinin Erzurum’da İran Murahhası ile yapılan meclis görüşme mazbataları ve sadâretten gelen yazılar olduğunu ve Hariciyye’den gelen müsveddelerin telef ve zayi olmasını önlemek ve gerekirse karşılaştırma yapabilmek amacıyla metni yazdığını açıklamıştır.⁴²

Sefaretnâme metninin muhtevası, hudûd ihlâlleri, ekrâd, züvvar, aşiret ve göçebe unsurların durumları; Zuhab, Ravenduz, Beravdust ve Muhammara gibi bazı sınır bölgesindeki yerlerin hâkimiyeti; İran şehzâdeleri, Osmanlı toprağındaki Şîîlerin durumu, mevâdd-ı tis’a denilen Erzurum Antlaşması’nın içeriğini oluşturacak maddeler görüşülen konulardır. Bunun yanı sıra müellifin Hariciye’ye yazdığı mükâleme mazbatalarında İngiltere ve Rusya sefirlerinin tutumları ile ilgili yorumlar yaptığı görülür. Yine İran Şahı’na yazılan elkâbların da nasıl olması gerektiği mükâleme mazbatalarına konu olmuştur. Son olarak ise İran Sefiri Mirza Takî Han’ın Erzurum’da bir çocuğu iğfal ettiği havadisine halkın tepkisi ve bu durumun her iki devlet açısından meydana getirdiği sorunlar ve bu sorunların çözümü de söz konusu meclis görüşmelerine konu olmuştur.

2.3. MÜZAKERELERE KONU OLAN SORUNLAR

Görüşmelerin karşılıklı olarak gergin bir ortamda başladığını ve hatta ilk mecliste tarafların anlaşamayarak görüşmelere başlanamadığını görüyoruz. İlk meclisin başlamasından önce Enverî Efendi’nin Hariciye Nezâreti’nden, Erzurum Eyaleti redif askerinin biraz zedelenmiş olduğunu anlatarak ve İran askerinin ise kuvvetli gözüktüğünü ve bu durumun İran’a cesaret verdiğini belirttikten sonra Erzincan ve Bayburt’a iki alay redif askeri gönderilmesini istemiştir⁴³.

Meclis görüşmelerinde ilk başta diplomasi kurallarına riayet edildiği görülür. İlk mecliste ruhsatnâmeler karşılıklı görülmüştür. İran Sefiri’nin ruhsatnâmesinde murahhas

⁴¹ Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa’dullah Enverî Efendi, *a.g.e.*, s.1-2

⁴² *a.g.e.*, s.1-2

⁴³ *a.g.e.*, s.6

yerine vekil ünvanının kullanılması nedeniyle, İran Sefiri'nin ruhsatnâmesinin geçerliliği İstanbul'daki İran Sefiri aracılığıyla Tahran'a sorulduktan sonra müzakereler başlayacaktır.

Tarafların ilk baştan anlaşmazlığa düştüğü konuların görüşülmesinde hangi sırayla gidileceği hususunda tarafların hem fikir olmadığı görülmektedir. Enverî Efendi, İran'ın Süleymâniye'ye verdiği zararın karşılanması sağlamak amacıyla müzakerelerin tazmin-i hasarat maddesiyle başlanmasını istemiştir. İran Sefiri Mirza Taki Han ise Osmanlı Devleti'nin yaptığı hasarat yanında bunun önemsiz olduğunu belirterek karşı tavır göstermiştir.⁴⁴ Mirza Takî Han'ın Muhammara, Kerbelâ, firari şehzadeler meselelerini müzakere etmeyi istediği anlaşılmaktadır.⁴⁵ Enverî Efendi'ye gelen emirnâmelerde Zuhab, Muhammara arazileri, tazmin ve hasarat meselelerinden taviz verilmemesi uyarısı dikkat çekmektedir.⁴⁶

İran Devleti'nin taleplerinin red olunmasından dolayı Mirza Taki Han'ın tavırlarında olumsuz değişiklikler olsa da bu tavırların Enverî Efendi tarafından görmemezlikten gelindiği anlaşılmaktadır.⁴⁷

Her iki taraf da istediklerini almakta ısrarcıdır. Geçmiş yıllara ait belge, harita veya kayıtlar kendi menfaatleri doğrultusunda göz ardı edilebilmektedir. Sultan Murad Han zamanında İran ile yapılan antlaşmanın asıl metni İran murahhası ve İngiltere ve Rusya memurlarına verilmiştir. Aynı zamanda o dönemin kaynakları da meclise sunulmuştur. Enverî Efendi, bu kadar delilin sunulmasının dahi İran'ın görüş ve tavırlarını değiştiremeyeceğini belirtmektedir.⁴⁸

Süleymâniye Sancağı'nın aidiyeti üç meclis, meclis müzakerelerine konu olmuştur. Görüşmelere bakıldığında ise, her iki devletin tarihten örnekler vererek buranın aslında kendilerine ait olduğunu savunmaktadırlar. Osmanlı, Süleymâniye'nin Kanuni Devri'nde fethiyle bu toprakların kendine ait olduğunu ve Süleymâniye Sancağı'na Osmanlı Devleti'nin vali tayin etmesi ayrıca halktan vergiler toplanması Süleymaniye'nin Osmanlı toprağı olduğunun bir göstergesidir. İran tarafı buna itiraz ederek Hz. Adem'den beri bu toprakların İran'a ait olduğunu iddia etmektedir.⁴⁹ Süleymâniye'yi Rıza Kuli Han'ın zabtıyla verdiği zararların karşılanması Osmanlı Devleti'nin istediği görülmektedir. Senendic Valisi Rıza Kuli Han'ın Süleymâniye Sancağı'nı işgalini ise İran tarafı kabul etmemekle beraber bu işgalden İran'ın haberdar olmadığını Rıza Kuli Han'ın kendiliğinden bu işgali

⁴⁴ a.g.e., s.12

⁴⁵ a.g.e. s. 19

⁴⁶ a.g.e., s. 25

⁴⁷ a.g.e. s.173

⁴⁸ a.g.e., s. 47

⁴⁹ a.g.e., s.28

gerçekleştirdiğini iddia etmektedir. Bu duruma ise Osmanlı Devleti itiraz ederek zararlarının karşılanmasını talep etmektedir.⁵⁰

Osmanlı Süleymâniye'nin kendisine ait olduğunu kanıtlamak için üç madde ileri sürmektedir. Birincisi, İran, Süleymâniye'nin aşâyirden dolayı yaylakıye rûsumâtını Osmanlı'dan talep ediyor olmasıdır. İkincisi, İran'ın Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa'nın yaptıklarından şikâyet ederek, başka bir mahalle gönderilmesini Osmanlı'dan talep etmesidir. Eğer kendi adamı olsaydı bu şikâyeti yapmasına gerek olmazdı deniyor. Üçüncüsü, Süleymâniye serhaddarlarına İran'ın sınırları korumaya ve onlarla mücadele etmeye izinli olmadıklarından onlara sabrediyor olmaları gerekçeleriyle bu toprağın Osmanlı Devleti'nin mülkü olduğunu müzakereler sırasında isbât etmeye çalışıldığını görüyoruz.⁵¹

Süleymâniye meselesi görüşmelerinin diğer bir neticesi ise İran'ın müzakereleri kolaylaştırmak amacıyla Senendic Valisi Rıza Kuli Han'ın azl edildiğini İstanbul'a Rusya aracılığıyla bildirilmesidir. Osmanlı yetkilileri ise bu cezalandırmanın tam bir netice olmadığını belirterek Enverî Efendi'ye ve hasarat hususunda ısrar edilmesi yönünde görüş bildirmiştir.⁵²

Taraflar, Süleymaniye müzakerelerinde de anlaşılmadıkları gibi karşılıklı olarak uzlaşmak yerine istediklerini alma yönünde sonuca odaklı tavır geliştirmişlerdir. İran, Süleymâniye topraklarını tecavüz ettiğini inkar etmiştir. Süleymâniye'nin kendi mülkü olduğunu isbât etmek için Süleymaniye Kaymakamı, Ahmed Paşa'nın asi olduğunu ve kendisini Osmanlı'ya dahil ettiğini iddia etmektedir. Süleymaniye'nin gelirini, Ahmed Paşa'nın kendisinin mi yediğini yoksa Osmanlı'ya mı verdiğini bilmediklerini iddia ederek konuyu değiştirmek istediği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Süleymaniye bahsinde ısrarıyla konuyu değiştiremeyince Mirza Taki Han'ın yeni iddialar ortaya atarak zaman kazanmaya çalıştığını görmekteyiz. IV. Murad ile İran arasında yapılan antlaşma gereği Süleymâniye' nin İran toprağı olduğunun kabul edildiğini belirtmektedir. Kendisinden o antlaşmayı meclise sunulması istendiğinde ise İran'da bu dönemde ihtilâl olduğunu, İran'ın hazinesinin ve kütüphanelerinin yakıldığını bu sebeple antlaşma metninin ellerinde olmadığını fakat Katib Çelebi'nin *Cihân-nümâ* adlı eserinde bu ahidnamenin ayrıntılı olarak yer aldığını iddia etmektedir. Bu iddiaların yanlışlığını Enverî Efendi çeşitli evrak ve haritalarla isbât

⁵⁰ a.g.e., s.30

⁵¹ a.g.e., s.33

⁵² a.g.e., s.43

etmişse de Mirza Taki Han'ın talimatına göre hareket ediyorum diyerek sorulara yanıt vermediği ve ısrarla Süleymaniye'nin kendi mülkleri olduğunda ısrar etmiştir.⁵³

Enverî Efendi, Süleymâniye'nin Osmanlı toprağı olduğunu isbat etmek için iki devlet arasında daha önceki yıllarda yapılan antlaşmaları meclise sunmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti, görüşlerine başvurmak üzere Süleymâniyeli Mehmed Bey ve Süleyman Efendi'yi şahit göstermişlerdir. Bu şahitler meclis müzakerelerine katılarak görüş bildirmiştir.⁵⁴

Süleymâniye meselesinin üç meclistir konuşuluyor olmasına rağmen bir neticeye varılamaması ve tarafların uzlaşamaması sebebiyle Zuhab meselesinin görüşülmesi kararlaştırılarak Süleymaniye meselesi sona ermiştir.

Zuhab meselesi, müzakere görüşmelerini sekteye uğrattığı gibi taraflar arasında diplomatik krize neden olmuştur. Mirza Taki Han'ın Zuhab meselesini benim talimatımda yok diyerek müzakereye konu olmasını istememiştir. Bunun üzerine İngiltere, Zuhab Sancağı konusunu görüşebileceği bilgisini Mirza Taki Han'a bildirmiştir. Mirza Takî Han, ısrarla firari şehzâdeler konusunu görüşmek istemiştir.⁵⁵ Enverî Efendi'nin de Zuhab'ın hak ve mülkiyetini korumakla mükellefim diyerek Zuhab meselesini görüşme talebindeki ısrarı neticesinde Mirza Taki Han, hayvan ve uşaklarının hazırlanması talimatıyla meclisi terke teşebbüs etmiştir. İngiltere ve Rusya, Mirza Taki Han'ı meclisi terk etmemesi için ikna etmeye çalışırken Enverî Efendi'den Zuhab meselesinin görüşülmesinin ertelenmesini istemişlerdir. Enverî Efendi İngiltere ve Rusya'nın bu talebine önce karşı çıkmıştır. Fakat müzakere görüşmelerini sekteye uğratmamak için İngiltere ve Rusya'dan da Zuhab meselesinin görüşüleceğinin teminatını aldıktan sonra meselenin görüşülmesinin ertelenmesini kabul ettiğini görüyoruz.⁵⁶

Daha sonraki süreçte Osmanlı'nın Zuhab'ı görüşmek isteğini İngiltere ve Rusya'nın da uygun görmesiyle Mirza Takî Han'ın bu defa yine iki defa hayvan ve uşaklarını hazırlatarak meclisi terk etmeye kalkıştığı anlaşılmaktadır.⁵⁷

Enverî Efendi, Zuhab Sancağı'nın Osmanlı toprağı olduğunu isbât için eski ahidnâme, çeşitli harita ve evrâkları meclise sunmuştur. Zuhab eski mutasarrıfı Osman Paşa da müzakere görüşmelerine katılarak görüş bildirmiştir.⁵⁸

Müzakerelerde Zuhab'ın hangi tarihte hangi devletin elinde olduğu bilgisinden ileri gidilemediği gibi görüşmelerden bir neticeye ulaşılamamıştır.⁵⁹

⁵³ a.g.e., s.158

⁵⁴ a.g.e., s.167

⁵⁵ a.g.e., s. 68

⁵⁶ a.g.e., s. 40-41

⁵⁷ a.g.e., s.174

⁵⁸ a.g.e., s.167

1847 (h.1263)'de İran Murahhası Mirza Taki Han ile imzalanan muahadenin ikinci maddesine göre Zuhab Sancağı arazisinin batı tarafı topraklarının Osmanlı'ya terk etmeyi İran Devleti'nin vaad ettiği görülmektedir.⁶⁰

Mirza Taki Han'ın Zuhab Meselesi'ni müzakere etmek istemeyişi üzere Muhammara bahsine geçilmiştir. Mirza Taki Han'ın Muhammara'nın İran mülkü olduğunu iddia ederek bu meseleyi de görüşmek istemediği anlaşılmaktadır.

Osmanlı ile İran arasında yapılan görüşme konularından birisi de Muhammara meselesidir. Muhammara, Karun, Huzistan, Irak arasında kilit noktada olup ticari açıdan ehemmiyetli bir coğrafi yapısı vardır. Havası da toprağı gibi bölgeye nazaran daha güzeldir. Muhammara'nın ticari açıdan ehemmiyeti malumdur. İran, bu durumdan pek istifade edememektedir. Yaptığı gerek ticaret gerekse seyr ü sefain önemsiz miktardadır.⁶¹

Muhammara meselesi müzakereleri sırasında hararetli tartışmalar olmuştur. Mirza Taki Han, Muhammara'nın Basra değil, Huzistan toprağı olduğunu, Bağdad Valisi Ali Rıza Paşa tarafından Muhammara'nın zorla ele geçirildikten sonra burada yaşayan İranlıların esir düşürülerek pazarlarda satıldığını, İran nüfusu yok edildikten sonra Necef Aşireti'nden ayrılma Caf Aşireti'nin bölgeye getirildiğini iddia ettiği görülmektedir.⁶² Enverî Efendi, bu iddiaya karşılık bu toprakların yetmiş seksen yıldır Osmanlı hakimiyetinde olduğunu bu aşiretin isyanı üzerine buranın muhasara edildiğini ve muhasara öncesi İran tebası haberdar edildiğini ve kendi mülküne yapacağı tasarrufta diğer bir devlete müracaatın olmayacağını beyan etmektedir.

Muhammara Meselesi'nde tarafların anlaşamaması üzere Enverî Efendi, Ka'b Şeyhi Şeyh Tamer el Katbân ve Basra Gümrüğü Başkâtibi Abdulkadir Efendi'nin Erzurum'da bulunduğunu ve müzakere görüşmelerine katılabileceğini ifade etmesinden Mirza Taki Han'ın çok hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Ka'b Şeyhi'nin şahitliğine Mirza Taki Han'ın kendi adamlarının şahitliği ne kadar geçerli olabileceğine itiraz edip şüphe ile yaklaştığını görüyoruz. İngiltere ve Rusya, İran da isterse bu şekilde şahit ve senet sunabileceklerini Mirza Taki Han'a ifade etmiştir. Abdulkadir Efendi ile Şeyh Tamer el Gatban'ın şahitlikleri kabul edilmiştir. Şeyh Tamer el Gatban'ın Muhammara hakkında tarafları bilgilendirdiği anlaşılmaktadır. Şeyhin verdiği bilgiler doğrultusunda Muhammara, Basra Eyaleti mülhâkatındandır. Eski ismi Derre'dir. İran tüccar ve tebası bulunmamaktadır.⁶³

⁵⁹ a.g.e., s. 74-75

⁶⁰ a.g.e., s.152

⁶¹ Şemseddin Sami, *Kamusu'l Alâm*, c. VI, İstanbul 1311, s. 4220-4221

⁶² Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî Efendi, a.g.e., s. 48

⁶³ a.g.e., s. 53

Enverî Efendi, Muhammara'nın Osmanlı toprağı olduğunu isbat için senet, haritalar ve farklı kaynaklar göstererek Muhammara'nın Basra mülhakatından olduğunu isbat etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.⁶⁴ Muhammara müzakeresinden sonra görüşülmek istense de hemen görüşülmediği bu meselenin İran ümenası ile Hariciye Nezareti arasında müzakere olunmakta olduğundan biraz da olsa ertelenmiştir.⁶⁵

Muhammara işlek bir limana sahiptir. Bölge açısından ticari bir ehemmiyeti olmakla birlikte Rusya'nın bu ticaret hakkından mahrum olduğu anlaşılmaktadır. Enverî Efendi, İran'ın Muhammara'nın kendisine verilmesi halinde gümrük vergisi talep etmeyeceğini, Rusya'ya da ticaret izni vereceğini belirttiğini belirterek; gerekirse Muhammara'nın Osmanlı'da kalması için bazı mali fedakarlıkta bulunulması gerektiğini yoksa vergi gibi nedenlerden dahi Muhammara'nın İran'a verilebileceği yönünde görüş bildirmiştir.⁶⁶

1847 (h.1263) Erzurum'da İran Murahhası Mirza Taki Han ile yapılan muahadenin ikinci maddesine göre Muhammara şehrinin İran tasarrufunda olmasını Osmanlı Devleti'nin taahhüd ettiğini görmekteyiz.⁶⁷

Hudûd meselesi, 19. yüzyıl Osmanlı-İran ilişkilerini etkileyen en mühim meselelerden birisi hudud problemleridir. Özellikle, 1823 (h. 1249) yılı sonrası iki ülke arasındaki sorunların temelini sınır oluşturmuştur. Sınırın her iki tarafında da aşiretler meskûndur. Aşiretler sınırı serbestçe kullanabilmektedir. Bu dönemde Irak'ın da Osmanlı idaresinde olduğu düşünülürse, sınırın uzunluğu ve yol açtığı problemin boyutları tahmin edilebilir.⁶⁸

Müzakere görüşmelerini en çok meşgul eden konulardan birisi de sınır ihlalleridir. Şöyle ki görüşmeler başladığı sırada Hoy Hakimi'nin oğlu Mehdi Kuli Han, Mahmud Han ve Esad Han bir iki bin askerle Osmanlı hududunu geçerek Van Eyaleti'ne bağlı Rumoğlu ve Saray nahiyyelerine gelerek tecavüzi hareketlerde bulunmuşlardır. Sulh görüşmelerinin devam ediyor olması bu ihlallerin sabırla karşılanmasını gerektirmiş olsa bile müzakere görüşmelerini durma noktasına getirmiştir.⁶⁹

Hudûd meselesinde İran Sefiri Mirza Taki Han'ın ısrarla *Cihân-nümâ*'yı göstererek yapılan ahidnâmeleri dahi dikkate almayarak bu yerlerin İran mülkü olduğunda ısrar etmiştir. Osmanlı Devleti, Sultan Murad Devri'nde İran ile yapılan antlaşmaya göre sınırların

⁶⁴ a.g.e., s. 57

⁶⁵ a.g.e., s.57

⁶⁶ a.g.e., s.185

⁶⁷ a.g.e., s. 157

⁶⁸ Gökhan Çetinsaya, "Tanzimat'tan Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı-İran İlişkileri" KÖK Araştırmaları Özel Sayısı, 2000, s.11-12

⁶⁹ Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî Efendi a.g.e., s.22

korunmasını isterken; İran, aslında bu toprakların kendilerine ait olduğunu ve topraklarının kendilerine iadesini talep etmektedir.

Mirza Taki Han'ın Sultan Murad Devri'nde yapılan antlaşmanın kendi ülkelerindeki ihtilal sırasında kaybolduğunu iddia ile bu antlaşma olduğunu iddia ettiği bir metin ve haritayı İngiltere ve Rusya devletlerine sunarak; Kars, Van, Bayezid hatta Şattü'l Arab'ın içinde yer aldığı denizi ve tüm araziyi kendi topraklarında göstererek bu toprakların kendilerinde kalmalarını talep ve ısrar ettiği anlaşılmaktadır.⁷⁰

1847 (h.1263)'de İran Murahhası Mirza Taki Han ile imzalanan muahadenin üçüncü maddesine göre İran ile Osmanlı devletleri arasındaki kesin hududun tesbiti için iki taraftan memurlar ve mühendisler tayin olunması kararlaştırılmıştır.⁷¹

Hasarat, hudûd görüşmeleri sırasında Mirza Taki Han'ın görüşmeyi talep ettiği maddelerdendir. Enverî Efendi'nin ise hasarat meselesini sonraya bırakmak istediği anlaşılmaktadır.⁷²

En sık görüşülen konulardan bir tanesi ekrâd-aşâyirdir. Aşiretlerin tabiyetleri ve hukuki durumlarının net olmadığı ve yapılmış olan ahidnamelerdeki durumlarının farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu muğlak durumu aşiretlerin de zaman zaman suistimal ettikleri anlaşılmaktadır.

Osmanlı serhaddarlarının hudûdlarda bulunan aşiretleri iki devlet arasındaki antlaşmaya aykırı olarak; yaylak kışlak verdikleri ve aşiretleri uygunsuz davranışlara yönlendirdiklerinden şikâyet olunmaktadır.⁷³ Osmanlı devleti tebası aşiretlerinin hudûdu ihlâl ettiklerinden bahsedilmekle birlikte, bölgedeki aşiretlerin yapısından kaynaklanan sorunlar olduğu ve bu aşiretlerin, daha önce yapılmış antlaşmalarla Osmanlı tebası kabul edildikleri; fakat aşiretlerin Osmanlı tarafına geçmedikleri, mevcut durumlarını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra aşiretlerin bir tarafın toprağına zarar verdikten sonra diğer tarafa geçerek şartları zorlaştırdıkları ve her iki devleti karşı karşıya getirdikleri ve bu tebanın karşılıklı red olunarak tesliminin talep olunmaktadır.⁷⁴

Aşiretlerin durumları farklılıklar göstermektedir. Aşiretlerden Haydaranlu ve Sebiki Aşiretleri'nin Erzurum Antlaşması ile İran tarafına bir kısmı geçmiştir. Diğer bir kısmı, Van ve Muş taraflarında kalmıştır. Osmanlı toprağına kalan bu aşiretlerin İran tarafına geçmelerine engel olunmayacağı belirtilmiştir. Şemseki Aşireti'nin Osmanlı tebası

⁷⁰ a.g.e., s.176

⁷¹ a.g.e., s.157

⁷² a.g.e., s.89

⁷³ a.g.e., s. 66

⁷⁴ a.g.e., s. 66

olduğundan İran'da kalanlarının Osmanlı tarafına geçmesine müsaade olunması istenmektedir.⁷⁵

Celali Taifesi ve Hemadanlu Aşireti'nin ise bir kısmı Kars taraflarında olup bir kısmı ise Revan'da olduğu anlaşılmaktadır. Hemadanlu Aşireti'nin Zilanlu Aşireti'ne bağlı olması hasebiyle Devlet-i Aliyye'ye bağlı olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.⁷⁶

Mifri Aşireti ise önce Osmanlı'ya tabi iken İranlu'ya tabi olmuş daha sonra ise yeniden Osmanlı'ya tabi olmuştur. Bu geçişler sırasında yapılan uygulamalar ve aşiret taifelerinin tamamının gidemediği kalanların ise tabiyetleri konusunda ihtilaflar olduğu anlaşılmaktadır.

1847 (h.1263)'de İran Murahhası Mirza Taki Han ile yapılan muahadenin sekizinci maddesine göre İki devlet hududunda bulunan aşiret ve kabilenin gasb ve hırsızlıklarını def etmek üzere, gerekli tedbirin alınması karşılıklı taahhüd etmekle beraber şüpheli olan yani hangi tarafın olduğu kesin olmayan aşiretlerin bundan sonra daimi ikâmet edecekleri yerin bir defaya mahsus kendi reyleriyle tesbit olunduktan sonra tabi oldukları devletin arazisine katılmalarına karar vermişlerdir.⁷⁷

Mirza Taki Han'ın ısrarla görüşmek istediği konulardan birisi firari İran şehzadeleridir. İran, firari şehzadelerinin önce Rusya'ya daha sonra Osmanlı topraklarına geldiğini belirtmiştir. Rusya memuru, firarilerin Rusya'da çok kısa bir süre kaldıklarını ve Rus topraklarından çıkarıldığını belirtmiştir. Osmanlı Devleti ile Rusya'nın tutumunun karşılaştırıldığını görmekteyiz. Burada amacın Rusya'yı örnek göstererek firari şehzadelerin Osmanlı topraklarından reddini sağlamaktır. İran, firari şehzadelerin hükümdar ailesinden olduğundan antlaşmada yer alan firariler sınıfına konulamayacağı iki devletin dostluğuna nazaran firâri şehzadelerin reddini ve teslimini istemektedir. Osmanlı, antlaşmaya aykırı bir durum olmadığı; eğer istenirse firari şehzadelerin hudûd dışında bir yere iskân edilebileceğini ifade ederek firarilerin teslimi reddetmiştir.⁷⁸

Firari şehzadeler meselesine çözüm olarak Osmanlı bu şehzadelerin İran topraklarında can, mal, suikast gibi güvenliklerinin temini ve bunların İngiltere ve Rusya güvencesi altında olur ise kabul edeceğini bildirmiştir. Veyahud İran hudûdu dışında bir yere iskân edebileceğini belirtmesi, Mirza Taki Han'ın tepkisine neden olmuştur. Ayrıca şehzadelerin hudud dışında bir yere iskanlarını kabul etmeyip; Kerbelâ meselesini ortaya atmasıyla; çözümden uzaklaştıklarını görmekteyiz.⁷⁹

⁷⁵ a.g.e., s. 80

⁷⁶ a.g.e., s. 81

⁷⁷ a.g.e., s.153

⁷⁸ a.g.e., s. 71

⁷⁹ a.g.e., s. 72

1847 (h.1263)'de İran Murahhası Mirza Taki Han ile yapılan antlaşmanın beşinci maddesine göre firari İran şehzadelerinin Bursa'ya ikamet ettirilerek güvenliklerinin sağlanacağı ve İran ile muhaberelerinin olmayacağını Osmanlı Devleti vaad etmiştir. Diğer firarilerin ise tamamen red olunacağını taahhüd etmektedir.⁸⁰

Müzakere konularından bir tanesi de gümrük resmidir. Gümrük resmi, Erzurum Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti, İslâm tebasından aldığı usul üzere İran'dan % 4 gümrük resmi almaktadır. Mirza Taki Han, son yıllarda bu uygulamanın dışında uygulamalar yapıldığını, usulsüz vergi alındığını şikâyet ederek bu durumun düzeltilmesini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti gümrük resmi uygulamalarının iki devlet arasındaki antlaşmaya aykırı olmadığını savunmuştur.⁸¹

İran, Osmanlı'nın İngiltere ve Fransa'ya uyguladığı antlaşmalara atıfta bulunarak kendilerine de aynı muamelenin uygulanmasını istemiştir. Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa ile yapılan antlaşma şartlarının İran'a teklif edildiği ve kabul etmedikleri gerekçe gösterilerek İran'ın gümrük resmi hususundaki talebi kabul edilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin gümrük meselesinde tavrının net olduğu görülüyor. Ya mevcut durumu kabul etmelerini ya da külliye ticaretten men olunacaklarını belirttiği anlaşılmaktadır.⁸²

1847 (h.1263)'de İran Murahhası Mirza Taki Han ile yapılan antlaşmanın altıncı maddesine göre mal ve eşyalardan nakden veya cinsen Erzurum Muahadesi maddesinin ticaret maddesine göre uygulama yapılması ve mezkur ahidnamede belirtilen maddeden daha az olmamak üzere bir meblağ tayin olunması belirtilmektedir.⁸³

Müzakere konularından birisi de İran hacıları ve ziyaretçilerdir. Kerbelâ'nın Şiîlerce kutsal olması ve Şiîlerin Mekke ve Medine'yi ziyaretleri sırasında olduğu gibi cenazelerinin nakli konularında da sıkıntılar çekmekte oldukları ve bu durumun iyileştirilmesinin Osmanlı'dan isendiği görülür. Ayrıca hacıların ve yolcuların yolculukları sırasında yağma ve hırsızlıklarla karşılaştıkları gibi kimisinin ise öldürüldüğünü; bizzat Mirza Taki Han örnekler vererek meclis sırasında açıkladığı görülmektedir. Mirza Taki Han, telef olunan malın aynen veyahud bedelen tahsil olunması ve katillerin ise ya kısas yolu ile ya da diyet usulü ile bahisle bu yolcuların güvenliğinin karşılanması, gasb ve çalınan malların ticaret mahkemesinde değil şer'î şerife ihâle olunarak Şiîlerin de şahitliklerinin kabul edilmesi Osmanlı'dan talep edilmektedir.⁸⁴

⁸⁰ a.g.e., s.152

⁸¹ a.g.e., s.90

⁸² a.g.e., s.94

⁸³ a.g.e., s. 152

⁸⁴ a.g.e., s.103

1847 (h.1263)'de İran Murahhası Mirza Taki Han ile yapılan muahadeye göre Osmanlı topraklarına gelen ziyaretçiler, mübarek topraklar, Mekke, Medine'ye gelen hacıların bu yerleri ziyaretleri sırasında gasp, hırsızlık ve çeşitli saldırılardan muhafazaları için en uygun ve emin yolun kullanılması taahhüd etmektedir. Ayrıca Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere'den başka gelen ziyaretçilerin, tüccarların emniyet ve himayeleri için Osmanlı topraklarında gerekli görülen çeşitli mahallere İran Devleti tarafından tayin olunacak şehbenderleri Osmanlı Devleti'nin kabul edeceği ve diğer devletler konsolosları hakkında uygulanan imtiyazların onlara da uygulanacağını Osmanlı Devleti vaad etmektedir.⁸⁵

Enverî Efendi'nin Hariciye Nezareti'ne yazdığı konulardan birisi de Erzurum'da Mirza Taki Han'ın konağına yakın bir yerde bir çocuğun iğfal edilmesidir. İğfal edilen çocuk, Mirza Taki Han'ın konağı yakınında ağlayarak bulunduğu; halk arasında acemler çocuk iğfal ediyor dedikodusunun yayılmasını beraberinde getirmiştir. Doktorların kontrolleriyle olayın doğruluğu kanıtlanmıştır. Mirza Taki Han'ın suçu reddetmesi kendi yanındakilerin böyle bir olaya karışmayacağını ısrar etmesiyle olay büyümüştür. Halkın bir araya gelerek konağın önündeki İran görevlilerinden birisini öldürmesi, olayın büyümesine ve kontrolden çıkmasına neden olmuştur. Halkın tepkisine konaktan ateş açılarak cevap verilmiştir. Olay büyümüş ve halk suçlunun kendilerine teslimini istemiştir. Suçlu olduğu söylenen birisi konak civarındaki halka teslim edilmiş ve halk tarafından da linç edilmiştir.⁸⁶ Bu bilgiler diğer konularla alakalı olmamakla birlikte İran murahhasını ilgilendirdiği için Enverî Efendi tarafından Hariciye Nezareti'yle yaptığı yazışmalarda anlatılmaktadır. Ancak Enverî Efendi olayın tarafları ve doğru olup olmadığı hakkında herhangi bir yorum yapmamaktadır.

2.4 RUSYA İLE İNGİLTERE DEVLETLERİ'NİN TUTUMLARI

Osmanlı Devleti ile İran'ın bir araya gelerek Erzurum'da görüşmeleri için İngiltere ve Rusya'nın arabuluculuk yaptıklarını ve bu görüşmelere Osmanlı ve İran sefirlerinin yanı sıra İngiltere ve Rusya'nın da memurlar gönderdiğini söylemiştik. Yine meclis görüşmelerinde her iki taraf arasında bir anlaşmazlık olursa mutavassıta devletlerden yardım istendiği ve bazı diplomatik kurallarda onların destek ve onayının beklenildiği anlaşılmaktadır.

Rusya'nın ilk başta bazı yerleri geri alarak İran'a vereceğini İran'a taahhüd ettiği görüşmeler sırasında Enverî Efendi'nin kulağına geldiğini belirtmiştir ve Rusya'nın İran

⁸⁵ *a.g.e.*, s.152

⁸⁶ Enverîzâde Seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî Efendi, *a.g.e.*, s. 213

tarafını tuttuğunu düşünmektedir. Yine henüz müzakereler başlamadan Rusya'nın daha önce İran topraklarından olup şimdi Osmanlı'ya ait olan toprakların yeniden ele geçirileceğine söz verdiğinin söylendiği Hariciye Nezâreti'ne yazılan notlar arasındadır.⁸⁷

Enverî Efendi'nin Hariciye Nezâreti'ne yazılan müsveddeler içerisinde; İngiltere ve Rusya politikasının birbirine muhalif olduğunu anlatmıştır. İngiltere'nin tutumunun Osmanlı Devleti'nin lehinde olduğunu belirtmektedir.⁸⁸ Rusya'nın ise Kolonel Daitzi'nin Beyoğlu'nda doğup büyüme takımından olduğu ve açıktan açığa İran'ı himaye ettiğini belirtmektedir.⁸⁹ İran'ın da Rusya'ya yaslandığı bu durumdan İran'ın gayet memnun olduğu ifade edilmektedir.⁹⁰

Mirza Taki Han ile Rusya Memuru Kolonel Daitzi'nin merasimler sırasında mahremiyete dikkat etmeyerek aralarında konuştuklarını belirtmektedir. Enverî Efendi, ayrıca Rusya'nın İngiltere Memuru Kolonel Williams'ı da etkilemeye çalıştığını belirtmektedir.⁹¹

Zuhab Sancağı meselesinin görüşüldüğü üçüncü mecliste Mirza Taki Han'ın bu meseleyi talimatında olmadığını iddia ederek görüşmek istememesi ve Enverî Efendi'nin görüşmekte ısrarı; Mirza Taki Han'ın hayvan ve uşaklarını toplanması talimatı vermesi üzere İngiltere ve Rusya Devletleri memurlarının Mirza Taki Han'ı ikna etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Mirza Taki Han'ı ikna ederek müzakere görüşmelerinin devamını sağlamışlardır.⁹²

Enverî Efendi, Mirza Taki Han'ın Zuhab meselesini görüşmeyi istemediğinden konunun görüşülmesi ertelendiğini; İngiltere ve Rusya'nın tavırlarının İran'ın olumsuz tavır göstermesinde etkili olduğunu belirtilmektedir. Rusya'nın Enverî Efendi'ye Erzurum'a ilk geldiğinde Mirza Taki Han'ı ziyaret etmesini; tenbih ettiğine atıf yapılarak Mirza Taki Han'ın Zuhab meselesini müzakereye icâb etmeyişi; ısrar üzere ise meclisi terke teşebbüsünden vazgeçtiği gibi Mirza Taki Han'ın olumsuz tavırlarına ve Rusya'nın tavırlarına bir tenbihnâme verilebileceği yorumu yapılmaktadır.⁹³

Enverî Efendi'nin Erzurum'a gidişinden hemen sonra İngiltere sefiri, tarziye maddesini ilk mecliste değil de iki veya üçüncü meclislerde olmak üzere; daha sonraki meclislerde görüşülmesini teklif ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁴ Tarziye maddesinin görüşmelerini sonraki meclislere bırakmak için Enverî Efendi'ye İran'a göre; Süleymâniye, Kürdistan,

⁸⁷ a.g.e., s.6

⁸⁸ a.g.e., s.163

⁸⁹ a.g.e., s.163

⁹⁰ a.g.e., s.177

⁹¹ a.g.e., s. 164

⁹² a.g.e., s.40

⁹³ a.g.e., s.174-175

⁹⁴ a.g.e., s.157

Arabistan O'nundur diyerek Süleymâniye'nin Osmanlı Devleti'nin mülkü olduğundan şüphe olmadığını da belirttiği anlaşılmaktadır.⁹⁵

Enverî Efendi, Rusya'nın Osmanlı ile İran arasında bir savaşın olmasını istememe politikasını şu sebeplere dayandırmaktadır. Öncelikle İran'ı nüfûzuna almış olduğundan fırsatını bulduğunda ele geçirmek, ikincisi; İran Devleti'nin Rusya'ya tazminat nedeniyle külliyetli bir miktar borcu olduğu ve Rusya'nın bunu emsâl göstererek İran'dan toprak koparmak istediği, son olarak ise Rusya'nın İran'dan zabt ve istila ettiği Revan, Nahçıvan vesair arazi ve civarda bulunan Lazki, Dağıstan ve Gürcistan'da bulunan İran teba ve ahalisinin isyan etmesi olarak sıralanmaktadır.⁹⁶

Rusya'nın politikası olarak belirtilen diğer bir görüş ise Rusya'nın zabt ederek ele geçirmiş olduğu Revan ve Nahçıvan'a karşılık Muhammara ve Zuhab'ın ve daha başka yerlerin İran'ın tasarrufuna verileceği vaadidir.⁹⁷

İran Devleti'nin Rusya tarafından açıktan açığa korunduğu anlaşılmaktadır. Rusya'nın teşrifat ve yapılan muamelelere karıştığı ve Osmanlı murahhasını İran sefirine yapılacak muameleler için teşebbüsler de bulunulmuş olsa da Enverî Efendi tarafından yapılan tekliflere makûl cevaplar verilmediği anlaşılmaktadır.⁹⁸

Rusya'nın telkiniyle Enverî Efendi'in Mirza Taki Han'ı yemeğe dâvet ettiği; fakat davete icab edilmediği bu davetin birkaç defa tekrar olunmasına rağmen rağbet görmediği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine, İngiltere'nin araya girerek Tahran'daki İngiltere Sefâreti'ne Mirza Taki Han'ı şikayet ettiği bunun üzerine gelen tenbihnâmenin dahi Mirza Taki Han'ı ziyafete icâbiyetini sağlayamadığı meseleyi sürüncemede bıraktıktan sonra davete icâb ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁹

Enverî Efendi, Erzurum'a geldiğinden bu yana İngiltere Devleti Memuru Colonel Williams'ın muahade maddeleri konusunda görüş bildirmediği fakat Rusya'nın İran'a Zuhab, Muhammara ve Süleymâniye'nin İran toprağı olduğunu daima belirttiği ve Mirza Taki Han'ın zihnini bozduğunu Hariciye Nezareti'ne yazdığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁰

İngiltere'nin meclis müzakerelerinin başlamasından bu yana Osmanlı'nın tarafını tuttuğunu belirten Enverî Efendi, Rusya Memuru Colonel Daitzi'nin sefaretine bu durumu defalarca yazmasının üzerine İngiltere Memuru Colonel Williams'a her usulde Rusya memuruyla hareket etmesini belirten bir talimat geldiğini ve bu durumun kendisine

⁹⁵ a.g.e., s.159

⁹⁶ a.g.e., s.170

⁹⁷ a.g.e., s.165

⁹⁸ a.g.e., s.160

⁹⁹ a.g.e., s.161

¹⁰⁰ a.g.e., s.162

mahremane belirtildiğini yazmıştır. Bun görüşmeden sonra Enverî Efendi, İngiltere Memuru ile mahremane görüşmeler yapmadığını ifade etmektedir.¹⁰¹

2.5. ANTLAŞMA METNİNİN HAZIRLANMASI

Osmanlı Devleti'nin yeni antlaşma şartlarının 1843 (h.1238) Erzurum Antlaşması'na uygun olmasını istemektedir. Bu çerçevede Van Eyaleti'ne mülhak; Hakkari Sancağı'na tabi Hevder Kalası, Dibrik Kalası, Cehrik Kalası, Somay Kalası ve Beravdust Nahiyesi; Van'a bağlı Mahmudi; Hoşab Sancağı'na tabi Kotur ve Ahorik kazaları ve Bâyezîd Sancağı'na bağlı Şehr-i Zor, Süleymâniye'ye tabi Serdeşt, Betboş kazaları ile Zuhab, Muhammara ve bu topraklara tabî kaza, köy ve kasabayı İran'ın Osmanlı'ya terk etmesi İngiltere ve Rusya memurlarından gayr-i resmi olarak talep olunmuştur.¹⁰²

Gayr-i resmi olarak İngiltere ve Rusya'dan talep olunan diğer hususlara bakıldığında; İran Ahalisi'nden hacılar ve ziyaretçilerden vergi alınmaması, kutsal yerleri ziyaret edenlerin geri dönmeyerek Bağdad'da kalmaları ve bu ikamet süresinin altı ayı geçmesi halinde yerleşerek ziraat ve esnafılık yapmaları ve bu tebanın Osmanlı tebası sayılmaları istenmektedir.¹⁰³

Ekrad ve aşiretlerden sınıra yakın olanların araştırılıp incelendikten sonra İngiltere ve Rusya tarafından birer memur tayin olunarak aşayir ve ekradın hakiki durumlarının ortaya çıkarılması istenmektedir.¹⁰⁴ Bu aşiretlerden kendi istekleriyle İran tarafına gitmek isteyenlere dahi izin verilmesi ve ekrad ve aşayirin yaptığı gasb ve hasarata dikkat olunarak antlaşmaya aykırı olmamasına dikkat edilmesi istenmektedir.¹⁰⁵

İran ise; Osmanlı Devleti, diğer devletlerden ticaret için ne miktarda vergi alıyorsa İran'dan da aynı miktar vergi alınması talep ediliyor. Osmanlı topraklarında bulunan misafir İran tebasının birbirleriyle alacak verecekleri kendi memurları tarafından hallonulması ve aynı usulün İran'da bulunan Osmanlı tebasına da uygulanması istenmektedir.¹⁰⁶

Antlaşma müsveddesi imza olunduktan sonra Osmanlı Devleti'nin İran Murahhası Mirza Taki Han'a verilmek üzere bir takrir gönderdiği anlaşılmaktadır. Gönderilen bu takrirden üçüncü maddeye değinilerek; Zuhab Sancağı'nın Batı tarafının Osmanlı Devleti'ne terk

¹⁰¹ a.g.e., s.184

¹⁰² a.g.e., s.115

¹⁰³ a.g.e., s.116

¹⁰⁴ a.g.e., s.118

¹⁰⁵ a.g.e., s.120

¹⁰⁶ a.g.e., s.122

olunmasını veya tazminat verilmesi maddesini İran Devleti taahhüd etmiş olduğu belirtilerek Osmanlı Devleti'nin tazminatı tamamen reddettiğini; arazinin teslim olunmasını talep etmektedir. İran'a kalacak kısmın ise istihkamatında Osmanlı'nın emniyetini tehdit etmeyecek şekilde yenilenmesi istenmektedir.¹⁰⁷

Muhammara'nın üzerinde bulunduğu ada ile İran Devleti'ne tabi olan ahalinin tasarruflarında olan Şattü'l Arab'ın denize taraf olan yerlerinde ta hududa kadar olan nehirde serbest seyr-i sefain ruhsatıyla beraber İran'a terki hususunda ise yalnız seyr-i sefaine müsaade verildiği bu toprakların Osmanlı'nın olduğu tekrar belirtilmektedir. İran Devleti'nde kalacak hiçbir tarafta istihkamat yapılmaması yapılmışsa şartlarının tesbiti için bir ticaret antlaşması yapılması belirtilmiştir.¹⁰⁸

Antlaşma metninde mukaddime olmadığı belirtilerek; on ve onbirinci madde haricindeki diğer dokuz maddeye itiraz olunmadığı beyan olunmuştur. Ayrıca Zuhab meselesinde tazminin red olunarak arazinin teslimi istenmektedir. Osmanlı topraklarında ikamet eden İran şehzadelerinin Bursa'da ikamet etmeleri bunlardan başkaları Erzurum Muahadesi şartlarına göre red olunması, İran tebasının kendi aralarındaki antlaşmazlıkların İran sefir ve şehbenderlerine ihale olunması, mübarek mekanları, Mekke ve Medine'yi ziyarete gelen ziyaretçiler ve hacıların İslam tebasına yapılan muamelenin uygulanacağı, İran tüccarından alınan resimlerde ise Osmanlı topraklarında olan İslam tebasına uygulanan muamelenin uygulanacağı belirtilmektedir.¹⁰⁹

Antlaşma metninde değiştirilmesi istenen hususlardan birisi de Şah'a yazılan elkâbın daha kibar olması ve Erzurum Antlaşması'nda yazılan elkâb ile aynı olmasıdır. Diğer bir husus ise; tahdîd-i hudud için gidecek memurların içinde mühendis bulunmasıdır. Ayrıca İran tüccarından alınacak gümrük resmi için tarife tabirinin kullanılmaması ve antlaşma müsveddesinden çıkarılması istenmektedir.¹¹⁰

Mirza Taki Han'ın da değiştirilmesini istediği maddeler olup olmadığı sorulduğu anlaşılmaktadır. Mirza Taki Han'ın devletinden bir emir gelmediği sürece muahade müsveddesinde bir harfin dahi değiştirilemeyeceğini ifade ettiği görülmektedir Enverî Efendi'nin Mirza Taki Han'ın tavrını anlamayı sürüncemede bırakmak olarak yorumladığını görmekteyiz.¹¹¹

¹⁰⁷ a.g.e., s.140

¹⁰⁸ a.g.e., s.140

¹⁰⁹ a.g.e., s.143

¹¹⁰ a.g.e., s.145

¹¹¹ a.g.e., s.149

Antlaşmanın son safhasına gelindiğinde Enverî Efendi, Mirza Taki Han için görüşmeler sırasında Erzurum’da olan sefirler ve konular hakkında malumatı olduğu halde muhadenin imzalanmasında mizacı gereği soğukluk gösterdiği Hariciyye’ye yazılan notlar arasındadır.¹¹²

Daha sonraki belgelerden anladığımıza göre İran Devleti, anlaşma müsveddesi maddelerinin tamamını kabul ederek imzasını ise İstanbul’daki murahhasa havale etmiştir.¹¹³

¹¹² *a.g.e.*, s.151

¹¹³ *a.g.e.*, s.151

KAYNAKÇA

I- ARŞİV VESİKALARI

A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

a) İradeler

İrâde Dahiliye (İ.DH)

İrâde Mesâil-i Mühimme (İ.MSM)

b) Babîâli Evrâk Odası (BEO) Sadâret Evrâkı

Nezâret ve Devâir Yazışmaları (A.MKT.NZD)

Sadâret Mektûbî Kalemi (A.MKT)

c) Hatt-ı Hümayûnlar (HAT)

d) Cevdet Tasnifi

Cevdet Maliye (C.ML)

II-KAYNAK ESER VE İNCELEMELER

AKTEPE, Münir, “Dürri Efendi’nin İran Sefâreti”, *Belgelerle TürkTarihiDergisi*, s.1-6, İstanbul 1967-1968

AKYILDIZ, Ali, *Osmanlı Merkez Teşkilatı’nda Reform*, İstanbul 1993.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*,

DAĞLI, Yücel, **ÜÇER**, Cumhure, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, c. V, TTK, Ankara 1997

DANIŞMEND, İ. Hâmî, *İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, VI, İstanbul, 1961.

Mehmed Hurşid PAŞA, *Seyahatnâme-i Hudûd*, İstanbul, 1997

KALATARI, Yahya, *Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak., İstanbul 1976.

KANAR, Mehmed, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2000.

KAYA, Dilek, *XIX.Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kerbelâ Sancağı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

KILIÇ, Remzi, *Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, İstanbul 2001

- KURAN**, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkâmet Elçiliklerin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara 1968.
- KURŞUN**, Zekeriya, “Mehmed Hurşid Paşa'nın Seyahatnâme-i Hudûd Eserine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Bayezid Sancağı”, *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi*, S:2, İstanbul 2000
- KURT**, Burcu, *Ortadoğu'da Bir Çözumsuzlük Örneği Şattü'l Arap Sorunu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005
- KÜTÜKOĞLU**, Bekir, *Osmanlı İran Siyasi Münasebetleri 1578-1590*, İstanbul 1962.
- MARUFOĞLU**, Sinan, *Osmanlı Dönemi'nde Kuzey Irak (1831-1914)*, İstanbul 1998.
- Mehmed** Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, II, İstanbul 1996.
- NASİRÎ**, M. Reza Nasiri, *Nâsiredîn Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1848-1896)*, Tokyo 1991.
- PAKALIN**, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul 1983.
- SARAY**, Mehmet, *Türk-İran İlişkilerinde Şiîliğin Rolü*, Ankara 1990.
- SERTOĞLU**, Mithat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986.
- SAMÎ**, Şemseddin, *Kâmûsü'l A'lâm*, c.VI, (İstanbul 1316)
- UNAT**, Faik Reşid, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1974.
- UNAT**, Faik Reşid, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, İstanbul 1992.

SEFÂRETNÂME-İ İRAN İSİMLİ ESERİN TRANSKRİPSİYONU

SEFARETNÂME-İ İRAN

Seyyid Mehmed Sa‘dullah el Enverî Efendi

(1259 senesi 1262 senesine kadar Devlet-i Osmaniye ile İran Devleti arasında mün‘akıd mukâveleler)

1262 tarihinde nesih yazı ile yazılmıştır.

[FİHRİST]

Dibâce-i sefâretnâme sahifesi 1

İbtidâ i'tâ buyurulan ruhsatnâme-i hümâyun-i hazret-i şehin şâhinin sûret-i münîfesi 3

İran Sefiri Mirza Takî Hân'ın bi'l-mukâbele i'tâ eylediği Faris'ül ibâre ruhsatnâmenin sûreti 5

Ruhsatnâme-i mezkûrenin tercümesi 5

İranlu'nun esbâb-ı harbiyeye teşebbüsünü ve ihtiyâten iki alay asâkir-i nizâmiyenin irsâlini ve hususât-ı sâireyi mübeyyin tahrîrât sûreti 6

Ruhsatnâmeler sûretlerinin mübâdelesiyle esas-ı me'mûriyetim olan mevâdd-ı selâseye dâir ibtidâ-yı meclis-i mukâlematın mazbatası sûreti 9

Esas ittihâz olunan mevâdd-ı selâsenin muvakkâten te'hiriyle hususât-ı sâirenin münâzarasına girişilüp girişilmemesine dâir mutavassıta olan İngiltere ve Rusya Devletleri me'mûrlarıyla mübahâse-yi mutazammın tahrîrât sûreti 12

Mevâdd-ı Esâsiye'nin cevabı verilmesine ve İranlu'nun iddia-kerdesi olan metâlib-i tis'anın haricindeki hususâtın tahrîren beyân kılınmasına dâir mazbata sûreti 16

Mevâdd-ı tis'anın cevabı alınamadığından ve metâlib-nâmeden haric maddelere müğayir karar tahrîr-i cevap verilmediğinden nâşı muvakkâten fesh-i meclis olunduğunu mu'len mazbata sûreti 18

Asâkir-i İraniyye'nin Van tarafından hudûdu tecavüz eyledikleri havâdisinden dolayı devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla mükâlemeyi mutazammın tahrîrât sûreti 21

İranlu'nun iddia-kerdesi olup adem-i mübahâse ta'lîmât-ı iktizâsından olan metâlib-i tis'anın müzâkeresini emr-i emirnâme-i sâmi sûreti 24

Süleymâniye şehir ve sancağının cihet-i mülkiyetinden dolayı mübahâse-yi muhtevî mazbata sûreti 25

Yine Süleymâniye şehir ve sancağının keyfiyeti mülkiyesine dâir muhâvere ve

mükâlemeye hâvi mazbata sûreti 30

Yine Süleymâniye Sancağı'nın hakk-ı mülkiyetinin isbâtına ve resm-i yaylakiye mikdarının tekzibine ve sened ittihâz ile ibrâz olunan *Cihân-nümâ*'daki ibare-i ahdiye-i nakîsenin haricine ve Zuhab Sancağı mükâlemesinin te'hir ve adem-i te'hiri muhaveresine dâir mazbata sûreti 37

Esas-ı muâhede ittihâz olunan mevâdd-ı selâseden tarziye maddesi kabûl olunarak bertaraf kılındığını şîâr emirnâme-i sâmi sûreti 42

Zuhab Sancağı mübahâsesinin te'hirinden ve İranlu'nun ahvâlinden dolayı devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla mükâlemeyi mutazammın tahrîrât sûreti 43

Cennet mekân Sultân Murad Rabî Hazretleri'nin i'tâ kılınan ahidnâmeleri sûretinin sath-i isbâtına ve Muhammara'nın keyfiyyet-i mülkiyetine dâir mazbata sûreti 45

Muhammara'nın cihet-i mülkiyetinden dolayı mübahâse ve münâzaraya mübeyyin mazbata sûreti 50

Yine Muhammara'nın hukûk-i mülkiyetinin ibrâz-ı senedât ve delâil-i kaviyye ile isbâtını mutazammın muhâvere ve mubaheseyi mübeyyin mazbata sûreti 54

Havâli-i Şarkîyye ve Irakîyye'de malûm ve mazbûtu'l-esâmi eyâlet ve sancak ve kasaba ve nahiyelerin cihet-i mülkiyetine dâir münâzara ve mübahâseyi mutazammın mazbata sûreti 57

Yine havâli-i Irakîyye ve Kıt'a-yı Şarkîyye'de olan memâlikin hakk-ı mülkiyetine ve ma'lûmu'l-esâmi ekrâd ve aşâyirin mübahâsesine dâir mazbata sûreti 61

Yine ekrâd ve aşâyirin keyfiyyet-i tâbi'yetlerine dâir mükâleme mazbatası sûreti 65

Ekrâd ve aşâyir için vakî olan makalâtın ecvibe-i ahîresi taraf-ı acizânemden sonraca verilmek üzere İran şehzâdelerine dâir mükâleme ve mübahâseyi mutazammın mazbata sûreti 68

Zuhab Sancağı'nın irâe-i senedât ve ibrâz-ı delâil ile hakk-ı mülkiyetinden dolayı mübahâse ve münâzarayı câmi' mükâleme mazbatası sûreti 72

Ma'lûmu'l-esâmî ekrâd ve aşâyirin cihet-i tabiiyetlerini ve sûret-i zabt ve tefrîk ve temeyyüzünü hâvî mükâleme mazbatası sûreti 80

Ekrâd ve aşâyirin cihet-i zabt ve rabtlarına ve resm-i gümrük maddesine dâir mükâleme mazbatası sûreti. 88

Yine resm-i gümrüğün ve sefir ve me'mûrin ve hüccac ve züvvâr ve teb'a-i İranîyenin cihet-i imtiyaz ve himâyetlerine ve Şiîler için mescid icadına ve tezevvüc ve şehâdet maddelerine vesâir mevâda dâir mazbata sûreti 94

Sefir ve me'mûrin ve hüccac ve züvvâr ve teb'a-i İranlu cihet-i imtiyâz ve himâyetlerinin ve mevâdd-ı sâire-i ma'rûza ve mazbatanın cevabını mutazammın mazbata sûreti 102

Mesele-i İranîye'de sabit olan hukûk-ı âliye-i Saltanat-ı Seniyye'nin bi-tekrar isbâtını mutazammın meclis-i âherde İran sefirine ve devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrlarına îrâd olunan kelimât-ı müdellelenin mazbatası sûreti 107

Meclis-i ahirde devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrlarına min gayr-i resm i'tâ olup bir aynı sefâretlere verülür mutâla'asıyla Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye gönderilen müzekkire-i ahdiye sûreti 114

Mevâdd-ı ahdiyyeye derc olunmak için ba'zı hususâta ihtar ve istizânını şâmil müzekkire şeklinde tahrîrât sûreti 120

Londra'da karar bulup devleteyn-i mutavassiteyn sefâretlerine i'tâ olunan mevâdd-ı tis'anın bir sûreti irsâl olunduğuna dâir Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'den tevarüd eden şukka sûreti 122

Londra'da karar bulup sefâretler taraflarından arz ve takdîm olunan mevâdd-ı tis'a sûreti 123

Zikr olunan mevâdd-ı tis'adan kabûl olup olunmayacaklarına vesâir mevâdd-ı mûktaziyenin ihtar ve ifadesine dâir on üç bendi şâmil takdîm olunan tahrîrât sûreti 124

Esas olarak akd-i muâhede olunmak irâdesiyle şer-furûd eden ruhsatnâme-i hümayûn cenâb-ı cihanbâninin sûret-i münîfesi 125

Muâhede-i esasiyenin akdine dâir tevarüd eden emirnâme-i sâmi sûreti 125

Muâhede-i esasiyenin akdi-çün bi't-tabii imza olunmak üzere gönderilen temessük müsveddesinin sûreti 127

Akîb-i imza-yı temessükde İran sefirine verilmek için irsâl kılınan takrir-i resmi müsveddesinin sûreti 129

İranlu'nun muâhede-i esasiye-i temessükünün itirâz eylediği mahâllerine ba'zı ifâdeye dâir devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla vuk'u bulan mükâlemeyi mübeyyin takdîm olunan tahrîrât sûreti 140

Muâhedeyi esasiye-i temessükünün İranlu cânibinden itirâz kılınan maddelerinin tâdiline dâir emirnâme-i sâmi sûreti 142

Muâhede-i esasiyye'nin tâdil kılınan maddelerinin sûreti 144

Tarafeynin yedinde bulunan muâhede-i esasiye temessükü müsveddesinde yekdiğere olan muğayerât anlaşılmak üzere müsvedde-i mezkûre sûretlerine bi'l- mukâbele tarafına i'tâsına dâir devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla olan müzâkereyi şâmil tahrîrât sûreti 145

Tarafeynden yek-diğere i'tâ ettirilen muâhede-i esasiye temessükü sûretinde olan muğayirinin me'mûrin-i mûmâ-ileyha taraflarından tâdiliyle İran sefirine verildiği misillü taraf-ı acizâneme verilen varaka-yı ahdiyenin takdîmine ve ifadât-ı sâireye dâir tahrîrât sûreti 147

Me'mûrin-i mûmâ-ileyha taraflarından verilüb takdîm kılınan varâka-yı ahdiye mucibince akd-i muâhede-i esasiyeye dâir nezâret-i celile-i hariciyye'ye tevârüd eden tahrîrât sûreti 150

Ber muceb-i ruhsat ve ta'lîmât-ı akd ve imza olunan muâhede-i esasiye sûreti 151

Tarziye maddesinin esas ittihâz olunmaması teklîfine mesele-i İraniye'ye dâir sened olacak evrâkın mahremâne İngiltere elçine irâesine dâir İngiltere me'mûruyla mahremâne olan müzakerâtı ve ifade-i sâireyi müteallik tahrîrât sûreti 157

İran Sefiri'nin ahvâl-i muta'zamanesine ve Rusya me'mûrunun hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'yi iza'e-i efkârında olduğuna dâir tahrîrât sûreti 159

Rusya me'mûrunun İranlu menfaati iltizâm eylemekte olduğu ve İran meselesinde İngiltere'nin hayli elzem idiğünü muhtevî tahrîrât-ı mahremâne sûreti 162

Tarziye maddesine ve hususât-ı sâireye dâir tahrîrât sûreti 164

Muhammara'nın İranlu'ya terk ettirileceğine dâir Tahran'daki Rusya elçisinin sadr-ı devlet-i İraniye'ye olan tebliğâtına Muhammara ve Zuhab'ın taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye şiddet-i lüzûmuna ve ihtarât-ı sâireye dâir tahrîrât-ı mahremâne sûreti 165

Muhammara ve Zuhab'ın Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den olduğunu şîâr-ı der dest olan senedât-ı atîka devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarına irâe ve sûretleri i'tâ kılındığına ve ifadât-ı sâireye dâir tahrîrât sûreti 167

İrade-i müstakile vurûduna değin sabık-ı vechile iddia-yı tarziye olunacağı ve ifadât-ı sâireyi muhtevî cevaben yazılan tahrîrât sûreti 168

Mesele-i İraniye'nin kesb-i nezaket etmekte olduğuna ve İngiltere ve Rusya devletleriyle tavassutları ne esbâba mebni olacağına ve bu babda dayanılmasına dâir takdîm olunan tahrîrât sûreti 169

Rusya me'mûrunun hareket-ı vâkî'âsını ve mesele-i İraniye'de olan hukûk-ı âliye'nin adem-i iza'ası zımnında dayanılmasını mutazammın cevaben yazılan tahrîrât 173

Mukaddemâ irsâli iş'âr olunan asâkir-i nizâmiyenin isâli lüzûmunu ve havâdis-i İraniye'yi şâmil cevaben takdîm kılınan tahrîrât sûreti 175

Hukûk-ı âliye-i Saltanat-ı Seniyye'nin vikâyesiyle beraber mükâlemanın itmamına ikdâm olunmakda olduğuna dâir cevaben gönderilen tahrîrât sûreti 177

İranlu cânibinden Muhammara ahâlîsinden vergü talep olunmaması ve Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa'nın şimdilik tebdîlinden sarf-ı nazar kılınması meclis-i mükâlemede karar bulunduğuna dâir tahrîrât sûreti 178

Münâziun-fih olan aşâyir ve ekrâdın keyfiyyetini mutazammın tahrîrât sûreti 181

İranlu'nun muâhede-i cedide-i ticâreti kabûlüne gayret eylemesine dâir İngiltere me'mûruna olan tebliğatı mübeyyin cevaben yazılan tahrîrât sûreti 182

Meclis-i mükâlemede dermeyan olunan mevâddın ibtidâ devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarına tebliği hasb'el-hâl münâsib olmayacağına dâir cevaben yazılan tahrîrât sûreti 183

Mevâdd-ı ahdiyyenin sûret-i kararı revş-i hâle nazaran devleteyn-i mutavassıteyn indlerinde olacağını mübeyyin tahrîrât sûreti 184

Muhammara'nın bulunduğu mahâllin tarifiyle taraf-ı Devlet Âliyye'de kalması ehem idüğünü ve bunun üzerine tahkikât-ı mahremâneyi ve ihtârı mutazammın tahrîrât sûreti 185

Mesele-i İraniye'nin hüsn-i tesviyesine ikdâm olunmak üzere hasebü'l-hâl Londra'ya me'mûriyetime ve ifadât-ı sâireye dâir tahrîrât sûreti 186

Hakkârî tarafından Avrupa'ya ve İranlu cânibinden Zuhab'a sevk-i asker olduğundan bahisle devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla olan mükâlemeyi mübeyyin tahrîrât sûreti 187

Avrupa'ya asâkir sevki esas olarak madde-i ahir vechile olduğunu mübeyyin me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile olan mükâlemeye dâir tahrîrât sûreti 188

Ravenduz'da hapsi rivâyet olunan İranlular'ın bi-esas olduğuna ve hilâf-ı mukavele Muhammara ahâlîsinden İranlu vergü talep eylediğine dâir me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile mükâlemeyi mübeyyin tahrîrât sûreti 196

Münâziun-fîh olan mahâllerden Beravdust tarafına İranlu'nın sevki ihbâr olunan asker ve mühimmatının tevkîfini şîâr-ı me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile mübahâsesine mutazammın tahrîrât sûreti 200

İranlu'nın re's-i hudûdundan berüye inşâsına teşebbüs eylediği blankalara dâir takdîm kılınan tahrîrât sûreti 203

Tebdîl-il lafza dâir olan me'mûriyetin ketm-i lüzûmuna ve mevâdd-ı sâireye dâir devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla olan müzakerâtı mübeyyin tahrîrât sûreti 205

İranlu'nun inşâsı bed'en eylediği blankaların te'hirini ve esaret sûretiyle İran'da olan üç nefer hatunun istihlasını mutazammın İngiltere me'mûruyla mükâlemeye mübeyyin tahrîrât sûreti 206

Muâhede-i Esasiye mukaddimesinde İran Şahı'na yazılacak elkâbın muhteremli olması ihtiyârına ve mevâdd-ı sâireye dâir tahrîrât sûreti 208

Muâhede mukaddemesinde İran Sefiri'nin şahına yazacağı elfâzın tahkikine dâir devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarıyla müzâkereyi müştemil tahrîrât sûreti 209

Muâhede-i esasiyenin akdi daha uzayacağından ve murahhasa bir şey kalmayub vücûdca muzdarip olduğundan avdete müsaade buyurulmasını müsted'î tahrîrât sûreti 210

Erzurum ahâlisinin İran sefiri Mirza Takî Hân'ın üzerine olan hücûmlarını sebep ve cihet-i tafsilatına dâir tahrîrât sûreti 212

Sefir-i mûmâ-ileyhinin esnâ-yı hücûmun garet olunduğunu iddia eylediği nakûd vesâire bi usûl ve esas olduğunu hâvî tahrîrât sûreti 218

Muhammara ceziresi üzerine mebni olmadığını şiâr tahrîrât sûreti 219

İran sefiri hakkında Erzurum ahâlisi tarafından zuhûr eden muamele nezd-i Devlet-i Âliyye'de mucib-i teessûf olduğunun tebliğine dâir cevaben yazılan tahrîrât sûreti 220

Sefir-i mûmâ-ileyhe vukû'-bulan muameleden dolayı me'mûren vurûd eden Arif Paşa'nın sûret-i mülakâtını ve ifadât-ı sâireye şâmil tahrîrât sûreti 222

Havâdisât-ı İraniyye'ye ve ifadât-ı sâireye dâir tahrîrât sûreti 223

Muhammara ceziresi üzerine mebnî olmadığını ve bunun tashihi elzem idüğünü mübeyyin mükarrerden yazılan tahrîrât sûreti 224

[1] Devlet-i Âliyye-i sermedî'l karar ile İran Devleti beyninde sekiz on seneden beri hudûd ve sınırlar ve redd-i firârî ve aşâyir ve tazmîn-i hasarat maddelerinden dolayı ba'zı mertebe guft-i gû vukû'-bulup cânib-ı Saltanat-ı Seniyye'den ba'is-ı ıstikâ olan mevâddın ber muktezâ-yı ahd ve şart hüsn-i tesviyesine himmet buyuruldukça ve hilâf-ı ahd bir takrîb ele geçirilmiş olan ba'zı memâlik ve arâzi-yi Devlet-i Âliyye'nin red ve teslîmi teklîf kılındıkça devlet-i müşârün-ileyha iş bu yerlerin kendü yedinde bekâsını istihsâl zu'muyla bir takım safsata ve müğalata ile an be-an metâlib ve iddiasını artırarak nihâyet bin iki yüz elli sekiz zilkadesi evasıtında Bağdâd eyâleti mülhâkatından olub bir tarafı re's-i hudûdu olan Şehr-i Zûr Eyâleti'nde vakî Baban Sancağı'na bi'd-defaa't İran'a firâr eden Mahmut Paşa'yı vali nasb ederek ve ifsat içün hem-civar bulunan Sendic nam mahâllin hakimi Rıza Kuli Hân marifetiyle hayli asâkir terfîk eyleyerek liva-i mezbûrun makarr-i hükûmeti olan Süleymânîye kasabasına irsâl eylemiş ve liva-i mezbûrun eşref-i hânedân-ı kadîminden olub ol vakt kaymakam vekili bulunan müteveffa Süleyman Paşazâde Abdullah Bey erbâb-ı dirayet-i istikâmetden olduğundan merkûm Mahmud Paşa eğerce kendüsünün emmisi ise bu kere dahi taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye izhâr-ı muhâlefet ederek İran'a firâr eyledikten liva-yı mezkûreye Saltanat-ı Seniyye memâlikinden olmak hasebiyle bir devlet mülk ve sancağına aher devlet cânibinden vali ve hakim nasb olunamayıp bu hareket müğayir-i ahd-ı şart idüğünden paşay-ı merkûmun ve asâkir-i İraniye'nin memâlik-i Devlet-i Âliyye'den çıkub gitmelerini mûmâ-ileyh Rıza Kuli Hân'a tahrîr ve iş'âr eylediğinde hân-ı mûmâ-ileyh tarafından bilakis paşay-ı merkûme ma'nen İran Devleti'ne mütâba'at ve mutava'atı mutazammın cevabnâme vurûd olduğuna binâen mûmâ-ileyh dahi muktezâ-yı şecâ'at ve sadakâtı üzere liva-yı mezbûr ve mülhakatı olan mahâllerin erbâb-ı harp ve zararını ve asâkir-i nizâmiyesini bi'l- istishâb olduğu mahâlden hareketle merkûm Mahmud Paşa'yı ve asâkir-i İraniye'yi kasaba-yı mezbûreden tard ve ib'ad eylediğinden ma'ada mûmâ-ileyh Rıza Kuli Hân'ı dahi re's-i hudûdda olan ordusunda basub yerinde tarumar eylediğine mebni bunun üzerine devlet-i müşârün-ileyha nakıs-ı ahd ve sû-i niyet şeâmetine uğradığını bilerek nabecâ vakî' olan mutâla'asından feragâtle ahkâm-ı ahdiyyenin doğrudan doğruya icrâsına ve sulh [2] ve müsâlemetin devam ve bekâsına ikdam ve dikkat eylemek ve her cend-i ehem ve elzem olduğu hâlde mir-i mûmâ-ileyhin mücerred hıfz-ı hudûd ve Memâlik-i Devlet-i Âliyye zımında kendülüğinden olarak bi'l-mukâbele vukû'-bulan harekât-ı raviyyet-mendanesini yani mûmâ-ileyh Rıza Kuli Hân'ın her ni'metini hazz edemiyerek

feth-i müsâlemetle tedârükât-ı harbiyeye mübaşeret ve Dersâadet vesâir Memâlik-i Devlet-i Âliyye’de bulunan teb‘a-i İraniye’nin memleketlerine avdet eylemelerini ilân-ı işa’ât etmiş ve cânib-i seniyyu’l-cevânib Saltanat-ı Seniyye’den dahi bi’l-mukâbele levâzım-ı harbiye ve esbâb-ı cebriyeye teşebbüs olunur olunmaz ve Devlet-i Âliyye’nin dost-ı muahidi olan İngiltere ve Rusya Devletleri câniblerinden Memâlik-i Şarkîyye’nin vekâyi’-i asayiş ve himâye-i aramişî politikaları iktizâsından ve matlub-i mültezimleri olduğundan bahisle beyne’-d-devleteyn tahaddüs eden burûdet ve münaza‘tın bi’l-muharebe indifa‘ ve inkita’a arz ve tavassuta kılınmış olduğuna binâen devlet-i müşârün-ileyhânın bu babda zuhura gelen tavassutları İran Devleti tarafından kabûl olunduğu gibi cânib-i Saltanat-ı Seniyye’den dahi kabûl olunarak ve Erzurum merkez-i mükâleme ittihâz-birle tarafeyndan murahhaslar ve devlet-i müşârün-ileyhima câniblerinden me’mûrlar tayin kılınarak münâziun-fih olan mevâddın bi’l-mükâleme hüsn-i tesviyesine karar verildiği cihetle ecille-i ricâl-i Devlet-i Âliyye’den ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye azasından Nuri Efendi iki yüz elli sekiz senesi zilka‘desinin on beşinci günü cânib-i Saltanat-ı Seniyye’den murahhaslık ünvanıyla me’mûr kılındığından Dersâadet’ten hareketle mahâll-i me’mûriyete vâsıl olduktan bir ay sonra İran murahhası henüz vâsıl olmadığı hâlde bi-emrillahi te’âla füc‘eten vefât ettiğine mebnî murahhaslık mezkûr meclis-i mezbûr azalığıyla Şam-ı Şerif Defterdarlığı’ndan ma‘zul ve hâne-i acizânemden kûşe-gîr-i inziva ve hamûl olduğum hâlde iki yüz elli dokuz senesi şehr-i safer’il-hayrinin on beşinci ve mâh-ı martın altıncı mübarek cuma-ertesi günü min gayr-i liyakât bu bende-i kemineye yani Devlet-i Âliyye-i ebediyü’l-devamın eben an-ced çâker-i sadakatınızı Enverîzâde Sa’dullah Enverî’ye ihâle ve tevcîh buyurulmuş ve levâzım-ı seferiye tanzîm ve ikmâl kılınarak veli-i ni’met muhibb-i nizamât melik ü millet-i ab-ı rûy-i Selâtin-i Âli Osman Hakan-ı havâkîn devrân-ı zill-i Hüdâ-yı müteal şehinşâh-ı mekârim-hısal Sultân Abdulmecid Hân meddellahu zilâle şevketehu ilâ ahiri’z-zaman iktizâ hazretlerinin hakipây-i mülûkânelerine yüzümü ve gözümü sürüb enva’ı nüvâziş-i iltifat-ı cenâb-ı hilâfet-penâhîlerine nâil ve mazhar olarak sene-i mezkûre Rebiülevvelinin yedinci ve mâh-ı Martın yirmi altıncı Cuma günü avn ve tevfîk-i hazret-i hûda ve sadr-ı ruhâniyet-i cenâb-ı resul-i kibriyyaya tevessül ve iltizâm ile Avusturya Devleti kumpanyasında olan İstanbul nâm vapura râkiben Dersaadet’ten hareket ve üç günde Trabzon’a muvaselet olunmuş Tirebolu Voyvodası Dergah-ı âli kapıcıbaşlarından Kethüdazâde Emin Ağa’nın ahâlî cânibinden hakkında şikâyet olunduğuna mebnî li-ecli’l-muhakeme Dersaadet’e irsâl kılınması veyahut Trabzon’da muhakeme ve murafa’asının icrâ olunması şıklarından bi’t-tahkîk birisinin icrâsı [3] ilâve-i me’mûriyeti kemterânem kılındığından keyfiyyet-i

hâl bi'l-etraf tahkîk ve tedkîk olunduktan sonra ağa-yı mûmâ-ileyh berây-ı muhâkeme Dersaadet'e sevk ü irsâl birle şehir-i mezkûrun yirmi ikinci ve mâh-ı nisanın üçüncü cuma-ertesi günü Trabzon'dan hareketle Rebiülahirin beşinci ve nisanın yirmi üçüncü günü müretteb alay ile merkez-i memûriyet olan Erzurum'a muvâselet kılınmış ve İran Devleti cânibinden murahhaslık namıyla me'mûr kılınan Mirza Takî Hân vusul-i acizânemden on yedi gün evvel gelmiş olduğundan şehir-i mezkûrun on beşinci ve mâh-ı Mayısın üçüncü pazar-ertesi günü mükâlemeye bed' ve mübâşeret olunub mesele-yi İraniyye' ye dâir ruhsatnâmeler ve ta'lîmât olarak tevârüd eden emir-nâmeler ile mecâlis-i mukalemât mazbataları ve makam-ı vâlâ-yı sadaret-uzmâ ve Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye yazılan tahrîrât müsveddeleri telef ve zayi' olmamak ve icâbı takdirinde mutâla'a olunmak üzere ale't-tertîb zîrde tahrîr ve tasdîr kılındı.

**SÛRET-İ HATT-İ ŞERİF-İ MEKÂRİM-İ HAZRET-İ ŞEHİNŞÂHÎ VE
RUHSATNÂME-İ HÜMÂYÛN MUCİBİNCE RUHSAT-İ HÜMÂYÛNUMUZ
OLMUŞTUR**

İftiharü'l-e'âlî ve'l-e-âzîm müstecmiu cemi'i'l meâlî ve'l-mefâhim el muhtass bi mezîd-i inayeti'l- mülk'id-daim ecille-i ricâl-i Devlet-i Âliyye'mden ve Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye azasından olub bu def'a taraf-ı eşref-i Saltanat-ı Seniyyemden akd-i musâlahaya murahhas olarak me'mûr ve tayin kılınan Sa'dullah Enverî dame uluvvehu tevkî-i ref'i hümayûn vâsıl olucak ma'lum ola ki mukaddemce İran Devleti tarafından münâfi-i usûl-ı muvalât ba'zı muamelat ve tecavüzât vukû'ıyla bağteten nakıs-ı ahd ve ilân-ı harb olunmuş ve mütahattim-i zimmet-i himmet-i mülkdârı ve hilâfet olduğu üzre cânib-i seniyyü'l-cevânib pâdişâhânemden dahi mücerred muhafaza-yı memâlik ve büldan ve irâhe-i ahvâl-i teb'a ve zîr-i sinan irâde-i hayriyet ifâdesiyle mukâbele-i bi'l-misl usulüne bi'l-mecburiye teşebbüs birle esbâb-ı cenk ve peykâr vermiş olunmuş ise de muahheren devlet-i müşârün-ileyha cânibinden iade-i silm ve musafâta izhâr-ı hâhiş ve arzu ile tecdîd-i sulh ve salâh zımnında taraf-ı vâzihi'ş-şeref-i şâhânemden re's-i hudûda murahhas tâyini matlub ve mültemis idüğü rehin-i ilm-i âlem-arây-ı şehriyâranem olub zât-ı hilâfet-simat şehinşâhâneme mevhibi mahsuse-i ilahiye olan şîme-i fahimiyye-i merahimkârî ve nısfet-i pâdişâhânem iktizâsınca sefk-i dimâ-i beşeriyeden ihtirazen izhâr-ı arzu olunan iade-i musâlaha ve müsalemeden nükûl eylemeyeceğim vâzıhatdan olub ancak devlet-i müşârün-ileyha bu def'a taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeme bi-gayr-i hak naks-ı ahd ve ilân-ı harb etmiş ve memâlik-i mahrusa-yı şâhâneme

tecavüz ile bir takım hasarat ve izhâr-ı husûmet eylemiş olmasıyla bu hâlde te'lif-i zât'ı-l beyn bi-eyyi hâl bir müddetten berü beyne'd-devleteyn sürünmekte olarak mukaddemlerde bi'd-defaât müzâkere olunmuş ve icrâ-yı icâbâtı kararlaştırılmış [4] olan münazaat beyhude ve metâlib-i vâhiye ke-en lem yekün hükmüne konularak Devlet-i Âliyye'min teminâtı hâliyye ve atıyyesini şâmil bir muâhede-i cedide-i akd ve imzasına ve bu kere Süleymâniye'de vukû'-bulan hasârat-ı sabitenin tazmîniyle bir tarziye-i âliye ve kâfiye i'tâsına mütevakıf ve menut ve bu dahi mevâdd-ı merkûmenin rûkn ve esas ittihâz ile Erzurum ve Bağdâd taraflarında kâin hudûd-ı hakaniyeme ve gerek aşâyir ve ekrâda dâir münazaatin hüsn-i indifâ'î ve bir de muâhede-i sabıka iktizâsınca memâlik-i mahrusa-yı şahaneme amed şud eden devlet-i müşârün-ileyha tüccâr ve teb'asından alınan resm-i gümrüğün bundan böyle Devlet-i Âliyye'mle İngiltere ve Fransa vesâir ba'zı düvel-i müttehâbbe beyninde muahheren akd olunan muâhede-yi ticârete tatbiken ahz ve istifası ve'l-hâsıl esas mezkûr üzerine müteferri' olub teminât-ı hâliyye ve atıyyeye dâir olan kaffe-i mevâd ve hususâtın ber-vefk-i matlub-ı tanzîm ve tesviyesi emrine va-beste ve merbut olduğuna binâen ber minvâl-i muharrer devlet-i müşârün-ileyha murahhası ile Erzurum cânibinde akd-i musalahaya Mehmet Nuri Efendi me'mûr kılınmıştı mûmâ-ileyhin o tarafa vurûdunu müteakib hulul-ı ecel mev'îdiyle vefâtı vukû'na mebni bendegân-i sadakatnişan-i Saltanat-ı Seniyyemden dirayetkâr ve raviyetşar ve bu makule mevâddın hüsn-i tensîk u tevşîkine liyâkat ve iktidarı numüdâr birinin yeniden murahhas tayini lazım gelüb senin o saf-ı mezkûre ile ittisafın ve bi't-tahsis şimdiye değin me'mûr ve mustahdem olduğunun hidmet-i devlet-i âliyemde vukû'a gelen harekât-ı müstakimenin nezd-i hümâyûnumda ma'lum ve aşikâr ve ol vechile sana itimad-ı pâdişâhanem dedgâr olmakdan nâşı bu emre vacibu'l-itinâyâ murahhas olarak me'mûriyetin hususuna emr ü irâde-i seniyye-i mülûkânem müteallik ve şeref sunûh olmakla mecbûl olduğunun vakurkâr-ı şinas dirayet-i muktezâsı ve me'mûriyetin iktizâsı üzere bimennihi teâla Erzurum'a varub devlet-i müşârün-ileyha cânibinden tayin kılınan murahhas ile akd-i meclis-i mükâleme birle Devlet-i Âliyye-i ebedi'l-devamımın şan ve şukuhâne layık ve saza namus-i şevketme'nus-i hüdâvaneme şayân ve ahre olduğu ve bâlâda beyân ve inba olduğu vechile iâde-i sulh ve salâha cânib-i celili'l menâkıb-ı pâdişâhanemden izn-i tam ve ruhsat-ı kamile-i male-keîl ile me'mûr ve terhis kılınmışsındır. İmdi devlet-i müşârün-ileyha tarafından tâyin kılınan murahhas ile müstainen billahi teâla akd-i meclis-i mükâleme birle ber minvâl-i muharrer iade-i selim ve seffatin müzâkere ve itmam ve ihtinamına müteallik mevâdda taraf müstecmi'ul-mecd ve'l-şeref cihandarânamden sen murahhas olub ol babda vereceğin sened nezd-i şahânemde makbûl ve mu'teber tutulacağı ve tâyîn olunacak müddette tasdiknâmesinin dahi isdar ve i'tâsı muhakkâk ve mukarrer idüğü ma'lum-i dirayetim lüzûm olduktan ber

vech-i meşrûh müsaleme-i hayriyeye bi'l-müzâkere ol babda muahede-i cedide akdiyle iki yüz otuz sekiz tarihinde Erzurum'da müteakid olan ahidnâme-i hümâyûn'da muharrer mevâdden kesb-i tağyir etmeyerek kemâ-fi's-sabık mer'i tutulacak mevâddı bi-ibâretiha tanzîm kılınacak ahidnâme-i hümâyûnuma ale'l-infirad [5] derc ve tezkîr olunarak ol vechile itmam ile senedleşmeye vazı' imza ve hatme taraf-ı hümâyûnumdan husûsât-ı kâmile-ki muhtevî fermân-ı alişânım sadr olmuşdur buyurdum ki vusûl buldukda bu babda şeref-yafte-i sudûr olan ruhsatnâme-i hümâyûn meymenet-makrunumun mazmun-ı münifiyle makrumunun amil ve hareket eylesin alamet-i şerife-i itimad kılasın tahrîren fî ahir şehr-i saferi'l-hayr li-sene tis'a ve hamsin ve mi-eteyn ve elf

İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN'IN Bİ'L-MUKÂBELE İBRÂZ EYLEDİĞİ VE TEMHİR EDEREK TARAFIMIZA VERDİĞİ RUHSATNÂMESİNİN SÛRETİDİR.

Ankeh-i âlicâh-ı izzet ve ref'i câyikâh izzet ve fehâmet hemrah mecdet ve şehâmet iktinah-i dirayet ve fetanet- intibah-ı ihlası ve iradet-agâh mukarrebü'l-hakan Mirza Takî vezir nizam be teveccühâtı hatır-ı otûfett mezâhir-i akdes-i hümâyûn şahinşâhi müftehar ve mübahi bud bedanke çün derin-i ogât evliya-yı devleteyni behiyyeteyn Rusi ve İngiliz be-muktezâ-yı meratib hayr-hâhi ve salah endişî sa'y u ihtimam-ı temâm ve darend ki fima-beyn devleteyn âliyyeten İran ve Rum esbâb-ı iltiyâm ve mosâlemet ve musalehet ferâhem averdeh bi-def' ü ref' ğavâil beyne'd-devleteyn berdarend ve vekili ez-cânib hud ve Devlet-i Âliyye-i Rum revane Erzenetü'r-rum nimayed ki der ânce bâ vekili ayen-i devlet-i âleyh ilcâs ve ğüft u ğûkerde muvafık-i kanûn insâf kararî der-bâb-ı metâlib ve hukûk-ı sabite in Devlet-i Âliyye-i gozarend ezancâki âni âlicâh ez-terbiyet yaftegân ve omde-i çâkeran dedbâr felek-medar ve bemezîdi şayisteki ve istîdad ve kifayeti çendi ki der hedamat-ı devlet-i kavi bünyâd ez u bezohûr reside mahâl ve suk ve itimad-ı hatır oftâb-ı mezâhir-i akdes-i şehriyarı ez hüsn-i dirayet ve kifâyet ve kardani amede derin vakt ki vükela-yı devleteyn-i fehimiiyyeteyn Rum ve Rus ve İngiliz der serhaddi mücteme' geştehend an âlicâh raniz ez-cânibi seniyyü'l-cevânib hümâyûn vekil me'mûr fermudim ki bi-mahz-ı ziyaret in mübarek menşur kaza destur revana-e Erzenetü'r-rum geşte vükela-yı düvel-i selâse mülâkat hâsıl ve ez-kararı ki evliya-yı devlet-i kâhire an âlicâh desturu'l-amel dadehend metalib-i Devlet-i Âliyye ra sûret-i encam dade muavedet nemayed ve der uhde şinased fî şehr-i saferi'l-muzaffer sene 1259

SEFİR-İ MÛMÂ-İLEYHİN İBRÂZ VE İ'TÂ EYLEDİĞİ RUHSATNÂMENİN TERCÜMESİDİR

Çünkü bu günlerde evliya-yı devleteyn-i behiyyeten Rus ve İngiliz merâtib hayr-hâhî ve salah endiş sa'y muktezâsınca beyne'd-devleteyn-i âliyyenin Rum ve İran esbâb-ı iltiyam-ı müsâmelet ve musâlahayesini ve ihtimam-ı nam eylerler ki beyne'l-devleteyn vuk'û bulan gavâil-i def ü ref eyleyeler Devlet-i Âliyye-i Osmaniye kendü câniblerinden bir vekil Erzurum'a bir vekil irsâl buyuralar ki Erzurum'da bu devletin yani devlet-i behiyye-i İraniye'nin vekiliyle bi'l-mükâleme devlet-i behiyyemizin hukûk-ı sabitesi hususunda kanun-ı insâfa muvâfık bir karar vereler mezidü'l-liyâkat ve istia'dat-i kâfiyeniz mülâsebesiyle nice nice hidamat-i devlet-i kavi-yi bünyadimiz zât-ı alicâhınızdan zuhûra erişmiş vakar-ı dani hüsn-i dirâyet-i kâfiyenizden dolayı hatır-ı eftab-ı müzahir şehr-iyarânimize sevk ü itimad gelmiştir hâle ki vükelâ-yı devlet-i selâse ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye [6] ve Rus ve İngiliz vükelâsıdır ki serhadde hazır ve müctem'lerdir zât-ı âlicâhınızı dahi cânib-i seniyyü'l-cevânib-i hümayûnumuzdan vekil ve me'mûr buyurduk ki mahza bu menşur-ı kaza-i düstur-i ziyaretle Erzurum'a revana olub düvel-i salise vükelâsıyla lede'l-mülâkat evliya-yı devletimiz zât-ı âlicâhınıza ve sunuru'l-amel verdikleri karar üzere matlub devlet-i behiyyeyi sûret-i inâm verib avdet eylesiniz

BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ REBİÜ'L-ÂHİR'İN ON ÜÇÜ TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELÎLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE YAZILAN ARİZÂNIN SÛRETİDİR

Kerbelâ Vak'ası'ndan sonra İraniyân'ın Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye tecavüz-i tahattî ile ilân-ı harb ve husûmet menvî-i zamîrleri olduğundan mesele-i İraniye'nin hüsn-i hâll ve tesviyesi tavassut eden devletlere ihâle olunmuş gibi İranlular'a biraz muamele-i refikîyye ibrâz kılınması ve taraf-ı çâkeraneme i'tâ buyurulan ta'lîmât-ı seniyyede ba'zı eğrice şeyler bulunduğu hâlde zararsızcalarının tebdîl ve tahkîk olunması hususları Erzurum Valisi Halil Kamili Paşa Hazretleri cânibinden mukaddemce inhâ ve iş'âr olunmuş olduğundan bu maddelerin çâkerleriyle bi'l-müzâkare izâhen iş'âr kılınması irâdesini şâmil tasdîr buyurulmuş olan cevabnâme-i sâmi-i hazret-i vekâletpenâhi manzûr-ı bendegânem oldukda müşârün-ileyh

hazretlerinin bu babda olan mutâla‘a ve efkârı ledeyi’s-suâl İran Devleti Kerbelâ Vak‘ası’ndan evvel serbâz namına olan asâkir-i muntazâmesinin müterâkim olan şehriyelerine mahsûben iki üç aylık verilmek üzere ba‘zı tüccâr ve ashab-i servet u yesardan biraz akçe istikrâz eylemek matlub eylemiş ise de bir akçe verilmeyüb vak‘â-i mezkûrenin zuhûrundan sonra herkes kendü kudret ve vus‘î mertebe-i rızalarıyla muâvenata kalkışmaları cihetle İran Devleti biraz kesb-i kuvvet eyleyüb geçen sene tertîb olunan orduda Erzurum Eyâleti redifi biraz ziyadece zedelenmek hasebiyle şimdilerde bir ordu tertibini iktizâ eylediği hâlde gerek mansure ve gerek redif ancak altı yedi bin mikdarı asker celb tehiye-i olunabileceğinden ve bu havâlide külliyetlü başı-bozuk askeri bulunub murad olunduğu mikdâr tahrîri mümkün ise de bu da bir masârif-ı zâide olacağından eğerce hasbe’l-hâl taraf-ı Saltanat-ı Seniyye’den muharebe tarafı katî’yyen tecvîz ve ihtiyâr buyurulduğu hâlde İranlu’nun harekât-ı haziresine nazaran muamele-i refikiyye ile umûr-ı mesalihenin hüsn-i tesviyesi esbâb u vesâili istihsal buyurulması hususundan ibâret olduğunu müşârün-ileyh hazretleri ifâde ve beyân etmiş ve vâkî‘a İran Devleti def‘a-i mezkûreden sonra serbazlarına altışar aylık tedârük ederek verüb erbâb-ı harb ve darbden olanlar müctehidler ma‘rifetiyle sebt-i defâtir olunmakta olduğu ve Tahran’dan yirmi dört pare tob Tebriz’e gelmek üzere idüğü rivâyet ve nezd-i dakayik-i vefd mûna‘manelerinde ma‘lum olduğu vechile Rusya Devleti Revan ve Nahçıvan Eyâletleri’ne malik ve mutasarrıf oldukdan sonra İranlu’nun ahvâli Lehli’nin mukâseme-i evveliden sonraki olan hâl-i keyfiyatının aynı demek olacağından sibak ü siyak-i hâle ve ba‘zı taraflardan işitildiğine nazaran [7] Rusya Devleti sûret-i zahirede İranlu’ya mükâfat etmek ve manen kendüsi tevsî-i dâire-i hükûmet eylemek garazıyla zabt ve temellük etmiş olduğu salifü’z-zikr Revan ve Nahçıvan’a bedel mukaddemâ İranlu yedinde olub el-ân memâlik-i Saltanat-ı Seniyye’den bulunan ba‘zı mahâllerin hüdâne-gerde İranlu’ya terk olunmasını istihsâl edeceğine sûret-i mahremiyetde bayağı söz verdiği dahi bahs ve hikâyet olunmakta olub devlet-i müşârün-ileyha tarafından me’mûr olan Kolonel Daitzi galiba sefâreti tarafından olunan tenbihâta mebnî çâkerlerinin bu tarafa vusûlünden evvel kullandığı lisan ve etvârı değiştirerek eğerce sûreten bi-tarafâne davranmakta ise de İran murahhası Mîrza Takî Hân’ın lisânı me’mûr-i mûmâ-ileyhin kârihesi olarak geçen hafta takdîm-i hakipây-ı âlileri kılınan arizâ-i acizânemde iş‘âr olduğu vechile murahhas mumâ-ileyhin baş serkâtibi ve kethüdâsı makamında olan Mîrza Ahmed’i gönderüb istifâr-ı hall ve hatır eylediğinden ferdasi taraf-ı bendegânemdan dahi bi’l-mukâbele Tercüman Rüşdi Efendi abd-i daileri irsâl kılınmış ve murahhas-ı mumâ-ileyh İranca nam vüzeratla benam olduğundan kendüsünün tefehhüs-i ahvâl eylediğinin üzerine çâkerlerinin gidüb mülakât etmecliğimi galiba me’mûl eylediğinden efendi-i mumâ-ileyh daîleri vasıtasıyla mukâbele olunduktan sonra çâkerleri gidüb

görüŖmedikçe kendü gelmeyeceği mesmu‘-i acizânem olmuŖtu mumâ-ileyh Daitzi nezd-i bendegâneme gelüb görüŖtüđü vakt-i esna-yı sohbette Mirza Takî Hân ile görüŖtünüz mü galiba size muntazar derler diyerek çâkerlerinin gidüb mülâkat etmekliğini zımnen tervîc ve tensîb eylediğine binâen taraf-ı bendegânemden geçen gün Mirza Ahmed gönderilerek suâl-ı hatır olunduğuna mebnî ben bi‘l-mukâbele ertesi günü Tercüman Rüşdi Efendi‘ye irsâl eyledim. Düvel-i Avrupa‘da cari olan usûl iktizâsınca dahil-i memleket olan zât sâkin-i belde bulunan ashab-ı rütbeye evvel emirde gidüb görüŖmeye mecbur olur ise de bir kere burası Asya Kıta‘ında vakî memâlik-i Devlet-i Âliyye‘den bir mahâl oluyor ve hân-ı mumâ-ileyh kezâlik Asya Kıta‘ında kâin İran Devleti‘nin murahhası bulunuyor bu cihetle el kadim u berrâd kâide-i kadîme ve cariyesine riayet ederek evvel emirde gelüb benimle mülakât eyler ise ben dahi mükâbeleye mecbur olurum olmadığı sûretde müteveffa Nuri Efendi‘nin oturduğu konak bu kere mükâlemeye tahsîs kılındığı cihetle orada bi‘t-tab‘ mülakât olunur denilerek irâd-ı cevap olunmuŖ ve İranlu‘nun bâlâda olunduğu vechile tedârükât-ı harbiyeye teşebbüsleri işidilmekde olduğundan istikşaf zamir olunmak mütalasıyla müşârümileyh Kamili PaŖa Hazretleri‘nin murahhas-ı mumâ-ileyhe irsâl eylediği Lütfullah Efendi bu keyfiyyeti lisan-ı münâsib ile lede‘l-ifade vakı‘a İran Devleti tarafından ba‘zı tedârükâta teşebbüs olundu lakin akd-i muâhede için gerek ben gerek devlet-i âliye murahhası burada mevcûd olduğumuzdan ve ahd-i gâribde mükâlemeye mübâŖeret olunub benim ise ifade ve teklîf eyleyeceğim dört beŖ çift kelâmdan ibâret olarak bu ise bir iki mecliste tekmîl olacağından sûret-i muvâfakat [8] gösterilmediği hâlde Devlet-i Âliyye murahhası Dersaadet‘e azimet ederler ve beni dahi bir elçi kiŖi olduğumdan İran‘a avdetden men etmezler diyerek murahhas-ı mûmâ-ileyh cevap vermiŖ olub iş bu cevaptan anlaŖılacađına mûmâ-ileyh Daitzi söylediği sözlerden istidlâl olunduğuna göre murahhas-ı mûmâ-ileyh devleti tarafından taleb ve iddiasına me‘mûr olduğu mevâdd her ne ise Edirne MuâhedeŖi‘ne takliden meydana koyarak kabûlünü sûret-i ısrarda teklîf edeceği me‘mûl ve meczûm olduğuna ve müşârün-ileyh Kamili PaŖa asâkir-i nizâmiyenin ta‘yinat ve malzeme-i sâirelerinin i‘tâ ve tesviyesi ve ta‘lim ve ta‘lîmâtı emrinde ve celb ve teminât ve malzeme-i sâirelerinin i‘tâ ve tesviyesi ve ta‘lim ve ta‘allümleri emrinde ve celb ve temin-i ekrâd ve aşâyir hususunda ikdâm ve gayret etmekte olduğu istimâ‘ kılınmakda ise de ber vech-i bâlâ mevcûd i‘tibâr olunan mansure ve redif nihâyet yedi bin neferden ibâret olub bunların dahi elbise ve kılıç ve hıyamdan haylice noksanları bulunduğuna ve İranlu‘nun bu vechile tedârükâta teşebbüsü ve murahhas-ı mûmâ-ileyhin böyle kat‘î sûretde söz söylemesi eğerce ta‘lîmât-ı mahremânedен nâŖi safsata-i acemaneden ibâret olarak bunların Ŗu hâlde Saltanat-ı Seniyye ile muharebeye kalkışmalarını pek de akıl kesmez ise de İran Devleti gibi nehy-i dest

ve umûr-ı dahiliyesi muhtel ve müşevveş bir devlet esna-yı mükâlemeye îrâd eyleyeceği metâlibin husûlüne medar olmak ve namuslarını ikmâl eylemek garazıyla şundan bundan akçe istikrâz ederek bir kuvve-i ihtiyâtiye tedârûküne teşebbüs edüb de metbu-i efhamız olan Devlet-i Âliye'nin lillahi'l-hamd ve'l-menne saye-i makderet vâye-i hazret-i şahinşâhide an be-an kesb-i tezâyüd etmekde olan kuvvet-i kahîre ve satvet-i bahîresinden ihtiyaten bir nebzesinin bu havâlide ibrâz ve irâe olunmaması İraniyan'ın şımarmasına ve cânibdârı bulunanların dahi sûret-i hakdan gelerek da'vacılığa kalkışmasına sebep ve bâdî olacağına ve çünkü İranlu şimdiki hâlde edevât-ı harbiye ve askerîni re's-i hudûda altmış sâ'at kadar mesâfe olan Tebriz'de biriktirmekde idüğüne binâen asâkir-i muntazâme-i hazret-i şahâne alaylarından iki alay asâkir-i nizâmiyenin nefsi-i Erzurum'a yirmi dört ve otuz sâ'at mesâfede olan Bayburt ve Erzincan'da ikâmet eylemek üzere me'mûr ve tayîn buyurulması ve lede'l-icâb biraz başıbozuk süvârî ve piyade asakir tahrîr olunmak üzere ba-nakden veyahud havaleten tensîb buyurulduğu mikdar akçe müşârün-ileyh Kamili Paşa cânibine irsâl kılınması mutâla'a-yı acizâneme göre fevâid-i külliye müstelzim olup merâsim-i hazm ve ihtiyâta dahi kemaliyle riayet buyurulmuş olacağı ve iş bu tedarûkâta bâlâda beyân olunduğu vechile İranlu'nun Kerbelâ Vak'ası'ndan sonra teşebbüs eylediği tedarûkât-i harbiyesine mukâbele demek olacağından ve İranlu'nun harekât-i ihtiyatîyesine mutavassıta olan İngiltere ve Rusya devletleri taraflarından bir gûna itirâzı ve müdahâle olunduğu işilmeyüb zikr olunan alayların ikâmet edecekleri mahâller ise re's-i hudûda seksen sâ'atden ziyade olduğundan buna dahi itirâzı olunmayacağı me'mûl olduğu ve herhâlde kaide-i hüsn-i idâre ve tasarrufa riayet olunmak [9] nezd-i bendegânemde dahi emr-i mültezim olmak hasebiyle merkez-i me'mûriyet çâkeraneme vâsıl olur olmaz böyle masârîf irâesi eğerce sûreta bârid gibi görünür ise de bir devlet diğer bir hükûmet ile münazaa'lıca bir muâhede akdine mübâşeret eylediği zaman ihtiyaten bir kuvve-i kafiye-i harbiye istihzâr ede-geldiği kazayâ-yı müsellemeden olup hatta bu maddeyi mûmâ-ileyh Nuri Efendi dahi inhâ etmek üzere iken zaman müsaid olmayarak vefât edüb muahharen müşârün-ileyh Kamili Paşa iş'âr etmiş ve ma'lûm-i vâlâ-yı nezâretpenâhileri buyurulduğu üzere bu havâlide guşt ve nan ve pirinç bahası Dersaadet'teki fiyatın nısfından daha aşağı olduğundan ve asâkir-i nizâmiye her nerede olsa saye-i ihsanvâye-i cenâb-ı cihanbaniden ta'yinat-i ruzmerrelerini alacaklarından me'mûriyeti iş'âr olunan alayların iyab ve zehablarında verilecek tol-ı sefâin ve ihmâl ve eskalin ücreti nakliyelerinden bayağı nısfî mikdârı i'tâ olunacak iki aylık tayinat bahasından çıkacağı tahmîn olunmuş olmakla bu maddenin ber vechi inhâ-yı icrâsı me'nut-ı irâde-i seniyye idüğü bi mennihi teâla yarınki ve Pazar-ertesi günü mükâlemeye tahsîs olunan mezkûr konakta akd-i meclis olunmağa karar verildiği ve mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân'a bi'l-vasıta vakî' olan suâl-i

acizâneme mebnî kendü devleti tarafından ruhsat-ı kâmile ile murahhas olduğunu eğerce ifade eylemiş ise de meclis-i mezkûre ruhsatnâme sûretlerinin mubadelesi icrâ olunacağından keyfiyyet ol vakt tebyîn edeceği muhât-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ REBİÜ'LÂHİR'İN ON BEŞİNCİ VE MÂH-I MAYIS'IN ÜÇÜNCÜ PAZAR-ERTESİ GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE AKD OLUNAN MECLİS-İ MÜKÂLEMENİN MAZBATASININ AYNİDİR

Yevm-i mezkûrda mükâlemeye tahsis olunan konakta mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân ve İngiltere ve Rusya devletleri me'mûrlarıyla birleşilerek mükâlemeye şuru' ve mübaşeret olunacağı ve Mirza-yı mûmâ-ileyh sibâk ü siyâk-i hâle nazaran me'mûr olduğu mevâddı beyân ile kabûlünü sûret-i ısrarda iddia eyleyeceği me'mûl idüğü geçen hafta çıkan posta ile takdîm kılınan arîza-yı acizânemde imâ ve iş'âr kılınmışdı yevm-i mezkûrda taraf-ı bendegânemde Tercüman Rüşdi Efendi daîleri Mirza-yı mûmâ-ileyhe gönderilerek sâ'at altı kararlarında mahâll-i mükâlemede bulunmaları ifâde olunub me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya dahi bu vechile irsâl-i haber olunmuş olduğundan vakt-i mezkûrden evvelce çâkerleri mahâl-i mezbure azimet ile biraz noksandan sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ve ba'dehu Mirza-yı mûmâ-ileyh gelüb ba'zı afâki müsahabet olundukdan sonra mûmâ-ileyhin beyân beyân ve teklîf edeceği me'mûl olan mevâddın tebliğine ibtidâ-yı emirde meydan verilmemek müsâlemesiyle taraf-ı bendegânemden kelama ağâz ile cenâb-ı şerifenizin ve senakârınızın sûret ve keyfiyyeti me'mûriyetlerimiz birbirimizin ve huzzar-i bi'l-meclis olan devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrları dostlarımızın ma'lûmu olduğundan eğerce bu babda suâl ve cevab [10] icâb etmez gibi ise de madem ki bu meclis resmi olduğundan beynimizde bi'l-müzâkere tanzîm olunacak muâhede-i cedidenin akd ve imzasına matbû'-i efham olan Devlet-i Âliye yani zât-ı şevketsimat-i hazret-i şahinşâhinin taraf-ı eşref-i mülükânelerinden ruhsat-ı kamile ile me'mûr ve terhis buyurulmuş olduğumdan bu babda vereceğim sened nezd-i meâli-i vefd-i cenâb-ı cihanbânide makbûl ve mu'teber olacağı misellü siz dahi bu hususa cânib-i şahiden ruhsat-ı kamile ile mi me'mûr buyurulduğunuz burasını suâle mecburum denildiğinde Mirza-yı mûmâ-ileyh belî ben dahi taraf-ı Hazret-i Şahi'den ruhsat-ı kamile ile murahhasım ve yedimde olan menşur-i Şahî'yi ibrâz ederim deyü cevap vermiş ve menşur-ı mezkûru meydana çıkararak sûretini beray-ı mübadele temhîre mübaşeret eylemiş olduğuna binâen cânib-i çâkerânemden dahi hamil olduğum ruhsatnâme-i hümayûn mekârim-i meşhûn ba'det-

takbil sûretiyle beraber ibrâz ü irâe olunmuş ve Mirza-yı mûmâ-ileyh dahi balâsı mühr-i Şahi ile memhur ruhsatnâmesini lede'l-ibrâz ikisi dahi sûretleriyle mukâbele kılınmış ise de mûmâ-ileyhin ibrâz eylediği ruhsatnâmede murahhas ta'bîr olunmayarak vekil denilmek ve i'tâ edeceği senedin makbul olup olmayacağına dâir bir şey derc ve tezkîr olunmamak hasebiyle zât-ı şerifinizin nezd-i cenâb-ı şahide ve İran Devleti ümenâsı indlerinde mergûp ve mûteber olduğunuz ve ashab-ı rütbeden bulunduğunuzda kat'an şekk ü şübhem olmayub fakat ibrâz eylediğiniz ruhsatnâmede murahhas ta'biri mezkûr olmayub vekil denilmiş olduğundan vekil demek İran istilâhınca murahhas demek mi olur ve tarafınızdan dahi bi'l-mukâbele verilmesi icâb edecek senedin i'tâsına ve kabûl olunub olunmayacağına dâir bir gûna serahat olunmamasından neşet ediyor deyü vakî' olan suâl-i acizâneme cevaben vekil ta'biri bizim istilâhatımız iktizâsınca murahhas demek olup şu akd olunacak muâhedeye dâir tarafımdan i'tâsı lazım gelen sened nezd-i hazret-i Şahide makbûl ve mûteber olup olmayacağını şu anki devlet me'mûrları-dahi bilürler diyerek me'mûrin-i mûmâ-ileyhimâyı söze karışmağa sevk eylemiş olduğuna mebnî menşûr-ı Şahîde verilecek senedin makbuliyetine dâir vâkî'a bir lakırdı yoğ-ise de mûkaddemce ba'zı havâdise mebnî İran Devleti tarafından me'mûr olacak zâtın murahhaslığında şübhe olunmuş olduğundan keyfiyyet Tahran'da olan sefâretlerimize yazılarak isti'lâm-i hâl eylediğimizde devlet-i müşârunileyha cânibinden mükâlemeye memûr olan Mirza Takî Hân cenâbları taraf-ı cenâb-ı Şahîden ruhsat-ı kamile ile murahhas olup vereceği sened dahi nezd-i Şahîde makbûldür me'âlînde İstanbul'da olan sefâretlerimize olmak üzere üzeri açık olarak cevabnâme gelmiş ve bizler dahi Dersa'adet'e irsâl ile keyfiyyeti İstanbul'dan resmen taraflarımıza beyân ve iş'âr olunmuş olmağla bu sûretde Mirza Takî Hân cenâbları ruhsatnâme ile me'mûr ve murahhas olup vereceği senedi nezd-i Şahîde makbûl ve mûteber olacağına şehâdet ederiz denilerek me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından ifâde-i hâl olunduğuna mebnî bu hususun tahrîren beyân ve tebliğ [11] olunması cânib-i aciziden talep olunub muvafakât olunmuş olduğundan bunun üzerine berü taraftan müzâkereye bed' ve sevk-i kelâm ile sûreti taraf-ı şerifinize bi'l-mubâdele i'tâ olunan ruhsatnâme-i hümayûn-i hazret-i hilâfetpenâhinin mefhûm-ı celilinden dahi ma'lum olduğu vechile geçen sene İran Devleti bi-gayr-i hâk naks-ı ahd ve ilân-ı harb ile Memâlik Devlet-i Âliyye'den olan Süleymâniye'ye sevk-i asker ederek külliyetlü hasarat eylemiş ve namus-ı mekârim-i me'nûs-i Saltanat-ı Seniyye'ye dokunmuş olduğundan iş bu hasarat-i vak'a ve sabitenin tazmîniyle bir târziye-i âliye'nin İran Devleti tarafından i'tâsı ve bir müddetten-berü beyne'd-devleteyn sürünmekde olup mukaddemlerde icrâ-yı icâbatı kararlaştırılmış olan münazâ'at ve metâlib-i malûmenin ke-en lem yekûn hükmüne konulması esas-i me'mûriyetim olduğundan bu maddelerin kabûlüne cânib-i saadetinizden muvafâkât olunmasını talep ederim

denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh biraz müddet-i ihtiyâr-ı sükût eyledikten-sonra İran Devleti'nin derkâr olan hukûk-ı sabitesinin bahs ü münâzarasına havâle-i sem i'tibâr etmez misiniz deyü suâl eyledikde hukûk-ı sabite denilen mevâddın metâlib-i malûmeye dahil olmadığı hâlde müzâkeresine mübaşeret olunacağı bi-iştibâhdır fakat ben esas-i memûriyetimi beyân eylemiş olduğumdan esas ittihâz olunan husus hüsn-i sûret bulmadıkça teferruatın müzâkere ve mübahâsesine girişilmek muvâfık-ı hâl ve maslâhat değildir denilerek îrâd-ı cevab olunmuş ise de Mirza-yı mûmâ-ileyh hukûk-ı sabite dediği mevâddın arz ve ifadesini tekrar eylemiş olduğundan keyfiyyet-i hâl anlaşılmak müta'laâsıyla hukûk-ı sabite denilen hususât tarafınıza arz ve teklîf eylediğim mevâddın muvafâkat cevabı alınmaksızın resmi müzâkere olunmayub min gayr-i resm istimâ' olunmak ve icâb eder ise cevabı verilmek mümkün olabileceğinden ne-makûle şeyler ise ifâde ü beyân olunsun denildikde ibtidâ Şah-ı vâlâ câh hazretleri Herat üzerine teşrîf eyledikleri vakit Bağdad Valisi sabık Ali Paşa ittihâz-ı fırsat edüb Memâlik-i İraniyan'a tecavüz ile külliyyetlü nehb ü garet ve bir takım zukûr ve inâsı seby istirkâk eyleyüb Bağdâd'da furûht eylediği kâffe-i alemiyânın ma'lûmu iken bu madde hukûk-ı sabiteden ma'dud olmaz mı denerek ifâde-i hâl olundukda berü taraftan iş bu îrâd olunan husus her ne kadar ismi tasrîh olunmamış ise de Muhammara Benderi maddesi olduğu ma'lûm olub bu ise metâlib-i malûmeye dahil olduğundan ve şimdiye dek İranlu'nun Saltanat-ı Seniyye memâlikine vâkî' olan hasaratı Devlet-i Âliyye memâlikî ahâlîsinin bi'l-mukâbele ettiği hasaratdan pek aşırı ziyâde olacağından bu maddenin iktizâ eden cevapları emsâli misillü mûkaddem ve muahher verilmiş idüğünden şimdi müzâkeresi dâire-i me'mûriyetimden haricdir denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh yine biraz sükût edip ba'dehu me'mûrin-i taraflarından işte murahhas efendi me'mûriyetinin esâsını beyân eyledi siz dahi me'mûriyetinizin esâsını ifâde buyurun denildikde benim iddiasına me'mûr olduğum metâlib ve hasarati cümle alem bilür ve sizin dahi ma'lumlarınızdır diyerek îrâd-ı cevab [12] eylemiş ve sâ'at dahi ona karîb olmuş olduğundan yine bir meclisin akdi içün ta'yîn-i vakt olunması me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından ifâde olundukda ben me'mûriyetimin esas olan mevâddı beyân eyleyerek taleb-i muvafâkât eyledim ise de lâ ve neam bir cevab alamadım ki icâbına göre mevâdd-ı sâirenin müzâkeresine mübaşeret edeyim eğerce akd olunacak meclis bugünkü îrâd olunan sözlerin tekrarından ibâret olacak ise beyhude olur ve benim sûret-i me'mûriyetim mukaddemâ Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'den devleteyn-i mutavassıteyn sefâretleri taraflarına resmen bildirilmişdir denilerek hatm-i kelâm olunmuş ve mûmâ-ileyhima Mirza-yı mûmâ-ileyh siz ne buyursanız diye isticvâblarında söz vâzıh gerekdir bir söz söyleyeyim ki hem cevab olur ve hem ta'yîn-i vakt olunmuş olur çünkü murahhas efendinin ve benim me'mûriyetim ne demek olduğu malûm oldu ikimizde

devleteyn âliye'nin tervic-i metâlibine bi'l-me'mûre mecbûruz bu cihetle ikimizin dahi müdde'asına birbirimiz muvafakât edemeyerek maslâhat tûl müddet çeker bu sûretde sizler ki mutavassıt ve muslihsiniz ve iki devletin metâlib-i rızası mazbut ve ma'lûmunuzdur ve benim ta'lîmâtımın dahi bir aynı siz de mevcûddur artık siz bu babda bir sûret-i hasene kararlaştırdıktan sonra diğer meclis vakti muayyen olur diyerek i'tâ-yi cevap etmiş ve Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi yarınki gün İngiltere Devleti me'mûruyla ibtidâ Mirza-yı mûmâ-ileyha ve ba'dehu çâkerlerine gelüb mutâla'at ve efkârlarını teblîğ etmekliğı ifâde eylemiş olduğundan meclise hitâm verildi

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ REBÎ'ÜL-ÂHİR'İN ON ALTINCI VE
MÂH-I MAYIS'IN DÖRDÜNCÜ SALI GÜNÜ MUTAVASSITA OLAN İNGİLTERE
VE RUSYA DEVLETLERİ ME'MÛRLARIYLA VUKÛ'-YAFTE OLAN MÜZÂKERE
VE MÜBÂHASEYİ MUTAZAMMIN OLUB NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ
HARİCİYYE'YE TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

Bir gün mukaddem tasmîm olunduğu vechile me'mûrin-i mûmâ-ileyhima nezd-i çâkerâneme gelerek şimdi Mirza Takî Hân ile görüşdük ve mutâla'atımızı beyân eyledik sizin me'mûriyetiniz mahdud olduğu mübâdele olunan ruhsatnâme-i hümayûn sûreti meâlinden ve vakî' olan tebliğâtınızdan anlaşıldı hâlbuki İran Devleti dahi hukûk-ı sabite diyerek biraz şey iddia etmekdedir ve sizin esas ittihâz ederek beyân eylediğiniz mevâddın hüsn-i kabûlüne muvafâkat olunmadıkca sâir maddenin müzâkeresine girişmeyeceğiniz siyâk-ı hâl ve kâlinizden istidlâl olundu hasb'el-me'mûriye hâk yedinizdedir metâlib-i vâhiye ve mûna'zaât beyhude denilen mevâddın icrâ-yı iktizâları mukaddeme kararlaştırılıb cevapları verildiğinden tekrar müzâkeresi dâire-i me'mûriyetinizden haric olduğu ityân ve beyân olunuyor mevâdd-ı mezkûreden ba'zılarının müzâkeresine İran Devleti tarafından izhâr-ı talep olunubda tarafınızdan muvafakât olunmaması nasıl olur şu yedinizde bulunan ruhsatnâmeye ve İran Devleti'nin hukûk-ı sabite diyerek iddia-kerdesi olan hususâta nazaran matlub olan muâhede maddesinin tanzîmi pek müşkil görünür bizler bu hususu safâretlerimize mahsûsen iş'âr edeceğimizden sizin dahi inhâ ettmenizi matlub ederiz iş bu işârâtın cevabı gelmesi lâ-akall üç haftaya muhtaç olacağından ve bizler ise hayli vakittir burada ikâmet edüb devletlerimiz bu maddenin hüsn-i tesviyesine dâir bizlerden haber muntazır idüğünden cevap gelinceye kadar [13] izâe-i vakt olunmamak üzere min gayr-i resm Mirza-yı mûmâ-ileyhe ile mükâlemeye mübâşeret kılınması pek münâsib olur Napolyon Bonapart imparator olmazdan

evvel Fransa Devleti cânibinden Avusturya Devleti ile akd-i muâhede zımnında murahhaslık ile me'mûr olmuş ve mahâl-i mükâlemede devlet-i müşârûn-ileyha murahhası ile birleşerek tarafeynin ruhsatnâmeleri ibrâz olundukda birbirine kemâliyle muğayir görünmüş olduğundan keyfiyeti ikisi dahi devletleri tarafına iş'âr idüb cevap gelinceye dek me'mûr oldukları mevâddı beynlerinde min gayr-i resm söyleşmeye karar vererek öylece müzâkere olunub ba'dehu cevap geldikten-sonra resmen kararlaştırmışlardır bu maddeye böyle nice emsâl vardır diyerek ifâde-i meram eyleyeceklerine cevaben taraf-ı bendegânemden benim me'mûriyetimin derece ve keyfiyeti yalnız meclis-i mükâlemede malûm olmayub müteveffa Nuri Efendi'nin me'mûriyetinde Nezâret-i Umûr-i Hariciyye'den resmen İngiltere ve Rusya devletleri sefâretlerine verilen ta'lîmât-nâme sûretlerinde ber vech-i tafsîl iş'âr ü beyân kılınmış ve Mirza-yı mûmâ-ileyh devleti cânibinden verilen ta'lîmât-nâmenin dahi kezâlik bir sûreti devlet-i müşârûn-ileyhimanın Tahran'da mukîm sefirlerine i'tâ kılındığı mûmâ-ileyhin dünkü gün vâkî' olan ifâdesinden istidlâl olunmuş olmağla zikr olunan ta'lîmât-nâmeler meâllerine nazaran akd-i muâhedenin kesb-i su'ubet edeceği mezkûr sefâretler câniblerinden şimdiye dek nezâret-i müşârûn-ileyhimaya ifâde olunmuş olsa-idi izaa'-i vakt olunmamış olur idi muhibbiniz dünkü gün dahi ifâde olunduğu vechile mutâbık-ı usûl olmak üzere esas-ı me'mûriyetimi beyân eyleyerek muvâfakât-ı cevabını istemiş isem de bir söz alamadığımdan başka sadr-ı âhere intikâl olundu esas ittihâz olunan madde sûret bulmadıkça teferruatdan nice bahs ve hikâyet olunabilür metâlib-i vâhiyye denilen mevâddın müzâkeresine girilmek dâire-i me'mûriyetimden hariç olduğu bir gûna suâl ve cevabdan aciz olduğuna mebni olmayub bunların her birine bi'd-defa'at icâb eden cevap u sevab verilmişken şimdi tekrar müzâkeresine mübaşeret beyhude ve yolsuz makâlat ile tazyi'-i evkât olunmamasından ibâretdir metâlib-i vâhiyye denilen mevâddın biri Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'de muazzezen ve muhteremen misâferet üzere olan Zıll-i Sultân vesâir İran şehzâdelerinin reddi maddesi olub bunun üzerine taraf-ı Devlet-i Âliyye'den nihâyetde verilen cevabda bunlar hânedân-ı hükümderâneden olarak adem-i emniyetlerinden nâşı Saltanat-ı Seniyyeye dehâlet ve iltica eylediklerine binâen müşârûn-ileyhimânın mal ve canlarına bir gûna zarar isâbet etdirilmeyeceğine kendüleri te'mîn olunub İngiltere ve Rusya Devletleri dahi kefâlet eylediği sûretde İran'a sevk ü irsâline taraf-ı Devlet-i Âliyye'den muvafâkat ve himmet buyurulacağı îrâd ve der meyân olunmuş olub el-ân İran'da mahbus olan şehzâdegânın kimisinin gözleri çıkarılmış ve kimisi kemâl-i fakr u ihtiyacundan ar suâli ihtiyâr eylemiş idüğüne cümlelerin ma'lûmu olduğundan bunların bekây-ı saadet hâlleri istihsâl olunmaksızın göz göre bela ve felâkete düşer ve giriftar ettirilmesi hukûk-ı insâniyet ve düveliyyeye yakaşur mu ve bu babda cânib-ı Saltanat-ı Seniyye'den îrâd buyurulan cevab-ı hakkâniyet-i meabdan ahra ve ekva

cevab bulunabiliyor mu işte mevâdd-ı mezkûrenin kusuru dahi bu kabildendir [14] müteferriât-ı me'mûriyetim olan kâffe-i hususâtın inhâ ve iş'ârı vacibe-i zimmetim olduğundan iş bu vâkî' olan müzâkerâtın dahi inhâ olunacağı bi-ıştîbâhdır denilerek îrâd-ı cevap olunmuş ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından tekrar kelâma ağâz ile zikr olunan ta'limnâme sûretleri vak'a-yı müteveffa-yı mûmâ-ileyhin hüsn-i me'mûriyetinde resmen sefâretlerimiz taraflarına verilmiş ise de ba'de'l-mutâla'a ta'lîmât-nâme-i mezkûrun bend-i evvelinde mestûr tarziye maddesine İran Devleti tarafından muvafâkat olduğuna dâir bir gûna ifâdat vukû' bulmadığı ol-vakit sefâret tercümanları ma'rifetiyle îrâd ü beyân olunmuşdu bu husus yine ruhsatnâme-i hümâyûn'da derc ve tezkîr kılınmış oluyor her ne hâl ise Dersaadet'den cevap vurûd edinceye kadar min gayr-i resm mükâlemeye mübâşeret olursa vakti zayî' olmamış olur denilerek tekrar meclis-i mükâleme akdi tervîc kılınmış olduğuna ve geçen hafta takdîm-i hakipâ-yı âlileri kılınan arîza-i çâkerlerine beyân olduğu vechile Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi İranlu tarafını iltizâm etmekde idüğüne binâen İngiltere Devleti'nin Me'mûru Kolonel Williams'ın bu babda olan mutâla'a-i hakikîyesi anlaşılmak niyetiyle bu maddeyi ya'ni min gayr-i resm mükâlemeye mübâşeret olunub olunmamasını bir kere tefekkür etmek üzere zahiren taleb-i mehl olunarak muvafâkat olunarak fesh-i meclis olunduktan sonra me'mûr-i mûmâ-ileyhin serkâtibi ve tercümanı makamında olan Mösyö Redhouse nezd-i aciziye celb ile ma'lûmunuz olduğu vechile esas me'mûriyetim olub Mirza Takî Hân'a beyân eylediğim mevâdda henüz muvafâkat cevabını alamadım hâl böyle iken gerek min gayr-i resm olsun mevâdd-ı sâire için akd-i meclis-i mükâleme olunması yakışksız olmaz mı benim bu babda olan mutâla'am yine bir meclis akd edüb tebliğ eylediğim mevâddın tekrar cevabını ve Mirza-yı mûmâ-ileyhin hukûk-ı sabite dediği maddelerin bi'l-mukâbele beyân olunmasını taleb eylemekdir bu maddeleri tarafımdan Kolonel Williams'a mahremâne ifâde edüb cevabını göndermenizi matlub ederim denilmiş ve merkûm Redhouse'n götürdüğü cevabda hususât-ı mezkûrenin talebi pek münâsib olduğu vâsıl-ı murad ve maksad gerek resmi olsun ve gerek resmen gayri bulunsun şu meclis-i mükâlemenin akdine hâlel gelmemesinin mümkün olduğu mertebe-i çare ve imkânı bulunmakdan ibâret idüğü derc ü beyân olunmuş olduğundan iş bu mukâlemâtın ertesi ciharşenbe günü sâ'at dört kararlarında me'mûrin-i mûmâ-ileyhima nezd-i bendegâneme gelüb ber vech-i bâlâ tasmîm olduğu vechile akd-i meclis olunacağı îrâd olduğunun müteâkib kelâma ağâz ile dünki gün tarafınıza ifâde olduğu vechile Devlet-i Âliyye ile İran Devleti beyinde akd olunacak muâhedenin bir an evvel hüsn-i tanzîmi devletlerimizin matlub ve marzîsi olmak ve tarafeynin yedlerinde bulunan talimât şu meâlde kaldığı hâlde akd-i muâhede meşkûl olacağı bedîhisinden olduğundan keyfiyyetin Dersa'det ve Tahran'da olan sefâretlerimize yazılması

tasmîm kılınmak hasebiyle evvelki gün mübadele olunan ruhsatnâmenin birer kıt'a sûretlerinin taraflarımıza verilmesini matlab ederiz dediklerinde ruhsatnâme-i hümayûnda münderic olan mevâdd me'a ziyâde-i nezdinizde bulunan talimât-ı seniyye sûretlerinde münderic ve mezkûr olduğundan bu cihetle sûret-i mezkûrenin i'tâsında bir lüzûm göremiyorum iş bu ifadem ketm ve deriğ ma'nâsına [15] mahmul olumaz zira ruhsatnâme-i hümayûnun sûretleri meclis-i mükâlemede alenen mübâdele olundu nezdinizde bulunan ta'lîmâtname sûretleri ise böyle meydana konulamayacağı ma'lum olan hâlatdandır denilerek i'tâ-yı cevap olunduktan-sonra Mirza Takî Hân'ın yedinde bulunan ruhsatnâmesinin iki üç mahâlde İngiltere ve Rusya Devletleri'nin nâmı mezkûr olub hukûk-ı sabite denilen mevâddın temşiyetine me'mûrin-i mûmâ-ileyhima murahhas makamına konularak teşrîk kılındığından kelâma ibtidâr ile galiba Devlet-i Âliyye bizim devletlerimizi dahi metâlib-i vâhiyye denilen mevâdd gibi ke-en lem yekûn zira hiçbir mahâlde devletlerimizin isimleri yâd ve tezkâr olunmamıştır deyü itirâz eylediklerinde devleteyn müşârûn-ileyhimanın sefâretlerine verilmiş olan salîf'üz-zikr ta'lîmâtname sûretinin bir aynı nezd-i bendegânemde bulunduğundan derhâl mukaddemâsi kıraat olunarak birkaç mahâllin isimleri mezkûr olduğu beyân ve işa'at olundukda mûmâ-ileyh Kolonel Williams ziyâde mahcub olarak izhâr-ı itizâr etmiş ve mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân kendü devleti tarafından verilen ruhsatnâmenin sûretini vereceğinden bahisle ruhsatnâme-i hümayûn sûretinin dahi i'tâ olunması tekrar ifâde kılınmış olduğundan cânib-i acizânemden dahi muvafâkat olunarak bâlâda beyân olduğu vechile Cuma günü akd-i meclis-i mükâlemeye karar verilmiş ve Mirza-yı mûmâ-ileyhin bi'l-mübâdele cânib-i acizâneme i'tâ eylediği ruhsatnâmesi sûretinin bir kıt'ası tercümesiyle beraber lafen takdîm-i hakîpâ-yı sâmilere kılınmış idüğü ve balâda tafsîl ü beyân olduğu üzere esas me'mûriyet-i bendegânem olan mevâdd-ı selâseden tarziye maddesine İranlı tarafından muvâfakât olduğu inkâr olduğuna ve metâlib-i vâhiyye denilen mevâdd-ı tis'aya revş-i hâline nazaran İran Devleti hukûk-ı sabite diyerek iddia edüb ve edeceğine ve tazmîn ve hasârat maddesine ise zikr olunan mevâdd-ı tis'aya dahil olan Muhammara Benderi'nden ve hususât-ı sâireden dolayı İranlı'nun iddia-kerdesi olan hasârat mukâbil tutulub belki biraz daha şeyler mutalebe olunacağı me'mûl idiğüne binâen bu cihetle esas ittihâz olunan mevâdd-ı selâsenin ber mûcib-i talimât tanzîm ve tesviyesi emrinde her ne kadar ikdâm ve ısrar olursa şu hâle göre bir fâidesi müşâhâde olunamayacağı me'mûl idiğü ve mevâdd-ı tis'a-yı mezkûrenin müzâkeresine girişilmek bir takım su'ûbeti intâc edeceği misillü girişilmemesi dahi maslahatın külliyyen te'hîrine bâdî olacağından zikr olunan tarziye ve tâzmîn-i hasârat maddelerinden vazgeçilmeyerek sırasıyla taleb ve iddia olunmak üzere mevâdd-ı tis'a-i mezkûrenin müzâkeresine girişilmek mi münâsib olur ne-vechile emr ü irâde

buyuruluyor ise keyfiyyetin seri'an ve acilen talimât sûretinde olarak ber vech-i tafsil-i cânib-i çâkerâneme beyân ve iş'âr buyurulması lazımeden olduğu ve İranlu'nun tedârükât-ı ihtiyâtiye ile uğraşmakda idüğü an be-ân işitmekde olduğundan geçen hafta li-ecli ihtiyât irsâl-i inhâ olunan iki alay asâkir-i nizâmiyenin me'mûriyetleri muvâfık-ı re'y-i âli buyurulduğu hâlde akdi musammem olan muâhedenin dahi hüsn-i tesviyesine medâr olacağı münâziun-fih olan Zuhab Sancağı'yla Muhammara Benderi'nin ahvâl-ı sabıka ve lahikâsına ma'lumâtlı bir iki kişinin bu tarafa irsâli Bâb-ı âlî'den istizân kılındığı Bağdad Valisi Necib Paşa Hazretleri'nin [16] bu kere cânib-i bendegâneme tevarüd eden tahrîrâtlarının birisinde mûnderic bulunmak ve böyle ashâb-ı ma'lumâtın bu tarafda bulunması elzem olmak hasebiyle bunların sür'at-i irsâlleri hususu cânib-i bendegânemden müşârün-ileyh hazretlerine yazılmış ise de bu maddenin makâm-ı vâlâ-yı sadaret-uzmâdan dahi te'kîd ü iş'âr buyurulması fariza-yı hâlden olduğu rehin-i ilm-i sâmilere buyuruldukta ol babda emir ve irâde efendimindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ REBÎ'ÜL-ÂHİR'İN ON DOKUZUNCU
VE MÂH-I MAYIS'IN YEDİNCİ CUMA GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN
İLE AKD OLUNAN MECLİS-İ MUKÂLEMATIN MAZBATASI SÛRETİDİR**

Geçen hafta çıkan posta ile takdîm kılınan zabıtta derc ve iş'âr kılındığı vechile esas me'mûriyetim olub îrâd olunan hususâtın muvafâkat cevabı tekrar taleb olunmak ve sefir-i mûmâ-ileyhin hukûk-ı sabite dediği mevâddın bi'l-mukâbele beyânı teklîf kılınmak tasmi'm olduğundan mûmâ-ileyh ile lede'l-mülâkat ba'zı afâki sohbet olundukdan sonra taraf-ı bendegânemden ma'lum-i şerifiniz olduğu üzere geçenki meclisin esas me'mûriyetim olan mevâdd beyân olunarak taleb-i muvafakât olunmuş ise de cevabsız kaldı bu maddelerde ne denilecek ise beyân olsun deyu feth-i kelâm olundukda Mirza-yı mûmâ-ileyh bu hususu siz resmen mi suâl edersiniz yoksa resmen gayri mi suâl eylersiniz demek hasebiyle hususât-ı mezkûre esas me'mûriyetim olduğundan resmen tebliğ olduğu misillü muvafakât cevabını dahi resmen taleb edeceğim mahâl şekk ü şübhe değildir denilerek mukâbele olundukda esas me'mûriyetinize dâir îrâd olunan maddelerin cevabını ol vakt söyledim mazbatanızda mukayyed olmak gerekdir meclis-i mezkûrde siz benim ruhsatnâmemi gördünüz ve ben de sizin ruhsatnâmenizi ziyaret eyledim eğerce başka gûna güft ü gunuz var ise bahsi değer demek olur dediğinde berü taraftan ruhsatnâmenizde mestûr olub hukûk-ı sabite denilen şeyler metâlib-i ma'lume-i tis'aya dahil ise müzâkeresine girişemem andan başka bir madde olduğu sûretde sırasıyla müzâkeresine mübâşeret olunur taleb olunan cevap verilmediğinden

bu meclisde dahi tekrar îrâd olundu farz-ı mahâl olarak verilmiş olsa bile tekrar ifade ve beyân olunmasında bir beis ve mazeret olmayacağı bedihidir deyü îrâd-ı cevap olundukda şu söyleyeceğim elfâzı mukarrer olarak arz eylerim ki siz yine esas ittihâz eylediğiniz maddeleri orada ziyân edecek olduğunuz sûretde ruhsatnâmenizin hatîmesinde bizim matlablar içün dahi başka fermânınız olmak lazım gelürdü şimdi ben ne söyleyecek olursam cevabını verebilür misiniz devletim tarafından tesviyesine me'mûr olduğum hukûk-ı sabitenin ecvibesini vermedikçe esas me'mûriyet ta'bir eylediğiniz mevâddın müzâkeresine girişmem dediğinizde cânib-i bendegânemden ruhsatnâme-i hümayûnumda olan mevâdd güzelce mütala'a olunmamış yalnız metâ'lib-i malûmeden ibâret değildir eğer Devlet-i Âliyye'nin murad-ı âlisi fakat metâlib-i mezkûrenin mukaddema verilen ecvibe-i sâibe üzerine icrâsından ibâret olmuş olsa idi bu husus-ı mükâtebe ile tesviye olunabileceğinden murahhas irsâline hacet kalmaz idi benim sûret ve sıfat-ı me'mûriyetim dahi isbât-ı müdde'âya bir delâil-i kâviyyedir ben esas teferruat-ı me'mûriyetimi yegân yegân birkaç def'adır beyân eyledim keyfiyyet malûm olmak içün sizin de [17] me'mûriyetiniz kaç madde üzerine ise beyân olunsun denildiğinde siz Devlet-i Âliye tarafından murahhas olduğunuz vechile her bir lakırdıyı söylemekte acziniz olmadığı misillü ben de sizin gibi devletim tarafından vekil-i muhtarim bir iki matlab söylerim izhâr-ı muvâfakât olunur ise o yerlerini dahi tezkâr eylerim demiş ve Mirza-yı mûmâ-ileyh metâlib-i vâhiyye denilen mevâddın müzâkere olunmasına yol bulmak mütala'asıyla me'mûr olduğu hususâtı ibtidâ-yı emirde ifâde ve beyân etmekden izhâr-ı ictinâb eylediği ihsas kılınmış olduğundan hususât-ı mezkûre anlaşılmak üzere taraf-ı acizânemden demincek ifâde olunduğu ve geçen günkü meclisde dahi îrâd kılındığı vechile arz ü beyân olunacak hususâtın metâlib-i ma'lûmeye dahil olmadığı sûretde sırasıyla müzâkeresinden ictinâb olunmaz geçen meclisde ismi tasrîh olunmayarak Muhammara Benderi maddesi der meyân olundu bu ise metâlib-i malûme-i tis'aya dahl olduğundan müzâkeresine girişmedim bu cihetle metâlib-i mezkûreden haric teklîf olunacak her ne madde var ise bi'l-mukâbele beyân olunması lazım gelür denilerek îrâd-ı cevap olunduğunu mütea'kib İngiltere ve Rusya Devletleri me'mûrları Mirza-yı mûmâ-ileyhe hitâben size bir ifâdemiz vardır şu oluyor ki devletlerimizin tavassutu hasebiyle bizim sa'y ve gayretimiz şu iki devlet beyninde tahaddus eden mübayenet ü münafesinin ahd-i karîbde izâlesine ve asâyiş-i cânibine masrufdur Devlet-i Âliyye murahhas efendinin sûret-i me'mûriyeti ma'lûmunuz olmuştur sizin dahi me'mûr olduğunuz mevâdd her ne ise beyân olunsun bizler dahi sefâretlerimizde yazub gelecek cevablara nazaran bu maddelerin hüsn-i tesviyesine sa'y edelim dediklerinde Mirza-yı mûmâ-ileyh cevabında tarafeynin fermânı siz dostlarımızın manzûri oldu gerek benim ve gerek murahhas efendinin fermânında muharrer metâlibat

anlaşıldı belki benim fermânım düstûr-ı amele yani talimâta bağlanmış olduğundan devletimin sadrazamı cânibinden bana irâde buyurulan şeyleri gizlice sizlere veririm cenâblarınız da Tahran'a gönderirsiniz anlar bilür yani Tahran'da olan sefirleriniz anlarlar dediğimde me'mûrlar cevaplarında bu madde bizim nefsimize aid olub da vâkî' olan ifâdemiz bir malûmât hâsıl edelim içün değildir ancak bu meclis-i resmi olduğundan metâlibimizi alenen beyân kılınması lazım gelür ve iktizâsına göre müzâkere olunub sefâretlerimizde dahi bildirerek bir hüsn-i tesviyesine bakılır dediklerinde Mirza-yı mûmâ-ileyh cevabında murahas efendi bizim mütâla'amızı min gayr-i resm vükâlem diyorlar resmi olan meclisde gayr-i resmi maslâhat tezkîr olunamaz bu maddelerin topunu geçen defaki meclisde söyledim ve iki kere konağıma gelmediğinizde dahi ifâde eyledim fermânımda musarrah olan hukûk-ı sabitemizin tesviyesini iddia ederim dedikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima burada metâlebiniz alenen beyân olunsun ki mevâdd-ı âliyeden olduğu bilinsün bundan murad yalnız iki devlet beyninde olan mevâdd bir hüsn-i tesviye olunsun ve sefâretlerimiz dahi bilsün demektir bu yohsa sizi bir vechile icbâra me'mûriyetimiz yoktur fakat garazımız icâb-ı maslahât beyândır dediklerinden sonra çâkerlerine galiba sizin tavakkufunuz dahi esas me'mûriyetiniz olan mevâdda cevab-ı muvâfakât olduktan sonra sâir hususâtın müzâkeresine mübâşeret etmek içündür dediklerinde taraf-ı acizânemden cevâba ağâz ile şimdiye dek bi'd-defa'at beyân olduğu vechile madem ki esas me'mûriyetim hususuna muvâfakât olunmadıkça [18] teferruâtından olan sâir mevâddın müzâkeresine nasıl şur'u olunabilür denilüb ve bunun üzerine tekrar elfâz ve ibârattan ibâret olarak haylice kelimât tefevvüh ve îrâdından sonra nihâyet Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından mevâdd-ı tis'a-yı mezkûrenin tahrîren beyân olunması teklîf olundukda bâlâda beyân olduğu vechile mevâdd-ı merkûmeden haric olan metâlib her ne ise bi'l-mukâbele beyân olunmak üzere taraf-ı bendegânemden izhâr-ı muvâfakât olunub Mirza-yı mûmâ-ileyh dahi bu sûrete razı olmuş ve Ciharşenbe günü diğer bir meclis akdine karar verilmiş olduğu rehin-i ilm-i sâimleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde efendimindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ REBÎ'ÜL-ÂHİR'İN YİRMİ
DÖRDÜNCÜ VE MÂH-I MAYIS'IN ON İKİNCİ GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKİ
HÂN İLE VUKÛ'- BULAN MÜKÂLEMENİN MAZBATASININ AYNIDIR**

Yevm-i mezkûrda akd olunan meclis-i mükâlemede sefir-i mûmâ-ileyh tarafından kelâma ağâz ile geçenki meclisde tâleb olunan mevâdd-ı tis'anın sûretini göndermişiniz gördüm sûret-i mezkûreden benim söylediğim sözler malûm oluyor mu mevâdd-ı mezkûrenin

müzâkeresine me'mûr değilim diyorsunuz ben ise o metâlibi koyub geçemem zira o metâlib benim evvel me'mûriyetimdir külli şeylerdir ol ki şehzâdelerin reddi ki yazılmış bu benim devletimin mu'tenâ maslahâtıdır dediğinizde berü taraftan mevâdd-ı mezkûrenin müzâkeresine girişmediğim iktizâ eden cevap-ı savbları taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den verilmiş olduğundan ol-vechile iktizâlarının icrâsına ve tekrar müzâkeresine mübâşeret olunmamasına Devlet-i Âliyye karar vermiş olduğunu şimdiye dek birkaç def'a ifâde etmişdim geçen günki meclisin kararı mevâdd-ı mezkûre tarafımızdan bir kâğıda yazılıb cânib-i şerifinize irsâl olunmasından ve sizin tarafınızdan dahi bi'l-mukâbele hukûk-ı sabite denilerek iddia-kerdeniz olan mevâddan mevâdd-ı tis'a-i merkûmeye dahl olmayan her ne ise beyân kılınmasından ibâret idi tarafımızdan meclis kararı iktizâsınca mevâdd-ı mezkûre tahrîren beyân ve ibrâz olunmuş olmağla siz dahi iddia etmekde olduğunuz mevâdd ber minvâl-i karar beyân ü tezkâr eylemeniz icâb eder zan ederim denildikde Mirza-yı mumâ-ileyh benim zikr olunan mevâdd-ı tis'anın tahrîren i'tâsını talep eylediğim haricinde olan metâlibimi bi'l-mukâbele beyân etmek değil idi mevâdd-ı mezkûreyi bir kere mutâla'a edeyim anın üzerine icâb eder ise metâlibimi söyleyim demek idi bu vechile ifâde eyledim kâtiblerimin kaydları dahi böyledir diyerek bu babda olan muvafâkatini inkâr eylediğine binâen taraf-ı acizânemden bu meclis-i resmide yalnız ikimiz olmayub şu zâtlar dahi mevcûd bulunduğundan karar-ı meclisi cümlelerin ma'lumudur bunu inkâra mecâl yokdur eğer iş bu beyân ve îrâd olunmasını size teklif eylediğimiz mevâdd şu meclis-i mükâlemeye bir ay müzâkere konulmayub İran Devleti ümenâsıyla sizin beyninizde mektûm ve mestûr kalacak ise tarafımızdan suâli iddiaya muğayirdir yok ortaya konulacak olduğu sûretde şimdi ketm olunmak beyhude tazyi' evkâtdan başka bir şey-i müfid midir tutalım ki bu maddeler dil-hâhınız vechile ilerüde bir bir beyân olunsun ol vakt bunların iktizâ eden cevaplarının matlubunuza muvâfık olarak i'tâ olunacağı nezdinizde malûm ve muhakkâk mıdır ben ünvân ve sıfat-ı me'mûriyetim üzere teshîlen li'l-maslahahata sizin dahi me'mûr olduğunuz mevâddın beyânını teklif [19] eyledim eğer şu sizinle bi'l-müzâkere akd olunacak muâhedenin imtidâdını İran Devleti ihtiyâr eder ise metbu'-i efham olan Devlet-i Âliyye bu vadide dahi fersah fersah musâbakât eder denildikde Mirza-yı mumâ-ileyh biraz sükût eyledikten sonra safsata-i acemaneye başlayub Muhammara ki beş kurûr yani iki yüz elli bin kise akçem gidipdür ve iyâlîm telef olupdur ve şehzâdegân ki hod mu'tenâ maslahatdır daha Süleymâniye maddesine nasıl geçerim meğer devletimin emrigele siz murahhas olsanız bu hususlardan sarf-ı nazâr olunmasını teklif etmezsiniz dedikde berü taraftan benim murahhaslığımın derece ve keyfiyyeti ne-vechile olduğu sûreti tarafınıza i'tâ olunan ruhsatnâme-i hümayûn-i hazret-i şahinşâhide münderic ve mestûr olduğundan bir kere sûret-i

mezkûreye güzelce mutâla‘a etmeniz lazım gelür tarafımızdan bi‘d-defa‘at tebliğ olunan mevâdda hüsn-i muvafâkat ediniz şu anda iktizâ eden muâhede senedini temhîr ve i‘tâ ederim diyerek mukâbele olundukda eğer siz me‘mûr-i murahhas iseniz şu dokuz maddenin müzâkeresine bakalım ben bunlardan geçemem dediğinde iş bu mevâdd-ı tis‘anın keraren ve miraren ifâde olunduğu vechîle iktizâ eden cevabları cânib-i Saltanatı Seniyye‘den şifâhen ve tahrîren verilmiştir tekrar müzâkeresi dâire-i memûriyetimden haricdir denilüb şimdiye kadar şu mevâdd-ı tis‘aya bir cevap verilmiştir dediğine mukâbeleten bu maddeye sizin malûmunuz olmamak iktizâ eyledi öyle ise muahheren elli yedi senesinde makam-ı sadaret-uzmâdan Sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî cenâblarına yazılıb irsâl buyurulan mektûb-ı samîyi Tahran‘dan celb ederek Sarım Efendi Hazretleri‘yle Tahran‘da ve Mirza Ca‘fer Hân ile İstanbul‘da buna dâir tahrîren ve şifâhen müzâkere-yi sebkât etmiş mi etmemiş mi malûmunuz olur denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh çünkü bunların cevabı verildikten-sonra ne içün beni gönderüpdüler dedikten-sonra İngiltere ve Rusya Devletleri me‘mûrları taraflarından yedinizde olan evrâk mûcibince bu maddeler beyne‘d-devleteyn müzâkere olunarak yalnız süferâ maddesi tasdik olunub kusurlarının beyne‘d-devleteyn müzâkeresiyle tahakkûku murad olunuyor denilüb merâm ve maksad tamâm beyân olunmazdan evvel Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından kelâma ibtidâr ile o günki dostlarımız bana geldi cümlesini söyledim İran‘da Sarım Efendi Hazretleri‘yle söyleşildi süferâ maddesi bendi kusur-ı maslâhatlar İstanbul‘da söyleşilüb cevap verilmedi bunlar eğerce bitmiş olsa beni niçün mutâlebesine göndermişler ve Hacı Mirza Akasî yedime mühürlü mektub verüpdür benim düstûrû‘l-amelimde yani talimâtımda yazılıpdur siz ki devleteyn-i mutavassiteyn me‘mûrları mû‘temetleriniz benim metâlibimi hakkâniyet ve insâf üzere göresiz ez-cümle metâlibimin birisi benim aşâyirimi hilâf-ı ahd saklamışlar kırk günden ziyâdedir burada anlatıyorum serhudûd me‘mûrlarının sehâbetine mebnî ruesâ-yi aşâyirden bana bir kâğıt gelmemiştir siz dostlarımızdan rica ederim siz niçün sâkit oluyorsunuz deyü me‘mûrin-i mûmâ-ileyhimaya söze karıştıрмаğa teşvik eylediğinde bizler de bu meclisde suâl olunmadıkça söze karışmak me‘mûriyetimizden haricdir yalnız tarafeynin lakırdısını dinlemeye ve icâb-i takdirinde kendi mutâla‘atımızı ifâde etmekliğe me‘mûruz Sarım Efendi Hazretleri‘nin me‘mûriyetinden sonra mekâtibe olunmuş ki dokuz maddenin bir ikisi bitüb Muhammara‘ya vesâir yerlerde tarafeynden adamlar gönderilecektir [20] deyü cevap verildikten sonra tekrar mevâdd-ı tis‘anın ba‘zılarını Bağdâd ve Kerbelâ Maddesi‘ni dahi îrâd ile bunların iddasına me‘mûrum dedikde mûmâ-ileyhima taraflarından Kerbelâ Maddesi daha yeni şeydir devletler taraflarından adamlar kendi bakalım gelecek haberlere nazaran müzâkeresi olunacak ve Muhammara‘ya dahi devletler câniblerinden ifâde olunduğu vechile adamlar gönderilerek

tahkîk-i hudûd kılınacaktır hâk kangı tarafın olduğu tebeyyün eder ise iktizâsı icrâ kılınur vadisinde cevap verildiğinde Mirza-yı mûmâ-ileyh benim ki raiyyetim gidüpdür ma'lûm gidüpdür diyorum cevap vermiyorlar diyerek muğalataya mübaşeret eylediğini müteâkib mûma-ileyhima taraflarından bizim sizden evvel ve âher rica ettiğimiz murahhas efendi me'mûr olduğu mevâddı şu meclisde alenen beyân eyledi siz de me'mûr olduğunuz hususâtı alenen beyân ediniz demek idi çünkü murahhas efendi tarafına cevap verilmedi bu cihetle sizin sûret-i me'mûriyetiniz resmen bizim ma'lumumuz olmamak lazım gelür hususât-ı mezkûre dahi cümlemizin ma'lumu olmak üzere beyân olunsun denilmesine terdîfen Mirza-yı mûmâ-ileyh aşâyirime ve Muhammara'de telef olan beş kûrur akçeme vesâir zararlarıma cevap verildi Kerbelâ'da ölüleri kuyulardan çıkarupdurlar bu da ma'lum olmadı mı dedikde size metâlibinizi beyân ettiğiniz dediğimiz murahhas efendi müzâkeresine bakacak demek değildir fakat cümlelerin malûmu olsun için idi deyü cevap verildikde murahhas efendinin ibrâz eylediği ruhsatnâmesinde naks-ı ahd yazılıpdir naks-ı ahd ne taraftan olmuş anlar şehzâdeleri saklıyupdur naks-ı ahdi anlar etmişdir dedikde biz sizden şunu rica ederiz ki madem ki murahhas efendi esas me'mûriyetini beyân eyledi ve mevâdd-ı tis'a-yı dahi yazub verdi siz bunları hukûk-ı sabiteye add ediyorsunuz yine öylece add ederek kusur-ı metâlibinizi ve esas me'mûriyetinizi bir kâğıda yazub veresiniz yalnız iddia eylediğiniz mevâddın bir ikisinin beyânıyla iş bitmez cümlesini beyân etmediğiniz sûretde biz nasıl tavassut edelim ifadâtınız elfâz-ı umumiyeden ibâret oluyor bundan bir şey hâsıl olmaz denildikde ben diyorum ki ma'lûm kendi canım gitti torpağım yani mülküm gitti siz cevap vermiyorsunuz ben ne yazayım cümlelerin ma'lûmudur Tahran'da ve İstanbul'daki elçileriniz de bilürler bizim hukûk-ı sabitemiz cihanın ma'lûmudur dedikde çünkü bizler iki devlet tarafından me'mûr olduğumuzdan icrâ-yı me'mûriyet lazımdır bir bina ihdâsında ibtidâ temel sonra sâir edevât istihzârı icâb eder bir muahedâtın akdi bunların ictimâna mevkûfdur bunu me'mûriyetimiz cihetiyle resmen tarafeyne beyân eyleriz muvâfakiyet olunsun olunmasın devletlerimize bildirmek iktizâ-yı me'mûriyetimizdir deyü îrâd-ı cevap olundukda şimdiye dek metâlibimden beşini onunu ma'lûm eyledim mi eylemedim mi bunun cevabını isterim dedikten mûmâ-ileyhima vâkî'â kandır topraktır maldır şehzâdedir dediğiniz istimâ' olundu bunları lakırdı arasında işittikten ancak nasıl şeylerdir ma'lûm olamamış olduğundan her ne ise bu maddeleri defter gibi bir kâğıda yazub ver ve yerin ma'lûm olsun dediklerinde ben öyle dimemişim Muhammara ve tazmîn-i hasarat ve Kerbelâ demişim benim şu beyân eylediğim metâlibe bir cevap vermez misiniz diyerek suâl eylediğinde biz istimâ'a me'mûruz cevabını murahhas efendi verir dediklerinden sonra taraf-ı bendegâneme imale-i kelâm ile çünkü bu hususu tarafeyne teklîfe mecbûr oluyoruz siz de me'mûr olduğunuz mevâddı bi'l-mukâbele

beyân eder misiniz dimelerine terdîfen benim me'mûr olduğum [21] mevâdd şimdiye dek bi'd-defa'at tebliğ ve beyân olunduğu sizin dahi ma'lûmunuzdur şu günkü günde me'mûr-i tebliği olduğum hususâtı Mirza Takî Hân'ın iddia-kerdesi olub hukûk-ı sabite dediği şeyler yegân yegân beyân olunduğu anda bi'l-mukâbele tahrîren veyahud şifâhen îrâd ve ifade ederim denildiğinde mûmâ-ileyhima tekrar Mirza mûmâ-ileyhe sizden dahi rica ederiz ki İran Devleti tarafından me'mûr olduğunuz hususları bir kâğıda yazub murahhas efendiye verin anlar da bi'l-mukâbele yazub versünler devletlerimizin tavassuttan garazı iki devlet beyninde olan kîl u kâli def' u ref' olunub îade-i hüsn-i ülfet ve muhabbet içündür dediklerinde mûmâ-ileyh bâlâda tafsîl ü beyân olunduğu vechile îrâd eylediği cevapları elfâz-ı muhâlif ma'nâsı mutabık olmak üzere beş altı kere dahi îrâd ü tekrar ederek me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden mukâbele olundukdan sonra nihâyetinde ben ki me'mûriyetimi beyân eyledim cevabını alamadım devletime yazayım bakayım nice olur matlub ettiğiniz kâğıdı vermeye me'mûr değilim deyü katî'ce cevap verdiği ecelden mûmâ-ileyhima dahi işte şu cevabınızdan memnun olduk dediklerini müteâkiben taraf-ı çâkerânemden şimdiye dek defaatla ifade eylediğim vechile benim esas me'mûriyetim üç maddeden ibâret oluyor bunların her ne kadar muvafâkat cevabını istemiş isem de alamadım hâlbûki esas ittihâz olunan mevâdd hüsn-i sûret bulmadıkça teferruatdan bahs olunamaz Mirza Takî Hân Tahran'dan bir ta'limat-ı cedîde götürmedikçe meclis-i mükâleme akdi beyhûde sudâ'î mucib olacağı bi-ıştîbâhdır denilüb bu husus me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından dahi tasdîk ve itirâf olunarak meclise hitâm verilmiş olduğu ve müşârün-ileyh Sarım Efendi Hazretleri'ne Tahran'da bulunduğu hengâmda zikr olunan Muhammara Benderi'ne dâir Bağdâd Valisi sabık Ali Paşa Hazretleri'nin tevarüd eden tahrîrâtlarının lüzûmu olacağına binâen tahrîrât-ı mezkûre mümkün olduğu sûrette irsâl ve İngiltere Devleti'yle akd olunan muâhede-i ticâretin bir kıt'a sûretiyle risale-yi ahdiyeden bir nüshânın dahi isbal kılınmış ve bu ana dek ve gerek bundan sonra Bağdat Valisi Necib Paşa Hazretleri cânibinden hasarat ve hudûd maddelerine velhâsıl İranlu'ya müteallik kâffe-i hususâta dâir tevarüd etmiş ve edecek defâtir ve evrâkın cânib-i bendegâneme gönderilmesi ve Mirza-yı mûmâ-ileyh ile vakî olan mübahese ve müzâkerat eğerce haşviyyat-ı tekerrür-i elfâzdan ibâret ise de maslahat ne merkezde olduğu ve revş-i hâl ne sûreti kesb ettireceği ma'lum olmak için ber vech-i tafsîl iş'âr ve tezkâr kılınmış olmakla bundan evvel takdîm kılınan arîza-i bendegânemde inhâ olunduğu vechile icâb-ı hâlin iş'âr buyurulması niyâz-ı acizânem ettiği ve İran ahvâline dâir işitilen havâdis bir kâğıda yazılarak ânifen takdîm kılındığı rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda emr-i irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

**MUTAVASSITA OLAN İNGİLTERE VE RUSYA DEVLETLERİ
ME'MÛRLARIYLA BİN İKİ YÛZ ELLİ DOKUZ SENESİ MÂH-I RECEB'İNİN
İKİNCİ GÛNÜ VUKÛ' BULAN MÛZÂKERE VE MUBÂHESEYE DÂİR NEZÂRET-İ
CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

Erzurum Müşiri Kamili Paşa Hazretleri'nin bu kere Bâb-ı âlî'ye takdîm eylediği tahrîrâtı meâlinden dahi müstefâd olacağı vechile Van Eyâleti mülhakâtından olub el-ân zîr-i idâre-i [22] Saltanat-ı Seniyye'de bulunan Abaka vesâir arâzi-i Saltanat-ı Seniyye'ye bundan bir buçuk iki mâh mukaddem İran Devleti aşâyirinden bir takım aşîret gelmiş ve Devlet-i Âliyye'ye tabî aşâyirden Şehr-i Zor Sancağı'nın mukâbilinde olub İran Devleti memâlikinden olan Senendic yaylağına beher sene mürûr-i mu'tad hükmünde olan Caf Aşîreti Bağdâd Valisi Necib Paşa Hazretleri tarafından bu sene-i mübarekede ba'zı mütalâ'aya mebnî zikr olunan yaylağa salıverilmemiş olduğu hâlde İranlu'nun mazbut ve mücerreb olan mizâc ve mişvârına nazaran şu müzâkere-i sulhiye esnasında bir gûna dırıltı vukû' bulmamak mütalâ'asıyla ses çıkarılmamış idi bu def'a eyâlet-i mezkûre Kaymakamı Mustafa Paşa bendelerinin müşârün-ileyh Kamili Paşa Hazretleri'ne tevârüd eden bir kıt'a şukkasında Hoy Hakimi'nin oğlu Mehdi Kuli Hân ve Mahmud Hân ve Esad Hân bir iki bin mikdârı asker ile hudûdu tecavüz ederek nefsi Van'a yedi sekiz sâ'at mesâfede olan Rumoğlu ve Saray Nahiye'lerine gelmiş olduğu ve merkûmunda böyle müzâkere-i sulhiye evânında tecavüzî hareketinin sebebi vuku'unu sûal zımnında mahsus adam gönderilmiş ise de henüz avdet eylemediği ve merâsim-i tahaffuziyeye riayeten ba'zı derbend ve meabire asker ikâme olunduğu inhâ ve beyân olunmuş ve berü taraftan bir tecavüzî hareket vuku' bulmuyor da İranlu tarafından Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'ye tahattî olunduğu hâlde o makûlelerin Memâlik-i Devleti Âliyye'den tard ve tabîyetleri husûsuna mübâderet eylemiş müşârün-ileyh Kamili Paşa Hazretleri'nin me'mûriyetleri iktizâsından ve buna çok bir şeyi denilemeyeceği yedi beyândan ise de mutavassita olan İngiltere ve Rusya Devletleri bir vechile bab-ı muhârebe ve mükafahanın iftitahını tecviz etmeyerek iâde-yi emn ve sulhi bigayet iltizâm eyledikleri cihetle şukka-i muzevvere-i mezkûreyi müşârün-ileyh devleteyn-i müşârün-ileyhima me'mûrlarına irsâl ile alınan habere göre İran Devleti ez-sernu hudûdu tecavüz ile ilân-ı husûmet eylediğinden bu hususun sathında ben dahi muktezâ-yı me'mûriyetim üzere bi'l-mukâbele Bedirhan'a ve Hân Mahmud'a haber irsâliyle Salmas ve Hoy taraflarını urdurub Azerbaycan'ı karma karış ettireyim mi bu babda ne derler diye suâl eylemiş olduğundan

me'mûrin-i mûmâ-ileyhima iş bu haber haber-i vâhid olduğundan ve Mustafa Paşa'nın gönderdiği adam henüz avdet etmemiş idüğünden ihtimâl ki bu madde havâdisat-ı kazibeden ola böyle mevâdd-ı sulhiye müzâkere olunurken bi'l-farz bu maddenin sıhhati olsa ve haylice kara İranlu tarafından zabt kılinsa bile İran Devleti'ni müttehem etmek için taraf-ı Devlet-i Âliyye'den mukâbele olunmaması hayırlı olur İngiltere Devleti Amerika Cumhuru'yla bundan birkaç sene mukaddem akd-i musalaha edinceye dek cumhur-ı mezkûr cânibinden kendü memâlikine üç kere tecavüzî hareket vukû'-bulmuş ve bunun üzerine mukâbele-i bi'l-misl etmeyerek sabr ve teennî ile dil-hâhı vechile akd-i muahede eylemiş olduğundan bu babda Dersaadet'ten haber vurûd edinceye kadar sabr ve teennî olunması münâsib olur ve yarın İran Sefiri Mirza Takî Hân'ı mahsûsen gider görürüz diyerek mûmâ-ileyhima taraflarından irâd-i cevap olunmuş ve ertesi günü mûmâ-ileyhima Mirza-yı mûmâ-ileyhi gördükten sonra bendehânelerine bi'l-vurûd Tebriz'de bulunan Rusya Konsolosu tarafından tevârüd eylediği ba'de'l-ifâde ibrâz olunan kâğıdın tercüme-i meâlinde Devlet-i Âliyye'ye tabî Hân Mahmud ve Hân Abdal ve Ağa Derbaz Aşîretleri taraflarından [23] Memâlik-i İraniye'den olan Hoy vesâir taraflara tecâvüzi hareketle gasb ü garet vukûuna mebnî hudûd-ı İraniye'nin muhafazası zımnında Esad Hân ve Nasrallah Hân yüz kadar askerle ta'yîn olunduğu Azerbaycan sahib-i ihtiyârı Behmeş Mirza tarafından ifâde kılndığından ve mûmâ-ileyh Mustafa Paşa'nın bâlâda mezkûri inhâ ve iş'ârı pek de sahih olduğunu akli kesmeyüb bi'l-farz sahih ise dahi Dersa'adet'den haber vurûduna değin sevk-i asker ve leşker olunmaması icâb-ı hâlden idüğünden bahs ve hikâyet kılınmış varâka-i mezkûrenin meâli şukka-i mezbûreye eğerce müğayir ise de yine vukû'-i hâli tasdik eylemiş olduğundan taraf-ı çâkerânemden cevâba ağâz ile cümlelerin malûmu olduğu vechile İran Devleti geçen sene hudûd-ı hakâniyeyi tecavüz ile ta Süleymâniye'ye kadar sevk-i leşker ve ilân-ı harb ve husûmet eylemiş ve bunun üzerine İngiltere ve Rusya Devletleri'nin tavassut ve teminât-i kaviyyelerine itimâden ve riayeten Saltanat-ı Seniyye mukâbele-i bi'l-misl levâzımının icrâsında ihtiyâr-ı sabr-ı teâtî buyurarak li-ecl-i muhafâza hudûdda bulunan asâkirini dahi muahheren vakî' olan ifadât-ı tebliğât-ı müslihane ve mütevâliyeye binâen gerüye çekmiş ve bu def'a vukû'î inhâ olunan hususun bi't-taraf tahâkkûki zımnında Kamili Paşa Hazretleri cânibinden çifte tatar ihrâc olunarak keyfiyyet üç dört güne kadar bi'l-etrâf anlaşılacağı bedihiyâtdan bulunmuş ise de iş bu ibrâz olunan tahrîrât zımninden madde-yi mezkûrenin sıhhatini teb'îd etmiş olup vâkî' olan iş'âra göre İranlu ez-sernu hudûd-ı hakâniyeyi tecavüz ederek namus-ı saltanat-ı seniyyeye dokunduğundan ve şimdiye dek Hân Mahmud ve Hân Abdal ve Ağa Derbâz taraflarından Memâlik-i İraniye'ye tecâvüzi hareket vukû'-bulmayub bulmuş olsa bu babda İran Devleti cânibinden envâ-i itirâzat vukû'a geleceği

cihitiyle bu maddenin aslı olmayacağından ve bi'l-cümle devletlerin bu kadar akçeler sarfıyla tehiyye ve tedârük etmiş olduğu asâkir ve mühimmat ancak muhâfazâ-yı namus ve hudûd ve sınır kazıyyesine mebnî olduğundan iş bu harekât-ı tecâvüziyenin sıhhati hâlinde Kamili Paşa Hazretleri cânibinden asker ve leşker sevkiyle merkûm hanların ve Asâkir-i İraniye'nin tard ve ref'lerine bi'l-mukâbele Memâlik-i İraniye'ye tecâvüz ve tahattî olunmasına bi-hâkkın bir şey denilebilür mi ve bu babda sebebiyet-i muharebe kangı tarafda kalur buralarını suâl ederim denildikde iş bu tecâvüzi hareket İran Devleti'nin re'y ve rızasıyla olmayub Hoy Hakimi'nin kendü re'y ve ma'rifetiyle olması ve şimdi Mirza Takî Hân'ı görerek asâkir-i mezkûrenin İran'a iâdeleri-çün tahrîrât yazdırılması cihetiyle bunun üzerine Dersa'adet'den bir haber gelmedikçe sevk-i asker olunduğu sûretde sebebiyet-i muharebe taraf-ı Devlet-i Âliyye'de kalur denmesine mukâbeleten berü tarafdán devleteyn-i mutavassıteynin tavassutları iktizâsınca iki devletin hukûk ve menfa'atlerini musâvat üzere tutması ve muğayir-i hakkâniyet kangı tarafdán bir vazı' ve hareket vukû'-bulur ise hayr-hâhane ol maddeyi ifâde ve ihtâr etmesi lazım gelür sûret-i hâle nazaran münâfi' ve hukûk-ı sarihe-i Devlet-i Âliyye mültezim olmamak iktizâ eder İran Devleti Süleymâniye'ye vukû'-bulan tecâvüzi hareketde re'yi olmadığını şimdi beyân edeyor ve bu kere vukû'-bulan tecâvüzi hareketden dahi haberi yokdur deniliyor bu sûretde devlet-i müşârün-ileyhimanın mülkünde bulunan ümena ve zabıtânı asi olmak iktizâ eylediğinden ve kendü devletine izhâr-ı isyân ile sâir devlet memâlikine tecavüz eden bayağı kendü başına bir takım eşkıya demek olacağından bunların [24] te'dîb ve terbiyesi hususuna bir şeyi denilmemek iktizâ etmez mi madem ki devleteyn-i mutavassıteynin emel ve arzuları muharebe ve mukâtelenin adem-i vukû' ve zuhûru oluyor bu kere tecâvüz ve tahattî eden İranlı'nun bir müddet muayyenede Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den çıkub İran'a gideceklerine tarafınızdan sûret-i kefâletde söz veriliyor ise Kamili Paşa Hazretleri'ne ifâde ve rica olunarak mukâbele-i bi'l-mislin icrâsından şimdilik sarf-ı nazar ettirilebiliyor denilmesine terdîfen bu maddeyi iktizâ ve icâbı vechile Mirza Takî Hân'a ifâde eylediğimizden mâ-adâ Dersa'adet ve Tahran'a dahi bi'l-etraf iş'âr edeceğinize ve bunların İran'a iâdelerinde şekk ü şübhe olmadığına binâen ta'yîn-i müddet ile kefâlet olunamayacağı ve demincek beyân olunduğu vechile bir hususa Dersa'adet'den cevap gelinceye kadar sevk-i asker ve leşker olunmamasını ifâde ve iltimas ederiz dediklerinde cânib-i acizânemden İran Devleti iddia-kerdesi olan mevâdd-ı malûme-i vâhiyyenin temşıyyet ve karar bulması emeliyle böyle harekât gayr-i layıkıye kasd edübde bunun üzerine devleteyn-i mutavassıteyn câniblerinden bi-hâkkın itirâzat-ı kaviyye ve tebliğât-ı müessine-i şedîdeye teşebbüs olunamayacak ise bu maddenin sefâretleriniz taraflarından cânib-i nezâret-i umûr-i hariciyeye ifâdesi lazım gelür her ne ise bu babda Dersa'adet'den haber vurûduna değin

ihtiyâr-ı te'âtî olunması pek iltizâm olunuyor Kamili Paşa Hazretleri tarafından harekât tedâ'fü'iyeye mübâderet olunmayarak serhadde bulunan me'mûrin-i Devlet-i Âliyye'ye dahi tenbihât lazıme tahrîr ettirlebilür şu kadar ki İranlu'nun meşhûr olan usûl ve keyfiyyâtına nazaran iş bu tecâvüz-i hudûd edenler tek durmayarak ba'zı kurâyı gasb ü garet eyledikleri ve ol havâlide bulunan Hân-ı Mahmud'un aşâyiri adamlarından vesâir aşâyirden birisini öldürmek veyahûd soymak misillü bir harekete cüret etdikleri hâlde aşâyir-i merkûme taraflarından dahi bi'z-zât ve ruhsat hod-be-hod bi'l-mukâbele anların üzerine varılarak haklarından gelindiği hâlde buna bir şey denilemeyeceği umûr-i bedihiyyedendir denilerek îrâd-ı cevab olunub meclise hitâm verilmiş idüğü rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**İRANLU'NUN İDDİA-KERDESİ OLUB ADEM-İ MÜZÂKERESİ DAHİL-İ
MEVÂDD-I ESÂSİYYE OLAN MÜTALEBÂT VE HUSÛSÂTIN MÜBAHÂSE VE
MÜZÂKERESİNE RUHSATI HÂVÎ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ
RAMAZAN'ININ YİRMİ BEŞİNCİ TARİHİYLE TEVÂRÜD EDEN EMİRNÂME-İ
CENÂB-I HİLAFETPENÂHİNİN SÛRETİDİR**

İran meselesi hakkında bundan akdem İngiltere ve Rusya sefâretleriyle verilen karar keyfiyyeti taraflarından Tahran'da olan refikelerine yazılmış olduğundan karar-ı mezkûre dâir İran Devleti'nin vukû'-bulan teşebbüsâtıyla efkâr ve mutâla'atını mutazammın olarak aldıkları cevabın hülâsası olmak üzere Mösyö Katin cânibinden geçende Nezâret-i Hariciyye makamına takdîm kılınan bir kıt'a tezkire meclis-i hassı vükelâda lede'l-kırâe üzerine vukû'-bulan müzâkerât cenâb-ı nezâret müşârün-ileyhadan tercümanlar vasıtasıyla mûmâ-ileyh Katin ve Mösyö Tinof taraflarına izâhen tebliğ ve izbâr kılınmış idüğüne binâen tahkimât-ı vâkı'aya cevab olarak mumâ-ileyhimanın tercüman-ı merkûmane verdikleî ta'lîmâtın sûreti tekrar kıraatle iktizâ-yı hâl ve maslâhata tevffiken beyne'l-vükelâ vukû'-bulan ebhâs ve mutâla'atı şâmil mabeyn-i hümayûn cânib-i eşrefine yazılan [25] tezkire-i muhibbinin bir kıt'a sûretiyle evrâk-ı merkûmenin ve nezâret-i müşârün-ileyha tarafından elçi-yi mumâ-ileyhimaya muahheren verilen cevab-ı tahrîrâtın sûretleri usûl-ı ma'lumât-ı kâmile zımnında taraf-ı sa'adetlerine gönderilmiş ve bu madde hakkında müteallik buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârı zikr olunan tezkire-yi mucibenin sûreti zeyline terkîm ve izbâr ile icâb-ı hâl süfera-yı Devlet-i Âliyye'ye dahi beyân ve iş'âr kılınmış olup mutalâ'alarından malûmu şerifleri olacağı üzere İranlu sûret-i zahirde mukaddemki kararın şâmil olduğu mevâdd-ı

marûz-ı kabûl ve tasdîkde olunarak usûl-ı emel ve merâmları olan tazmînât meselesi hakkında istenilen merkeze gelmemiş ve elçi-yi mûmâ-ileyhima dahi emri mükâlemeyi sekteden ve kayıd-ı efkâr ile mesele-i merkûmenin dahi istihsâl-i sûr-i imkâniyesini ihtâr vadisinde bulunmuş ise de beyân ve tekrardan azâde bulunduğu ve bâlâda dahi gösterildiği vechile beyne'l-devleteyn münaza'alı olan maddelerin başlıcaları Zuhab Sancağı ve Muhammara Benderi arâzisi ve tazmîn meselesi olarak arâzi-yi merkûme maddesinde Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-ı âliyesi sabit ve bâhir ve tazmîn meselesinde ise İranlu'nun haksızlığı mütebeyyin ve zâhir olduğundan olacak mükâlemede bunlar hakkında cânib-i Devlet-i Âliyye'den ser-rişte-i kabûl olacak bir mümessek verilmemesi itinâyâ şayân keyfiyâtdan olmağla kerâmet-i efza-yı sudûr olan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî mucibince idâre-i lisân olunarak maslâhat-ı me'mûre ve makûlelerinin ber vech-i dil-hâhî âli hüsn-i ru'yet ve tesviyesiyle icâb eden mevâddın muktezâ-yı fetânet-i behiyyeleri üzere yolunda ve nisâbında müzâkeresine bezl-i mahsûl-ı liyakât ve sarf-ı vufûr-i himmet ve müzâkerât ve mükâlema-i vâkî'ayı izâhen beyân ve işâret buyurmaları siyâkında kâime-i meveddet-âlâme tahrîr ve tesyîr kılınmıştır inşâallah-ı teâla lede'l-vusûl ber vech-i muharrer himmet buyurmaları me'mûldur

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ŞEVVAL-İ MUKERREM'İN ON
BEŞİNCİ VE MÂH-İ TEŞRİN-İ EVVEL'İN YİRMİ YEDİNCİ ÇİHARŞENBE GÜNÜ
İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE VUK'U-BULAN MÜKÂLEME
MAZBATASININ SÜRETİDİR**

Mükâlemeye bed'en olunmazdan on sekiz gün mukaddem sefir mûmâ-ileyhin meclis-i mükâleme akd olunması veyahud bir ana değin terk-i mükâleme olduğunun sebep ü hikmeti bildirilmesi hususuna dâir sûret-i tecâhülde bir kıt'a tezkiresi vurûd etmiş ve meclis-i mükâlemenin akdi ile mukaddemce adem-i müzâkeresi mevâdd-ı esasiyeye dahl olan hususâtın mübahese ve münâzarasına mübâderet olunmasına dâir ta'lîmât olmak üzere bu kere râge zîb tanzîm ve icâl olan emirnâme-i sâmi hazret vekâletpenâhinin vusûlünden bir hafta evvel böyle bir talimât vurûd edeceği ve tezkire-i mezkûrenin cevabı ol-vakit verilmesi münâsib olacağı İngiltere Me'mûru Kolonel Williams cânibinden min gayr-i resm ifâde kılınmış ve bu sûret-i muvâfık hâl ve maslâhat olduğundan ol-vechile ihtiyâr-ı teâtî olunmuşdu emirnâme-i mezkûrun vusûlünü mütea'kib Tercüman Rüşdi Efendi da'ileri sefir mûmâ-ileyhe irsâl ile tezkire-i mezkûrenin cevabı Çiharşenbe günü birleşilerek şifâhen verileceği ifâde

olundugundan yevm-i mezkûrda lede'l-mülâkat bazı adi ve afâki musâhebet olundukdan-sonra taraf-ı çâkerânemden zât-ı şerifiniz geçenlerde tezkire irsâliyle meclis-i mükâlemenin akdini suâl etmiş idiniz matbû' efham olan Devlet-i Âliyye'nin esas [26] ittihâz buyurduğu mevâdda ne cevap verilecektir denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh meclis akdinin terki hayli vakt oldu iki def'a bana fermân gelipdür siz cevap-ı tezkireye vermediniz takriren olsun deyu esas denilen şeyi nedir dediğinde mevâdd-ı esâsiyye sûreti bi'l-mubâdele i'tâ olunan ruhsatnâme-i seniyye sûretinde ve mukaddemce üç def'a akd olunan meclis-i mükâleme mazbatalarında musarrah ise de bu def'a dahi ifâde eyleyim mevâdd-ı mezkûre Süleymâniye'de vakî' olan hasaratın tazmîni ver bir arâziye-i âliye ve kâfiyyenin i'tâsı ve ba'zı mevâddın müzâkeresinden sarf-ı nazar olunmasıdır bunlara ne denilecek ise îrâd olunsun denilerek sevk-i kelâm olunmasına cevâben mukaddem üç meclis eyledik ve fermânınızı gördüm ve sûret-i mükâleme ve fermânı devletim tarafına yazdım mukaddemki yedimde olan fermândan başka devletler vasıtasıyla bana fermânlar gönderildi sûretleri bu tarafda me'mûrlar yedlerinde dahi mevcûddur ister iseniz manzûrunuz olsun ana göre söyleşelim Süleymâniye maddesi vesâir husûslar mündericdir demesine mukâbeleten iş bu fermânların ibrâzını îrâddan murad-ı isbât ve beyân olunacak mesâilin ecvibe-i lazimesi verilemeyerek işte benim me'mûriyetim bundan munhâsırdır demek olacak ise zannıma göre mukâmeleye hacet kalmaz deyu îrâd-ı cevap olundukda devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları Mirza Takî Hân'ın ifâde eylediği fermânlar ibrâz olursa güzel bir şey olur zira Tahran'da olan sefirlerimizin vâkî' olan taleb iltimaslarına mebnî irsâl kılınmış ruhsatnâmedir bir kere manzûrunuz olmasını iltimas ederiz diyüb izhâr olunan muvâfakâtin üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyh iki kıt'a varaka çıkararak kıra'at eyledikten-sonra bunların Faris'ül-ibâre olması cihetiyle mevâdd-ı münderice bi't-tercûme layıkıyla anlaşılmaq üzere birer kıt'a sûretlerinin taraf-ı acizâneme verilmesinde fâide olub bir gûna mazeret ve mesû'liyyet olmayacağı kelâmat-ı te'miniyye ve ta'ahhüdiye ile me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından Mirza-yı mûmâ-ileyhe tebliğ ü beyân olunarak izhâr-ı muvâfakât olundukdan-sonra çünkü fermân sûretlerinin i'tâ'sına karar verildi Süleymâniye maddesine dâir tarafınızdan mümkün olan cevabın murahhas efendiye verilmesini rica ederiz iki devlet beyinde münâziun-fîh olan mevâddın cümlesinin birden suâl ve cevabı mümkün olamayacağından birer birer verilmesi lazım gelür denildikde taraf-ı çâkerânemden yalnız Süleymâniye maddesi îrâd olunmayub mevâdd-ı esasiyyenin cevabı matlub kalınmışdır denilmesine terdîfen Mirza-yı mûmâ-ileyh cânibinden Süleymâniye'nin cevabı ibrâz ü irâe eylediğim fermânların birisinde mevcûd olduğundan matlub olunur ise tekrar kıra'at ve mütâla'a olsun denildiğine binâen varakâ-i mezkûrenin beşinci maddesi lede'l-tercûme Devlet-i İraniyye Süleymâniye'yi kendi mülkü

bilür Mahmud Paşa'nın Devlet-i Osmaniye adamlarına olan hasaratın uhdesinden çıkmağa razıdır Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Rusya ve İngiltere Devletleri'nin salâh gördükleri vechile öz adamlarına olan hasaratden ferâgat eder ise Senendic Valisi'nin ordusuna vukû'-bulan hasarat Devlet-i Âliyye adamlarına olan hasaratdan ziyâde iken ferâgat edecektir vali-yi mûmâ-ileyhi devleteyn müşârün-ileyhimânın vâkî' olan hâhişlerine mebnî ihzâr eylemiş ve vali-yi mûmâ-ileyhi isfâddan maksudî Mahmud Paşa'nın Devlet-i Âliyye adamlarına vâkî' olan husûmetinden [27] dolayı Devlet-i Âliyye'yi razı etmek emelinden ibâret olmağa bu sûretde cem'i sözler ya'ni Süleymâniye hususu tayy ve ref' oluna deyu bir takım safsatalı kelâmat munderic olduğundan cânib-i acizânemden kelâma ağâz ile taleb olunan mevâdd-ı esâsiye üç madde olub iş bu ibrâz olunan rakm-i şâhîde Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihisi olan Süleymâniye'ye İran Devleti'nin denilmesi ve gân Mahmud Paşa'nın etdiği hasarata Abdullah Bey'in bi'l-mukâbele eylediği hasarat mukâbil tutulmuş ve Senendic Valisi'nin Tahran'a celbi tarziye ittihâz kılınmış olub Mahmud Paşa Saltanat-ı Seniyye'nin teb'asından olduğundan anın hilâf-ı rıza harekâtından dolayı tarziye ve tazmîn-i hasârat matlub olmayub mücerred zikr olunan Senendic Valisi Rıza Kuli Hân'ın Emanullah Hân'ı Mahmud Paşa'ya pişrev edüb bir takım Asâkir-i İraniye ile Süleymâniye'ye göndermesinden hasârat ettirmesinden nâşî taleb-i tarziye ve hasarat olunmuşdur vali-yi mûmâ-ileyhin cânib-i Devlet-i Âliyye'den resmen iddia vukû'-bulmaksızın Tahran'a celbi veyahud azli tarziye olamaz deyü vâkî' olan ifâdâta cevaben Mirza-yı mûmâ-ileyh ol-vakt Rıza Kuli Hân'ın yanında Emanullah Hân yoğ-idi Emanullah Hân namına birisi Tahran'dadır deyüb hân-ı merkûmun bu vechile irsâl olunduğu bir takım senedât-ı mu'tebere ile söylenür denildiğini mütea'kib me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından kelâma ağâz ile teshîl madde içün tarafeynin tazmînât meselesini şimdilik bertaraf ederek tarziye maddesini dermeyân edelim Devlet-i Âliyye Süleymâniye'ye vâkî' olan tecavüzî hareketden dolayı tarziye-i aleniyye taleb ediyor Devlet-i Behiyye-i İraniyye dahi Rıza Kuli Hân'ın ihzârıyla icrâ-yı tarziye ve tarafeyn hasaratden sarf-ı nazar eylemesini beyân eyliyor bu sûretde Devlet-i Âliyye'nin matlubu olan tarziye maddesine ne denilecek deyü suâllerinde taraf-ı acizânemden i'tâ-yı cevab olunmaksızın Mirza-yı mûmâ-ileyh çâkerlerine hitâben siz ki üç zâd ya'ni hususu îrâd eylediniz ben dahi arz edeyim birisini ifâde eylediniz ki Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihisidir İran vükelâsı dahi İran Devleti'nindir diyorlar ki bunca zaman maliyât alınmış ve valiler nasb olunmuşdur ve Süleymâniye Sancağı Devlet-i İraniyan'ın öz mülkü olduğundan şübhe yokdur ve Abdullah Bey dedikleri adam İran Devleti'nin nevkeri olub Horasan vesâir yerlerde hizmetde bulunmuşdur ve Rıza Kuli Hân öz ordusunda eğlenurken Abdullah Bey ordu-yı mezkûre gelüb Senendic toprağında orduyu urmuş ve Tahran'da olan sefâretler taraflarından

me'mûrlar gönderilüb muharebenin Senendic toprağında vâkî' olduğu tahakkûk etmiştir ve Süleymâniye'ye İran Devleti ta Kerim Hân Zındi ve Feth Ali Şah vaktinden-berü irsen ve istihkâken mülkü bilür ve Süleymâniye Kaymakamı Ahmet Paşa'nın emmisi olub geçenlerde tarafınıza gelmiş olan Mehmed Bey Tebriz'e ve İran'ın sâir yerlerinde İran Devleti'nin adet-i müstemirresi üzere rehin olarak kalmıştır Abdullah Bey dahi kezâlik rehin tarîkiyle kalmıştır dediğini müteâkiben me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından dahi eğer her bir meselenin mubahâsesinde şöyle oldu böyle gitdi denilecek olur ise lakırdı tükenmez ve biz de elçilerimiz de ifâde edemeyiz yine hülâsa olmak üzere Devlet-i Âliyye filân husus için tarziye istemiştir ve İran Devleti dahi şu maddeyi teklîf eylemiştir tarafınızdan kabûl olunub [28] olunmıyacağı anlaşılmalıdır denilmiş ise de mirza-yı mûmâ-ileyhin Süleymâniye'nin cihet-i mülkiyeti hakkında vâkî' olan ifâdesi cevabsız kalmak ve redd ü cerh olunmak üzere taraf-ı çâkerânemden kelâma ağâz ile Süleymâniye'ye İran Devleti tarafından tevârih muhtelifle ile valiler nasb kılındı ve şöyle böyle oldu deyu ifâde eylediniz taraf-ı Devlet-i Âliyye'den dahi Süleymâniye ve Zuhab ve Köy Sancağı'na nasb olunan valilerin esâmi ve şöhetleri ma'lûmdur bundan tahmînen yirmi altı sene mukaddem Kirman Şahahân[?] sahib-i ihtiyârı bulunan müteveffa Muhammed Ali Mirza hod-be-hod hudûdu tecavüz ile zikr olunan sancakları fuzûli zabt etmiş ise de cennetmekân Sultân Murad Rabî Hazretleri'nin ahidnâmelerinin ahkâm ve medlûlu iktizâsınca bunların redd ü teslîmi zımnında sefâret sûretiyle ricâlî Devlet-i Âliyye'den Musa Paşa Damadı Süleyman Efendi me'mûr olarak Bağdâd üzerinden Tahran'a azimetle elviye-i selâse-i mezkûre müteveffa Fettahâlî Şah cenâbları cânibinden redd ü terk kılındığı ve Muhammed Ali Mirza şahzâde olmak ve serkeş-i tab'îyet bulunmak hasebiyle biraz müddet mürûrundan sonra fakat Zuhab Sancağı'nı yine fuzûli zabt eylediği alenen ve tevasüren isbât olunabilür ahidnâme-i mezkûrun sûreti tevârih ve kütüb-i mu'teberede dahi makûd olduğundan başka Bağdâd'da isyân eden Bekir Subaşı müteveffa Şah Abbas cenâblarından ne-vechile taleb-i iâ'ne ve mûmâ-ileyh Bağdâd'a vali nasb olunduktan sonra şah müşârûn-ileyhe ve irsâl eylediği asâkirin ser-kerdelerine ne-sûretle red ile cevab? vermiş ve bunun üzerine şah-ı müşârûn-ileyhe gelüb Bağdâd'ı aldıktan-sonra bi'lâhere Sultân Murad Hazretleri bi'z-zât gidüb Bağdâd'ı nasıl feth ve teshîr eylemiş olduğu ve ol-vakt sadrâzam bulunan Kara Mustafa Paşa nihâyet Nefs-i Zuhab'da Saruhân namında olan İran elçisiyle kat'i hudûd ve akd-i muâhede eylediği büyükden küçüğe bayağı efsâne olarak nakl ve hikâye oluna geldiğinden havassı nâsın değil avâmın dahi malûmudur vak'a bu mahâller vaz'ı kavânin cennetmekân Sultân Süleyman Hazretleri'nin hengâm-ı saltanatından evvel İran Devleti'nin memâlikinden ma'dûd olabilür ise de andan sonra Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihi olduğundan zerre kadar şübhe yoktur eğer böyle ez-zaman-ı kadîmede zîr

idârede bulunan memâlikin cihet-i mülkiyetinden bahisle iddiasına kalkışılmak lazım gelür ise Devlet-i Âliyye dahi ez-cümle Tebriz'i me'a mülhakât iddia etmek iktizâ eder ki bunca zaman nasb olunan valilerin esâmisi ve ahvâl-i keyfiyâtı tevârih mazbuta ve mu'teberede musarrahdır denmesine mukâbele-i Mirza-yı mûmâ-ileyh Acem memâlikî hazret-i Adem'den berü Ceyhûn'un kenarından ta Şattü'l-Arab'a kadar İran Memâlikî add olunur Irak-ı Arab İran'ın kalbi sayılır bu asıl İran hazret-i peygamberden ta hulefâ vaktine inkılâbat-ı zuhûra geldi Akkoyun Karakoyun pâdişâhları zamanında Şah İsmail Erdebîl'i İran'da zuhûr etdi ve pâdişâhlık da'vasına kalkışdı İran memâlikini tasdîfe başladı külli İran'ı zabt etdikden-sonra Erzincan ve Kemah Diyarbekir ve Bağdâd taraflarını zabt eyledi Şah İsmail'in İran Memâlikî'nden zabt eylediği yerler elinde kaldı o yerler kemâ-fi'l-evvel onun torunu ihtiyârında [29] ya'ni yedinde kalmışdı Şah Tahsmas'ın vefâtından sonra torunu on iki yaşında olarak icrâ-yı saltanat eyledi Mürşid Kuli Hân Ziver ile gelüb Şâh çocuk olduğundan hükûmeti zabt ve tasrîf eyledi İran'ın mağşûşiyeti cihetiyle Horasan'dan gelen Abdulmu'min Hân ve oğlu Abdullah Hân ile beraber gelüb Devlet-i Âliyye serhaddârları dahi İran'a hücum edüb Kirman Şahân ve Erdebîl taraflarını zabt etdiler ta Şâh Abbas Mürşid Kuli-Hânı öldürdükden-sonra şâhlıkta istiklâl kesb eyledi zabt olunan yerler çok zaman Devlet-i Âliyye serhad nişinleri zabtında kaldı bi'd-defaat o yerlerin reddi-içün İslâmbol'a sefirler gönderildi ise de reddi mümkün olmayub ol vakt Bağdâd Valisi olan Ahmet Paşa'ya ihâle eylediler nice zaman durdukdan-sonra ahiru'l-emr Azerbaycan ve Nahçıvan ve havâlisini Devlet-i Âliyye me'mûrlarından harben ve darben nez' eylediler ba'dehu Farisi Valisi İmam Kuli Hân'ı Bağdâd'ın fethi için göndermiş ise de fethi müyesser olmadı ikinci def'a bi'z-zât kendüsi gidüb Bekir Subaşı'nın elinden aldı ta Şah Safiyy zamanına kadar Bağdâd Vekîli Irak İran pâdişâhı zabtında kaldı Şâh Safiyy vaktinde Sultân Murad Rabî Hazretleri Bağdâd üzerine üç def'a serdar gönderdi fethi mümkün olmadı ba'dehu bi'z-zât Bağdâd'a gelüb kırk günde feth ederek İstanbul'a avdet eyledi Kara Mustafa Paşa Hırkan Mahâlî'ne geldi oradan döndi Kara Mustafa Paşa Saruhan Eşik Ağası ve Muhammed Kuli Hân ile Zuhab ve Dertenk mahâllerinde akd-i musalaha etdiler bu ahd ta Şâh Sultân Hüseyin gününe kadar ber-karar idi İran'da Efganiyan'dan dolayı ihtilâl ve inkılâbat zuhûra geldi Melik Mahmud Sehistani Horasan'a geldi Devlet-i Âliyye serhaddârları Sultâniye'ye kadar zabt etdi Bağdâd tarafından dahi Nihavend'e kadar geldiler Nadir Şâh Sultân Mahmud-ı evvel merhûmla ahd bağladılar ve şart-ı kadîm üzere ya'ni Sultân Murad merhûmun bağladığı ahde rücû' etdi Nadir Şah'ın katlinden sonra İran Memâlikî külliye yine muhtell ve müşevveş oldu Süleymâniye Mutasarrıfı Süleyman Paşa evvel İran şâhlarından Kerim Hân Zend'e hizmet ettirdi Kaçar pâdişâhlarından yani Feth Ali Şah cülûsundan-berü iştikâ olunan Mahmud Paşa'nın

ecdâdından Abdurrahman Paşa Feth Ali Şah'ın nasb-kerdesi idi ol-zaman Bağdâd Valisi Abdullah Paşa kethüdâsı olan Süleyman Paşa'yı Abdurrahman Paşa'nın Bağdâd'a isfârı-çün tâ'yîn eyledi Feth Ali Şah bu maddeyi işidüb neseçibaşı Ferecûllah Hân efşâr-ı askerle Abdurrahman Paşa'ya iâne için gönderdi bi'l-muhârebe Süleyman Paşa'yı tutub Tahran'a irsâl eylemiş ise de ol vakt Erzurum Valisi bulunan Yusuf Ziya Paşa merhûm tarafından Tahran'a adam irsâliyle Süleyman Paşa'yı celb eyledi Abdurrahman Paşa Tahran'a gidüb Feth Ali Şah'ın selamında durub ya'ni ziyâretle müşerref olarak hatta sûreti Tahran pişgâhında Nigar Sinan nâm mevzîde tersîm olunmuşdur ve ba'dehu Feth Ali Şah tarafından Süleymâniye Hükûmeti kendüsine tefviz olundu ta vefâtına kadar o hakim idi ba'de'l-vefât Muhammed Ali Mirza karındaşı Süleyman Bey'i tevkîf edüb Mahmud Paşa'yı hâkim nasb eyledi Mahmud Paşa Abbas Mirza merhûma hizmet etmesini istediğine Muhammed Ali Mirza'nın canı sıkılıb [30] Mahmud Paşa'nın emmisi olan Abdullah Paşa'yı Süleymâniye ve Köy ve Harir Sancakları'na hâkim nasb etdi ve Mahmud Paşa karındaşı Osman Paşa firâren Tebriz'e geldi sertabib İbrahim Hân Süleymâniye'ye Mahmud Paşa'yı ve Köy Sancağı'na Ca'fer Kuli Hân mukaddemi ik'âd eyledi ve ser-rişte dahi Abdullah Paşa'ya verildi Mahmud Paşa'nın karındaşı Hasan Paşa mûmâ-ileyhin işine müdâhâle eylediğinden mûmâ-ileyhi nâibu'l-saltanata mersûm Hemvân'a irsâl eyledi nâibu'l-saltanata merhûm Erdebîl'e gidinceye değin Mahmud Paşa Süleymâniye Sancağı'nda kalmışdı Süleyman Paşa Süleymâniye'yi gelüb zabt etdikten-sonra Mahmud Paşa dahi Azerbaycan'a geldi nâibu'l-saltanata merhûm Hacı Asfer ser-kerdeliğiyle ve efşâr-ı askeriyle Mahmud Paşa'yı Süleymâniye'ye gönderüb ik'âd eyledi Süleyman Paşa dahi Kerkük'e kaçdı sonra Süleymâniye'de tâ'ûn zuhûr edüb efşâr-ı askeri Azerbaycan'a avdet eyledi Süleyman Paşa Kerkük'den kalkub Süleymâniye'yi zabt ile Mahmud Paşa Savucbulâk'a firâr eyledi nâibu'l-saltanata Horasan'a gidüb emir-nizâm Muhammed Hân merhûm Revan Serdarı Muhammed Hân'ı me'mûr edüb ol-dahi Mahmud Paşa'yı alub Süleymâniye'ye götürdi Muhammed Hân dahi beraberce oturdı ve Süleyman Paşa dahi kaçub Tebriz'de emir-nizâm merhûm yanına geldi emir-nizâm dahi mûmâ-ileyh Süleyman Paşa'yı münâsib görüb yine Süleymâniye'ye vali nasb eyledi Mahmud Paşa dahi Bağdâd'a azimet eyledi dört sene dahi Muhammed Hân Süleyman Paşa ile beraber hükûmet etdi ba'dehu şimdi vali bulunan Ahmed Paşa Süleymâniye'ye vali oldu diyerek nakıs ve yalan yanlış hikâye-i ahvâl-i maziye ile izhâr-ı ma'lûmât etmiş ve taraf-ı çâkerânemden esas-i muâhede olarak evvel ve âhir beyân ve iddia eylediğim mevâdd-ı selâse ma'lûm olub şu ifadât-ı mufasssale cevab add olunmuş ise de hikâyat-ı nakıse ve müevvele olduğundan cevab olmuyor denilerek me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından dahi tarihten bahs olundu ancak bu lakırdılarının tafsîlen elçilerimize

gönderilmesi iktizâ etmez asıl mesele-i İran Devleti tarafından teklîf olunan tarziye Devlet-i Âliyye tarafından kabûl olunacak mı olunmayacak mı anlaşılsun denildikde taraf-ı çâkeriden demincek ifâde olunduğu vechile İran Devleti mûmâ-ileyh Rıza Kuli Hân'ı kendülüğinden Tahran'a celb eylemiş bu ise târziye-i kâfiye olmadığından kabûl olunamaz denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh dahi ümenâ-yı İran bana yazıyorlar ki bu husus devletler me'mûrları beyinde bir çok zaman tûl çekdi senin yedine verilen fermân mucibince hukûk-ı sabite-i devlet-i İraniyenin kabûl ve adem-i kabûl cevabını matlub ederler demiş olduğuna binâen çâkerleri-dahi muktezâ-yı me'mûriyet ve ruhsatım üzere şu mevâdd-ı esasiyyeden başka sâir mevâdd-ı lazimenin dahi müzâkeresine girişirim ve bu îrâd eylediğiniz makâlâtın dahi cevabını veririm fakat ahşâm karîb olduğundan bimennihi teâla gelecek Salı günü yine bir meclis akd olunması münâsib olmaz mı denilerek muvâfakât olduğuna mebni meclise hitâm verildiği muhât-ı ilm-i nezâretpenâhileri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ŞEVVÂLÎ'L MUKERREM'İN YİRMİ
YEDİNCİ VE MÂH-I TEŞRİN-İ SÂNÎ'NİN İKİNCİ SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ
MİRZA TAKÎ HÂN İLE AKD OLUNAN [31] MECLİS-İ MÜKÂLEMENİN
MAZBATASI SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda ba'zı adi musahâbetden sonra taraf-ı acizânemden kelâma ağâz ile bundan evvelki meclisde Süleymâniye Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'den olduğuna dâir her ne kadar ecvibe-i mutenevvi'a ve mudellele serd ü beyân olunmuş ise de yine İran Devleti'nin mülküdür deyü tekrar tûl u dirâz îrâd-ı makâl olunmuş ve bunun üzerine iktizâ eden cevap vaktin adem-i müsaadesine mebnî bu meclisde verileceği beyân kılınmışdı cenâb-ı şerifiniz Abdullah Paşa ve Abdurrahman Paşa ve Mahmud Paşa ve Süleyman Paşa İran Devleti cânibinden Süleymâniye'ye vali nasb olundu deyu ifâde etmişdiniz hâlbuki bunlara Devlet-i Âliyye tarafından Bağdâd Valisi bulunan zevât-ı azâm mir-i miranlık tevcîhiyle paşalık ünvânını vermiş olub cümleye ma'lûm olduğu üzere her bir devlet me'mûru alâ merâtibihim birer nam ve ünvân ile benâm olub mesela İngiltere Devleti'nde lord ve İran Devleti'nde dahi hân ve mirza ünvânı olduğu gibi Devlet-i Âliyye'nin eyâlet ve elviyesinde istihdâm eylediği me'mûrlarına Bey ve Paşalık ünvânı mahsus olması ve bir de mâ'hûd Mahmud Paşa bunca seneler İstanbul'da ikâmet eyledi Mirza Cafer Hân dahi sefâretle Dersadet'e gelmişti bu kere taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den ber mucib ahd ü şart iddia olduğuna misillü paşa-yı mûmâ-ileyhin redd ü teslîmine dâir bir şeyin kâl ü kâleme alınmaması ve ez-cümle halâ Umûr-i

Hariciyye Nâzırı Refet Paşa Hazretleri'nin evvelki nezâretlerinde ve el-ân Dersaadet'de ikâmet üzere olan Rusya Devleti elçisi Mösyö Tinof'un ibtidaki sefâret-i hengâmında ve mûmâ-ileyh Mirza Cafer Hân Asitâne-i Âliyye'de mevcûd bulunduğu evânda Sadr-ı Devlet-i İraniyye Hacı Mirza Akasî cenâblarından makâm-ı valâ-yı sadâret-i uzmaya cevab olmak üzere tevârüd eden tahrîrât-ı resmiyede Süleymâniye Sancağı Kaymakamı Ahmed Paşa'nın İran Memâliki'ne tecavüzî harekâtından ve öte taraf ser-haddârları müdâfa'a ve münaza'aya me'mûr olmadıkları cihetle bunların cümlesine tahmîl eylediklerinden ve bu keyfiyyet Bağdâd Valisi sabık Ali Paşa Hazretleri'ne iş'âr ile paşa-yı mûmâ-ileyhin ol-tarafdan kaldırılması iltimâs olundukda müşârün-ileyhin ve varid olan cevabnâmesinde taksirât-ı vâkı'aya itirâf olunmuş ise de azli icrâ olunmadığından bahisle paşa-yı ileyhin azliyle hasarat vak'âsının tazmîni zımında vali-yi müşârün-ileyh fermân-ı âli isdârı iltimâs olunması Süleymâniye'nin muhâkkaken mülk-i mevrûs-i hazret-i şâhânedan olduğuna başkaca delil vaz' ve kavî değıl-midir ve Kürdistan ahâlisi mütelevvimi'l mizâc adamlar olduklarından bunların ve hususiyle paşa ve ümerasının İran Devleti cânibinden tesahhüb olunmamasına dâir Erzurum Muâhedesi'nde olan fıkranın derci bunlar İran Devleti tarafından celb ve tahrîk olduğundan şu keyfiyyet-i na-ma'kûlenin def'î ve imhâsı garazına mebnî olduğ ve hâl böyle iken Devlet-i İraniye hilâf-ı ahd hareketi tecvîz eylediğı inkâr ve te'vîl olunabilir mi denilerek tahrîrât-ı mezkûre ibrâz olundukda Mirza-yı mûmâ-ileyh garazım budur ki siz bu hikâyetleri resmen mi yani Süleymâniye'yi mar'az-ı isbâtta mı îrâd ediyorsunuz dedikde belî Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihi olduğunu bu def'a dahi resmen ve alenen isbât için ifâde ediyorum iş bu tahrîrâtı mutâla'a eyleyiniz [32] bundan ekvâ delil ve sened olur mu denildikde mûmâ-ileyh mütelaşiyâne tahrîrât-ı mezkûrenin Süleymâniye bendini biraz müddet mutâla'a ve kıraat eyledikten sonra cevaba ağâz ile şunda üç dört zâd yani husûs-ı beyân eylediniz ibtidâ Süleymâniye İran Devleti'nin mülküdür şöyle ki Süleymâniye Kürdistan'dır bu cihetle anların cinsinden birisi olmasın hükûmet edemez her ne kadar paşa denilmiş ise de beis olmaz İran Devleti bunların lakâblarını tağıyîr etmeyüb mülâkkab oldukları hâl ile kullandığı hatta Rusya Devleti dahi İran Memâliki'nden zabt eyledikleri yerlerde istihdâm ettiği me'mûrların isimlerini değışmemişdir ve bir de Mahmud Paşa İstanbul'da tevekkûf eyledi ve Mirza Ca'fer Hân Sadrâzam Hazretleri'ne nüvişte yazub niçün matlûb etmedi dediniz ben resmen diyorum ki Mahmud Paşa sabık Bağdâd Valisi Ali Paşa vaktinde Sâvucbulâk'dan iki üç sene mukaddem Bağdâd'a firâr eyledi Şah Hazretleri'nin veliâhtlığı hengâmından-berü firârilere orada var idi birazı red olunmuş ise de bu ana kadar firârî maddesi netice bulmadı Mahmud Paşa'nın taleb olunmaması sened olamaz şunun için ki ta Kürdistan'da iken Devlet-i Âliyye ve vükelâsı bu ana kadar niçün matlûb eylemediler

Mahmud Paşa Devlet-i Âliyye'nin olsun ve İran Devleti'nin olsun birinde makûlesi şahsıdır[?] İran şehzâdeleri ve İran aşâyirinden bu kadar hâneler ve eyâlet var iken Mahmud Paşa'nın lakırdısı olunmaz Sadr-ı İran Hacı Mirza Akasî cenâbları tarafından ba'zı metâlib zımında yazdıkları nüvişteyi sened ittihâz ediyorsunuz bu bir suâl ve cevabdır ve bu suâl ve cevabları cenâb-ı hacının yazmasından bu çıkmıyor ve muradı bu değil ki Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin toprağıdır belki bu nüvištenin üzerine eğer ister iseniz ve meclisin uzamasından incinmezseniz lâfz bi-lâfz fıkra bi-fıkra diyerek sabit ederimki Süleymâniye neslen ba'dehu nesl İran pâdişâhının mülk-i mevrûsudur Süleymâniye maddesine dâir Devlet-i İraniya'nın yazdığı fıkranın sûretini siz götürün benden birer birer sorun cevabının tek tek veririm suâl eylemediğiniz sûretde sükût ederim diyerek îrâd-ı makâl etmiş ve bunun üzerine taraf-ı bengânemden sûale meydan kalmaksızın devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları taraflarından ruhsatınız olur ise bir ifâdemiz vardır şu oluyor ki şimdiki mübâhase Süleymâniye kangı tarafın mülki olduğuna dâirdir bu hususun mübâhasesinde sâir meseleler karışdırılmaması bir de ihtisâr sûreti ihtiyâr olunması sizlerden rica olunur denmiş olduğundan cânib-i çâkeriden dahi vâk'a ihtisâr sûretini ihtiyâr-ı emr-i tahrîrâtında suhûleti müstelzim ise de gerek benim ve gerek Mirza Takî Hân'ın sûal ve cevabları naçar yazılmak icâb eder ve şu ibrâz olunan tahrîrât Süleymâniye hakkında bir sened-i kavi olduğundan ve tercümesi mevcûd idüğünden bir kere mutâla'a olursa münâsib olmaz mı denildikde izhâr-ı muvâfakâtle mutâla'a olundukdan-sonra şu ibrâz kılınan kâğıt Sadr-ı devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî tarafından gönderilüb bir bendinde Ahmed Paşa'nın Süleymâniye'den kaldırılması bir takım hasâratın tazmîni iddia olunmuş vâk'a bundan anlaşılan Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin mülkü oluyor ki böyle şikâyet ve dav'a vukû'a gelmiş olup biz buna hüküm edecek değiliz fakat elçilerimizde ifâde [33] ederiz denildiğini müteâkib taraf-ı bendegânemden kelâma ağâz ile ibrâz ve irâe eylediğim tahrîrât demincek ifâde olunduğu vechile Sadr-ı devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî'sinin resmen cevab olmak üzere makâm-ı sadâret-uzmaya muharrer tahrîrâtı olup bunun içinde mûnderic olan elfâz ve mevâdd-ı İran Devleti tarafından resmen tebliğ olunmuş olacağından tahrîrât-ı mezkûrede beyân olunduğu üzere ibtidâ Devlet-i İraniye Süleymâniye aşâyirinden dolayı yaylâkiye rûsûmatını talep ediyor eğer kendi mülkü olsa niçün taraf-ı Devlet-i Âliyye'den talep itsün ikinci Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa'nın harekâtından şikâyetle başka mahâlle kaldırılmasını iltimâs eyleyor eğer kendi adamı olsa ber muktezâ-yı ahd iddia ederek celb ile te'dîb eylemesi iktizâ etmez mi üçüncüsü İran Devleti serhaddârları müdâfa'a ve münâzâ'aya me'zûn olmadıkları cihetle sabır ediyorlar demesi hudûdun tefrîk ve ta'yîniyle Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin mülkü olduğunu tasdîk ve itirâf değil midir denildikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından Mirza-yı mûmâ-ileyhe

hitâben sizin iddianızdan Süleymâniye İran Devleti'nindir anlaşılıyor metbû'nuz olan devletinizin hukûkunu metâlîbe ve isbât etmeye me'mûrsunuz Devlet-i Âliyye dahi muvakkaten esas maddesini ber-taraf etmiş ve İran Devleti'nin metâlîbini dinleyüb mübahâse etmeye murahhas olan efendiye ruhsât-ı kâmile ile izn i'tâ buyurmuştur bugünkü meclisde Süleymâniye İran Devleti'nin mülkü olduğunu dava edüb isbât etmek matlubunuz mıdır bu suâlden bizim muradımız mübahâse olunan mesele nedir ve o meselede İran Devleti'nin iddiası ne oluyor bunu layıkıyla anlamaktır demeklerine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyhe niçün komadınız ki ben murahhas efendinin o üç suâline cevap verdikten-sonra siz de bu cevabı beyân edesiz çünkü meclisde mukâbele-i bi'l-misle ria'yeten bir me'mûr ne derse öbürü de cevabını versün ki cevabda aciz olmadığı anlaşılsun diyerek mûmâ-ileyhimaya müteveccihen cevaba tasaddî ile o zadları ya'ni maddeleri murahhas efendi ifâde eylediler anın karşusunda benim-de cevaplarım vardır evvelâ derim-ki bu kâğıdı bundan iki sene evvel Hacı Mirza Akasî yazmıştır Süleymâniye'nin îrâdı münâzî'un-fih kaldı davayı on senedir kâğıdın tahrîri iki senedir bu on yılda Ahmed Paşa asi idi kendüsini Devlet-i Âliyye'ye yapıştırdı her ne ki İran ümenâsı istediler Süleymâniye'nin maliyâtının adı yaylakiye olduğundan gerekdir versünler Rusya ve İngiltere sefirleri hayr-hâh iki tarafa dostane nasihat eyler ki mebâdâ maslâhatın içinde nizâ' çıkmasun bu cihetle nice senelerdir kalan maliyâtı bilmiyoruz ki Ahmed Paşa kendüsü yiyüpdür yohsa Devlet-i Âliyye vükelâsına veribdür burası meçhûlumuzdur diğer fıkra Ahmed Paşa'nın kaldırılması için olan iş'âr Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin olduğuna delil değildir cevabı budur ki on senedir Ahmed Paşa'nın tahrîkiyle Süleymâniye ifsâd olundu ise de süferâ manî' oldular ki bu cüzî şeylerden dolayı devleteyn beyninde kıl ü kâl olmasun belki bunu cenâb-ı Hacı yazmıştır her devletler mülklerinin def'i fesâdını isterler cenâb-ı Hacı'nın yazması def'i bürudet içündür derim ki o tenbihâtı serhaddarlarda eylemiştir Kürdistan ile Süleymâniye'nin her ikisi İran Devleti toprağıdır [34] anlara tenbîh eyliyüpdür ta madde-i güft u gu irâde vardır tecavüz ve ifsâd eylemisesiz ta iş geçsün ve amel tamâm olsun iki meclisdir ne evvelki meclisde ve ne bu meclisde Süleymâniye maddesini ben açmadım Devlet-i Âliye murahhası efendiden hukûk-ı sabiteyi İran vükelâsı isterler ve murahhas efendi üç def'adır lakırdısını açdılar ben de ona mebnî her ne ki söylediler üç zadın ya'ni husususun her birisine birer birer cevap vermişimdir ben hukûk-ı sabitemi istemişim ve yine isterim buna ne diyecek iseniz cevabını söyleyesiniz deyü lede'l-isticvâb me'mûrin-i mûmâ-ileyhima tarafından îrâd olunan sözleri anladık Süleymâniye İran'ın mıdır yohsa Devlet-i Âliyye'nin midir beyân eylemeniz iktizâ eder dediklerinde Mirza-yı mûmâ-ileyh ben buraya İran Devleti'nin fermânıyla gelmişim İran vükelâsının hâhişiyle isterim ve fermânımın mevâddı burada olduğundan ister iseniz tekrar

yine okurum benim istediğim hukûk-ı sabite ki fermânımda mündericidir hülâsa fermânımda olan sözlerden başka lakırdı söyleyemem ve yine tekrar suâl ederim ki hukûk-ı sabitenin cevabı ne ise murahhas efendi tarafından beyân olunsun dimesine mükâbeleten me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından belî merâmınızı anladık siz İran Devleti hukûk-ı sabitesinin metâlibesine me'mûrsunuz bu meclis Süleymâniye maddesiyle geçti Süleymâniye'nin reddi İran Devleti'nin metâlibesinden mâ-adâ var mıdır çünkü bu Süleymâniye maddesinde bu kadar sözler oldu bari şu meseleye bir karar verilsün Süleymâniye'nin reddini dava eyleyeseniz denildikde fıkra bi-fıkra yazılan düstûr'ül-amelimde ya'ni ta'limâtımda Süleymâniye ve bir takım fikarât yazılmışdır bu Süleymâniye'nin güft u gusu hukûk-ı sabiteden mâ'düddur bunun sahihisini murahhas efendi açdı özüm açmadım bu cihetle cevabını murahhas efendiden talep eylemeniz lazım gelür demiş isem de siz iddia eyleseniz dediklerinde üç def'adır sordunuz yine evvelki cevabı veririm yalnız Süleymâniye'yi istemem devletimin hukûk-ı sabitesini külliyyen isterim devletim bu babda benden cevap isterler her meclisde hukûk-ı sabiteyi istemeye mecburum demesine cevaben me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden öyle ise bu ifâdemizi ahir sûrete tahvîl edelim tarafına rica ederiz Devlet-i İraniyan'ın şu Süleymâniye maddesinde da'vası beyân olunsun deyu lede'l-isticvâb Mirza-yı mûmâ-ileyhe bi-tekrar benim elimde ihtiyârım yokdur ihtiyâr sadr-ı devletimindir ben topunu birden iddia ederek talep ederim cevabını vermiş olmasıyla taraf-ı aciziden şu Süleymâniye'ye dâir olan suâlinizin cevabını Mirza Takî Hân veremediler bunun üzerine benim ifâdat ve tebliğâtım vardır bir kere Süleymâniye maddesi-çün ibtidâ-yı meclisde ve bu def'a îrâd eylediğim kelâmat ve delâile mukâbele sûretinde Mirza Takî Hân'ın söylediği sözlerde kanî' değilim ve mücab olamam zira benim ifadâtım ahidnâme ve sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî'sının[?] tahrîrât-ı resmiyesi üzerine mebnî olduğundan Mirza Takî Hân cânibinden söylenilen sözler buna cevap ve sened olamaz Kürdistan paşalarını hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn hudûd tecavüz olunarak ve kurâ ve kasabâtı yağma ve garet kılınarak cebren alub İran'a götürmek ve Mahmud Paşa dedikleri yâdgâr misillüleri bir takım mevâ'id ile celb etmek ile Süleymâniye İran Devleti'nin mülkü olamaz ve bu Süleymâniye bahsine girişmekliğim ve isbât [35] müddea'ya kalkışmaklığım mücerred sûreti tarafıma verilen rakm-i cenâb-ı Şahîde Devlet-i İraniye Süleymâniye'yi kendi mülkü bilür deyü musarrah olan fıkra üzerinedir rakm-i mezkûre ile Hacı Mirza Akasî'sinin ibrâz olunan tahrîrâtı meâlleri birbirine muğayir olupdur bunda bir sehv-i azim vardır kangısında olduğu ona mutâla'a ile malûm olur Allah'ül-hamd matbû' efham olan Devlet-i Âliyye'nin vesâit-i mülkiyesi iktizâsınca hiç bir devletin mülk ve arâzisinde gözi olmadığı misillü kendü mülk-i sahihiyesinin dahi turnak kadar mahâllinden vazgeçmez bu meclis-i resmide isbât-ı müddea' olunmak iktizâ eder Hacı Mirza Akasî'sinin

tahrîrâtı dahi ibrâz olunduğundan tahrîrât-ı mezkûre meâline nazar-ı hakkâniyetle bakılması ve bu maddenin mizân-ı nısfet ile muvâzene kılınması lazım gelür eğer İran Devleti'nin hukûk-ı sabite diyerek iddia edeceği mevâdd Süleymâniye maddesi gibi ise ona dahi verilecek cevaplar bunun delâletiyle ma'lûm olur Mirza Takî Hân'ın iş bu tebliğâtının arasında suâl eyledikleri ahidnâme ibtidaki meclisde dahi beyân olduğu vechile aklâm-ı hazret-i pâdişâhîde mukayyed olduğundan mâ-adâ kütüb ve tevârih-i mu'teberede dahi mestûr ve musarrahdır eğer bu Süleymâniye farz-ı mahâl olarak İran Devleti'nin mülkünden add olunur ise ahidnâme ibrâz olunmak iktizâ eder zira yalnız söz ile maslahat bitmez iddiaya delil ve bürhan-ı sahih lazımdır denildikten-sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh bir takım kâğıd çıkarub ben bunu meclisde okumak üzere konakda kaleme almışdım diyerek kıraate başlayub oradaki murahhas efendi muvâfik ahidnâme cevap diyorum dediler ben de sordum ki o ahidnâme nerede kaldı memûriyetime artık eksik olmayarak ifâde ederim ki devletimin düstûr'ul-ameli üzere yazıyorlar ki bin iki yüz otuz yedi senesi zilkadesinde Devlet-i İraniye cânibinden merhûm Mirza Muhammed Ali Erzurum'a gelüb hala Sadrazam Refet Paşa Hazretleri Devlet-i Âliyye'nin murahhası olduğu hâlde akd-i muâhede eylediler ve serhad devletine rücû' etdiler Nadir Şah merhûmun ahidnâmesine Sultân Mahmud-i evvel hazretleriyle bağlanmışdır o dahi serhad-ı kâdime ma'tûfdur yani Şah Safiyy merhûm ile Sultân Murad Rabî Hazretleri meyanesinde mun'âkid ahidnâmede sınır ve hudûd maddesi mestûrdur çünkü İran Devleti'nde bir pare inkılâbat yüz verdi ahidnâme-i Şah Safiyy'den sonra o inkılâbâtta İran Şahı'nın hazinesini yağma etdiler o cihetden o ahidnâmenin aslı el-yevm İran Pâdişâhı'nın yedinde değildir ve o inkılâbatda Devlet-i Âliyye cânibinden serhaddârlar tecavüz ederek geldiler ve İran'ın biraz toprağını aldılar o makûleden Ahışa ve Kars ve Van ve Bâyezîd ve tevâbî' belde-i Hoy ve anların tabîileri olan Arab ve Acem ve Hûzistân mülkü İran toprağıdır ve Hûzistân'da bir pare yerler sahil Bahr-i Acem'dedir bunların tafsîli nice kere Devlet-i İraniye ümenası Devlet-i Âliyye vûkelâsına takrîren ve tahrîren yazıyorlar ve zikri çok olmuştur bu nakz-i ahdi Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin serhaddârları etmişdir ve mürûr-ı eyyâm ile İran toprağını kabza-i tasarrufa geçürmüşlerdir İslâm denilen devletlerde şer'en ve aklen dürüst değildir ve bu sözlerin şahidi bir kitâbtadır ki o kitâbın adına *Coğrafya-yı Kâtib Efendi* derler o kitâb merhûm Sultân Mustafa Hazretleri vaktinde te'lîf ve tahrîr olunmuş Devlet-i Âliyye'nin imza ve mührüne [36] yetişüpdür ve orada ahd Şah Safiyy ve merhûm Sultân Murad Hazretleri'nin ahidnâmelerini dahi tafsilen nakil ederek yazıpdur ve başkaca bir şahid Devlet-i Âliyye serhadlerini teşhîs eden coğrafya ki merhûm Sultân Selim Hazretleri zamanında tab' olunmuştur murahhas efendinin Süleymâniye sözünü tanışdıkda asıl ahidnâmeyi istedim delilim budur o inkılâbat ki İran'da olupdur ve hezâin ve kütüphânesi

düşman eline geçipdür Devlet-i Âliyye’de herkes bu inkılâbat zuhûr etmemişdir ve hiçbir vakitte hezâini ve kütüphânesi zayî‘ olmamışdır ve bir düşman payitahtına gelmemişdir ve bu sözün şahidi cemî‘ devletler olub cümleten teslîm ederler ve bu ahidnâme Devlet-i Âliyye’nin hazinesinden çıkub el-yevm mevcûddur çünkü murahhas efendi ahidnâmenin çıkmasına ikdâm eyledi ve hudûd-ı ahidnâme kitâbda musarrah olduğunu ikrâr eyledi ben İran me’mûru iken sözlerimi bi-i’tibâr-ı farz ederek kabûl etmedi ve İran’ın sadr-ı uzmadan bir nüvişte ibrâz etdi ona binâen ben de o kitâbı arz ve ibrâz eyledim ki o kitâb öz devletlerinin hattı ve öz hazinelerinden çıkarub tab‘ etmişler işte okunsun siz de ahidnâmenizi çıkarın görelim bu hususu Rusya Devleti Me’mûru Kolonel Daitzi bilür bu benim çıkardığım kitâb Âli Osman Devleti’nindir bizim indimizde ahidnâme gibi makbûl ve mu’teberdir deyü zikr olunan kâğıdını tekâmilen kıraat eylemiş ve mezkûr coğrafya ki Hacı Halife demekle meşhûr Kâtib Çelebi’nin *Cihân-nümâ* nâmında olan basma coğrafyası olmağla ibrâz ve ahidnâme fıkrasını dahi kıraat etmiş ve fıkra-i mezkûre ise nakıs ve sehv-i hatâdan ibâret olduğundan iş bu coğrafyayı mutâla‘a etmemiş bulunduğumdan bunun bir tanesi tedârük olunarak ba’de’l-mutâla‘a iktizâ eden cevabı verilmek üzere taraf-ı acizânemden iş bu coğrafyada ibrâz olunan fıkra’nın üzerine benim dahi cevaplarım vardır fakat ahşâm karîb olduğundan gelecek mecliste îrâd ederim denilüb bunun üzerine me’mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından iş-bu Kâtib Çelebi’nin kitâbında olan ahidnâme sûretinin birer aynını murahhas efendiye ve bizlere i’tâ eylemenizi rica ederiz dediklerinde Mirza-yı mûma-ileyh geçen meclis ben fermânlarımın sûretlerini murahhas efendiye irsâl etmiş isem de ol kendüsine gelen fermânların sûretlerini bana vermedi ben-dahi iş bu ahidnâme sûretini sizlere irsâl eder isem de murahhas efendiye gönderemem ve Cenâb-ı Hacı’nın Süleymâniye hususi-çün olan tahrîrâtının sûretini murahhas efendinin göndermesini talep ve iltimas ederim demesine mukâbeleten ibrâz eylediğiniz coğrafya basma bir kitâb olduğundan Memâlik-i Devlet-i Âliyye’de değil düvel-i sâirede dahi nüsha-yı müteaddidesi mevcûd olduğundan şübhem yokdur bu kitâbı Erzurum’da dahi buldurabilür ve icâb eden cevabını veririm ve Hacı Mirza Akasî’sinin tahrîrâtı bu mecliste kıraat olunduğundan Süleymâniye’ye dâir olan bendini yazdırub irsâl ederim denildikde me’mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından siz de dahi Sultân Murad merhûmun ahidnâmesi sûreti olmalıdır anın dahi bir aynını Mirza Takî Hân’a irsâl eylemenizi rica ederiz demelerine binâen taraf-ı bendegânemden muvâfakâtle fesh-i meclis olunmuş olduğu muhât-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde [37] hazret-i men lehu’l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ŞEVVÂL'İNİN YİRMİ
SEKİZİNCİ VE MÂH-I TEŞRİN-İ SÂNİ'NİN DOKUZUNCU SALI GÜNÜ İRAN
SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE AKD OLUNAN MECLİS-İ MÜKÂLEMENİN
MAZBATASI SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda sefir mûmâ-ileyh ile lede'l-mülakât pırseş-i hâl ve hatır ve ba'zı afâki musahâbatdan sonra taraf-ı bengânemden kelâma ağâz ile geçenki meclisde dahi metbu' efham olan Devlet-i Âliyye'nin Süleymâniye'de olan hukûk-ı mülkiyesinin isbâtı zımında her ne-kadar ecvibe-i mudellele ve kelâmat-ı iknâ'îye îrâd ü beyân olunmuş ise de hitâm-ı meclise karîb tarafınızdan Süleymâniye gân-ı İran Devleti'nin mülkü olduğuna dâir tekrar îrâd-ı makâl olunmuş ve Kâtib Çelebi'nin *Cihân-nümâ*'sı dahi sened-i ittihâzıyla ibrâz kılınmışdı Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin mülk-i hakîkîsi olduğunu şu vechile bi-tekrar isbât ederim ki ibtidâ sûreti tarafımıza i'tâ olunan rakm-i cenâb-ı Şahîde badî-i hasârat Rıza Kuli Hân olduğu hâlde ma'hûd Mahmud Paşa'ya gazv u isnâd ile paşa-yı merkûmun Devlet-i Âliyye'nin öz adamlarına etdiği hasâratın uhdesinden çıkmağa İran Devleti razıdır denilmiş ikincisi iş bu hasarat ol vakt Süleymâniye Kaymakamı Vekîli olan Abdullah Bey'in bi'l-mukâbele etdiği hasarata mukâbil tutulması iş'âr olunmuş üçüncüsü Rıza Kuli Hân'ın Tahran'a celbi tarziye ittihâz olunarak Süleymâniye'ye dâir olan cem'î sözler tayy ve ref' oluna deyü yazılmış ve dördüncü Hacı Mirza Akasî cenâblarının sûreti tarafınıza gönderilen tahrîrâtında Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa'nın ormana etdiği hasarat Hüseyin Hân'ın Süleymâniye'ye eylediği hasaratdan ziyâdedir denilerek takas ve mahsûbu kabûl olunmamış beşincisi İran Memâliki'nden Senendic'e hengâm-ı sayfda ra'y-i hayvanât içün murûr eden Caf Âşireti'nin yaylakıye rûsûmâtı kâide-i kâdîme üzre serhadât-i Devlet-i Âliyye hâkimi taraflarından te'dîbesi iktizâ eder deyü inhâ kılınmış altıncısı her kim âher mülkünü tasarruf eder ise elbetde mülk sahibine hakk-ı arâzi vermesi lazım gelür deyü işârat vukû bulmuş olub bu Süleymâniye Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihisi olduğu sâirleri misillü güneş gibi meydanda olmağla bu babda edille-i sâirenin serd ü beyânından ferâğatle şu Süleymâniye'ye müddea' ve muarrız olan devletin şahı ve Sadr-ı devletinin rakm ve tahrîrâtıyla isbât-ı muüddea' ediyorum artık bunun üzerine hakkı'l-insâf şudur denilecek ve te'vîl u tâhrif olunacak mahâl ve söz kalmamışdır bir de rûsumât yaylakıye maddesi sizin gönderdiğiniz müzâkerede senevî otuz bin tuman deyü mezkûr olub şu kâğıd iş bu yaylakıye rûsûmâtına dâir İran Şahı Hazretleri'nin rakm-i olmağla iş bu rûsûmâtın mikdâr-ı senevisi dokuz yüz seksen

üç tuman olduğu musarrahdır denilerek mukaddemce vakî‘ olan mesmûata mebnî Süleymâniye Kaymakamı mûmâ-ileyh Ahmed Paşa bendelerine taraf-ı çâkerânemden mahsûs Tatar ihracıyla vakî olan inhâ-yı bendegânemin üzerine irsâl olunan İran Şahı’nın makbûz senedi ibrâz ve i’tâ olunduktan sonra İran aşâyirinden bu kadar aşâyir sayf u şitâda havâli-i Şarkîye ve Bağdâd taraflarına geçerek bir akçe resm arzı vermeksizin ra’y-ı hayvânât eyledikleri malûm olub İran Devleti arâzisi devlet mülkü oluyor da Devlet-i Âliyye’nin memâliki sahipsiz arâzi-yi hâliyyeden değildir kavâid-i merî‘ye-i düveliye üzere bu makûle hususâtta [38] mukâbele-i bi’l-misl kâidesine riâyet olunmak icâb-ı hâldendir bu ana değin İran Devleti cânibinden hakkı’l-merî nâmıyla bi-gayr-i hâk alınan mebâliğin dahi başkaca istirdâdını talep ederim ve geçen meclisde ibrâz eylediğiniz *Kâtib Çelebi Cihân-nümâ*’sının bir kıt’asını Erzurum’da buldurmuş olduğumdan muharrer olan ibâre-i ahdiyye yanlıs ve nâkısdır zirâ iş bu *Cihân-nümâ* coğrafya olduğundan tarih gibi vukû’at-ı zamâniyeyi bi’l-etrâf tahkîk ederek yazmamışdır eğer matlub olunur ise şu meclisde okuyalım sebk ü ibâre ve rabtında olan sehv ü sekâmet tebeyyün ve tahâkkuk etsün denmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından meclis-i rabiada ve hamsede Süleymâniye maddesinde fermân-ı hümâyûnumda ve dustürü’l-amelimde ilm-i haricimde ve dahîlimde me’mûriyetime dâir her ne lazım ise demişim ve her edillenin cevabını vermişim ve Devlet-i Âliyye-i İraniya’nın hakkını isbât eylemişim ve subûtdan sonra ikdâmım bu matlaba yani matlub-i Süleymâniye’ye ve ibrâz-ı fermân-ı hümâyûn ederek sûretlerini hem size ve hem de me’mûrlara vermişim bâde’l-subût fermânın müceddeden sûretini vermek ve şu sözlerde ikdâm etmek me’mûriyetime ve emre göre bana lazım değildir ve bir de şu benim padişâhımın fermân-ı hümâyûnu ki ibrâz olundu derûnunda a’lâf havvar kayd olunupdur Kürdistan toprağının hakkıdır yani senedcik ve ümenâ-yı Devlet-i İraniyan’ın yazdığı yaylakıye maliyâtdır ki hâkim Süleymâniye’den istiyorlar denilmesine mukâbeleten muradınızı anlayamadım yaylakıye husûsundan dolayı Süleymâniye mutasarrıfından istiyorlar dediniz ümenâ için istiyorlar tasrîh etmediniz a’lâf havvarın ma’nâsı ne demek olur beyân eyleseniz denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh bu madde-i Süleymâniye’nin cevabını mukaddem ne-vechile demiş isem yüz kere dahi disem yine ol-vechiledir deyüb ihtiyâr-ı sükût eyledikde çâkerleri-dahi evvel ve aher ve husûsiyle demincek îrâd ü beyân eylediğim sözler kâvl-i mücerred olmayub İran Devleti’nin şâhı ve Sadr-ı devletinin rakm ve tahrîrâtı meydana konularak ve isbât-ı müddeaya sened edilerek söylemiş olduğundan ve insâf olunduğu hâlde bu maddenin bundan ilerüde isbâtı mümkün olmayacağından gerek bu Süleymâniye’nin mülkiyeti üzerine ve gerek rüsûmat-ı yaylakıyeye ba’de-izin her ne kadar suâl vakî olsa bunları tekrardan başka cevaba tasdî ile izâe-i vakt etmem şu *Cihân-nümâ*’daki olan ibâre-i

ahdiye-i nakıseye bakılsa da def'-i şübhe olunsa demiş olduğumdan muvâfakât olunduğuna binâen ibâre-i mezkûrede olan sehv u sakatat yegân yegân irâe ve beyân olundukdan sonra şu ibârenin sebk ve ifâdesi iktizâsınca Bağdâd ve Şehr-i Zor eyâletlerinde olan ma'lûm'u'l-esâmi mahâller ve mabeynde olan sahralar ve aşîretler taraf-ı şehriyâriden zabt olunub bunlardan mâ-adâ Kars ve Van vesâir mahâller taraf-ı cenâb-ı Şahîden zabt olunub onların sınırlarına cânib-i Devlet-i Âliyye'den müdahâle olunmaya deyü yazılmış şimdi şu sibâk u siyâk ifâdeye göre bu mâ-adâ lafz ve ta'bîrinin ma'ni ve cihet-i isti'mali iktizâsınca yukarıda bunlardan mâ-adâ denildikde aşağıda zikr olunan mahâller dahi yukarıki yerler kangı devlete aid ise ona rücû' olmak icâb eder şu şehriyâr lafzından murad cennet-mekân Sultân Murad Rabî ise aşağıda zikr olunan mahâller dahi Devlet-i Âliyye'nin olmak iktizâ eder [39] yok merhûm Şah Safiyy cenâbları murad ve te'vîl olduğu hâlde Bağdâd ve Cessan vesâir mahâl-i mezkûrenin cümlesi anların olmak lazım gelür bu sûretde ne Sultân Murad merhûm Bağdâd'ı almış ve ne de Zuhâb'da akd-i musâlaha olunmuş olur ibâre-i mezkûrede Zincir Kal'a ki dağın kal'asında vakî' olmuşdur ve Van serhâddinde Kutur ve Maku Kal'aları ve Kars semtinde olan meâzir ve kal'aları tarafından baktırılmak üzere karar verildi deyü tahrîr olunmuş şu sebk ü ifâdeye nazâran Van ve Bâyezîd ve Kars farz-i mahâl olarak İran Devleti'nin olmak iktizâ eylediği hâlde elli altmış sâ'at ilerüde kalan kal'aların hâdimi ne sûretle meşrût olabilür denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh kelâma ağâz ile ben diyorum Devlet-i Âliyye'nin murahhası efendinin sözlerinden aşikâr ve ma'lûm olur ki usûl-ı ahidnâmenin sûreti kitâbda mûnderic olupdur sahih bilürler ve ibâresinin mazmununi te'vîl eylerler ve o lafz tarifini ki te'vîl ederler o lafz-ı tarafeyn Irak-ı Arab'ın ve Azerbaycan'ın taraflarıdır kal'aların biri ki Zincir Kal'adır Irak'da kalur ve kusurları Azerbaycan'dadır denmesine mukâbeleten sizin tarafeyn lafzını şu vechile te'vîlinizden anlaşılan muhârebe ve sonra musâlahayı devletlerin müdâhili olmayarak hatta Irakıyye ile arâzi-i Azerbaycan etmiş ve şu kal'aların hadimi beyne'l-memâlik meşrût olmuş oluyor denilmesi huzzâr-ı meclise bâis-i dahk zarûri oldukdan-sonra sizin tarafeyn-i lafzının üzerine îrâd eylediğiniz kelâm mutavassita olan devletler me'mûrları ve sefâretleri taraflarından ne demek olduğu ve hakikât madde ne idüğü zannıma göre takdîr olunur denilerek cennetmekân Sultân Murad Hazretleri'nin Şah Safiyy'e verüb aklâm-ı padişâhide mukayyed olan ahidnâmenin sûretidir mutâla'a olunmak üzere tarafınıza ve birer sûreti dahi devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları dostlarımıza i'tâ ederim deyü sûret-i mezkûre ibrâz ve i'tâ olundukda me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından artık bu meselenin mübahâsesi bu kerteye geldi ve keyfiyyet-i hâl etrâfiyla anlaşıldı bu maddelerin kûnhü ve hakikâtine devletlerimizin vukûf ve malûmâtı hâsıl olmadıkça şimdilik burada tesviyesi mümkün olamayacağından sûret-i madde etrâfiyla

sefâretlerimize bildirileceği cihetle bunu burada terk ederek âher bir maddenin mübahâsesine mübâşeret olunmasını iltimas ederiz deyu sevk-i kelâm olunmuş ve şu münâziun-fih olan mevâddın fakat layıkıyla müzâkere ve mübâhasesiyle keyfîyyet-i hâlin tafsîlen ve izâhen iş'ârî ta'limat-ı seniyye iktizâsından bulunmuş olmağla vakî' olan muvafâkatin üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyh me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya hitâben ben asıl ahidnâme-yi düstûru'l-amelimi mütâbık üç meclisde istedim murahhas efendi şimdi bu sûreti hem sizlere verdiler ve hem bana verdiler bunun tekrar aslını mı isteyim yohsa bu sûreti mi kabûl edeyim siz me'mûr mutavassıtınız her ne verir iseniz öylece ideyim deyu suâl eyledikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından çünkü bu sûreti murahhas efendiden vech-i kabûlümüz devletlerimizin sefâretlerine tebliğ etmek oluyor sizin dahi devletinize arz eylemek için bu ahidnâme sûretini kabûl etmenizi [40] arz ve ifâde ederiz denildikten-sonra çâkerlerine hitâben beyne'd-devleteyn münaza'alı olan mesâilden kangısına bed'en ve mübâşeret olunacaktır denilmesine cevaben müzâkere olunacak mevâddın her kangısı olsa olur fakat şimdiye dek Süleymâniye'ye dâir mübâhaset vukû-bulduğundan münâsebet-i mevkî'yeye nazaran Zuhab Sancağı'nın müzâkeresine mübâşeret olursa münâsib olmaz mı denilüb tensîb olunduğuna mebnî taraf-ı bendegânemden liva-i mezbûr Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihi olduğunu isbâten söze ağâz olunur olunmaz Mirza-yı mûmâ-ileyh bu Zuhab keyfîyyeti benim talimâtımda bu yokdur ki arz u beyân edemem dedikde sizin ta'limâtınızda yoğsa benim Zuhab Sancağı'nın hakk-ı mülkiyetini isbâta vurûdunu iddiâyâ kudret ve selâhiyetim vardır denilerek kelâma ibtidâr olundukda Mirza-yı mûmâ-ileyh bu meclis-i resmi bir meclis oluyor şu Zuhab maddesinin müzâkeresi benim dâire-yi me'mûriyetimden haricdir bu cihetle bana ruhsat verin gideyim diyerek hayvan ve uşaklarının hazırlanmasını ifâde eylediğinin üzerine me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Mirza-yı mûmâ-ileyh ile bir hayli müsâhabet-i hafiyeye eyledikten-sonra çâkerlerine dönüb Mirza Takî Hân'ın talimât-ı keyfîyyeti malûmunuz oldu sizin talimâtınız ve derece-i me'mûriyetiniz ne vechile olduğu malûmumuzdur bu keyfîyyeti elçilerimize tebliğ edeceğimiz derkâr ise de meclis-i mükâlemenin iptaline sebep olmamak üzere şu Zuhab meselesinin te'hîriyle âher bir maddenin müzâkeresine mübâşeret eylemenizi talep ederiz dediklerinde mûmâ-ileyhimanın bu vechile îrâd-ı kelâm etmesi ve hususıyla Mirza-yı mûmâ-ileyh ile gizlice sohbet eylemesi mucib-i su-i zân ve şübhe olduğundan keyfîyyeti hâl-i imkân taalluk eylediği mertebe anlaşılmaq ve Saltanat-ı Seniyye'nin bu meselede olan hakk-ı mülkiyeti koyulaştırılıb muhâfaza kılınmaq mutâla'asıyla vehle-i evvelide irâe-i rû-i muhâlefet olunmasında fâide melhûz olduğundan cânib-i bendegânemden şu Zuhab Sancağı'nın müzâkeresinin intihâb-ı re'y ve muvafâkatınız ile oldu şimdi bu madde Mirza Takî Hân'ın talimâtında yokdur denilerek âher meselenin müzâkeresine mübâşeret

olunması tasvîb olunuyor beni devletim İranlu'nun istediği şeyin müzâkeresine ve istemediğinin adem-i mübahâsesine me'mûr etmeyüb kendü hukûk-ı âliyesinin muhafazasıyla beraber akd-i muâhedeye murahhas olarak nasb eyledi eğerce bu mesele Mirza Takî Hân'ın talimâtında yoğ ise ben bunun Devlet-i Âliyye'nin mülkü olduğunu ikâme-i delâil-i kaviyye ile isbât eder ve Zuhab mutasarrıfı esbâk Osman Paşa burada mevcûd olduğundan anı dahî bu meclise celb ile söylederek tenvîr-i müddeâ' eylerim Saltanat-ı Seniyye'nin bu babda derkâr olan hakk-ı mülkiyetini iskât edercesine izhâr-ı muvafâkatle diğer meselenin müzâkeresine girişmem denilmesine mukâbilin me'mûrin-i mûmâ-ileyhima bizler Devlet-i Âliyye'nin şân ve hukûkuna muğayir hiçbir şeyi teklîf etmeyeceğimiz zahirdir Mirza Takî Hân'ın şu meselenin mübahâsesine girişmemesi ta'limâtında olmadığından neş'et ediyor bu babda hakk-ı mülkiyet sakît olmayacağını tebliğ ederiz mevâdd-ı esasiyeyi muvakkâten ber taraf ederek teshîlen li'l-musâlaha hususât-ı sâirenin müzâkeresine giriştiğiniz gibi bu def'a dahi mukâlemata hâlel gelmemek ve vakt zayî olmamak için [41] aher meseleyi intihâb ederek müzâkere etmenizi rica ederiz diyerek bunun üzerine tarafeynden hayli mübahase ve muaraza vukû bulduktan sonra mûmâ-ileyhima taraflarından şu Zuhab meselesi müzâkeresinin bir müddetçik te'hirinden dolayı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin hiçbir hakkı iskât olunmuş olmayacağı muhakkak ve mukerrer olub bu cihetle devletlerimizin ismini yâd ile sizden aher bir meselenin mübahâsesine mübâşeret etmenizi resmen taleb eyleriz muvafâkat etmeyüp de meclis-i mükâlemenin ibtali zûhur edecek olur ise bundan dolayı vukû'a gelecek itarâzat ve mesûliyet size aid olacağından bu babda protesto ederiz denilmiş ve geçen hafta irsâl kılınan evrâk ve mazbatalar mufadından tebeyyün eylediği ve bâlâda vakî' olan suâl ve cevabdan dahi anlaşılacağı vechile mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân el-ân murahhas olmaması cihetiyle şu hâlde hiçbir maddenin bi'l-müzâkere burada kararı mümkün olamayub fakat semere-i mukâlema İranlu'nun hukûk-ı sabite diyerek iddia etmekde olduğu mevâdd-ı vâhiyyesi ve sûret iddiası ne vechile yolsuz ve haksız olduğunu teşrih ve istizâhdan ibâret idüğü tebeyyün ve tahakkûk eyleyüb meclis-i mükâlemenin sektelelenerek te'hirinde revş-i hâl-i kâle nazaran bir fâide-i zâide me'mûl ve melhûz olmayub bilâ'kis devleteyn-i mutavassıteyn taraflarından itirâzat-ı müz'ica geleceği bi-iştibâh olmak hasebiyle şu Zuhab Sancağı'nda derkâr olan hukûk-ı mülkiye-i Saltanat-ı Seniyye şaibe sükûtdan azâde ve beri olmak üzere bunun dahi ilerüde meclis-i mükâlemede mübahâse ve münâzarasına girişilmesi tevsîkat ve taahhudât-ı kaviye tahtına konulmasında nef ü fâide mülâhaza olunmuş olduğundan cânib-i bendegânemden Zuhab Sancağı'nın mübahâsesini muvakkâten te'hîr ile âher bir meselenin münâzarasına mübâşerete bir vechile mecburiyetim yoğ ise de bu babda tarafınızdan ziyâde ve mukerrer tebliğât ve iltimâsat vukû'a geldiğinden ben dahi teshîl-i li'l-musâlaha şimdilik

Zuhab meselesini te'hîr birle aher bir maddenin dermeyân olunmasına muvafâkat ederim şu şart ile ki sizler dahi bu husus için Mirza Takî Hân'a gelecek ta'lîmâta bir vakt ve müddet tayîn ve te'hîr-i mübâhaseden Zuhab Sancağı'nda olan hakk-ı mülkiyet Devlet-i Âliyye bir vechile sâkit olmayacağını kaviyyen taahhüd etmelisiniz denmesine mukâbeleten me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Devlet-i Âliyye'nin Zuhab'da olan hakk-ı mülkiyetini te'hîr-i mükâleme ile bir vechile kesb-i sükût etmeyeceğini ve bunun¹¹⁴ meclis-i mükâlemede sâir mesâil misillü mübâhase ve müzâkeresi çün Mirza Takî Hân'a talimât geleceğini resmen ve alanen ifâde ve beyân ederiz fakat gelecek ta'lîmâta tarafımızdan tahsisi müddet olunamaz dediklerine ve iş bu tebliğât ve tevsikât derece-i kifâyede ise de tahrîren olması dahi ekvâ olacağına ve bu meclis ziyâde uzayub gurûb-ı şemsden bir sâ'ate kârib zaman mürûr eylediğinden bu maddenin ifâde ve beyânına vakt müsa'âde olmadığına binâen taraf-ı bendegânemden cevaba ağâz ile vukû-bulan tebliğât-ı âhirenizi takdir ederim demincek ifâde eylediğim vechile bundan sonra akd olunacak mecliste âher bir meselenin mükâlemesine mübâşeret eylerim lakin bunun üzerine ba'zı mertebe taraflarımızda [42] ifadâtım olub hâlbuki vaktin müsaadesi kalmadığına mebnî yarın Tercüman Mösyö Redhouse tarafıma göndermenizi talep ederim denilerek izhâr-ı muvafâkatle meclise hitâm verilmiş yevm-i mezkûrun ferdasi tercüman-ı merkûm nezd-i acizâneme bi'l-vurûd me'mûrin-i mûmâ-ileyhimanın meclis-i mükâlemede sûret-i iltimasta zuhûra gelen ısrarlarından lisân-ı münâsib ile şikâyet olundukdan sonra livâ-i mezkûrun te'hîr-i mübâhasesinden dolayı bu babda olan hukûk-ı mülkiye-i Saltanat-ı Seniyye sükût-ı arzı olmayacağına ve bu maddenin münâzarası için Mirza Takî Hân'a talimât götürdüleceğine dâir Kolonel Williams ve Kolonel Daitzi taraflarından vakî olan teminât ve tevsikât-i lisâniyeyi kabûl ve takdir eylediğim derkâr ise de fakat bu maddeyi usul-ı cariyeden olduğu vechile tarafınıza tahrîren beyân etmelerini katiyyen talep eder ve bu hususa muvâfakât olunmadığı takdirde ben dahi diğer meselenin mübâhasesine girişmeyeceğimi beyân eylerim ve bir de bu gelecek Salı günü yalnız kendüleriyle mülakât etmekliği isterim denilerek tercüman-ı merkûm îade olunmuş ve bunun üzerine merkûmun götüreceği cevab ve inde'l-icâb taraf-ı acizânemden îrâd olunacak kelimat ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile akdi musammem olan mecliste devran edecek mübâhasenin inşâallah gelecek hafta hakipay-ı nezâretpenâhilerine iş'ârı tasdim kılınmış olduğu rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

¹¹⁴ Ve bunun kelimesi nüshanın aslında iki defa yazılmıştır.

**ESAS-I MUÂHEDE İTTİHAZ OLUNAN MEVÂDD-I SELÂSEDEN TARZİYE
MADDESİNİN İCRÂ VE KABÛL OLUNDUĞUNA DÂİR İKİ YÛZ ELLİ DOKUZ
SENESİ ŞEHR-İ ZİLKA‘DE’SİNİN DOKUZU TARİHİYLE TEVÂRÛD EDEN
EMİRNÂME-İ VEKÂLETPENÂHİNİN SÛRETİDİR**

İran Meselesi'nden dolayı der-dest-i müzâkere olan ba'zı mevâddi müşkilâta düşürmemek için Rıza Kuli Hân'ın azl ve tebdîliyle iktifâ olunmasını ve redd-i firâri hususunun istizânını mutazammın mukaddemce gönderilen tahrîrât-ı şerifelerinin ecvibe-i lazimesi serî'an gönderilmesi ifâdesini şâmil ve varide olan tahrîrât-ı saadetleri meâl ve mezayası malûm-i senaveri olmuş ve bu posta ile dahi bir kıt'a tahrîrât-ı mufasssale-i şerifeleri gelmiş olduğundan akd olunan Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da kıraat ve müzâkere ve sûret-i iş'âr-ı saadetlerine nazaran İran Murahhası'yla beyinlerinde bu kere vukû-bulan mükâlemede madde-i mebhuse dermeyan olunarak taraf-ı saadetlerinden iddia ve ısrar gösterilmesiyle İran Murahhası dahi Süleymâniye'nin İran Memâliki'nden olduğunu gân-ı isbât zımnında tevârih-i âtike ve kadîmenin beyân ve tekrarıyla uğraşmış ve emr-i mükâleme bir takım teklîfât-ı cedideye düşmüş olduğu ve sefâretlere olunan ifadâta cevaben gelen haberlerde İran Devleti husûl-ı tarziye için hân-ı mûmâ-ileyhimayı azl etmiş ve bir devlet me'mûrunu böyle mücâzzeten azl etmek ve tarziye için olduğunu resmen söylemek tarziye-i kâfiye ve aleniyye hükmünde tutulacağı bedihi bulunmuş idüğünden ve Rusya elçisinin münferiden gönderdiği haberde dahi vak'a İran Murahhası biraz lâf-zen adam ise de güya zât-ı saadetleri-dahi bu madde için ziyadece ısrar eylemiş olduğundan teshîl-i müzâkere ve mükâleme zımnında mûmâ-ileyhin vukû'-i azliyle iktifâ buyurulması [43] münâsib olacağının bildirildiği ve tahrîrât-ı varideleri üzerine Düvel-i Mutavassıta baş tercümanları mahsus celb ile Süleymâniye Sancağı öteden-berü Devlet-i Âliyye'nin memâlik-i mahsusasından olarak buna dâir bir gûna münâza'a yoğ iken İran Murahhası öyle tevârih-i atike ve efsane ile vakt geçürmesi ve Süleymâniye üzerine iddialar eylemiş pek vâhiy şey olduğundan bu makûle muğâlât ve safsatadan ferâgat olunarak mukaddem virilen karar vechile musâlaha-i icâbiye maddelerinin yoluyla müzâkeresi-çün canib-i sefâretlerden serî'en tahrîrât-ı lazime ve ta'limât-ı musarrahanın irsâli hususu te'kîd kılınmış olduğu Hariciye Nezâreti celilesi tarafından ifâde olunmağla ol babda cereyân eden müzâkeratın fezlekesinde fi'l-hâkika İranlu'nun Süleymâniye'ye tahâttisi vukûndan nâşî bir tarziye-i aleniyye i'tâsî esas-i müsâlâhadan add olunmuş ve İran Devleti dahi mûmâ-ileyh Rıza Kuli Hân'ı azl ve tebdîli ile

Saltanat-ı Seniyye'ye i'tâ-yı tarziye eyledim davasında ve zikr olunan sefâretler dahi bu efkârda bulunarak mesela olsa olsa buna ısrar vukû'nda hân-ı mûmâ-ileyhin nefyi husûle gelüb öyle bir şahsın nefyinden fâide-yi zâide hâsıl olmayacağı ve nazâr-ı hakikât ile bakılır ise azl ve tebdîli dahi devletce olmasından dolayı tarziye makamında görüneceği ve izahâtıdan bulunmuş yani emr-i tarziye hâsıl olmuş olduğuna mebnî minvâl-i muharrer üzere i'tâ olunan tarziyenin kabûlüyle mevâdd-ı sâirenin hüsn-i müzâkere ve tesviyesine suy-ı saadetlerinden itinâ ve gayret olunması ve emr-i mükâleme su'ubete düçâr olmamak ve murahhas mûmâ-ileyhin metâlib-i vâhiyyesi çoğalmamak için heman keyfiyyetin taraf-ı şeriflerine yazılması vurûd-ı firâri hususu geçen vapur ile iş'âr ve beyân olunmuş olduğundan tekrar yazılmasından sarf-ı nazar kılınması hususları müzâkere ve tensîb olunarak hakipây-ı hümayûn-ı şahânen lade'l-istizân ol-vechile icrâ-yı iktizâları husûsuna irâde-i meâli bâ'de cenâb-ı şahinşâhi müteallik buyurulması iktizâ-yı hâl düvel-i mutavassıta sefâretlerine ifâde kılınmış olmağla iktizâ-yı şimâkâr-ı şinasi ve rû'yetleri ve muktezâ-yı emr ü irâde-i hazreti pâdişâhî üzere iktizâlarını icrâya himmet buyurmaları siyâkatde kâime-i müddet tahrîr ve tesyîr kılınmıştır inşâallah-ı teâla lade'l-vusûl ber vech-i muharrer himmet buyurmaları me'mûldur

**ZUHAB SANCAĞI'NIN TE'HÎR-İ MÜBAHÂSESİNİN ÜZERİNE İŞ BU BİN
İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLKÂDE'SİNİN YEDİNCİ VE MÂH-I
TEŞRİN-İ SÂNİ'NİN ON YEDİNCİ SALI GÜNÜ FAKAT İNGİLTERE VE RUSYA
DEVLETLERİ ME'MÛRLARIYLA VUKÛ'-YAFTE OLAN MÜZÂKERE VE
MÜKÂLEMİYİ MÜBEYYİN NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE
İRSÂL KILINAN TAHRİRÂTIN AYNİDİR**

Zuhab Sancağı'nda olan hukûk-ı mülkiye-i Devlet-i Âliyye'nin te'hîr-i müzâkereden dolayı arıza-i sükûtdan salim olması te'mînâtının Devleteyn-i Mutavassıteyn me'mûrları taraflarından tahrîren verilmesi ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile bir meclis akd olunarak ba'zı husûsat müzâkere kılınması keyfiyatı Tercümanı Mösyö Redhouse vasıtasıyla ihbâr olduğu ve tercüman merkûmun götüreceği cevab ile lade'l-iktizâ cânib-i bendegânemden irâd kılınacak kelimât [44] ve meclis-i müzâkerede vukû'a gelecek müzâkerat cânibu'l-cevânib müşirânelerine iş'âr olunacağı geçen hafta takdîm kılınan mazbata zeylinde iş'âr ve beyân kılınmışdı tercüman merkûm cânib-i çâkerâneme bi'l-vurûd matlub olan te'mînât-ı tahrîriyenin i'tâsına muvâfakât olduğunu ve meclis-i mükâlemenin te'hîrinden vikâye-i heman Mirza Takî Hân ile bir meclis akdini ve terk ve te'hîr-i müzâkeratda bir fâide olmayub bilâkis

mazarrat olacağı me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden olarak ifâde etmiş ve İranlu'nun hukûk-ı sabite diyerek iddiasında ısrar eyledikleri mevâdd-ı vâhiyyenin sûret-i keyfiyyetinden cihet ve hikâyet şu İran meselesinde olan hukûk-ı sarihe Saltanat-ı Seniyye'nin bir kat dahi ısbâtına sebep ve bâdi olacağından fakat me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile bir meclis ahd olunması taraf-ı çâkerânemden tekrar talep olunmuş olduğuna binâen yevm-i mezkûrda lede'l-mülâkat taraf-ı çâkerânemden kelâma bed'en ile sizlerle mülâkatdan muradım ba'zı husûsatı hikâyet ve ba'zı şeylerden şikâyet demek oluyor tarife hacet olmadığı vechile İran Devleti geçen sene Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den olan Süleymâniye'ye sevk-i asker ile ahd ve isâl hasarat ve ol-vakt Süleymâniye Kaymakamı Vekîli bulunan Abdullah Bey cânibinden bi'l-mukâbele müdâfaaya mübâderetden- sonra taraf-ı Devlet-i Âliyye'den bir gûna tedâbir-i harbiyeye mübâşeret olunmaksızın devlet-i müşârûn-ileyhima tüccâr ve teb'asının celbini ve nakıs-ı ahdini ilân ve işa'ât eylediğine mebnî bunun üzerine cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den ba'zı mertebe esbâb-ı tahaffuziye teşebbüs olunur olunmaz matbû'nuz olan devleteyn fehâmiyyeten taraflarından arz-ı tavassut olunmak hasebiyle Süleymâniye'de vakî olan hasâratın tazmîni ve bir tarziye-i aleniye-i kâfiyenin devlet-i müşârûn-ileyha tarafından i'tâsı ve metâlib-i vâhiyyenin mukaddemce cevapları verilerek kararlaştırılmış olduğundan takrar müzâkeresinden sarf-ı nâzar olunması esas muâhede ittihâz olduğundan mukaddemen vakî olan mukâlematda şu mevâdd-ı esasiyeye muvâfakât olunmaması cihetiyle bi-tekrâr keyfiyyet ve Dersaadet'te bi'l-müzâkere Saltanat-ı Seniyye bir cihetle mecburiyeti olmadığı hâlde mücerred devleteyn-i müşârûn-ileyhimanın ifâdat-ı mutavassîtâne ve hayr-hâhanelerine riâyeten bi-tekrar izhâr-ı efkâr-ı sulhiye ile bu hususda ba'zı mertebe tâdilât ibrâz buyurmuş ve ilâve-i cedide olmak üzere Kerbelâ maddesinden dolayı icrâ-yı muamele-i cemile etmiş olub hâl böyle iken İran Sefiri Mirza Takî Hân tarafından sûretleri sizlere ve tarafımıza verilen rakm-i Şahî meâlinden müstefâd olduğu ve iki üç meclis güzeran eden mukâlematda anlaşıldığı vechile bilakis devlet-i müşârûn-ileyhe cânibinden metâlib-i vâhiyye-i mezkûrede ısrar ve bir takım kabûl olunmayacak mevâdd dahi bi'l-alâka izhâr olundu devlet-i müşârûn-ileyhanın iş bu ısrar ve harekâtı Hudâ-kerde galebe-i azamiyeye nâil olmuş sûret ve tavırda olarak hâlbuki Devlet-i Âliyye'nin ve İranlu'nun derece-i kuvvet ve kudretleri meydanda olduğundan buna dâir îrâd-i makâl icâb etmez hukûk-ı sabite denilen mevâdd-ı vâhiyyenin birisi Süleymâniye maddesidir ki Devlet-i Âliyye'nin bu babda olan hukûk-ı âliyyesi edille-i sâireden sarf-ı nazârla İran Şahı'nın rakm-i ve Sadr-ı Devlet-i İraniyye Hacı Mirza Akasî'sinin tahrîrâtıyla ısbât olundu mevâdd-ı matlube-i [45] sâire buna kıyasen ne-makûle şeyler olduğu anlaşılır zikr olunan rakm-i şâhi ve evrâk-ı sâirenin sûretleri ve meclis-i munakidenin mazbataları tarafımızdan Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye irsâl ve takdîm

olunmakda olduğundan cânibu'l-cevânib Saltanat-ı Seniyye'den irâe ve ibrâz buyurulmuş olan muamele-i silmiyye ve cemilenin üzerine İran Devleti'nin gün begün artmakda olan metâlib-i vâhiyyesinin sûreti keyfiyyeti Devlet-i Âliyye'nin tebdîl-i niyet eylesine sebeb ve bâdi olması mütebâdir-i hatır olmaktadır eğer İran Develti ile münaza'î fîliyyenin adem-i vukû' devletlerinizin pek mültezimi ise yolsuz ve hukûksuz olarak iddia olunmakda olan mevâdd-ı vâhiyyeden keff-i yed ve ferâgat ile bi'l-mukâbele ibrâz-i etvâr-ı sulhiyye olunması esbâb ve vesâil-i mucbire-i mübremesinin istihsâl ve istikmâline ziyadesiyle vakitleri icâb-ı hâldendir Devlet-i Âliyye'nin hukûk-ı âliyyeyi mülkiyesi eşkârı olan Zuhab Sancağı'nın mübâhasesinden Mirza Takî Hân'ın talimâtında yoktur diyerek istinkâfî murahhas olmadığını bütün bütün meydana çıkarmış olduğundan bunun üzerine fesh-i meclis ile kendüsünün murahhas olmasını iddiaya bi-hakkı selâhiyetim olduğu hâlde mücerred sizlerin tevsikât ve teminât-ı vak'anızda itimâden ve riayeten şu Zuhab Sancağı'nın cânib-i Devlet-i Âliyye'ye terk ve red olunması mübâhasesini muvâkkaten terk ve te'hîre muvâfakât eyledim denildikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından vakı'a ifâde olunduğu vechile devletlerimizin tavassutu hasebiyle akd-i muâhede zımnında muahheren burada mükâlemeye karar verilmiş ise de İranlu'nun hukûk-ı sabite diyerek ibrâz eylediği mevâddın kûnh ve hakikâtine devletlerimizin adem-i vukûfî cihetiyle şimdiye kadar tavassutlarından bir fâide hâsıl olamadı ancak bundan böyle her bir maslâhat teşrih olunarak ve Süleymâniye maddesi gibi meydana çıkarılarak sefâretlerimiz vasıtasıyla devletlerimiz taraflarına arz ve ifâde olundukdan-sonra tavassutun semeresi zuhûra geleceğinde ve bu maddeler bir çok zamandan-berü sürünerek şu sûreti kesb etmiş ise de madem ki devletlerimizin tavassutu vukû'a geldi ber vech-i hakkâniyet hüsn-i sûret bulacağından şekk ü şübhemiz yoktur deyu îrâd-ı cevab olunub bunun üzerine ba'zı mertebe dahi sohbet olundukdan-sonra zikr olunan Zuhab Sancağı'na dâir itasına muvâfakât olunan ve varâka-yı te'mîniyyenin i'tâ kılınmış ve bimennihi teâla gelecek Salı günü Muhammara'ya dâir mükâleme vuk'u bulmak üzere akd-i meclis olunmasına karar verilmiş olduğu ve zikr olunan varâka-yı taminiyyenin bir kıt'a sûretiyle tercümesi hakipây-ı asifânelerine takdîm kılındığı rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**İŞ BU BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLKA‘DE’SİNİN ON BEŞİNCİ
VE MÂH-I TEŞRİN-İ SÂNİ’NİN YİRMİ BEŞİNCİ PENÇŞENBE GÜNÜ İRAN
SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE AKD OLUNAN MECLİS-İ MÜKÂLEMENİN
MAZBATASININ AYNİDİR**

Yevm-i mezkûrda sefir mûmâ-ileyh ile lede’l-mülâkat bundan akdem takdîm kılınan meclis mazbatasında beyân kılındığı vechile cennetmekân Sultân Murad Rabî Hazretleri’nin taraf-ı çâkerânemden ibrâz ve i’tâ olunan ahidnâmesi sûretinin dustûrû-l inşâ denilen kitâbda ve Gülşenî ma’rûf ve Naima nâm tarihlerde mestûr olması cihetiyle sûret-i mezkûrenin sıhhatini kemâliyle isbât zımnında zikr olunan kitâb ve tarihlerin [46] meclis-i mükâlemede ibrâz ve irâesi fâideden hâli olmadığına mebni taraf-ı çâkerânedan kelâma bed’en ile geçenki akd olunan meclisde merhûm Sultân Murad Rabî Hazretleri’nin aklâm-ı cenâb-ı pâdişâhîde mukayyad olan ahidnâmesinin birer kıt’a sûretlerini size ve devleteyn-i mutavassıteyn me’mûrları dostlarımıza vermiş ve bu ahidnâme merhûm Şah Safiyy Cenâbları’na verilen ahidnâme olduğunu beyân etmişdim bunun üzerine tekrar isbât-ı müdde’aya hacet kalmamış ise de ahidnâme-i mezkûr ba’zı kutub-ı mu’tebere de dahi musarrah olduğundan zikr olunan sûretlerin kemâl-ı sıhhatini beyân zımnında iş bu kitâbları ibrâz ederim ibtidâ şu kitâbı bin elli üç tarihinde reis’ül-küttâb olan Abdullah Efendi cem ve tertîb etmiş ve sahib-i divan Cevri nam şair iş bu kitâba ol-vakt düstûru-l inşâ elfâzını tarih düşürmüş ve kitâb-ı mezkûr bin yüz altmış bir tarihinde hazine-i hümayûndan çıkarılarak iş bu nüsha tahrîr kılınmıştır bu kitâbda olan tahrîrât ekser İran Devleti’yle vakî olan mekâtib-i resmiye ve muâhedât olub merhûm Sultân Murad Hân Hazretleri’nin ahidnâmesi mûnderic olduğundan mukaddem tarafınızda verilen sûret-i ahidnâme ile bir kere mukâbele olunsa münâsib olur denilerek kitâb-ı mezkûr i’tâ olundukta lede’l-mukâbele zikr olunan ahidnâme sûretine muvâfık olduğu ifâde olundukdan-sonra *Tarih-i Naima* ve Gülşenî maa’rifte olan ibâre-i ahdiyyeler dahi mukâbele etdirilüb bunun üzerine taraf-ı çâkerânemden iş bu ibrâz olunan kitâb ki Sultân Murad Hazretleri’nin muâhedesi tarihinden dört sene sonra cem’i olunmuş ve birisi dahi *Tarih-i Nâima* ki tab‘ olunalı yüz on iki sene olmuş ve birisi dahi Faraizîzâde’nin Gülşen maarif namında olan tarihi ki bunlardan sonra telif kılınmıştır iş bu kitâblarda olan ibâre-i ahdiyye verdiğim sûretle mukâbele olunarak birbirine muvâfık ve mutabık olduğundan sûret-i mezkûrenin bu cihetle dahi sıhhatini isbât eyledim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh ahidnâme hususuna bir sûret verdiniz üç kitâb dahi anın tıpkını çıkardınız heman o sûreti ki verdiniz

merhûm Sultân Murad Rabî zamanında verilmiş o sûretde yazılır ki Şah Safiyy merhûmun gönderdiği ahidnâmenin cevabıdır bu mazmumdan malûm olan budur ki Şah Safiyy merhûm ahidnâmeyi bir adamıyla Sultân Murad merhûma gönderüb delil-i mübâdeledir ve resm-i mübâdele eğer devletlerde caridir ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Şah Safiyy merhûmun gönderdiği ahidnâmeyi ibrâz etsünler çünkü o ki eğer İran'ın hazinesi muhâlif elinde yağmaya gitmemiş ola idi resm-i külli[?] düvel ile lazım idi anlar yani ümena-yı İraniyye Sultân Murad merhûmun ahidnamesini ibrâz itsünler ümena-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Sultân Murad merhûmun ahidnâmesi savadini yani sûretini ibrâz ettiriyorlar hâlbuki Şah Safiyy merhûmun verdiği ahidnâmeden mukaddemce Saruhan Mustafa Paşay-ı sadrazam ki vükelâ-yı cânibeyn idiler onlar birbirlerinin öz vekâletlerine binâen bir şurutnâme-i memhûre verdiler o şurutnâme-i Saruhan Şah Safiyy merhûmun ahidnâmesine izâfedir o şurûtnâme dahi Vükelâ-yı Devlet-i Âliyye'nin indinde mevcûddur o şurûtnâmenin olsun ibrâzı lazımdır bu kitâblarına meclis-i mükâlemeye siz ibrâz eylediniz bu kitâblar Devlet-i Âliyye'nin [47] adamları öz devletinin hayr-hâhları olduklarından maslâhatlarına göre tabî ediyorlar o cihetle gümanım yokdur ki ümenâ-yı Devlet-i İraniyye bunlar ile iskât olmazlar benim çıkardığım kitâb sahihdir ki ne İran'da yazılıpudur ve ne tab' olupdur bes-pây-i taht-ı Devlet-i Âliyye'de tab' olunmuşdur bu kitâbın ümenâ-yı Devlet-i İraniyye'de ahidnâme gibi itibârı vardır çünkü meclis-i sadisin âherinde bunu dedim ve hatme-i kelâm bunu eyledim ki meclis-i sabinin evvelinde muhtasır sûret-i hukûk-ı Devlet-i İraniyye'yi çıkarırım ve anın maddelerine sizden cevap istemem o vadeye göre çıkardım ve hazır etdim deyü cevap verdikten-sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından dahi geçenki meclisde Süleymâniye Maddesi nihâyet bulub diğeri bir maddenin müzâkeresine karar verilmişdi şimdi bahsi aher ile vakt geçiriliyor denmesine mukâbeleten taraf-ı çâkerânemden çünkü mukaddem verilen ahidnâmenin sûreti iş bu ibrâz olunan kitâblar derûnunda dahi münderic olduğundan ve bunlar ise tarih te'lîf ve tab'ları kadîm idüğinden sûret-i mezkûrenin bu cihetle dahi isbâtı zımnında ibrâz olunmuştu Mirza Takî Hân bunun üzerine biraz söz söylediklerinden ben dahi onlara cevap vermekliğe her vechile isbât-ı müddeâ' etmekliğe mecbûr ve me'mûrum denilüb ba'dehu Mirza-yı mûmâ-ileyhe hitâben benim anladığıma göre vakî olan ifâdenizin hülâsası Sultân Murad merhûmun bi'l-mukâbele Şah Safiyy'e verdiği ahidnâme Şah Hüseyin Safevi zamanında te'lîf oldu denilerek Şah Safiyy merhûmun i'tâ eylediği ahidnâme aslının veya Saruhan'ın verdiği temessükün ibrâzı talep olunuyor böyle midir denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh belî me'mûriyetim hasebiyle böyle ifâde olundu denildikten sonra Şah Hüseyin merhûmun vefâtından ve hadise-i mezkûrenin indifa'ndan sonra müteveffe Nadir Şah cenâbları Sultân Murad Hazretleri'nin ahidnâmesi üzerine katî hudûd ve sînor ederek akd-i

muâhede etmiş olub farz edelim ki ahidnâme-i mezkûrun aslı ve Mustafa Paşa merhûmun verdiği temessük hadise-i mezkûrede te'lîf olmuş olsun sûret-i muâhede İran Devleti'nin kalemlerinde behemehâl? mukayyed olmak icâb eder zira ahidnâme-i mezkûrun aslı veyahud aklâm-ı Devlet-i İraniyye'de kaydı olmadığı hâlde bu madde meçhûl olmak iktizâ edüb hâlbuki meçhûl olan husûsun üzerine ne vechile akd-i muâhede olunur eğer denülür ise muâhede-i mezkûre ibrâz olunan *Cihân-nümâ*'daki ibâre vechile mukayyedir adet-i kevniyeden olduğu vechile devletler kâh galib ve kâh mağlub ola gelüb bundan şâne tezayüd ve nakîse iras etmeyeceği emr-i bedihidir iki yüz otuz altı tarihinde Cabbarzâde Celaeddin Paşa'nın mücerred-i sû-i tedbîrinden nâşî İran Devleti askeri Bâyezîd'i geçerek Toprak Kal'aya kadar tahattî etmişdi ba'dehu otuz sekiz tarihinde akd olunan muâhede hudûd ve sınır maddesi yine Sultân Murad Hazretleri'nin ahidnâmelerinin üzerine mebnî olduğundan asâkir-i İraniyye tarafından tahattî ve istila olunan memâlik ve arâzi-yi Devlet-i Âliyye'nin ekserisi redd ü terk olunmuş şu ahd sûretinin kemâl-i sıhhatine ve Memâlik-i İraniyye'dendir diyerek iddia eylediğiniz mazbûtu'l-esâmi mahâller Devlet-i Âliyye'nin mülk-i hâkikisi olduğuna başkaca bir delil-i kuvvi değil midir elhamdülillah pâ-yi taht Devlet-i Âliyye'ye hiç [48] bir vakitte ecnebi cânibinden isal-i gezend ve hasar olunamamış ise de birkaç def'a Bab-ı âli'nin ihtirâkı cihetiyle ba'zı evrâk-ı lazîminin muhterik olduğu dahi cümlelerin malûmudur ibrâz eylediğim kitâblarda mûnderic ibâre-i ahdiyyeye me'mûrin-i Devlet-i Âliyye kendü devletlerinin di'l-hâhları muvâfık sûretinde tanzîm ve tertîb eylemişler diyerek vukû'a gelen itirâzınız pek na-beca oluyor şöyle ki arâzi hakkında olan iddianızın aşırı mertebesi için üç dört sene mukaddem İran Devleti cânibinden şöylece bir ifâde vukû'a gelüb mukaddemâ bu hususa dâir zerre kadar bir şeyi denilmediği ve iki def'a akd-i muâhede ile aks-i tebliğ ve beyân olunduğu hâlde iki yüz altı ve yüz on iki sene evvel bu kitâbları tertîb ve te'lîf edenler bu def'a tarafınızdan vukû'a gelecek iddiaya nasıl keşf ve istihrac ederek ifâdeniz vechile vukûnun hilâfını derc ve tahrîr edebilürler ve bunların ibâresinde sehv ve gâlet olmadığını ber sevâd-ı huvvân bile fark ve temeyyüz eder hülâsa-yı kelâm size verdiğim ahidnâme sûreti Sultân Murad ile Şah Safiyy beyninde imza ve tasdîk olunan ahidnâmenin ayni olduğundan zerre kadar şekk ü şübhe yokdur denilüb Mirza-yı mûmâ-ileyh me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya benim buna cevabım yokdur ya'ni cevap versem uzun olur dedikten sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından sizinle geçen gün kararımız bu mecliste Zuhab'dan mâ-adâ maddelerden birinin mubâhasesine mübâşeret olunacak idi kangısı intihâb olunur ise başlanılsa münâsib olmaz mı denilmesine binâen mukaddemce verilen karar üzerine Muhammara'nın mükâlemesi zımnında Mirza-yı mûmâ-ileyh kelâma ağâz ile Muhammara hususunda ümenâ-yı Devlet-i İraniyye'nin bana verdikleri düstûru'l-amelimde yani talimâtta

Muhammara İran Devleti'nin bir yeri idi ve yeridir ve Hûzistân memâlikinin cûziyetidir oranın ahâlisi ra'yetliğinde ve zâtlarında ve öz pâdişâhları olan İran pâdişâhının itâatında idiler ve sayesinde geçinür idiler Ali Rıza Paşa ki sabık Bağdâd ve hâla Şam Valisi'dir evliya-yı Devlet-i Âliyye'den bi-haber kuşun [?] çekdi yani asker ile oraya gitdi o biçareler o evbi taksirleri külliye'nin devletinin emniyeti ve refâhiyeti cihetiyle sahib-i servet-i tacir idiler tamâmını katl eyleyüb dört kûrur ki yirmi kere yüz bin tuman yani iki yüz bin kese akçelik mallarını nehb ü garet edüb iyâllarını esir eyleyüb şehir bi-şehir vadi bi-vadi götürüb Bağdâd'ın esir pazarında satdılar bu Ali Rıza Paşa'nın iş bu ettiği amel bir gizli şey değil ki zîr yerde de olsun o biçarelerin avzâi ve zulümleri külli aleme meşhûr ve malûmdur demesine mukâbeleten taraf-ı çâkeri ifâde-i vak'anıza nazaran Muhammara denilen mahâl gân-ı İran Devleti'nin oluyor hâlbuki mahâl-i mezbûr memâlikî sahihen Devlet-i Âliyye'den olan Basra Eyâleti mülhâkat ve arazesinden vâsıl ahâlisi ise yetmiş seksen seneden-berü iskân eden Ka'b Aşîreti'nden ibâret olub bu ise Bağdâd ile Mekke-i Mükerreme beyinde olan Neced Aşîreti'nden ayrılma bir aşîretdir vak'a ifâdeniz vechile Şam Valisi Ali Paşa Bağdâd Valiliği'nde bu Ka'b Aşîreti izhâr-ı isyân ederek vergülerini vermediklerinden anın üzerine sevk-i asker ederek [49] gitdi ve bunları te'dîb eyleyerek emvâl-i miriyeye dahi tahsîl etdi Ali Paşa Muhammara'yi muhasara etmezden yirmi otuz belki kırk gün evvel şu aşîretin şerkeşliğinden bahisle irâe-i kuvve-i cebriye ile te'dîb edeceğini ve Muhammara'de İran Devleti tüccâr ve teb'asından adam var ise emvâl ve eşyalarını alub aher mahâle götürmelerini Bağdâd'da olan İran şehbenderine ve ol havâlide bulunan me'mûr-ini İraniye'ye ilân eylemişdir bu Ka'b denilen aşîretin eğerce bir mikdarı beher Nehr-i Cerâhiye ve Karûnî tecavüz ederek İran Devleti memâlikine geçmişler ise de bunların ol tarafa mürûrları Caf Aşîreti'nin Senendic Yaylağı'na geçmesi gibidir çünkü Ka'b Aşîreti Muhammara ve civarında tavattun edeli ve birazı Cerâhiye ve Karûn Nehirleri'nin ötesinde iskân eyleyeli yetmiş seksen sene demek oluyor hâlbuki müteveffe Nadir Şah ile akd olunan muâhede de redd-i firârî meşrûtdur bunların Devlet-i İraniyye tarafından kabûl olunmaları münâfi' ahd ü şart değil midir bir devlet kendü mülkünde zuhûr eden fitne ve fesadın indifa'î emrinde müstakil bi-re'y olması cihetiyle bu babda aher bir devlet tarafından bir cihetle dahl u taarruz olunamaz bu Muhammara ve sâir civârında bulunan mahâller Devlet-i Âliyye'nin mülk-i hakikisi olduğu edille-i sâireden başka bir takım senedât-ı kâdime ve mu'tebere ve haritalar delâletiyle dahi sabit ve muhakkâkdır denmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından bu i'tâ eylediğiniz sözlere ümenâ-yı Devlet-i İraniyye'nin cevapları budur ki Muhammara bir yerdir Hûzistân toprağıdır Basra'nın değildir ve Ka'b denilen bir tâifedir o sâ'atten ki Nuh Tufanı'ndan sonra dünyada adam vardır İran Devleti denilen pâdişâhların

ru'yet ve abd-ı memlûku idiler ve hiç bir zamanda Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin ru'yeti olmayupdur ve Muhammara'ya tahmînen ve tahakkûken kırk elli seneden-berü Şeyh Ka'b geldi oraları abâdan eyledi ve acem memleketinin her tarafının mahlûku yerin iktizâsı ve ticâreti cihetiyle geldiler cem' oldular ticâret ve ru'yetlik eylediler ve Kars memâlikini hakiminin fermân-ı fermasına ki Hüseyin Ali Mirza idi ve anın evlâdına vesâir hakim Fars ve Arabistan ez-Kabil Feridun Mirza kulluk eylediler ve pay-i tahtına verdiler herkes vali-i Bağdat ba-Hâkim-i Basra'nın bir sözleri yoğ idi ümenâ-i Devlet-i Osmaniye ümenâ-i Devlet-i İraniye'ye bu cihetle bir iş'âr eylememişler ve bu hareketi ki Ali Rıza Paşa eyledi eğer sözü budur ki ben oranın ahâlîsine ilân eylemişim hiçbir devlet bu sözü besendede tutamaz ki memleketin pâdişâhını koysunlar yani ona haber vermesünler ve ümenâ-i devletine izhâr eylesünler ve gasb ü garet eylesünler de lisânen desün ki rû'yete haber verdim eğer der isem ki serhaddârlarda haber vermişim beis-i malûm olur anın izhârından ve sizin takririnizden ki İran Devleti'nin orada bir hâkkı varmış o hâkkı diyor ru'yete izhâr eyledim ve serhaddârlarda bildirdim devlet-i resmiyece lazım idüğü Ali Rıza Paşa bu işi tutmazdan evvel nüvişte ile İran Devleti'nin ümenâsına matlabını izhâr edüb öz devletine arz eyleye idi valây-ı murtakib ve bais guft u gû olmaya idi öz devletinin emrini icrâ eyleye idi bu gadrleri Ali Rıza Paşa ümenây-ı Devlet-i Âliyye ile İran Devleti ümenâsı indlerinde ikâme eyliyodur müvecce değil yani kabûl olunamaz eğer ki mülk-i [50] hâk İran idi ve İran raiyyeti idi öz başına irtikâb-ı hilaf kâide-i devlettir eğer öyle ki özü diyor ki İran rûiyetine ve ser-haddâtlarına izhâr eyledim o yerler münaza'fiyyedir yine bu sûretde yani münâziun-fih olan mahâllerde dahi yine bu irtikâbı na-bicadır bu lafz ki mütemessik oluyor ser-haddâtlarda izhâr eylemişim bu lafzı ma'haze devletçe değil ve pâdişâhın memleketini pâdişâhlar birbiriyle tanışmalı idiler bu sûret-i suhhet kangı nüvişte ve kangı haberdur ve o nüvişte ve haber kime yazılmış ve kimler götürmüşlerdir bunda söz çok çünkü meclisin ihtisârını istiyorlar anın için terk etdim kelâmâtı içyan olunmuş ve taraf-ı çâkeriden dahi vakt geç olduğundan bu îrâd olunan sözlerin iktizâ eden cevablarını inşâallah-ı teala bundan sonra akd olunacak meclisde veririm denilerek ve gelecek Salı günü bir meclis akdine dahi karar verilerek terk-i kelâm ile meclise hitâm verilmiş idüğü rehin-i ilm-i müşiraneleri buyurldukda ol-babda emir ve irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**İŞ BU BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLKA‘DE‘SİNİN YİRMİNCİ
VE MÂH-I TEŞRİNSANİ‘NİN OTUZUNCU SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA
TAKÎ HÂN İLE VUK‘Û-BULAN MÜKÂLEMENİN MAZBATASI SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda akd olunan meclis-i mükâleme de savb-ı çâkeriden bast-ı kelâm ile geçenki meclisde Muhammara denilen mahâl Basra Eyâleti mülhakâtından Devlet-i Âliyye’nin memâlik-i sahihesinden olduğunu ikâme-i delâil-i kavviye ile beyân ederek cevap vermiş isem de tarafınızdan sabık Bağdat Valisi Ali Paşa’nın bu Muhammara’yi istila ve muhasaradan evvel orada İran tüccâr ve teb‘asından adam var ise bir mahâle gitmelerini ilân eylemesi bu Muhammara’de İran Devleti’nin bir nevî hakkı olduğuna azv ü isnâd olunmuş ve mahâl-i mezkûr ol-vakit dahi münâziun-fîh olan mahâllerden add ü şimâr olunarak bu makûle mevâdd devletce müzâkere ve rû‘yet olunmak lazımeden olduğundan bahisle Ali Paşa’nın harekât-ı vak‘ası takbihe olduğundan vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle bunun üzerine iktizâ eden ecvibe bugünkü mecliste ityân olunacağı tarafımızdan beyân kılınmışdı Ali Paşa ol-vakt Bağdâd ve mülhakâtının cânib-i saltanat-ı seniyeden ber vech-i istiklâl-i mansub valisi olduğundan ve bu Muhammara’nin ahâlisi olan Ka‘b Aşîreti bin iki yüz kırk dört senesine gelinceye kadar mali miri ve vergülerini kâmilten ve tamâmen Bağdâd Valisi bulunanlar cânibine eda eyleyüb sene-yi mezkûreden-sonra eda ve itâda taallül ve ihmâl ederek bi’l-ahere külliyyen vermekden imtina ile izhâr ya’ni ve isyân eylediklerinden ve Ali Paşa dahi emsâli bulunan vâlâ-i azâm misillü zîr idâresinde bulunan mahâllerde zuhûra gelen fesad ve fitnenin indifa‘ine me’mûr ve mecbur idüğünden iş bu Muhammara’yi muhasara ve zabt etmezden ve ahâlisini te’dîb eylemezden mukaddem civâriyet ve ticâret münasebetiyle orada bulunan tüccâr ve teb‘a-i İraniyye’nin hengâm-ı muhasara ve muharebede düçar rahne ve hasar olmaması kasd ve garazıyla muvâfvakâten aher mahâle çekilüb gitmelerini ilân eylediğine ve bu ilânın üzerine muhasara ve muharebeden evvel Muhammara’da bulunan İran tüccâr ve teb‘ası kâffe-i emvâl ve taallükâtleriyle Havize ve Basra taraflarına giderek eyyâm-ı muhasara ve muharebede teb‘anızdan bir ferd Muhammara’da bulunmadığı bi’l- tahakkûk-ı tebeyyün [51] ettiğine binâen Ali Paşa’nın bu ilân ve işa‘ısı usûl-ı cariyeye muvâfık olarak İran Devleti’ne bir nevî ibrâz-ı hürmet ve ru‘yet olub bu ilân ile Muhammara’ya İran Devleti’nin mülkü olur ve ne de ol-vakt münâziun-fîh olan mahâllerden add olunur fariza şu Erzurum’da Rabbim etmesün bunun gibi bir uygunsuzluk zuhûra gelse valisi bulunan zât haricden sevk-i askerle bu ahâliye te’dîben mecbûr olarak burada bulunan tebâ-i İraniyye’nin muvakkâten bir

aher mahâle gitmeleri için Şehbender Ağa Hüseyin'e ve Hoy vesâir mahâllerin hakimine ve zabitlerine keyfiyeti ilân etse iş bu ilândan dolayı Erzurum'da İran Devleti'nin bir gûna hakkı olabilir mi iş bu Ka'b Aşîreti'nin bir fırkası hilâf-ı ahd hudûdu yani Nehr-i Karun ve Cerâhiye'yi tecavüz ederek İran Devleti memâlikinden olan Felâhiye ve civârında ikâmet üzere olduklarından Ali Paşa iş bu fırkanın üzerine vararak te'dîb etmiş olsa fakat hudûdu tecavüzünden dolayı bir nevî itirâz olunmak be-câ olur ise de fırka-i mezkûre Devlet-i Âliyye'nin teb'asından olması cihetiyle onların te'dîbinden bi-çok bir şeyi denilemez hâlbuki Ali Paşa Memâlik-i Sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olan Muhammara'da tecemmu' ve isyân eden Saltanat-ı Seniyye teb'asını terbiye eylemiş olduğundan buna bi-hak hiçbir vechile itirâz olunamaz geçen mecliste ifâde olunduğu üzere bu Muhammara Basra Eyâleti mülhakâtındn Devlet-i Âliyye'nin memâlikinden olduğu bir takım senedât kadîme-i mu'tebere ile dahi muhakkak idüğünden iş bu senedleri dahi şu mecliste ibrâz ederim ve Muhammara'nin bed-i eşkiyâdan istihlâsı evânında Ka'b Aşîreti'nin şeyhi el'meşâyihî olan Şeyh Tamer el-Katbân ve Basra Gümrüğü Başkâtibi Abdulkâdir Efendi burada mevcûd olduğundan anların dahi şu meclise celbiyle ifâde-i hâl etmelerini taleb eylerim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından ben Ka'b Şeyhi namında adam bilmiyorum bu meclis bir meclis-i resmi olduğundan öyle meçhûl şahsın dahil olması lazım gelmez me'mûrin-i mutavassıtar münâsib gördüğü hâlde veyahud siz murad ettiğiniz sûretde onların meclise gelmesi mümkün olur deyü mu'terizâne cevap verilmesine mukâbeleten berü tarafdân çünkü mukaddem bir takım kütüb-i sahihe ibrâzıyla isbât-ı müdde'a etmişdim hâlbûki bu babda dahi bir takım senedât-ı atikiyye-i mû'tebere der-dest olmak ve bunlar sizce meçhûl iseler de Muhammara'nin ahvâl-i hâliyye ve maziyesine vâkıf ve malûmatlı zâtlar olarak ba-irâde-i seniyye-i hazret-i şahâne Bağdâd Valisi Necib Paşa cânibinden irsâl kılındığından bizce mâruf ve meşhûr adamlar bulunmak hasebiyle bunların şu meclise celbi icâb-ı hâldendir denildikten sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh o adamları hiç bilmiyorum ve burada olduklarından dahi haberim yokdur benim söyleyecek cevaplarım var onların gelmelerinde bir lüzûm görünmez eğerce me'mûrin-i mutavassiteyn münâsib görürler ise tanışulsun demesine cevaben me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından çünkü bunların şu meclise celbine murahhas efendinin hakkı ve selâhiyeti vardır vakî olacak ifâdeniz bunlar meclise geldikten-sonra da olur olur da olur mukaddemâ size kendileri ve ifâde eyledik ki murahhas efendi indinde ve yedinde meclis-i mükâlemede ibrâz olunacak ba'zı senedât ve şahidler vardır eğer bu babda Devlet-i İraniyye'nin hukûkunu isbât edecek şahid ve senedât var ise şimdiden tedârûküne bakılsun keyfiyyet-i hâl vaktiyle malûmunuz olmuşdu murahhas [52] efendinin şahidleri ve senedâtını ibrâz eylemeye ve söyletmeye her vechile hakkı vardır denmesine mukâbeleten Mirza mûmâ-

ileyh dürüştür ikinizde geldiniz ve izhâr eylediniz ki murahhas Devlet-i Âliyye efendi bir mikdâr senedât hazır eyliyüpdür biz gördük ve sana dahi haber verdik dediğiniz hatırınızda olmak gerekdir ben dahi ol-vechile ümenâ-yı Devlet-i İraniye'ye yazdım lâkin dürüst demediniz ki ve Ka'b Şeyhi ve Basra Gümrük Kâtibi gelüb şehâdet edecektir ta ki ben dahi öylece ümenâ-yı devletime yazamam demesine cevaben Kaab şeyhinin dahi şehâdet edeceğini söylemiş idin farz edelim ki bu adamlar bugün Bağdâd'dan gelmiş olsun murahhas efendinin bu meclise celb edüb söylenmeye hakkı ve selâhiyeti vardır ve bunların şu meclise gelüb ifâde-i meram eylemelerini size resmen teklîf ederiz ve sizin dahi şahid ve senedâtınız var ise ibrâz ediniz ve bu hususa bu günden mükâlemenin hitâmına değin size mühl verülür öyle şâhid ve senedâtınız zuhûr eder ise murahhas efendi gibi şu mecliste ibrâz etmeğe hakkınız olur deyü îrâd-ı kelâm olunduğunu müteâkib Mirza-yı mûmâ-ileyhe bu ifâdenin devletine tebliği zımnında tahrîren i'tâsını me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya bit-teklîf-i kabûl olunduktan sonra çâkerlerine hitâben siz bu mecliste izhâr eylediniz ki Ka'b Aşîreti'nin İran istilâsıyla maliyâtı yani mali mirileri kırk dört tarihinden sonra kalupdur ve bu hareketi ve katl u garetini ki Ali Paşa Muhammara'da da irtikâb eyledi elli tarihinden sonradır ve bir de ifâde eylediniz ki devletlerin dostluğuna ve gurb ve civâr cihetine göre İran serhaddârlarına ve şehbender Bağdâd'a öz irâdesini kabûl ez-irtikâb-ı amel-i izhâr ve ilân edüpdür bu kelâmlar muvâcce? makbûl değildir sizin fermayışınız üzre bu Âşîret-i Ka'b'ın serkeşlikleri ve muhâlefeti bir tûl zaman çeksün de bir şey denilmesün ta ki İran Şahı Hazretleri'nin serhad-ı şarkın tanzîmi için Herat üzerine azimet buyurduğu zamanı Ali Paşa fırsat ve ganimet bilüb o biçarelerin mal ve canını nehb ü telef eylesün bir devlet bu özür ifâdeleri kabûl edemez Ali Paşa ba'de'l-avde orduda iken İran şehbenderi yanına vardı ve ricâl-i nisvandandan askeri yedinde bulunan esrânın etlâklarını iltimas eyledi mukayyed olmadı Ali Paşa'nın Muhammara'ya teveccühünü ilân eylemesi sahih olsa bile ümenâ-yı Devlet-i İraniye bunun izhârını ne sahih bilürler ve ne de bu fiilin özrünü makbûl tutarlar ve bir de ifâde ettiniz ki İran'ın ahâlisi ihbârdan sonra çıkdılar ve Havize ve Basra'ya gitdiler bu maddeyi Ali Paşa özr-hâhlık eyliyodur kıt'aen bu söz sahih değildir ve İran ümenâsına ma'lûm olan budur ki Muhammara'nın kişilerini ve lisân-ı aşînâlarını külliye telef eyledi esrasını cümle özü ve askeri götürdü avdetde yollarda ve Bağdâd bazarında cem'en askeri tâ'ifesi satdılar bir şahıs ki hayn-ı katl ve garetde hazır değil idi oraya geldi ve bu evza'-i gördi ve Mirza-yı Ca'fer Hân Dersa'det'de sefir olmağla doğru oraya gidüb hikâyet-i ahvâl etdi Mirza-yı Ca'fer Hân dahi Bab-ı âli'ye gidüb Ali Paşa'nın ahd-i şekenliğinden? ve bed-reftârından şikâyet eyledi ol sâ'at bir fermânı hümâyûn isdâr ettirdiler ve bir me'mûr dahi irsâl eylediler o fermân sûreti indimde mevcûddur madem ki Muhammara Devlet-i Âliyye'nin mülkü oluyor öz defter hâne ve kalemlerinde ismi ve

maliyâtı mukayyed olmak lazım gelür idi [53] niçün o vakt söylemediler ki Muhammara Devlet-i Âliyye'nindir nice ki siz şimdi ifâde ediyorsunuz diyerek zikr olunan emr-i âliyyenin bir sûretini canib-i bendegâneme i'tâ eyledikde sûret-i mezkûre bi'l-mutâla'a Muhammara'nın keyfiyyet-i mülkiyesinin istilâmine dâir olmağla taraf-ı çâkerânemden cevâba ağâz ile şimdiye dek birkaç def'a ifâde olunduğu vechile bu Muhammara denilen mahâllin ma'mülhakât Devlet-i Âliyye'nin memâlikinden ve ahâlisi teb'asından olduğuna zerre kadar şekk ü şübhe yokdur ki Ali Paşa harekât-ı vak'asından dolayı vadi itizârda olsun ve İran şehbenderinin vukû'a gelen iltimâsını kabûl eylesün Ali Paşa'nın ahâliyi Muhammara'yi yani Ka'b Aşîreti'ni te'dîb eylediği zaman Cenâb-ı Şahî'nin Herat üzerine azimetini iltizâmın gayri olarak tesadûf kabilinden olduğu emr-i bedihidir her bir devletin memâlikinde aralıkdâ böyle isyân ve fesad zuhûra gelüb ol-fesadın ber vech serâ ve teennî indifa'î mevkî'in iktizâsına ve ahâlinin mizâcına tatbîk ve tevfiğ ile icrâ oluna geldiği kazaya-yı müsellemeden olmağla bu Ka'b Aşîreti'nin esbâb-ı harbiyeye teşebbüs olunmaksızın bend ve nesâyih ile dâire-i itaate idhâli için vukû-bulan harekât müteanniyâne bîs itirâz olunamaz ve şu ibrâz eylediğiniz emr-i âli sûreti istiâlâmname olub bunun bu vechile isdarı Muhammara denilen mahâllin nam-ı Kadîm-i Derre olarak Muhammara tesmiyesi oranın hakâ-yı kırmızı olmak hasebiyle altmış yetmiş seneden berü beyne'l-Arab icrâ olunmasından ve Bağdâd ve Şam ve Bosna ve Mısır'ın eyâlet-i cesimesinden olduğuna mebni bu makûle arâzisinde isim ve şöhret ve vergü ve derece-i visa'tı karâseti eyâlet olan beldenin defterhânesinde ve sicilinde mukayyed bulunmasından nâşîdır eğer iddianız vechile bu Muhammara İran Devleti'nin olmuş olsa idi iş bu emr-i âlinin hükm ve meâli iktizâsınca Ali Paşa derhâl İran Devleti'ne redd ü teslîm eyleyerek makbuz-ı senedi olurdu diye i'tâ-yı cevab olunmuş ve bunun üzerine senedât-ı mezkûr sûretlerinin asıllarıyla beraber bi'l-mukâbele verilmesi ve mûma-ileyh Tamer el Gadbâni ile Abdulkadir Efendi'nin meclise celb olunması mevsimi gelmiş olduğundan iktizâları ba'de'l-icrâ mûma-ileyh Mirza Takî Hân şeyhi ve efendi-i mûma-ileyhimadan bi'z-zât suâl-i hâle ibtidâr ile Muhammara nasıl yerdir dediğinde Muhammara mine'l-kadîm Basra mülhakâtından Devlet-i Âliyye'nin mülkü olub aslında bağılık idi sonra Ka'b Aşîreti'nden biraz adam biriküb bir kasaba oldu bu Muhammara kangı mahâllin mülkü oluyor Basra Eyâleti Sancakları'ndan Koban Sancağı dahilinde ve kadîm-i ismi Derre'dir Muhammara ismi hadisdir Koban Sancağı'nın Basra'ya karîb olan arâzisi dahilinde vakî Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin mülküdür bu Muhammara tahmînen kaç hânedir kasaba denilen mahâl tahmînen yüz elli nihâyet iki yüz hâneyi müstemil bir yerdir Ali Paşa'nın askeri çekerek urduğu zaman ne mikdâr hâne vardı ol-vakt şimdiki kadar hâne yoğ idi daha kalîl idi Muhammara'nın evvel ve aher ahâlisi kimler idi Ka'b Aşîreti ve bazı? Basra Ahâlîsi'nden ve

Felah ve Ekinci Taifesi'nden ibârettir ve bazen Memâlik-i İraniyye'den olan Şuster Ahâlîsi'nden dahi alışveriş zımnında gelür gider adamlar bulunur idi lâkin mütemekkin olarak İran tüccârından kimesne yoğ idi el-ân bu kadar cevabı i'tâ kılınmış [54] ve Mirza-yı mûmâ-ileyh vakit geç olduğundan sâir sûal ve cevabın gelecek meclisde icrâ olunmasını isbât ederek vakî olan muvafâkatın üzeine mükâlemeye fasıl verilmiş olduğu rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLKA'DE'SİNİN YİRMİ
YEDİNCİ VE MÂH-I KANUN-I EVVEL'İN YEDİNCİ SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ
MİRZA TAKÎ HÂN İLE ZUHÛRA GELEN MÜKÂLEMENİN MAZBATASI
SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda lede'l-mülakât ba'zı mertebe afâkî müsahâbatdan sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından kelâma ağâz ile geçenki mecliste biraz nüvişte yani senedât ibrâz eylediğiniz eğerce ben öz me'mûriyetime göre onları sened bilemem ve Muhammara'nın mülkiyetine ve hasâratına mâ'rûz olamaz siz anları kendi iddianıza medar için resmen ibrâz eylediniz ben dahi sûretleri meşhudları olmak üzere ümenâ-yı devletime gönderdim hülâsa o senedleri meydana götürdünüz ise de benim indimde makbûl değildir denmesine mukâbil berü taraftan benim ibrâz eylediğim evrâk-ı senedât-ı mütebere ve kâdimeden şimdiye dek ifâde eylediğim sözler mudellel olduğu hâlde bunlar makbûl olmuyor da hod-be-hod îrâd olunan kelâmatımı makbûl olur eğer bu senedlerin içlerinde yazılan mahâllerin esâmisinden dolayı bir gûna şekk ü şübheniz var ise beyân ediniz etrâfıyla size ta'rîf edeyim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrlarına hitâben malûmunuzdur ki geçen meclisde ben ne senedâtın izhârına ve ne şahidlerin bu meclise gelmesine razı değil idim şimdi murahhas efendi o sendâtı yine meydana götürmeye ve öz kulunun isbâtına sa'y eyler sizler mutavassıta me'mûrlarsınız ve ta'limâtımın keyfiyyetini bilürsünüz bu babda ne ifâde edersiniz deyü lede'l-isticvab murahhas efendinin istediği her ne ise onu söylemeye ve ibrâz-ı sened etmeye re'y ve ihtiyar kendü elinde olduğundan söylemeniz sened-i ibrâz etmeniz demek bir cihetle elimizden gelmez sizin dahi bi'l-mukâbele îrâd-ı cevab ve izhâr-ı seneddât etmek kendü ihtiyârınızda muhavveldir yollu me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden îrâd-ı cevab olunduğunu müteâkib taraf-ı çâkerânemden siz iki üç def'adır ifâde eylediniz ki ben bu şahidleri yani Şeyh Tamer el-Gadban Abdulkâdir Efendi'nin ve ibrâz eylediğim senedâtın meclise götürülmesine razı değil idim hâlbûki usûl-u mer'îye-i düveliye

iktizâsınca madem ki bu mahâllin mülkiyeti hakkında İran Devleti cânibinden na-bemahâl iddia zuhûra geleyor ben dahi bu babda devletimin hakk-ı âlisini her vechile isbâta sa'y ve gayret ederim ve muktedirim benim me'mûriyetim ifâdat-ı vak'anızı tasdîk ve terdîc sûretinde olmak hasebiyle eğer bunların adem-i kabûlünde ısrar etmiş olsa idiniz ben dahi fesh-i meclis-i mükâleme ile keyfiyyet-i hâli devletime arz ve beyân ederdim ve eğer bu madde için yine ısrar edecek olur iseniz ben dahi ifâde eylediğim vechile harekete mecbûrum denilmesi Mirza ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhimi endişnâk eyleyerek bunun üzerine senedât-ı mezkûre meâl ve müfadinin istizah ta'rîfi ve mûmâ-ileyhima Şeyh Tamer el-Gadban ve Abdulkadir Efendi'nin meclise celb olunması çâkerlerine teklîf olunmağla iktizâsı ba'de'l-icrâ savb-i acizânemden kelâma ağâz ile tarafınıza vermiş olduğum senedât sûretleri [55] Muhammara ve mülhâkatı bulunan yerleri tehdid eylediğinden ve şu yedimde olan harita mukaddemce bu madde için me'mûr olub Bağdâd'a giden Mühendis Esad Efendi marifetiyle sâir haritalarda ve hususiyle otuz seneden berü Bağdâd'da ikâmet üzere olan İngiltere Devleti konsolosuna müracaat olunarak konsolos mûmâ-ileyhin re'y ve ma'lumatı munzamm olarak tersim olunmuş bir harita idüğünden şu senedâtta muharrer olan mahâller kangı mahâller ve nerede olduğunu size birer birer beyân edeyim denilerek senedât-ı mezkûrede mûnderic esâmi harita-ı mezkûrede olan esâmi ile yegân yegân mukâbele ve tatbîk ve Muhammara ve mülhakâtı olan mahâl ve arâzinin mevkî-i dahi irâe-i ta'rîf kılındıktan ve senedât-ı mezkûre sûretleri zikr olunan haritanın ilâvesiyle tekrar Mirza-yı mûmâ-ileyhe i'tâ ve teslîm olundukdan-sonra şu senedât ve harita meâllerinden dahi tebeyyün ve tahakkûk eylediği vechile Muhammara civâr ve etrâfında bulunan bir takım arâzi ve mahâl malûm ile beraberce Basra Eyâleti mülhakâtından ve Devlet-i Âliyye memâlikinden olduğundan zerre kadar şekk ü şübhe yokdur ve bu senedler kâdîm şeyler olduğu dahi muhtac-ı isbât değildir Ali Paşa bu Muhammara'yı muhasara etmezden evvel vakî olan ihbâr ve ilâna mebni İran Devleti'nin ba'zı tüccâr ve teb'asından bulunan kesân eşya ve tallukâtiyle mahâl-i sâireye nakl edüb heyn-i muhasara ve muharebede Muhammara'de İranlı olarak bir ferd bulunmadığı şu hazır bi'l-meclis olan Şeyh Tamer el-Gadban ve Abdulkâdir Efendi ile dahi isbât ederim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh çok şahit götürürseniz anları istintak lazımdır diyerek mûmâ-ileyhimadan suâle ibtidâr eyle bu Ka'b Aşîreti Devlet-i Âliyye'nin ru'yeti midir belî geçenki meclisde dahi beyân kılındığı vechile Devlet-i Âliyye'nin aşîreti ru'yetidir ve bu aşîret Bağdâd ile Mekke-i Mûkerreme beyninde olan Neced Aşîreti'nden ayrılmış bir firkadır cevabı verilmiş olduğundan Mirza-yı mûmâ-ileyh me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya hitâben bunlar Devlet-i Âliyye'nin ru'yeti ise bu adamların kendü devletine şehâdeti mu'teber midir dedikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından elbette bunların şehâdeti devletler beyninde cari olan kâide üzere mu'teberdir

eğer İran Devleti'nin dahi senetleri ile beraber bu makûle şahidleri var ise ol dahi mu'teber olur denilüb bunun üzerine taraf-ı çâkeriden mûmâ-ileyhima Şeyh Tamer el-Gadban ve Abdulkadir Efendi'den suâle başlanılarak Ali Paşa Muhammara'yı muhasara etmezden mukaddem orada İran Devleti tüccârından kimler var idi Muhammara iskâna şâyân bir mahâl olmadığından öyle belli başlu tacir sâkin olmaz Ali Paşa Muhammara'ye gelmezden evvel orada bulunan İranlu'nun cümlesi çıkdı mı yani hengâmı muhasarada İran tüccâr ve teb'asından Muhammara'da kimesne kalmadı mı ol-vakt İran tüccâr ve teb'asından hiçbir ferd yoğ idi şu Muhammara mülhakâtı Devlet-i Âliyye'nin mülkü müdür Muhammara'yi me'a mülhakât-ı maziyen ve hâlen Devlet-i Âliyye'nin mülkü bilürüz ve böylece şehâdet ederiz mine'l-kâdîm Ka'b Aşîreti'nin cümlesi memâliki Devlet-i Âliyye'den olan Muhammara ve Şattü'l-Arab'da mütemekkin iken İran Şahı müteveffe Kerim Hân Zend zamanında aşîreti mezkûrenin şeyhi bulunan Şeyh Süleyman Şah müşârün-ileyhin tahrîk ve terğibiyle aşîret-i mezkûrenin bir fırkasını alub Acem memâlikinden olan Fellâhiyye'ye gitmiş olması fırka-yı mezkûrenin [56] şimdiye kadar orada kalmasına sebep olmuşdur yoğsa aşîret-i mezkûrenin cümlesi kadîm Devlet-i Âliyye'nin teb'asıdır ve bu şeyh Süleyman'dan bir müddet sonra aşîret-i mezkûrenin şeyhi bulunan Şeyh Gabs müntefik aşîretiyle husûmet üzere olduğundan li-ecl'il-muhafaza Muhammara'ya sur binasını Bağdâd Valisi esbâk Davut Paşa'dan bâlâ istizân ol vechile inşâ ve ihdâs etmiştir bu Şeyh Süleyman sizin akrabanızdan mı oluyor denilerek mûmâ-ileyh Şeyh Tamer el-Gadban'dan lede'l-suâl belî büyük pederimin birâderidir cevabı verildikten-sonra bu Muhammara'yı Devlet-i Âliyye'nin memâlikinden mi bilürsünüz deyü bi-tekrar suâl olundukda şeyh ve efendi-i mûmâ-ileyhima yegân yegân kısmı kassam-ı billeh ederek bu Muhammara'yı senedât-ı mezkûrda muharrer olan tevabî ve levahıkıyla Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahihi bilürüz ve böyle şehâdet ederiz dimeleriyle taraf-ı çâkiriden Mirza-yı mûmâ-ileyhe şu senedâtın içinde el-muharrezî ismiyle benam olan mahâl-i kamûsun cild-i saniyesinin yüz yetmişinci sahifesinde esfel-i Basra'da bir karyedir deyü musarrah olub bunun ismi cedidi ise Kut-el Fars oluyor bu dahi Muhammara'nin kâdîm ismi Derre olduğuna bir delil-i kâvîdir denülüb cildi mezkûrede muharrer fıkra ibrâz ve irâe olunub ba'dehu bir de şu kâğıt ki İngiltere Devleti teb'ası mu'teberâtından Macdonald nâm müellifin Londra'da bin sekiz yüz on üç sene-yi İseviye'sinde tab' olunan kitâbında Şattü'l-Arab ile bi-hemşîr beyninde olan cezireye dâir olan ifadâtının tercümesidir bunun birisini size ve birer kıt'asını dahi devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları dostlarımıza da i'tâ eder ve bu Muhammara ve havâlisi Saltanat-ı Seniyye'nin mülkü hakîkisi olduğunu bunun ile dahi başkaca isbât eylerim zira bu müellifin hiçbir tarafa taallükü olmayub tahkikât malûmatını garassızca kaleme alub ifâde ve beyân etmiştir hûlasây-ı kelâm Basra Eyâleti ber muktezâ-yı

ahidnâme-i memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den ve Muhammara ve Koban ve civârında bulunan yerler dahi Basra Eyâleti mülhakâtından ve beratlardan başka sûretlerini i'tâ eylediğim senedât dahi Basra Mahkemesi'nde ve ol vakt mahkeme-i mezkûreye mülhâk olan Goban Mahkemesi'nde hakim-i vakt bulunanlar marifetleriyle tanzîm ve temhîr olunmuş senedât-ı mu'tebere-i şer'iyeden olarak bu senetlerin kimisi Nehr-i Şatt'ın garbiyesinde kimisi şarkisinde ve kimisi mecrasının vasıtında bulunan mahâl ve cezaire dâir olmağla iş bu mahâllerin cümlesi Devlet-i Âliyye'nin memâlik ve arâzi-yi hakîkiyesinden olduğu bedihi ve zahirdir Mösyö Macdonald'ın şimdi i'tâ olunan ifâdat-ı tercümesinde ismi muharrer olan Şeyh Süleyman demincek Şeyh Tamer el-Gadban ve Abdulkadir Efendi'nin ifâde eylediği şeyh bu şeyh ve Ka'b Aşîreti dahi Saltanat-ı Seniyye'nin teb'a-i sahihisinden olduğuna zerre kadar şekk ü şübhe olmadığı hâlde farz-ı mahâl olarak şeyh merkûm İran Devleti teb'asından olsa bu mahâllerin kendü yed-i tağallübüne geçürmesi takriben yetmiş sene mikdârı olduğundan İran Devleti'nin olamayacağı emr-i bedihidir hâlbûki bu şeyh Süleyman'ın teb'a-i Devlet-i Âliyye'den olduğu hâlde ol-vakt kendü başına iş bu mahâlleri zabt eylediği malûm idduğünden civariyet münasebeti ve kendüsünün İran Devleti tarafına temeyyülü cihetiyle bu mahâller ne anın ve ne İran Devleti'nin mülkü olamayacağına Mısır Valisi'nin usûl-ı sabika [57] ve hazresi ve müşârün-ileyhi Fransa Devleti'nin bi-semere kalan iltizâmı bir delil-i vâzıh ve kâvidir netice el-kelâm şu Muhammara ve mülhakâtı Devlet-i Âliyye'nin mülkü hakîkisi olduğunu şimdiye kadar bi'd-defaat ikâme-i delâil-i kavviye ile lisânen isbât ederek bir takım senedât ve harita dahi ibrâz eyledim şu Muhammara ve mülhakâtı üzerine bundan böyle her ne kadar îrâd-ı suâl olunsu şu cevapları beyân ve îrâd ederim ve bu hususa dâir tekrar serdi makâl etmek abesdir denildiği akâbinde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden murahhas efendinin îrâd eylediği sözlere bir cevabınız var mı deyü Mirza-yı mûmâ-ileyhden lede'l-suâl olmadığı ima ve beyân olunduğundan bu sûretde Muhammara bahsi buraca bitmiş demektir başka bir maddenin müzâkeresine bakılsa deyü îrâd-ı makâl olunarak Kerbelâ Maddesi'nin müzâkeresine karar verildiğine binâen taraf-ı çâkerânemden iş bu Kerbelâ maddesinin tesviyesi devleteyn-i mutavassiteyn sefâretlerinin vasatât-ı munzam olarak Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye ile İran Devleti ümenâsı beynlerinde müzâkere olunmakda ve bu hususa dâir tarafından tahrîrât-ı resmiye gidüb gelmekde olduğundan bu maddenin bu mecliste müzâkeresine girişilmek iktizâ etmez denmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından bu söz ki tanışıldı yani tarafınızdan söylendi benim öz me'mûriyetim iktizâsına göre her ne mevâdd ki Erzurum'da mecliste itmama erişse ta Kerbelâ Maddesi sûret bulmasun ol maddeler derece-yi i'tibârdan sâkıdtır ve vezir Düvel-i Hariciyye-i İran İngiltere Sefârethânesi çabariyle iş bu şehir-i hâlin yirmi dördünde bana yazmıştır ki madde-i Kerbelâ

içün Devleteyn İslamiye'nin sadreyini beyninde bir suâl ve cevap-ı resmi olupdur sana mevâddını ya'ni sûretini gönderecek midir dediğine binâen bu keyfiyyet şu sâ'ate dek bana malûm değildir cevabı verilmiş ve bi mennihi teâla bundan sonra akd olunacak meclisde havâli-i şarkiyede ve Kürdistan taraflarında münaza'alı olan sâir memâlik ve arâzinin mübahâsesine mübaşeret olunmasına karar verilerek terk-i mübahâse ve münâzara olunmuş olduğu rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLHİCCE'SİNİN DÖRDÜNCÜ VE
MÂH-I KANÛN-I EVVEL'İN ON DÖRDÜNCÜ SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA
TAKÎ HÂN İLE VUK'U-BULAN MÜKÂLEME MAZBATASININ SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda akd olunan meclis-i mükâlemede sefir mûmâ-ileyh cânibinden kelâma ağâz ile geçen meclisin aherinde me'mûr mutavassıtalar münâsib gördüler ki hudûd maddesi müzâkere olunsun bu hudûd maddesinde evliya-ı Devlet-i İran'ın bana emirleri budur ki o ahidnâmeyi ki otuz sekiz tarihinde Rauf Paşa'nın Erzurum Valiliği hengâmında tanzîm etdiler Nadir Şah zamanında olan hudûd üzerine yani Şah Safiyy ve Sultân Murad merhûmun ahidnâmesine ruc'udur malûmdur ki bu iki ahidnâme merhûm Şah Safiyy'nin ve merhûm Sultân Murad Hân'ın ahidnâmesine izâfedir ümenâ-yı Devlet-i İraniyye diyorlar Devlet-i Âliyye'nin ser-haddârları ve paşaları ki serhadlerde idiler o ahidnâmenin erkânına hâlel verirler ve o şartı riayet etmeyüb tecavüz edüpdür fetret ve inkılâb günlerinde gâhiy İran'da kavga olupdur ekser, İran vilayetlerinden ve arâzisinden zabt olunupdur İran cümle Ahışa ve Kars ve Bâyezîd ve Van ve Hoy tevâbinden Kazlı Göl ve Mahmûdi ve ibkâ-yı ki [58] Yezidhâne demekle meşhûrdur ve Cehrik ve Elbâk ve Köy ve Harir ve Şehr-i Zor ki Süleymâniye'dir ve kal'a-ı Culan [?] ve tevâbi ki Hanekin Köprüsü'ne kadar ve Huzistan memleketinden Şattü'l-Arab'ın İran tarafına ve sevâhil-i Bahr-ı Acem ve andan başka yerler ki bu yerlerin tafsîli kerrât ve merrât ile lisanen ve mekâtibe ile evliya-ı Devlet-i Osmaniyye'ye tahrîr ve izhâr eylemişiz ki bi cihet ve sebep-i muhâlefet eyliyübler yani hilâf-ı ahd ü şart bu muhâlefet matbû' değildir bu sözleri sehl sayuplar ve tedric ile bu yerleri mutasarrıf oldular ve bu müddea'nın şahitleri kitâb-ı coğrafya-yı Kâtib Efendi'de mestûrdur ve bu iki devletin hudûd ve sınırını teşhis edüpdür o kitâb devletin imzasıyla mumzîdir ve ahidnâme-i Sultân Murad ile tatbîk olunupdur yani bu ahidnâme kitâb-ı mezkûrede mestûrdur ve ben o kitâbı o şahidi ki kitâb-ı mezkûrde vardı meclis-i hamisde ibrâz eyledim ve üç sûret

dahi verdim ve o hudûddan ba'zısı dahi bir kitâbtadır yani o coğrafyayı muhtasırdadır ki merhûm Sultân Selim Hân-ı salis zamanında İstanbul'da tab' olunmuş bir mikdârı dahi o coğrafyada derki anı dahi bu meclisde ibrâz ederim diyerek atlas tercümesi denilen haritayı ibrâz ve irâe eyledikde ba'de'l-muayene Van ve Bâyezîd ile hem-hudûd olan Memâlik-i İraniyye'ye tâyini hudûd olunmamış olduğundan Rusya Devleti me'mûru Kolonel Daitzi bu haritada hudûda dâir mahâller olmayub bakalım sâir mahâlleri nasıldır diyerek lede'l-tetabbû haritayı mezkûrenin hiçbir mahâllinde hudûd-ı İraniyye tehdit olunmadığı tebeyyün etmiş ise de madem ki meclis-i resmiyyede marûz-ı isbât-ı müddeâ' ibrâz olduğundan irâe olunan mahâllerinin birer kâğıda tersîmiyle taraf-ı acizâneme ve kendü câniblerine verilmesini İngiltere me'mûrlarıyla beraber lede'l-teklîf Mirza-yı mûmâ-ileyhe muvafâkat eylediğinin üzerine cânib-ı acizânemden cevaba ibtidâr ile ifâde-i vâkî'ânızdan anlaşıldığına göre cennetmekân Sultân Murad Rabî Hazretleri'nin evan-ı saltanatlarında akd olunan muâhededen sonra Memleket-i İraniyye'de zuhûra gelen inkılâbat ve fesad Devlet-i Âliyye me'mûrları taraflarından fırsat ittihâz olunarak bâlâda zikr ü beyân olunan mahâller zabt ve istilâ olunmuş oluyor hâlbuki zikr olunan fesad ve ihtilâl merhûm Şah Hüseyin Safevî ve cennetmekân Sultân Ahmed Hân salis zamanında vuk'ûâ gelerek ol-vaktin hükmünce bâlâ-icâb kat'en Azerbaycan'ın pek çoğu ve sâir memâlik meşhûre-i İraniyye ki esamisi kütüb-i mu'tebere de mazbûtdur taraf-ı Devlet-i Âliyye'den zabt olunmuş ise de ol vakitdir Rusya Devleti'nin tavassutu ve fesadın indifâi cihetleriyle bu mahâller Nadir Şah ile akd olunan musâlahadan evvel ve sonra cânib-i Devlet-i Âliyye'den kâmilten yine İran Devleti'ne red ve terk olunarak musâlaha-i mezkûrede hudûd maddesi Sultân Murad Hazretleri'nin katî eylediği hudûd ve sınır üzerine akd ve rabt olduğundan ve ol muâhedenin sûret ve keyfiyyeti ve zikr olunan *Cihân-nümâ*'nın ibâresinde olan sehv ve sakatat bundan akdem akd olunan meclislerde yegân yegân bâlâ taraf ikâme-i delâil-i akliyye ve tahrîriye ile serd ve beyân olunmuş idüğünden bunların mübahâsesine tekrar girişilmek beyhûde tazyi'-i evkâtdır ve şu iddia eylediğiniz mahâller bir muktezâ-yı ahd ve şart Devlet-i Âliyye'nin mülkü hakikisi olduğu şekk ü şübheden [59] azâde olduğundan başka hilâf-ı ahd ve şart me'mûrin-i Devlet-i İraniyye taraflarından Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den ale'l-tedrîc nice kasabât ve kûra ve arâziyi zabt ve istilâ olduğu emri bedihidir zikr olunan Van ve Kars ve Bâyezîd ve bir takım mahâller vakî olan iddianıza göre gân-ı İran Devleti'nin mülkü oluyor ahkâm-ı ahdiyye şimdiye ve dek serd olunan edille-i sâire şöyle dursun mukaddemce dahi beyân olduğu vechile otuz yedi tarihlerinde İran Devleti Bâyezîd'i ve civarında bulunan sâir mahâlleri zabt ve istilâ edüb otuz sekiz tarihinde akd olunan muâhede de ifâde-yi vâkî'ânız vechile hudûd maddesi Sultân Murad Hazretleri'nin katî eylediği hudûd üzerine mebnî olub bu mahâllerin malûm olan

müddetde taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terki meşrû idüğünden bir muktezâ-yı ahd Bâyezîd ve mülhakâtı Hakkârî'ye tabî kal'a-yı Başkalan'a ve kal'a-yı Bizan ve kal'a-yı Dilkân ve Pilanka Erca ve kal'a-yı Dir'el-bâk ve kal'a-yı Eşkîdân ve nahiye-i Elbâk ve Ser Elbâk Zernih Madeni ve Mahmudîye'ye tabî üç yüz pare kûranın arâzisi İran Devleti cânibinden redd ü terk olunması bu babda vakî olan iddianızı açıktan açığa red ve iptal eylemez mi Hakkârî Sancağı'na mülhâk yirmi iki pare karyeyi şâmil Havder Kal'ası ve beş pare karyesi olan Debrîk Kal'ası ve otuz üç pare karyeyi hâvî Cehrîk Kal'ası ve seksen beş pare karyeyi müstemil Somay Kal'ası ve elli yedi pare karyeyi hâvî Beravdust Kal'ası ve Mahmudî Sancağı'na tabî olan Kûtur ve Ahverek kazaları ve Bâyezîd Sancağı'na mülhâk Maku Kazası'nın nısf-ı kûrası otuz altı tarihine yani sefer vaktine dek taraf-ı Devlet-i Âliyye'den mensub me'mûrlar marifletleriyle zabt ve idâre oluna gelüb tarih-i mezkûrede İran Devleti cânibinden emsâlî misillü zabt olunduktan sonra terk olunmaması ve Süleymâniye'ye mülhâk doksan pare karyesi olan Serdeşt Kazası ve otuz pare karyeyi hâvî Bedboş Kazası müteveffe Muhammed Ali Mirza'nın hilâf-ı ahd ve şart Süleymâniye ve Köy ve Harir ve Zuhab Sancakları'nı istilâ eylediği zaman zabt olunub ba'dehu elviye-i mezkûrenin bir muktezâ-yı ahd-i taraf Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslîminde iş bu kazaların tevkîf kılınması ve zikr olunan Maku Kazası kûrasının nısf diğeri muharebeden evvel eyyâm-ı sulhiyyede İran Devleti cânibinden zabt olunması müğayir-i ahd ü şart değildir zikr olunan Köy ve Harir sancakları re's-i hudûdun yirmi sekiz otuz sâ'at gerüsünde yani Bağdâd tarafında olduğuna ve Süleymâniye ve mülhakâtının memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olduğu geçenki meclislerde ifâde ve isbât kılındığına ve Muhammara mülhakâtı kezâlik memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olduğu ikâme-i edille ve berahin ile isbât ve beyân olunmuş idüğüne ve'lhâsıl tarafımızdan iş bu taaddüt ve beyân olunan sancaklar ve kal'a ve arâzi ve nahiyeler Zuhab Sancağı misillü ahden ve şarten bir takım senedât-ı mu'tebere ve edille-i akliyye ile ve mahâl ve mevkî iktizâsınca memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olduğuna zerre kadar iştibâh olmadığına binâen iş bu mahâllerin İran Devleti cânibinden red ve terk olunmasını talep ve iddia ederim ve bir de geçen meclislerde *Cihân-nümâ*'da olan ibâre-i ahdiyyenin sehv ve hata ve sakatâtı tarafımızdan tarif ve beyân olunmuş ise yine de şu meclisde bu *Cihân-nümâ* [60] ibâresinin sıhhatine dâir sevk-i kelâm eylediniz bunda Kürdistan memâlikinden Devlet-i Âliyye'nin zîr-i zabt ve tasarrufunda olan Harir vesâir belâdın tafsîli sırasında o Raman dahi Devlet-i Âliyye memâlikindendir deyü tahrîr olunmuş buna ne dersiniz denilerek kıraat ettirildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh biraz telaş ve telâ'süm eyledikten sonra bu kitâbın burasını siz davanızda delil götürdünüz yani sûret-i ahidnâme-i Sultân Murad'ın sehv ve hatasını bununla beyân eylediniz Devlet-i Âliyye'de her ne kitâb ki tab' olunsun öz devletleri-

çün sened olmaz belki bahş-ı zâtları müddeâ' olan devlet için sened olur bu evsaf-ı harir ve orman için yazıpdur bu safhada kendü devletlerinin öz musâlahatlarına göredir Ordunun nam mahâl serhad olduğunu sahih biliyolar ise Bedboş ile serdeşti bu meclisde iddia etmek lazım gelmez ki Dubin Kasabası Memâlik-i İran'dandır demesine terdifen taraf-ı çakirden arâzi meselesinde evvel ve aher vakî olan iddia ve tebliğâtım sûretini tarafınıza vermiş olduğum ahidnâme ve ibrâz eylediğim senedât-ı mu'tebere üzerine mebnî olub şu *Cihân-nümâ*'nın ibaresindeki sehv ve sakatat ise bedîhi olarak tarafınızdan-dahi şimdi ikrâr kılındığından ve bir kitâbın bir mahâli tab' ettiren devletin lehine verdiği mahâli aleyhine olmak üzere tab' ve temsîli haiz-i imkânda olmayacağından bu babda vukû'â gelen itirâz ve tebliğâtınız dâire-i hakkâniyetden hariçdir denildikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima arâziye dâir tarafınızdan tebliğ olunacak daha bir ifâdat kaldı mı deyü Mirza-yı mûmâ-ileyhiden suâl eylediklerinde hudûd maddesinde me'mûriyetime göre İran Devleti cânibinden o yerler ez-kâbil kaza ve sancak ve şehir ve kasabat ve kurâ ki tafsîlini şu meclisde birer birer zikr eylemişim o mahâllerin cümlesini bu meclisde ifâdem vechile İran Devleti ber mucib-i ahd ü şart öz mülkü ve hakkı bilür ve anlara Devlet-i Âliyye ser-haddârları taraflarından tecavüz olunub bi gayr-i hâk tasrîf olunupdur anların şu meclis-i resmide ve me'mûrin-i mutavassıteyn huzurunda Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye'nin murahasından reddini isterim diyerek Mirza-yı mûmâ-ileyhe îrâd-ı cevab eyledikden-sonra çâkerlerine teveccüh-i hitâb ile böyle hatırıma gelür siz mukaddemce bana bir sûret verdiniz ve ahidnâme-i Sultân Murad dediniz ben anı öz me'mûriyetime ve ilmime göre Sultân Murad merhûmun adi bir nâmesi bilirüm ve asıl ahidnâmenin ibrâzını istemişim ve yine isterim ve de bir dediğiniz sûrete ahidnâme demezim ve razı dahi olmazım usûl-ı ahidnâmenin sûreti *Cihân-nümâ*'dadır anı sahih ve mû'teber bilirüm diyerek yine evvelki kelâmlarını tekrar eyledikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından beyân ve ta'addüd eylediğiniz mahâllerden başka daha iddia eyleyeceğiniz yer kaldı mı deyü tekrar vakî olan suâle cevaben Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından hayır kalmadı lâkin düstûru'l-amelimin yani tâlimatımın sûretleri sizler de dahi vardır orada sâirin lafzı muharrerdir denildikde bi-tekrar bu sûretde aher iddia eylediğiniz bir şey kaldı mı deyu sûal olundukda mirza-yı mûmâ-ileyh fakat şu sâir lafzı nedir anı bilmiyorum demesine cevaben me'mûrin-i mûmâ-ileyhima bizim anladığımız göre bir şeyi kalmamış dediklerinden sonra çâkerlerinden dahi hudûda dâir îrâd edeceğiniz daha bir şeyi kaldı mı ki diyerek suâl eylediklerinde bu meseleye dâir olan harita ve ba'zı evrâkın ibrâz ve irâesi [61] vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle gelecek meclisde icrâ olunur ve daha tebliğ ve ifâdesi elzem olan mevâdd olduğu hâlde beyân kılınur denilerek ve bayram münasebetiyle gelecek pençşenbe günü akd-i meclis olunmasına karar verilerek terk-i mübâhase ve müzâkere olunmuş olduğu rehin-i ilm-i müşîrâneleri

buyuruldukda ol babda emr ü irâde men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLHİCCE'SİNİN ON ÜÇÜNCÜ VE
MÂH-I KANÛN-I EVVEL'İN YİRMİ ÜÇÜNCÜ PENÇŞENBE GÜNÜ İRAN SEFİRİ
MİRZA TAKÎ HÂN İLE VAKÎ OLAN MÜKÂLEME MAZBATASININ SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda lede'l-mülâkat ba'zı afâki sohbet cereyanından sonra taraf-ı çakeriden kelâma ibtidâr ile bundan akdem akd olunan meclisin hitâmına karîb gerek Havâli-i Irakiyye gerek aktâr-ı Şarkîyyede vakî Memâlik Devlet-i Âliyye'den olub tevârih-i muhtelif ile İran Devleti cânibinden hilâf-ı ahd ü şart zabt olunub terkin taleb eylediğim malûmu'l-esâmi sancak ve kal'a ve kasabat ve arâziye dâir olan harita ve ba'zı sened ve evrâkın ibrâz ve irâesi ve inde'l-icâb bu hususa dâir lâyihi hatır olan mevâddın beyân ve ifâdesi vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle bu meclisde olacağı tarafımızdan beyân ve ifâde kılınmışdı bina'aleyh mütebâdir-i hatırım olan ba'zı mevâddı şu meclisde beyân ve tefehhüm ve selefi'z-zikr harita ve evrâkı dahi ibrâz ve takdîm ederim ibtidâ mu'terizün-fih olan mahâllerin biri hatta Irakiyye'de me'a mülhâkat Muhammara ki bunun mübâhasesi mahsus meclisler akdi ve bir takım senedât ve evrâk-ı kâdime ve mü'tebere ibrâzı ile tarafımızdan isbât olundu ikincisi Zuhab Sancağı olub her ne kadar bunun ayrıca mübâhasesine mübaşeret olunmamış ise de bu dahi Muhammara misillü bir takım senedât-ı kâdime ve mü'tebere ve delâil kat'îyye ve mevkî' ve mahâl iktizâsınca Devlet-i Âliyye'nin mülkü hakîkisidir üçüncüsü Süleymâniye Sancağı'na mülhâk olan Serdeşt ve Bedboş Kazaları ve havâli-yi şarkîyyede Hakkârî Sancağı'na mülhâk olan Havdar Kal'ası ve Dernik Kal'ası ve Cehrîk Kal'ası ve Somay Kal'ası ve Beravdust Nahiyesi ve Mahmudî Sancağı'na mülhâk olan Kutûr Kal'ası ve Ahurek Kazası ve Bâyezîd Sancağı'na mülhâk olan Maku Kazası'nın nısf-ı kûrası olub iş bu taaddüd ve beyân eylediğim sancak ve kal'a ve kasabat bi'l-cümle kûra ve tevabî ve liva hakkıyla Devlet-i Âliyye'nin mülkü sahîhi olduğundan bunların İran Devleti tarafından red ve i'tâsını resmen ve alenen talep ve iddia ederim sizin gân-ı İran Devleti'nin memâlikinden deyü iddia eylediğiniz mahâl-i malûmenin çoğu bundan evvel akd olunan meclisde dahi beyân olunduğu vechile hengâm-ı sefîrde İran Devleti cânibinden zabt ve istilâ olunmuş-ken otuz sekiz tarihinde akd olunan muâhede hükmü mucibince bunların dahi ekserisi İran Devleti cânibinden taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslîm olunması bu babda vakî olan iddianızı bi-hâk reddi cerh eylemez mi iş bu muâhedenin akdi yirmi bir sene demek olub hâlbûki bu zamanı cümlemiz müdrik olduğumuzdan ol-vakt İran Devleti ümenâsı bulunanlar hudûd ve

sınora ve İran Devleti'nin kemiyyet ve keyfiyyet-i mülkiyesine vâkıf ve mütâlî' olmuyor da şimdiki [62] müstahdem olan ümenâ-yı devletimi vâkıf oluyorlar eğer denilecek olur ise ol-vakt hudûd maddesi pek layıkıyla bilinmez idi bu cihetle ol madde meçhûl olmak iktizâ eder öyle meçhûl olan bir maddenin üzerine hiç akd-i muâhede olunabilür mi ber vech-i bâlâ zıkr ve beyân eylediğim sancak ve kasabat ve kal'a hâvî olduğu kûra ve arâzileriyle beraber ale'l-tedric tevârih-i muhtelifi ile İran Devleti cânibinden zabt olunub şimdiye dek taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü terk olunmaması bi-hâkk-ı münâ'fi ahd ve şart değil midir hülâsatu'l-kelâm iş bu îrâd ve beyân eylediğim yerler Devlet-i Âliyye'nin memâlik-i sahihesinden olduğundan bunların redd ü terkini talep ve iddia ederim re's-i hudûdda bulunan İran Devleti'nin fakat kûrası arâzisinden sehve mebnî berü tarafa geçmiş mahâl var ise ba'de'l-musâlaha ta'yîn olunacak mühendisler marifetleriyle tebeyyün edeceği bi-iştibâhdır Hakkârî'ye tabî olan ve dört kal'a ve bir nahiye Devlet-i Âliyye'nin memâlik-i sahihesinden olduğuna dâir îrâd eylediğim edille-i kuvviyeden mâ-adâ Hakkârî ahâlisinin gönderdikleri bir kıt'a arz-ı mahzâr ve evrâk-ı sâireye sırasıyla ibrâz ve birer kıt'a sûretlerini dahi i'tâ eylerim denilerek mahzâr-ı mezkûr irâe ve birer sûretleri mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân'a ve İngiltere ve Rusya devletleri me'mûrlarına verildikten sonra re's-i hudûd-ı Şarkîyyeden Derne'ye kadar Avrupa'da tab' tersîm olunan haritalardan mustehrec olarak tanzîm etdirilen haritanın birer kıt'a sûretleri dahi i'tâ olunmuş ve bunun üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyh söze ağâz ile hudûd maddesi ve İran Devleti Âliyye'sinin arâzi-yi mağsûbesi ki bi gayr-i hâk ve muhâlif ahd ü şart devleteyn ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye bi'l-tedric gasb ve zabt eyleyüpdür mülken ve muvâfık-ı ahd Devlet-i İraniyye'nin hâkkıdır ez-kabîl belde ve nahiye ve kasaba ve kûra o tafsîl ile o gün yani meclis-i âşirde ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i İraniyye'nin emrini ve bana verilen düstûru'l-ameli tafsîlen me'mûriyetime binâen takrir ve beyân eyledim ve meclisin aherinde esâmilerini dahi mukâbele eyledim ki içinde bir sehv olmasın ve çok o mağsub yerlerin redd ü terkini resmen meclis-i mezkûrda istedim çün-geçen meclisde anların birer birer tafsîlini izhâr eylemişim ve o tafsîl-i mazbatalarda zabt olunmuşdur ve o mazbatalarda mazbût olması cihetiyle bu meclisde dahi eğer o hukûk-ı sabitenin zikrini mukarrer eylesem ne karar kelâm olur heman bu kadar diyorum ki öz me'mûriyetime binâen o mahâllerin muvâfık ahd ü şart bu meclisde dahi hakken terk ve reddini me'mûr mutavassıtların huzurunda sizden isterim ve tekrar izhâr eylerim o mahâllerin ki isimleri muvâfık-ı düstûru'l-amel yani ta'lîmâtım mucibince ma'lûm idi beyân eylemişim eğer mazbatalarda şübhe olunur bir şeyi var ise sûal olunsun ve nice ki o meclisde demişim lafzı sâirin ki düstûru'l-amelimde mukayyedir cüzî ve tafsîli bana malûm değildir diyerek katî kelâm eylemiş ve isbât-ı arâzi zımnında geçen meclis ibrâz olunan atlas tercümesinde Muhammara mülhâkatı olan Goban ve Zufar

Memâlik-i Devlet-i Âliyye dahilinde bulunmuş olduğuna mebnî berü tarafdan sizden şunu sual ederim ki geçen hafta ibrâz eylediğiniz atlas tercümesinde hudûd-ı İraniyye muayyen ve muşâhhas olmadığı meclisde dahi tebeyyün ve tahakkûk eyledi bu tercüme-i kâdîm ve bir harita olması [63] ve havâli-i şarkîyyede vesâir mahâllerde bulunan Memâlik-i İraniyye'yi tahakkûk edememesi cihetiyle ta'yîn-i hudûd etmemiş olub şu tercüme Muhammara'nın müzâkere ve mübahâsesinde niçün ibrâz ve irâe olunmadı ve bir de iki üç meclisdir *Cihân-nümâ*'nın mukâddeması ol-vaktin pâdişâhının imzasıyla mümzî olmuşdur demişdiniz bu fıkra kangı mahâlde mestûr ise yazdırub bir sûretini göndermenizi taleb eylerim denmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından *Cihân-nümâ*'nın imzası hususunda sual eylediniz bu *Cihân-nümâ*'nın zikri ki meclis-i hamisde olundu o mazbatalara eğer rücû' olunsun malûm olur ki şimdi diyecek sözlerim ona muvâfıkdır o meclis-i hamisde iki kitâb ibrâz eyledim bir *Cihân-nümâ*'yı Kâtib Efendi ve bir de atlas ki Sultân Selim merhûm gününde tab' olunmuşdur o *Cihân-nümâ*'nın üzerine imzayı devlet demişdim me'mûrin-i mutavassiteyn benimle görüşmeye geldiklerinde benden kitâbı istediler ve bu lafzı tekrar eylediler bu cevabı ki onlara dedim burada dahi demişim ve bu lafz-ı imzayı devleti ki meclisde beyân eyledim bu lafzı ben kitâbda tetebbû' eylememişim belki devletimin tahrîridir düstûrû'l-amel diyorum orada musarrâhen yazılıyodur benim meclisde ifâde etmekliğim devletimin emrine itâat içündir ve o âlem ki anlarda hazır idi anın için ifâde olundu ikincisi Sultân Selim merhûm ahdinde tab' olunan atlasdır anın bir safhasını meclis-i âşirde ibrâz eyledim çün-meclisde dediniz İran Devleti'nin hudûdu muşahhas değil geçenki mazbata da benim takririm mukayyeddır ki evliya-ı Devlet-i Âliyye-i İraniyye cânibinden böyle takrir eylemişim usûl-ı ahidnâmeye mutâbık *Cihân-nümâ*'da mezkûrdur ve İran Devleti'nin arâzi-yi mağsûbesinden ba'zısı zikr olunan atlasda mezkûr ve mestûrdur sual eylediniz ki bu atlas Muhammara maddesinde niçün ibrâz olunmadı her me'mûr öz devletinin itaâtini ve emrinin icrâsını lazım ve vacib bilür benim devletim ki Devlet-i Âliyye-i İran'dır tahrîren düstûrû'l-amelimin böyle emir eyleyüblerdir ki madde-i evvel ki hudûd maddesi kayd olunub bu atlas kitâbının zikrini o mahâlde derc eyleyübler öz devletimin itaâti cihetine ben de madde-i hudûdda ibrâz eyledim ve bu kâvlin şahidi o sûret düstûrû'l-amelimde ki me'mûr-i mutavassıtların yanında vardır ve resmen dahi me'mûr mutavassıtlardan sual ederim ki bu ifâdem o sûrete mutâbık mıdır değil midir denildikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından ba'de'l-tasdik taraf-ı acizânemden kelâma ağâz ile biz sizi İran Devleti tarafından me'mûr-ı sefir bildiğimizden iktizâ eden sual ve cevabı sizden eder ve tâlimatınızın keyfiyyet ve ümenâyı devletinizin meram ve niyetlerinden bahs ve münâzaradan sarf-ı nazar eyleriz bu *Cihân-nümâ* ile atlas tercümesinin mukaddemesinde veyahud aher mahâllinde

bunların içinde munderic olan mevâdd ve tebligât ve ifâdat ve memâlik ve arâzi-yi sehv ve hatadan salimedir diyerek devlet tarafından resmen ber tasdîk olunmuş ise beyân eylediğiniz siz *Cihân-nümâ*'yı kendim öz başıma tettebbû eylememişim dediğiniz ben mutâla'a eylemişim mukaddem de olan ibâret basma kitâbın teksir ve tevfirinde olan muhassenâtı beyândan ve bunun üzerine verilen fetvâ-yı şerifeden ve ol asırda bulunan sadrazam ve şeyh'ül-islâmın fezâil-i zâtîyelerinden bahs ve hikâyetdir gerek bu *Cihân-nümâ*'nın ve gerek atlasın [64] ba'zı mahâlleri İran Devleti'nin dil-hâhına muvâfık düşmüş ise de ol mahâllerin sehv ve sekâmeti bedihi idüğünden böyle ibâre-i nakîse ve müşevveşe hakkı'l-insâf isbât-ı müddeâ'ya delil olamaz geçen meclisde ve bu def'a zikr ve beyân eylediğim sancak ve kal'alar ve kasabat ve buna mülhâk olan bi'l-cümle arazi Saltanat-ı Seniyye'nin mülkü hakîkisi olduğunda bir cihetle şekk ü şübhe olmamağla bunların ber muktezâ-yı ahd ü şart İran Devleti tarafından cânib-i Devlet-i Âliyye'ye redd ü terk olunmasını resmen talep ve eda ederim ve bu hususa dâir vakî olan ifâdatım tebligât-ı ahire olmağla bundan böyle her ne kadar sûal olunsa bunları tekrar ve îade eylerim denilmiş ve bu hudûd maddesine dâir tarafeynden îrâd ü beyân olunacak daha başka madde kalub kalmadığı me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından sûal olunub cevabı verildikten sonra hasarat ve firâri şehzâdeler maddelerinden birinin mübâhasesine girişilmesi Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından ityân kılınmış olduğuna binâen taraf-ı bendegânemden bu sene teb'a-i İraniyye'nin gerek havâli-i Irakıyye ve gerek Aktar-ı Şarkıyye'de eyledikleri hasâratın defâtirinin irsâl ve isbâli iktizâ eden mahâllere tarafımızdan iş'âr olunmuş ise de henüz vurûd etmemiş olduğundan bu cihetle hasârat maddesi müzâkeresinin biraz gerüye kalması ve Zuhab Sancağı'nın muvafâkaten te'hîr-i müzâkeresiyle bu babda Devlet-i Âliyye'nin hakk-ı mülkiyeti bir cihetle sâkıt olmayacağına dâir eğerce me'mûrin-i mutavassıteyn câniblerinden mahsûsi ve müteber sened verilmiş ise de iş bu sened sûret kefâletde olduğundan ve böyle başlu şeyler de hem kefâlet ve hem rehin almak usûl-i cariyeden idiğünden ben dahi iş bu şehzâdeler hususu müzâkeresinin zikr olunan Zuhab Sancağı'nın müzâkeresine rehn-i tarîkiyle te'hîr olunmasını tensîb ve tasvîb etdiğime ve bu maddeyi vükelâ-yı fehâm Devlet-i Âliyye hazerâtına dahi inhâ eylediğime mebnî diğer bir maddenin müzâkeresine mübaşeret kılınması ve eğer esnâ-yı müzâkerede şehzâdelere dâir ale'l-târîki'l-münasebe söz açılacak olur ise cevap verilmeyeceği ifâde ve beyân olundukda ba'zı mertebe sûal ve cevabdan sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından amme-i firâri ve aşâyir maddesinin müzâkeresine karar verilse münâsib olmaz mı denilmesine mukâbeleten şehzâdelerden haric olarak firâri ve aşâyir hususunun mübâhasesine girişileceği taraf-ı bendegânemden ifâde olunmak hasebiyle Mirza-yı mûmâ-ileyh kelâma ağâz ile hukûk-ı sabite mevâddının cüzünden birisi ahidnâme-i devletin şurût-ı musarrahasında redd-i firâridir

ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i İraniye'nin düstûru'l-âmelimde bana emirleri budur ki Erzurum'da me'mûr mutavassıtların huzurunda izhâr eyleyelim ki ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ve onun ser-haddarları şurût-ı ahidnâmeye muhâlefet eyleyüpler ve İran Devleti'nin firârisi yani gerek hânedân-ı saltanatdan olan şehzâdeleri ve gerek aşâyir ve aylat ahşamat İran'dan ibâret ekrâd ve aşâyir ve ekrâd vesâir aylat olsun anların tafsîlini birer birer izhâr edeceğim ve bunun gibi amme-i firâri denilsun nakıs-ı ahd ve muhâlefet-i şurût ve uhûd beyne'd-devleteyn eyleyübler bunları öz memleketlerine aluplar ve tesahhub edüpler ve ümenâ-yı Devlet-i İran kerrât ve merrât mekâtebe-i meşafehet-i ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'den [65] hilâf-i ahdi ki şer'en ve aklen ve örfen devleteyn İslâm beyninde memnûdur hilâf-i ahdin terkîni ve cem'i her kısım firârilere ki zikr eyledim bunların reddini ber muktezâ-yı şart-ı sarîh ahidnâme-i sahihe istiyübler ve süferâ-yı devleteyn-i mutavassıteynin hemîşe bu mekâtibe ve müşâfiheden malûmatları vardır ta bu on birinci meclise kadar ne bu maddenin muhâlefetini terk ve ne bu firârilere red eyleyübler ve ben me'mûriyetim üzere ve İran Devleti'nin hâkkını cihetine ve ahidnâmenin hükmüne cem'i firârilere isterim ve bundan sonra dahi bu makûle hilâf-ı ahd-ı muhâlefet olunmamasını talep eylerim ve çünkü meclisin âherinde bu maddeye şurû' olundu ve balâda aşâyir-i ekrâd ve aylatın esamisi beyân olunacağını demişdim kalan mecliste anların isimlerini beyân ederim ve eğer bu maddelerden me'mûriyetimden ve de düstûru'l-amelimden nakıs kalmış şey var ise anı dahi beyân eylerim demiş ve cânib-i acizânemden bu îrâd olunan sözlerin iktizâ eden cevaplarını vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle gelecek Çiharşenbe günü akdi mukerrer olan mecliste i'tâ eylerim denilerek mübâhase ve müzâkereden ferâgat olunmuş idüğü rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLHİCCE'SİNİN ON DOKUZUNCU
VE MÂH-I KANÛN-I EVVEL'İN YİRMİ DOKUZUNCU ÇİHARŞENBE GÜNÜ İRAN
SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE AKD OLUNAN MÜKÂLEME MAZBATASININ
SÛRETİDİR**

Yevm-i mekûrda akd olunan meclis-i mükâlemede pürsiş-i hâl ve hatırdan sonra taraf-ı çâkerânemden feth-i kelâm ile mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân'a hitâben bundan evvelki meclisin âherinde firâri hususuna dâir tarafınızdan ifâdat ve tebligat vuk'u bulmuş ve ol firârilere esâmisi ve ana dâir lüzûmu'l-ifâde husûsat olduğu sûretde bu mecliste ityân olunacağı beyân olunmuşdı bu maddeye mütedâir daha bir ifâdeniz var ise tebliğ olunsu

cevabı dahi verilse denilmesine binâen Mirza-yı mûmâ-ileyh geçen meclisin aherinde ifâdeniz vechile firâri maddesi beyân edecek mi ityân etmişdim geçen meclis mazbatasında mazbût olduğu vechile me'mûriyetime binâen umum-ı firâri maddesinde ve umûm-ı firâri ki şehzâdelerden ibâretidir ve aşâyir ve aylat Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin serhaddârları ve seraskerleri hilâf-ı ahd ü şart tasâhhub eyleyüpler ümenâ-yı Devlet-i İraniyye benim düstûru'l-âmelimde böyle yazılıyorlar ki serhaddârlar hafiye-i ve aşikâren o aşâyiri geçürmeye ve yaylak ve kışlak vermekliğe tergîb ve tahrifden hâle değildirler ve bu husus için ümenâ-yı Devlet-i Âliyye'yi İraniye vükelâ-yı Devlet-i Âliyye ile çok irsâl-i mekâtibat ve müşafehât vakî olmuştur bu hilâf-ı ahdi iltizâm eyleyübler ta bu sâ'ate dek ne umum-ı firârinin ne umur-ı firâri ki şehzâdelerdir ve ne aşâyir ve aylatı redd ü terk eylemeyüpler ben bu meclisde ve geçen meclisde böyle demişim ve sizden me'mûr-i mutavassıtların huzurunda bu üç kısım firâri ki ta'dad ve beyân olundu ber vech-i ahd ü şart ümenâ-yı Devlet-i İraniyye'nin cânibinden anların reddini bi-hâk isterim ve çok fermân-ı hümayûn-ı ki meclisde ibrâz eyledim ve sûretlerini size ve me'mûrin-i mutavassıteyn taraflarına vermişim anın üçüncü fıkrasında bana emir olunmuştu ki ekrâd ve aşâyirin tarafından isimleri muşahhas olunsun o emre binâen her ne aşâyir [66] ve aylatdan var ise o tevâifin isimleri bana ma'lûmdur izhâr eylerim o tevâifin ba'zısı külliyyen Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye'nin toprağındadırlar ve bir mikdârı dahi firâren geldiler ve bu lafzı dahi diyorum ki eğer tevâif amme-i aşâyir ki aylat ve ekrâd birinci tâ'ife olsun bana bu sâ'atde esâmisi malûm olmasun bundan sonra özûme ilim hâsıl olsun yâd-ı devletimden isimleri muşahhas olmasını bana yazsunlar gelecek meclislerin akdinde anların isimlerini dahi zikr edeceğim ve hâkken reddini isteyeceğim ve eğer bu takririmin bir cüzî el-fâzımda müğayerât çün mümkündür ki harîcden ifâde de insâniyet iktizâsınca sehv olunsun ma'zûrum ve siz dahi izin verirsiniz ki mazbatalar muvafık olsun ekrâd ve aşâyir içinde bir resm var ki Devleteyn-i İslâm'ın ümenâsına ma'lûmdur yani bir başlıca aşîretin mâiyyetinde cûziyat olarak bir takım aşâyir olur ki anların esâmisi ve nasb nâmeleri tabî oldukları baş aşîretin kethüdâsı yedinde mevcûddur o bana malûm değildir Haydaranlu ba-tevâif ve cûzî ve Cunekî ve Hemadânlu ve Tekvûrî ve Şemsekî ve Zilân ve Meylân ve Şikiftî ve Mifrî ki bunlar ekrâddır ve aylat ki Kara Beyâk ba tevâif cûzî Ayrımlu ba tevâif-i cûzî bu iki tâ'ifenin yani Kara Beyâk ve Ayrımlu'nun içinde yüz hânedan artık ve eksik Devlet-i Âliyye-i İraniyye'nin memâlikinden firâr gelipdür ve özlerini bu iki tâ'ifenin himâyesine koyuplar ve anları dahi tasâhhub eyleyüpler vermeyüblerdir bana malûm olan esâmi bunlardır ki zikr eyledim ve reddini bu sâ'atde muvafık-ı ahd isterim dediğine binâen taraf-ı çâkeriden geçen meclisde ve bu def'a ifâde-i vâkî'anız vechile İran Devleti memâlikinden malûmu'l-esâmi ba'zı aşâyir ara sıra Memâlik-i Devlet-i Âliyye toprağına

geçmişler ise de İran Devleti tarafından vakî' olan işa'rat-ı resmiyeye binâen Devlet-i Âliyye'nin mecbul ve meftur olduğu şemiye-i seniyye-i ahd-ı varisi iktizâsınca o makûle aşâyir ve ekrâd tevârih-i muhtelifi ile Aktar-ı Şarkîye Seraskeri ve Bağdâd Valisi bulunan zevât-ı azâma fermânlar ve mükâtebat-ı resmiyye irsâliyle İran Devleti tarafına redd ü terk oluna geldiği kazaya-yı müsellemedendir bu kere ifâde ve beyân eylediğiniz esâminin cümlesiyle müsemma aşâyir ve aylat el-ân Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de bulunmamak gerekdir şu zikr eylediğiniz esâminin içinde Zilanlı Aşîreti Diyarbekir'den gelme Eben an ced Devlet-i Âliyye teb'asından olduğundan buna İran Devleti aşâyirinden denilemez Devlet-i Âliyye'ye tabî' olub geçen sene Bağdâd tarafından İran'a firâr eden İbrahim Hâncı Aşîreti ve Reis Muhammed Bey ile firâr eden Caf Aşîreti Hemdenud[?] ve Belban Aşîreti'nden Menkûr Taifesi'yle tâife-yi mezkûrenin ağası bulunan Babür Ağa ve bunlardan başka Ka'b Aşîreti'nin Felâhiye'de bulunan fırkası Huveyze ve civârında ikâmet üzere olan El-Arus Aşîreti Devlet-i Âliyye'nin teb'a-i sahihesinden olduğu hâlde bunların kimisi müteveffa Nadir Şah ile akd-i muâhede olunduktan sonra Şah İran müteveffa Kerim Hân Zend zamanında ve daha sonra İran Devleti cânibinden celb olunub el-ân bir muktezâ-yı ahd-i taraf Devlet-i Âliyye'ye redd ü terk olunmadıkları emr-i bedîhiyedendir bundan mâ-adâ Havâli-i Şarkîyye'de iddia eylediğiniz aşâyir-i mezkûrenin pek çoğu [67] Devlet-i Âliyye'nin teb'asından olması cihetiyle bunların dahi esâmisini gelecek meclisde beyân ve tezkâr ederim fakat iş bu beyân eylediğim aşâyirden Zilanlı Aşîreti teb'a-i Devlet-i Âliyye'den olduğunu edille-i sâireden başka aşîret-i mezkûre reisi Hüseyin Ağa'nın irsâl eylediği bir kıt'a şukkasıyla dahi isbât ederim ve Hakkârî ümerâsından hengâm-ı seferde İran Devleti tarafından gerek taltifen ve gerek haberen celb ve ahz olunan eşhasdan hâl-i hiyanda bulunanların dahi Süleymâniyeli mâ'hûd firâri Mahmud Paşa misillü taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk ü red olunmalarını talep ve iddia eylerim ve bu Hakkârî Beyleri'ne ve Hakkârî'den zabt olunub geçenki ve daha evvelki meclislerde beyân eylediğim kal'alar ve nahiyyeye dâir olub Hakkârî Bey'i Nurullah Bey'in vekîli ve kaynı Molla Muhammed'in bir kıt'a takriri sûretleriyle Zilanlı Hüseyin Ağa'nın zikr olunan şukkası sûretlerini size ve devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları dostlarımıza i'tâ eylerim denilerek sûr-ı mezkûra i'tâ kılındıktan ve el-ân Selmas Hâkimi bulunan Yahya Hân fi'l-usûl ümerâ-yı Hakkârî'den ve teb'a-i Devlet-i Âliyye'den ise de hemşiresini İran Şahı Tebrîz sahib-i ihtiyârı bulunduğu zaman kendüsine tezvîc edüb ol vakitden berü teb'a ve me'mûrin-i İraniyye'den olmak hasebiyle bunun dahi ber muceb-i ahd redd ü teslîmini icâb eyleyeceği lisân-ı münâsib ile ifâde olunduktan-sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından o Zilan Taifesi'ni sûal eylerim ki otuz sekiz senesi muâhedesinde ve bu muâhededen sonra Devlet-i Âliyye-i İraniyye Seraskeri Erzurum Seraskeri'yle bu Zilanlı Aşîreti hususunda

vakî‘ olan hikâyete ve muhaberede ve bu aşîretin reisi bulunan Hüseyin Ağa firâren Devlet-i Âliyye toprağına geçüb seraskerler o taifeyi red eyleyübler ba-vücûd bu ahvâllerile bu aşîret Devlet-i Âliyye’nin teb‘asından mıdır ve bunun gibi bu aşîret ki daima İran’da sâkin ve İran’ın teb‘asından idi ve İran Devleti ümenası hamîşe hakkâniyet-i resmiyye ile öz firârilerini ber mucib-i ahd ü şart ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye’den isteyübler hiç olupdur ki bu tarafın ümenâsında istesünler bir de çok redd-i firâri meşrûtdur suâlden muradım istedim ki istihzâr-ı hâsıl eyleyeyim bir mikdâr aşâyir ki bâlâda izhâr eyeldiniz ki Kerim Hân Zend gününden ta bu gûna değin İran Devlet-i Âliyyesi celb eyliyüpdür hiç olupdur ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ümenâsı bunları öz hakları bilsün ve istesünler denmesine mukâbeleten berü tarafdan bir kere redd-i firâri müteveffa Nadir Şah zamanında meşrût olarak muâhede-i mezkûrenin akdi ise yüz sene olub Erzurum Muâhedesî’nde dahi iş bu redd-i firâri tekîden derc ve şart kılınmak ve bu Erzurum Muâhedesî’nin şartının bir fırkasında gerek harb esnasında ve gerek harpden mukaddem İran Devleti’nin yedine geçmiş olan memâlik ve arâzi-yi Devlet-i Âliyye’nin tâyin olunan müddette redd ü terkî meşrût olmak ve muâhede-yi mezkûrenin yedinci maddesinde hengâm-ı sefirde devleteyn teb‘asından olub tarafına geçüb isâet edenler haklarında muamele-i siyaset olunmaması mestûr bulunmak hasebiyle Zilanlı Aşîreti seferden bir iki sene mukaddem Kars Valisi bulunan zât ile bozuşarak Memleket-i İraniyye’ye savışıp gitmiş [68] ve muahheren sefirin zuhûruna mebni İran askeriyle beraber gelmiş ise de İranlu’nun aleyhinde bulunması Devlet-i Âliyye teb‘asından olduğuna delil-i kuvvi olamaz mı şu reddi meşrût olan memâlik misillü Devlet-i Âliyye’ye aid olan aşâyir ve ekrâddan İran Devleti memâlikinde hayli aşâyir bulunduğundan ve bu Zilanlı Aşîreti’nin İran memâlikine gidişi her bir def’a berü tarafda bir gûna nez‘ ve mâruziye mebnî firâren gidiş olduğundan buna bir cihetle İran Devleti teb‘ası nazarıyla bakılamaz hülâsat’ül-kelâm müteveffa Nadir Şah zamanından şu ana gelinceye değin yani tamam yüz sene zarfında Devlet-i Âliyye’nin teb‘a ve ekrâd ve aşâyirinden Memâlik-i İraniyye’ye gidüb el-yevm o tarafda kalmış olanların ibâre-i mu’tebere-i ahdiye iktizâsınca cümlesinin redd ü teslîmini taleb ve iddia eyler ve bâlâda beyân eylediğim vechîle ta’addüd ve beyân eylediğiniz aşâyir ve ekrâdın çoğu Devlet-i Âliyye teb‘asından olmak iktizâ edeceğinden bunların dahi esâmi ve ahvâlini gelecek meclisde beyân ederim denilerek ve Salı günü yine bir meclis akdine karar verilerek fesh-i meclis olunmuş idüğü rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men le’hul-emrindir.

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ ZİLHİCCE'SİNİN YİRMİ BEŞİNCİ VE
MÂH-I KANUN-İ SANİ'SİNİN DÖRDÜNCÜ SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA
TAKÎ HÂN İLE AKD OLUNAN MÜKÂLEME MAZBATASININ SÛRETİDİR**

Geçen hafta takdîm kılınan arîza-i çâkerânemde sefâretlerinin ikdâmına hacet kalmaksızın kendü tarafından vakî olan işârat-ı muvakkıdaya binâen Zuhab Sancağı'nın mübâhasesine mübâşereti mutazammın mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân'a tâlimat-ı mahsusa geldiği İngiltere Devleti me'mûru Kolonel Williams cânibinden ifâde klındığı iş'âr livaya-yı mezbûrun bir an evvel mükâlemesine mübâşeret olunacağı dahi beyân ve tezkâr kılınmışdı yevm-i mezkûrda taraf-ı aciziden Mirza-yı mûmâ-ileyhe hitâb ile geçenki meclisin hitâmına karîb îrâd eylediğiniz aşâyir ve ekrâda dâir icâb eden ecvibe bugünkü akd olunan meclisde îrâd olunacağını beyân etmiş isem de ba'zı esbâba mebnî bundan sonra akd olunacak meclisde verilmesi lazım geldiğinden bu gün izâe-i vakt olunmamak için müzâkeresi tevkîf olunan Zuhab Sancağı'nın mübâhasesine girişilmek üzere tarafınıza tâlimat-ı cedîde gelmiş ise mükâlemesine mübâşeret edelim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından çün geçenki meclisin aherinde siz aşâyir ve ekrâd ve aylatın cevabını bu meclise havâle eylediniz ve şimdi gelecek meclisin akdine tevkîf etdiniz çün muvâfık mazbata-yı sabık cevap aşâyir ve aylat na-tamâm kalur anın na-tamâm kalması münâsib olur mu ben me'mûr mutavassıtlardan suâl ederim ki anlar ne re'y ederler denilerek lede'l-suâl me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Devlet-i Âliyye-i Osmaniye murahhası efendi aşâyir ve ekrâd meselesinin cevabını gelecek meclise ihâleye muktedir olunduğu ve bundan bir ahkâm çıkmadığını ifâde edüb bugün gerek firâri şehzâdeler ve gerek Zuhab Sancağı meselelerinin her ikisine mübâşeret olunur ise münâsib olduğunu beyân eyleriz dediklerinin üzerine öyle ki me'mûr ve murahhas Devlet-i Âliyye bâlâda izhâr eylediler ve geçenki [69] meclislerde istediler Zuhab Sancağı'nı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye için iddia-yı mülkiyet etsünler çün benim zeyl-i düstûru'l-amelimde işaret ve zikri yoğ idi Zuhab gibi yer ki Devlet-i Âliyye-i İraniye'nin bi-reyb mülk-i sahihidir iddia olunsun anın ve emsâlinin bu sâ'atde de Devlet-i Âliyye İran'ın mülkü bi-reybi bilirüm mükâlemesinden ol vakt teberrâ eyledim lâkin bir kaç gün mukaddem Devlet-i Âliyye-i İran'ın sadrâzamından bana bir rakîme geldi yazmışlar ki her gâh murahhas Devlet-i Âliyye Zuhab'ın mükâlemesini ister ise evvel ki gibi teberrâ eyleme me'mûriyetine göre hâkken cevablarını i'tâ eyle bu fıkırdan ki zikr eyledim ma'lûm oldu mükâlemeden teberrâ etmeyeceğim ama geçenki meclisde firâri hususunda umur-i firâri zikr eylemişim ki o umur-i şehzâdegan firâriden ibâretdir çün madde-i aşâyir ve aylat ve ekrâd te'hîre kaldı bu şehzâdegan maddesinde ne diyeceksiniz deyü îrâd-ı suâl olunduğundan taraf-ı çâkeriden

bundan sonra Zuhab'ın müzâkeresine girişilmek şartıyla ben dahi iş bu maddeye terhin eylediğim şehzâdelerin müzâkeresine mübaşeret ederim bu babda vakî olacak ifâdatınız ne-vechile ise iktizâ eden ecvibesi verilmek üzere îrâd eylesiniz denilmek hasebiyle Mirza-yı mûmâ-ileyhe çün ahidnâme-i hümâyûnda redd-i firâri-i devleteyn musarrahan meşrûtdur ve geçenki meclislerin ikisinde ve birisinin âherinde ve bir meclis tamâmı redd-i firâri hususu müzâkere olundu siz madde-i firâride şehzâdegan firârinin cevabını vermezim dediniz ama ben me'mûriyetime göre iki meclisde firâri maddesini üç kısım eyledim bir umum-ı firâri bir umur-i firâri ki şehzâdelerdir biri tevâif-i aşâyir ve ekrâd ve aylat her üç kısmı muvâfık şart-ı ahidnâme Devlet-i Âliyye-i İran'ın hâkkına göre bu hâkk-ı sabitemin talebini bir zerrece terk eylememişim ve bu meclisde de sarîh ve aşikâr diyorum ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin ümenâsı serhaddârları bi-gayr-i hâk memleketlerine yol verdiler ve tasahhub eyleyübler resmen ve ahden isterim ve tahsîs-i firâri şehzâdeler ki hanedân-ı saltanattandır ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Devlet-i İran'ın dostluğunu manzûr eylesünler ve muvâfık ahd ve devleteyn refât eylesünler yol vermekden gayri tasahhub eyleyübler ve mahrûsalarında saklayublar resmen ahden şartın hâkken anların reddini sizden isterim ve eğer geçenki meclislerde ve mazbatalarda ve bu meclisdeki müzâkerede lafzen ve kavlen bir terk ve sehv olunmuş olsa gerek siz ve gerek me'mûr-ı mutavassiteyn benim şahsımı ma'zur tutsunlar insan nisyandan hâle değildir denmesine terdîfen taraf-ı çâkeriden demince size ifâde eylediğim vechile aşâyir ve ekrâda dâir verilecek cevap bundan sonra akd olunacak meclisde i'tâ kılınacağından ve Zuhab Sancağı'nın müzâkeresine me'mûr olduğunuzu ifâde eylediğinizden umur-i firâri namıyla taraf-ı Devlet-i Âliyye'den redd ü terkini iddia ettiğiniz şehzâdeler ibtidâ-yı emirde Rusya Devleti diyarına gitmiş ve oradan Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye gelmiş olduklarına ve bunlar hanedân-ı hükümdarâneneden olmak hasebiyle adi firâri hakkında vakî olacak iddia bunlar haklarında olamayub ahidnâmelerde dahi şehzâdelerin firârları takdîrinde reddine dâir bir gûna serâhat olmadığına binâen bunlara firâri nazarıyla bakılamaz ve bi'l-farz bakılmak iktizâ eylese bile ibtidâr-ı Rusya Devleti'nden iddia olunmak iktizâ eder denildiği esnada Rusya me'mûru Kolonel Daitzi [70] savb-i acizâneme hitâben Rusya Devleti tarafından me'mûr olduğum münasebetle size şöyle tebliğ ederim ki firâri İran şehzâdeleri Rusya memâlikine geldikleri hengâmda orada durmayub bâlâ te'hîr gitmeleri Rusya Devleti tarafından kendülerine teklîf olunması münasebetiyle onlar dahi durmayub Rusya hudûdundan gitmişlerdir diye arz-ı malûmat eylediğinin üzerine berü taraftan bu hususa dâir vakî olan ifâdemiz bu şehzâdeler Rusya Devleti memâlikinde tûl müddet ikâmet eylediler demek olmayub doğrudan doğruya İran Devleti memleketinden Devlet-i Âliyye Memâliki'ne gelmeyüb Rusya diyârından geldiklerinden bahisle icâb-ı hâle göre îrâd-ı kelâm

olundı denildikten-sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh kelâma ağâz ile evvelâ bu şehzâdeler Devlet-i Âliyye-i Osmaniye toprağındadır bunların cümlesi Rusya memleketinden gelmeyüblerdir bir kaç Rusya memâlikinden ubûr eylemişdir bu şehzâdeler hâla Devlet-i Âliyye-i Osmaniye memâlikinde ikâmet edüb ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye hilâf-ı ahd anları tasahhub ve ru'yet ve ihtirâm edübler İran Devleti'nin ahdini ke-en lem yekûn sayublar buradan çok firârilere istemeyub da iki üç neferi oradan geçmek için Rusya Devleti'nden istemek olur mu hâlbuki devleteyn İran ve Rus beynlerinde o ahd ki var eğerce zikri burada metâlibden harîcdır her sûretde ne anları memleketlerinde sakladılar ve ne tasahhub eylediler bir de izhâr eylediniz ki şart-ı firâri ahd mucibince bunların hakkında musarrah değil bu fıkranın cevabını ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i İran'ın cânibinden böyle ifâde ederim ki her zi-şuûra malûmdur ki ahidnâmede redd-i firâri meşrûr olur o umuri yani sahib-i nüfûz ve rütbe-i kimesneleri içündür ki anların nüvişteleri ve kelâmları haric yerlerde müessir olur ve bunun gibi öz memleketlerinde efsadlarından fitne ve fesad çıkarmış malûm olur ki redd-i firâri şartının küllisi böyle adamlar içündür husus bu şehzâdeler hanedân-ı saltanatdan mahsûb olurlar ve bunlardan harîcde ve dahilde her nevî burûdet baş urur bes-i şart ve ahd-i firâri bu kısım adamlar ve bunların emsâli içündür a'câm ve evbâş-ı pazir [?] için vakî' değildir anların bin neferinin vücûd ve adamı müsâvidir ve bunun için bu şartı bağlayublar ahdi bağlayan pâdişâhlara demek olmaz ve lazım değil ki ahidnâmenin zeylinde tabakât-ı efrâd-ı nasın her kısmını gerek idi tafsîl versünler bir lâfz-ı redd-i firâri ki şart olunub büyükden küçüğe cümlesine şâmilidir dediğinden sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından Devlet-i Âliyye memâlikine doğruca gelmiş olan ve Rusya Devleti memâlikinden mürûr eyleyan firâri şehzâdelerin reddi iddia olunuyor buna katîyen ne cevap verilebilür denmesine mukâbeleten cânib-i acizânemden Mirza-yı mûmâ-ileyhe hitâben bu meselede îrâd edeceğim pek çok sözüm var ise de sûret-i ihtisarı ihtiyâr edeceğim bu şehzâdeler hanedân-ı hükümdarânenen olmak hasebiyle hiçbir muamele de is'ad-ı nas? ile beraber tutulamaz bunların şimdiye dek Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de tevkîf ve te'hîr olunmaları hâlen ve müstakilen hiçbir gûna mutâla'a ve sebebe mebnî olmayub mücerred-i hanedân-ı hükümdarânenen bulunmaları ve emsâli ve efrâtları [71] Memâlik-i İraniye'de sefalet ve hakarete düçar olmaları cihetiyle Devlet-i Âliyye-i bekâ-yı saadet hâllerini istihsal etmeksizin dest-beste olarak Devlet-i İraniye'ye redd ü teslîm ile giriftâr-ı muhlike etmesini şân-ı âlisine bir vechile yakıştıramadığından nâşîdır ve bu ise hakkı'l-insâf hukûk-ı düveliyeye ve insaniyeye muvafık idüğünden eğer bu şehzâdelerin redd ü teslim olunmalarını İran Devleti katî'yen talep eder ise ol emirde bunları her vechîle te'mîn edüb ba'dehu mal ve canlarına ve namus ve i'tibârlarına ednâ hâlel gelmeyeceğine ve sü-i kast olunmayacağına İngiltere ve Rusya Devletleri'ni kefil

vermek lazım gelür bu sûret mümkün olamadığı hâlde Saltanat-ı Seniyye muâdelet ve nasfeti iktizâsı ve İran Devleti'ne olan hürmeti mübteğası üzere mücerredî te'mîn için iş bu şehzâdelerin re's-i hudûddan baidce birer münâsib mahâlde ikâmetlerini tecvîz edebilir eğer şu iki sûretin birisine İran Devleti muvâfakât etmediği hâlde Devlet-i Âliyye'nin bu babda bundan başka ihtiyâr buyuracağı bir meslek olmadığı ve bu ifâdem cevab-ı aher olduğundan her ne-kadar bu hususa dâir tarafınızdan îrâd-ı kelâm olursa bunları tekrardan başka bir söz söylenemeyeceği derkârdır denilmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından buna ifâde eylediniz bunların emsâl ve akranı İran Devleti'nde hakaret ve esfel-i mertebededirler bu bir şeyidir ki bunun nisbeti güzini size izhâr eylemem lâkin şöhret veren adamlar Devlet-i Âliyye-i İran'ın hakkında bi mûntehâbı insâflık eyleyübler ne için ki bunacidâr [?] ki bu sâ'at İran'ın pâdişâhıdır anların emsâline öz saltanat mensubları olsun öz hadlerinden ve kâbiliyetlerinden cümle [?] hatta karâbet niknâmı her cihetden ki tasavvur olunsun vesâit-i maişet ve ihtirâm eyleyüb ve eylemektedir ve iki mutavassita devletlerin sefirleri ki Tahran'dadır anların hakkında olan bahşı refâtından bi-haber olsunlar ve farz-i mahâl olarak eğer böyle olmasun öz devletin maslahâtı için ve ihtirâmı ki lazımdır bunlara eylememiş olsun ümenâ-yı Devlet-i İraniye'ye harîcden bahs-i lazım gelmez ve harîc devletin ümenâsı bunu sormakta hâkları yokdur her pâdişâh öz devletinde her kısım teb'asına nizâm ve kanunu üzere muâmele etmeye kâdir ve muhtârdır Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ümenâsı ahde vefa etmesünler ve İran Devleti'nin firârisini saklasunlar ve İran Devleti'nden te'mîn istesünler ve başka devletden dahi kefâlet taleb eylesünler ben İran ümenâsının cânibinden ahden ve şartın bunların redd ü terkinini yine isterim ve ifâde eylediniz ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin şânına düşmez bu firârî şehzâdeleri Kuli bağı İran Devleti'ne teslim eylesün ümenâ-yı Devlet-i Âliyye'yi İraniye'nin buna cevabı budur eğer Devlet-i Âliyye-i Osmaniye hıfz-ı şart ve ahdi ve İran Devleti'nin dostluğuna riâyet ve anları himâyet etmemiş ola idi malûm olurdu ki tasahhub eylemeyecekleri bedîhidir her biri bir gûna kusuruna ve günahına itirâf edüb memleketlerine rica't ederlerdi ve bu cun ü cüralar [?] lazım gelmez idi denildikten sonra Mirza-yı mûmâ-ileyhe hitâben me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından Devlet-i Âliyye-i Osmaniye murahhası efendi cevab-ı aherlerinde Devlet-i Âliyye arâzisinde bulunan şehzâdelerin Devlet-i Âliyye-i İraniye hudûdundan ba'id bir mahâlde [72] iskân ve ikâme olunmalarını teklîf eylemiştir bu teklîfi kabûl eder misiniz bu maddeye nihâyet vereceğiniz cevab her ne ise beyân eylemenizi talep eyleriz zira bizler de keyfiyet-i hâli elçilerimize tebliğe mecbûruz denilmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh bu maddede bir suâl sizden edeceğim ve suâlden sonra cevab-ı aher diyeceğim suâlim budur ki bu meclis on üçüncü meclisdir ve başka fikrât birer birer tanışılupdur anların itmamını katî eyleyüb geçübler ba'

meclis-i mükâlemeki tamam olub her fıkranın üzerine her kim öz mazbatasını devletine gönderüpdür na-etmam mükâleme-i cemî hukûk-ı sabite evvelâ dimesine cevaben me'mûrin-i mûmâ-ileyhima şimdiye kadar vakî' olan meclislerde tarafından vuk'ûa gelen iddia ve sûal ve cevabı devletlerimiz taraflarına irsâl eyledik izâ'e-i vakt olunmamak üzere bugün der-meyân olunan meselenin dahi tarafından verilen cevap katî'sini anlamağa me'mûruz dediklerinde sekiz fıkrayı şâmil İngiliz Me'mûru'nun vasıtasıyla vâsıl olan fermân-ı şahîyi meclis-i rabî veya hamisde ibrâz eylemişim ve sevâdını murahhas efendiye ve sizlere vermişim o fermânın sekizinci fıkrasında ne yazılmış ise cevabım odur deyüb zikr olunan rakm-i Şahîde ta ki Kerbelâ Maddesi tesviye olmadıkça mecâlis-i mükâlemetde karargir olan mevâddın cümlesi i'tibârdan sakitdir fıkrasını ima eyledikten-sonra taraf-ı çâkeriden ben cevab-ı aheri îrâd ettikten-sonra ifâde eylediniz ki İran'da bulunan şehzâdeganın düçâr-ı hakaret oldukları gayr-i vak'îrâdir bunların esâmisini ta'addüd etmek ve keyfiyyet-i hâllerini isbâta kalkışmak pek de vazife-i me'mûriyetim değildir bunların vatanlarından ve yâr ve ahabblarından mahcûr olarak aher bir devlet memleketinde temekkün ve tavlîn etmekliğı ihtiyâr etmeleri ve ibrâz-ı îâdeleri teklîf olundukça sûziş-güdâz ile nizâm-ı hâl ederek istidâ ve niyaz eylemeleri mal ve can ve itibârlarından adem-i emniyetlerine mebnî olacağı gün gibi aşîkârdır bir aşîret ve urbana dehâlet eden bayağı bir adamın hakkında temînât lazime icrâ olunmadıkca red olunmadığını kazaya-yı müsellemeden olub hâlbuki iş bu şehzâdeler hanedân-ı saltanatdan oldukları hâlde metbu'-i efham olan Devlet-i Âliyye'nin saye-i himâyet ve şefkâtine dehâlet etmiş olduklarından bunların ârâmiş-i bâl ve asayışı hâlleri istikmâl olunmaksızın İran Devleti'ne teslîm olunması Saltanat-ı Seniyye'nin şân ve namus-ı âliyesine şefkât ve merhamet-i seniyyesine layık olmadığı emr-i bedîhidir ve bunlar için îrâd eylediğim iki sûretten ibâret olan cevab-ı aheri yine tekrar eylemiş hükmündeyim denilmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından bu fıkratı ki izhâr eylediniz eğerce bunların bâlâda cevabı söylenmiştir çün mukerreren söylediniz ve vakt dahi aher olub bu fıkratı ikrâ istemem dolanı cevab veremem her mükâlemeye me'mûriyetim olsun tûl-ı vadîrâta tafsîl olunacaktır şehzâdelerin nizâmı ki ifâde eylediniz mal ve canlarından emin değillerdir anlar öz taksîr ve günahlarını bu lisân ile eda eylerler bunca takrirden başka her ne şehzâde İran'da var nicedir ki malından ve canından emindirler ta eminlik burada olan şehzâdelere dâir ve bir mikdâr [73] fıkrat ki izhâr eylediğiniz şân ve namus ve Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'ye yakışmaz bes bu taraftan bu niçün mülâhaza olunmaz ki Devlet-i Âliyye-i İran için bu hilâf-ı ahdi şân ve namus red eyliyorlar bi-gayr-i hâk İran firârisini ve şehzâdelerini saklarlar ki bir mikdâr isnadları ki anların lisânından deyübler Devlet-i İran bu itizârı kabûl eylesün ve bu sözleri işitsün ve firârisini ba-vücûd hâkkiyet istemesün bu olamaz denilmesine cevaben taraf-ı

çakirânemden resmen ve alenen ve katîyyen vakî‘ olan cevabım îrâd eylediğim iki sûretten ibârettdir eğer İran Devleti mevâdd-ı sâire misillü bu hususun dahi tesviyesini matlub eder ise o sûretlerin birisini kabûl ve ihtiyâr eylemek lazım gelür ve bundan gayri cevabım yokdur ve îrâd dahi etmem denildiğine ve ahşâm dahi karîb olunduğuna binâen gelecek Salı günü diğer bir meclisin akdine karar verilerek terk-i mübâhase olunmuş idüğü rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol babda emir ü irâde hazret-i men lehu’l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ MUHARREM’İNİN ÜÇÜNCÜ VE MÂH-I KANUN-İ
SAN’NİN ON BİRİNCİ SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE VUKÛ’-
BULAN MÜKÂLEMENİN MAZBATASI SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda akd olunan meclis-i mükâlemede cânib-i bendegânemden feth-i kelâm ile geçenki meclisde Zuhab Sancağı’nın mübahâsesine girişmeye tarafınıza talimât-ı cedîde geldiğini ifâde etmiş olduğunuzdan ben dahi mukaddemce mübâhase-i mezkûrenin icrâsına muvafakâten terhîn etmiş olduğum şehzâdeler hususunun münâzarasına girişüb iktizâ eden cevab-ı aherini i’tâ etmişdim şimdi bu meclisde Zuhab Sancağı’nı Devlet-i Âliyye’nin mülkü hakîkisi olduğunu bir kat-dahi isbât ve ilân ederim şöyle ki bu Zuhab Sancağı cennetmekân Sultân Murad Rabî Hazretleri Bağdâd’ı feth eyledikten sonra akd olunan muâhede-i malûme iktizâsınca yine taraf-ı Devlet-i Âliyye’ye aid ve racî olub muahheren müteveffa Nadir Şah ile vukû-bulan muhârebatda o civârda bulunan sâir mahâller misillü şâh müşârün-ileyh tarafından zabt ve istila olunmuş ise de ba’dehu bin yüz elli dokuz senesinde akd olunan muâhede ahkâmı mucibince taraf-ı Devlet-i Âliyye’ye redd ü teslîm olunub ol tarihten bin iki yüz yirmi altı senesine değin Devlet-i Âliyye’nin zîr tasrîf ve idâresinde olub tarih-i mezkûrde Süleymâniye bahsinde bi’l-münasebe beyân olunduğu vechile müteveffa Muhammed Ali Mirza iş bu Zuhab Sancağı’nı dahi Süleymâniye ve Köy Sancakları misillü hilâf-ı ahd ve şart zabt ve istila eylemiş olduğundan ricâl-i Devlet-i Âliyye’den Musi Paşa damadı müteveffa Süleyman Efendi taraf-ı Devlet-i Âliyye’den sefâret sûretiyle Bağdâd üzerinden Tahran’a gönderildiğine binâen livâ-yı mezbûr ol vakt Süleymâniye ve Köy Sancaklarıyla beraber müteveffa Feth Ali Şah câniblerinden taraf-ı Saltanat-ı Seniyye’ye redd ü teslîm olunmuş ise de bir iki sene sonra mûmâ-ileyh Muhammed Ali Mirza iş bu Zuhab Sancağı’nı hilâf-ı ahd ve şart yine zabt ve istilâ eylediğine mebnî Bağdâd Valisi es-bâk Davud Paşa liva-i mezbûrun taraf-ı Devlet-i Âliyye’ye redd ü teslîm olunmasını birkaç kere iktizâ eden mahâllere ifâde ve beyân etmiş ise de sûret-i teslîminde imhâl-i vakt olduğundan [74]

müşârün-ileyh Davud Paşa dahi iş bu Zuhab Sancağı'nı mir-mirândan ve Zuhab'ın hanedânından Osman Paşa'ya bi't-tevcîh mâiyyetine asker terfikiyle irsâl eylemiş ve paşa-yı mûmâ-ileyh dahi gidüb liva-i mezbûru İran Devleti cânibinden yolsuz ve layıksız olarak nasb kılınmış olan valinin yedinden nez' ve istihlâs ederek dört seneden ziyâde zabt ve idâre eylemiş ise de İran Devleti firâri Mahmud Paşa misillü ol-vakt celb etmiş olduğu Aziz Paşa dedikleri şahsın yanına bir takım asker terfik ederek hilâf-ı ahd ü şart tekrar bu Zuhab Sancağı'nı zabt etdirmiş olub livâ-i mezbûr ise ber muktezâ-yı ahd ü şart Devlet-i Âliyye'nin memâlik-i sahihesinden olduğu bi-iştibâh olarak şu Zuhab'ın bulunduğu mevki ve mahâl iktizâsınca pek de îrâd-ı delil ve ibrâz-ı senedâta hacet yoğ ise de vakî olan iddiamı bu cihetle dahi isbât etmek zımnında buna dâir olan iki kıt'a berât-ı âlinin sûretlerini ve İngiltere Devleti teb'ası mûteberânından olub Muhammara'nın mübâhasesinde zikr-i güzeran edüb asâr-ı? irâe-i ilân kılınan Macdonald nâm müellifin iş bu Zuhab ve mülhâkatı olan kasabat ve kûraya ve hudûda dâir telif-kerdesi olan kitâbdan müstehrîc ibâre sûretini ve bu Zuhab ile mülhâkatına dâir olan mahâllerin ve hudûd ve sınırun bir kıt'a haritasını size ve devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrları dostlarımıza i'tâ ederim ve şu iki kıt'a berât ki Zuhab ve mülhâkatı olan mahâllerin ba'zı şerâit ile mukataalık vechîle tevcîh olunduğuna dâir cennetmekân Sultân Ahmet Hân salis hazretlerinin berâtlarıdır demincek zikri sebkât eden Osman Paşa burada mevcûd olduğundan li-ecl-i şehâdeti dahi şu meclise celb edeceğim denilerek sur-ı mezkûre ve haritalar mirza ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhime verildikten sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından cevâba ağâz ile geçenki meclislerde dahi söylediğim gibi tarafıma gelen emir mucibince murahas Devlet-i Âliyye-i Osmaniye istesünler ve bir iddia Zuhab'dan eylesünler mükâlemesinden teberrâ' etmeyeceğim aşikârdır ve ümenâ-yı Devlet-i İraniye cânibinden hâkk-ı cevablar lazımdır ahden ve mülken meclis-i resmide izhâr eyleyim böyle ki bâlâda Zuhab Vilâyeti hususunda bir mikdâr fıkârât izhâr eylediniz ki mazbata da zabt olundu bu Zuhab bir mahâldir ki ber mucib-i ahd ü şart mülkiyet-i öz kâdimi'l-eyyâm ta bu sâ'ate dek Memâlik-i İraniya'nın cüz'indendir ve Devlet-i Âliyye-i İran'ın aylat ve ahşâmının? yeridir ve Kûran Taifesi'nin ve anın aşîreti büyüğü Muhammed Ali Hân ve onun oğlu Süleyman Hân ve anların abâd-ı ecdâdı oranın mülkü ve hâkimi idiler Zuhab ta Hânîkîn Köprüsü'ne kadar ve o havâliyi güft u gû mülk Devlet-i İran'dır ve hiç sened bundan artık olmaz ki hamîşe münazaasız o bir İran Devleti'nin tasarrufunda imiş ister kabl-ı musâlaha ister ba'de'l-musâlaha ve burada siz iki tuğralı berâtları sened olarak ibrâz etdiniz bu berâtları devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrları ve ümenâsı ru'yet ederler elbetde malûmları olacaktır ki bu berâtlar ne vaktin berâtıdır ve kangı asrındır ve İran'ın fetret ve inkılâbı o zaman ve hususuyla her kitâblarda ruznâmçe gibi yazılıpudur ve bu beratlar ne senede tahrîr olunupdur [75] ve o

zaman İran ne ahvâlde imiş ve Azerbaycan ile Irak serhaddinin ne hâlât-ı ihtîşâşları var imiş bir de bu sözü demek olur ve külli âlem bilür ki iki pâdişâh ki Şah Safiyy ve Sultân Murad Hân Rabî‘ merhûm ahidlerinden sonra İran’ın bu iki serhaddârini Devlet-i Âliyye-i Osmaniye tecavüz ve tasrîf eylediler mi eylemediler mi ve zaman-ı tasrifleri uzadı mı uzamadı mı bedîhidir bir memleket ki bu gayr-i hâk veya bi-hâk bir pâdişâhın taht-ı tasarrufuna geçsün ve zamandan dolayı olsun ve memleketin hâkimini tebdîl ve tağyîr eylesün sizin ifâde eylediğiniz hakimin nasbı içün verilecek fermân ve o berât ne hâldedir bir de Osman Paşa namını zikr etdiniz dört seneden ziyade veya eksik Zuhab’da hükûmet eylemiş nice olur ki anın zaman-ı kalîli mûteber sayılsun ve o zaman tûylu ki fermâyış eylediniz mûteber tutulmasun ve söylediniz ki muvâfık ahd ü şart Zuhab Sancağı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye’nindir o ahidnâme nerededir ki güneş gibi gösterilsün ki Devlet-i Âliyye-i İraniye Zuhab’ı hilâf-ı ahdi tasrîf eyliyübdür buna cevap çokdur her sözün bir uzun cevabı var ben ümenâ-yı devletim cânibinden sarîh-i izhâr eyledim ki Zuhab bâlâ re’s ve el-istihkâk ve muvafık-ı ahd ü şart şekk ü şübheden âri olarak İran Pâdişâhı’nın mülküdür pâdişâhlık hayşiyeti cihetiyle ve il-i Kur’anın gûr-hânesidir ve Kur’an Hakîmi’nin mülk-i mevrûsidir ve eğer gâhi âlem hâlât-ı inkılâbda serhaddâranî Devlet-i Âliyye’nin bi gayri hâkk zabt ve tasrifine düşmüş olsun o şehzâdeler ki ol vakitlerde anların tasrifine geçmiş idi malûmdur ol vakitleri sened-i sahîh tutmazım sened-i sahîh bunu tutar mı ki Erzurum Musâlahası’ndan bu ana değin Zuhab Devlet-i Âliyye-i İran’ın tasarrufunda imiş ve hâkimi dahi o devletden tâ’yîn olunmuşdur her ne kadar mükâleme-i tûl çeksin Zuhab’ı ve tevâbîini tekraren diyorum her cihetden şarten ve ahden ve mülkiyeten ve hâkken ve irsen İran Devleti’nin mülk-i sahîhi bilirüm ve bir kaç sûret-i nüvişte şu meclis-i resmiyede verdiğiniz devlete göndereceğim denmesine mukâbeleten berü taraftan ifâde-i vak’iânıza nazaran bu Zuhab Sancağı gân-ı İran Devleti’nin mülkü ve Kurân Hâkimleri’nin arâzisi mevrûsesinden oluyor müteveffa Şah İsmail Erdebîlî zamanında ve andan daha evvel İran Devleti’nin mülkü olup olmayacağına dâir bi-nice tebliğât iktizâ etmez asıl bizim mübahâsemiz Sultân Murad Rabî Hazretleri’nin ahidnâmesi tarihinden berüsü olduğundan ana itibârımız icâb eder şu ibrâz eylediğim iki kıt’a berât-ı âli üzerine bunlar Memâlik-i İraniyye’de zuhûra gelen şûriş-i inkılâbat vakitlerinde verilmiş olduklarından bahisle hükmü olmayacağı sûreti imâ olundu hâlbûki ol berâtların inkılâbat-ı mezkûreden dolayı hükmüne ednâ mertebe bir hâlel gelmeyeceği umûr-i bedîhiyyeden ise de farz-ı mahâl olarak tutalım ki şu beratların ifâdeniz vechile tarih i’tâsî münâsebetiyle pek de hükmü carî olmasun müteveffa Nadir Şah’ın zuhûr ve hükûmeti itirâz eylediğiniz asır ve zamandan sonra yani cennetmekân Sultân Mahmud Evvel Hazretleri’nin evân-ı saltanatlarında olup demincek ifâde eylediğim vechile sâir ba’zı mahâller [76] misillü

bu Zuhab Sancağı dahi Şâh müşârün-ileyh cânibinden zabt olunub iki üç sene sonra akd ve imza olunan mua'hade mantukunca taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslim olunması ve iki yüz yirmi altı tarihinde müteveffa Muhammed Ali Mirza tarafından istila kılınub bâ'de mûmâ-ileyh Süleyman Efendi'nin me'mûren Tahran'a gidüb avdet eyledikten sonra yine cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye i'tâ kılınması ve şu sûretini tarafınıza verdiğim Macdonald'ın Muhammara bahsinde dahi ifâde olunduğu vechîle taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye ve İran Devleti'ne taallûk ve münâsebeti olmayub tahkikât-ı sahihe ve malûmat-ı vâkî'âsını kaleme alarak İngiltere Devleti'nin pay-i tâhtı olan Londra'da otuz bir sene mukaddem tab' ve temsîl ettirmiş olduğu kitâbın üç mahâllinde bu Zuhab Sancağı Devlet-i Âliyye'nin mülk-i hakikisi olduğunu Devlet-i Âliyye ile İran Devleti beyrinde re's hudûd Girind Gediği idüğünü tasrîh ve beyân eylemesi ve livâ-i mezbûr Erzurum Musâlahası'ndan evvel İran Devleti'nin yed-i tasrifindedir diyerek ifâde etmişdiniz muâhede-i mezkûrenin şartında muharebeden mukaddem ve hengâm-ı muharebede Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den İran Devleti tasrifine geçmiş olan bi'l-cümle kal'a ve kasabat ve nevâhî ve arâzinin tâ'yîn olunan müddetde taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü terki meşrû olması şu Zuhab Sancağı emsâli misillü yani güzeran eden meclislerde esâmisi beyân olunan mahâller ile Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den olup İran Devleti cânibinden hilâf-ı ahd ü şart fuzûlî zabt istilâ kılınmasına bir delil-i kuvvi ve vâzıh değildir denildikten sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya hitâben geçenki meclisde ibrâz olunan atlas tercümesinde Memâlik-i İraniye'ye hudûd tâ'yîn olunmadığı Kolonel Daitzi tarafından ifâde olunmuşdı tekrar sûal ederim ki şu atlas tercümesinde hudûd-ı İraniye mâiyyeti midir değil midir denildikte o atlas tercümesinin ibrâz olunan mahâllinde şimâli tarafında yani Gürcistan cânibinde bir mikdâr mahâlden mâ-adâsına hudûd bağlanmamış olduğu mûmâ-ileyhima taraflarından ifâde olunduğunu müteâkib Mirza-yı mûmâ-ileyh ben dahi sûal ederim ki ol vakt bu atlas tercümesi hususunda ne söyledim ve ne sebeble ibrâz eyledim mazbatanızda olmak gerekdir dedikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima bu haritada hudûd tâ'yîn olunmuşdur dimeyüb ba'zı mahâllin esâmisi mersûmdur deyü ibrâz eyledim dediğiniz hatırımızdadır cevabını verdiklerinden sonra siz şu Zuhab meselesinde bâlâda beyân olunduğu vechile tarafımızdan yokdur îrâd-ı delâil-i kaviyye ve ikâme-i berâhin kat'îyye-i müselleme olunduğu hâlde bunlar semi' itibâr ile isga olunmuyarak tarafınızdan şu Zuhab Sancağı kadîm'il eyyâmdan berü İran Devleti'nin Memâliki'ndendir deyü iddia vuk'û bulmuş ve ahidnâmenin isbâtı zımnında irâe eylediğiniz *Cihân-nümâ*'nın ibâre-i nakıse ve müşevveşesi mukaddemce akd olunan meclislerde beyân kılınmış ve i'tâ ve ibrâz ettiğiniz atlas tercümesinde Devlet-i İraniye hudûdu tehdîd olunmadığı ma'lûm olduğundan başka devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrları câniblerinden dahi tasdîk ve itirâf olunmuş olup benim

ibrâz eylediğim sûret-i ahidnâme ve isbât-ı müddeâ‘ zımında üç cild kitâbdan irâe ve i‘tâ etdiğim mevâdd-ı ahdiye sehv ve sakâtatdan salim olduğu ve bunların ahkâm-ı meâllerini bâlâda zikr ü beyân [77] eylediğim vuk‘uâtı tasdîk etdiği ve bunun üzerine iş bu Zuhab Sancağı dahi emsâli misillü Devlet-i Âliyye’nin mülkü hakikisi ve sâmimisi olduğu akıl ve idrâkden zerre kadar behre-dâr olanlar indlerinde bedihi ve müsellemdir ve benim ityân ve beyân eylediğim bunca edille-i müselleme ve ibrâz etdiğim senedât-ı kaviyye müddeâ‘mı isbât etmeyüb de sizin hod-be-hod vakî olan iddianız ne vechile isbât-ı müddeâ‘ edebilür eğer şu dâvanızı tasdîk eder beyân olunacak vuk‘uât ve meydana çıkarılacak senedât var ise ibrâz ediniz bir kere bakalım demincek ifâde eylediğim vechile Osman Paşa’yı dahi meclise celb edeceğim denildiğinin üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyh kelâma ağâz ile şart-ı ahidnâme-i Erzurum’da bu Zuhab Sancağı’nı sâir kazalar ve yerler gibi dahîl etmek isterseniz ve bir mikdâr dahi harîcden delâil-i ikâme eylediniz ben anların birer birer cevabını vermeye hazır ve amâdeyim lâkin o ahidnâmenin akdinden çok zaman mürûr etmeyüb ki ahidnâme-i mefkûd olsun ve o ahidnâmeyi şâmil olan maddeler unutulmuş bulunsun devleteyn İslâm’ın ümenâsı bahsi bilürler ki o şartı nicedir öz takrir ve izhârınız üzere bu Zuhab yirmi altı senesinde ve daha sonra Muhammed Ali Mirza’nın zabt ve tasrifine geçmiş olub Muâhede-i Erzurum otuz sekizdedir bu fasîle-i zamandan malûm olur ki keyfiyyet-i şart ahidnâme nicedir ve bir de benden bu mecliste ibrâz etmek üzere sened istediniz her zi-şivârın yanında bu zaman-ı tevîlde Zuhab Devlet-i İraniya’nın tasrifindedir bundan güzel sened olamaz ve Kûran Hâkimleri ki hâl-i hiyandadırlar her yerde ki Muhammed Ali Mirza’yı zikr etdiniz niçün nâibu’l-saltanata merhûmun hâl-i tasarrufunu ve Muhammed Ali Mirza merhûmun oğulları ki Muhammed Hüseyin ve Tahmasb’ı Mirza’dır ki hiyandadır ve bunun gibi ki hâla Şâh İran’ın karındaşı Behram Mirza’yı niçün saymıyorsunuz ve bunun gibi mu‘temi’ d-düvele Menûçir Hân ki hâl-i hiyandadır ve bu sâ’atde ol havâliye Muhib Ali Hân’ın hakimi carîdir ve merhûm Muhammed Ali Mirza’dan evvel hatırıma gelen Feth Ali Hân Kaçar ve Muhammed Ali Hân Şebniyani Kaçar eğer Hevânin-i Zengiyeki emir-nizâm merhûmun tevâifindendir bunları ta‘addüt edemem bu safhaya sığmaz bes her sûretten bahis budur ki diyorum ve bundan ziyâde delil-i kuvvi bilmezim ki ber vechi şart ve ahd ve mülkiyet ve hâkkiyet ve varsiyet her ne tasavvur eyleyesiz Zuhab Devlet-i Âliyye-i İran’ın mülküdür ve bunu muhâkkak bilirüm ve bundan başka bir cevap dimezim denmesine mukâbeleten berü taraftan şimdiye kadar îrâd ü beyân eylediğim sözlerin ba meâl ve mezayasına kesb-i etlâ olunamadı veyahud tecahül olunarak hatır ve lisâna ne gelür ise o söylendi zira îrâd eylediğiniz kelimâtın hiç biri tebliğat-ı vak‘îrâma cevap olmadığı güneş gibi meydandadır şunu dahi sizden suâl ederim ki Erzurum Muâhede’si’nin şartındaki fikradan bahs eylediniz muradınız o şartda muharebeden evvel İran

Devleti tasarrufuna geçmiş Memâlik-i Devlet-i Âliye var mıdır yok mudur demek midir kangısı ise beyân eyleyiniz denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından bu suâlin cevabını aklıma gelen budur ki sûret-i sahih ahidnâme siz de ve me'mûr [78] mutavassıtalarda bulunur orada bu sûret var mı yok mu mukiddir eğer ben haricden diyemem bu kadar sened olmaz eğer diyemem vardır yine sened olamaz bes ebus[?] budur ki hâl-i zarûretde ahidnâmeye müracaat olunsun ve ben mükâlememi me'mûriyetimce tekmîl eyledim denmesine mukâbilin taraf-ı çakiriden iki def'a dermeyân eylediğim vechîle şu Zuhab Sancağı ahden ve şarten ve edille-i akliye ve vuk'uat-ı sabıka ve harekât vak'îâ ve ibrâz olunan senedât mucibince Devlet-i Âliyye'nin mülkü hakikisi olduğundan bunun tekrar isbâtına hacet yoğ ise de iki üç def'adır zikr-i sebkât eden Osman Paşa burada mevcûd olduğundan anı dahi şu meclise celb ederim keyfiyyet-i hâl bir kere de andan anlaşılsun denilerek paşa-yı mûmâ-ileyh celb ile taraf-ı bendegânemden suâle ibtidâr olunarak Zuhab Sancağı ne vakitden berü Bağdâd Eyâleti'ne mülhâk ve ne tarihten berü Devlet-i Âliyye'nin mülküdür denildikde paşa-yı mûmâ-ileyh cennetmekân Sultân Murad Hazretleri Bağdâd'ı feth etdikden sonra bu Zuhab'ı ecdâdımızdan Abdal Bey'e tevcih etmiştir Sultân Murad Hazretleri'nin ahdinden sonra müteveffa Nadir Şah ile vukû' bulan muharebeye kadar Zuhab İran Devleti tarafından zabt olundu mu hayır ne zabt olundu ve ne tasrîf kılındı Nadir Şah'ın muâhedeşi mucibince Zuhab Sancağı yine taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk kılındı mı Nadir Şah hengâmı muharebede ceddimiz Ahmed Bey'e Horasan'daki Kıl'at Kal'ası'na göndermiş ve Zuhab'ı garet ve talan etmiş bu keyfiyyet İran'da tanzîm ve zabt olunub meşhûr olan Dere-yi Dere-i Nadir'i ve Cihankeşa nâm Farisi tarihçiler de dahi mestûrdur ol vakitlerde Bağdâd Valisi meşhûr Ahmed Paşa Nadir Şah musalahasından sonra Zuhab Sancağı yine taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk olunarak Ahmed Paşa tarafından zabt olunduğu büyükden küçüğe nakl ve hikâye oluna gelüb bu keyfiyyetler Kürdistan'da ve İran ve Bağdâd'da Arabi ve Farisi olarak müteber olan kütüb ve tevârihinde mestûrdur kangı tarihte Muhammed Ali Mirza Zuhab'ı zabt eyledi iki yüz yirmi altı senesi şehr-i Şa'banı gurreşi tarihinde gelüb Zuhab'ı ve Süleymâniye ve Köy Sancakları'nı zabt eyledi Nadir Şah musalahasından sonra iş bu iki yüz yirmi altı tarihine gelinceye değin bu Zuhab Sancağı İran Devleti tarafından zabt kılındı mı hayır zabt olunmayub yalnız Şah İran Kerim Hân Zend bir kere Allah Kuli Hân ile asker gönderüb garet ve talan ettirmiş bu Zuhab Sancağı Muhammed Ali Mirza'nın takdîr-i müddet yedinde kaldı yirmi altı tarihinden otuz senesine değin dört yıl zîr tasrîfinde bulundu sonra taraf-ı Devlet-i Âliyye'den iki yüz otuz senesi şehr-i ramazan şerifinde ricâl-i Devlet-i Âliyye'den Süleyman Efendi gelüb Tahran'a gitdi Zuhab Sancağı'nı Devlet-i İraniyye'den red ettirdi ve benim karındaşım Hüseyin Bey dahi ol-vak İran'da mahbûs idi anı dahi tahlis eyledi ve şu red ve

tahlisten-sonra Bağdâd Valisi tarafından livâ-yı mezkûre kim nasb olundu ümem Mehmed Paşa nasb olundu cevabı verildiği evânında Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından Mehmed Paşa'yı evvel oraya kim nasb eyledi diye vakî olan sûale yirmi altı tarihinde Muhammed Ali Mirza Zuhab'ı zabt eyledikde bizler oranın [79] hanedân-ı kadîmeden olduğumuz ecelden zaminca celb ve te'mîn-i ahâli için Mirza-yı mûmâ-ileyh yine Mehmed Paşa'yı nasb ve ibkâ eyledi cevabı verildikten-sonra Süleyman Efendi livâ-yı mezbûru kurtardıktan sonra kim vali nasb olundu ol-vakt Bağdâd Valisi bulunan Sa'id Paşa Mehmed Paşa'yı yine ibkâ eyledi Mehmed Paşa Sa'id Paşa tarafından nasb olunduktan sonra kaç sene valilik etdi iki yüz otuz tarihinden otuz iki senesine kadar valilik etdi bu otuz iki tarihinde ne oldu tarih-i mezkûrda Muhammed Ali Mirza yine zabt edüb Mehmed Paşa'yı azl ile Kürdistan paşalarından ma'hûd-ı firâri Mahmud Paşa'nın emmizâdesi Süleyman Paşa'yı nasb eyledi bu Zuhab'ı otuz iki senesinden sonra Muhammed Ali Mirza fuzûli takdir-i müddet zabt eyledi iki yüz otuz dört tarihine kadar zabt edüb tarih-i mezkûrda Bağdâd Valisi bulunan Davud Paşa bu Zuhab'ı bana tevcîh ettiğinden ben dahi Bağdâd'dan askerle gitdim ve İranlu tarafından vali olan Aziz Paşa'yı kaçıırarak memleketi zabt etdim kaç sene hükûmet eylediniz otuz sekiz tarihine kadar hükûmet eyledim ba'dehu tarih-i mezkûrda Muhammed Ali Mirza'nın oğlu Muhammed Hüseyin Mirza Bağdâd Eyâleti mülhâkatından ba'zı mahâlleri harâb ve garet ederek gelüb yine Zuhab'ı cebren zabt eyledi ve Aziz Paşa'yı tekrar vali nasb etdi denildiği esnada cânib-i acizânemden Mirza ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhima hitâben şu ifâdat galiba Erzurum Muâhedesi'nin temessükleri verildikten-sonra Muhammed Hüseyin Mirza tarafından Mendelicin ve Cessan ve Bedre vesâir mahâllere olan hasarat oluyor denilüb ba'dehu Muhammed Hüseyin Mirza otuz sekiz senesinin kangı mâhında bu hasaratı ederek Zuhab'ı zabt ve istilâ eyledi otuz sekiz senesi zilhiccesinde gelüb zabt ettiğini bilirüm Erzurum Muâhedesi'nin ilânından sonra Zuhab Sancağı'nın taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk olunmasını Davud Paşa iddia eylemedi mi Davud Paşa ilân-ı muâhededen sonra mahsus me'mûrlar göndererek reddini iddia ve talep etmiş ise de vermediler ve bu Zuhab'ı Sultân Murad Rabî Hazretleri'nin muâhedelerinden şu gûna dek kangı devletin mülkü bilürsün Zuhab Sancağı ahd-i mezkûrdan şu ana kadar Devlet-i Âliyye'nin memâlik-i sahihesinden ve Bağdâd Eyâleti'nin mülhâkatından bilürüm ve bunun hudûdu cümleye malûmdur böyle şehâdet ederim cevabları mûmâ-ileyh Osman Paşa tarafından verildiğinin üzerine cânib-i bendegânemden şu Zuhab Sancağı kerren ve merren beyân eylediğim vechile Devlet-i Âliyye'nin mülkü hakikisi ve sahihi olduğu güneş gibi meydanda olduğundan ve buna bi-hâk şudur denilecek ve itirâz olunacak ve te'dîl ve tahrîf kılınacak zerre kadar mahâl kalmadığı bir sabi zi-şîâr indinde dahi muhâkkak ve sabit olacağından bunun dahi sâir îrâd ü beyân olunan mahâl-i malûme gibi ahden ve şartın taraf-ı

Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslîm olunmasını bi-hâk taleb ve iddia ederim ve sûret-i iddiam ashâb-ı dirâyet ve hakkâniyet indlerinde hakk'ıl-insâf takdîr olunacağından bunun üzerine her ne kadar îrâd-ı cevab ve sûal eyleseniz bu sözlerin tekrarını arz ve ima ile iktifâ eyledim denildiğinin üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyh dahi ben resmen sizden suâl ederim ki geçenki meclisde aşâyir ve aylatın [80] cevab-ı aherini bu meclisde îrâd edeceğinizi va'ad etmişdiniz denmesine mukâbeleten vak'îâ böyle olmuşdu lâkin bugünkü mübâhase ve mükâlememiz tûl u dirâz olduğundan ve ahşâm ezanına dahi tamam on dokuz dakika kaldığından vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle buna dâir cevab-ı aheri bundan sonra akd olunacak meclisde i'tâ ve beyân ederim denilerek terk-i mükâleme olunmuş idüğü rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ MÂH-I MUHARREM'İNİN ON YEDİNCİ VE
MÂH-I KANÛN-İ SANİ'NİN YİRMİ BEŞİNCİ SALI GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA
TAKÎ HÂN İLE VUKÛ'A GELEN MÜKÂLEME MAZBATASININ SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda Mirza-yı mûmâ-ileyh ile lede'l-mülâkat cânib-i bendegânemden vakî olan tahkikât ve malûmat-ı sahihe-i kemterânemin üzerine kelâma bed'en ve mübâşeretle mukaddemki meclisde îrâd ü beyân etdiğiniz aşâyir ve ekrâd ve eyâletin pek çoğu Devlet-i Âliyye teb'asından olması cihetiyle bunların icâb eden cevabını i'tâ ve beyân ederim demişdim iddia eylediğiniz aşâyirden Haydaranlu ve Sebîkî Aşîretleri haklarında Erzurum Muâhededesi'nin üçüncü maddesinde mûnderic olan ibâre-i ahdiye cümlemizin malûmu olduğuna ve bunlardan Haydaranlu Aşîreti'nin nısfından ziyâdesi ağaları Sultân Ağa ile beraber elli altı tarihine dek Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den olan Van tarafında kalmış idüğüne ve tarih-i mezkûrede yani Hafız Paşa'nın Erzurum Valiliği hengâmında bu Sultân Ağa vakî' olan töhmetine mebnî Erzurum'da hapis olunduktan-sonra ber takrîb hapisden kaçub İran'a firâr edüb muahheren ağa-yı merkûmun Van'da bulunan kendü hâne ve akrabası dahi eğerce İran'a gitmiş ise de iş bu aşîretin pek çoğu Van'da kalarak el-yevm ikâmet üzere bulunduğuna binâen iş bu Haydaranlu Aşîreti'nin bu fırkasından başka İran Memâlikine gidüb ba'dehu berüye gelmiş hânesi bulunduğu ve tebeyyün eylediği hâlde cânib-i İran'a gitmelerine bir vechile müdâhâle olunmayacağı ve zikr olunan Sebîkî Aşîreti'nin ağası Süleyman Ağa bundan birkaç sene mukaddem fevt oldukda aşîret-i mezkûre hânelerinin her biri bir tarafa perâkende ve perişan olmuş ve bunlardan Muş tarafında elli altmış kadar hâne olduğu rivayet kılınmış ise de bu hâneler dahi İran memâlikine gidüb sonradan avdet eylediği

mâlum olmadığından iş bu aşîretten selefi'z-zıkr Haydaranlu misillü Erzurum Mua'hâdesi tarihinden sonra İran memâlikine gidüb ba'dehu Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye avdet eylemiş hâne olduğu isbât kılındığı takdîrde bunu dahi cânib-i İran'a iâdelerine muvâfakat olunacağı ve gerek Haydaranlu ve gerek Sebîkî Aşîretleri'nden kendü rıza ve ihtiyârlarıyla Memleket-i İraniye'ye geçmek isteyenlere Erzurum Muâhadesi'nin ibâresi iktizâsınca cânib-i Devlet-i Âliyye'den mümânaat olunmayacağı bi-ıştibâhdır ve iddia olunan Celâlî Tâifesi'nin bir mikdârı Makû'de ve bir mikdârı Bâyezîd Sancağı'na mülhâk Ağrı Dağı eteğinde olan mağaralarda ve birazı Rusya Devleti memâlikinden olan Revan tarafında olmak hasebiyle bunlar kangı devlete aid olmak iktizâ edeceği bundan böyle tâ'yin [81] ve tebeyyün eylediği hâlde iktizâsı icrâ olunur Hemadanlu Aşîreti'nin bir mikdârı Kars'a tabî Şurehgel ve Kağızman kazaları dâhîlinde ve bir mikdârı-dahi Revan'da olmak ve iş bu aşîret-i mine'l-kâdim Zilanlu Aşîreti'ne tabî' olup el hâlât u hâzihi aşîret-i mezkûre mâiyyetinde bulunmak hasebiyle bunun dahi Zilanlu'ya tabî olması ve mine'l-kâdim Devlet-i Âliyye teb'asından bulunması cihetiyle İran Devleti tarafına redd-i iktizâ etmeyecektir Cenuki Aşîreti Devlet-i Âliyye ile Rusya Devleti beyninde kırk üç senesi vuk'u-bulan muharebede müsâferet tarîkiyle ibrâz-ı azimet ve çok geçmeksizin avdet edüb muahheren bu aşîretin içinden ba'zıları yine Memâlik-i İraniyan'a gidüb gelmişler ise de bunlar mine'l-kâdim Kars Eyâleti'nin yerlü ve yurdlu aşîretinden ve Devlet-i Âliyye'nin teb'a-i sahihesinden olduğu cihetle bu aşîret hakkında dahi İran Devleti tarafından bi-hâk iddia olunamayacağı derkârdır Tekûri Aşîreti'nin bir mikdârı Osman Nuri Paşa'nın Erzurum Valiliği hengâmında İran'a gitmiş ve kusuru dahi şimdiki Erzurum Müşiri Kamili Paşa marifetiyle İran Devleti tarafına gönderilmiş ve bu aşîretin kâmilten iâdelerinden dolayı Erzurum'da mukîm İran Şehbenderi Ağa Hüseyin tarafından teşekkür olunmuş ve ba'dehu Hân Mahmud hadisesinin vuk'uunda iş bu red olunan aşîretten bir takımı Salmas Hakimi Yahya Hân marifetiyle Hân-ı Mahmud'a li-ecl-i iâne gönderilerek esna-yı muharebede bunların yetmiş seksen neferi bu tarafa dehâlet eylediği hâlde yine İran'a iâde kılınmış olup eğerce bunlardan köşede bucakda kalmış bulunur ise bâde'l-isbât cânib-i İran'a red olunur Şemsekî Aşîreti ezman-kâdim Milân tevâibinden ve Van aşâyirinden elli altmış hânedan ibâret olarak bir kaç kere İran'a gidüb gelmişler ise de el hâlât u hazîhi aşîreti mezkûrenin bir mikdârı Hakkârî Bey'i Nurullah Bey'in yanında ve kusuru Memâlik-i İraniyye'de olduğu ve bunlar Devlet-i Âliyye'nin teb'â-i sahihesinden idüğü muhakkak olmağla bu aşîretin Memleket-i İraniyye'de olanlarının dahi cânib-i Devlet-i Âliyye'ye verilmesi lazım gelür Şekîfti Aşîreti kezâlik Milân mülhâkatından ve Van aşâyirinden bin üç yüz hâne mikdârı olup aşîret-i mezkûrenin el hâlât u hazîhi üç yüz hânesi Hakkârî Kal'alarından Elbâk tarafında ve bin hânesi İran Devleti cânibinden hilâf-ı ahd ü şart

ve zabt ve istilâ olunan Somay ve Beravdust Kazaları'nda olmak hasebiyle iş bu aşîretin dahi zikr olunan kazalar ile beraber ber-muktezâ-yı ahd ü şart taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslîmi icâb eder Mifri Aşîreti kezâlik mine'l-kâdim Milân mülhâkatından ve Van aşâyirinden olarak bir iki kere İran'a gidüb gelmişler ise de gçen sene yine Van'a gelüb ikâmet eylediklerinden ve bunların dahi teb'a-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olduklarından nâşî İran Devleti tarafına redd-i iktizâ etmez Kara Beyâk Tâ'ifesi iş bu tâ'ifenin bir mikdârı Ayrımlu Tâ'ifesi olarak bunlar fi'l-usûl Bozadan tarafından gelüb bir mikdârı Gemri ve Revan ve bir mikdârı Kars'a tabî Şurehgel Kazası'nda iskân etmiş ve bu tâ'ifenin içine [82] Tiflis ve Gürcistan taraflarından seniye-i vafireden berü gelmiş olan Bozcalı Tâ'ifesi dahi karışmış ve kusur kalan Kara Bayak ve Ayrımlu Tâ'ifeleri Rusya Devleti Revan'ı istilâ eylediği zaman zikr olunan Şurehgel Kazası'na gelmiş ve bunun üzerine birkaç sene murûrundan sonra iki yüz kırk dört tarihinde yani hengâm-ı seferde devlet-i müşârün-ileyh Kars taraflarını istilâ eyledikde bunlar dahi sâir ahâli misillü şuraya buraya ve ba'zıları dahi Memâlik-i İraniye'ye müteferrik ve perâkende olarak gitmiş ve birkaç ay zarfında cümlesi tekrar Revan'a azimet eylemiş ve bunlar Revan'da bir müddetcik ikâmetden- sonra yine Şurehgel Kazası'na gelerek orada tevkîn ve temekkün etmiş olmağla eğer şu Kara Beyâk ve Ayrımlu Aşîretleri iddia olunmak iktizâ eylese Rusya Devleti tarafından olunmak lazım geleceğine ve böyle bir iddia vuk'u-bulmak icâb etse dahi Edirne Muâhedesi mucibince teb'a-i Devlet-i Âliyye ile Rusya Devleti teba'sı haklarında meşrût olan müddetin inkızâsında bunlar Şurehgel Kazası'nda ikâmet üzere bulunduklarına binâen bu Kara Beyâk ve Ayrımlu hakkında İran Devleti'nin bir cihetle iddiaya selâhiyeti olmayacağı ve müddet-i mezkûrenin ol vechile inkızâsına binâen bu aşîretler şimdiye kadar Rusya Devleti tarafından dahi kâle alınmamış idüğü emr-i bedîhiyyeden olub bunlara mukaddemce gönderilen me'mûrinin üzerine Kamili Paşa tarafına ol-vakt tevârüd etmiş olan arz-ı mahzârın birer kıt'a sûretlerini size ve devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları dostlarımıza i'tâ ederim tafsîl-i keyfiyyet iş bu mahzâr meâlinden dahi malûm olacağı derkârdır denilerek zikr olunan sûretler mirza ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhime i'tâ olundukdan-sonra iddia olunan Meylanlû Aşîreti Sultân Murad Rabî Hazretleri Bağdâd'ı aldıktan ve hayli zaman mürûr ettikten sonra bâlâda zikr olunan Haydaranlu ve Şemsekî Mekkî Tâ'ifeleri'yle Diyarbekir'de kâin Millu Aşîreti'nden ayrılarak meşhûr Hakimzâde Ali Paşa merhûmun Revan Seraskerliği evânında mâiyetinde istihdâm olunan Van Valisi Timur Paşa ile beraber gelüb Van Eyâleti'nde iskân eylediklerinden ve iş bu Miylânlu Aşîreti'nin otuz altı tarihine kadar yani hengâm-ı sefire değin İran'a gittiğinin vukû' olmayub tarih-i mezkûrede İran Memâlik-i ne giderek el-yevm ol-tarafda anlatmakda olduklarından ve bunun dahi teb'â-i kâdîme-i Devlet-i Âliyye'den olduğu bi-iştibâh olduğundan bu Miylânlu

Aşîreti'nin dahi İran Devleti cânibinden taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd-i iktizâ eder evvelki meclisde ifâde ü beyân eylediğim Felâhiye ve civârında iskân etdirilen Ka'b Aşîreti'nin bir fırkasıyla Hevinde[?] taraflarında ikâmet üzere olan El-Ârus Aşîreti ve İbrahim Hancı Aşîreti ve Ca'f Aşîreti ve Hemdevund ve Belbas Aşîreti'nden Menkur Tâ'ifesi ve Ca'f Aşîreti'nin Hâkimi Muhammed Bey ve Menkur Tâ'ifesi'nin Ağası Babür Ağa ile ma'hûd firâri Mehmed Paşa'nın ve bâlâda beyân olunduğu vechile havâli-yi Şarkîyyede kâin Memâlik-i İraniyye'de bulunan Şemsîkî ve Miylânlu Aşîretleri'yle Hakkârî Sancağı mülhâkatından ber mucib-i ahd reddi iddia olunan Somay Beravdust Kal'a ve Nahiyesi'nde ikâmet üzere olan Şikifti Aşîreti'nin [83] teb'a-i Devlet-i Âliyye'den olmaları cihetiyle bunların cânib-i Devlet-i Âliyye'ye tamâmen redd ü i'tâsını ve bunlardan başka gerek aylat ve ekrâddan olsun ve gerek sâir tâ'ifeden bulunsun Saltanat-ı Seniyye teb'asından olub bir takrîb Memâlik-i İraniyye'ye gitmiş bulunur ise anlar dahi bâde'l-tahakkûk redd ü teslîmini taleb ve iddia ederim hülâsa-i kelâm şu Erzurum Muâhede'si'nin vuk'uât-ı sabıka cihetiyle her bir madde-i münderecesi ahkâmının icrâsına bir cihetle mecburiyet yoğ-ise de matbû' efham olan Devlet-i Âliyye aşâyış ve istirâhat abâd-ı kaziyyesini ve ahiddârlığı evvel ve aher iltizâm buyurmuş olduğundan ve iddia eylediğiniz aşâyirin bâlâda beyân olunduğu vechile ekserisi Saltanat-ı Seniyye aşâyir ve teb'asından olmak cihetiyle bunların tarafınızdan iddiasına bir cihetle hâkk-ı selâhiyet olmayub bir mikdârının ise keyfiyet-i tabîiyetleri henüz tebeyyün etmediğinden arâzi meselesinde mühendislerin sûret-i me'mûriyetleri îrâd ü beyân olunduğu misillü ba'de'l-musâlaha Devlet-i Âliyye ve İran Devleti câniblerinden ve muvafâkat olunduğu hâlde mutavassita olan İngiltere ve Rusya Devletleri taraflarından birer zât me'mûr ve ta'yîn kılınarak iş bu zâtlar iddia eylediğiniz aşâyirden bilhassa dahil-i muâhede olan Haydaranlı ve Sebkîlî Aşîretleri Cilâlî Tâ'ifesi'nin içlerine gidüb iş bu Haydaranlı ve Sebkîlî Aşîretleri'nden Memâlik-i İraniyye'ye gidüb gelmiş olanlar olduğu tebeyyün ve tahâkkûk eylediği veyahud bunlardan kendü rıza ve ihtiyârlarıyla Memâlik-i İraniye'ye gitmek isteyenleri olduğu ve zikr olunan Cilâlî Tâ'ifesi İran aşâyirinden idüğü isbât kılındığı ve marû'l-beyân Tekûri Aşîreti'nden köşede bucakda gizlenmiş aşîret hânesi bulunduğu hâlde ta'yîn olunacak bir müddet zarfında İran Devleti tarafına redd ü teslîm olunmak ve şu kadar ki bâlâda beyân olunduğu vechile Ka'b Aşîreti'nin bir fırkası ve El-Arûs Aşîreti Şah İran müteveffa Kerim Hân Zend zamanından-berü İran Memâlik-i'nde hilâf-ı ahd ü şart tevkîf olduğundan gerek bu aşîretlerin ve gerek bâlâda beyân eylediğim Miylânlu Şikifti ve Şemsekî vesâir aşâyir ve eşhâsın ol emirde taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye tamâmen redd ü teslîmleri icrâ olunduktan sonra İran Devleti tarafına redd-i iktizâ edecek aşâyirin teslîmi icrâ kılınmak sûretinden başka bu maddenin semt-i suhûleti olmayacağı umûr-i bedihiyyeden olduğundan bu husûsun bu vechile

icrâsı icâb-ı hâldendir bu aşîretlerin İran Devleti memâlik ve ahâlisine olan taaddîleri sizin malûmunuz olacağı misillü Devlet-i Âliyye hudûdunda kâin memâlik ve teb'a-i Devlet-i Âliyye'ye eyledikleri hasarat ve cefa ve eziyet hudûd-ı efzûn olduğu malûmum olmağla bundan böyle hudûdun asâyişi ve tarafeyn teb'a ve ahâlisininistirâhat ve aramışlerini mûcib olacak sûretde iş bu aşâyir ve ekrâdın hüsn-i zabt ve rabtı zımnında bir usûl-i cedide-i kaviyyenin bi'l-müzâkere tesîs ve kararına me'mûriyet ve me'zûniyetiniz var mı şurasını sizden resmen sûal ederim denilmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh aşâyir ve aylat maddesi hukûk-ı sabite-i Devlet-i İraniyye'nin bir maddesi idi ben geçenki meclislerde me'mûriyetim hasebiyle muvâfık [84] ahd ü şart olarak iddia etdim ki mazbatalarda muharrerdir umûm-ı firârinin ve amme-i firâri ki şehzâdeler idi ve aşâyir ve aylatı bir mikdârı ki firâren Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin toprağındadırlar terk ü reddini sizden istedim bu meclis ki on beşinci meclisdir özümün metâlibe eylediğim aşâyiri vermediğinizden mâ-adâ o bir cûzi ki Devlet-i Âliyye-i İran'ın toprağında kalur anları dahi istiyorsunuz öz ilmime ve zannıma göre bu cedîd iddiâlar ümenâ-yı Devlet-i İran'ın kulaklarına değmeyüpdür Haydaranlu ve Sebkîlî Tâ'îfeleri'ni ve Erzurum Ahidnâme-i mübarekesinin faslını zikr eylediğiniz bedîhidir bu iki tâ'îfenin üzerine ahidnâmede bir kayd olunmuş olsun nice ki redd-i firâri maddesi gibi bu da bir hükümdedir evvelâ Haydaranlu ahidnâme-i mezkûr akdinden sonra eğerce bunlar ced be ced Dünbülü Tâ'îfesi'nin on sekiz oymağından yani fırkasından sayılır ve bunlar ced be ced İran eyâletidir ve kur-hâneleri mevcûddur ismini beyân eylediğiniz Sultân Ağa İran'a geldikten sonra bu aşîretin bir mikdârı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye toprağına geçüb o vakitden-berü bu tarafda kalupdur Sebkîlî Aşîreti Ağası Süleyman Ağa ile Cihangir Mirza'nın hükûmeti evâilinde külli tâifeyi Sebkîlî Hoy toprağına geldiler ve Karye-i Yezidkân ve anın toprağında nâibü'l-saltanatına merhûmun hükmüyle iki üç sene kışladılar Süleyman Ağa'nın vefâtına dek Sebîkî Tâ'îfesi birlikde idi o vefât eyledikten-sonra oğulları aşîret-i mezkûreyi idâre edemediklerinden Devlet-i Âliyye toprağına dağıldılar anın oğulları ki hâlâ İran Devleti'nin hizmetkârlarıdır aşâyirin reddinde nerede ve kangı toprağındadır bir hâneye kadar aşîret-i mezkûreyi bilürler Cilâlî denilen tâ'îfe üç kısım değildir yani üç mahâlde ikâmet üzere değildirler asıl bunların kışlakları İran memâlikinden Ak Göl ve Karasu kenarıdır bunun bir mikdârı Rusya'da kalupdur bâkiyesinin kışlakları Ak Göl toprağında olupdur her ne vakit onlar beş hânedan yüz hâneye kadar Bâyezîd ve Kars toprağına gelüpdürler anın içün Azerbaycan sahib-i ihtiyârı Erzurum Valisi bulunan zâta heman sâ'at yazub ve tutub gerüye red eyleyüblerdir hatta Esad Paşa'nın Erzurum Valiliği'nde Cihangir Mirza'dan havklarından aşîret-i mezkûre bu tarafa geçdiler ve o külli kafikeyi nehb ü garet eylediler ki o mal-ı menhûbenin keyfiyyetini ümenâ-yı Devlet-i

Âliyye-i Osmaniye ve ümenâyı serhaddârani ve Devlet-i Rus çok güzel bilürler ki o malı ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i İran'a istiyorlardı o vakit dimediler ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin Celâlî adlu aşîreti vardır İran Devleti'nin emir nizâmı bu Celâlî Tâ'ifesi'nin te'dîbine me'mûr oldu Hafız Paşa ol-vakt Erzurum Valisi idi Bâyezîd'e bir mikdâr asker ve tob gönderdiler ki bu Celâlî Aşîreti'nden bu tarafa geçerler ise emir nizâma teslim eyleyeler ve böyle dahi oldu Hemadanlu Aşîreti ister Zilan cûzî olsun ya olmasun Devlet-i Âliyye-i İran'ın ru'yeti ve bi-taraf anın teba'sıdır ve eğer bu tâ'ifenin bir mikdârı hâlâ Revan'da olması Devlet-i Âliyye-i Osmaniyye'nin saffiyetine delâlet eylemez [85] Bunlar ağası Ali Rıza ve Kurd Ağa ki İran'da ma'ruf ve meşhûr idiler ve anların süvârîlerinin celâdetleri İran Devleti'nin ordularında meşhûr ve malûm idi Zilanlı Aşîreti dahi Hemadanlu gibi İran Devleti'nin ordularında çok hizmet eylediler ve bu aşîretin ağası Hüseyin Ağa'nın İran Şahı Hazretleri'nden verilmiş güzel nişanları ve kılıçları vardır bu Zilanlu Aşîreti zikr-i güzêrân eden Celâlî Tâ'ifesi'yle beraber evvel Kurban'ı urdular ol-vakt Erzurum Valisi Esad Paşa bu emvâl-i menhûbeden dolayı kâğıd yazub bu Zilanlu'yu celb ederek müsafereti sakladı inkizâyı müddetten sonra kendisini ve aşîretini red edüb İran'a geldiler hamîşe Devlet-i İran'ın öz kulluğunda idi elli yedi veya sekiz senelerinde sahib-i ihtiyâr Şehzâde Behmeş Mirza Azerbaycan'a geldi Hüseyin Ağa'ya resm-i şive-i hidmetkârı gerek idi ki Tebriz'e gidüb şehzâdeyi ziyaret edipdi eylemedi ol evânda nizâm-ı askeri kaymakamlarından Hamid Bey adlu biri İran toprağına gidüb Hüseyin Ağa'yı aşîretiyle tahrik eyledi ve bir takım vaa'd ile bu tarafa götürdü ol vakitten berü kalupdur bir de Şikifti ve Mikri Aşîretleri'ni ikisi bir tâ'ifedir dediniz Şikifti ve Mikri'nin cümlesi teb'a-i Devlet-i İraniyye'dir ve o günkü ahd bağlanub ta bu sâ'ate dek sarîh diyorum ümenâ-yı Devlet-i İran'ın ve Azerbaycan hükümdarlarının kulağına değmiyupdur ki o tâ'ifeyi İran Devleti'nden mâ-adâsının hidmetkârı ve raiyyeti bilsünler o Şikiftiy ve Mikri'nin zikri ve Meylan ve Tekûri ki geçenki mazbatalarda zikr olundu gûmanım yokdur ki İran Devleti'nin hidmetkârı ve ru'yetidir geçenki meclisde siz Molla Muhammed Mekari namında biri cânibinden bir sûret verdiniz ve bir de ben Erzurum'da olduğum müddetçe hâlife Kuli han Ayrımlu'nun serkât olunan esbalarına dâir Erzurum Müşiri Kamili Paşa'nın rakımelerinde olan cevabda anların İran ru'yetinden oldukları tasrîh olunupdur beis-i malûm bu kâğıtlardan sonra Şikifti iddia olunmuşdur bundan sonra temeyyüz serhad için bir mikdârı aşâyirin zikri olunsun veyahud anların bir cûzi-i firâileri bu tarafda olsun anlar dahi bu hâlinde mi olacak dedikden-sonra evrâk-ı mezkûreyi ba'de'l-ibrâzına kelâma ağâz ile Ayrımlu ve Kara Beyâk İran Devleti'nin güft ü gûsuz ve şekk ü şübheden âri rû'yetidir ve gün gibi anların ru'yetliğı İran'a malûmdur ve inkâr yeri yokdur Kara Beyâk ve Ayrımlu'nun âvî ve paldarı yani elbisesi ve lisâmı ve isimleri

aşikâr bir madde ki İran ru'yetidir ve önünden kaçub bu tarafa geldiler paldarlarını değışmediler ve güman yokdur ki değışmesünler ve bir mikdâr harîc maddeler ki mutâla'a sûretinden malûm olsun böyle ki tecahûlden yazdılar ki bundan akdem Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'den fermân sadr olmuş-di ki biz İran'a gidelim ister anlar böyle şeyleri yazsunlar ve yazmasunlar onların ağaları ki İran'dan anları götürmek için gelmişdi Erzurum'dan buyuruldu olupdurlar böyle sarîh yazıyorlar ki Hazret Kuli-Hân ile Korkmaz Hân ikisi gelmişdiler ve çok adam anların yanına birikmişdi göçmek için aherde perişan oldular [86] o arzı mahzarın vâhi-yi delillerine bak ki ne yazıyorlar bizim aslımız Bozok'dan gelmiştir yüz yaşında olan adamlarını yola bırakmış olsun Bozok nerededir bilmezler ve külli Bozok'da Mersil adlı bu kadar ki o mahzarda yazıyorlar isimleri mahzardan malûm olur ve Ayrımlu ile Kara Beyâk avâmı o mahzarda olan elfâzı bilmezler ki yazsunlar bir de Zilanlu Hüseyin Ağa şukkasında yazıyor benim aslım Diyarbekir'den gelmedir ve bize orada Köseoğulları derler ve bizim orada değirmenimiz vardır bu deliller ile bu sözler ile Zilan ve Ayrımlu ve Kara Beyâk İran'ın reâyalığına butlân vermez çok olupdur ki bu Ayrımlu'ya ve Kara Beyâk Tâ'ifesi'ne göçmek için buyuruldu verdiler ve ama Bâyezîd'da geldiklerinde yine avdet ettirdiler ifâde eylediniz ki bunların içine Bozcalı Tâ'ifesi Tiflis ve Gürcistan'dan gelüpdür ben böyle bilirüm o mahâllerde sabıken vela hakken Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin bir hakkı yoğ idi ve şimdi dahi bu kadar İran Devleti'nin raiyyetini o sened ile saklasunlar Ayramlu'nun ağaları Hâlife Kuli Hân Hazret Kuli Hân ve bunun gibi eşhâs olub bu sâ'at İran'dadır ve Kara Beyâk Ağaları Takî Hân evlâdı dahi cümleten İran'dadır Cenûki Tâ'ifesi Zilan Aşîreti'nin bir Tâ'ifesi'dir ve İran'ın hakkı raiyyetidir ve Cenûki hâmişe Hüseyin Ağa'ya mülhâk idi bu sâ'atte dahi Cenûki Zilan'ın içindedir ve bu aşîreti dahi Zilanlu'yu tahrîk eden Kaymakam Hamid Bey tahrîk ile Kars'a gönderdi bu dahi İran teb'asıdır Şemsekî İran'ın mâliyat verir ru'yetidir ve vergüsü ma'lûmdur bu Şemseki ve zikri geçen aşâyir ve aylat her ne ki ifâde olunupdur ahden şartın hakken arsen İran'ın has ve maslahı ru'yetidir ve ben öz me'mûriyetim üzere bu yakında mukîd-i me'mûriyetimce bunların sizden evvelâ terk ve redlerini isterim bi-tahsîs Zilan ve Hüseyin Ağa ve cûzevi tâ'ifelerini ki Tahran'da yazıyorlar ki bunlar serhadda hırsız eyleyublar eğer ahde vefa ve hakkı icrâ edüb verir iseniz anları ahd-i karîbde İran'a göçürür ve gönderirim ve eğer ta'vîk ve te'hîr eyler iseniz ve her ne cevap verir iseniz elbette Tahran'a yazarım ve bu haklar ki ben istedim böyle bilirüm Ka'b Aşîreti ve Menkûr Tâ'ifesi gibi değil anları bunlara mukâbil tutsunlar cümle âlem bilür ki İran'ın Arabistan'da bir hakimi oturur ve Allah bilür bu Arab'ın Ka'b'ı Havize'nin Ka'b'ı ne vakitte İran'a gelüpdür ve siz ifâde eylediniz ki bu Ka'b Aşîreti'nin bir fırkası Kerim Hân Zend zamanında gidüb kalmışdır niçün bunları şimdiye kadar iddia etmediler ve Menkûr

Tâ'ifesi'nin Savucbulak'da ismine Tilyen Menkûr [?] derler ve hiç kitâbda murûr-ı eyyâm ile bu kadar ve hiç kimesnenin hatırına gelmeyüpdür bu yer bunların adıyla mersûm olupdur ve eğer bu aşâyir maddesi çok tûlânî oldu böyle her meclisde demişim ıstılâhımda ve ibârâtımda bir madde malûm olmasun sûal etdiniz siz ifâde eylediniz ki bundan böyle hudûdun asâyişini ve tarafeyn teba' ve ahâlisinin istirâhatini mûcib olacak sûretde iş bu aşâyirin zabt ve rabtı içün bir usûl-ı cedide-i kaviyyenin ihtiyârına ve bi'l-müzâkere karârına me'mûriyet ve me'zûniyetim var mı benim cevabım Devlet-i Âliyye-i İran ümenâsından me'mûren hakken budur ki [87] evvelâ cemî' eyâlet ve aşâyir ki İran Devleti'nin vardır bir hâneye kadar terk ve reddini isterim ve bunların cümlesi red olundukdan- sonra siz ister iseniz ki bir karar-ı cedîd serhadde vaz' olunsun benim me'zûniyet ve me'mûriyetim var ki tarafeynin ru'yeti ve hudûdun asâyişi hakkında bir karar verilsün dimesine mukâbeleten taraf-ı acizânemden böyle hikâyet zaafiye ve kuru iddia ile bu aşîretler Devlet-i İraniyye'nin olmak iktizâ etmez ve olamaz bir kere Celâli ve Zilanlu Aşîretleri'ni hem İran Devleti'nin teba'sıdır dediğiniz ve hem de İranlu'nun iddia ettiği emvâl-ı menhûbeden dolayı Esad Paşa'ya teslîm eylediğiniz ifâde etdiniz eğer bu aşîretler İran Devleti'nin ise niçün emvâl-i menhûbenin tahsîli zımnında Esad Paşa'ya verdiniz siz tahsîl etmediniz şu ifâdenizde olan karışıklık ve tenâkuz cihetiyle mezkûr aşîretler kangı tarafın olduğunu üç yaşında bir çocuk bile fark eder Şikifî Aşîreti'nin İran Devleti aşîretinden denilerek Kâmili Paşa'nın şukkalarında ve Molla Muhammed Bey takrîrinde iş'âr olunması bu aşîret ve emsâlinin İran Devleti'nin memâlikinde bulunmasından na'sıdır bu Şikifti Aşîreti'ni zikr olunan Somay ve Beravdust Kazaları'yla beraber resmen iddia eylediğim dahi malûmdur siz hengâm-ı seferde Rusya Devleti tarafından zabt olunub sonra Edirne Muâhedeşi mantukunca taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk olunan Kars Eyâleti'ni sâir malûmu'l-esâmi mahâller ile beraber *Cihân-nümâ*'nın ibâre-i nakise ve müşevveşesini sened ittihâz ederek İran Devleti'nindir deyü iddia etdikde şimdi bu aşîretin İran Devleti'nin deyü yazılmasını ser-rişte iddia eylemeniz doğrusu ta'cîb ve hayreti mucib bir keyfiyyetdir hûlasâ-i kelâm redd ü firâri şartı müteveffa Nadir Şah zamanından berü carî olduğuna ve Erzurum Muâhedeşi'nde hengâm-ı seferde tarafeyn memâlikine geçmiş olanların kalmalarına dâir bir gûna ibâre-i ahdiye olmadığına ve redd-i firâri şartını yalnız Devlet-i Âliyye icrâya tâhhiid etmediğine ve Devlet-i Âliyye aşâyiri vuk'û bulan seferlerde vesâir vaktlerde İran memâlikine gitdikçe ber mucib-i ahd-i İran Devleti tarafından red olunmayub bunlar tekrar bu tarafa geldiklerinde bizim aşîretimizdir deyü iddia kılınmakda idüğü rûtbe-i bedâhetde bulunduğuna binâen müşârün-ileyh Nadir Şah cenâbları musâlahasinden şu vakte dek İran Devleti memâlikinde kalmış olan aşâyir ve ekrâd teba'-i sâirenin ber muktezâ-yı ahd ü şart redd ü teslîmini bi-hâk iddia ve taleb ederim bunların içlerinde İran Devleti memâlikinden

berüye gelüb de sehve mebnî öte tarafa gitmesine me'mûrin-i taraflarından muvafâkat olunmuş aşâyir olduğu hâlde ahd ü şart iktizâsınca bunların dahi reddini isterim bundan akdem ifâde eylediğim vechîle iş bu aşâyirin layıkıyla fark ve temeyyüzü ba'de'l-musâlaha ta'yîn olunacak zevât-ı malûme ile hâsıl olacağı ve zaten ve şahsen nez' dahi külliye katî kılınacağı umûr-i bedîhiyyeden olmağla bu maddenin bu vechile icrâsı icâb-ı hâldendir metbu' efham olan Devlet-i Âliyye'nin Allah'ül-hamd diğer devletin teba'sına ve ahâliye ve aşâyir ve ekrâdına ihtiyacı olmadığı misillü kendi ahâli ve teb'asının bir neferinden dahi vazgeçmeyeceği kazaya-yı müsellemedendir işte şu ifâde ve beyân eylediğim vechile bu aşâyirin zâtca ve şahısca pervezi yani ilişkisinin [88] münaza'a-yı atıyyeyi müstelzim olmamak üzere külliye def' ü ref' ba'de'l-musâlaha ta'yîn olunacak me'mûrin-i ile hâsıl olacağından ve bu ise akd olunacak muâhede-i cedîdenin bir madde-i mahsûsası demek idüğünden bu aşîretlerin fark ve temeyyüzü bu vechile olmak iktizâ eder ve buna dâir vakî' olan ifâdem ifâdat-ı ahire olmağla bu hususa dâir tarafımızdan artık îrâd-ı sûal ve cevap olunmak lazım gelemes şü kadar ki hudûdun asâyiş ve teba' ve ahâlisinin istirâhatı zımnında iş bu aşîretlerin sûret-i hüsn-i zabt ve rabtına ve iskân ve ikâmesine dâir memûriyet ve me'zûniyetiniz var ise bunun müzâkeresine girişirim dimesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh ben bir kere aşâyir ve aylatın reddini hâkken sûal ederim ki aşâyiri red eylersiniz ve red olunduktan sonra aşâyirin zabt ve rabtını sûal eylerseniz ba bâlâda verdiğiniz cevap ile bu aşâyiri tevkîf eder misiniz denmesine mukâbeleten bu babda lazım gelen cevap şimdi verildi denildikten-sonra tekrar Mirza-yı mûmâ-ileyhima tarafından sizin sûalinizin cevabı bu aşâyirin cümlesini eğer versünler ve Hoy hükümdarına teslîm olunsun o aşâyirin mahâl-i tevkîfine meclis-i resmiyyede girişirim ve her bir aşâyire resmen memhur kâğıd versünler ve vaade teslîmi muşahhas olunduktan sonra anın mahâl-i tevkîfini ifâde ve müzâkere ederim cevap-ı aheri ifâde etdiniz aşâyir maddesinden harîc ahâli-yi serhadin asayışı için İngiltere Sefârethânesi'nin bu defa gelen çabalarıyla Kolonel Williams'dan Sadr-ı Devlet-i İran'ın birer rakımesini ahz eylemişim belki sûreti me'mûrin-i mutavassıtalarda dahi olsun lâkin yarın bir sûretini me'mûrin-i mutavassıtalara dâhi gönderirim ona nazar olunduktan-sonra gelecek meclisde her ne iktizâ eylesün asâyiş ru'yet-i tarafeyn için cevabına ve kararına hazırım denilmiş ve gelecek Çiharşenbe günü yine bir meclis akdine karar verilerek terk-i mübâhase kılınmış idüğü rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ MUHARREM'İNİN YİRMİ BEŞİNCİ VE
MÂH-I ŞUBAT'IN İKİNCİ ÇİHARŞENBE GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN
İLE AKD OLUNAN MECLİS-İ MÜKÂLEME MAZBATASININ AYNIDİR**

Yevm-i mezkûrda lede'l-mülâkat biraz afâki müsâhabetden sonra taraf-ı çâkerânemden Mirza-yı mûmâ-ileyhe hitâben siz geçenki meclisin aherinde ekrâd ve aşâyir tarafının hüsn-i zabt ve rabtı ve sûret-i ikâme ve iskânları zımnında bir usûl-ı kaviyyenin vaz'ı ve tesis-i müzâkeresine mübaşeret edüb etmeyeceğinizi bu meclisde beyân eylemeye söz vermiş idiniz mukaddemce dahi ifâde olunduğu vechîle bu hususun hüsn-i tesviyesine dâir me'mûriyet ve me'zûniyetiniz olduğu hâlde müzâkeresine teşebbüs edelim denmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tafsîl-i müzâkerem geçenki meclisde mazbatanın aherinde mestûrdur İran Devleti'nin sadr-ı uzmadan kalan rakıme süvârî ki zaman-ı atıyye asayiş ve refah teba'-i tarafeyn için bir karara delildir me'mûrin-i mutavassıtaeyn dostlarımıza da göndermişdim elbette dikkatle bakmışlardır devletlerinin cihet-i tavassutları üzere bu babda her ne ki lazım ise ben müzâkeresine hazırım dediğinin üzerine [89] me'mûrin-i mûmâ-ileyhima gelecek zamana nazır olan kararların müzâkeresi mecâlis-i atıyyeye bırakılması icâb-ı hâlden olduğu münasebetiyle Devlet-i Âliyye-i Osmaniye murahhası efendinin bu babda vuku'â gelen teklîfine sizin tarafınızdan muvâfakât olunmuş olsa idi bizim tarafımızdan mûmânaat olunmağa mecbûriyetimiz var idi şimdi hasarat meselesinin mübâhasesine mübâşeret olunması hususunu tarafından iltimas ederiz dimelerine ve bu hasarat maddesinin müzâkeresine girişilmemesi bu hafta tevarüd eden talimât-ı seniyyede katıyyen emir ve iş'âr buyurulub bu hususun en sonraki meclis-i mükâlemede teblîğ ve beyân kılınması münâsib olacağına binâen taraf-ı acizânemden îrâd olunan hasarat maddesinin müzâkeresi ba'zı esbâba mebnî olsa olsa en sonra müzâkere olunacağından ve bu hususu mukaddemki meclislerde dahi beyân eylediğimden şimdi derd-dest olan gümrük maddesinin müzâkeresine mübaşeret eyleyelim denilmesine mebnî Mirza-yı mûmâ-ileyh hukûk-ı sabitenin ta aher maddesine dek ister gümrük ister hasarat maddelerinden kangısı olur ise hazırım dedikten sonra kelâma ağâz ile gümrük hususunda ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i İran'ın bana fermayışlerine ve me'mûriyetime göre eğerce Erzurum Ahidnâmesi'nde tarafeyn teb'ası yüzde dört vermeye karar verüplerdir deyü nas-ı sarîh ahidnâmedir ve şart-ı münakîd olub icrâsı ümenâ-yı devletine ve teba'-i tarafına elzem ve vâcib ama bu Erzurum Muâhedes-i'nde bir fıkra var idi refah ve rahat ru'yet için yani tâ'ife-yi tüccâr için karar verildi o tarifenin resmi ve ma'mûlünün icrâsı bundan iki sene evvel vakte değin derkâr idi tüccâr-ı ma'mûl olan gümrüklerini verir idiler iki seneden berü Erzurum Gümrükçüsü tarife-i kâdim ve ma'mûle

riâyet etmedi ve ma'mûlden ziyâde meblâğ-ı İran tüccârından talep ve ahz eyledi ve İran Devleti'nin hariri vesâir emtiâsını bi-cihet müddet-i mütemâdi gümrükde tevkîf eyledi bu tevkîf o sahib-i emtiâyâ külli kadar götürüpdür ümenâ-yı Devlet-i İran'ın hakları var ki bunları sizden eda edemem bu cihetle hakken sizden talep ederim bir de bu iki senenin gümrüğünün ki kâdîminden ziyâde almışlardır bu iki sene zarfında alınan ziyâde gümrüğün külli akçe hâsıl eder bir de aşikâr ve malûmdur ki İran ru'yeti Devlet-i Âliyye-i Osmaniye toprağına kalur ve ticâret eyler bir kere bir gümrükhânede yüzde dördünü verdikden-sonra yedine verilen tezkire mucibince anın men'aî ister Devlet-i Âliyye toprağına satılsun ve ister başka diyar-ı ecnebiyyeye götürülsün azâd olsun Hâleb ve Basra ve Mısır ki cümlesi Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin mahrûsası ve anın mülküdür bir tezkire ki görürler tekrar gümrük metâlibe eyliyorlar ve alıyorlar ve bunun gibi Cidde İskelesi'ne eğer tüccâr ve eğer hüccac ki varid olurlar o mal ticâret ki ellerinde bulunur bire iki kıymet vaz' ediyorlar ve yüzde on gümrük istiyorlar ve alıplar ol vakitden ki bu bid'atı başlıyuplar şimdiye dek o mahâllin valisine ifâde ve şikâyet eylediler fâide matte olmadı bir deyine Mısır ile Cidde'de resm-i gümrüğü aldıktan sonra eda tezkiresini vermeyübler o sahib-i mal mallarını Devlet-i Âliyye'nin kendü [90] toprağına hâmil ve nakl eyleyüpler tezkiresiz olduklarından anlardan bir kere dahi gümrük alıyorlar ve bunun gibi Basra'da o taaddüdlerden ki İran ticâretine ererler yüzde dört aldıktan sonra o maldan ihtisab mütaliye ediyorlar ve alıyorlar o dahi bir gümrük mu'idli meblâğ olur Devlet-i Âliyye mahrûsasının çok yerlerinde İran Devleti teba'sına böyle mua'mele olunur bu cümleden biri de Basra'dan ta Necef-i eşrefe kadar ve bunun gibi Necef'de ve Bağdâd'da vesâir yerlerde ki adlarını zikr eylemiyorum hesabsızdır ama şu zikr eylediğim yerlerde şiddet üzere bu muamele vakî' olur Erzurum Muâhedesi'nin şartına lazım olan budur ki bu ziyâde alınan gümrükleri hâkim-i Devlet-i Âliyye ile ref' eylesünler ve bunun gibi İran teba'sı gümrüğü verilen şeylerden tombakü vesâir İran emtiâsı misillü ki gümrüğünü iddia ederler lâzıme-i ahiddârı budur ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'nin memâlikinden Asitâne-i âliyye vesâir Memâlik Devlet-i Âliyye'de İranlu bu muamelelerden kurtulmuş olsunlar bir de Devlet-i Âliyye-i İran'ın ru'yeti ki İran'ın mahrûsasından ganim ve başka şeyler bâlâda zikr olunan mahâllere götürürler yüzde dördünü eda eyledikden-sonra anlardan şehbenderlik ve başka namlar ile akçe istemek hilâf-ı kâidedir ve bunları mecbur eylemek ki ganimetinizi ve eşyanızı miri nâmıyla dûn beha ile hükmen almak hilâf-ı dostlukdur muktezâ-yı ahiddârlık onları kendü kıymetlerine ve mallarına muhtâr eylesünler ve her ne kıymete razı olurlar ise istediklerine satsunlar ve yedü ahde mecbûr eylesünler ve anlardan yüzde dörtten ziyâde şehnbenderlik akçesi ve resm-i damga ve ihtisab ve başka nâm ile hiçbir şeyi talep etmesünler her bir ferdesinin Erzurum'da elli guruş gümrüğünü verirler ve

tezkîrelerini tamâmen alurlar Darü'l-hilâfet-i İslâmbol'da satsun ve ister sâir mahâlde satsunlar nice seneden-berü ve gümrükhâne mübaşirleri haririn her ferdesinde dört guruş dahi hilâf-ı ahd ziyâde alurlar nice ki her meclisde demişim eğer ıstılâhımda ve ibâretimde bir şeyi malûm olmasun suâl olunsun ve mümkün'ül-vuku'dur dâire-i ahd-i gümrükden başka bir mikdâr ziyadelikde gümrük cihetiyle Devlet-i Âliyye-i İran'ın raiyyetine eylemiş olsunlar ve bu sâ'atde benim dahi ilmim olmasun ki söyleyeyim tafhîs ve teftişden sonra ve o hareket ki hilâf-ı ahd-i devleteyn olsun bedihidir ki ilmimden sonra hakkım var zikr eyleyeyim ve hakken ve ahden sizden refî' ve katî' hilâf-ı ahdi istemem denilmesine mukâbeleten taraf-ı çâkerânemden Erzurum Muâhede'si'nin ikinci maddesinde Devlet-i Âliyye'nin ahâli-yi İslâm teba' ve tüccârı misillü İran Devleti'nin tüccâr ve teba'sının yüzde dört resm-i gümrük vermeleri ve ol eşya-yı abâdî ihra'ya tedâvü' etmedikçe tekrar resm-i gümrük metâlîbe olunmaması meşrut olup ifâde-i vakı'ânıza nazaran iki seneden berü Erzurum Gümrüğü'nde alınan ziyâde meblağ ve tevkîf olunan eşya ne sebep ve cihete mübeyyindir sizden sûal ederim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh siz bu sûali ki resmen eylediniz ben böyle bâlâda beyân eylemişim bu hilâf-ı hâk tâ'rîfe ve ma'mûl-ı İran Devleti'nin ru'yetine vakı' olupdur [91] ve ben öz devletim ve metbu'-i umum cânibinden burada me'mûr ve vekîlim siz ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye cânibinden murahhassınız bu hasaratı İran Devleti ru'yetine erişüpdür sizden taleb redd-i hasarat ve zarar eyledim bedihidir ki siz bu fâili irtikâb eden teba'-i Devlet-i Âliyye'dendir müzâkere-i muharrere ile sebep-i irtikâbı benden mi sûal edersiniz denmesine cevaben berü taraftan benim tahkîkât ve malûmatım resm-i muayyen ve mukerrerin hilâf-ı Erzurum Gümrüğü'nde bir akçe ziyâde metâlîbe ve ahz ve tahsîl olunmamışdır Devlet-i Âliyye teba' ve tüccârından Memâlik-i İraniye'ye li-ecl'il tüccâra gidenlerin emvâl ve emtiâlarının kıymet-i hakikiyelerinden nakden yüzde dört resmi gümrük alınmayub ol eşyanın aynı alınmakda idüğünden ve bir karar üzere bi-âheri'l-zaman resmi gümrüğün alınmasına dâir Erzurum Muâhede'si'nde ve muahedât-ı atikiyyede bir kâyd ve serâhat olmayub kâffe-i eşya ve emtia'nın gün be-gün kıymet ve behâsı artmakda idüğü umûr-i bedîhiyyeden olduğundan gümrüklere tevarüd eden emtiâ-i İraniyye'nin râyic vakt üzere kıymet-i hakikiyesinden ber muktezâ-yı ahd yüzde dört resmi gümrük alınmakda ve ba'zı eşyanın kıymetinde gümrük me'mûruyla sahibi beyninde bir münaza'a vuku'unda ol eşyadan yüzde dört hasebiyle aynı gümrük ahz ve tahsîl kılınmakda olup hâlbûki bu madde ve gümrükden kaçırılmış maldan iki kat resm-i gümrük tahsîl kılınması mukaddemce teba'-i Devlet-i Âliyye hakkında ve el-ân-ı teba'-i sâirenin ba'zıları haklarında cari ve iddia eylediğiniz rûsûmat ihtisâbiye ve damga vesâirenin mukaddemce bi'l-umum düvel-i müttehâbe tüccârı hakkında dahi icrâsı mer'i idüğüne binâen İran Devleti kendü teba'sının

resmi gümrüğün ve serbestiyet ticaretinden dolayı refâh hâllerini ve münaza‘adan ve mâruzâdan külliyyen azâde olmalarını matlub eder ise İngiltere Devleti’nin kendü taleb ve hâhişiyle matbû‘ efham olan Devlet-i Âliyye ile bi’l-müzâkere akd edüb sonradan Fransa vesâir düvel-i müttehâbe ile imza ve tanzîm olunan muâhede-i ticâreti kabûl etmelidir eğer bu muâhede İran Devleti tarafından kabûl olunmadığı hâlde bu nez‘anın bundan böyle dahi külliyyen ber-taraf olması mümkün ve mutasavver değildir muâhede-i mezkûrenin sûreti ise mesela İngiltere Devleti ticâretinin Memâlik-i Devlet-i Âliyye’ye götürüb ve götürecekleri mahsûlat ve emtia‘-i memâlik-i Saltanat-ı Seniyyeden âmediye ve reftiye olarak yüzde on iki ve kendi diyarları ya’ni İngiltere memâliki emtiâ‘ ve mahsûlünden transit dedikleri resm-i murûr arzı ile yüzde beş resm-i gümrük verilmesine munhasır olduğundan ve hâlbûki düvel-i müşârün-ileyhimanın kendi metâ‘ ve mahsûlleri için mukaddemâ verdikleri gümrük yüzde üç olup İran Devleti ticâretinin ise kadîm-i teba‘-i Devlet-i Âliyye misillü yüzde dört resm-i gümrük vermeleri meşrut idüğünden ve bunun üzerine verecekleri fakat yüzde bir olmağla bu muâhede-i ticâretin İran Devleti tarafından kabûlü düvel-i müşârün-ileyhima nisbetle daha âsân ve tüccâr-ı İraniye hakkında hayırlu olmak cihetiyle mua’hâde-i mezkûrenin mücerred asayiş ve serbestiyet-i ticâret-i tüccâr tarafeyn zımnında kabûlünü [92] me‘mûl ve taleb ederim denildikde Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından ifâde etdiniz ki Erzurum’da iki seneden berü iddia eylediğim resmi gümrük ziyâde alınmıyupdur benim ilmim ve ifâdem ki bu meclisde izhâr edeceğim bu iki seneden-berü ta‘rîfe me‘mûl-ı kadîmden ziyâde İran ru‘yetinden alınub ve alınmaktadır ve o sâ‘atde ki ahd bağlanub ta iki seneden berüye dek o akçe ki ziyâde alınub ve o riftâr ki alınupdur size ma‘lûm olmasun bilmiyorum lâkin iki Devlet-i mutavassıtanın sefârethâneleri ve anların konsolos ve konsoloshânelerinde hilâf-ı târîfe ve me‘mûl aldıkları ve külli harirlerini vesâir eşyalarını nice müddet bu Erzurum’un Gümrükhânesi’nde tevkîf eyledikleri harîc ve dahil adamlara işkâr ve izhâr min-eş şemsdir mahâl-i zan ve güman değildir mutavassıtaların indinde ve tahakkûkunda söylenen sözlerin hâkikati ve riftârî işkâr olacaktır ve bir de teblîğ eylediniz ki ahdde yokdur ki anı aheri’l-zaman bir kâide ve riftâr üzerine gümrükhâne gümrük alınsun ben dahi diyebilürim ki ahidnâmede bu dahi yokdur ki İran tücarına ve ru‘yetine her sene bir riftâr eylesünler ahidnâmede müddet-i kayd olunmayub aşikârdır ki daima bu nesk üzere olsun ve ta‘rîfe ki bu ahidnâme üzerine bağlayublar ma’nâsı budur ki her şeye bir madde muşahhas koyublar tenzilde ve terkîbde daima bir karar üzere gitsünler meselâ bunu demek olmaz ta‘rîfeden kıymet-i eşya aşağı olsun tenzîli mülâhaza eylesünler bir karar alsunlar ve farz-ı mahâl biraz geçdikden-sonra kıymeti artsun gümrük me‘mûru desün bu sefer tarife-i me‘mûliyyeye muvâfakât eylemem bes benim itikâdına ve cümlelerin itikâdına ta‘rîfe bir maddedir ki gerek

daima anın ile amel olunsun ahd-i mün‘akıde-i Erzurum’dan gerek ki yirmi iki sene mürûr etmiş olsun yirmi seneyi bir karar üzere ve iki seneden-berü bir karar ile alınsun yolsuzdur ve bir de beyân etdiniz ki eğer gümrükçü ile sâhib-i mal beyninde kıymet-i malda nez‘ olunsun o maldan yüzde dört üzere aynen alınur buna cevabım budur ki bu gümrük sözü bir cûzi’ madde değildi ki gümrükçü ile sâhib-i mal arasında vakî‘ olsun yirmi senenin resmini bozmak ve tarife-i mütedâvilenin hilâfı ve böyle yerdeki bi-hûd ticâretin İran tarafından serkârı var bu ta‘rifeyi pâdişâhlar bağlamışdır tüccâr ve gümrükçünün bozacağı şey değildir bu madde İran Devleti’nin ve Devlet-i Âliyye-i Osmaniye’nin ümenâsıyla söyleyecek şey’ idi ve ifâde eylediniz ki Devlet-i İngiliz bir ahd-i cedîd-i ticâret bağladılar ki Devlet-i Âliyye-i Osmaniye’nin mahsûlâtını götürdüklerinde yüzde on iki âmediyye ve reftiyye versünler ve kendi meta‘larından yüzde beş versünler ve bu ahdi Fransa vesâir devletler dahi kabûl eylediler ümenâ-yı Devlet-i İraniyye tarafından cevabına böyle me’ mûrum ki eğer Devlet-i İngiliz ya başka devletler zikr eylediniz ahdi böyle bağladılar aşikârdır bu ahd bağlayan devletler öz ticâretine mikdâr-ı fâideleri manzûr eyleyübler ez-cümle bir mikdâr maddeler varmış bundan akdem afyondan ve harirden ve başka şeyler ki Devlet-i Âliyye mahrûsâsında bunlar miri ve yedi-ahd idi [93] o devletlerin süferâsı hâhiş eylediğe miriliği refi‘ eylesünler ve ru‘yet her ne kıymet ve hâle ki ister başka devletin raiyyetine satsun Devlet-i Âliyye dahi umûmen bunu kabûl eyledi o miri ve yedi-ahdı kaldırdı ve aşikârdır ki bu maddeden ve devletlerin ticâretine menfa‘at kalî oldu ve o vakt bu tefâvüt gümrüğü cümle devletlere teklîf eylediler her devlet kendüsine bu ticâret ve bu gümrüğü hayur bildi öz rızasıyla ve hâhişiyle bu ahdi bağladı İran Devleti ve Devlet-i Rus ve bir mikdâr başka devletler istemediler ve razı olmadılar ve ticâretlerine hayır bilmediler kabûl etmediler ve kâdîm ahdlerinde bağlı kaldılar ve o devletler ki bunları öz rızalarıyla kabûl eylediler anlar ahd-ı cedîd-i ticâret mucibince amel ederler ve İran Devleti ve Devlet-i Rus vesâir devlet ki kabûl etmediler kadîm ahdlerinde bağılıdır ve İran Devleti ki bu ahde dâhil olmayub ve bundan sonra da dâhil olmayacaktır ve İran Devlet-i Âliyye’sinin ümenâsı öz ticâretlerinin hayrını bunda bildiler ve bilecekler o ahdi ki iki azamü’l-şân pâdişâhlar bağılyublar ebeden bozmayub ve bozmayacaktır ve kâdîm-i ahd-i bakî koyacaktır ve dediniz ki başka devletler yüzde üç verirlerdi yüzde beş razı oldular ifâdenizden İran Devleti’ne suhûlet gösterirseniz hayır bu suhûleti ben devletim cânibinden istemiyorum ve sarîh diyorum ve diyeceğim ahd odur ki kâdimeden bağılıdır ve yüzde dört vermek selefde bir karar idi tîne bir karardır ve’l-hâsıl hariciyyede ve dahiliyyede her kısımda nice ki ahidnâmede mestûrdur her yerde yüzde dört resm-i gümrük veririz ve andan ziyade hiçbir nâm ile artık resm vermeyiz teb‘a-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye’ye dahi bu vechîle muamele ederiz bâlâda zikr olunan Bağdâd ve Erzurum

vesâir mahâllerde geçmiş zamanda hilâf-ı ta'rîfe ve me'mûl ziyade gümrük ki almışlar geçenleri hakken taleb ederim ve anı ve hâl için refî' bi-hesablık ve karar-ı sahih-i sarihi muvâfık ahd ki o ahdin tahâllüfüne bir ferd cesaret etmesün resmen isterim denmesine mukâbeleten taraf-ı acizânemden bu babda vakî' olan ifâdenize bi-hâk verilecek cevaplar ve îrâd olunacak sözler var ise de vaktin adem-i müsaadesi cihetle gelecek meclisde îrâd ü beyân ederim denildikten-sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima gümrük maddesinin müzâkeresi hitâma vâsıl oldukda hasarat meselesine mübaşeret etmenizi iltimas ederiz eğer bu meselede metâlibat ve maksadınızı tebliğ etmeye hazır ve amâde değil iseniz Mirza Takî Hân'ın vuku'â gelecek ifâdatının esma'ına muvafâkat eylemenizi taleb eyleriz dimelerine mukâbeleten taraf-ı çakiriden demincek ifâde olunduğu vechile iş bu hasarat maddesinin müzâkeresi ba'zı esbâba mebnî olsa olsa sâir mevâddın tekmîlinden sonra olur denildiğinin üzerine bu meselenin müzâkeresine hazır olup olmadığı Mirza mûmâ-ileyhden lede'l-sûal şu anda mübâhasesine hazır ve amâde olduğu cevabı verildikten-sonra çâkerlerine hitâben bu hasarat maddesinin müzâkeresini taleb etmeye mecbûruz ve cihet-i mecbûriyetimiz dahi böyle bir başlı ve mühim meseleyi te'hîr edübde sâir mesâilinin mübâhasesi devlet ve sefâretlerimiz indlerinde hiç bir vechile makbûl [94] tutulmayacaktır demelerine mukâbeleten şimdi söylediğim vechile olsa olsa şu hasarat meselesinin mübâhasesi sâir mevâddın tekmîlinde olabilür bundan gayri cevabım dahi yokdur denilerek ve gelecek Çiharşenbe günü diğer meclisin akdine karar verilerek terk-i mübâhase olunmuş idüğü rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ ŞEHR-İ SAFER'İNİN İKİNCİ VE MÂH-I ŞUBAT'IN
DOKUZUNCU ÇİHARŞENBE GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE
VUKÛ'A GELEN MÜKÂLEMENİN MAZBATASI SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda savb-ı acizânemden kelâma bed'en ile geçenki meclisin aherinde gümrük ve ta'rîfe hususuna dâir tekrar-ı îrâd etdiğiniz sözlerin cevaplarını vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle bu meclisde beyân ve i'tâ edeceğimi ifâde eylemişdim siz ta'rîfe maddesi beyne'd-devleteyn merbutdur ve iki seneden-berü Erzurum Gümrüğü'nde ta'rîfeden ziyâde resm-i gümrük alınıyor ve İran tüccârının emvâli iş bu gümrükde tevkîf olduğundan bu keyfiyyet mazarratı mucib oluyor ve Memâlik-i Devlet-i Âliyye'nin sâir mahâllerinde dahi ziyade resm-i gümrük ahz ve tahsîl kılınıyor diyerek iddia ve iştikâ etmiş idiniz evvelâ Erzurum Muâhedesinde ve muahedât-ı sabıkada ta'rîfeye dâir bir kayd ve sarahat

olmadığından başka Devlet-i İraniye ticâretine rûsûmat-ı gümrükleri hususunda teba'-i Saltanat-ı Seniyyeden olan ahâli-i İslâm tüccârına ne vecihle muamele olunur ise ol vechile muamele olunması ve ticâret mallarından yüzde dört gurus gümrükleri alındıktan sonra yedlerine i'tâ olunan eda tezkiresine muhâlif aher mahâlde dahi bud ahirededir? olmadıkça tekrar gümrüğün talep kılınmaması münderic ve mezkûr olunduğuna ve Devlet-i Âliyye ticâretinin kadîm-i resm gümrükleri emvâl ve eşyanın râyic vakt üzere kıymet-i hakikiyelerinden alına geldiğine ve rûsûmat-ı damga ve ihtisâb vesâire dahi usûl-ı cariyesi üzere ahz ve tahsîl kılınmış idüğüne ve bizlerin inde'l-icâb müracaatımız ibâre-i ahdiyyeye olub öyle kavl-i mücerred ile ta'rîfe vardır denilmeğe i'tibâr olunamayacağı ve iddia olunan maddenin ikâme-i delâil ile isbâtı lazım geleceği umûr-i bedîhiyyeden bulunduğuna binâen eğer beyne'd-devleteyn senede rabt kılınmış bir ta'rîfe var ise bir kere mutâla'a olunmak üzere ibrâz etmeniz iktizâ eder ve el-ân Erzurum Gümrüğü'nde alınan resm-i gümrük eşyanın kıymet-i hakikiyesinden dûn olarak alınmakda ve İran tüccârı her bir ferdelerinin içlerine şallar saklamakda olduğu ve gümrükden kaçırılan eşyanın iki kat gümrüğü alınması icâb-ı hâlden bulunduğu sûrette bir müsaade-i istisnaiye olmak üzere bazen yine adi resm-i gümrük alınmış ve gümrükde tevkîf olunan eşya ise harir olub bunun râyic-i vakt üzere resm-i gümrüğü verilüb diledikleri mahâllere götürmeleri İran tüccârından ba'zıları taraflarından iltimas olunub ol esnada Rusya Devleti tüccârının dahi İran'dan külliyyetlü hariri gelerek harir-i mezkûrun beher kıyyesi yüz onar gurus itibâriyle icâb eden resm-i gümrüğü Rusya Konsolosu Vekîli ma'rifetiyle [95] tahsîl ve teslîm olduğu İran Devleti'nin Erzurum'da bulunan Şehbenderi Ağa Hüseyin'e ifâde kılınmış ve bu maddenin Dersaadet'de mûkim maslâhatgüzâr Muhammed Hân'a inhâ olunması dahi teklîf olunmuş ise de te'sîr etmediğinden zikr olunan haririn tevkîfine Ağa Hüseyin sebep ve bâdi olmuş olduğu Kamili Paşa tarafından dahi tahakkûk kılınmıştır merhûm Galib Paşa'nın Erzurum Valiliği'nde haririn beher ferdesinden ellişer gurus resm alınmasına ol-vakit gümrükçü bulunan ile İran Devleti'nin müdür-i tüccârı olan şahıs beyinde bir mukâvele vuku'a gelmiş ise de ol zaman İran sikkesi olan tumanın râyici şimdiki râyicin nısfından dûn idüğüne mebnî bu babda vakî' olan iştigâ bi-hâk ahd ü şart muvafık olmadığı ve iki seneye dek bu ta'rîfe maddesinin aranılmaması iddiaya sened olmayacağı bi-ıştibâhdır Devlet-i Âliyye'nin ibâre-i ahdiyye mucibince şu gümrük hususunda kendü İslâm teba'sına eylediği muâmeleyi kâmilten teba'-i İraniye'ye etmekliğe hâkkı ve selâhiyeti olduğu hâlde bu babda vuku'â gelen müsaade hakkı'l-insâf takdîr ve tahsîn olunmak lazım gelür ta'rîfe denilen şey her bir eşyanın râyic vakt üzere katî olunan fiyatının defteri demek olub hâlbuki iş bu ta'rîfenin sekiz on seneye kadar hükmü cari olarak ba'dehu tebdîl kılınması muâhedeye derc ve tasdîr oluna geldiği

devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrları dostlarımızın dahi malûmlarıdır Bağdâd ve Mısır ve Cidde vesâir mahâllerde iddia olunduğu vechile ziyade gümrük alınmamış olduğunu iş bu Erzurum Gümrüğü'nde alınan resm-i gümrüğün sûret ve keyfiyeti dahi isbât etmek gerekdir hülâsa-i kelâm geçen meclisde ifâde olunduğu vechile şu gümrük hususunda münaza'a-i atıyyenin refî' muâhede-i cedide-i ticâretin kabûlüne mevkûf görüldüğünden ve bu muâhede kabûl olunmadıkça Devlet-i Âliyye ber muktezâ-yı ahd mukaddemce kendi İslâm tüccarına eylediği muameleyi kâmilten ve tamamen icrâ buyurub İran teba'sını mahsus o emr-i âliye neşr ile ticâret-i dahiliyyeden manî' eyleyeceğinden ve bu manânın üzerine İran tüccâr ve teba'sı gizlice ticâret-i dahiliyyeye el uzatır ise rûsûmat-ı mukerreresi ve belki daha ziyadesi ahz ve tahsîl kılınacağından İran Devleti mücerred-i teshîl muamelât-ı teba' ve def'-i münaza'a-ı hâliyye ve atıyye zımnında şu muâhede-i ticâreti kabûl eylemek icâb eder Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de bulunan İran tüccâr ve teba'sı esnâflıktan mâdud olub bilhassa teba'-i Devlet-i Âliyye'ye mahsus olan etmekçilik ve kasablık ve manavlığa kadar girişmiş ve katırcılık etmekde bulunmuş olduğu ve buna ise bir devlet teba'sının müdahâleye bir cihetle hakkı olmayub ve el-ân vuku'-bulmadığı cihetle iş bu esnâflıktan mâdud olan şeylerden külliyyen ve katıyyen manî' kılınacağını dahi tebliğ ve beyân ederim denilmesine mukâbeleten Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından târif hususunda bir mikdâr cevablar îrâd eylediniz ve aherinde eğer târife var ise hazır eylememesi istediniz ve târife nedir anı beyân etdiniz ve ahde tarife ismi yokdur dediniz hiç tarife bundan aşikâr olmaz ki yirmi bir sene ahdden sonra bir nesk ü kâide ile [96] metâ'nın tenzîl ve terkî vaktinde Erzurum Gümrükçü'sü ahz edüpdür ve iki seneden-berü külliyyen izâfe olunupdur yirmi bir senenin riftânı ve fıkra bi-fıkra her bir şeyden alur idiler bir aşikâr maddedir ki her tacir ve İran ru'yeti ki bu tarafda ticâreti olsun yirmi bir senede ne rûsûm alunupdur ve ne de bu iki senenin tekavvütü verilüpdür ve bunun için maslahâtgüzâr Muhammed Hân Bab-ı âli'ye şikâyetler eylemişdir ifâde eylediniz ki Galip Paşa merhûmun zamanında haririn ferdesinden elli guruş alınur idi şimdi yüz guruştan artık alınur bundan malûm olur ki başka eşyada takavvüt ne kadar olupdur ve tebliğ etdiniz ki ahidnâmede yazılıpdur Devlet-i Âliyye-i İran'ın teba'sına teba' müslim-i Devlet-i Âliyye misillü muâmele olunsun çün ru'yet Devlet-i Âliyye'den râyic vakt üzere resm-i gümrük alınur gerek bunlardan dahi râyic vakt üzere alınsun ahde bakarlar bile çıkarlar ki o lafz-ı ahidnâmede bu fıkrayı ki siz ifâde eylerseniz şâmil değildir eğer ümenâ-yı Devlet-i Âliyye mesela öz ru'yetlerinden yüzde yirmi guruş gümrük veya artık eksik olsun ya gümrükçü her gün bir tarh koysun Devlet-i İran'ın ru'yetinden dahi her gün bir tarhı mütedâvil eylesün ahdin mesağı buna yokdur muâhede de o lafz ki ahâli-i İslâm misillü muamele olunsun deyü tasrîh olunması dostane muamele içündür gümrük için değildir ve yirmi senede ne tekâvüt

akçe var idi ve ne de tekavüd-i kıymet eşya var idi bir nesk-i târife üzere resm-i gümrük alınurdu bu iki senede artık alınması ve mennâ'nın habs olunması böyle ki geçenki mazbatada dahi mestûrdur ve bu meclisde dahi bir muhtazır izhâr eyledim aşikâr ve zâhirdir başka yerlerde dahi bu Erzurum Gümrüğü'nde nasıl alınmış ise böylece alınması memûldür benim bildiğim ve ümenâ-yı devletim cânibinden me'mûriyetim nice ki takrîr eylemişim diyebilirüm ki ziyade olupdurlar ve eksik ve hilâf-ı yokdur resm-i damga ve ihtisab İran teb'asından alınıyor İslâm tüccârından alındığı misillüdür eğer İran teb'asından alınmak lazım gelse idi bu tasrîh ile akd-i muâhede eylemez idiler ve yine diyorum yüzde dört gurusu alınsun ve mademki malları ellerindedir ve başka adama geçüpür bundan ziyade alınmasun ben hâkk-ı iddiaları ahd ü şart mucibince eyledim bu mahdis şeylerden nâşî alınan meblâğın reddini ve gelecek zamanda bunların terk ve ref'ini ahden ve şarten sizden talep ederim ve kaçkun eşyadan iki kat resm-i gümrük alınmak müğayir-i ahd olunduğundan taaddîdir ve ifâde eylediniz ki Devlet-i Âliyye-i İran teb'ası bi-muceb-i fermân-ı ticâret-i dahiliyyeden ve esnafıktan manî olunacaktır ve eğer gizli ve dahili ticâret edecek olurlar ise rûsûmat- makrûresi ve belki daha ziyadesi alınacaktır İran ru'yeti ber muceb-i ahd yüzde dört resm-i gümrüğü verdikten sonra her türlü ticâreti eder serbestiyet yazılıpür hülâsa-yı kelâm İran ru'yeti memâlik-i mahrusa-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'de [97] bir kere öz mal ticâretlerinden yani ticâret-i dahiliyye olsun ve hariciyye olsun her kısım eşyalarından yüzde dört gurusu verüpler ve vereceklerdir ve tezkire alacaklar ve o malı her ne sûretle satmakda menfaat görürler ise öylece satacaklardır yed-i ahde ve miri için iştiraye razı olmayacaklardır ve ümenâ-yı İraniye Erzurum Mua'hadesi'ni bozmayub bozmayacaklardır ve bundan mâ-adâ ticârete dâir muâhede tanımayacaklardır bunun üzerine her ne cevap-ı aher verir iseniz devletime arz ve beyân edeceğim denmesine mukâbeleten berü taraftan şimdiye dek bu hususa dâir îrâd eylediğim sözler ibâre-i ahdiyye ve usûl-ı cariyeye düveliyeye ve kanun-ı münâzaraya muvâfık olduğundan bunun tekrarı beyhûde ise de müntazır cevap olmanızdan nâşî cevap-ı aher olmak üzere bir kere dahi bir vech-i ihtisar ifâde-i keyfiyyet edeyim harirlerin gümrükde tevkîfine İran Devleti Şehbenderi Ağa Hüseyin sebep-i müstakil olduğundan ve iki seneden berü alınan resm-i gümrüğün kalan emtîa ve eşyanın râyic vakt üzere kıymet-i hakikiyesinden ziyade olmayub dünca olarak alınmış idüğünden ve iki seneden-berü alınan resm-i gümrüğe iddianıza göre yirmi bir seneden berü nesk ve ahd üzere alınan resm-i gümrüğün mademki devletçe tanzîm olunmuş bir ta'rife yokdur bi-hâk ser-rişte-i iddia ve itirâz olamayacağından eğer şu Erzurum Gümrükçüsü mesela bu çubuğun râyic vakt üzere kıymet-i hakikiyesi elli gurusu olduğu hâlde andan yüz gurusu hesabıyla resm-i gümrük aldığı muhakkak ise anı beyân ve isbât etmeniz lazım gelür mademki devletçe tertîb olunmuş târife bu kadar Erzurum

Muâhadesi'nin bu maddeye dâir olan ibâresi meydandadır böyle akvâl-i mücerrede ve tekrar ve iâde-yi lafziye ile maslâhat-ı kesb-i tesviye edemez nihâyet kelâm-ı bâlâda beyân eylediğim vechile İran Devleti'nin mücerred teshîl-i muamele-i teb'a ve def'-i münaza'a-i atiyye zımnında şu mua'hade-i cedîde-i ticâreti kabûl eylemesi hayırlı olacaktır ve olmadığı hâlde demincek zıkr ve beyân olunduğu vechile teb'a-i İraniye ticâret-i dahiliyyeden külliye metbû' kılınarak ber muktezâ-yı ahd-i muâmelat-ı meşrûhe kâmilten icrâ olunacağı şekk ü şübheden azâdedir ve bundan mâ-adâ îrâd ü beyân edeceğim söz dahi bu kadardır denildikten-sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden Mirza-yı mûmâ-ileyhe eğer gümrük maddesi bitmiş ise bir an evvel hasarat meselesinin mübâhasesine başlanmak üzere bâki kalan mesâilin cevabı verilmek için beyân eylemenizi taleb ederiz dediklerinin üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyh kelâma ağâz ile hüccac-ı beytullahu'l haram ve züvvâr ismah-ı inâm ve tüccâr ve teb'a-i Devlet-i Âliyye-i İran hususunda Erzurum Mua'hadesi'nde tekîdât lazıme olunub ve yazıyorlar ki onlar ile muamele-i dostane olunsun taaddi ve ezadan mahfûz olsunlar bu sûretde ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'ye lazımdır her vakt tüccâr veya hüccac ve züvvâr ve ağabeyrin-i İraniye malı kutt'a-i tarîk ve başka hadiseler ile telef veya bir kimesne katl olunur ise gerek o mâl-i mesrûki aynen veya bedelen tahsîl eylesünler ve mal [98] sahibine versünler ve katli kısas eylesünler yahud o katilden diyet tahsîl olunsun deyü kıssam maddeleri hükm-i şer'i şerife havâle eylesünler böyle ki nice kere vakî' olupdur ve anın icrâsı kalupdur bedîhidir eğer maktûlün şahidi ve beniyyesi olsa idi niçün katl olunabilürdi ve anın malını niçün hırsız alabildi teb'a-i devleteyn-i âliyenin şeref-i İslâm ile müşerreftirler ve darü'l-hilâfe-i İslambol İslâm pâdişâhının pâ-yi tahtıdır bunun için İran Devleti'nin ticâreti münaza'a ve muhasebe vaktinde mahkeme-i ticârete havâle eylemeleri kanun-i İslâm'ın muhâlifidir ve şer'iat mutahhara münâfi'sidir gerek ki bundan sonra İran teb'a ve tüccarının da'valarını mahkeme-i ticârete havâle etmesünler ve her kimin ki anlar ile da'vası olsun şer'ât-ı İslâm'a olunsun ki muvafık diye ve âyin-i İslâm anların güft u gûları katî' ve fasıl olunsun ve aşikârdır ki teba'-i İraniye'den Şiî olanlar İslâm'dır ve bunların şehâdetleri makbûldur bu cihetle bunların şahitleri hükmü şer'î indinde mu'teber tutulsun hakk-ı cemî' düvel ve milel budur ki kendi teba'sı herkes ne olur ise kendi himâyesi tahtında hıfz eylesün ve düvel-i sâirenin müdâhâlesi olmaya binâberîn lazımdır ümenâ ve hâkim-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye hiç bir husûsun taksîr ve günahında Devlet-i Âliyye-i İran'ın teb'âsına dahl ve tasrîf eylesünler ve anlara ezâr ve eziyet etmesünler ve mahbus eylesünler meğer Devlet-i Âliyye-i İran me'mûrunun yanına hazır eylesünler ve anın cürmünü isbât etsünler andan sonra İran me'mûru kendi devletinin âdeti üzere o mücrûme-i te'dîb ve ta'zîr ki ya hapis ya ihrâc-ı belde-dir her ne ki lazım ise her mücrime öz devletinin âdeti üzere icrâ

edecektir ve o şehirlerde ki bu zikr olunan usûlün hilâfı icrâ olunur vilâyet ve şehirlerinin ismi tasrîh olunmak lazım değil külliyyen Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den bunu ref'îni taleb ve edâ ederim bu zikr olunan vuk'ûat-ı katl ve serkât ve yolsuzluklar Devlet-i Âliyye-i İran'ın ru'yetine çok vuk'û bulupdur ve cem'en zikri husûle-i mecâlden harîcdır öyle icrâ olunmuş şeylerden bir kaçını zikr ederim ve çoğu bana malûm değildir katl husûsunda geçenlerde Ali nâm İran ru'yeti Erzurum'da katl olunub icrâ olunmamıştır ve Hacı Abdurrahim tacir Şebrestike Tebriz'in meşhûr tüccârındandır Erzurum'a mesâfe Ilıca ile Bayburd kazâsı beyninde telef oldu anın yanında çok akçesi varmış ve Şehbazoglu Ali Ekberi Bala-zur karyesinde katl eylediler Hacı Muhammed Tabib Rüştî'yi iki sene mukaddem Acara tarafında katl eylediler icrâ olunmayub üç nefer evlâdı dahi ol tarafda sahipsiz kalmıştır ve elli dokuz senesinde dahi Konya'da Nafîy nam İran teb'âsını bilmem ne bahâne ile Konya Valisi Ömer Paşa dükkânının altında telef eylemiştir ve Hacı Pirî Şah sevk-i Şam-ı şerife içinde At Meydanı nâm mahâlde telef eylediler ve beş yüz Macar altını kemerinde varmış ve Şam'da iki kuyulu menzîlinde Rusya ve İran teb'ası hüccacının üzerine hırsızlar hücum edüb külli mallarını aldılar ve katl eylediler [99] ol-vakt Şam Valisi olan Necib Paşa bu garete mütecâsir olanlardan külliye tlu mal götürdü ve Rusya teb'âsını razı eylediği ve tamâmen mallarını verdiği işitilmiştir ve İran ru'yetine gümân budur ki bir iki deveden başka vermeyüpdür ve bunların yağma olunan malları ve katl olunan sahib-i Allahverdi Tebrizi'nin icrâsı kalmıştır ve bir mikdâr dahi kâtiller var ki Mirza-yı Cafer Hân sefâretinde ve andan sonra Aydın tarafında vesâir yerlerde olmuştur lakin müfredâtını bilmiyorum iktizâları icrâ olunmamıştır ve bir de Dersaadet'de mukîm-i maslâhatgüzâr Muhammed Hân bana yazıyor ki İran teb'âsı ve ru'yetine taaddiyât olunur ve taleblerini vermiyorlar her yerde vergü istiyorlar ve bir mikdâr vechsiz şeyler ile incidiyorlar birer birer tafsîlini söyleyemem uzun olur İran ru'yetlerini nizâm-ı askerine yazıyorlar ve donanma sefînelere koyarlar Mirza Cafer Hân sefâretinde dahi bu makûle şeyler eylediler İran teb'âsından Mesîhî ve Müslim olsun hân-ı mûmâ-ileyh hâkken Bâb-ı âlî'den iddia eyledi ve çoğunu dahi alub İran'a gönderdi anın müraca'atının sebebi ile bir cüzîsi kaldı bu ğadar dahi maslâhatgüzâr mûmâ-ileyhin tahrîrinden anlaşılır ki anlar ve anlardan başka bir az dahi vardır vermekde biraz günahlık ederler ma'lûmdur bunların sizden terk ve reddini isterim ve bundan sonra böyle şeyler olunmamasına bir karar taleb ederim ve böyle ki bâlâda dedim mal-ı mesrûk ve katl zikri çokdur ama iki adam ki burada hazır bulunur bana lazımdır resmen meclisde zikrini eyleyim biri Hacı Muhammed Hüseyin Yezîdi Kemah menzîlinde bin tumana yakın anın malını sirkât eyleyüpler ve anın sirkâtları dahi Şah Hüseyin oğullarıdır ve merkûm Hacı Muhammed Hüseyin Dersaadet'e gitmiştir İran me'mûrunun tavassutuyla fermân-ı hümayûn

isdâr ettirmişdir mahzar ve ilâm yedinde mevcûddur ve el yevm bi icrâ kalupdur Hacı Cafer Bey efşâr bundan beş on gün mukaddem Erzurum'da idi hastalığı olduğundan Rumiye'ye gitdi ama bu günlerde yine bu tarafa gelecektir anın karındaşı Hacı Ali Bey Afşar-ı Rûmî Mağnisa'da fevt olmuştur anın bir çok emlâkı yani çiftliği ve değirman ve arâzisi var ve malzeme-i beytiye vesâir eşyası ve iki üç nefer evlâdı var hiç bir malını vârisesine red eylemeyübler icrâsını isterim İran teb'asından hüccacından ve züvvârından ve tüccârından başka abirlerinden her sene dâima Erzurum yolundan külli külli mekâribleri ve sarbanları Tabzon'a vesâir yollara gidüb gelmektedir ve benim zannım ve malûmum olan bu yolların ma'muriyetine çok bâisdirler devletin dostluğuna ve ittihâdı cihetine ve insâf-ı adâlet iktizâsına bu te'kîdât ki ahidnâmede bunlara dostâne muâmele olunması yazılır bu yollar ki zikr eyledim bunlara bu muâmele olunmasun ve narhından ziyâde şeyi vermesünler çok vakt olur ki bir köyde bir cihetle beş on gün kalurlar anları çok incidirler ve hükmen köyden çıkardılar ta her kıymet bi-endâzeye istedikleri gibi şeyi satıyorlar ve bunun gibi Trabzon karantinasında hakkı'l-arz ve hakkı'l-mekân ve bem[?] ve yiyecek içün incidirler ve bir mikdâr maddeler ki tafsîli malûmdur ama lazım değil çok çok bu yollarda [100] gidüb gelen vardır ve büyük ticâret ve hüccac yoludur bir karar-ı hâkk-ı sarîhi sizden taleb ederim işitdiğim ve gümânım budur ki bundan akdem her sene yollarda olan mahâllere bir narh verilürmüş ve bunların asâyişleri ve himâyetleri lazımdır ekser aylat aremete İran Memâliki'nden ba'zı vakitlerde geldiler Devlet-i Âliyye'nin ez-kâbil İzmir ve İslâmbol vesâir yerlerde tavnî eyleyübler ve anların İraniyu'l-asl oldukları aşikâr ve mahâl-i şübhe değildir ve o senedler ki ellerinde var asılları muhakkâkdır bu vakitlerde bi-hamdullah Devlet-i Âliyye-i İran'ın muktedir sahibi var ve öz ru'yetini elbette istiyor ki öz himâyesinde mahfûz eylesün evliyâ-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye gerek anları öz rızalarına ve mallarına bıraksun her biri öz vatanlarına gitmek istesünler ya bu ki öz devletlerinin taht-ı himâyet ve ihtiyârında kalsunlar manî' olmasunlar nice ki bundan akdem bir mikdâr hâneler Azerbaycan Ermenileri'nden ve Hoy ve Rumîye ve Tebriz ve İsfahan Hemedân vesâir yerlerden İzmir de vardırırlar mu'teber şehâdetnâmeler ile öz milletlerinden ki İranlu olduklarını sabît eylemişdiler İran me'mûrlarının pasaportlarını almak istediler ve cizye mütâlibe eylediler ve şimdiki hâlde bana dahi nice kere şikâyet eyleyübler ki bizi zecr edüb habis koyublar bir mikdâr akçeler bizlerden alıyorlar ama mümkün değildir aslımızdan nakûl eyleyelim ya öz pâdişâhımız ki İran pâdişâhıdır anın reâyâlığından ferağ olalım bu sûretde hiç bir devlet öz teb'a ve ru'yetinin hıfzından geçmez sizden istiyorum her kim ve her fırka ki İranlu olsun öz tabi'atlarının meyl ve hâhişine bıraksunlar ki memleketine ric'ât istesünler veyahud devletin himâyesiyle Memâlik-i Mahrusa-i Devlet-i Âliyye'de kalsunlar Devlet-i Âliyye'nin hâkimi

anlara bir vechile manî‘ ve müdâhîl olmasun bir de düvel-i sâire nazarlarında hoş gelmez ki evliya-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ibâhe-i nikâhî İran ru‘yeti ve tebâ‘ı haklarında men‘ eylesünler ayâ cihet-i cami‘â-i İslâmiyye’nin ma‘nâsı sünnet ve şer‘îât-ı mutahharadan men‘ olunmak mıdır muvâfakât-ı cihet-i cami‘â-yı İslâmiyye’ye gerekdir ki bu raiyyet-i cedîd terk olunsun ve her kim İran tebâ’sından Devlet-i Âliyye-i Osmaniye toprağında te‘hîl etmek istesün men‘ olmasunlar ta ibâret-i cihet cami‘â-yı İslâmiyye zahiren ve batinen ve lafzen ve mâ‘nen sadık kalsun bundan ilerümüzde Devlet-i Âliyye-i Osmaniye’den ahkâm ve fermân sadr olmuşdu-ki bir mikdâr itiyât-ı âliyatda olan bidâtlar terk olunsun ve resmi gümrükten başka bir nâm ile İran teba‘ından bir şeyi taleb olunmasun yine zikr olunur ki bir mikdâr bidâtlar kemâ-fî’l-sâbık bakîdir mesela ba’zı hânlar selef-i pâdişâhlar hayrat için ma’betler de yapmışlardır ve anları kirâya verirler ve cisirler üzerinde âbirinden ve cenazelerin murûrundan akçeler istiyorlar gerek ki Devlet-i Âliyye’den ahkâm sadr olsun-ki bu bidâtlar cem’îen terk ve refî‘ olunsun ve züvvâr-ı tüccârın ihtirâm ve izzetine çalışsunlar bu kısım bidâtlar demek ile ve yazmak ile tükenmez ahdin akd olunduğu vakitten şimdiye dek hüccac bir mikdâr cüzî’ şeyler ki İran’da hediyelek derler Şam-ı Şerif’de [101] öz ayâl ve evlâdına el verdiler ta iki sene evveline değin onlardan bac ve gümrük istemezlerdi iki seneden-berü gümrük istiyorlar ve alıyorlar bunun dahi terkîni isterim ve yine Şam-ı Şerif’de iki üç senedir İran tebâ’sının hüccacına Devlet-i Âliyye hüccacı misillü tezkire verirler ve her birisinden dört gurusu alurlar hülâsa Irak ve Arab’da birinci maddeleri yeni ihdâs eyliyübler tüccâr ve züvvâr İran’a hilâf-ı kâide ve resm-i sâbık ve ahd anlardan defn-i cenâze ve emvâtta Necef ül-eşref ve Kerbelâ-yı Mu‘allâ’da Kâzimeyn’de kasabat veya türbe-yi şerifelerin harcı veyahud astâneleri derûnunda Irak hâkimleri taraflarından maktû‘ bir resm vaz‘ olunmuş ve bunun gibi eğer ulemâdan ve büyüklerden kendileri için bir makbere satun almak istediklerinde akçesini aldıktan-sonra yine maktû‘en anlardan bir resm dahi alurlar bu muhdis şeylerin kararları hilâf-ı camia‘-yı İslâmiyetdir ve bunun gibi yine o cenaze yüklerin şatların ma’berlerinde tefâvüt koyarlar mevti yüklerinden sâir yüklerinden farklı resm istiyorlar bu tefâvütden başka cenazeleri taaddüd ediyorlar bu manâlar hakikâtde emvât-ı İraniye’ye taaddüdü bir de ta Necib Paşa’nın hükûmetine dek bir mikdâr züvvâr ki bir iki tumanlık hediye aldıklarında resm-i gümrük ve bac isteyen yoğ-idi Necib Paşa bu kâideyi mütedâvil eylemesini yani atlardan resm alınmasını istiyor ve hurclarından hükmen çıkardıyor ve eğer kendi özleri-çün bir aba alsalar da gümrüğünü istiyorlar ve diyorlar ki bu Devlet-i Âliyye Memâlikî’nin müteabbiddir ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye İran tebâ’sına ve me’mûrlarına tıbken evliyede bulunan düvel-i hamis me’mûrlarına ve tebâ’sına olunan mua’mele misillü muâmele olunması ve her nevî‘ refât u sulûk ki anların me’mûrlarına gerek sefir ve maslâhatgüzâr ve balyos ve vekîli ve

icrâ-yı sefâret ve aksâm-ı teb'â ve her bir hususda gerek fermân-ı hümâyûn sudûru ve berât-ı âlişan ve mektub vesâir cihat bunların hakkında merîdir bilâhere umum me'mûr ve tebâ'-i Devlet-i Âliyye-i İran-ı heman reftâr u sulûku her cihetle eylesünler ta bu gûna gavâil-i refî' ve terk olunsun ve gün begün iki devletin dostluğu ve ittihâdı artsun ve ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'ye ve düvel-i sâireye zahir ve hüveydâdır Memâlik-i Devlet-i Osmaniye ahâli ve tebâ'sına tüccâr ve züvvâr vesâir tebâ'-i İran'ın vasıtasıyla her sene on kurûr tuman yani beş yüz bin kese akçeye karîb-i nef'î hâsıl olur bu sûretde böyle dostun ki bu kadar Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ahâlisinden nef'î olsun anları incitmek münâfi-i dostudur nihâyet kelâm çün bu vakitler cemî' devletlerin kararı nizâm iledir bi-ceht mezâhib-i Arabî ve ferîk ahâli sened-i mesâcid ve cemaati muhakkaktır hatta Nesara ve Yahudi milletlerinin Bağdâd'da ma'bedleri vardır ma-hiza fırka-ı Şiâ muâdil firkâ-i ahâli senetdir niçün anların mescidi ve cema'ati olmasun buna mahzâ Devlet-i Âliyye bir karar versün nice ki Hanefi vesâir mezheblerin cam'ileri vardır böyle bilürim ki bu müğayerât ve hilâf-ı refî' ola denmesine mukâbeleten taraf-ı çâkeriden bu îrâd eylediğiniz sözlerin cevabını [102] vaktin adem-i müsaadesine binâen gelecek meclisde icâbı vechile îrâd ve i'tâ edeceğim derkâr ise de mezheb-i Şiâ' içün cami' ve mescid ihdâsına dâir olan ifâdeniz resmen ne kulağıma girmiştir ve ne girmek ihtimâli vardır bu lakırdıyı ne siz söylemiş ve ne de ben dinlemiş hükmündeyin bu babda müzâkereye bir cihetle girişmeyeceğimden şu ifâdenizi me'mûriyetim iktizâsınca ke-en lem yekûn hükmünde add ve şimâr eylediğimi resmen ve alenen tebliğ ederim denildikten-sonra hasarat maddesinden başka daha bir şeyi' kaldı mı deyü vakî' olan sûal acizâneme hayır bu hasarat maddesinden başka bir şeyi kalmadı düstûru'l-amelimde ve sekiz maddeyi şâmil fermânımda bir mecra-yı Kerbelâ vardır ki benim ve gerek sizin devletlerinizin vükelâsı meyânelerinde mektub ile muhâbere olunupdur bu cihetle hasaratdan mâ-adâ bir şeyi yoktur cevabı verilmiş ve diğer meclisin akdine karar verilerek terk-i mübâhase olunmuş idüğü rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ ŞEHR-İ SAFER'İNİN ON İKİNCİ VE MÂH-I
ŞUBAT'IN ON DOKUZUNCU GÜNÜ İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN İLE VUKÛ'-
BULAN MÜKÂLEMENİN MAZBATASI SÛRETİDİR**

Yevm-i mezkûrda lede'l-mülâkat ba'zı mertebeye afâki sohbet olundukdan sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh geçen meclisden bakîye kalmış ifâde olunacak bir iki sözüm vardır diyerek kelâma ağâz ile bundan evvelki akd olunan meclisde ifâde eyledim ki bi hesab-ı katl ve gasb emvâlki yollarda tüccâr ve hüccaca vesâir abirine olupdur cümlesinin keyfîyyeti bu saatde benim ma'lûmum değil ve bundan-sonra ma'lûm olacaktır dedimki birinci madde burada zikr eyledim bu amellerin vukû' için şuhûd gibi bir şeydir yine o cümleden otuz beş nefer hüccac Devlet-i Âliyye-i İran beyne'l-Haremeyn el-şerefeyn emvâllerini nehb ü sirkât ile götürdüler ve Cidde Valisi el-hac Osman Paşa'ya şikâyet eylediler ol-dahi o hüccaca izin verüb içlerinden birisini vekil tâ'yîn eylemişler anın ismi dahi Hacı İsmail İsfahani oluyor vekîl merkûm der-tamah orada mû'tel olup perişanlıktan gayri fâidesi olmadı vekîl merkûm maslahâtının bitmeyeceğini anlayub İran tarafına ric'ât eyledi Medine-i Münevvere'nin hidâmetden bu amelin vuk'ûnu ve idmâlinden bir şeyi ele götüremediğini işhâd için Arabî'l-ibâre bir kâğıd aldı o Arab'ı şehâdetnâme-yi dar'ül hilâfe-i İslâmbol'da terkiye tercüme eylemişlerdir anın sûretleri hazırdır i'tâ ederim ve bunun gibi elli altı tarihinde hüccac ru'yet-i İran ki ahâli-i Fars ve Sevâhil-i Umman ve Yezîd ve İsfahan ve Horasan bir külli cem'iyet ki Bahren ziyaret-i Beytûllah için giderlerdi hilâf-ı ahd ü şart bu külli cemîyetden beher nefere on bir Macar ve Durma alublar ve Mirza Cafer Hân sefâretle Dersaadet'de idi arz eyledi fermân-ı isdâr olundu o emrin vücûduyla beraber Osman Paşa izhâr-ı taallül ile bu alınan akçeyi red eylemedi ve bunun gibi Şahlu Kazası'nda bir nefer İran teb'âsından katl olupdur icrâsı kalıpdur ve Bab-ı âli'ye arz olunub oranın müftüsü isfâr [103] olundu ve bir de ahâli Yezîd hüccacından bir nefer Kemah Kazası'nda şeytan girmiş üzerinde katl olunub malını dahi ahz etmişler hem katl maddesi ve hem malının icrâsı kalmışdır bu kısım katlden ve sirkâtden cümle maddeler ma'lûm olur dedikden-sonra taraf-ı bendegânemden bundan evvel akd olunan meclis-i mukâmelede ve şimdi hüccac ve züvvâr ve tüccâr vesâir teb'â-yı Devlet-i İraniye'nin kendülerine eza ve teaddî olunmayub malları katî' tarîk tarafından sirkât vesâir bir hadise ile telef olur veya birisi katl kılınur ise sirkât ve telef olunan mal aynen veyahud bedelen tahsîl olunarak katiller kısas olunub ya diyet alınması deyü ve bu kısım maddeler hükm-i şer'î şer'îfe havâle olunmaması ve tüccâr-ı İraniye'nin münaza'a ve muhâsebeleri hilâf-ı şer'î ve kanûn-ı mahkeme-i ticârete havâle olunmayub şer'î şerife ihâle kılınması ve İran teb'âsından mezheb-i Şiî'de bulunanların huzûr-ı hâkim'il-şerî' de şehâdetleri mu'teber

tutulması ve teb'â-i İraniye hakim ve ümenâ-yı Devlet-i Âliyye tarafından İran Devleti me'mûrunun muvafâkiyeti olmadıkça habîs ve ta'zîr kılınmaması ve İranlu'dan vergü mutâlîbe olunmayub bunlar asâkir-i nizâmiye-i berriye ve bahriyeye alınmaması ve Erzurum'dan Trabzon'a vesâir yollara âmed şod eden sarban ve katırcıların esnâ-yı rahde aldıkları zad ve zehâyire bir narh verilmesi ve Trabzon karantinasında teb'â-i İraniye'den hakkı'l-mekân ve sûret-i inhisârda bem [?] diyecek i'tâsı teklîf olunmaması ve Asitâne-i Âliye ve İzmir vesâir mahâllerde olan Ermeni vesâir cins İranlu'nın kendi hâhişleriyle Memleket-i İraniye'ye ric'âtlarına veyahud İran Devleti'nin himâyesiyle Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de kalmalarına muvafâkât olunması ve Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'de teb'â-i İraniye'den tehîl etmek isteyenler haklarında mümanaât olunmaması ve Kerbelâ-yı Mu'allâ ve Necefü'l-Eşref vesâir emâkin-i mübarekeye giden züvvâr-ı İraniye'ninn inhâr-ı mâlume üzerine mebnî cisirlerden öbüründe bunların defn olunmak üzere götürdükleri cenazelerden metâlîbe kılınan akçenin ve emâkin şerife-i mezkûreye hilâf-ı kâide ve resm-i sabık defn olunan cenazelerden talep olunan resmi maktûanın ve kira ve ümerâ-yı İraniye'den kabir içün satun aldıkları mahâle cenaze defn olundukda tekrar talep olunan ve mâ'bedlerden mürûr eden cenazelerin eşya-yı sâireden farklı olarak ve taddüd kılınarak alınan resimlerin terki ve Şam-ı Şerif ve Bağdâd'da tebâ-i İraniye'nin kendü taallukatlarına aldıkları hediyecek cüzî eşyadan resm-i gümrük talep olunarak bunların ba'zen hurcları taharrî olunmakda ve Şam-ı Şerif'de hüccac-ı İraniye'ye hilâf-ı kaide tebâ-i Devlet-i Âliyye misillü tezkireler verilerek dörder guruh resm alınmakda olduğundan bunların dahi refî' tâife-i evvelide bulunan düvel-i hamsenin seferâ ve maslahâtgüzâr ve konsolos vesâir tebâlarına gerek o emr-i berevât-ı âliye ve mükâtebat-i esâmiye i'tâsı vesâir cihetlerle olunan muâmelatın İran Devleti me'mûr ve tebâ'sı haklarında dahi icrâsı ve tebâ-i İraniye'nin bir cihetle incidilmemesi hususunu hukûk-ı sabite nam ve ûnvânıyla serd ü ityan ve maktûl denilerek bir takım kâsâtın esâmisini ve emvâl-i mesruke namıyla bir mikdâr şeyleri taaddüd ü beyân eylemiş olduğunuzdan bu sözlerin ecvibe-i muktezâsı [104] vaktin müsa'ade olmaması cihetiyle bu mecliste i'tâ ve beyân olunacağı tarafımızdan ifâde olunmuşdu İran Devleti'nin hüccac ve tüccâr ve tebâ-i sâiresine ber muktezâ-yı âhd ve müamele-i dostane olunub bi-gayr-i hâk müdâhâle olunmayacağı ve hilâf-ı şerî' şerîfe katl-i nüfus ve nehb-i emvâl misillü hâlat vukû'a gelmemesine ve katl olunanlar ğarz ve uzvundan biri olarak mârifet-i şer ile isbât olunduğu hâlde şer'en icâb eden muamelenin icrâ olunmasına ve emvâl-i mesrukanın mümkün olduğu mertebe tahrî ve tedkîk olunarak bulunduğu ve isbât kılındığı sûrette aynen veya bedelen tahsîl kılınmasına hakim-i me'mûrin-i Devlet-i Âliyye câniblerinden her vechile ikdâm ve gayret olunmakda olub bundan böyle dahi vakt olunacağı ve cânib-i Saltanat-ı Seniyyeden dahi te'kîd ve tenbîh

kılınacağı ve bu keyfiyyet bi'l-mukâbele tüccâr ve teba'-i Devlet-i Âliyye haklarında dahi icrâ olunmak lazım geleceği bi-iştibâh ise bu makûle hususun şerî' şerife havâle olunmaması ve umûr-i ticârete müteallik mevâddın muhakeme-i ticâretde raiyyet olunmayub şerî'ye ihâle kılınmasını iddia etmeniz muceb-i ta'cib oldu zira katl olan şahıs ve nehb olunan emvâl-i ma'rifet şerî' şerife ve tahassus ve tahrîr ile bâlâ-taraf sabit ve tahakkûk olmadıkça zan ve kıyas ile katl ve sirkât-ı uzv olunan eşhâsın âle'l-amyâ mazhâr-ı te'dîb ve muahherinde olması muğayir-i şerî' ve hakâniye olarak hiç bir devlet ve milletde dahi cari olmadığı mustağni ta'rîf ve beyândır mahkeme-i ticârete bir seneden ziyâde me'mûriyetim olub orada dahi umûr-i ticârete müteallik olan muhasebe ve dav'alar kemâl-i tahrîri ve dikkat ile ru'yet olunduğundan düvel-i müttehabe tüccâr ve teba'sı ticârete müteallik ekser dav'alarını iş bu ticâret mahkemesine kemâl-i emniyet ve memnuniyet ile havâle ettikde geldiğinden ve İran Devleti tüccârının ekser ahz ve i'tâları düvel-i müttehabeye ve Devlet-i Âliyye'nin Avrupa tüccârıyla olduğundan teba'-i İraniyye'nin umûr-i ticârete müteallik dav'alarının dahi icâbı takdîrinde mahkeme-i ticârete ihâlesi lazım geleceği ve bu hususun hilâfına düvel-i müttehabe tüccârı dahi razı olmayacakları kazaya-yı müsellemedendir tarafeyn teba'sının yek-diğerin memâlikinde bulundukları vaktinde vukû'a gelen dav'alarının isbâtı zımında kendü devletleri teba'sından olanların ihtilâf-dâr cihetle şer'en şehâdetleri makbûl olub olmayacağı bir kere ulema ve hükm-i şerî'yeden suâl ve istiksâr olunmak iktizâ eder teba'-i İraniye'nin sûret-i habîs ve ta'zîrleri maddesi ise çünkü Devlet-i Âliye ve İran Devleti'nin her bir umûrda tevessül eyledikleri şer'iat mutahhara olduğuna mebnî Avrupa Devletleri'nde dahi mer'î olduğu vechile Devlet-i Âliye teba'sının töhmet-i sarîhe ve hâkikiyelerinin derecesine göre iktizâ eden te'dîb ve terbiyeleri bir muktezâ-yı şerî' ve kanûn İran Devleti me'mûrları cânibinden ve teba'-i İraniye'nin kabahat-ı vak'alarına göre te'dîbât-ı lâzimesi kezâlik Devlet-i Âliyye hakim ve me'mûrları taraflarından icrâ olunmak iktizâ eder İran teb'a ve ahâlîsinden emlâk ve arâzi ve dükkân ve destgâh sahibi olmayanlardan ve sahîhen İranlu olanlardan vergü mutâlebe olunmayacağı ve olunur ise manî' kılınacağı ve asâkir-i berriye ve bahriye için neferât tutulmayacağı [105] aşikârdır Erzurum'dan Trabzon'a vesâir yollara işleyen sarban ve katırcıların san'atı mahâl ve mevkîye göre kayıkçılık ve arabacılıktan ma'dud olub bu ise her bir devletin kendi teba'sına mahsus olduğundan bunların müteannidde[?] Devlet-i Âliyye'nin hak ve selâhiyeti kabil-i inkâr değildir hüccac vesâir teba'-i İraniye için esna-yı rahde bulunan kurâ ve hânlarda narh üzere zâd ü zahâir verilmesi hususunu teklîfe bir cihetle istihkâfınız olmamak gerekdir zira hilâl-i tarîkde bulunan kurâ ve husûsiyle hanların ashâbı mahza ta'yîş için beklemekte olduklarından ve tevarüd eden yolculardan cebren akçe tahsîl edemeyeceklerinden bu cihetle teba'-i İraniye muhtâc oldukları zâd ü zahâir ve icâbına göre

beytütet eyledikleri mahâllerin kirâsını ashâbını bâlâ rıza vermek usûl-ı cariye ve merî'yeden ve ehem ve elzendir Trabzon Karantinası'nda sûret-i inhisardayım diyecek i'tâsını teklîf münâsib olmayacağından bu madde-yi sahîh olduğu hâlde men' kılınacağı derkâr ise de hakkı'l-mekân namıyla matlub olunan akçe düvel-i sâire teba'sı câniblerinden dahi verilmekte idüğünden velhâsıl şu karantinalarda düvel-i sâire teba'sı hakkında ne vechîle muâmele olunur ise İran Devleti teba'sı hakkında dahi ol-vechile muamele olunur Dersaadet ve İzmir ve mahâl-i sâirede olan teba'-i İraniye'nin fırârı ekrâd ve aşâyir bahsinde zikr olduğu vechile tefrîk ve temeyyüzü icâb-ı hâldendir İran Devleti teba'sının Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de te'hîl etmelerine mümanaat olunmaması hususuna dâir olan ifâdenizi geçenki meclisde layıkıyla anlayamadım muradınız teba'-i Devlet-i Âliyye'nin İran'da ve İran teb'asının Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de te'hîl etmelerine mümanaat olunmaması-mıdır deyü lede'l-suâl Mirza-yı mûmâ-ileyh koynundan bir kâğıd çıkarub talimâtımda böyle yazılıpudur ki düvel-i sâire nazarlarında hoş kalmaz ki vûkelâ-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye ibâhe-i nikahî İran teb'asının hakkında yasak ve men eylesünler acaba cihet-i cami'ay-ı İslâmiye'nin man'ası bu mudur ki sünnet ve şer'iat mutahâreyi men eylesünler iktizâ-yı cihet-i cami'â-i İslâmiye budur ki ümena-yı Devlet-i Âliyye-i Osmaniye bu bidat-ı cedîdeyi men' eylesünler Devlet-i Âliyye-i İran ru'yetinden ister ise Devlet-i Âliyye-i Osmaniye toprağında tehîl eylesünler men olmasun ta ibâre-i cihet-i cami'â-i İslâmiye zahîren ve batinen ve lafzen ve ma'nen sadık gelsün Devlet-i Âliyye-i Osmaniye teba'sından dahi her kim ister ise Devlet-i Âliyye-i İraniye toprağında bir vech-i şerî-i ve rıza-yı hatır te'hîl eylesün resmen sarîh diyorum camiâ-yı İslâmiye'nin sıhhâtî dahi budur şer'en ve örfen hükm-i şer'i şerife ve ümerâ-yı İraniye taraflarından bir vechile bu hususa mümanaat etmeyeceklerdir dedikten sonra berü taraftan İran teba'sı Devlet-i Âliyye teba'sından ziyâde memâlik-i Saltanat-ı Seniyyede meks ü arâm üzere olarak bunların ekserisinde hasb-i evlâd ve taallukât olmayub bir aralık zevcelerini taht-ı nikahında olduğu hâlde iki üç çocuğuyla bâlâ-nafaka ve maaş bırakub bilâd-ı sâireye ve ekser Memâlik-i [106] İraniye'ye savuşub gitmekde deyü hâlât bir takım acizenin kemâl-i ızdırab ve ıstırabını mucib olmakda idüğüne ve bu ise vücûhla muğayir rıza-yı bari olarak hiç bir devlet ve millet indinde dahi makbûl olmayacağına binâen ba'dehu izin dahi ahâli-yi İraniye iş bu sebebe mebni Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de bu te'hîl maddesinden men'-i külli ile men' olunacağı şekk ü şübheden azâdedir emâkin-i mübarekeye giden züvvâr-ı İraniye'nin ma'berlerde verdikleri akçe kayık parası demek olarak yalnız teba'a-i İraniye'den alınmayub her kim geçer ise andan alınmak deyü ise her devletin memâlikinde cari olub teba'-i Devlet-i Âliyye-i İran teba'sına meccânen hizmet etmekliğe bir cihetle mecbûr olmamak hasebiyle züvvâr-ı merkûmenin iş bu akçeyi hakk'ıl-insâf i'tâ

eylemeleri lazımedendir cenazelerden alınan akçe ise hakkı zemîn olarak alınub ziyaretle kesb-i şeref olunan zevat vacib-it-tâ'zîm hazretinin evkâf-ı şerifelerine aid olması cihetle bu babda vakî' olan iddia-yı İraniyan'ın zevât-ı müşârün-ileyhim hazretine şöhetgir afâk olan muhabbet ve ta'zîmat-ı müfritelerine mübâyin olmak cihetle şu hususda vukû'a gelen iddianızın na-beca olduğu ve bu makûle emvâtın defninde resm-i arzın ahz ve tahsîli her bir devletde cari merî' olub bir devlet teba'sının diğer devlet memâlikinde arâzi-yi iştirâ'sına hâk ve selâhiyeti ve bir devlet memâlikine aher devlet teba'sı emvâtının nakli ve hususuyla bâlâ-bedel defnin? emsâli olmadığı cihetle teba'-i İraniye cenazelerinin layıkı vechile hâkka arzı i'tâ olunarak defn kılınması veyahud emvât-ı İraniye'nin mahâl-i mübareke-i mezkûreye nakl ve îsâlinde sarf-ı nazar ve ferağat olunması lazım geleceği muhtac-ı ta'rîf değildir Şam-ı Şerif ve Bağdâd'da ve her bir mahâllin dahili ta'rîfe olan eşyadan gümrük talebi ve hurcın yoklanması gümrük me'mûrlarının vazife-yi zimmetleridir resm-i gümrüğün ahz ve tahsiline dâir ta'rifelerde bir radde-i münasebe takdîr olunmuş olduğundan ele götürülem emti'a ve eşyanın kıymeti ol raddeye vâsıl olduğu anda andan bi-hâk resm-i gümrük alınmak ve evvelki meclisde beyân olunduğu vechile Erzurum Gümrüğü'nde teba'-i İraniye'nin her bir ferdelerinde şallar çıkarılmış olduğundan şübhe arz olan hurc ve denklere taharri ve costicû olunmak usûl-ı mer'îye düveliye iktizâsından olub fakat bir eşyanın kıymeti ta'rîfede tasrîh olunan raddeye vâsıl olmaksızın andan resm-i gümrük mütâliye olunmaması ve zikr olunan tezkire harcı düvel-i sâire teba'sından dahi alınmadığı hâlde bunun dahi taleb kılınmaması hususu gümrük me'mûrlarına vesâire tenbîh olunacağı aşikârdır Devlet-i Âliyye'nin tabaka-yı evvelide bulunan düvel-i hamse me'mûr ve teb'asına eylediği muamele bir gûna iltimas ve ifâdat-ı resmiyeye mebnî olmadığından ve düvel-i müşârün-ileyhim süfera vesâir me'mûrları her vechile adab ve usûl-ı sefâreti ve muamele-i resmiyeyi bilüb icrâ eylediklerinden ve teba'ları dahi teba'-i Devlet-i Âliyye ile dostane geçinerek ahz ve i'tâ eylemekde olduklarından İran Devleti cânibinden sefâret ve maslâhatgüzârlık ile me'mûr olanlar âyîn-i sefâret ve muamele-i resmiye-i düveliyeyi [107] kemâliyle bilür ve me'mûrin-i Devlet-i Âliyye ile hüsn-i âmizîş ve muaşerâtı iltizâm idünür zâtlardan olmak teba'-i İraniye'nin bir muktezâ-yı ahd-i eza ve azardan? mahfûz olarak haklarında muâmele-i dostane icrâ kılınacağı derkâr ise de anlar dahi arz ve edeb-ile olarak teba'-i Saltanat-ı Seniyye ile hüsn-ı zindegâniye dikkat eylemek ehem ve elzemdir esâmisini zikr ve beyân eylediğiniz maktuller ve nehb olunan eşyanın balâde beyân olunduğu vechile iktizâsı icrâ olunmak üzere ber muktezâ-yı şer'î şerife isbâtı lazım gelür teba'-i Devlet-i Âliyye'den Memâlik-i İraniye'de hayli adam telef ve emvâlî nehb olunduğu vakî olmak gerekdir İki Kapulu nam mahâlde Dağıstani ve hüccac-ı İraniye'den ba'zılarının emvâlî Necib Paşa vali ve ben defterdar olarak birlikte Şam-

ı şerifa vusûlümüzden evvelce garet olunub iş bu emvali garet eden Uneyze Urbani Fırkası meşâyihinden Şeyh Nayif el-şalan idüğünden Necib Paşa mahsus asâkir-i külliye ihracıyla şeyhi merkûmu sakışdırarak iş bu emvâle bedel biraz deve alub bunlara i'tâ eyledikde Dağıstanlılar kemâl-i memnuniyetle kabûl etmiş-iken İranlılar deve istemeyerek külliye-tü akçeler taleb eylediklerinden biraz münazaadan sonra yine kabûl eyledikleri ma'lumum olmağla gerek bu katl maddesinde ve gerek emvâl mağsûba hususunda tarafınıza vakî' olan ifâdatda ziyâdece mübâlağa olmak iktizâ ediyor denildikten-sonra geçen hafta takdîm kılınan mazbatanın zeylinde tahrîr ve imlâ kılındığı vechile sefir mûmâ-ileyh hasarat maddesinden mâ-adâ beyân ve iddia edeceği bir madde kalmadığını ifâde eylediğinizi mebnî bugünkü meclis mükâleme-i ahire mecâlis olmak ve şu mesele-i İraniye'de olan hukûk-ı sabite-i Saltanat-ı Seniyye'nin bir kat dahi isbâtına mübaşeret ilerüde menfaati müstelzim idüğü rütbe-i bedihâtde bulunmak hasebiyle bu babda îrâd ü beyân olunan kelimât hülâsa-i mecâlis-i mukâlemat olmak üzere lafen takdîm kılınan mazbatada derc ve tasdîr kılınmış olduğu rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol babda emr ü îrâde hazret-i men lehû'l-emrindir

**HUKÛK-I SABİTE-İ SALTANAT-I SENİYYE'NİN BİR KAT DAHÎ İSBÂTI
ZIMNINDA HÛLÂSA-İ MECÂLİS-İ MÛKÂLEMAT OLMAK ÜZERE EVVEL
EMİRDE İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN'A VE BA'DEHU DEVLETEYN-İ
MUTAVASSITEYN ME'MÛRLARINA HİTÂBEN CÂNİB-İ ÇÂKERÂNEMDEN
TEBLÎĞ VE İRÂD OLUNAN KELÂMATIN MAZBATASI SÛRETİDİR**

İran Devleti'nin hukûk-ı sabite namıyla iddia-kerdesi olan arâzi-yi ve İran şehzâdelerinin vesâir firârî aşâyirin reddi ve hasârat ve taleb-i rüsûmat yaylakiye ve resm-i gümrük ve hüccac ve züvvâr-ı İraniye'nin ceht ve cemiyet ve himâyet ve hıyânetleri ve resm-i defn-i cenaze ve ma'ber ve dirâyet ve muamele-i süfera vesâir mevâdd-ı malûme ve mazbût-ı hasarat maddesinden başka elli dokuz senesi şehir-i şevvalinin on beşinci gününden mükâlemeye bed'en ve mübaşeretle iş bu bin iki yüz altmış senesi mâh-ı Saferi'nin on ikinci Cuma-ertesi gününde yani bugünkü yekûnda akd olunan meclis-i mükâlemeye gelinceye dek sırasıyla müzâkere ve mübahâse olunarak tarafından îrâd olunan es'ile ve ecvibeye ve isbât-ı müddeâ' [108] zımnında ibrâz olunan senedât ve edille iki taraftan devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları dostlarımız câniblerinden tahrîr ve terkîm olunan mazbatalarda musarrah ve mûnderic olduğundan bu babda Devlet-i Âliyye'nin subûtu izhâr olan hukûk-ı âliyesi hakkı'l-insâf-ı itirâf ve tasdîk olunarak bunun üzerine zerre kadar şudur denilecek ve edânî mertebe

itirâz olunacak mahâl kalmamış ise de iş bu meclis bu maddelerin isbât ve mübahâsesinin meclis-i ahîri olduğundan mevâdd-ı mezkûre hakkında tarafımızdan îrâd olunan ecvibe ve edillenin ne sûretle akvâ‘ ve ne cihetle mu‘teber ve mirî‘ olduğunu mizân-ı akl ve idrâk ile bi’l-muvâzene bir sebil-i icmâl şu vechile ifâde ve beyânına ibtidâr ederim evvelâ mecâlis-i mezkûrenin ekserisinde münâsebet geldikçe cennet-mekân Sultân Murad Rabî‘ Hazretleri’ne müteveffa Şah Safiyy’nin bi’l-mukâbele i’tâ etmiş olduğu ahidnâmenin aslı taleb olunarak *Cihân-nümâ*’da olan ibâre-i ahidiye-i nakîse ve atlas tercümesi müşârün-ileyhima hazeratının ahidnâmelerine muvâfıkdır deyü iddia birle mazbût el-esâmi bir takım memâlik ve arâzi-i Devlet-i Âliyye-i İran Devleti’nindir denilerek defaatle iddia olunmuş olup şu ana dek müşârün-ileyhima taraflarından bi’l-mukâbele i’tâ olunan aslı ahidnâmeler der-dest olmadığına ve bir husus zımnında iki zât beyninde ahz ve i’tâ-yı senedât olunsu ve mürûr-ı zaman ile evvel senedler zayî‘ olarak ba‘dehu beynehumada muaraza vukû‘a gelse o husus mademki asıl senedât mevcûd değildir âle-hâlihi terk olunsun denilemeyüb ol senedlerin kayıtlarına müracaat ve tarih-i senedden sonra tarafeyn beyninde vukû‘a gelen muâmelat ve harekâta ihâle-i inzâr-ı dikkat ve senedât-ı mezkûrenin meâlini te‘yîd eder diğer senedât-ı kadîmenin tedârük ve tahrîsine mübâderet bayağı kâğıd ve kalem ve hat ve rakm icâd olunalıdan-berü usûl-ı kâdime-i cariyeye ve mirî‘yeden idüğüne binâen tarafınızdan size ve devleteyn-i mutavassıteyn me’mûrları dostlarımıza i’tâ eylediğim ahidnâme sûreti düvel-i sâire ahidnâmeleri misillü aklâm-ı hazret-i padişâhide mukayyed olan sûret olup iş bu sûretin tasdik ve isbâtı zımnında iki yüz yedi ve yüz on üç sene evvel tab‘ ve tahrîr ve tertîb olunan kitâblarda mûnderic ahidnâme-i mezkûr sûretleri dahi ibrâz ve i’tâ olunmuş ve Muhammara ve Zuhab müzâkerelerinde ibrâz kılınan senedâtın en cedîdi yüz bu kadar senelik bulunmuş ve Erzurum Muâhede-i’nden evvel vukû’ bulan seferde iddia ettiğiniz mahâllerin ekserisini İran Devleti zabt ederek ba‘dehu muâhede-i mezkûre hükmünce iş bu mahâllerin dahi çoğunu taraf-ı Devlet-i Âliyye’ye redd ü terk etmiş ve iş bu Erzurum Muâhede-i’nin şartında hudûd-ı kâdime-i Devlet-i Âliyye dahilinde olup gerek harbden mukaddem yani eyyâm-ı sulhiyede ve gerek esnâ-yı harbd e İran Devleti cânibinden zabt olunan bi’l-cümle mahâllerin dahi redd ü terki mûnderic olarak iş bu muâhedenin bir muktezâ-yı usûl-ı tasdiknâmeleri mübâdele kılınmış ve zikr olunan *Cihân-nümâ*’nın ahde dâir olan fıkra-ı nakîse ve müşevveşesi kıra’at-i ibâreye [109] muktedir olan bir sabi zî-şuûr indinde dahi malûm ve muhâkkak olarak marû’l-beyân atlas tercümesinde hudûd-ı İraniye tehdit olunmadığı devleteyn mutavassıteyn me’mûrları câniblerinden dahi alenen itirâf ve beyân olunmuş olup tarafınızdan iddia olunan mahâl-i malûmenin ekseri ber muktezâ-yı ahd İran Devleti tarafından cânib-i Devlet-i Âliyye’ye redd ü terk olunması ve kabl-i sefer dahi Memâlik-i Devlet-i Âliyye’den kendü

yedinde mülk ve arâzi bulunduğunu İran Devleti ahden ve şarten itirâf ve tasdîk eylemesi ve buna mümasil muamelat-ı sâirenin vukû'a ve zuhûra gelmesi ibrâz eylediğim kitâblarda mûnderic ibâre-i ahdiyenin kemâl-i sıhhatini ve bu ibâre-i ahdiye dahi vermiş olduğum sûret-i ahidnâme-yi ve sûret-i ahidnâme dahi i'tâ eylediğim senedât-ı kadîmeyi birbirine merbut olarak isbât ve tasdîk eylediğinden hûlasâ-yı kelâm şu ahidnâme sûreti bu kadar edillefiiliye ve tahrîriyeye ve akliye ile Şah Safiyy'nin kendü mühür ve imzasıyla olan ahidnâme ibrâz ve i'tâ olunması hükmünde olduğu zerre kadar akıl ve idrâkden behredâr olanlar indlerinde mübeyyin ve muhakkaktır saniyen ekser meclislerde iddia eylediğiniz mevâdd-ı malûmatın üzerine tarafınızdan Devlet-i Âliyye hilâf-ı ahd hareketi tecavüz buyurdu denilerek defa'atle ifâdat vukû' buldu matbû' efham olan Devlet-i Âliyye bugünkü günde on sekiz devlet ve hükûmet ile muâhede olarak hengâm-ı sulhde ahd ü şurût münakidenin edani mertebe erkânına hâlel verir hâl ve hareketin tecvîzini bir cihetle şân-ı âlisine yakıştırmadığı ve ihtiyâr etmediği kazaya-yı müsellemeden olub hâlbûki İran Devleti bâlâde beyân olduğu vechile seferden evvel ve sonra yedine geçmiş olan memâlik arâzi-i Devlet-i Âliyye'nin tarih-i ahidnâme temessükünün imzası taihinden itibâren alınmış gün zarfında cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye tamâmen ve kâmilan reddini Erzurum Muâhedesini'nde kabûl ve tasdîk ederek ve add eylemiş iken ol-vakt fakat Bâyezîd ve civârını tahliye edüb Hakkârî ve Mahmudî sancaklarına mülhâk olarak bu kere iddia eylediğiniz malûmu'l-esâmi mahâllerden ba'zılarını ta Galip Paşa merhûmun Şark Seraskerliği hengâmına yani kırk tarihi o aherine değin tahliye ve teslim etmemesi tarafımızdan her vechile isbât olunan Zuhab vesâir malûmu'l-esâmi mahâller ki memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olub bunların el-ân cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye redd ü i'tâ olunmayarak vâridat ve hâsılatı İran Devleti cânibinden fuzûli ahz ve tahsîl kılınması ve Bağdâd cânibinde Kürdistan taraflarına ve gerek bi'l-cümle hudûd dahilinde bulunan mahâllere ve Kürdistan sancakları tevcihâtına sebeben mine'l esbâb ve vechen mine'l-vücûh İran Devleti cânibinden müdahâle ve tecavüz ve taarruz ve sabık velâhâk sancak mutasarrıfları hakkında nesahib olunmaması Erzurum Muâhedesini'nde musarrah olduğu hâlde Süleymâniye'ye vesâir mahâllere defaatle tecavüz olunub sahte valiler nasb ekâdiyla bir takım akçeler tahsîl ve envâ' hasarat ettirilüb Mahmud Paşa ve oğlu ve taallükâtı vesâir Kürdistan ümerâsı [110] daima tahrîk ve tashib olunması ve emsâli misillü Devlet-i Âliyye'nin mülk-i sahih ve hakikisi olan Muhammara benderi mea'-tevâbi üç seneden ziyadedir ki İran Devleti cânibinden zabt kılınması ve Ka'b Aşîreti'nin bir fırkasıyla El-Arus Aşîreti'nin ta Kerim Hân Zend zamanından beri Memâlik-i İraniye'de tevkîf olunub bundan başka Devlet-i Âliyye aşâyir ve ekrâd teb'a-i sâiresinden vukû'-bulan seferlerde ve evkât-ı sâirede Memleket-i İraniye'ye gidenler ber muceb-i ahd-i taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü

terk olunmayub bunlardan tekrar memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'ye avdet edenler haklarında bizim teb'a ve aşâyirimizdir denilerek iddiaya kalkışılması ve ekser ayamda İran Devleti me'mûr ve asâkir ve ekrâd ve aşâyiri hudûdu ve Devlet-i Âliyye'yi tecavüz ile teb'a-i Saltanat-ı Seniyye'ye ve kurâ ve kasabata etmedikleri hasarat ve eylemedikleri cefa ve eziyet kalmamış-iken bunların üç dört def'a vakî olan taaddüdi ve hasaratlarına bedel berü taraf ekrâd ve aşâyiri ve re's-i hudûdda bulunan ba'zı ümerâ-yı ekrâd câniblerinden mukâbele olduğu hâlde türlü türlü şikâyetler vukû'a gelmesi hakkı'l-insâf ahiddarlık iktizâsına ve şemiye-i nısfet ve hakkâniyete hukûk ve usûl-ı düveliyeye yakışur mı ve şu zikr ve beyân olan vukû'at ve ifa'l-ı harekete nazaran Erzurum Muâhede'si'nin tasdiknâmelerde mübadele olunur olunmaz İran Devleti cânibinden nakıs-ı ahd olduğu ve şu vakte dek bu usûl üzere gidildiği acaba kabl-i tevîl ve inkâr olabilür mi salise bâlâda beyân olduğu üzere Sultân Murad Rabî Hazretleri'nin ahidnâmeleri sûret-i sahihesinin medlûl ve ahkâmındadır başka zikr olunan Muhammara Benderi ve Zuhâb ve Süleymâniye Sancakları ve havâli-i şarkiyede kâin olub gerek Hakkârî ve gerek Bâyezîd Sancakları'na merbut olan ve olmayan malûmu'l-esâmi mahâller mecâlis-i mukâlemat mazbatalarında mûnderic ve mezkûr olduğu vechile İran Şah'ının ibrâz ve sûreti i'tâ olunan rakmı ve sadr-ı devlet-i İraniye'nin elli yedi senesi cemaziye'l-âhiresinin ikinci günü tarihiyle makam-ı sadaretuzmaya muharrer cevabnâmesi ve Erzurum Muâhede'si'nin şartı ve bir takım senedât-ı kadîme ve mu'tebere ve vukû'at ve harekât-ı sabika ve muamelat vak'ıa ve Mösyö Macdonald'ın telîf-kerdesi olan kitâb ile Devlet-i Âliyye'nin memâlik-i hakikiyye ve sahihiyyesinden olduğu şekk ü şübheden ari ve güneş gibi bedihi olarak bu kere dahi bir minvâl-i muharrer ba'zı delâil-i kaviyye serd ve isbatıyla bi-tekrar isbât olunub hengâm-ı sefirde Rusya Devleti tarafından zabt olunub sonra Edirne Muâhede'si iktizâsınca taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü terk olunan Kars ve Bâyezîd misillü mahâller haklarında vukû'a gelen iddianız gibi tarafımızdan bir iddia zuhûra gelmediğine ve reddi iddia olunan İran şehzâdelerinin hukûk-ı düveliyeye ve insaniye iktizâsınca hudûd-ı Saltanat-ı Seniyye'den bâidce birer mahâle ikâmeleri lazım geleceğine ve firârî aşâyir ve ekrâd vesâirenin ba'de'l-musalaha me'mûrlar irsâliyle tabiiyet-i kâdimeleri tefrîk ve temeyyüz ve isbât olundukdan sonra tarafına aid olacakların redd ü teslîmi icrâ [111] kılınacağına ve mücerred teba' ve tüccâr tarafının germiyyet ticâretleri zımnında Saltanat-ı Seniyye ile İngiltere Devleti beyninde akd olunan muâhede-i ticâret İran Devleti tarafından kabûl olunub olunmadığı hâlde tüccâr ve teb'a-i İraniye ahden ve şarten ve hâkken ticâret-i dahiliyeden külliyyen ve katî'yyen mahsus o emir-i âliye neşriyle men' olunacağına ve hüccac ve züvvâr-ı İraniye ve resm-i defn-i cenâze ve maber ve mua'mele-i süferânın ve mevâdd-ı sâirenin ecvibe-i icâbiyeleri diğer tutulan mazbatada demincek ve rûsûmat-ı yaylakiyenin

cevabı dahi Süleymâniye mübahâsesinin meclis-i aherinde verildiğine binâen İran Devleti'nin şimdiye dek iddia eylediği mevâdd-ı meşrûhadan müzâkere olunmayub gerüye kalan fakat bir hasarat maddesi olarak bu madde dahi bâlâda beyân olunduğu vechile İran Devleti me'mûr ve asâkir ve aşâyir ve ekrâdı daima hudûd-ı Saltanat-ı Seniyye'yi tecavüz ederek memâlik ve teba'-i Devlet-i Âliyye'ye enva'i hasarat ve nehb ü garet eyleyüb berü taraf teba' ve aşâyirinden zuhûra gelen harekât dört beş defa' İranlu cânibinden vukû'a gelen taaddî ve hasarata bir def'a mukâbele demek olub hâlbûki İranlu cânibinden vukû' bulan tecavüz ve taaddînin her bir vakâ'sına mukâbilen bi'l-misl icrâ olunmuş olsa idi berü taraf teb'a ve aşâyirinin harekâtı def'-i sâil ve mekîdet düşmüş demek olarak buna hakkı'l-insâf bir şeyi denilemeyeceği aşikârdır bu hasarat meselesinde İran Devleti'nin başluca diyerek iddiasına tasdî eylediği Muhammara Benderi ve Urman ve Revândiz'i ki müteveffa Mehmed Paşa'nın hasaratı olub zikr olunan Muhammara memâlik-i hakikiye-i Devlet-i Âliyye'den ve ol-vakt izhâr-ı isyân eden Ka'b Aşîreti teb'a-i sahîhe-i Saltanat-ı Seniyye'den olduğu ve hengâm-ı muhasarada İran Devleti teba' ve tüccârından bir ferd bulunmadığı ve bu Muhammara'nın ekser hâneleri kamışdan yapılmış yüz elli nihâyet iki yüz evden ibâret bir mahâl idüğü ve hengâm-ı muhasara ve esna-yı isti'lâ'da askeri cânibinden alınan şeyler bi'l-cümle Ka'b Aşîreti'nin malı olduğu sabit ve muhakkak olmak hasebiyle farz-ı mahâl olarak bu Muhammara'da fevkâ ma-yetesavver emvâl ve eşya ile tüccâr-ı İraniye bulunmuş olsa şu Muhammara'nın vası'at-ı arâziyye ve keyfiyyet-i hâliyesine ve Erzurum Gümrüğü'ne gelen İran Devleti tüccâr ve teba'sının malı hasbe'l-mevkî' sâir mahâllere giden emvâlden ziyâde olmak lazım gelüb hâlbûki bir sene zarfında iş bu gümrüğe tevarüd eden teba'-i İraniye malı alınan resm-i gümrüğe kıyasen yirmi beş nihâyet otuz bin kese akçelik olmasına nazaran bu Muhammara'den dört kurûr yani iki yüz bin kese akçelik hasâratın iddiası bu maddenin adem-i vukû'atı yani Muhammara'de tüccâr ve teba'-i İraniyan'ın bir helâli zayî' olmadığını ma'nen tasdîk ve isbât eylediği adını mülâhaza ile malûm olub eğer bu Muhammara'nın vechi tesmiyesine mebni arâzisini ba-kuvvet ahmer ve nebatât ve mahsûlâtı şebçerâğ ve cevher olduğu ve İran memâlikinden bulunduğu hâlde buna bir diyecek yoktur o Uraman'ı hasaratı ise İran Devleti tarafından üç dört def'a Süleymâniye kaza ve kurâsına vukû'a gelen hasârata mukâbil olub hâlbûki Hüseyin Hân [112] cânibinden buna dahi tekrar beş kat ziyâde mukâbele olunarak iş bu Süleymâniye'ye İran Devleti tarafından birbirini müteâkib zuhûra gelen taaddî ve hasârat ve tecavüzi hareket bu Süleymâniye'nin mübahâsesinde tarafınızdan îrâd olunan kelâmat ile zımnen isbât olunmuş ve Revândiz'i ki Mehmed Paşa ta vakî' olan hasâratı kırk beş tarihinde İran Devleti cânibinden vukû'a gelen hasaratın hamis mikdârı olmadığı hâlde bi'l-mukâbele vakî' olmuşdur hülâsa-i kelâm Erzurum Muâhededesi'nin akdi

tarihinden ſu ana dek hatta Irakiyye ve gerek aktâr-ı ſarkîyyede me'mûrin-i ve teba'-i Devlet-i İraniye'nin etdikleri garet ve itlâf eyledikleri nüfus-ı mebâliğadan beri olarak aklın kabûl edeceği ve bi-hâk ſudur denilecek mahâl ü mimsik bulunamayacağı sûretde arâzi maddesi misillü sahihen ve hakikâten Saltanat-ı Seniyye ezher-i cihet ve isbâta ve hâkk-ı âlisini izhâra muktedir olduğu hâlde mücerred ſu iddia olunan mevâdd-ı meşrûha beş altı seneden berü günden gûna deng ve diğer ve tarz-ı ahire girerek bu ise usûl-ı mir'îye-i düveliyeye kat'an yakışmadığından ve artık bundan böyle beyhude makalat ve safsataya havâle-i sem' i'tibâr buyurmayacağından ſu hasarat maddesinin külliyen mübahâse ve istimâât sarf-ı nazar buyurub lafzı manasına muvafık olarak hukûk-ı sabitesinden bir cihetle bir sûretle vazgeçmek ihtimâli olmayub her ne vecihle olur ise istihsâlinin çare ve imkânını bulacağı umûr-ı muhakkakaden olduğuna binâen eğer İran Devleti cânibinden tanzîm-i ahidnâme ve akd-i musalahaya izhâr-ı taleb olunur ise hukûk-ı sabite nam ve ünvânıyla iddia olunup cevab-ı savbları verilmiş olan mevâdd-ı malûmenin gayri müsellemeden ve haric ez-hakkâniyet vukû'-bulan mutâlabatdan keff-i yed ve ferağat olunması iktizâ-yı hâl ve maslahatdır Saltanat-ı Seniyye'nin usûl ve hukûk-ı düveliyeye yakışur ve tarafeyn teb'ası hakkında hayırlu olur vechile akd buyuracağı ahidnâmenin tertîb olunan müzâkeresinin bir sûretini size verir sûretlerini dahi devleteyn mutavassıteyn me'mûrları dostlarımızada i'tâ ederim ve redd-i firâri misillü iş bu müzâkereye derc olunacak daha başka mevâdd olduğu hâlde anlar dahi ba'de-izin sırasıyla arz ve beyân eylerim denilerek bu babda Saltanat-ı Seniye'nin vikâye-i hukûk-ı âliyesiyle beraber temînât-ı hâliye ve atıyyesini mutazammın aklımın ayırdığı mertebe kaleme alınub bir sûreti takdîm-i hakipâ-yı nezâretpenâhiler kılınan müzâkere-i ahdiyye Mirza-yı mûmâ-ileyhe verülüb me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya dahi i'tâ olunmak üzere iken şimdiye dek birkaç def'a ber vech tafsil-i iş'âr ü beyân olunduğu vechile ſu mesele-i İraniye'nin hâl ve tesviyesi devleteyn-i mutavassıtanın kendü ministorlarının re'y ve ma'rifetleriyle olmak emr-i musammem ve mukerrer ve buna İranlu'nun muvafâkâtı bedîhi ve izhâr olduğundan Rusya me'mûru tazmîmât-ı mukerrerre-yi meşruheye şayed hâlel verir mütala'asına mebnî midir nedir İngiltere me'mûru ile bir vech hakkı biraz sohbet eyledikden-sonra bu İran maddesi devletlerimizin cihet-i tavassutu iktizâsınca indlerinde gereği gibi tebeyyün ve tahakkûk etmedikçe sûret-i pezir olamayacağından bu cihetle [113] tarafınızdan i'tâ olunan müzâkereyi bizler kabûlde ma'zûr olduğumuz gibi Mirza Takî Hân dahi ma'zûr olmak gerekdir diyerek müzâkere-i mezkûre kabûl olunmayacağını ifâde edüb bunun üzerine tarafından icâs-ı kesire devranından sonra nihâyet selefi'z-zikr müzâkerenin sefâretlerine gönderilmek üzere fakat kendülerine resmen gayri olarak i'tâsına karar verildikden-sonra cânib-i çâkerânemden me'mûrin-i mûmâ-ileyhimahaya hitâben sizler benim bildiğime göre Devlet-i Âliyye ile İran

Devleti beyninde vukû'a gelen munakasa ve ma'rûzâtın teklîfât-ı harbiyeye ihtiyaç me's etmeksizin ancak hukûk-ı sahihe-i sabiteye iltizâm olunmak ve bir taraf sahâbet ve himâyet olunmamak üzere indifâi' zımnında hayr-hâhane ve dostane tavassud eden İngiltere ve Rusya Devletleri'nin me'mûrları olub bu tarafa muvâsalet dostanem ise tamam on buçuk mâhdır şu müddetin içinde mesele-i İraniye'ye dâir tarafından vukû'-bulmuş olan iddia ve tebliğat ve ifâdat ve hususiyle bu kere akd-i meclis olunandan-berü hazır-ı bi'l-meclis olmaklığınız cihetiyle İran Devleti'nin Mirza Takî Hân'ı vasıta ederek hukûk-ı sabite nâmıyla iddia eylediği mevâdd-ı malûmenin sûret-i iddia ve keyfiyyeti ve tarafımızdan verilen ecvibe-i meskûte ve ma'kûle ve ibrâz olunan senedât vesâir edillenin cihet ve sûreti taraf-ı dostanenizden tutulan mazbatalarda dahi be-ibâretîha mûnderic ve mestûr olmak hasebiyle nezdînizde bâlâ taraf ma'lûm olduğundan başka devletleriniz sefâret ve ministörlerinin dahi malûmları olmuş olacağı bi-iştibâh idüğüne ve de devletlerinizin ministör ve sefirlerinin kemâl-i akl ve kıyaset ve tefrîk ve temeyyüz-i hukûk-ı sahihede mezîd-i vukûf ve mümâreset ve suffet-i memdûhe-i nısfet ve hakkâniyet ile insâfları kazaya-yı müsellemeden olduğuna ve yedimde bulunan ruhsatnâme-i hümayûnda bu ana dek tezkîr olunan ve iddia kılınan mevâdda metâlib-i vâhiyye denildiğinden dolayı ibtidâ-yı mülakâtda ba'zı mertebe itirâz vukû'a gelmiş olub Mirza Takî Hân'ın me'mûriyet beyânıyla iddia eylediği mevâdd-ı mazbataya hukûk-ı sabite denildiği hâlde vahîy-i lafzının vücûd ve ma'nası olmamak iktizâ edeceğine binâen bu babda hukûk-ı sarihe ve sabite-i Devlet-i Âliyye devletleriniz ministörleri câniblerinden bi-hâk itirâf ve tasdik ve takdir olunacağı kaviyyen me'mûl ederim metbu' efham olan Devlet-i Âliyye iş bu mevâdd-ı meşrûhanın adem-i müzâkeresini mukaddemce esas ittihâz buyurması bu babda derkâr olan hukûk-ı sarihe ve sahîhesini bir cihetle isbatdan acize mebnî olmayub bunların cevab-ı savbları defa'atle verilmiş olduğundan mücerred o sanub nefret eylemesinden-nâşî olduğu mevâdd-ı ma'lûmenin sûret ve revş-i iddiası tarafımızdan bi'l-mukâbele vukû'a gelmiş olan ecvibe-i müdellele ve kaviyye ile dahi tebeyyün ve tahakkûk eylediği bir cihetle inkâr olunamayacağı emr-i bedihidir Saltanat-ı Seniyye devleteyn-i mutavassıteynin tebliğât-ı vakîâ'larına ihtirâm ve ria'yetinden nâşî mukaddemce esas ittihâz buyurmuş olduğu tarziye maddesinden İran Devleti'nin arz ve tebliği vechile sarf-ı nazar etmiş ve Kerbelâ maddesini Tahran'a gönderilen tahrîrât-ı resmiyede beyân olunduğu vechile [114] tesviye eylemiş ve mevâdd-ı sâire-i mezkûrenin müzâkeresi zımnında cânib-i acizâneme izn-i ruhsat i'tâ buyurmuş-ken İran Devleti el-ân Mirza Takî Hân'ı ruhsat-ı kâmile ile murahhas etmeyerek fakat metâlibat-ı kadîme-i vâhiyyesine bir devlet indinde kabûl olunmayacak bir takım mevâddı dahi bi'l-alâde bunların tebliğ ve beyânına me'mûr etmiş ve iddiasına kalkışmış bir fâideyi muntelhî olmayub ve olmayacağından bu vaz'ı ve hareket

beyhûde taziyî'-i evkât değıl-midir ve bu ma'kûle metâlib gayr-i ma'kûle hakkı'l-insâf Devlet-i Âliyye'ye nasıl teklîf olunabilür hülâsa-yı kelâm şimdiye dek akd olunan mecâlisde metâlib-i mezkûrenin cümlesi beyân ile birisine karar verilemeyerek bir takım akvâl beyhûde mücerrede ve sakata ile muğalata ile imrâr-ı vakt olunduğına ve beni devletim ruhsat-ı kâmile ile murahhas olarak me'mûr buyurub demincek beyân olunduğı vechile Saltanat-ı Seniyye hukûk-ı sabitesinden bir cihetle vazgeçmek ihtimâli olmayub istihsali çaresine bakacağına ve şu hâlde mübahâsesine girişilecek bir madde kalmayub kalmış olsa bile Mirza Takî Hân'a ruhsat-ı kâmileyi şâmil ruhsatnâme vurûduna değın me'mûriyet-i mahsusam iktizâsınca müzâkereden iştigat edeceğim bi-iştibâh idüğüne binâen artık bu hususun taraflarınızdan iktizâ eden mahâllere layıkıyla tebliğ ve tahrîri ahden dirayetinize havâle kılınmıştır denildikten sonra me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Mirza Takî Hân'a hitâben madem sefirlerimiz câniblerinden bu günkü meclis-i mukâlemâtına dâir cevap vurûd edinceye değın bir muamele-i resmiyeye ibtidâr olunmamasını sizden iltimas ederiz deyüb ba'dehu Mirza-yı mûmâ-ileyh dahi iş bu meclis on sekizinci meclisdir aherinde resmen ve alenen Devlet-i Âliyye-i Osmaniye murahhası efendiye diyorum ben-ki Devlet-i Âliyye-i İran cânibinden me'mûr murahhasım hukûk-ı sabite-i Devlet-i İran'ın icrâsına bu gün ve bundan sonra her saat akd-i meclise ve itmâm-ı mukâmele-i hukûk-ı sabiteye hazırım ve cevaplarının cümlesine hazırım ve ben herkes katî' meclise ve adem-i güft ü gû ba'is değılim ve olmayacağım ve müzâkere-i hukûk-ı sabite-i İran her cihetden na-tamâmdır ve itmâm-ı resmiyede olmamıştır hakken ve ahden sizden icrâsını ve cümlesinin itmâmını isterim ve her ne münâsib gördüğüm sözleri ifâde etmişim ve ifâde edeceğim ve hukûk-ı sabitenin ta aher lafzına kadar ki tafsîli me'mûrin-i mutavassıteyn indlerindedir edille-ihariciyye ve dahiliyye ve nakliye ve faaliye? ile isbâtına ve itmâmına hazırım ve ümenâ-yı Devlet-i Âliyye-i İran hukûk-ı sabitesinden zerre kadar vazgeçmeyecektir ve sizin îrâd eylediğiniz sözleri ve verdiğiniz cevapları nesh-i hukûk-ı sabite bilmeyeceğim diyerek diğerk meclisin akdi gününü lede'l-suâl şimdilik ma'lûm olmayacağı cevabı verildikten sonra fesh-i meclis olunmuş olduğu rehin-i ilm-i müşirâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**EN SONRAKİ MECLİS-İ MÜKÂLEMEDE İBRÂZ VE DEVLETEYN-İ
MUTAVASSITEYN ME'MÛRLARINA MİN GAYR-İ RESM İ'TÂ OLUNUB BİN İKİ
YÜZ ALTMİŞ SENESİ ŞEHR-İ SAFER'İNİN ON BEŞİ TARİHİYLE NEZÂRET-İ
CELİLE-İ [115] UMÛR-İ HARİCİYYE'YE İRSÂL VE TAKDİM KILINAN
MÜZÂKERE-İ AHDİYYEDİR**

Hiç bir devletin umûr-ı dahiliyyesine aher devletin müdahâlesi caiz olmamağla fi-mâba'd gerek Bağdâd cânibinde Kürdistan taraflarına ve gerek bi'l-cümle hudûd dahilinde bulunan mahâllere ve Kürdistan sancakları tevcihâtına sebeben mine'l-esbâb ve vechen mine'l-vücûh Devlet-i İraniye tarafından müdahâle ve tecavüz ve taarruz ve sabık ve lâhik sancak mutasarrıfları hakkında tasahhub olunmaması Erzurum Muâhedesi'nde muharrer olmak hasebiyle iş bu şart kemâ-kân cari ve merî' olup bu maddenin kat'an ve katiyyen hakkı ve celî biz-zât ve bi'l-vasıta hilâfı hiç bir vakitte tecavüz olunmaması

Cennetmekân Sultân Murad Rabî' Hazretleri'nin ahidnâmelerinde tasrîh ve beyân olduğu vechile kat'î ve tecdid olunan hudûd iktizâsınca bin iki yüz otuz sekiz senesinde akd olunan Erzurum Muâhedesi'nden mukaddem vukû'-bulan seferde ve gerek seferden evvel hengâm-ı sulhiyyede Havâl-i Şarkîyye'de Van Eyâleti'ne mülhâk olan Hakkârî Sancağı'na tabî' yirmi iki pare karyeyi şâmil Hevder Kal'ası ve beş adet karyesi olan Dibrik Kal'ası ve otuz üç pare karyeyi hâvî Cehrik Kal'ası ve seksen beş pare karyeyi şâmil Somay Kal'ası ve elli yedi pare karyeyi müştemil Beravdust Nahiyesi ve yine Van Eyâleti'ne mülhâk olan Mahmudî nam diğer Hoşab Sancağı'na tabî' Kotur ve Ahorik kazaları ile Bâyezîd Sancağı merbutanından olup şimdi Makû cânibinden idâre olunan kurâ-yı ma'lûme ve havâli-i Irakîyye'de vakî' Şehr-i Zur yani Süleymâniye Sancağı'na tabî' doksan pare karyesi olan Serdeşt ve otuz pare karyeyi muhtevî Betboş kazaları ve mine'l-kadîm Bağdâd eyâletine mülhâk Zuhâb Sancağı ve Basra eyâletine tabî' olup elli yedi senesinde zabt olunan Muhammara Benderi Memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olmak hasebiyle bunların tabî' oldukları kurâ ve arâzileriyle kâmilten ve tamamen bir müddet muâyene zarfında İran Devleti cânibinden taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'ye redd ü terk olunması ve çünkü mahâl-i mezkûrenin ekserisi res'î hudûdda kâin olmağla İran Devleti'nin zikr olunan sancak ve kal'a ve kaza ve nevâhi ve kurâya hem-hudûd ve mulâsik bulunan kaza ve kurâsı arâzisinden sehve mebnî berü tarafa geçmiş ve karışmış arâzi ve mahâl var ise ba'de'l- musâlaha tâ'yîn olunacak mühendisler ma'rifetiyle tefrîk ve temeyyüz olunub iş bu mühendislerin tanzîm edecekleri

harita mucibince kaleme alınacak hudûdnâme müteferrid olmak üzere iş bu muâhedenin icrâsından ma'dûd olması

Ahâli-i İraniye'den Kâbe-i Mükerre ve Medine-i Münevvere vesâir belâd-ı İslâmiye'ye gelüb gidenler haklarında hüccac ve züvvâr-ı rum ve ahâli-i sâire-i belâd-ı İslâmiye misillü mua'mele-i bi'l-mucaleme olunub kendülerinden durma namıyla hilâf-ı şer'i şerife ve kanun-ı münif sâir vechile niste[?] metâlibe olunmayub ve kezâlik inâyet-i âliye züvvârının madem-ki yedlerinde ticâret malı olmaya anlardan bac taleb olunmamak ve yedinde ticâret malı olanların hesabı üzere gümrükleri ber-mu'tad olunub ziyâde metâlibe kılınmamak ve ol-tarafdan dahi Devlet-i Âliye [116] tüccâr ve ahâlisine bu vechile mua'mele olunmak şerâit-i sabika muktezâsından olmağla fi-mâba'd ba'dehu İran Devleti hüccac ve tüccârı hakkında bu şart kadîmin tenkîz-i icrâsına Devlet-i Âliyye vüzera-yı azâm ve miri'l-hac ve mir-miran-ı kirâm vesâir hakim ve zabıtânı taraflarından kemâl-i dikkat ve ria'yet ve Şam-ı Şerif'den Haremeyn-i muhteremine varub gelince surre-i hümâyûn eminleri taraflarından dahi nezâret olunarak hilâf-ı şart bir nesne alınmayub himâyetleri hususuna himmet olunması ve bunların tekvîn eden nezd-i âlileri surre emini nezâretiyle içlerinden mu'temedi marifetiyle ru'yet olunub Devlet-i İraniye Şahı'nın ve şehzâdelerinin haremelerinden vesâir akâbir Devlet-i İraniye'den haccı şerife ve inâyet-i âliye ziyaretine gidenlere hâllerine göre hürmet ve riayet kılınması selefi'z-zikr Erzurum Muâhedesinde mûnderic ve mestûr olmak hasebiyle iş bu şerâit beyne'd-devleteyn kemafi'l-sabık meri' ve mu'teber tutulub inâyet-i âliye ziyaretine giden teb'a-i İraniye mürûr eyledikleri cisirlerden sâir ahâli ve kesianın verdiği resmi yani kayık ücretini ve beytûtet eyledikleri hanların usûl-ı cariyesi üzere kirâsını Necef'ül-Eşref ve Kerbelâ-yı Mu'allâ vesâir emâkin-i mübarekeye defn olunan cenazeler için hakk-ı resm zemîni her bir devlet ve milletde carî olduğu vechile i'tâ eylemesi

Zikr olunan inâyât ve mekân-ı mübareke la cel-i el-ziyare beher sene teb'a-i İraniye'den evlad ve taallukâtıyla sekiz on bin kadar züvvâr tevarüd edüb bunların ekserisi avdet etmeyerek nefsi Bağdâd'da ve emâkin-i mübarekede kalmakda ve kalanların çoğu dahi yerleşerek zirâ'at ve esnaflık ile melûf olub mülk ve arâzi dükkân ve destgâh sahibi olmakda olduklarına binâen ba'de-izin ve zikr olunan emâkin-i mübarekeye ve nefsi Bağdâd'a tevarüd eden züvvâr-ı İraniye misafiret-i üç veyahud altı mâh müddet oralarda tevkîf ve ikâmet edüb yine İran'a avdet eylemek ve iş bu züvvârdan müddet-i muayene-i musafereti geçirüb ziyâde kalmak isteyenler olduğu hâlde anlar ol-vakt misafiretten çıkub adeta Devlet-i Âliyye

teba'sından ma'dûd olarak bu cihetle bunların her bir hususât ve mua'melede teba'-i Saltanat-ı Seniyye ile hemhâl olması ve gerek iş bu zikr ü beyân olunan mahâllerde ve gerek sâir memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'de arâzi ve emlâk sahibi olanlar ve dükkân ve destgâh tedârük ederek esnaflık edenler usûl-ı cariyeye-i düveliyeye iktizâsınca Devlet-i Âliyye teba'sı hükmünde olduğundan bunların dahi öşr ve resm-i vergü ve tekâlif-i sâireleri bâlâ-fark teba'-i Devlet-i Âliyye'ye tatbîken alınması ve bunların dava ve nezd-i âlileri ve töhmet ve kabâhatlerine göre ta'zîr ve te'dîbleri bir muktezâ-yı şerî' ve kanun hakim-i me'mûrin-i Devlet-i Âliyye cânibinden icrâ olunub İran devleti me'mûrları taraflarından bir cihetle müdahâle olunmaması ve Memâlik-i İraniye'de bu vechile arâzi ve emlâk ve dükkân ve destgâh sahibi olanlar haklarında dahi iş bu usûlün bi'l-mukâbele aynıyla icrâsı

El-yevm Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de misafîret-i ikâmet üzere olan [117] zill-i sultân vesâir şehzâdegân-ı İran'ın hudûd-ı hakâniyeden ba'idce Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den bir mahâlde iskân ve ikâme olunması

Devlet-i Âliyye ile İran Devleti beyinde şimdiye değin akd olunan muâhedelerde hûlefâ-yı raşidin ve zevcât-ı tahirat hazret seyyidi'l-mürselin vesâir ashab-ı kezin rızvanallah teâla aleyhim ecmain hazeratı haklarında tarziye hususu mûnderic ve mestûr olduğuna binâen bu hususun terken ve tamamen iş bu muâhede-i cedîdeye derc ve ilâve kılınması

İran Devleti resm-i gümrük hususunda Erzurum Muâhede'si'nde mûnderic olan ahidnâme-i şartını ibkâ ile kendü tüccâr ve teb'asını ibâre-i ahdiye iktizâsınca Devlet-i Âliyye'nin ticâret-i dahiliyyesinden mahrum etmeyüb tüccâr ve teb'a-i merkûmenin teshîl-i muamelât ve keremiyet ve o dostlarına revâc vermek ve vukû' melhûz olan münazaa-yı atıyyeyi def eylemek üzere Devlet-i Âliyye ile İngiltere vesâir düvel müttehabe beyinde mün'akıd olan muâhede-i ticâreti kabûl eylemesi

Cânib-i Devlet-i Âliyye'den İran Devleti'ne ve İran Devleti tarafından cânib-i Devlet-i Âliyye'ye sefâret mufti ve mütemadiye ile me'mûr ve tâ'yîn olunacak zevatın esna-yı rahde ve mahâl-i ikâmetlerinde vukû'-bulacak kâffe-i masarıfları tabî oldukları devletler taraflarından tesviye ve i'tâ olunub iş bu sefirlerin Devleteyn-i Âliyyeteynin hudûdlarına vusûllerinde esna-yı rahde bir gûna zahmet ve sıklet çekmeyerek müsterihen ve müreffehen savb-ı me'mûra izâmları zımnında tarafeynden birer mihmandar nasb ve ta'yîn kılınub mahûf ve muhataralı olan mahâllerde müstevfi Cıbalu neferâtı tefrîk ve ta'yîn etdirilmesi

Devlet-i Âliyye ile İran Devleti'nin bir muktezâ-yı diyanet tevessül ve temessük eyledikleri şerî'at-ı mutahhare-i hazret-i risaletpenâhi olduğuna binâen ba'de-izin Avrupa Devletleri indlerinde ahden cari ve merî' olduğu vechile Devlet-i Âliyye teba'sından İran Devleti memâlikinde temekkün ve tevtîn etmeyerek musaferet sûretiyle bulunanlardan birinin bir gûna töhmet ve kabahati vukû'unda evvel mücrim kurâda ve bir kenar yerde bulunur ise karşı eyâlete celb kılınarak Devlet-i Âliyye'nin me'mûru olduğu hâlde ana ve olmadığı sûretde Bab-ı âli'ye ifâde olunmak üzere Dersaadet'de bulunan İran Devleti me'mûruna iş'âr olunub töhmet-i vakî'a arz ve uzvundan biri olmak üzere ser'an ve alen'en tevâtüren bâlâ taraf tahakkûk ve isbât-ı tetkîk olunduktan sonra evvel mücrimin bir muktezâ-yı şerî' ve kanûn iktizâ eden te'dîb ve ta'zîri İran Devleti me'mûrları câniblerinden icrâ olunub kezâlik bu usûl memâlik-i Devlet-i Âliyye'de bulunan teba'-i Devlet-i İraniye haklarında dahi aynıyla icrâ olunması

Devlet-i Âliyye Memâlikinde İranlu'dan bâlâ veled-i kuvvet olunanların vasi-i şerîsi olmadığı hâlde beytü'l-mala me'mûr olanlar tereke-i müteveffâ-yı ma'rifet-i şer'le sicile ba'de'l-kayd bir me'mun mahâlde aynıyla bir sene hıfz olunmak varisi veyahud vekil-i şerîsi zuhûrunda ber mucceb-i defter eşya-yı mezkûreyi ma'rifet-i şer'le teslîm eyleyüb rüsûm-ı [118] adiyesi ve eşya hıfz olunan mahâllin kirâsı alınmak ve mahfuz olan eşya sârık ve bu misillü kaza sebebiyle telef olur ise iddia olunmamak ve bir sene müddet mürûrunda varis ve vasi veyahud vekîli zuhûr etmez ise tereke-i mahfûza beytü'l-maldan ferâhet olunub semeni hıfz kılınmak Devlet-i Âliyye memâlikinde ahâlîsinden dahi İran Devleti memâlikinde vefât eden olur ise bu cihetle mua'mele olunmak Erzurum Muâhededesi'nde mûnderic olmağla bu madde kemâ-kân beyne'd-devleteyn cari ve merî' olup fakat vefât eden şahsın memâlik-i Devlet-i Âliyye'de emlâk ve arâzi ve akarı olduğu hâlde evlad vesâir varisi olsa bile Devlet-i Âliyye teba'sından ma'dûd olacağından ve asıl-ı terekeden murad ise takud ve muavenet-i maunet ibâret olan eşyayı menkûle idüğünden bu gürûhdan olup vefât edenlerin gerek eşya-yı menkûlesinin ve gerek emlâk ve arâzi ve akarının bir muktezâ-yı şerî şerife beyne'l-varise taksîmine ve evlad-ı varisi olmadığı hâlde cânib beytü'l-male aid olmasına ve hususât-ı sâiresine İran Devleti cânibinden bir cihetle müdahâle olunmayub bu keyfiyyetin bi'l-mukâbele İran Devleti memâlikine dahi icrâsı

Devlet-i Âliyye ve İran Devleti'ne tabî' olan aşâyir ve ekrâd ve aylat ve teba'-i sâire mukaddemâ vukû'-bulan seferler evanında ve vefât-sâire de bi'd-defaat tarafeyn memâlikine firâr ve yine avdet eylediklerine ve redd-i firârî şartının ise bin yüz elli dokuz senesinde akd

olunan muâhededen-berü hükmü cari olacağına ve bilhassa Haydaranlu Sebîkîli Aşîretleri haklarında Erzurum Muâhede-i'nde olan ibâre-i ahdiye malûm idüğüne ve iş bu iki aşîretten mâ-adâ Zilanlu ve Celalı ve Cenûki ve Cemadinlu ve Tekuri ve Şemsekî ve Meylan ve Şikefti ve Miğri ve Feruh Bayak ve Ayrımlu ve İbrahim Hancı ve Ca'f Aşîreti ve Hemdavnud ve Benbasi Aşîreti'nden Menkur tâifesi ve bunların ser-kerdeleri ve Ka'b Aşîreti'nin Fellâhiyye'de bulunan fırkası ve El-Arus Aşîreti dahi münâziun-fih olub hâlbuki iş bu aşîretlerin çoğu mine'l-kadîm Devlet-i Âliyye'nin aşâyir ve teb'asından olduğu tevasüren rivâyet kılınmakta olduğuna binâen gerek bu aşîretlerin ve gerek bunlardan mâ-adâ tarafeyn aşâyirinden olarak bâlâda beyân olunduğu vechile devleteyn aliyeteynin memâlikine geçmiş olanlar olduğu hâlde anların ahvâl ve keyfiyyat-i maziye-i hakikiyeleri tarafeynin re's-i hudûdunda bulunan ümera vesâir erbâb vukûf-ı ashab-ı ma'lumatdan bâlâ taraf tahakkûk ve tedkîk olunarak tarafına aid ve tabî olan aşâyir ve ekrâdın isim ve resmiyle tefrîk ve temeyyizi ve cânibine i'tâ ve teslîmi zımnında devleteyn âliyyenin ve mutavassıta olan İngiltere ve Rusya Devletleri taraflarından ba'de'l-musâlaha birer zât me'mûr ve ta'yîn kılınması ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhim Kars ve Van misillü bir münâsib mahâlde ictima' ederek bir vech muharrer zikr olunan aşâyirin ve icâbına göre aşâyir ve ekrâd-ı sâirenin ahvâl-i hakikiyelerini kemâliyle tahakkûk ederek arâzi maddesinde beyân olunan hudûdnâme misillü esâmi-i ekrâdın derciyle bir sened tanzîm olunarak ol sened mucibince tarafına aid olan [119] aşâyir ve aylat tâ'yîn olunacak müddet-i maiyet zarfında tamamen ve kâmilan redd ü teslîm olunub şu kadar-ki iş bu tefrîk ve temeyyüz olunan aşâyirin müddet-i mezkûrede tamâmen reddini mucib olmak ve ilerüde münaza-yı müstelzim olmamak üzere İran Devleti cânibinden reddi iktizâ eden aşâyirin teslîminde müsâraat ve müsabakât kılınması ve bu tanzîm olunacak sened dahi bir sened-i münferid olmak üzere iş bu muâhede-i cedidenin icrâsından add ü şimar olunması bi'l-hassa dahîl-i ahd olan Haydaranlu ve Sebîkîli Aşîretleri'nden bir muktezâ-yı ahd İran Devleti'ne aid ve müteallik olanlar ve kendü rızalarıyla Memleket-i İraniye'ye gitmek isteyenler dahi red olunub gittikten-sonra iş bu iki aşîretten berü tarafda kalanlar olduğu hâlde bunlar haklarında ba'de-izin bir gûna iddia vukû'a gelmemiş ve teb'a-i Saltanat-ı Seniyye'den olan firâri Mahmud Paşa ve taallukâtının ve Hakkârî ve sâir Kürdistan ümerasından olub el-ân Memâlik-i İraniye'de bulunanların dahi bâlâ tevkîf cânib-i Devlet-i Âliyye'ye redd ü i'tâsı

Devleteyn aliyeteyine tabî' olub çift ve çubuk yani arâzi sahibi olmayan göçebe aşâyir tek durmayarak daima nehb-i emvâl ve tahrîb kurâ etmekde olduğundan devleteyn-i aliyenin re's-i hudûdda bulunan teba' ve memâlikinin muhafaza-yı asayiş ve istirahatı zımnında bunlar

iki taraftan hudûda lâ-akall otuz saat mesâfe mahâle sevk ve te'bîd ile orada iva' ve iskân etdirilerek bunların kışlak ve yaylak bahanesi vesâir bahane ile hiçbir vakitte tarafeyn hudûdunu tecavüz ve memâlikine tahtî etmemeleri esbâb ve vesâil cânib-i Devlet-i Âliyye ve İran Devleti kemâliyle istihsal olunması

İş bu göçebe olan aşâyir ve aylat ve aşâyir sâire vücûhen mine'l-vücûh tarafeyn hudûdunu tecavüz etmemeleri ve gasb ü garete tasdî eylememeleri esbâb ve vesâili eğerce devleteyn aliyyeteyn taraflarından istikmâl olunacak ise de bu te'kîdâtın üzerine bunlardan şayed tarafeyn hudûdunu tecavüz ile ebnâ-yı sebile ve kurâ ahâlîsine taaddî ve hasarat edenler olur ise derhâl bunları tarafeyn me'mûrları haber alarak ahz ve girift edemedikleri ve ba'dehu teftiş ve tahrî ile iş bu kazahate cesaret eden kangı devlet teba'sından olduğu bi'l-etrâf tahakkuk eylediği hâlde ilga ve toprak iddiası olunmayarak evvel şahıslar kangı devletin teba'sından ise ol devletin me'mûrları marifetiyle emvâl-ı menhube gasplarından bâlâ-kadîm aynen veyahud bedelen tahsîl olunarak ashabına redd ü i'tâ ve bunların tedibât-ı layikesi icrâ olunması ve bir de ufak tefek sirkâte cesaret edenlerin kemâliyle tahri ve costicu olunduktan sonra kimler olduğu bulunamadığı emvâl-i mesrukeden bir nişan ve numûne zuhûra götürülemediği hâlde tarafından iddia olunmayarak sarf-ı nazar edilmesi

İran Devleti me'mûr ve tüccâr ve züvvâr vesâir teba'sı haklarında ali'l-meratihim me'mûrin-i Devlet-i Âliyye câniblerinden dostane muamele olunarak ibtidâ ve istîrdat mahfuz olub anlar dahi muceb-i-i nezî ve berûdet olacak keyfiyyâtıdan ictinab ile me'mûrin-i ve teba'-i Devlet-i Âliyye ile hüsn-i zenâdikaniye [120] dikkât ve bu maddenin kezâlik Devlet-i Âliyye me'mûr ve tüccâr ve teba'sı haklarında dahi İran Devleti cânibinden bi'l-mukâbele icrâsına himmet kılınması

Ba'de'l-musalaha İran Devleti cânibinden taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü terki iktizâ eden memâlik ve arâzinin ve teba' ve aşâyir ve ekrâdın bir müddet muayene zarfında tamamen ve kâmilten taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslîmi icrâ olunamadığı hâlde İran Devleti'nin iş bu hareketi nakıs-ı ahd ve ilân-ı harb etmiş makamında add ve i'tibâr olunması

Erzurum Muâhdesi'nin akdinden şu tarihe dek tarafeyn teb'a ve ekrâd ve aşâyirinin devleteyn aliyyeteynin memâlikine vukû'a gelen hasaratları ve mevâdd-ı sâire tarafından keen-lem yekûn hükmüne konulub ba'de-izin hilâf-ı ahd ü şart hâl ve hareket vukû'a gelmamesine ikdâm ve dikkat kılınması

**MEZKÛRE VE MEVÂDD-I AHDİYYEYE DERC OLUNMAK ÜZERE BAZI
HUSUSUN İHTÂR VE İSTİZÂNINI MUTAZAMMIN BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ
ŞEHR-İ SAFERİNİN ON BEŞİ TARİHİYLE NEZÂRET-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE
MÜZÂKERE ŞEKLİNDE TAKDÎM KILINAN ARÎZANIN SÛRETİDİR**

Zât-ı mekarr-ı simet ve müşîrânelerine tâ'rifden azâde olduğu vechile İranlu'nun asıl emel ve maksudi Saltanat-ı Seniyye'den yedine geçirmiş olduğu ba'zı mahâllerin adem-i terki olub şimdiye dek vakî' olan işâretten dahi malûm ve alâ-yı asifâneleri buyurulmuş olacağı vechile mahâl-i mezkûreden Zuhab Sancağı ve Muhammara Benderi'nin hasbe'l-mevkî' cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye redd ü teslîmi pek ehem ve elzem olarak liva-yı mezbûrdan el hâlât ü hâzihi senevî bin kese akçeye karîb varidât dahi hâsıl olmakda olduğu sahîhen rivâyet kılınmakda bulunmuş ve bu kere takdîm kılınan mevâdd-ı ahdiye müzâkeresinde dahi derc ve tastîr olunduğu vechile Havâli-i Şarkiye'de kâin Van Eyâleti'ne tabî' Hakkârî Sancağı'na mülhâk Somay ve Beravdust ve Havder ve Cehrîk ve Debrîk kal'a ve nahiyelerinden Somay ve Beravdust altmış sene ve Cehrik ve Debrik yirmi sene mukaddem İranlu cânibinden zabt olunduğu Namık Paşa Hazretleri'nin Bağdâd'dan avdetinde ümera-yı ekrâddan Bedirhân Bey'in müşârün-ileyh hazretlerine gönderüb tercümesiyle cânib-i çâkeraneme irsâl buyurulan tahrîrâtında münderic ve mezkûr ise de Hakkârî Bey'i Nurullah Bey'in celb olunan kaynı Monla Muhammed'in mukaddemce irsâl kılınan takrîrinde olduğu misillü Huvder Kal'ası'na dâir bir şeyin derc ve tezkîr kılınmamış ve Galib Paşa merhûmun şark seraskerliğinde hudûd-ı şarkiyece dâir kaleme alub imza olunamayarak Yesman'da[?] kalan senetde zikr olunan Cehrîk Kal'ası'nın İranlu yedinde kalması muharrer olarak elli yedi tarihinde makam vâlâ-yı sadaretuzâmdan Sadr-ı Devlet-i İraniye'ye yazılıb bir sûreti cânib-i çâkerâneme verilmiş olan tahrîrât-ı esâmîyenin bir bendinde zikr olunan senedin kabûl ve temhîri hudûd-ı şarkiyece münemnem-i maslahât add ve i'tibâr buyurulub iş bu senedin bir sûreti bu kere lafen takdîm hakipây-ı asifâneleri kılınmış olmağla İnşaalâh'u teâla saye-i muvaffâkiyet vaye-i hazret-i mülûkânede Memâlik-i Devlet-i Âliyye'nin bir Kars mahâli abadi' İraniye'de birağılmaz ise de mutavassıta olan devletlerin vukû' melhûz olan iltimasât ve tasdi'at mütemâdiyelerine mebnî farz-ı mahâl [121] olarak ba'zı mahâllin hasbe'l-icâb taleb ve iddiasından ferâğat olunmak iktizâ eylediği hâlde şu Hakkârî Sancağı'na mülhâk olan maru'z-zikr Cehrîk misillü bir iki mahâllin redd ü teslîmi iddiadan sarf-ı nazar olunması mahâl-i sâireye nisbetle ehvence görünüb Van Eyâleti'ne mülhâk Mahmudî Sancağı'na tabî'

Ahorik ve Kutur kazalarının ve ale'l-husus Zuhab Sancağı'yla Muhammara Benderi'nin taraf-ı Devlet-i Âliyye'de kalması rütbe-i vacîbde olarak bu babda vakî' olan iş'âr-ı kemterânem mücerred İranlu yedinde bulunan Memâlik-i Devlet-i Âliyye'nin mevkî ve temettuaca lazım ve elzemini beyândan ibâret idüğü

Redd-i firârî şartının feshine dâir muahheren takdîm kılınan arizâ-yı acizânemin şer-fürûd eden cevabnâmesinde tarafından ekser red olunan firârî aşâyir ve ekrâd olarak bunlar haklarında usûl-ı müddetinin icrâ olunub olunmayacağı ve buna İranlu'nun muvâfakat edüb edemeyeceği meçhûl olduğundan bu hususun dahi mevâdd-ı sâire misillü müzâkere olunarak ba'de hakipây-ı âlilerinde iş'âr olunması eğer orada buyurulmuş ve binâen-aleyh bu keyfiyyet zikr olunan ahidnâme müzâkeresine dahi derc ve tasdîr kılınmış olub bu husus Erzurum Valisi Kamili Paşa Hazretleri vesâir erbâb-ı vukûf ile bi'd-defaat müzâkere ve mutâla'a olunarak iş bu aşâyir ve ekrâdın berüye firâr edenleri hudûddan baîdce mahâllerde iskân ve iva etdirilmek şartıyla kabûl olunub Kürdistan paşalarından ümerâ-yı ekrâddan ve hevâtin-i İraniye'den vesâir teba'dan katli nüfûs ve nehb-i emvâl ve izhâr-ı isyan ederek tarafeyn memâlikine firâr edenler Düvel-i Avrupa ahidnâmelerinde dahi mezkûr olduğu vechile nesâhib olunmayub redd ü teslîm olunmak şartıyla fakat kendü hâhiş ve arzusıyla tarafeyn memâlikine mürûr eden ekrâd ve aşâyir ve aylatın reddi iddia olunmaması hususunun dahil-i ahd kılınması Saltanat-ı Seniyye hakkında menfaatlı gibi görünmekde ise de bu sûretin icrâ ve adem-i icrâ-yı me'nût re'y-i asifâneleri olduğu

İranlu'nun defn-i cenâze ve geçüb bindikleri köprü ve kayık resimlerinin edasına Devlet-i Âliyye'nin hakkı olduğu ve teba'-i İraniyan'ın dahi i'tâ eylemeleri ve Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de emlâk ve arâzi ve dükkân ve destgâh ashâbından olan İranlular öşrü şerî' vesâir vergü ve rüsûmat-ı teba'-i Devlet-i Âliyye misillü te'dîbe ederek her bir mua'melede ahâli-yi Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye ile hemhâl olmaları lazım geleceği devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları câniblerinden dahi itirâf olunduğuna ve iş bu resmlerin isimleri tasrîhiyle alınub iltimasına ve emlâk ve akar ve dükkân erbâbından olan İranlu'dan vergü vesâire tahsîl olunub olunmamasına dâir şimdiye dek akd olunan muâhededede bir sarahat olmayub vergü ve rüsûmat-ı mezkûrenin her bir devletde cari olduğu kazaya-yı müsellemeden idüğüne binâen iş bu resmlerin ve o makûle öşür ve vergü vesâirenin ibkâ ve tahsîline ikdâm olunması lazım geleceği

İran teba'sının Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de ve teba'-i Saltanat-ı Seniyye'nin belâd-ı İraniye'de teehhûlden men' olunmalarının muâhede-i cedîdeye idhâli kavâid-i milliye ve

mülkiyeyi müstelzim [122] olup bu hususun men‘-i külli ile memnu‘a olması mütala‘a-i acizânemce ehem ve elzem olduğu

Teba‘-i Devlet-i Âliyye‘den diyâr-ı ecnebiyyeye gidenlere Bab-ı âli‘den pasaport misillü şehâdetnâme verilmekte ve derûn-i Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye‘de geşt ü güzâr edenlere murûr tezkiresi i‘tâ kılınmakta olduğundan teba‘-i Devlet-i Âliyye‘den Memâlik-i İraniye‘ye gidenlere şehâdetnâme verilüb şehâdetnâmesiz gidenler firâr eden add ü şimâr olunarak Devlet-i Âliyye me‘mûrlarına teslîmen gerüye iâde olunub bu usûl Memâlik-i Devlet-i Âliyye‘ye tevarüd eden teba‘-i İraniye haklarında dahi bi‘l-mukâbele icrâ olunması ve derûn-ı Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye‘de âbâb ve zehâb eden teba‘-i İraniye‘nin her birinin yedlerinde murûr tezkiresi bulunub icâb eden mahâllerde ibrâz eylemesi ve yedinde tezkiresi olmayanların geldikleri mahâllere iâde kılınması ve teba‘-i İraniye‘den birinin Memâlik-i Devlet-i Âliyye‘de bulunduğu mahâlden diğer mahâle veyahud memleketine azimeti iktizâ eylediği hâlde ol şahsın dini olupda ol anda te‘dîbesine kudreti olduğu sûretde murûr tezkiresini veya şehâdetnâmesini almazdan mukaddem bir mu‘teber kefil göstermesi ve murûr tezkiresi ve şehâdetnâme içün herkes ne-mikdâr resm veriyor ise teba‘-i İraniye dahi ol resmi verüb bu keyfiyyet memâlik-i İraniye‘de teba‘-i Saltanat-ı Seniyye hakkında dahi icrâ kılınmak câiz olması

Hudûda yakın olan Memâlik-i Devlet-i Âliyye‘ye İran Devleti ekrâd ve aşâyirinden cânib-i Saltanat-ı Seniyye‘ye dehâlet sûretiyle olmayub mesalih olarak bâlâ şehâdetnâme beş on ve daha ziyade eşhas tevarüd eylediği hâlde bunlar bi‘l-farz hasarata tasdî etmeseler bile sabika-i ahvâlleri cihetle behem-hâl su-î niyet ile gelmiş olacaklarından bunların ahz ve kirift-i harekât-ı vakâ‘larına göre te‘dîb ve terbiyelerinde İran Devleti ve me‘mûrları câniblerinden kat‘iyen müdâhâle olunmaması ve bunlardan Memâlik-i Devlet-i Âliyye‘de hasarat ederek gerüye avdet edenler hudûd-ı İraniye‘ye dahil olmazdan evvel ele girer ise iktizâ eden te‘dîblerinin icrâsında kezâlik İran Devleti cânibinden dahl ü taarruz olunmayub iş bu keyfiyyât Devlet-i Âliyye‘ye tabî‘ aşâyir ve ekrâd haklarında dahi bi‘l-mukâbele cari ve merî‘ olması

İran Devleti‘nin musaferet-i Memâlik-i Devlet-i Âliyye‘de bulunan teb‘asının birbirleriyle alacak ve vereceklerine dâir beynlerinde zuhûra gelen nez‘leri kendü me‘mûrları marifetleriyle raiyyet olunub bu sûret Memâlik-i İraniye‘de bulunan teba‘-i Devlet-i Âliyye hakkında dahi icrâ kılınması

Redd-i firârî ve men' te'hîl ve şehâdetnâme ve mürûr tezkiresi ve bâlâ şehâdetnâme müsellehan tarafeyn hudûduna geçen ekrâd ve aşâyirin sûret-i ahz ve te'dîbini ve teba'-i İraniyan'ın birbirleriyle olan da'valarının sûret-i faslı maddeleri nezd-i dekâyık-ı vefd-i asifânelerinde rehn-i tensîb ve tasvîb buyurulduğu hâlde zikr olunan mezkûre-i ahdiyyeye bi'l-alâka devleteyn mutavassıteyn sefâretlerine i'tâsı ve hususât-ı sâirenin dahi hüsn-i tesviyesi re'y-i rezin-i isabet karin-i asifânelerine mutavassıta mütevakkıf mevâddan idüğü rehin-i ilm-i müşiraneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

**MEVÂDD-I AHDİYEYE DÂİR LONDRA'DA TANZÎM OLUNUB İNGİLTERE
VE RUSYA SEFÂRETLERİ [123] TARAFLARINDAN RESMEN ARZ VE TAKDÎM
KILINAN MEVÂDD-I TİS'AYA DÂİR BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ BİR SENESİ ŞEHR-İ
CEMAZİYE'L-ÂHİRE'SİNİN YİRMİ BİRİ TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ
UMÛR-İ HARİCİYYE'DEN VURÛD EDEN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

Mesele-i me'mûre-i behiyyelerine dâir bir müddetden-berü tevarüd eden tahrîrât-ı seniyyelerinin ecvibesi devleteyn mutavassıteyn sefâretlerinin talimâtları vurûduna intizâren yazılamamış idi bu kere zikr olunan talimâtlar bi'l-vurûd sûretleri savb-ı acizeye i'tâ olunmasıyla hâvî olduğu mevâdd-ı tis'a bir varâkaya yazılarak manzûr-ı âlileri buyurulmak içün lafen irsâl-i sevi devletleri kılındı mutâla'asından rehin-i ilm-i valâları buyurulacağı vechile talimât-ı merkûmenin ahkâm ve ifâdatı evvel ve aher tahattur olunduğu üzere tamâmıyla hukûk-ı âliyenin itirâf ve istihsali dâiresinde değil ise de Saltanat-ı Seniyye'nin bu meselede olan hukûk-ı seniyyesi ol cânibde akd olunan meclis-i mukâlematda taraf-ı âliyelerinden yegân yegân isbât ve beyân buyurulmuş ve mazbatalarıyla münâziun'fih olan mahâllerin haritaları vesâir işe yarayacak ve iddiaya sened olacak evrâk der-dest bulunmuş olduğundan evrâk-ı merkûmenin ahkâm-ı mûndericesi tettebbu' olunarak zikr olunan sefâretlerin ıslah-ı efkârıyla iştigal olunmakda olmağın mücerred ma'lûm devletleri buyurulmak üzere iş'âra i'tibâr olundu efendim

**MEVÂDD-I AHDIYEYE DAİR LONDRA'DA TANZÎM OLUNUB NEZÂRET-İ
CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE RESMEN TAKDÎM OLUNAN MEVÂDD-I
TİS'ANIN SÛRETİDİR**

EVVELEN

Devlet-i Âliye ile İran Devleti bi'l-cümle metâlibat-ı nakdiye iddiasından nakûl ve ferâgat eylemeleri

SÂNİYEN

Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye firâr ve iltica eden İran şehzâdelerinin gerek Edirne ve gerek Rum ilinin içeri taraflarında veyahud İran Devleti razı olduğu hâlde Bursa cânibinde ikâmet etdirilmesi ve bunların bulundukları mahâllerden gaybûbetlerine ve İran ile muhaberât-ı hafiyelerine ruhsat verilmeceğini Devlet-i Âliyye vaad eylemesi

SÂLİSEN

İran Devleti Saltanat-ı Seniyye ile bir târife-i cedîde akd ve tanzîmine mübâderet ederek iş bu târife ile Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de resm-i gümrükleri te'dîbe olunmak lazım gelen emtiâ ve eşyanın kıymeti şimdiye kadar cari olan mikdârdan ziyâde olduğuna ve kıymet-i hâliyyelerine göre munsifâne sûretiyle fiyat tahsîs ve ta'yînine muvafâkat etmesi

RÂBİ'AN

Devleteyn muâhedeyn aşâyir ve kabâilinin tarafeyn-i hudûdunda gasb ve garet ve nehb-i sirkât misillü harekâta ictisarlarını men' eylemek üzere tedâbir lazıme-i zabtiyenin ittihâz ve icrâsını taahhüd eylemeleri ve bu emniyetin istihsali için münâsib mahâllere asker ikâmesi ve bundan sonra kangı taraf aşâyirinin bir gûna hareket-i tecavüziyesi vukû'-bulunur ise ol-tarafın mesûl olması ve tabiatları meşkûn olan aşâyire bundan böyle daimi olarak ikâmet edecekleri mahâli intihâb eylemeleri kendü re'y ve irâde-i ihtiyârlarına havâle olunmak lazım geleceği misillü tabiatları malûm olan aşâyirin dahi tabî' oldukları devlet arâzisine duhûle icbâr olunmaları

HÂMİSEN

Erzurum Muâhedesi'nin iş bu akd olunacak mukâvele ile mahsusen ta'dîli icâb etmeyen [124] bi'l-cümle maddeleri harf bi-harf muâhede-i cedîdeye derc ve idhâl kılınması

SÂDİSEN

İran Devleti Süleymâniye Sancağı hakkında her bir gûna iddiadan sarf-ı nazar eylesimesini ve Zuhab Sancağı arâzi-i bestesinin yani cânib-i garbisi arâzisinin taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk olunmasını veyahud muvafâkat tarafeyn ile karar verilecek munsıfâne bir tazmîn i'tâsını İran Devleti taahhüd eylesmesi ve Devlet-i Âliyye dahi Zuhab memleketinin cânib-i şarkî yani cibâlisini ve Muhammara'nın bulunduğu cezireyi ve İran'a tabî' oldukları tahakkûk eden ahâlinin el-hâlât u hâzihi kavlen zîr tasrîflerinde olan cânib-i Yesar-ı Şattü'l-Arab'ın denize mansûb olduğu mahâlden nihâyet hudûd tarafına değin nehr-i mezkûrda serbestiyet seyr-i sefâin ruhsatıyla beraber İran Devleti'ne terke razı olması

SÂBİ'AN

İş bu suver sur tanzîmiye ile arâzi hakkında tarafeynin iddiası terk olunmak lazım geleceğinden devleteyn mutavassıtaeyn madde-i sabıkada gösterilen esas üzerine olarak iki devlet beyninde katî hudûd eylemek öz üzere bâlâ te'hîr komiser ta'yînini taadüd eyledikleri

SÂMİNEN

Devlet-i Âliyye ahd-i sabıka mucibince hüccac-ı İraniye Memâlik-i Osmaniye'de kâin mahâl-i mukaddese ve emâkin-i mubarekeyi kemâl-i emniyetle ve her bir gûna taadiyatdan salim olarak ziyaret eylemeleri için lazım gelen kafe-i kavâid ve muafiyatı i'tâ eylesmesi ve bundan başka İran Şahı tarafından ta'yîn olunan şebbenderler hakkında suffet-i resmîyeleri iktizâsından olan düvel-i müttehabe-i sâire me'mûrları haklarında icrâ olunan kafe-i imtiyâzatın icrâsını te'mîn eylesmesi ve İran Devleti dahi bu sınıf me'mûrin-i Devlet-i Âliyye haklarında bu vechile muamele edeceği ve Devlet-i Âliyye Erzurum Mükâlemesi'nde İran murahhası tarafından beyân olunan ba'zı mevâdd-ı diniye hakkında devlet-i mnüşarileyhimanın dil-hâh ve arzusunu icrâ-yı esbâb ve vesâil-i münasebesine dostane ve bi'l-mukâbele teşebbüs ve mübaşerete razı olması

TASİ‘AN

Ba’zı eşhâsın zarar iddiası veyahud gerüye kalmış bir takım mer‘î rûsûmatı misillü ufak tefek tazminât meseleleri muvafakât tarafeyni ile bir komisyon ta’yîn olunarak munsıfâne tesviye olunması

DEVLET-İ ÂLİYYE İLE İRANLU BEYNİNDE MUÂHEDE OLARAK TANZÎM VE İMZA OLUNMAK ÜZERE LONDRA’DA TERTÎB OLUNUB NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE’YE Bİ’T-TAKDÎM BİR SÛRETİ SAVB-I ACİZÂNEME İRSÂL KILINAN MEVÂDD-I TİS‘ANIN ÜZERİNE İKİ YÜZ ALTMİŞ BİR SENESİ MÂH-I RECEB-İ ŞERİFİN YEDİSİ TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÛN-İLEYHİMAYA YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Bu kere zuyûr-ı arây enmele-i tekrim ve icâl olan ihsannâme-i âliyelerinde mesele-i İraniye’ye dâir mutavassıta olan İngiltere ve Rusya Devletleri’nin sefâretlerine bi’l-vurûd sûretleri savb-ı sevabnümâ-yı kerimânelerine takdîm olunan ta’lîmât-nâmelerin hâvî olduğu mevâdd-ı tis‘anın bir kıt‘a varâkaya yazdırılarak sevî bendegâneme irsâl buyurulmuş olduğu ve Saltanat-ı Seniyye’nin mesele-i mezkûrede olan hukûk-ı âliyesi bu tarafda akd olunan meclis-i mükâlemede yegân yegân isbât ve beyân kılındığından ve mecâlis-i mezkûre mazbatalarıyla münâziun’fih olan mahâllerin haritaları vesâir işe yarayacak [125] ve iddiaya sened olacak evrâk mukaddemce irsâl kılınmak hasebiyle der-dest bulunduğundan evrâk-ı mezkûrenin ahkâm-ı münderecesi tettebbu‘ olunarak zikr olunan sefâretlerin ıslah-ı efkârıyla iştigal olunmakda idüğü derc ve iş’âr buyurulmuş ve varâka-i mersule mefhum ve müddeda’sı mubemu ma’lûm-ı acizânem olmuş olup varâka-i mezkûre meâlinden müstefâd olduğu vechile Devlet-i Âliyye şu İran meselesinde bi-hâk müddeâ‘ olduğu hâlde müddeâ-i âliye makamında add ve i’tibâr olunarak hukûk-ı sabite ve sarîhe-i seniyyenin en cismi olan Zuhab Sancağı cânib-i şarkî yani cibalisiyle Muhammara’nın İran’a terki tasrîh ve tecvîz olunub havâli-i şarkîyyede kâin olarak abâd-i İraniyan’a geçmiş olan Van eyâletine tabî‘ Hakkârî Sancağı’na mülhâk Somay ve Beravdust ve Hevder ve Cari nam ve diğer Cehrîk ve Deyrik ile yine eyâlet-i mezkûre mülhakâtından olan Mahmudi nam ve diğer Hoşab Sancağı’na merbût Ahorek ve Kutur nam kaza ve nahiyeleriyle Süleymâniye Sancağı mülhakâtından bulunan Serdeşt ve Betpoş kazalarının Memâlik-i sahihe-i Saltanat-ı Seniyye’den olduğu hâlde bunların cânib-i Devlet-i Âliyye’ye redd ü teslimine dâir bir gûna kayd ve serahat olmayub

İranlu yedinde ibkâsı sûreti tensîb kılınmış olub mesele-i mezkûre hakkında şu sûretle teklîfat vukû'a geleceği bundan yirmi ay mukaddem revş-i hâl ve siyâk-i kâlden istidlâl olunmak ve hasb'e'l-usûl burada murahhasca tesviye-i umûr-ı dâire-i tasavvurdan devr olduğu muhakkak olmak mülâsebesiyle keyfiyyet bi'l-münasabe bir kaç def'a inhâ ve iş'âr ve meclis-i mukâlematın burada tekmîl olması cihetiyle züvvâr ve teb'a ve aşâyir-i İraniye'nin müddet-i ikâmet ve sûret-i tefrîk ve temeyyüz ve zabt ve rabtlarına ve bi'l-mukâbele olunacak muameleye ve memâlik ve firâri ve mevâdd-ı sâireye dâir ber muktezâ-yı me'mûriyet-i Saltanat-ı Seniyye'nin teminât-ı hâliyye ve atıyyesini şâmil-i aklım erdiği kadar bir ahidnâme sûreti ve yedi bendi hâvî bir zeyl-i ahd kaleme alınarak ve Erzurum Muâhede-i'nde münderic olub kesb-i tağyîr etmeyen mevâdd dahi derc ve ilâve olunarak takdîm ve tısyar ve mevâdd-ı tis'anın müzâkeresine bed'en ve mübaşeret olunmazdan evvel muvafâkten Londra'ya izâm ve me'mûriyetim hususu dahi bi'l-etraf beyân ve tezkâr olunmuş ve her ne hâl ise devleteyn müşârün-ileyhimanın tavassudları iktizâsınca bu def'a akd olunacak muâhede bir muâhede-i daimiye demek olacağı rütbe-i bedahâtde bulunmuş ve zikr olunan ta'limât-nâmenin bir aynı İran Devleti'ne arz ve takdîm olunarak devlet-i müşârün-ileyha cânibinden bir kabûl-ı umumi ve resmi vukû'a geldiği bundan iki ay mukaddem mahremane olarak cenâb-ı bendegâneme ifâde ve beyân kılınmış olmağla salefi'z-zikr mevâdd-ı tis'a bendine yazılarak bunun ve hususât-ı lazıme-i sâirenin üzerine mukaddem ve muahher vakî olan işaret-ı acizânem meâllerinin tezkârıyla layih-i hatır-ı kemterânem olan ba'zı mevâddın acizâne bir vecihâtı zikr ve beyânına ibtidâr olunur

EVVELEN

Devlet-i Âliyye ile İran Devleti bi'l-cümle matlubat-ı nakdiye iddiasından nakul ve ferâgat eylemeleri

Hülâsa-i meclis-i mukâlemat olmak üzere altmış senesi şehir-i saferinin on ikisi tarihiyle müverreh mazbatada beyân olduğu vechile İranlu'nun bu babda bâlâ delâil-i sened [126] iddia eylediği hasarat-ı Saltanat-ı Seniyye'nin senedât ve defâtir-i mu'tebere ve delâil-i kaviyye-i sâire ile iddia-kerdesi olan hasaratın mikdarından dûn olacağından lede'l-tenzîl kusurunun İranlu cânibinden i'tâsı lazım gelerek bu hususa devleteyn mutavassıteyn muvafâkat etmiş olsalar bile İranlu'nun kuvve-i nakdiyesi kârin merkez izmihlâl olarak hatta rivâyet-i vakâ'ya göre tazmîn-i seferden dolayı Rusya Devleti'ne olan deyn henüz tekmîlen te'dîbe olunamaması cihetle ahz ve istika'sı emr-i asîr olduğundan bu hususa muvafakât iktizâ-yı hâl ve maslahât olduğu

SÂNİYEN

Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye firâr ve iltica eden İran şehzâdelerinin gerek Edirne ve gerek Rum eyâletinin içeri taraflarında veyahud İran Devleti razı olduğu hâlde Bursa cânibinde ikâmet etdirilmesini ve bunların bulundukları mahâllerden guyubiyetlerine ve İran ile muhaberât-ı hakikiyelerine ruhsat verilemeyeceğini Devlet-i Âliyye vaad eylemesi

Mesbut- sehayif-i tevarih olduğu üzere bu sûretle cânib-i Saltanat-ı Seniyyeye dehâlet ve iltica eden İran şehzâde ve ümenasından bir vakitte sadâkat ve hüsn-i hidmet zuhûra gelmeyüb bil'akis mazarrat ve isaet müşâhade kılınmak hasebiyle Devlet-i Âliyye'nin meşmul-u afâk olan şefkat ve inayet-i celilesine müğayir olmasa bu rütbe-i teklîfat ve tasayyibatın üzerine bunların devleteyn müşârün-ileyhimaya itirazen cânib-i İran'a iâde olunmaları hatıra gelmez mevâddan olmadığı

SÂLİSEN

İran Devleti Saltanat-ı Seniyye ile bir tarife-i cedide akd ve tanzîmine mübaderet ederek iş bu tarife ile Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de resm-i gümrükleri te'dîbe olunmak lazımgelen emtia ve eşyanın kıymeti şimdiye kadar cari olan mikdârdan ziyâde olduğuna ve kıymet-i hâliyyelerine göre munsıfane sûretle fiyat tahsis ve tayinine muvafâkat etmesi

Erzurum Muâhede'si'nin ikinci maddesinde Devlet-i İraniye tüccârının rüsûmat gümrükleri hususunda teb'a-yı Saltanat-ı Seniyye'den olan ahâli-yi İslâm tüccârına ne vechile muamele olunur ise ol-vechile muamele olunması ve ticâret mallarından bir def'a yüzde dört gurus gümrükleri alındıktan sonra yedlerine i'tâ olunan Eda Tezkiresi'ne muhâlif aher mahâlde dahi yed-i ahire devr olmadıkça tekrar gümrük talep olunmaması munderic ve mezkûr olduğuna ve altmış senesi şehir-i muharreminin yirmi beşi ve saferinin ikisi tarihleriyle olan mazbatalarda beyân olunduğu vechile merhûm Galip Paşa Hazretleri'nin Erzurum Valisi bulundukları evanında yani iki yüz kırk veyahud kırk bir tarihinde ba'zı eşyanın kıymeti hakikiyesi üzerine İran tüccârıyla ma'rûza vukû'a geldiğinden müşârün-ileyhin re'y ve tensîbleri üzere ol-vakt Erzurum Gümrükçüsü bulunan ile İran şehbenderi olan şahıs beyninde haririn beher ferdesinden ellişer gurus ve eşyay-ı sâireden dahi ol-vaktin râyic üzere resm-i gümrüğün alınmasına bir mukâvele vukû'a gelerek tanzîm olunan defter mucibince tarih-i mezkûrden vali-i esbak Kamili Paşa Hazretleri'nin zamanlarına değin tüccâr-ı İraniye'den bu cihetle resm-i gümrük alına-gelmiş ise de müşârün-ileyhe bir eşyanın

usûl-u mir'îye üzere kıymet-i cariyesinden [127] resm-i gümrük taleb ve ahz eylemesi cihetiyle na-bi-mahâl iştika vukû'a gelüb sâire mahâllere malûmat-ı bendegânem yok ise de el-ân Erzurum Gümrüğü'nde beher fiyatının yüz otuz guruş kıymeti olan İran haririnin yüz on guruş i'tibâriyle emti'a-i sâirenin dahi buna kıyasen resm-i gümrüğü dunca olarak alınmakda olub Devlet-i Âliyye tüccârından Tebriz ve Tahran vesâir Memâlik-i İraniye'de yedinde bulunan emvâlin cins ve nevînden gümrüğü ve rüsûmat-ı sâiresi alınmış dükkan ve odalardaki emtîânın behası ne-mikdâr ise ona tatbiken ahz ve istifa olunduğu tüccâr-ı merkûme tarafından cânib-i acizâneme ifâde ve iştikâ kılınmış idüğüne vakî olan tahkikat ve malûmat-ı acizâneme göre İranlu'nun düvel-i sâire gibi zengin ve mu'teber tacirleri olmadığından silm-i tarîkiyle teb'a-i Devlet-i Âliyye'ye akçe dağıdarak ba'dehu mahsûlât alamayub ekserisi çerçici makûlesinden olmak hasebiyle Memâlik-i Devlet-i Âliyye mahsûlât ve emtîâ'sından olub İran'a götürdüklerinin amediyye ve reftiyye olarak yüzde on iki resm-i gümrüğü alınmış olduğu hâlde ber-muktezây-ı ahd yüzde dört hasebiyle tekrar resm-i gümrüğü vere-geldiklerine ve muâhede-i cedide-i ticâret iktizâsınca mahsûlât-ı ecnebiyyeden resm-i evvel ve sani olarak yüzde beş resm-i gümrük alınub emti'a-i İraniye'den eğerce yüzde dört alınmakda ise de emti'a-i mezkûrenin yed-i ahire devrinde tekrar resm-i gümrük alınmakda bulunduğuna ve zikr olunan mazbatalar meâllerinden müstefad olduğu vechile İranlu muâhede-i cedide-i ticâretin kabûlüne yanaşmamakda ise de iş bu gümrük hususunda Erzurum Muâhedes-i'nde mûnderic olub bâlâda beyân olunan şartın ibkâsı ber vech-i meşruh-ı Saltanat-ı Seniyye hakkında menfaatlı görüldüğüne binâen zikr olunan muâhede-i cedide-i ticâretde mestûr olduğu vechile yedi senede veyahud daha az müddetde tecdîd olunmak şartıyla bir tarifenin tanzimi hayırlı görünmekde olarak bu maddenin ve hususuyla şart-ı mezkûrun ibkâsı keyfiyyetin fi'l-vakî Devlet-i Âliyye'ce hayırlı olduğu nezd-i âlilerinde dahi tasdîk buyurulduğu hâlde hususât-ı sâirenin hüsn-i istihsaline dahi medar olmak üzere icrâsına izhâr-ı muvâffakat buyurulması ve bir de İran Devleti me'mûrları tüccâr-ı merkûmeden rahdâriye namıyla hilâf-ı ahd resm alub resm-i mezkûr inde'l-hasb? yüzde iki guruşa balığ olduğu kezâlik şikâyet olmağla iş bu resmin dahi ber muktezâ-yı ahd-i feshi ve terki fıkrasının muâhede-i cedideye derc ve ilâve kılınması münâsib olacağı

RÂBÎ'AN

Devleteyn muâhede-y aşâyir ve kabâilinin tarafeyn hudûdunda gasb ü garet ü nehb ü sirkât misillü harekete ihtiyarlarını men' eylemek üzere tedâbir-i lazıme-i zabtiyenin ittihâz ve icrâsını taahhüd eylemeleri ve bu emniyetin istihsali-çün münâsib mahâllere asker ikâmesi ve

bundan sonra kangı taraf aşâyirinin bir gûna hareket-i tecavüziyesi vukû'-bulur ise ol-tarafın mesûl olması ve tabiâtları meskûn olan aşâyire bundan böyle daimi olarak ikâmet edecekleri mahâli intihab eylemeleri kendü re'y ve irâde-i ihtiyarlarına havâle olunmak lazım geleceği misillü tabiâtları mâlum olan aşâyirin dahi tâbî' oldukları devlet [128] arâzisine duhûle icbâr olunmaları

İş bu aşâyir ve ekrâdın Haydaranlu ve Sebîkîli Aşîretleri'nden Devlet-i Âliyye toprağında bulunanlar bu tarafda oldukça İran hudûduna tecavüz ile hasarat ederler ise men' ve terbiyesine serhaddâr Devlet-i Âliyye me'mûrları taraflarından dikkat olunub eğer tecavüzi hareketden bunlar ferâğat etmez ve serhaddâr me'mûrları taraflarından te'kîd olunamaz ise ba'de-izin tasahhublarından keff--i yed olunması ve eğer kendü rıza ve ihtiyârlarıyla yine İran ilgasına geçerler ise Devlet-i Âliyye bunları men' etmeyüb ol-tarafa geçdikten sonra tekrar Devlet-i Âliyye toprağına geçerler ise katî'yyen tasahhub ve kabûl olunmaması ve eğer bunlar İran toprağına geçerler ise Devlet-i Âliyye hudûdunda tecavüz ve hasarat eyledikleri hâlde ve Devlet-i İraniye serhaddarı zabitanı dahi men' ve tasallutlarına dikkat eylemesi Erzurum Muâhede'si'nin üçüncü maddesinde mestûr olduğundan iş bu Haydaranlu ve Sebîkîli Aşîretleri'nden Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye de bulunanların ve gümrük mazbutu'l-esâmi aşâyir ve aylat-i sâirenin sûret-i isbât ve tefrîk ve teslîmi altmış senesi mâh-ı muharrem'in on yedisi tarihiyle müverrih mazbata da ve bend-i evvelde muharrer olan ahidnâme sûretinin üçüncü ve cihet-i iskân ve zabt ve rabtları on yedinci bendlerinde ve te'dîb ve terbiyeleri maddesi dahi si'l-beyân zeyl-i ahdin altıncı bendinde muharrer ve mezkûr olub tabi'atları meşkûn denilen aşâyirden murad zikr olunan mazbatada münderic olduğu vechile Haydaranlu ve Sebîkîli ve Celali aşâyiri olmayub-da haklarında tarafından iddia vukû'a gelen mezkûru'l-esâmi aşâyir ve aylatın cümlesi olduğu hâlde bunlardan el-ân Memâlik-i İraniye'de bulunan Meylanlu ve El-Arus ve İbrahim Hancı aşîretleriyle Şemsîkî ve Ka'b Aşîretleri'nin fırkalarına ve aşâyir ve aylat meşrûhe-i sâireye dahi ittihâz edecekleri meskûn-ı daimiyenin sûali lazım gelüb hâlbuki aşâyir-i mezkûreden el hâlât u hâzihi Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de bulunanların cevîr ve sitem görmedikleri sûretde oldukları yerlerde aram ve ikâmet eylemeleri ve ale'l-tedric ahâli-i kurâ misillü tevettün ve temkîn etmeleri canlarına minnet olarak inşâallah-ı teâla ahd-ı karîbde Van gâilesi dahi hüsn-i sûretle ber-taraf oldukda bunların İran'a gitmelerinden şübhe olunmayacağından aşâyir ve ekrâd-ı mezkûrenin zikr olunan mazbata ve bende mestûr olduğu sûretle tefrîk ve temeyyüzü biraz zamana mütevekkif görünmek hasebiyle bâlâda beyân olunan teklîfin kabûlü takdirinde bunlardan Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de ve arâzi-i İraniye'de bulunanlara cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den ve İran Devleti

tarafından isteniliyor ise de devleteyn mutavassıteyn câniblerinden tahsîs kılınacak vakt-i müddetin içinde birer me'mûr gönderilerek bunların ba'de-izin ittihâz edecekleri meskûn-ı mevalleri kendü re'y ve ihtiyârlarıyla ta'yîn ettirülüb esâmisi tasrihiyle bir sened münferid tanzîm kılınması ve bunların zabt ü rabtlarına medâr-ı kuvvi olmak üzere narü'l-beyân zeyl-i ahdin altıncı bendinde muharrer fıkranın mümkün olduğu hâlde muâhede-i cedideye ilâve olunması icâb-ı hâlden bulunduğu

HÂMİSEN

Erzurum Muâhede'si'nin iş bu akd olunacak mukâvele ile mahsusen tâ'dîli icâb etmeyen bi'l-cümle maddeleri harf bi-harf [129] muâhede-i cedideye derc ve idhâl kılınması

Bu madde yed-i acizânemde bulunan ruhsatnâme-i hümayûnda ve ta'lîmât-ı seniyyenin beşinci bendinde muharrer ve mezkûr olmak hasebiyle zikr olunan Erzurum Muâhede'si'nde Haydaranlu ve Sebkîlî Aşîretleri haklarında olub bend-i rabî'ada beyân olunan ibâre-i ahdiye ile tarafından ta'yini süferaya ve İranlu'nun Dersaadet'e irsâl eyledikleri kiraz çubuğunun serbestiyet bey ve şirasına redd-i karariye dâir münderic olan maddelerden mâ-adâ muâhede-i cedideye derci lazım gelecek mevâdd si'l-beyân ahidnâme sûretine icâb-ı hâle göre ba'zı elfaz-ı muakkede ve lazımenin zeyliyle derc ve ilâve kılınmış ve redd-i firâri maddesi marû'l-beyân yedi bendi şâmil zeyl ahdin ikinci bendinde iş'âr ile istizân olunmuş ve resm-i gümrük hususunda ahd-i sabıkın ibkâsı münâsib olduğu hâlde zikr olunan kiraz çubuğu hakkında olan ibâre-i ahdiyenin derci lazım geleceği rütbe-i bedîhinde bulunmuş olduğu

SÂDİSEN

İran Devleti Süleymâniye Sancağı hakkında her bir gûna iddiadan sarf-ı nazar eylemesi ve Zuhab Sancağı arâzi-yi bestesinin yani cânib-i garbisi arâzisinin taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk olunması veyahud muvâfakat tarafeyn ile karar verilecek münsıfâne bir tazmîn i'tâsını İran Devleti taahhüd eylemesi Devlet-i Âliyye dahi Zuhab memleketinin cânib-i şarki yani cibalisini ne Muhammara'nın bulunduğu cezireyi ve İran'a tabî' oldukları tahakkûk eden ahâlînin el-hâlât u hazihi kavlen zir-tasarruflarında olan cânib-i Şattü'l-Arab'ın denize mansıb olduğu nihâyet hudûd tarafına değin nehir-i mezkûrda serbestiyet-i seyr-i sefâin ruhsatıyla beraber İran Devleti'ne terke razı olması

Zikr olunan Zuhab Sancağı'nın arâzi-i bestesinden murad-ı mukaddem takdîm eylediğim haritada işâret olunduğu vechile Tibgirah[?] denilen mahâlden Jenk-i abad nam

mahâle karîb yere kadar olan tûlani bir arâzi-i sağıreden ibâret ise mahâl-i mezkûr el hâlât u hâzihide Saltanat-ı Seniyyenin zir-hükm ve idâre-i âliyyesinde olub keyfiyyet böyle olmuyub da Hemadan ve Kirman Şahı'nın tariği olan Kiri Karyesinin livâ-i mezbûr dahilinde olub harita-yı mezkûrede bir serh-nokta ile irâe olunan gediği yani derbendi İranlu'nun yedinde kalmak üzere mâ-adâsı taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye redd ü terk kılınsa bile tahkikât vakî'a-i çâkerâneme göre zikr olunan derbend sabî'l-menel tabî kal'a gibi olmak ve ol mevkîde Memâlik-i İraniye'ye bundan başka tarîk bulunmamak cihetleriyle livay-ı mezbûrun ve bayağı Bağdâd eyâletinin kalbi demek olduğu misillü Muhammara denilen memâlik dahi mukaddem ve muahheren vakî' olan inhâ-yı bendegânem ve gönderilen harita mucibince hasbe'l-mevkî şiddet lüzûm ve iktizâsı olmak hasebiyle bunların cânib Saltanat-ı Seniyye'de kalması ehem ve elzem olduğundan marû'l-beyân yedi bendi şâmil zeyl-i ahdin bend-i evvelinde beyân olunduğu vechile Van eyâleti mülhâkatından Hakkârî Sancağı'na tabî olan Cehrik misillü bir iki memâlik ve Süleymâniye Sancağı'na mine'l-kadîm mülhâk olub el-ân abâd-ı İraniye'de bulunan maru'z-zikr [130] Serdeşt ve Betpoş kazalarının si'l-beyân Hoşab Sancağı'na tabî Kutur ve Ahoreku kazaları istisna olarak taleb ve iddiasından zarf-ı nazarla iş bu Zuhâb Sancağı'yla Muhammara'nın kurtarılması ve bu sûret mümkün olamadığı hâlde Muhammara'nın bulunduğu cezirenin terki deyü teklîf olunmuş ise de iş bu Muhammara harita-yı mersulede beyân olunduğu vechile dahil-i cezirede olmayub bundan maksad mukaddemâ Muhammara'nın mukâbîlinde olan kuvveti'l-Farisin dahil olduğu cezirede El-hıdır? demek olduğu mütebâdir hatır-ı acizânem olduğuna mebni keyfiyyet böyle olduğu takdîrce cezire-i mezkûrenin ve Şatt'ü bi hemşirin karadan Bahr-ı Muhita teveccühe olundukda cânib-i yesarinde vak'î cezire-i Silicin Nefs-i Muhammara ile beraber İranlu'ya terkîyle kuvvetü'l-Faris ve cezire-i el-Hıdırın Taraf-ı Devlet-i Âliyye'de tevkîf kılınması deyü sûret dahi mümkünü'l-icra olamadığı hâlde zikr olunan Zuhâb Sancağı'nın Girend-gediği cânib cibalisiyle beraber kâmilen cânib-i Saltanat-ı Seniyye de kalması mevkî ve varidâtça Muhammara'ye mürecceh görüldüğünden iktizâ-yı hâlin icrâsı layih-i hatır olmuş ise de bu kere makdemce vakî olan inhâ-yı acizânem mahâl-i mezkûrenin mevkîe varidâtca birbirine nisbeten ma'lûmat ve mütâlaat kemteraneme tatbîken lazım ve elzemini beyândan ibâret olmağla gümrük liva-yı mezbûrun ve gerek Muhammara'nın taraf-ı Devlet-i Âliyye'de kalmasına sa'î male-keîlâm buyuracakları bi-iştibâh idüğü ve İran'a tabî' oldukları tahakkûk eden ahâli denilen Ka'b Aşîreti olub aşîret-i mezkûrenin eğerce bir fırkası elli dokuz senesi şehir-i zilkadesinin yirmi biri tarihiyle müverrih mazbatada munderic olduğu üzere müteveffa Nadir Şah'dan sonra İran Şah'ı olan Kerim Hân Zend zamanında Memâlik-i İraniye'den olarak Şattü'l-Arab'ın münâsib olan Nehr-i Karun'un öte tarafında vak'î Fellâhiyye denilen

mahâlde tavattun etmiş ise de redd-i firâri şartı müşârün-ileyh Nadir Şah zamanında dahl-i muâhede olunarak şart-ı mezkûr Erzurum Muâhedesi'nde dahi ibkâ olunmakla bu cihetle aşîret-i merkûme cümleten teb'a-i Saltanat-ı Seniyye'den olduğu

SÂBÎ'AN

İş bu sûret-i tanzîmiye ile arâzi hakkında tarafeynin iddiası terk olunmak lazım geleceğinden devleteyn-i mutavassıteyn madde-i sabıka da gösterilen esas üzerine olarak iki devlet beyninde katî' hudûd eylemek üzere bâlâ te'hîr komiser ta'yînini taahhüd eyledikleri

Bu maddeye mukaddemâ muvâfakat olunmuş olmağla hudûdun nizâ-i katında teşebbüs olunması elzem gelüb şu kadar ki bu hususa me'mûr olacak bendeleri mühendishâne-i berriye hülefâsından akçe ile celb ve etma' olunmaz afîf-i mücerrib el-etvâr olması hasebe'l-hâl ve el-musâlaha ehem ve elzem olduğu

SÂMİNEN

Devlet-i Âliyye ahd-i sabıka mucibince hüccac-ı İraniyan'a Memâlik-i Osmaniye'de kâin mahâl-i mukaddese ve emâkin-i mübarekeyi kemâl-i emniyetle ve her bir gûna taaddiyâtıdan salim olarak ziyaret eylemeleri-çün lazım gelen kâffe-i kavâid ve ma'fiyatı i'tâ eylemesi ve bundan başka İran Şah'ı tarafından ta'yîn olunan şehbenderler hakkında suffet-i resmiyeleri iktizâsından olan düvel-i müttehabe-i [131] sâire me'mûrları haklarında icrâ olunan kâffe-i imtiyazâtın icrâsını te'mîn eylemesi ve İran Devleti dahi bu sınıf-ı me'mûrin-i Devlet-i Âliyye haklarında bu vechile muamele edeceği ve Devlet-i Âliyye Erzurum Mükâlemesi'nde İran murahhası tarafından beyân olunan ba'zı mevâdd-ı diniye hakkında Devlet-i müşârün-ileyhanın dil-hâh ve arzusunu icrâ-yı esbâb ve vesâil münasebesine dostane ve bi'l-mukâbele teşebbüs ve mübaşerete razı olması

Hüccac ve züvvâr-ı İraniye imtiyazına dâir olan ibâre-i ahdiyeye sabıka vafî olduğu hâlde kafe-i kavaid ve muafiyetin i'tâsı fıkrası altmış senesi şehr-i saferinin ikisi ve on ikisi tarihiyle müverrih mazbatalarda sûal ve cevab olarak iş'âr ve beyân olunduğu vechile bunların ba'zı inhâra inşa olunan veyahud kadîmede inşa olunubda eşkıya-yı urbandan hıyânet için muhafızlar ta'yîn kılınan cisirlerden emvâl ve eşya ve hususiyle emâkin-i mübarekeye defn olunmak üzere götürdükleri cenazeler ile mürûrlarında ve ba'zı nehirlerde kayık ile geçdiklerinde verilen resm-i murûrun ve esna-yı rahde beytûtet eyledikleri hanlarda oda kirâsının ve defn-i cenazede mine'l- kadîm maktû'en verilen resm-i zeminden râyic vakt

üzere taleb olunan akçenin terk ve ilgası olub hâlbuki zikr olunan cisirlerin beher sene ta'mîratı ve masarîfı hasbe'l-mevkî' bunların muhafazasına ta'yîn olanların maaş ve mahiyeleri olacağından ve bu resm teba'-i İraniye'ye mahsus bir şey olmayub mahâl-i mezkûreden her kim geçer ise andan alına gelmesi cihetiyle müşârün-ileyh Nadir Şah zamanında akd olunup Erzurum Muâhedesi'nde ibkâ ve tasdîk olunan ibâre-i ahdiyeye muğayir olmayacağından ve ziyadesiyle imtiyazat ve serbestiyet-i ticâret ve ziyarete nail olub tabike-i evliyyede bulunan Düvel-i Avrupa'nın süferası sâirleri misillü Beyoğlu'nda ikâmet üzere olarak bunların tercüman ve tüccârı'l-musâlahane külli yevm İstanbul'a gelüp avdet eylemeleri cihetiyle verdikleri kayık parasının ref'ine veyahud cisir-i cedîde resm-i mürûr tahsîsi kılınsa veya gümrük önünden karşı Karaköy kapısına mücaddeden inşâ kılınmakda olan cisre resm-i mürûr ta'yîn olunsa iş bu resmin terk ve refi'ne zikr olunan devletler taraflarından mesağ-i ahd bu kadar denilerek bir iddia vukû'a gelmeyüb gelse bile cevabı verileceğinden ve Memâlik-i İraniye'de kerbansaray namıyla kirasız ve hademesiz harâbe zarar biraz hanlar olduğu rivâyet olunmakda ise de Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de böyle hanlar nadir olub hususiyle Avrupa'da bulunan otellerin keyfiyyet ve masârîfatı nezd-i meâli-i kadr-ı esâmilerinde dahi bâlâ taraf ma'lum idüğünden ve bir devlet teb'asının diğer devlet memâlikine makbera beyda eylesine ve nakl-i emvâte bir cihetle istihkâkı olmayub buna dâir muahedât-ı kâdimede bir gûna kayd ve serahat dahi olmadığından bu babda vakî' olan teklîf ve iddia muâhedeta ve insâf ve hakkâniyetle muğayir ve münafi olmak hasebiyle zikr olunan ahidnâme sûretinin üçüncü bendinde munderic olduğu üzere bu maddelerin dahl-i ahd olması ve olmadığı hâlde yalnız ibâre-i ahdiye-i kadîmenin aynen ibkâsıyla iktifa buyurulması ve şehbenderler haklarında icrâsı muharrer olan [132] imtiyâzat düvel-i müttehabe konsolos ve bu misillü me'mûrları haklarında cari olan imtiyaz olacağına el-hâlât u hâzihide Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de İran Şah'ı ve Azerbaycan ve Kirman Şahan sahib-i imtiyazları olan şehzâdelerin ruhsatnâmeleriyle şehbenderler olub iş bu şehbenderlerin dahi kendü taraflarından mansub ba'zı yerlerde meçhûl-ı el-ahvâl vekilleri bulunub bunların ise ekserisi rabıtasız ve edebsiz adamlar olması cihetiyle nice türlü harekât ta mertebe vukû'a ve zuhûra gelüb hatta Erzurum'da altı yedi sene müddet Ağa Hüseyin namında bir şahıs sahte bir ruhsatnâme ile şehbenderlik ederek bir takım uygunsuzluk eylediği bi'l-münasebe ifâde ve hikâyet kılındığına binâen teba'-i İraniye'nin vafiret üzere bulundukları Dersaadet ve Bağdâd ve Erzurum ve Trabzon'da ve taleb ve ısrar olunduğu takdîrce bir de İzmir misillü bir mahâlde İran şehbenderinin nasb ve ik'âdına irâet-i ruhsat olunub diğer mahâllere müsaade olunmaması ve bunlara düvel-i müttehabe konsoloslarına i'tâ olunduğu misillü berât-ı âliye verilerek cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den dahi bi'l-mukâbele Tahran ve Azerbaycan ve

Kirmanşahan gibi münâsib olan beş mahâle şehbenderler ikâme olunması mutâla'a-i bendegânemce hayırlı görünmekte ise de bu maddelerin hüsn-i kubûhunun temeyyüz ve muvazanesi mütala'a sâibe-i âliyelerine me'nut idüğü ve İran Sefiri tarafından esna-yı mükâlemede îrâd olunan mevâdd-ı diniye mezheb-i Şîî için cam'î ve mescid bina ve ihdâsı olub sehaif-i tevarihde mestûr olduğu vechile bu maddeye Nadir Şah zamanında Memâlik-i İraniye'den ba'zı zevat saadet-i abâd haklarında vuk'ua gelen zebân-dırâzlık adet-i kefiresi şiddet-i siyasetle vaf'î ve imha olduğu hâlde müsaade-i şer-i şerif olmadığı cihetle muvafâkat olunmadığından altı seneden ziyade müddet-i mukatele ve muharebe vukû'a gelerek bilahere husus-ı mezbûrun terkîyle akd-i musâlaha kılınmak ve Düvel-i Avrupa'nın ekserisinde tebdîl-i ayin edenler haklarında devletce ceza ve te'dîb ve tertîb olunmuş ise de serbestiyet-i mezheb ve ayin-i cari olmak ve Hudâ-negerde bu cihetle ma'bedler ihdâsı giderek bir takım cehd-i nasın ihlâlîni ve Bağdâd Eyâleti'nin ekser ahâlîsi Şîî olduğundan manen istilasını mucib olduğu dinen bedâhetde bulunmak hasebiyle iş bu madde-i mu'teberenin def' ü ref'iyle idhâl-i muâhede olunmaması umûr-ı vacibeden olduğu

TASİ'AN

Ba'zı eşhasın zarar iddiası veyahud geri kalmış bir takım merî' rüsûmatı misillü ufak tefek tazmînât meseleleri muvafâkat tarafeyn ile bir komisyon ta'yîn olunarak münsifane tesviye olunması

Bu babda dahi Saltanat-ı Seniyye haklı çıkacağı derkâr ise de İranlu'nun hâl-i mizacı ta'rifden müstağni olarak hayal ve hatıra gelmez ve menî hicâb ile kal ve kaleme alınmaz bir takım akâvil-i muzavvere ve vâhiye ile türlü türlü iddialara teşebbüs ederek maslahatın karin-i tesviye olmayarak keşakeşde kalmasına sebep ve bâdî olması bedihi idüğünden ve böyle maddelerin tesviye olunmayarak uzaması kendü hakkında mahz-ı hayır ve menfaat olduğu bu kere dahi tebeyyün ve tahkik [133] edüb hâlbuki iş bu arızanın sekizinci bendinde suâl ve cevabı mutazammın olarak mezkûr olan mazbatalarda tasrîh olunduğu üzere gerü kalmış denilen mevâddın iddia ve ecvibesi yegân yegân beyân ve i'tâ olunmuş ve Süleymâniye Sancağı'nda Senendic Yaylakı'na giden Devlet-i Âliyye aşâyirinden taleb olunan resm-i mer'inin cevabı elli dokuz senesi şehir-i şevvalinin yirmi sekizi tarihiyle olan mazbatada mestûr olduğu vechile verilmiş olmakla atîde bir takım makâlâtı ve sıra-i' mucib olmamak üzere bu maddeye muvâfakat olunmaması ve olunmak iktizâ eder ise mesela akd-i muâhededen sonra altı nihâyet sekiz ay müddet tahsîs olunarak husûsat-ı malûme müddet-i

mezkûre içinde kamilen rahn-i karar olur ise fi-he olmadığı hâlde keen-lem yekûn hükmüne konularak bir dahi iddia kılınmaması şıklarından birisinin istihsali hayırlı olacağı

Ta'rîf ve beyândan azâde olduğu vechile İran Devleti'nin umûr-ı dahiliyyesi ziyade mûhtell ve müşevveş olmak cihetiyle bir takım teba' ve ahâlisi li-ecl-it-ta'ayyüş birer vesileyle Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye gelüb kâr ve kesbe sülûk etmekde ve Bağdâd'da ve Anadolu'nun ba'zı mahâllerinde Erzurum'da olduğu gibi bâlâ resm ve vergü bakkallık ve manavlık ve ekmekçiliğe kadar ticâret-i dahiliyeye girişüb bunların içlerinde ba'zı zenginceleri arâzi-i bey' ve iştira ederek zirâ'at ile iştigal eylemekde ve bu rütbe-i temettu ve ticâret-i dahiliyye Saltanat-ı Seniyye ile dost-ı muahid olan hiçbir devletin teb'ası müdahâle etmediği ve girişmediği umûr-ı bedihiyyeden olarak bunların ise muktezâ-yı hilkât ve mizacları üzere bulundukları mahâllerde enva'î fazahate ictisarlara vukû' bularak te'dîb ve terbiyeleri emrinde me'mûrin-i Devlet-i Âliyye'nin adem-i me'zûniyetleri cihetiyle etdikleri kabâhat yanlarına kalmakda ve nebâirin gittikçe fezâhat ve adedi çoğalarak bu dahi kendü devletimiz teb'asının ihtirâz ve tenkîrini müstelzim olmakda idüğüne ve bunlar bu hâlde kalıyorlar ise Saltanat-ı Seniyyenin icrâsına akdem ve himmet buyurmakda olduğu nizâmat-ı mülkiyesine dahi ma'nen man'î huzzar olacağı bi-iştibâh olduğuna malûm-ı âlileri buyurulduğu vechile Düvel-i Avrupa'nın birbirleriyle meyanelerinde münâkîd olan mua'hedât hükmü iktizâsınca bir devlet teb'asının diğer devlet memâlikinde bir gûna töhmet ve kabahati iktizâ eden te'dîb ve terbiyesi bulunduğu devletin kavâinin müessesesi ahkâmına tatbîken ol devlet tarafından icrâ oluna-gelüb bu cihetle her bir devlet kendü nizâmat-ı dahiliyye-i mülkiyesini tatarruk-ı hâlelden vikâye ve hıyanet etmekde olarak İran Devleti ise İslâmiyet'den dem urmakda olduğundan ber vech-i meşruh muahedât-ı sabıka hüccac ve züvvâr ve tüccâr-ı İraniye'ye teb'a-i Devlet-i Âliyye'den olan hüccac ve züvvâr-ı müslim tüccâr misillü muamele olunması münderic ve mezkûr bulunduğu binâen bu hususa dâir olub si'l-beyân ahidnâme sûretinin dokuzuncu bendinde muharrer olan ibârenin aynı ve olamadığı sûretde icâbına göre bi't-tashih-i hükm-i meâlinin züvvâr-ı İraniye'ye tâ'yîn-i müddet olunmasına ve bunlardan ve müddet-i masârafatını çıkarub arâzi ve emlâk ve dükkân ve destgâh [134] tedârük eyleyenler haklarında icrâsı lazım gelen mua'mele ve bile-veled-i fevt olanlar emvâl-i metrukesine müteallik olarak sûret-i mezkûrenin dördüncü ve onuncu bendlerinde mezkûr mevâddın mümkün olur ise bi-ibâretiha olmadığı sûretde temdîd-i müddet ve ba'zı mertebe tahkik-elfâz ve muamelat ile kezâlik ahkâm-ı ve müfâdinin muahede-i cedîdeye idhâl kılınması mutâla'a-i acizânemce ehem-i mehammdan olduğu

Tarafından me'mûr ve ta'yîn kılınan süferanın masârifat vakâ'larının her bir devletde mer'î'l-icrâ olduğu vechile tabî' oldukları devletler taraflarından tesviyesini Sarım Efendi hazretleri İran'da bulunduğu evanında bi'l-müzâkere kararlaştırılmak hasebiyle el-hâlât u hâzihide bunun iktizâsı İranlı cânibinden icrâ kılınmakta olduğundan karar-ı mezkûre muğayir olarak muaheddât-ı sabıkada münderic olan ibârenin hükmü fesh olmak üzere bu madde-i maru'z-zikr ahidnâme sûretinin sekizinci bendinde derc ve tezkîr kılınması ve redd-i firâri hususu ba'zı şerâit-i istisnâsiye ile si'l-beyân zeyl-i ahdin ikinci bendinde beyân ve izâh olunmuş olmağla masârifat ve muamele-i süfera maddesinin inhâ ve tezkîr olunduğu ve redd-i firâri hususunun şerâit-i muharrere ile kabûlünde mahzur ve ısrar vukû'-buldukta âle'l-itlâk-ı muaheddât-ı sabıkada münderic olduğu vechile muahede-i cedideye derc ve idhâl olunması ve si'z-zikr ahidnâme sûretinin ve zeyl-i ahdin sâir bendlerinde muharrer olan mevâddın ba'zısı muaheddât-ı kadîmede münderric olan mevâdd olarak bunların muahede-i cedîdeye derci lazım geleceği misillü men' tehhül ve şehâdetnâme ve mürûr tezkiresi maddeleri gibi mevâdd-ı muharrera ve musarrahanın ilâvesi mümkün olamadığı takdirde hilâf-ı derc ve ilâve olunmamak için iddia ve tezkirden sarf-ı nazar kılınması lazım geleceği

Ber vech bâlâ vukû'-bulan inhâ ve iş'âr-ı acizânem haşa bir gûna irâe-i tarîk ve arz-ı mehamdâni ve dirayet ma'nâsına olmayub imtidad-ı me'mûriyet-i bendegânem iktizâsınca vâkî' olan malûmat-ı kemterânem üzerine mütâlaat-ı acizânemi beyândan ibâret olmağla mevâdd-ı meşruhenin zâtında ve sûret-i iş'âr ve teblîğâtında hasbe'l-beşeriye bir gûna sehv ve hata vukû'a gelmiş ise afv buyurulması ve mesele-i İraniye'ye dâir cânib-i seniyyü'l-menâkıb münimânelerinden ve düvel-i mutavassıta sefâretleri taraflarından vukû'a gelen esile ve ecvibeden münâsibi olanlarının ve hakipâ-yı esâmilerine takdîm kılınan mâ'rûzat-ı bendegânem ecvibesinin berâ-yı ma'lûmat cânib-i çâkerâneme iş'âr ve tısyar kılınması niyaz-ı bendegânem olduğu ve şimdiye kadar bi'd-defaat iş'âr kılınub gönderilen mazbatalar müfadedten dahi müstefad olduğu vechile İran Sefiri Mirza Takî Hân murahhas olmayub Devlet-i matlabanın yedinde bulunan ta'lîmâtın lafzen bi-lafz kıraatiyle meblâğ olduğundan ve zâten dahi ümena-yı İraniye'den emin olamadığından ba'de-izin verilecek karar vechile mûmâ-ileyhe katî el-mufâd ta'lîmât i'tâ olunmadıkça [135] maslahat bir cihetle tesviye olunamayarak keşa-keşde kalacağı şekk ü şübheden azâde idüğü rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda lütf-i irâde-i hazret-i men lehu'l-emrindir

**MEVÂDD-I ESASİYEYİ ŞAMİL AKD-İ MUÂHEDE OLUNMAK ÜZERE ŞER-
FURÛD EDEN RUHSATNÂME-İ HAZRET-İ MÛLÛKÂNE VE MÛBAREK HATT-I
HÛMÂYÛN'UN SÛRETLERİDİR RUHSAT-I ŞAHÂNEMİZ ERZÂN KILINMIŞDIR**

İftiharü'l-e'âlî ve'l-e'azim müstecmîu cemi'l-meâli ve'l-mefâhim el-muhdassu bi-mezîdi inayeti'l-meliki'l-dâim azim ricâl-i Devlet-i Âliyye'mden zikriâtı muahedenin akd ve tanzîmine murahhas olarak el-yevm Erzurum cânibinde bulunan Sa'dullah Enverî dema ulûvuhu tevkî ve refî-i hümayûn vâsıl olacak malûm ola-ki Devlet-i Âliyye'm ile İran Devleti meyânında olan selim ve mesafatın teb'îdiyle tarafeyn fehemiyyen teb'a ve tüccârının istihsal-i asayiş ve menfaatleri zımnında bir muahede-i cedide akd ve tanzîmi hususuna mukaddemce şeref-sadr olan ruhsatnâme-i hümayûnum mucibince me'mûr ve ta'yîn kılınmış olmak hasebiyle muktezâ-yı me'mûriyetin üzere Erzurum cânibinde Devlet-i müşârün-ileyha murahhası vesâir me'mûrlar ile bi'd-defaat akd-i mecâlis-i mukâlemat ile ol vakitden berü vakî' olan iş'âratın üzerine keyfiyyet bu tarafda mecâlis-i âliyye-i vûkelâ-yı fehamımda tezkîr ve mutâla'a ve İngiltere ve Rusya Devleti fehimiyyeleri sefâretleriyle dahi muhabere ve müzâkere olunarak teferruat-ı mükâlemesi bundan sonra Dersaadet'ime gelecek İran murahhasıyla kararlaştırılmak üzere mevâdd-ı esasiyeyi şâmil tarafınıza irsâl olunan ta'lîmâta tatbiken devlet-i müşârün-ileyhanın ol-tarafda bulunan murahhas ile bi'l-müzâkere bir muahede akd ve tanzim ve zâtım imza etmek üzere bu def'a dahi cânibu'l-cevânib mülûkânemden ruhsat-ı kâmile ile terhis kılınmış olmakla me'zûniyetini hâvî Divan-ı Hümayûn'umdan mahsusen iş bu ruhsatnâme-i hümayûnum isdar olunmuşdur imdi keyfiyyet-i malûm ve oldukda ber vech-i muharrer icrâ-yı iktizâsına taraf-ı hümayûnumdan ruhsat-ı kâmile ki muhtevî şeref-yafte-i sudûr olan ruhsatnâme-i hümayûnumdan mazmûn ve münifiyle amel ve hareket eyleyesin şöyle bilesin alâmet-i şerife itimad kılasın tahrîren fi-evâsıt-i şehri rebiü'l-evvel sene isna ve sittin ve mi eteyn ve-elf

**MUÂHEDE-İ ESÂSİYENİN SÛRET-İ AKD VE TANZİMİNE DAİR BİN İKİ YÜZ
ALTMİŞ İKİ SENESİ ŞEHR-İ REBİÛ'L-EVVEL'İNİN YİRMİ BEŞİ TARİHİYLE
MAKAM-I VÂLÂ-YI SADÂRET-UZMÂDAN TEVÂRÜD EDEN EMİRNÂMENİN
SÛRETİDİR**

Malûm-ı saadetleri olduğu vechile mesele-i İraniye'nin esas tesviyesi olmak üzere bundan akdem devleteyn-i mutavassıteyn taraflarından gerek Devlet-i Âliyye'ye ve gerek İran Devleti'ne arz ve teklîf olunan mevâdd-ı tis'a öte taraftan olduğu misillü cânibu'l-cevânib Saltanat-ı Seniyye'den dahi kabûl buyurulduğu düvel-i müşârün-ileyhima süferasına resmen beyân olunmasıyla beraber serbestiyet-i mezheb maddesi külliyyen cerh olunmuş ve Zuhab Sancağı'nın Devlet-i Âliyye'de kalacak arâzi-yi bestesiyle Muhammara'nın mübâdelesini hususuna İran Devleti'ni imâle ve irzaya Düvel-i Mutavassıta taraflarından [136] çalışılacağına dâir İngiltere ve Rusya süferasından ba'zı mertebe vaadlar istihsal kılınmış olduğuna ve bu mesele müddet-i medideden-berü sürünüb kalmış olduğundan artık saye-i teshîl-i tevâbe-i hazret-i mülûkâneme bir an evvel hâl ve tesviye olunarak şu meyânda olan keşakeşlerin üzerinden kaldırılması ve icâbât-ı umûrdan görüldüğüne mebnî ol-tarafda tekrar mübâhase ve müzâkereye hacet kalmayarak heman akd ve imza olmak üzere mevâdd-ı esasiyeyi hâvî kaleme alınan temessük ve ana terfî eden hususâta dâir ba'dehu Dersaadet'e gelecek İran murahhasıyla tanzîm olunacak muâhede-i mukâmelenin esas müzâkeresini şimdiden ilân zımnında akib-i imzada taraf-ı atufiyelerinden Mirza Takî'ye verilmesi lazım gelen takrîr-i resmi müsveddeleri meclis-i has ve vükelâda kıraat ve mutâla'a olunarak medlûl ve ahkâm mûndericeleri yolunda olub zikr olunan temessük müsveddesi her ne kadar müzakerât ve karar-ı sabık vechile kaleme alınmış ise de şayed İran murahhası esnâ-yı imzada ba'zı elfâzına alışur ve keyfiyyetin tekrar buradan istizânı icâb eder ise bu sûretine yine te'hîr-i maslahatı mucib olacağından murahhas mûmâ-ileyh müsvedde-i merkûmenin ol-sûretle ba'zı elfâzına iliştiği hâlde mevâdd-ı mûndericenin hükm ve manâsını tahvîl ve tahrîf etmeyecek ve kavânini iza'e ve tenkîs eylemeyecek vechile tebdîl ve ta'zîrine me'zûn ve murahhas olduklarının savb-ı saadetlerine yazılması beyn-el hizar-ı tensîb istihsan olunarak ol- babda tahrîr kılınan mazbata cümle tarafından bi'l-temhîr-i hakipây şevket-i isniva-yı cenâb-ı cihanbaniye arz ve takdîm ile mübalası mübarek hatt-ı hükûmet-i nakıt hilâfetpenâhi ile tezeyyün ve tevşîh buyurulmasıyla beraber remz-i teâla hazretleri tükenmez ömür ve ikbâl ihsan buyursun veli ni'met bi-minnetihimiz pâdişâh-ı felâtun ve fitnat efendimiz hazretlerinin kâffe-i hususât-ı cariyede meşhûr olan dikkat-i kâmile ve himmet bülend mertebet-i mülûkâneleri iktifâsınca ber vech-i meşrûh müsvedde-i merkûmenin ba'zı mertebe-i tebdîl

elfâzına ihtiyac-ı kâmil hâsıl olmadıkça hiç bir tarafına dokunulmaması ve icâb ettiği takdîrde dahi iş bu tağayyürâtdan ahkâm münderceesine zerre kadar hâlel ve kuvvet-i ma'nâsına bir gûna zaaf ve kesl gelmemesine kemâliyle dikkat ve itina olunması keramet-i efzay-ı sunuh ve sudur olan hatt-ı hümayûn'a ilham nümûn hazret-i mülûkânenin bir fıkra-i münifesinde mahsusen emr-i fermân buyurulmuş ve hatm ve imzay-ı muâhedeye müftezi olan ruhsatnâme-i hümayûn dahi gönderilmiş ve bu meseleye dâir meclis-i âli mazbatalarıyla sâir evrâk-ı resmiyyenin sûretleri dahi kafen taraf-ı valâlarına irsâl kılınmış olduğundan ve karar-i katî'maslâhatı mutazammın bu günlerde mûmâ-ileyh Mirza Takî'ye dahi talimât-ı kat'îyye ve ruhsat kâfiye geleceği melhûz ve me'mûl idüğünden bimennihi teâla iş bu tahrîrât-ı senavirinin taraf-ı devletlerine ve anın mürekkib olduğu talimâtının dahi kendüye vusûlünde mûmâ-ileyh ile birleşilerek iktizây-ı dirayet müslimeleri üzere heman temessük-i mezbûrun imza ve mübadelesiyle beraber takrir-i resmi müsveddesinin dahi bi't-tebeyyüz kendüsine i'tâsına ve nezd-i saadetlerinde beyâna hacet olmadığı vechile zikr olunan temessük müsveddesinin ahkâm-ı münderecesi sefiran mûmâ-ileyhima ile bunca mübahasat ve müzâkerat cereyanından sonra emir ve fermân [137] hazret-i şahane ile kararlaştırılmış olmasıyla meâlinin tağiriri kat'an ve kat'iyeten caiz olmayacağından şayed murahhas mûmâ-ileyh tarafından tebdîl-i elfaz hakkında ısrar vuk'unda irâde-i seniyyeye tatbiken meâl-i vuk'uatına zerrece nakıse gelmeyecek sûretde lafzlar isti'amal olunub fakat temessük-i mezkûrun mukaddimesinde gerek şaha ve gerek murahhasa verilen ünvân ve elkâblara dâir taarruz olunur ise çünkü bu maddede asıl maddeye dokunur bir şeyi olmayacağından anların iktizâsına göre tahvîl ve tebdîli re'y-i valâlarına menûit idüğü ve şehâdet-i tezvîc maddelerine dâir murahhas mûmâ-ileyhle sohbe girişmek yani bu tarafın kararını anlamak ister ise ol-hâlde s'iz-zikr evrâk-ı resmiyyeden istinbât buyuracakları sûrete muvâfık cevab verilmek lazım geleceği beyânıyla kâime-i muhibi tahrîr ve tasyîr kılınmışdır inşâllah-ü teâla lede'l-vusûl ber vech-i muharrer himmet buyurmaları me'mûldur

**DEVLET-İ ÂLİYYE İLE İRAN DEVLETİ BEYNİNDE AKD OLUNACAK
MUAHEDE-İ ESASİYE SENEDİNİN BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ İKİ SENESİ ŞEHR-İ
REB'İÜ'L-EVVEL'İNİN YİRMİ BEŞİ TARİHİYLE VURÛD EDEN
MÜSVEDESİNİN SÛRETİDİR**

Saltanat-ı Seniyye-i sermed-il kıyam ile devlet-i behiyye-i İraniye beyninde mevcûd olan münasebât-ı hûb ve muhadenet bir müddetden berü ba'zı meşkulata düçar olmuş ve devleteyn fehâmiyyenin beyninde derkâr olan cihet-i cami'a-i islâmiye ve tarafeyn fehâmiyyenin muttasıf oldukları efkâr-ı Selimiye iktizâsınca bu makûle mevâdd-ı ne'zayenin tarafeyn şân-ı fehâmetine muvafık ve münâsib vechile tesviyesiyle tecdîd ve tekîd-it beyân-ı salah ve müsâlemet ve te'bîd esas mevalat ve muhâvenat iki devlet-i azamiyyenin akdem dil-hâhları bulunmuş olmakla esas muâhede ve musalaha olan mevâddın müzâkere ve tanzîmi ve iktizâ eden senedinin terkîm ve tenmîki içün zirde vaz'ıl imza rütbe-i evveli sınıf-ı evveli nişanını hamil olan ricâl-i Devlet-i Âliyye'den bu niyâz-mend dergâh-ı âli Enverî Sa'dullah hâla runukânçeşde[?] saltanat-ı azamı ve şarki beray hilâfet-i kübra mümtaz-ı selatin İslâm berâhin-i hevâkin-i kiram zillullah-ı melik-il alem pâdişâh muadelet destgâh ve şehenşâh-azamet-i iktinâh Haremü'l-haremeyn-il şerifeyn malik berreyne ve bahreyne şevketlü kudretlü azimetlü Sultân Abdülmecid Hân İbn-i Sultân Mahmud Hân la-zel zelil refte-i âli aheru'l-devrân hazretlerinin taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden murahhas ta'yîn buyurulmuş ve fulân cenâbları-dahi hâla pirâyeye bahşa-yı erike-i şahi ve ravnâk-ı arây-ı mesned kâni[?] şehâmetlü fehâmetlü Muhammed Şah Hazretleri tarafından murahhas ta'yîn kılınmış olduğundan yedimizde bulunan ruhsatnâmeler usûl-ı adiyeye üzere mübâdele olunarak esas musalaha ve muâhede olmak üzere karar vermiş olduğumuz mevâddır ki bir vecihâtı zikr ü beyân olunur

BİRİNCİ MADDE

Tarafeyn-i fehâmiyyen şimdiye kadar yek-diğerinden iddia etmekte oldukları matlubât-ı nakdiyeden külliyyen ferâgat ederler ve fakat matlubât-ı mezkûre devletce matlubât olub dördüncü maddede münderic-i matlubâtı tahsîse tesviyesi mukâvelatına bununla bir gûna hâlel gemliye.

İKİNCİ MADDE

Süleymâniye şehir ü sancağı hakkında İran Devleti her bir gûna iddiadan sarf-ı nazar edüb sancağ-ı mezkûrede olan Devlet-i Âliyye'nin hakk-ı temellüküne ve kat'an mine'l-

dikkat bir gûna dahil ve taarruz etmeyeceğini kaviyyen taahhüd eder Zuhab Sancağı arâzi-i beste yani cânib-i garbisi [138] arâzisinin Saltanat-ı Seniyye'ye terk olunmasını veyahud muvâfakat tarafeyn ile munsif-âne bir tazmîn i'tâsı İran Devleti taahhüd eyler ve Devlet-i Âliyye dahi Zuhab Sancağı'nın cânib-i şarki yani arâzi-i cibaliyesini ve Muhammara'nın üzerinde bulunduğu cezireyi ve İran Devleti'ne tabî'i oldukları tahakkûk eden ahâlinin el-hâlât u hâzihi zir tasarruflarında olan cânib-i Yesar-ül Şattü'l-Arab'ın denize mansıb olduğu mahâlden ta nihâyet hudûd tarafına değin nehir-i mezkûrede serbestiyet-i seyr-i sefâin i'tâsıyla beraber İran Devleti'ne terke muvafâkat eder

ÜÇÜNCÜ MADDE

İş bu muâhede-i esasiye ile tarafeyn-i müteahhidin arâzi hakkında iddialarını terk edeceklerinden madde-i sabıkada gösterilen esas üzerine olarak devleteyn fehamiyyen beyninde katî' hudûd olunmak için iki cânibden der-akib me'mûrlar ta'yînini taahhüd ederler

DÖRDÜNCÜ MADDE

Birinci maddede münderic olan devletçe matlubat-ı nakdiyeye dahil olmayub ba'zı eşhasın zarar-ı iddiası veyahud gerü kalmış bir takım mer'î rüsûmatı misillü ufak tefek tazmînât meseleleri muvafâkat tarafeyn-i ile me'mûrlar ta'yîn olunarak tesviye olunmasına karar vermişlerdir

BEŞİNCİ MADDE

Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye firâr ve iltica eden İran şehzâdelerinin gerek Edirne ve gerek Rum ilinin içerü taraflarında veyahud İran Devleti razı olduğu hâlde Bursa eyâletinde ikâmet ettirilmesini ve bunların bulundukları mahâllerden guybiyetlerine ve İran ile muhaberat-ı hakikiyelerine ruhsat verilmeyeceği Devlet-i Âliyye vaadidir.

ALTINCI MADDE

İran Devleti Saltanat-ı Seniyye ile bir ta'rîfe-i cedîde akd ve tanzîmine mübaderet ederek iş bu ta'rîfe ile Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de resm-i gümrükleri te'dîbe olunmak lazım gelen emti'a ve eşyanın kıymeti şimdiye kadar cari olan mikdardan ziyade olmasıyla kıymet-i hâliyyelerine göre munsif-âne sûretle ta'yîn ve tahsîsine muvâfakat ve taahhüd eder.

YEDİNCİ MADDE

Saltanat-ı Seniyye-i muahedât-ı sabıka mucibince züvvâr-ı İraniye'nin memâlik-i mahrusada kâin mahâll-i mübarekeyi her bir gûna taaddiyâtdan beri olarak bir vech-i emniyet-i ziyaret edebilmelerini temin için lazım gelen kavaid-i muafiyeti İran Devleti'ne i'tâ buyurur ve iki devlet-i islâmiye ve her birinin teb'ası beyenlerinde bulunması lazım olan münâsebat-ı dostî hayr-hâhının tezyîd ve te'kîdi muradıyla teba' ve züvvâr-ı İraniye'nin memâlik-i Devlet-i Âliyye'de şimdiye kadar kendülerine verilmiş olan imtiyâzata nâil olmaları ve bir vechile eza ve rencide olunmamaları için en ziyâde münâsib olan sâili istihsal eylemesini vaad eder ve bundan başka Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'den ma'ada teb'a ve tüccâr-ı İraniye'nin münafaa ticâret ve emniyetleri için icâb ettiği hâlde Memâlik-i Devlet-i Âliyye'nin lüzûm gelen mahâllerine Devlet-i İraniye tarafından nasb ve ta'yîn olunacak şehbenderleri kabûl buyurub saffet-i resmîyeleri ikizâsından olduğu vesâir düvel-i müttehabiye konsolosları haklarında te'mîn eylediği imtiyâzâtı bunlara dahi te'mîn eyler ve kezâlik taraf-ı Devlet-i Âliyye'den Memâlik-i İraniye'nin lüzûmu görünen her bir tarafına ta'yîn olunan şehbenderler haklarında İran Devleti memâlikinde mükim düvel-i sâire konsoloslarının nâil oldukları kâffe-i imtiyâzâtı te'mîn eder ve Memâlik-i İraniye'ye âmed ü şûd eden teba'-i ve tüccâr-ı Devlet-i Âliyye'nin ahd-i sabıka mucibince zâil oldukları muâfiyat ve imtiyâzata kâmilten mazhâr olub [139] gerek ticâretlerinden ve gerek cihat-ı sâireden dolayı bir gûna teaddi ve menhel-i namus muamele vukû'-bulmamasını taahhüd eyler ve bir de Saltanat-ı Seniyye İran Devleti hakkında olan efkâr-ı dostanesine riayeten bundan böyle teba'-i İraniyan'ın kendü niyetlerinde bir nez'a cidaller olduğu ve içinde Devlet-i Âliyye teba'sı bulunmadığı hâlde münaza'aları İran me'mûrları huzurlarında fasl olunmak üzere Dersaadet'te İran sefirine ve taşrada şehbenderlerine teslim olunmasına muvafâkat buyurur ve kezâlik İran Devleti dahi Saltanat-ı Seniyyeye olan dostluğuna riâyeten Memâlik-i İraniye'de bulunan teba'-i Devlet-i Âliyye'ye bu babda muamele-i mütekâbile icrâ olunmasını vaad eder

SEKİZİNCİ MADDE

Devleteyn müteahhideyn aşâyir ve kabâilin tarafeyn-i hudûddan gasb ü garet ve nehb ü sirkât misillü harekete ictisârlarını men' eylemek üzere tedâbir lazıme-i zabtıyenin ittihâz ve icrâsını taahhüd ederler ve bu emniyetin istihsali-çün münâsib mahâllere asâkir ikâme edeceklerdir ve bundan sonra her kangı taraf aşâyirinden bir gûna hareket-i tecavüzîye vukû'-bulur ise ol taraf me'sul olmak tabî'iyetleri meşkûn olan aşâyire bundan böyle daimi olarak ikâmet edecek mahâli intihab eylemeleri kendü re'y ve irâde-i ihtiyârlarına havâle olunacağı

misillü tab‘iyatları ma‘lûm olan aşâyirin dahi tabî‘ oldukları devlet arâzisine duhûlüne haber olunmak üzere kavl ve karar etmişlerdir

DOKUZUNCU MADDE

Muahedât-ı atikiyye ve hususa bin iki yüz otuz sekiz tarihinde mün‘akıd olan Erzurum Muâhede-i’nin iş bu muâhede-i hazre ile mahsusen ilga ve ta‘dîl olunmayan bi’l-cümle maddeleri iş bu muâhedeye harf bi-harf derc olunmuş gibi kâffe-i ahkâm vukû‘atı ibkâ olunmuştur

ONUNCU MADDE

İş bu muâhede-i mün‘akıde esas salah olub mevâdd-ı mündericesinin teferruâtı tesviye olunmak ve devleteyn fehamiyetinin münâsebât-ı dostu ve ticâretinin ikmâli için lazım olan sâir hususâta karar verilmek üzere devleteyn muahadiye iş bu muâhedenin tasdîkini müteakiben tarafından murahhaslar ta‘yîn olunarak bir muâhede-i mukâmele tanzîm kılınmasına taahhüd ederler

ON BİRİNCİ MADDE

İş bu muâhede devleteyn-i fehâmiyeteyn taraflarından tasdîk olunub tasdiknâmeleri iki mâh zarfında ve mümkün olabiliyor ise daha akl müddetde Dersaadet’te mübâdele oluna

A’KÂB-İ İMZA-YI MUÂHEDE-İ ESÂSİYE’DE İRAN SEFİRİ MİRZA TAKÎ HÂN’A TARAF-İ ACİZÂNEMDEN İ’TÂSİ İRÂDE BUYURULUB BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ İKİ SENESİ ŞEHR-İ REB’İÜ’L-EVVEL’İNİN YİRMİ BEŞ TARİHİYLE VE VARÎD OLAN TAKRÎR-İ RESMÎ MÜSVEDESİNİN SÛRETİDİR

Zirde muharreri’l-imza Devlet-i Âliyye murahhası Saltanat-ı Seniyye ile Devlet-i Behiyye-i İraniyye beyninde esas salah olmak üzere on bir maddeyi şâmil tanzîm tenmik olunan senedi bu gün imza ederek mevâdd-ı mezkûre esas ahd olub devleteyn beyninde tesviyesi lazım gelen mevâdd-ı müteferri‘ye muâhede-i mezkûrenin onuncu maddesinde beyân kılındığı vechile Devlet-i Âliye ile İran Devleti taraflarından ilerüde ta‘yîn olunacak murahhaslar beyninde bi’l-müzâkere karar verilerek bir muâhede-i mukâmele tanzîm kılınacağı cihetle bugün imza olunan muâhedenin mevâdd-ı mündericesinin tevsi‘-i ahkâmı

zıkr olunan muâhede-i mukâmelatın karar ve tanzîmine mevkûf ve ma'lik olduğunu ve iş bu muâhede-i hazrenin [140] üçüncü maddesinde Zuhab Sancağı'nın arâzi-yi bestesinin yani cânib-i garbisi arâzisinin taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye terk olunmasını veyahud muvâfakat tarafeyni ile karar verilecek bir tazmîn i'tâsını İran Devleti taahhüd etmiş olub ancak Saltanat-ı Seniyye tazmîn maddesinde külliye sarf-ı nazarla arâzi-i beste-i mezkûrenin i'tâ ve teslîm olunması ve sancak-ı mezkûrun bu vechile tazrifinde İran Devleti'ne kalacak taraf-ı şarkinin derkâr olan istihkâmat-ı tab'îye-i cibaliyesine mukabil ta'yîn-i hudûd olunduğu vakt-i icâb muâhedeye göre Devlet-i Âliyye'nin emniyet-i hudûdiyesinden salah olacak vechile tahdid kılınması ve Muhammara'yı üzerinde bulunduğu cezire ile İran Devleti'ne tab'î oldukları tahakkûk eden ahâlinin el-hâlâtinde zir tasarruflarında bulunan cânib-i Yesar-ül Şatt-ül Arab'ın denize mansıb olduğu mahâlden nihâyet hudûd tarafına kadar nehir-i mezkûrede serbestiyet-i seyr ü sefâin ruhsatıyla beraber İran Devleti'ne terk-i izhâr muvafâkat buyurmuş olub fakat bununla Devlet-i Âliyye'nin nehr-i mezkûr üzerinde olan hâkk-ı tasarrufuna hiçbir gûna hâlel gelmeyüb mecra-yı nehr-i kâmilin ve münhasıran Devlet-i Âliyye'nin yed-i temellükünde kalarak yalnız İran Devleti'nin geşt ü güzâr edecek sefâini için serbestiyet-i mürûr müsaadesi verdiği ve nehr-i mezkûr üzerinde Devlet-i Âliyye'nin hukûk-ı mülkiyesine vakten mine'l-vefât-ı hâlel getirilmemek üzere İran Devleti'nde kalacak sahilde hiç bir tarafına istihkâmat yapılmaması yapılmışsa şartlarını ve Avrupa Devletleri'yle münakıd olan muâhede-i cedide-i ticârete şebihe olarak İran Devleti'yle dahi bir ticâret-i ahidnâmesi tanzîmini ilerüde yani bundan sonra Dersaadet'e gelecek İran Devleti murahhası ile müzâkeresi musammem ve mukerrer olan muâhede-i mükâlemenin esas müzâkeresi add eylediğini devlet-i müftehamesi namına olarak beyân ile iş bu takrir-i resmiyi mecâlis-i mükâlemede İran murahhası kılan cenâblarına i'tâ ile kesb-i müfharet eylemiştir

**İKİ YÜZ ALTMİŞ İKİ SENESİ ŞEHR-İ CEMAZİYE'L-EVVEL'İNİN ON
DOKUZU TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE YAZILAN
TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

İran Devleti'yle akd olunacak muâhede-i esasiyenin ahkâm ve mevâdd-ı mundericesi mütavassita olan İngiltere ve Rusya Devletleri sefâretleriyle müzâkere ve mübahâse buyurularak kesb-i karar eylemesi cihetiyle kaleme aldırılan müsveddesi zıkr olunan sefâretlere ve cânib-i çâkerâneme tesyir ve i'tâ buyurulmuş olduğundan müsvedde-i mezkûrenin aynı olmak üzere İran Sefiri Mirza Takî Hân'a talimât-ı kat'îye irsâli sefiran

mûmâ-ileyhima câniblerinden Tahran'da bulunan refikalarına iş'âr ve tezkâr kılındığı devleteyn-i müşârün-ileyhima me'mûrları taraflarından savb-ı kemterâneme ifâde ve beyân kılınmışdı tarih-i arizâ-i çâkerânemden yedi gün evvel mirza ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Tahran'dan mahsusi Tatarlar vurûd eylediğinden ve Rusya me'mûru Kolonel Daitzi'nin namizâc olması cihetiyle bi'z-zarûre taşraya çıkamayacağına mebnî ba'zı madde suâl ve ifâde olunmak üzere me'mûr mûmâ-ileyhin hânesinde ictima' olunması hususu İngiltere Devleti me'mûru Kolonel Williams tarafından istimizâc yollu arz ve beyân olunduğundan cânib-i kemteranemden vakî olan muvâfakatın üzerine lede'l-mülâkat me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından kelâma ağâz ile [141] ma'lûmunuz olduğu vechile kırk günden-berü muntazar olduğumuz Tatarlar bu kere vurûd eylemiş ve Tahran'da bulunan sefirlerimizin Dersaadet'te mukim sefâretlerimizde olmak üzere bir hayli tahrîrâtı dahi zuhûr etmiş ise de tahrîrât-ı mezkûrenin ba'zısının üzeri açık ve ekserisi memhûr olduğundan hakikât-ı hâle kâmilan kesb-i etla' olunduğu derkâr ise de muâhede-i esasiyyenin hatm ve imzası tahrîrât-ı mezkûrenin ecvibesi Tahran'a vâsıl olduktan sonra hâsıl olacağına ma'lumât-ı sahihe ahz olunmuşdur muâhede-i mezkûrenin mukaddemâsı ve onuncu ve on birinci maddeleri tahrîr ve iş'âr olunmadığı ve Mirza Takî Hân'ın usûl-ı mücerriye ve usûl-ı hazresi iktizâsınca devleti cânibinden vurûd eden talimâtın bir noktasını tebdîl ve tağiyire muktedir olamadığı hâlde bu babda tarafınızdan ne denilür ve ne sûretle muamele olunabilür denilmesi cihetiyle cânib-i çâkerânemden ifâdat vak'ıadan anlaşıldığına göre İran Devleti'nin akd-i muâhede etmek üzere teblîğ ve hikâyet olunan meyl ve hâhişi bi-esas olmak iktizâ eder zira bir muâhede mukaddemâ olmadıkça kiminle akd-i ahd olunmuş olur ve on birinci madde-i muâhede-i mezkûrenin tahsîs olunan müddet ve mahâlde tasdiknâmelerinin mübâdelesi hususi olup bir muâhede ki murahaslar beyinde senedleşesünden sonra devletce tasdik olunmasın ona nasıl muâhede denilebilür eğerce şimdiye kadar Mirza Takî Hân ile bilinmez de güzeran eden bu nice mukâmelat ve mübâhasat kendü emlâk ve arâzimiz veyahud cihet-i ticâretten dolayı ahz ve i'tâmız üzerine olmuş olsa ol-hâlde bu husus devletce tasdik olunmak ve mukaddeme-i malûme derc kılınmak lazım gelmez idi muâhede-i mezbûrenin müsveddesi Dersaadet'te kaleme alınarak sefâretleriniz câniblerine arz ve irâe birle mevâdd-ı mûndericesi resmen i'tâ kılınan takrir-i resmîyede tahsis ve takdîr kılındıktan sonra tarafıma irsâl buyurulmuş olduğu ve müsvedde-i merkûmenin aynı olarak Mirza Takî Hân'a ta'lîmât-ı kat'îye vurûdu beynimizde tezkir olunmakda bulunduğu hâlde böyle hilaf-ı me'mûl ve karar-ı tahrîrât zuhuru mucib ta'cib olduğundan bu babda keyfiyyet-i nezâret-i celile-i umûr-i hariciyyeye arz ve iş'âr edeceğimi ifâde ve beyândan ma'da bir diyeceğim olmadığı umûr-i bedihiyyedir denildikde bu maddenin bu vechile olması bizlerin dahi nacizemizi istilzam eylemiş ise de

sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî'sinin usûl ve muamelât düveliyeye layıkıyla ma'lumatı olmadığından nâşî olub revş-i inhâ ve iş'âra nazaran kat'an itirâza mahâl kalmayacak vechile ahd-i karîbde tenmim ve tesviye-i maslahat olunacağı me'mûl-ı kuvvidir denilerek İranlu'nun ahvâl-i hazrelerinden ba'zı mertebe bahs ve hikâyete girişildiği sîrâda muâhede-i mezkûrenin zikr olunan mukaddemâ ve onuncu ve on birinci maddelerinden mâ-adâ gerüye kalan dokuz madde üzerine itirâz vuk'u bulmamışdır ve bulunduğu sûretde ne vechiledir anlaşılmaq üzere me'mûrin-i mûmâ-ileyhimanın ba'zı mukaddemât münasebetiyle ağâzları araştırıldıkda ifâdat ve tebliğât-ı meşruheden fazla bir şey ahz olunamamış ise de muahheren vak'î olan tahkikat hakikiyeyi bendegâneme göre İranlu cânibinden Tahran'da mukim Düvel-i mutavassıta sefâretlerine verilen ve Mirza Takî Hân'a gönderilen varâkada muâhede-i mezkûrenin mukaddemâsı ve onuncu ve on birinci [142] maddeleri mevcûd ve mezkûr olmadığından başka ikinci maddesinde Zuhab Sancağı arâzi-yi bestesinin muvâfakat tarafeyn ile münşifâne bir tazmîn-i i'tâsını İran Devleti taahhüd eylediği musarrah olan fıkranın ilgasıyla fakat arâzi-yi mezkûrenin cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye terk olunması ve beşinci maddesinde Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de ikâmet üzere olan firârî-i İran şehzâdelerinin şikk-ı sani olmak üzere muharrer olduğu vechile Bursa'da ikâmetlerine muvâfakat olunarak bunlardan mâ-adâ Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'ye firâr ve dehâlet edenler Erzurum Muâhedesî'ni masarrah olan şart mucibince İran Devleti'ne redd ve teslîm kılınması ve yedinci maddesinin aherinde bundan böyle teb'a-i İraniye'nin kendü beynlerinde bir nez'-i cidalleri olduğu ve içinde Devlet-i Âliyye teb'ası bulunmadığı hâlde münaza'aları İran me'mûrları huzurlarında fasl olunmak üzere mezkûr olan ibâre-i mütekâbilenin tayy-i ihracıyla gerüye kalan mevâdd-ı sâirenin ibkâsı ve dokuzuncu maddesinde Erzurum Muâhedesî'nde mûnderic olub bu kere kesb-i tağyir eylemeyen mevâdd iş bu muâhedeye lafzen bi-lafz derc ve ilâve olunması hususâtı tastîr ve imlâ kılınub mevâdd-ı sâirenin ba'zı lafz-ı ta'bîrat ile meâl-i vuk'uatı tabirât ile meâl ve kuvveti tâbir ve tas'if olunub olunmadığına ilm-i yakın hâsıl olmamış ise de mezheb ve tezvîc-i şehâdet maddelerine dâir yakından bir gûna iddia vuk'ua gelmemiş olub iş bu tahakkûkat hafiye-i çâkeranem mahâllinin vukuf ve malûmatına ve şimdiye dek tahrîr kılındığına kıyasen yine bu sûretde olduğu ve mevâdd-ı sâirenin ahkâm ve meâli kesb-i tağyîr etmediği takdirde si'z-zikr Zuhab Sancağı arâzi-i bestesinin cânib-i Saltanat-ı Seniyye'de kalması ve tazmîn maddesiyle sarf-ı nazar kalınması akâb-i imza-yı muâhededede taraf-ı kemteranemden i'tâ kılınacak takrîr-i resmiyenin müsveddesinde kayd ve tasdîr kılındığına ve teba'-i İraniyan'ın birbirleriyle meyanelerinde zuhûra gelen nez'in İran sefir ve şehbenderlerine ihâlesi maddesi hakipây meâli pimay hazret-i şehinşahiye takdîm olunub bir sûreti beray ma'lumât savb-ı

bendegâneme irsâl buyurulan mazbata-i esâmiyenin sûret-i ifâde ve sebk ü rabtına nazaran devleteyn-i mutavassiteyn sefâretleri câniblerinden vak'î olan iltimas ve teklîfin üzerine olmak iktizâ edüb Saltanat-ı Seniyye'nin menfaat-ı mahsusesi zımnında bi't-tasvîr-i ihtiyâr olunmuş bir şey olmadığı mütebâdir-i hatır kemteranem olduğuna ve keyfiyyet bu vechile olduğu sûretde malûm-ı fehâmet melzûm asifânelere buyurulduğu üzere ahâli-i İran'dan Kâbe-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere vesâir belad-ı İslamiye'ye gelüb gidenlere hüccac ve züvvâr-ı rum ve ahâli-i saire-i belâd-ı İslâmiye gibi muamele bi'l-mecaleme olunub Devlet-i İraniye tüccârının rusûmat gümrükleri hususunda teb'a-i Saltanat-ı Seniyye'den olan ahâli-i İslâm tüccârına ne-vechile muamele olunur ise ol-vechile muamele kılınması muahedât-ı atikiyyede meşrut ve musarrah olub bunların tarîk-i hacc-ı şerifeden mâ-adâ mahâllerde vuk'ua gelen dava nez'lerinin cihet-i istimâ' ve faslına töhmetli olanlarının tedibât-ı lazimesinin sûret-i icrâsına dâir hiçbir gûna kayd-ı serahat olmadığı cihetle ru'yet-i davet-i te'dîbleri dahi teb'a-i Devlet-i Âliyye'ye tatbîken icrâ olunmasına fi'l-cümle mesağ-ı ahd olacağına ve ta'rizât-ı meşruhenin cümlesi [143] saye-i teshîl hazret-i mülûkânede izâfe-i hümem ve'l-inhâm fehimâneleriyle kabûl buyurulub ta'dîl kılınacağına binâen bu babda İranlu cânibinden zuhûra gelen itirâzat-ı muharrenin ekserisi Saltanat-ı Seniyyenin hakk-ı âlisinde mazeretli şeyler olmayub hususuyla şu iki madde-i meram ve dil-hâhına muvafık olacağı hatır-ı kemteraneme hatur eylemiş ise de mevâdd-ı mu'terîzinenin hakikâti ve nik ü bedinin tefrîki nezd-i dekâyik-i vefd-i asifânelerinde ma'lûm ve hâsıl olacağından fakat keyfiyyet-i hâlin lââyih-ı hatır olan mevâddın acizâne beyân ve iş'ârına ibtidâr kılındığı muhât-ı ilm-i âlim-i arây nezâretpenâhileri buyuruldukda ol babda emr-i fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**MUÂHEDE-İ ESASIYE MEVÂDDININ BA'ZI MERTEBE TA'DÎL VE TEBDÎLINE
DAİR BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ İKİ SENESİ ŞEHR-İ ŞABAN'ININ ON ÜÇÜ
TARİHİYLE TEVARÜD EDEN EMİRNÂME-İ SAMİNİN SÛRETİDİR**

Geçenlerde bi't-tanzîm li-ecl'il imza ve irâde-i seniyye taraf-ı saadetlerine gönderilmiş muâhede-i esasiye müsveddesinin mukaddemesinde olan elkâbı şahinin daha kibar olması ve mevâdd-ı tis'anın birinde münderic olan tarife lafzı bütün bütün çıkarılıb İran tüccârının emtia'-ı ticâretlerinden kıymet-i cariyelerine göre resm-i gümrük alınması ve tahdid-i hudûda ta'yîn olunacak me'mûrların içinde mühendis dahi bulunmasının tasrih olunması ve bundan sonra akdi tarafına elzem olan muâhede-i mukâmelenin müzâkeresi zımnında Dersaadet'e

mahsus bir murahhas gönderilmesine dâir ilâve olunan üçüncü maddenin bütün bütün çıkarılması ve tasdiknâmelerin mahâl-i mübadelesi ta'yîn olunmaması İran Devleti tarafından der-meyan olunmuş olduğu iş'âret vak'alarından ve devleteyn-i mutavassıteyn sefâretlerinin ifâdelerinden anlaşılmış ve mevâdd-ı meşruhenin ekseri ekseri zararsız şeyler olduğundan ve zikr olunan üçüncü maddenin ahkâmını icrâ edeceklerine devlet-i müşârün-ileyha tarafından söz verilmiş idüğünden defa'en li'l-nez'a cânibu'l-cevânib Devlet-i Âliyye'den izhâr-ı muvafâkat buyurulması seferan devleteyn-i müşârün-ileyhima tarafından ve vadi-i el-hâhda beyân kılınmış olmasıyla keyfiyyet-i mecâlis-i has ve vükelâda bi'd-defaat müzâkere olunarak ol babda cereyan eden mübahasât-ı kesirenin fezlekesinde vak'ıa elkâb maddesi pekde iyileşecek bir şey olmadığından şâh hazretlerine muahedât-ı sabıkada ve ba husus bundan mukaddem-ki Erzurum Muâhede-i'nde her ne elkâb ve ünvân verilmiş ise yine anların isti'mal olunmasında beis olmayacağı misillü emti'a-i ticcâretin kıymet-i hâliyye ve cariyesinden resm alınub ta'rîfe yapılmaması dahi berü tarafa kâr ve menfaati ve tüccâr-ı İraniye'ye enva'i müşkilâtı mucib olacağından istida' olunduğu vechile ta'rîfe lafzının müsvedde-i merkûmeden tayy olunması ve tahdîd-i hudûd elbette mühendis olmadıkça icrâ olunamayacağı meselemâtdan olmasıyla anın dahi tasrîh ve ilâve kılınması münâsib olub fakat selefi'z-zikr üçüncü maddenin hâvî olduğu ahkâm-ı tarafeyn hakkında mühim şeyler olarak sâir ta'dîli iddia olunan hususâta kıyas-ı kabûl etmeyeceğine ve beyn-ed devleteyn bir muâhede-i mukâmele yapılarak muamelât-ı tarafeyn yoluna girmedikçe yine münaza'a ve keşakeş eksik olmayub şu yapılacak muâhede-i esasiyenin kat'an fâidesi olamayacağından madde-i mezkûrenin öyle kuru bir sözle ihrâc olunması uyamayacağına [144] mebni bu babda yani İran Devleti'nin tanzîm-i muâhede-i mukâmele zımnında Dersaadet'e murahhas göndereceğine dâir süferan mûmâ-ileyhima taraflarından tahrîren taahhüd olunduğu hâlde madde-i merkûmenin çıkarılmasına muvâfakâtda mahzur görünmediğinden burasının sefâretlerle bi'l-müzâkere kararlaştırılması ve muahedât-ı düveliyede murahhaslar beyninde ol emirde te'âtî olan temessüke bir hatime yapılub anda tasdiknâmelerin ne kadar müddetde ve ne mahâlde mübadele olunacağı tezkâr olunmak usûl-ı merîye iktizâsından ise de ne çare ki Devlet-i İraniye buralarda olmadığından şu hususda dahi Devlet-i Âliyye isbât-ı müddeâ' i'tidâl buyurmak üzere müsvedde-i merkûmede olan hatme dokuzuncu maddeye ilâve olunub mahâl-i mübadele hakkında sükût olunması hususlarında ittifak ara hâsıl olarak sûret-i hâl hakipay mekâr-i pimay cenâb-ı cihanbâniden lede'l-istizân ol-vechile icrây-ı iktizâlarına emir ve fermân hükûmet nişan hazret-i hilâfetpenâhi şeref-sudûr buyurulduktan-sonra zikr olunan onuncu madde üzerine sefâretlere i'tâ olunan takrir-i resmiye verdikleri cevap tahrîri tekrar meclise konularak hâvî olduğu te'minât-ı resmiye madde-i mezkûreye hacet bırakmamış

olduğu tezkîr olunmuş ve manzur-ı dekâyik mefûr-ı hazret-i şehinşâhi ve makbûl-ı âli cenâb-ı hilâfetpenâhi buyurulmuş olduğundan müsvedde-i merkûmenin karar-ı mezkûre tatbiken tashîh olunan maddeleri ve bizim taraftan verilen takrîr ile selefi'l-beyân cevabnâme lafen irsâl seviy-i vâlâları kılınmış olmağla bi-mennihi teâla vusûlünde İran murahhasıyla birleşilerek ve lede'l-iktizâ devleteyn-i müşârûn-ileyhima me'mûrlarına dahi müracaat olunarak muktezâ-yı fetânet ve malûmat-ı müsellemleri üzerine bir an evvel tesviye-i maddeye himmet buyurmaları lazım geleceği mukaddemce dahi savb-ı saadetlerine beyân ve iş'âr olunduğu vechile selefi'l-beyân muâhede-i esasiye mevâdd-ı mukerreresinin kuvvet ve ma'nâsına kat'an hâlel gelmemek üzere fakat ba'zı elfâzın ta'bîrine öte taraftan ısrar vukû'-bulduğu hâlde mücerred maslahat kırılmamak için taraf-ı valâlarından muvâfakat buyurulmak münâsib olacağı ve Erzurum vakâ'-i ahîresinden dolayı hem erbâb-ı töhmeti tahakkûk etmek ve hem de İran murahhası sa'âdetlü Mirza Takî Hân cenâblarına taraf-ı Devlet-i Âliyye'den resmen izhâr-ı teessüf eylemek için ümerâ-yı askeriyeden bir mu'teber me'mûr irsâline irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi müteallik buyurulmuş olmağla bu günlerde bu taraftan i'zâm olunacağından bu keyfiyyetin dahi murahhas mûmâ-ileyhe lisân-ı münâsib ile ifâdesi icâb edeceği beyânıyla kâime-i muhibb-i ve tahrîr ve savb-ı saadetlerine tesyîr kılınmıştır inşaallah-ı teâla lede'l-usûl ber minvâl-i muharrer himmet buyurmaları me'mûldur

**MUÂHEDE-İ ESASİYE MEVÂDDININ HASBE'L-İCÂB MECLİS-İ HASS-I
VÜKELÂ TENSİBİ ŞEREF-SUDUR BUYURULAN İRÂDE-İ SENİYYE-İ CENÂB-I
MÜLÜKÂNE MUKTEZÂ-YI MÜNÎFİ ÜZERE BAZI MERTEBE TA'DÎL VE
TAĞYİR OLUNAN MADDELERİNİN SÜRETİDİR**

İş bu temessükün mukaddemesinde olan elkâb maddesi muahedât-ı ve kayd-ı atikiyyeye müracaat olunarak mukaddemlerde elkâbca tarafeynden ne-vecihle muamele oluna-gelmiş ise yine ol-vechile muamele olunacaktır

ÜÇÜNCÜ MADDE

İş bu muâhede-i esasiyeyle tarafeyn-i müteahhideyn arâzi hakkında iddialarını terk edeceklerinden madde-i sabıkada gösterilen esas üzerine olarak ve devleteyn-i fehâmiyyeteyn beyninde katî' hudûd olunmak için [145] iki cânibden der-akeb me'mûrlar ve mühendisler ta'yînini taahhüd ederler

ALTINCI MADDE

İran Devleti tüccârının Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de be'y u şirâ eyledikleri emti'anın resm-i gümrüğü emtîa-i mezkûrenin kıymet-i hâliyye ve cariyelerine göre ahz olunacaktır

DOKUZUNCU MADDE

Muahedât-ı atikiyye ve hususa bin iki yüz otuz sekiz tarihinde mün'akid olan Erzurum Muâhede'si'nin iş bu muâhede-i hazre ile mahsusen ilga ve ta'dîl olunmayan bi'l-cümle maddeleri iş bu muâhede'ye harf bi-harf derc olunmuş gibi kafe-i ahkâm vukûfı ibkâ olunmuştur ve iş bu muâhede devleteyn-i fehimiyyeteyn taraflarından tasdik olunub tasdiknâmeleri iki mâh zarfında ve mümkün olabiliyor ise daha akl müddette mübâdele kılınacaktır

Tarafeynin muhtac olduğu muâhede-i mukâmelenin tanzîmi için İran Devleti tarafından murahhas ta'yîn olunacağına İngiltere ve Rusya sefâretleri câniblerinden resmen ve tahrîren söz verilmiş olduğundan buna dâir bâlâda muharrer onuncu maddenin iş bu muâhededen çıkarılmasına karar verilmiştir

BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ SENESİ ŞEHR-İ ŞEVVAL'ININ ON İKİSİ TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Muaahheren vurûd eden talimât-ı seniyye mucibince muâhede-i esasiyenin akd ve tanzîmine mübaderet olunması ve devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrlarına ifâde kılınmış ise de Mirza Takî Hân hakkında vukû'a gelen muameleye dâir henüz Tahran'dan cevap zuhûr etmediğinden bu cihetle müzâkere-i maslahat biraz te'hîr edeceği vadisinde cevap verilmiş olduğu mukaddemce takdîm kılınan arîza-i kemterânemde beyân olunmuşdu bunun üzerine birkaç gün geçirüldükden-sonra ba'zı mukaddemât-ı münasebe ile tesviye-i maslahat bit-tekrar ifâde ve beyân olunduğundan ve Tahran'dan dahi Tatar vurûd eylediğinden me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Mösyö Redhouse ve Mösyö Muhini savb-ı kemterâneme bâlâ irsâl han mûmâ-ileyhe derece-i ruhsat-ı hazresi üzere muâhede-i mezkûrenin akdi zımnında verilebileceği temessükün müsveddesini cânib-i kemterâneme i'tâ eyleyeceğinden taraf-ı kemterânemden ber muktezâ-yı talimât-ı seniyye verilebilecek temessük bir kıt'a sûretinin tahrîriyle han-ı mûmâ-ileyhe gönderilmek üzere kendü taraflarına isâl kılınmasını ifâde eylediklerine mebni cânib-i çâkerânemden izhâr-ı revî muvâfakat olunmuş ve ba'dehu iş bu

temessükün müsvedde sûretinin tarafından i'tâsı bu kere hân-ı mûmâ-ileyhin Tahran'dan aldığı tahrîrât-ı resmiyyede hakkında vukû'a gelen muameleye Devlet-i Âliyye'nin re'y ve rızası olmamak hasebiyle bu babda lazım gelen tarziye ve te'dibâtı layıkı vechile icrâ buyuracağı me'mûl-ı kuvvi olduğundan akdine me'mûr olduğu muâhedenin ber mucib talimât ve tanzîmine mübâderet eylemesi ve kendüsünün mukaddemce kaleme alarak cânib-i çâkerâneme bilâ irsâl bir kaç fıkrasına itirâz olunarak hakipây-ı emel bahşa-yı asifânelerine takdîm ve irâe olunmak üzere geçen şehir-i cemaziye'l-âhir'inin yirmi altısı tarihiyle müverrih bir kıt'a şukka-i bendegâneme lafen sûret ve müsveddesi müsteşar efendi hazretleri bendelerine gönderilen ahidnâme mukaddemesi ve bu babda savb-ı kemteranemden vakî olan itirâz ve ifâdatın keyfiyyeti zuhûrunda mukîm sefirlere arz ve iş'âr olunmak hasebiyle bundan akdem mevâdd-ı ahdiyye ile beraber bi't-tanzîm cânib-i kemterâneme irsâl buyurulan mukaddemâ bu def'a İranlı tarafından [146] kabûl ve tasvîb olunub hân-ı mûmâ-ileyhin i'tâ eyleyeceği temessükde derci lazım gelen elkâb-ı şahinin ba'zı mahâlleri ta'dîl olunmuş ve bir kıt'a pusulası gönderilmiş olduğundan bahisle mezkûr pusula mucibince iktizâ-yı hâlin icrâsına ibtidâr kılınması muharrer ve mezkûr olduğuna mebnî çâkerleriyle hân-ı mûmâ-ileyhin yedlerimizde bulunan talimât iktizâsınca verilecek temessükler örtüye konularak ve yek-diğere müğayir ve mübayin olan fıkârât ve elfâzın mümkünü'l-ta'dîl olanları burada bi'l-müzâkere tesviye kılınarak olmayanları Dersaadet ve Tahran'a bilâ iş'âr-ı bi't-tanzîm-i maslahâta ikdâm olunması arz-ı mahsusundan ibâret idüğü tahkîk ve istihbâr olunmak cihetiyle matlub olunan sûret-i temessükün tahrîr olunarak me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya irsâl ve i'tâ kılınmış ve üç gün sonra hân-ı mûmâ-ileyhin Faris'ü'l-ibâre olarak verdiği temessük müsveddesi dahi mûmâ-ileyhima taraflarından savb-ı abidâneme gönderilmiş olmak hasebiyle lede'l-mutâla'a müsvedde-i mezkûrenin ekser mahâli nezd-i kemterânemde bulunan talimât-ı seniyyeye müğayir ve sebkin rabtı mukîm olduğundan elfâz ve kelâmat na-makûlesi bir kâğıda yazılarak ve tashîhi icâb eden tabîrât üzerlerine işâret kılınarak ve ikinci madde de Süleymâniye'ye dâir olan ibâre ile altıncı madde taraf-ı çâkerânemden verilen ahidnâme sûretine lafzen bi-lafz tatbîk olunması ve beşinci maddeye zeyl ve ilâve kılınan redd-i firâri maddesinin tayy ve ihrac kılınması ve diğer bir kâğıda tahrîr olunarak gönderilmek üzere iki me'mûrin-i mûmâ-ileyhimanında bende-hânelerine bi'l-vurûd müsvedde-i mezkûrenin mûtaala'asıyla ilişilmiş mahâli olup olmadığı lede'l-suâl evvel ve aher tarafıma tevarüd eden ahidnâme sûretleri Der Âliyye'de mukim sefâretleriniz taraflarına bildirilmiş olup Mirza Takî Hân'a dahi vâsıl olan talimât-ı meâl ve keyfiyatı Tahran'da bulunan sefirlere tebliğ ve beyân olunmak iktizâ edeceğinden gönderilen muâhede müsveddesinin yedimde bulunan sûret-i

ahdiyyeye külliyyen müğayir ve mübayin olduğu ma'lûmunuz olmuş olacağından şübhem yokdur

Ta'rîfe hacet olmadığı vechile şu akd ve imzasına sa'y ve gayret olunmakda olan muâhede-i esasiyenin mevâdd-ı mûndericesi devleteyn mutavassıteynin vasatât ve marifetleriyle tanzîm ve tesviye olunarak mezheb maddesinden mâ-adâsı cânib-i Saltanat-ı Seniyyeden kabûl buyurulması ve mevâdd-ı mezkûre İran Devleti cânibinden kâmilten kabûl olduğu mezkûr sefâretler taraflarından resmen ifâde ve teblîğ kılınması ve muahheren Devlet-i müşârün-ileyha cânibinden vuk'u-bulan itirazâtın mümkünü'l-icrâ olanları taraf-ı Devlet-i Âliyye'den tesviye olunması cihetleriyle müsvedde-i mezkûrenin nezdinde mevcûd olan ta'limâta münâfi ve mübayin olması mütavassıta olan devletlerin re'y ve kararlarına itirâz ve muhâlefât demek olduğundan kat'an me'mûl olunmaz idi şu hâle nazaran bir an evvel akd ve tanzîmine ehemmiyet verilen muâhede-i esasiyenin bundan böyle dahi bir hayli zaman sürünüb kalacağından şübhem kalmadı denildikde me'mûrin-i mûmâ-ileyhima Dersaadet'de verilen kararın üzerine bu maddenin böyle uzayacağını bizler dahi me'mûl etmez idik ba'zı zaid eşya ve hayvânâtımızın bundan beş ay evvel def' ve fûrûht olduğu ma'lûmunuzdur devletin lisanları yek-diğere müğayir olduğundan mevâdd-ı ahdiyyenin terki veyahud Fransızca'dan Farisi'ye tercümesinden midir nedir Mirza Takî Hân'ın verdiği müsveddenin [147] tarafınızdan verilen ahd sûretine müğayir olduğu indimizde dahi emr-i muhakkâkdır muahheren gelen talimâtınız iktizâsınca bi'l-müzâkere tanzîm madde olunmasını iki def'a teklîf eylemiş olduğunuzdan ve Dersaadet ve hususıyla Tahran'da bulunan sefirlerimiz câniblerinden artık maslahât tesviye-i pezîr olmuş olmağla heman imza ve mübâdele-i senedâtı icrâ etdirterek etmam-ı emr-i me'mûriyetle avdet ettiniz deyü yazılmakda olduğundan zikr olunan sûret ve müsvedde de olan müğayerât tarafına arz ve irâe ile ta'dîli mümkün olan mevâddın burada tesviyesi ve olmayanların bir hüsn-i sûret ittihâz ve ihtiyârlarıyla Dersaadet'e ve Tahran'a inhâ ve beyân olunmasını hasbe'l-hâl münâsib görmüş olduğumuza mebnî müsvedde-i mezkûrede iliştiğiniz elfâz ve ta'bîrâtı beyân etmenizi iltimas ederiz demelerine binâen cânib-i çâkeranemden müsvedde-i mersulede mûnderic olan mevâddın bayağı cümlesi şâyân-ı itirâz ise de ifâde-i vakîâ'nızdan ve revş-i maslahâtından anlaşıldığına göre bu husus her ne-sûretle olur ise yine Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye arz ve beyân ile vakî' olacak emir ve iş'ârın üzerine hareket olunacağından şimdilik nice terk ve tebdîl ve ilâve ve tatbîki lazım gelen mevâdd ve elfâz ve ta'bîrât tarafınıza arz ve beyân olunur denilerek bâlâda beyân olunan evrâk i'tâ ve takdîm olunduktan sonra mûmâ-ileyhima zikr olunan müsveddede mûnderic mevâddan kangıları

tarafınızdan kabûl oluna-bilür ise Mirza Takî Hân'a dahi ba'zı maddenin ta'dîl ve tebdîli teklîf olunarak tesviye ettirilmek üzere anın dahi beyân kılınmasını iltimas ederiz dediklerinde ve demincek ifâde olunduğu ve verilen evrâkda ba'zıları beyân kılındığı vechile müsvedde-i mezkûrenin yedimde bulunan talimât-ı seniyyeye muğayiret külliyesine mebnî ifâdeniz vechile ba'zı mevâddın intihabı emr-i müşkildür müğayerât-ı muharreratın dört beş gün evvel i'tâ eylediğim ahidnâme sûretine tatbîk ve ıslahata himmet ve gayretinizi iltimas ve me'mûl ederim yollu cevab i'tâ olundukda bu makûle müşkilâtın zuhûrunda bizlerle bi'l-müzâkere ta'dîl ve tesviye-i maslahata himmet eylemeniz hususu Dersaadet'de bulunan sefâretlerimiz câniblerinden inhâ ve iltimas olunduğuna mebnî tarafınıza ruhsat i'tâ buyurulmuş olub bu babda olan mutâla'a ve niyetimiz doğrudan doğruya ifâde ve beyân olunmakla teshîl-i maslahat için şu hususda muvafâkat oluna-bilecek mevâddı beyân eylemenizi ziyadesiyle taleb ve iltimas eyleriz diyerek bunun üzerine mukerreren taleb ve iddia vukû'a geldiğine ve muahheren tevarüd eden ta'lîmât-ı seniyyede Erzurum Muâhede-i'nde İran Şahı Hazretleri'ne her ne elkâb ve ünvân yazılmış ise akd olunacak muâhede-i esasiyenin mukaddemesinde anların istîâ'mal olunması emir ve iş'âr buyurulub bâlâda beyân olunduğu vechile İran Devleti muahheren muâhede-i mezkûrenin tanzîm olunan mukaddemesini kabûl eyleyüb şah müşârün-ileyh hakkında hân-ı mûmâ-ileyhin tertîb ettiği ünvân ve elkâbların itirâz olunan fıkralarını tayy ve ihrâc eylediğinden gerüye kalanları fakat murahhas mûmâ-ileyh kendüsünün temhîr ve i'tâ eyleyeceği temessükün mukaddemesinde derc ve iş'âr eylemek lazım gelüb cânib-i bendegânemden verilecek temessükde şah-ı müşârün-ileyh hakkında bir iki fıkra elkâbın ilâvesi iddia olunduğu sûretde anın icrâsına ber vech-i muharrer me'zûniyet-i [148] çâkerânem olduğuna ve müsvedde-i mezkûrede Zuhab Sancağı'nın cânib-i Devlet-i Âliyye'ye terk olunacak arâzi-yi bestesinin şıkk-ı sani olarak bir münâsib tazmîn ile İran Devleti'ne ferâgatı fikrasıyla İran şehzâdelerinin gerek Edirne ve gerek Rum eyâletinin içeri taraflarında ikâmet etdirilmesi maddesi terk ve ihrac olunmuş olub hâlbuki arâzi-i beste-i mezkûrenin tazmîn ile İranlu'ya terkinden Saltanat-ı Seniyye külliye sarf-ı nazar buyurulmuş olduğu akab-i imza-yı senetde cânib-i kemterânemden hân-ı mûmâ-ileyhe verilecek takrîr-i resmi müsveddesinde mûnderic ve mestûr idüğüne ve şehzâdegan müşârün-ileyhimanın şıkk-ı sani olarak Bursa'da ikâmetlerini İranlu tensîb ve ihtiyâr eylediği takdirde şıkk-ı evvelin dahi dahil-i ahd olunmasını iddia-yı icâb etmeyeceğine binâen cânib-i kemterânemden cevaba ağâz ile müsvedde-i mezkûrede mûnderic olan mevâddan elkâb ve ünvân maddesiyle Zuhab Sancağı arâzi-yi bestesinin şıkk-ı sani fıkrasının terkiyle şıkk-ı evvel vechiyle cânib-i Saltanat-ı Seniyye'de kalması ve kezâlik İran şehzâdelerinin şıkk-ı evvelin terkiyle şıkk-ı sani üzere Bursa'da ikâmet etdirilmesi maddelerine muvafâkat olunabileceği derkâr ise de bununla

matlub-i hâsıl olacağı me'mûl olmadığından bu cihetle iş bu tebliğâtım resmi bir söz olmak lazım gelmez denilerek i'tây-ı cevab ile meclise hitâm verilmiş ve hân-ı mûmâ-ileyhin irsâl eylediği müsveddenin bir sûreti yazdırılıp taraf-ı kemteranemden itirâz olunan elfâz ve tabîrâtın yerine isti'amâli lazım gelenler serhle işâret olunarak lafzen bi'l-lafz bir kıt'a tercümesi mevâdd üzerine itirâz olunub me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya verilen üç bend varâkanın sûretiyle beraber takdîm-i hakipay-i bahşâ-yı asifâneleri kılınmış ve akeb-i imza-yı senedde verilecek mezkûr takrîr-i resmi müsveddesinin maslâhatının hâl-i hazırına nazaran ba'zı mahâllerine men-gayri haddin kâlem karıştırılarak icâbına göre tashîh buyurulmak ve yine savb-ı kemterâneme iâde kılınmak üzere takdîmine ictisâr olunmuş ve şu mesele-i İraniyan'ın hâl-i tesviyesi emrinde evvel ve aher zuhûra gelen hümem ve'l-inhâm fehimânelerinin keyfiyyet ve derecesi nezd-i kemterânemde bi'l-etrâf malûm olmak hasebiyle bunun üzerine zât-ı fehamet-simet asifânelerini tasdî' ve taciz etmemek üzere ikmâl emr-i me'mûriyete her ne kadar ikdam eylemiş isem de ne çare keyfiyyetin yine hakipây vâlâ-yı nezâretpenâhilerine arz ve beyânına ihtiyaç me's etmiş olduğu ve itirâzat-ı meşruhenin üzerine hân-ı mûmâ-ileyhin vâkî' olan ifâdatı me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından henüz savb-ı çâkerâneme tebliğ ve beyân olunmayub bu gün yarın olacağı me'mûl olmak hasebiyle vukû'-bulacak ifâdat ve ba'de-izin iş'âr kılınacağından müsvedde-i mezkûrenin itirâz ve tashîhe şâyân görünen mahâllerinin layıkı vechile tashîh ve tanzîmi menut-ı himmet-i makarim menkâbet fehimâneleri idüğü muhât-i ilm-i âlimi'l-arây asifâneleri buyuruldukda olbabda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ İKİ SENESİ ŞEHR-İ ŞEVVAL'İNİN ON DOKUZU
TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDÎM OLUNAN
TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

İran murahhası Mîrza Takî Hân'ın ruhsat-ı hazresi iktizâsınca kaleme alub devleteyn mutavassıteyn me'mûrları vasıtasıyla [149] savb-ı bendegâneme irsâl eylediği muâhede-i esasiye müsveddesinin yed-i çâkerânemde bulunan ta'lîmât-ı seniyyeye müğayerât-ı külliyesi cihetiyle hâvî olduğu mevâdd ve gerek elfâz ve ta'bîratından mûzır ve ziyâdece yolsuz olanları tebdîl ve tağyir olunmak ve kusuru bi'l-istizân vakî' olunacak irâde-i meâli adeyi asifâneleri vechile tesviye kılınmak üzere arz ve beyân olunduğu ve bunun üzerine han-ı mûmâ-ileyhin vuk'u-yafte olacak cevab ve ifâdatı bu gün yarın cânib-i kemterâneme tebliğ olunması me'mûl idüğünden keyfiyyet-i hâl-i hakipây vâlâ-yı nezâretpenâhilerine iş'âr ve

inhâ kılınacağı geçen hafta takdîm ve irsâl kılınan arîza-i bendegânemde beyân ve iş'âr olunmuşdu tarih-i arîza-i çâkerânemden dört gün evvel me'mûrin-i mûmâ-ileyhima nezd-i bendegâneme gelüb şimdi Mirza Takî Hân'ı gördük mukaddemce i'tâ eylediğiniz muâhede sûretinin ta'lîmâtına muvafık eylediği hâlde Farsiye tercümesiyle hatm-i imza olunması hususunu teklîf eyledik ise de han-ı mûmâ-ileyh sûret-i mezkûrenin yedinde bulunan ta'lîmâta ziyâdesiyle mübayyin olduğundan bahisle devleti tarafından istizân ve istihsal ruhsat etmedikçe bir harfin tebdîl ve tağyirine tasdî ve mübaşeret edemeyeceğini ifâde eyledi tarafınızdan han-ı mûmâ-ileyhin verdiği müsveddenin kabûlüyle imzası mümkün olabilir mü demelerine binâen Mirza Takî Hân'ın ifâde eylediği muğayerât tarafımızdan beyân olunan mübayenete nazire demek ve maslahatı yine sürüncemede bırakmak olub hâlbuki Der-âliyye'den aldığım o emirnâme-i esâmiyede muahheren devleteyn mutavassıteyn sefâretleriyle bi'l-müzâkere karar verildiği ve tarafımızda iş'âr kılındığı vechile itmam emr-i me'mûriyetle avdetim hususu emir ve iş'âr buyuruluyor bunun üzerine müsvedde-i mezkûrede devleteyn mutavassıteynin kararlarına ve ta'lîmâtına muğayir ve münâfi olarak münderic olan bir takım mevâdd ve elfâzın na-makûlenin kabûlü dâire-i me'mûriyetimden haric olduğundan keyfiyyeti me'a teessüf Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye arz ve iş'âr eder vakî' olacak emir ve irâde vechiyle hareket eylerim deyü i'tâ-yı cevap olundukda mûmâ-ileyhima geçen gün ifâde olunduğu vechile tarafından ber muceb-i ta'lîmât i'tâ olunan ahidnâme sûret ve müsveddelerinin yek-diğere külli muğayerâtı olub Dersaadet'te ve hususıyla Tahran'da bulunan sefâretlerimiz câniblerinden itmam-ı maslahat tekîd ve izbar olunmakda olduğundan devletinin hukûk-ı münafi'-i müsâvat üzere gözetilerek madde ve elfâzdan dolayı olan muhâlefet ve mübayenet tarafımızdan bi't-ta'dîl ayırınca bir kâğıda yazılarak terki ve Farisi'ye müthadi'l-ma'na olmak üzere tercüme kılınmış ve iş bu tercümelerin birer kıt'ası tarafına gönderileceğinden bahisle ta'lîmât-ı re'yine muvafâkat eylediği hâlde heman tasdîk ve imzası ve etmediği sûretde devletine arz ve beyân eylemiş şukkarını Mirza Takî Hân'a ifâde ile şikk-ı saniye istihsal-i muvafâkât olunmuş olmakla zikr olunan tercümelerin birer kıt'ası tarafınıza dahi irsâl olunacağından bi'l-mutâla'a kabûl ve imza etmenizi veyahud cânib-i Devlet-i Âliyye'ye bildirmenizi taleb ederiz dediklerinde irsâl kılınacak tercümelerin meâli eğerce henüz ma'lumum değil ise de sibâk-ı hâl ve siyâk-ı kalden anlaşıldığına göre bu maddenin arz ve istizânı ve maslahatın bir müddet daha kesb-i imtidad eylemesi lazım geliyor denilerek meclise faysal verilmiş ve ferdasi me'mûrin-i mûmâ-ileyhima [150] taraflarından tercüman Mösyö Redhouse ve Mösyö Muhin bendehânelerine bi'l-vurûd mezkûr tercümeler i'tâ kılındığından mutâla'a olunmuş ve hakipây mekâr-i pimay asifânelerine takdîm olunarak şer-furûd edecek irâde-i âliye-i

asifâneleri vechile harekete mübaderet kılınacağı cevabı i'tâ ve mezkûr tercümanların bir kıt'ası iş bu arıza-i çâkerâneme laf'en takdîm ve isrâ kılınmış olub zikr olunan tercümelerde mestûr olan ünvân ve elkâb maddesiyle ikinci ve beşinci ve yedinci maddelerden tayy ve ilga olunan ibarâtın keyfiyatı ve Muhammara'nın cezire üzerine mebnî olmadığı cihetle buna dâir olan ibâreyi İranlu'nun kabûl eylemesi me'mûl olmadığından başka ilerüde Zuhab Sancağı'nın arâzi-i bestesiyle mübadelesi uyamadığı hâlde ibâre-i mezkûrenin adem-i tashîhi hasb'el-mevkî' mûzır olacağı mukaddem muahheren inhâ ve beyân kılındığına ve dördüncü maddede hasarat meselesine tarih tahsîsi ve selefi'z-zikr beşinci madde ile altıncı maddeye ilâve olunan fıkra vesâir zam ve tenzîl ve tebdîl kılınan elfâz ve ta'birât eğerce nezd-i kemterânemde bulunan muâhede-i esasiye müsveddesinin sebk ü rabtını bozmuş ise de karar-ı sabıka nazaran zararsız şeyler olub zikr olunan Zuhab Sancağı'nın İran Devleti'ne terk olunacak tarafının ibâresinde Girind Deresi fıkrasının ilâvesi mukaddemce tanzîm olunan haritâlar iktizâsınca beyhude ve abes olmak iktizâ edüb şöyle ki bu Girind Deresi livâ-i mezbûrun cânib-i şarkisinde vakî' dağların öte yüzünde yani İran Memâlikî'ne karşı ve mukâbil olan tarafında kâin olduğu cihetle iş bu dağlar ber muktezâ-yı karar İranlu'ya terk olunacağından hüsn-i tahdîdde her ne kadar Saltanat-ı Seniyye'nin emniyet-i hudûdiyesi istihsal olursa yine İran Devleti'nde kalacağı ve bu fıkranın ilâvesi İranlu'nun beyhude yere ısrarı vukû'-bulmaması garzına mebnî olması me'mûl-ı kuvvi idüğüne binâen zikr olunan tercümelerde hatm ve tenzîl ve tebdîl kılınan fıkra ve elfâzın mazarrat-ı hazresi ve atıyyesi olub olmadığıнын kendü hakikâtiyle tefrîk ve temeyyüzü akl-derk ve zihn-i sabîtenin asifânelerinin sarfıyla hâsıl olacağı ve geçen hafta ser-furûd eden emirnâme-i esâmide muâhede-i mükâlemenin tanzîmi zımnında tarafından murahhasların ta'yînine dâir olan üçüncü madde muahheren İranlu cânibinden kabûl kılındığı devleteyn mutavassıteyn sefâretleri câniblerinden tebliğ ve beyân olunduğundan bahs ve hikâyet buyurulmuş olub bu maddeye dâir mukaddemce Mirza Takî Hân'a ta'lîmât vurûd eylemiş ise de talımatı mezkûrenin buraya vâsıl olmazdan evvel bu maddenin terk ve ilgasına cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den muvâfakat buyurulduğu haberi me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya vurûd eylediğinden keyfiyyet tekrar han-ı mûmâ-ileyh cânibinden Tahran'a yazılarak henüz cevabı tevarûd etmemiş ve iş bu onuncu maddenin dahil-i muâhede kılınması hususu bu def'a me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından Dersaadet ve Tahran'da bulunan sefâretlere başkaca tahrîr ve izbâr kılındığı mahremane savb-ı çâkerâneme ifâde olunmuş olduğu muhât-i ilm-i ulumu'l-arây-asifâneleri buyuruldukda ol-babda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**MUÂHEDE-İ ESASİYYENİN İRSÂL KILINAN MÜSVEDDE VECHÎLE
TEMHÎR VE İMZA VE MÜBÂDELE OLUNMASINA DÂİR BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ
ÜÇ SENESİ ŞEHR-İ CEMAZİYE'L-ÂHİRE'SİNİN ALTISI TARİHİYLE NEZÂRET-
İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'DEN TEVARÛD EDEN TAHRİRÂTIN
SÛRETİDİR**

Ma'lum-ı âlileri buyurulduğu üzere Erzurum'da bulunan devleteyn-i mutavassıteyn komiserleri tarafından mukaddemce bir muâhede müsveddesi kaleme alunub cânibinden verilmiş ve müsvedde-i merkûmeye İran Devleti tamâmıyla [151] kabûl ederek imzası hususunu oradaki murahhasına havâle etmiş ise de mezkûr müsveddede Devlet-i Âliyye'ce ba'zı izâh ve istizahı lüzûmlu maddeler olduğundan ol-babda devleteyn müşârün-ileyhima sefâretleriyle sebkât eden müzâkerât ve mecâlis-i hassı vükela'da cereyân eyleyen mülâhazât-ı âdide kararı ve anların üzerine müteallik buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârı mucibince mevâdd-ı mezkûrenin izâhatı hakkında zikr olunan sefâretlere i'tâ olunan takrîr-i resmiyyelerin ve alınan cevabların birer sûreti manzûr-ı devletleri buyurulmak içün marû'l-beyân muâhede müsveddesiyle mea' takdîm-i pişgâh-ı esâmileri kılındı mutâla'alarından müstefâd olacağı vechile mezkûr sefâretler taraflarından irâe olunan tevsikât Saltanat-ı Seniyye'nin nazar-ı kabûlünde rûtbe-i kifâyede görünmüş olduğuna ve bu takdîrce mesele-i me'mûre-i mun'amânelerinin tamâme-i hâl ve tesviyesinde artık ilişik ve birer şey olmadığına mebnî selefi'z-zikr muâhede müsveddesinin heman bâlâ şart ve tağyîr-i taraf-ı âlilerinden dahi hatm ve imza ve mübâdele-i murahhas mûmâ-ileyhe i'tâ olunması ve bir de Mirza Takî'nin malûm olan mizâcî iktizâsınca bu tarafda süfera ile vukû'-bulan şeylerden haberdâr olduğu hâlde imzâ-yı muâhededede yine su'ûbet göstermesi melhuz olduğundan taraf-ı âliyelerinden ol babda kendüsüne lakırdı açılmaması ve bunların resm-i teâtîsi icrâ buyurulduktan sonra ol-tarafda tevkîf ve ikâmet seniyye-i kerimânelerini mucib bir maslahat kalmayacağı cihetiyle zât-ı âlilerinin dahi akab-i icrây-ı resm-i mezkûrda ol-tarafdan hareketle Dersaadet'e avdet buyurmaları isabet-i piray-ı sunûh ve sudûr buyurulan emr-i fermân hazret-i şehinşahi iktizâ-yı âlisinden idüğü beyânıyla arıza-i acizi terkîmine ibtidâr kılındığı İnşallah-ı teâla muhât-ı ilm-i âlileri buyuruldukda ol-babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ALTMİŞ ÜÇ SENESİ ŞEHR-İ CEMAZİYE'L-ÂHİRE'SİNİN ON
ALTINCI VE MÂH-I MAYIS'IN ON DOKUZUNCU PAZAR-ERTESİ GÜNÜ İRAN
MURAHHASI MİRZA TAKÎ HÂN İLE TEMHİR VE İMZA VE MÜBADELE
OLUNAN MUÂHEDE-İ ESASİYYENİN SÛRETİDİR**

Bais-i tastîr-i namikâ-i saffet-i anikâ oldur ki

Saltanat-ı Seniyye ser-meri'l-kıyam ile Devlet-i Âliyye-i İraniye beyninde mevcûd olan münasebât-i hub ve mühâdenet bir müddetden-berü ba'zı müşkilâte düçar olmuş devleteyn-i âliyyeteyn beyninde derkâr olan cihet-i camia'-i İslâmiye ve tarafeyn-i fehâmiyyenin mansıf oldukları efkâr-ı selime iktizâsınca bu makûle mevâdd-ı nizâiyyenin tarafeynin şân-ı fehâmetine muvafık ve münâsib vechile tesviyesiyle tecdîd ve te'kîd bünyân-ı sulh ve mesalemet ve te'yîd-i esası mevâlat ve mühâdenet iki devlet-i azimenin akdem-i dil-hâhları bulunmuş olmağla esas muâhede ve musâlaha olan mevâddın müzâkere ve tanzîmi ve iktizâ eden senedinin terkîm ve tenmîki için zirde vaz'ı'l-imza rütbe-i evvelinin sınıf-ı evvelini haiz ve rütbe-i mezkûreye mahsus nişânı hâmil olan ricâl-i Devlet-i Âliyye'den bu niyaz mesned-i Dergâh-ı âli Enverî-zâde el-seyyid Mehmed Enverî Sa'dullah hâle revnâk-ı bahş saltanat-ı uzma ve şerefbiray-ı hilâfet-i kübra mümtaz-ı selâtin-i İslâm bürhan hevâkin-i kiram zıll-illah-ü'l-melik-ül alem pâdişâh-ı ma'delet destgâh ve şehinşâh azimet iktinâh-i hadim-ül Haremeyn-ül şerifeyn-i melikü'l-berreyni ve bahreyni şevketlü kudretlü azimetlü veli ni'met bi-minnetim-i efham pâdişâhım efendim Sultân Abdulmecid Hân ibn Sultân Mahmud Hân la-zele zilâl rafetihi ile aher ed-deverân hazretlerinin taraf-ı eşref-i mülükânelerinden murahhas ta'yîn buyurulmuş ve İran Devleti'nin asâkir-i nizâmiye ve gayr-i nizâmiyesi ve zir-nizami olub şîr ü hurşid nişânının [152] mertebe-i evveli-i serbestiyetini ve hamâil-i sebz-i has-ı iftihâri hamil olan azâm-ı hevâtin devlet-i İraniyan'dan müceddet-i meâb-ı izzet-i nesab Mirza Muhammed Takî Hân cenâbları-dahi hâle piraye bahşay erikâ-i Şahî ve ravnak aray mesned-i kâni-i feridun haşmet-givân rafet-i çimşid men-zilet şehametlü celaletlü Muhammed Şah Hazretleri tarafından murahhas ta'yîn kılınmış olduğundan yedimizde bulunan ruhsatnâmeler usûl-ı adiyeye üzere mübadele olunarak esas musâlaha ve muâhede olmak üzere karar vermiş olduğumuz mevâddır ki bir vechiâtî zikr ve beyân olunur Erzurum'da mübadele kılınur

BİRİNCİ MADDE

Devleteyn-i İslâm şimdiye kadar yek-diğerinden iddia etmekde oldukları matlubât-ı nakdiyyenin külliyyen terk olunmasına karar verirler ve lakin dördüncü madde de münderic matlubât-ı mahsusa tesviyesi mukâvelatına iş bu karar ile bir hâlel gelmeye

İKİNCİ MADDE

Zuhab Sancağı'nın cem'î arâzi-yi beste yani cânib-i garbisi arâzisinin Devlet-i Osmaniye'ye terk olunmasını İran Devleti taahhüd eyler ve Devlet-i Osmaniye dahi Zuhab Sancağı'nın cânib-i şarki yani cem'î arâzi-i cibaliyesinin Girind Deresi'yle beraber İran Devleti'ne terkini taahhüd eder ve Süleymâniye şehir ve sancağı hakkında İran Devleti her bir gûna iddiadan sarf-ı nazar edüb sancağ-ı mezkûrede olan Devlet-i Osmaniye'nin hakk-ı temellüküne ve kat'an min-el evkât bir gûna dahl ve taarruz etmeyeceği kaviyyen taahhüd eyler ve Muhammara şehir ve benderi ve Ceziret'ül-Hızır ve len-gergâh ve hem dahi sahil-i şarki yani cânib-i Yesar-ı Şattü'l-Arab'ın İran'a taallukları ma'ruf olan aşâyirin tasrifinde bulunan arâzisi mülkiyet üzere İran Devleti'nin tasarrufunda olmasını Devlet-i Osmaniye kaviyyen taahhüd eder ve bundan başka Şattü'l-Arab'ın denize mansıb olduğu mahâlden ta tarafeyn hudûdunun iltihâfı mevzî'ne kadar nehr-i mezkûrde İran sefinelerinin serbesti-itmam üzere amed ü refet etmeye hakları olacaktır

ÜÇÜNCÜ MADDE

İş bu muâhede-i hazire ile tarafeyn-i muteahideyn arâzi hakkında sâir iddialarını terk etmiş olub madde-i sabıkaya tatbiken devleteyn beyninde kat'î hudûd etmek için iki cânibden der-akeb me'mûrlar ve mühendisler ta'yînini taahhüd ederler

DÖRDÜNCÜ MADDE

İki devlet-i azime-i mutavassıtanın bin iki yüz altmış bir senesi şehir-i cemaziye'l-evvelinde teblîğ ve tahrîr olunan ihtârat-ı dostaneleri kabûl olunmasından-berü iki tarafa vakî' olan hasarat ve hem-dahi te'hîr olundukları senetden-berü mer'î rusûmatı meseleleri adalet üzere fasıl ve ihfak olunmak için iki cânibden der-akeb me'mûrlar ta'yîn olunması tarafından karar dade olmuştur

BEŞİNCİ MADDE

İran fîrârî şehzâdelerinin Bursa'da ikâmet ettirilmesini ve mahâl-i mezkûrden gıyûbiyetlerine ve İran ile mürâvede-i mahfiyyelerine ruhsat verilmeyeceğini Devlet-i Osmaniye vaad-eyler vesâir fîrâril Erzurum Muâhede-i sabıkası mucibince umumen red olunmaları devleteyn âliyyenin taraflarından taahhüd olunur

ALTINCI MADDE

İran tüccârı emvâl-i ticâretlerinin resm-i gümrüğünü emvâl-i mezkûrenin kıymet-i hâliyye ve cariyelerine göre nakden veya cinsen bin iki yüz otuz sekiz senesinde akd olunan Erzurum Muâhede-i'nin ticârete dâir olan maddesinde mestûr olduğu vechile iddia eyleyeler ve mezkûr ahidnâmede ta'yîn olunan meblâğdan ziyâde bir akçe mütaliye olunmaya

YEDİNCİ MADDE

Memâlik-i Devlet-i Osmaniye'de kâin olan mahâl-i mübarekeyi züvvâr-ı İraniyan'ın muahedât-ı sabıka mucibince kemâl-i emniyet üzere her bir gûna taaddîyâtdan beri olarak ziyaret edebilmeleri için lazım gelen imtiyâzâtın icrâ olunmasını Devlet-i Osmaniye vaad eyler ve hem- dahi iki devlet-i islâmiye ve tarafeyn teb'ası beynlerinde bir karar olması lazım gelen revâbit-ı dostı ve itimâdın te'kîd ve istihkâmı [153] muradıyla züvvâr-ı İraniyan'ın Memâlik-i Devlet-i Osmaniye'de cem'î imtiyâzâta nâil oldukları misillü sâir teb'a-i İraniye dahi imtiyâzât-ı mezkûreden behrever olmaları ve gerek ticâretlerinde gerek mevâdd-ı sâirede her nevî' zulm ve taaddî ve hırsızlıktan mahfuz olmaları için en ziyâde münâsib olan vesâil istihsal eylemesini taahhüd eder ve bundan başka Mekke-i Mükerre ve Medine-i Münevvere'den mâ-adâ teb'a ve tüccâr-ı İraniyan'ın münafî'î ticâret ve himâyetleri için Memâlik-i Osmaniye'nin lazım gelen cemî' mahâllerine Devlet-i İraniye tarafından nasb ve ta'yîn olunacak şehbenderleri Devlet-i Osmaniye kabûl edüb mezkûr şehbenderlerin mansıb ve me'mûriyetine şayetse vesâir düvel-i müttehâbe konsolosları hakkında cari' olan kâffe-i imtiyâzât bunların hakkında dahi carî olacağını vaad eder ve dahi Devlet-i Osmaniye tarafından Memâlik-i İraniyan'ın lazım gelen cem'î mahâllerine nasb ve ta'yîn olunacak şehbenderler hakkında ve İran memâlikine âmed ü şûd eden teb'a ve tüccârı Devlet-i Osmaniye haklarında İran Devleti dahi muamele-i müttekâbilenin kâmil icrâsını taahhüd eyler

SEKİZİNCİ MADDE

Devleteyn Âliyyenin İslâm ser-hudûdda olan aşâyir ve kabâilin garet ve sirkâtlerini ref` ü def` ve men` etmek üzere tedâbir-i lazımenin ittihâz ve icrâsını taahhüd ederler ve bu husus için münâsib mahâllerde asker ikâme edeceklerdir ve devleteyn âliyyenin birbirinin arâzisinde vukû'-bulan gasb ve garet ve katl misillü her nevî` harekât-ı tecavüziyenin uhdesinden geleceklerini taahhüd ederler sahibleri ma'lûm olmayub münâziun-fih olan aşâyirin bundan sonra daimi olarak ikâmet edecek mahâllerini intihab ve ta'yîn etmek hususunu kendü irâde-i ihtiyârlarına bir def`a havâle edeceklerdir ve ta'biatları malûm olan aşâyirin tabî` oldukları devletin arâzisine duhûle cebr olunacağına karar vermişlerdir

DOKUZUNCU MADDE

Muahedât-ı sabıka ve hususiyle bin iki yüz otuz sekiz senesinde Erzurum'da akd olunan muâhedenin iş bu muâhede-i hazre ile mahsusen tağyir ve ilga olunmayan cemî` mevâdd-ı fuzûlî iş bu sahifeye kelime bi-kelime derc olunmuş gibi kâffe-i ahkâm kuvveti ibkâ olunmuştur ve iki devlet-i âliyye beyninde karar verilmiştir ki iş bu muâhede mübâdele olunduktan sonra iki mâh veya kemter bir müddet zarfında devleteyn cânibinden kabûl ve imza olunub tasdiknâmeleri mübâdele kılınacaktır harrarahu fi el-yevm es-sittetu ve'l-aşr min şehr-i cemaziye'l-âhire sene salis ve sittin ve mieteyni ve-elf

El-müstain bi-inayeti'l-celili's-semadâniyye

Es-seyyid Mehmed Sa'dullah Enverî

Murahhas-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye

[154] TARİH

İki yüz elli sekiz sâlinde

Naks-ı ahd eyleyecek Şah-ı Acem

Olunup cenk ü cidâl esbâba

Tehyie eylemeğe sarf-ı himem

Rus ve İngiltere devletlerinin
İndlerinde olıcak sulh elzem
İkisi arz-ı tavassut iderek
Terk-i peykâre edüp sa'y-i etem
Talib-i sulh olıcak İranlu
Harbi terk olunup bedeni kerem
Erzurum merkez-i meclis oldu
Olduğu için yine bundan akdem
Akd-i ahde çû sefir-i İran
Birinin nasbı olub emr-i ehem
Olıcak Nuri Efendi me'mûr
Cây-ı mezbûre idüp va'z-ı kâdem
Tam bir mah mürûr etdikte
Nimet-i adn ile oldu mün'am
Şah Abdulmecid'in izin
Bi hesab ile hallâk-ı ümem
Öyle bir padişe dâna kim
Görmedi mislini çeşm-i âlem
Cem-i cümle kemâlât-ı cihan
Dafi' u kahir-i cevri ü ezem

İstese satvet-i seyfe hemân
Çin u İran'ı eder mülküne zam
Böyle bir şâh-ı celil-i şânın
Olsa derya-i seza ve rahim
Adli ger olsa merî derhâl
Âb ile ateş olurdu tev'em
Saye-i meadeletinde çoban
Olur ahu berreye şir-i acem
Lütfûna nisbet ile Bahr-ı Muhit
Çeşm-i hebibânide bir katre çeşmânem
Dehre geldi buldurdu şöhet
Hasta ile sû-i arzında hatem
Hazret-i hâk ede düşmanlarını
Rehr ü vadi ve sahra-yı edem
Nâle tahtında elyevmüddin
Ol şahinşâh Kiyümers-i hadem
Şevket ü sahm ile dâim olub
Görmeye zerre kadar gussa ve gam
Ahdi tanzîme bükmez kaddini
Kıldı terhis o Şâh-ı efhem

Ben dahî Erzurum'a vâsıl olub
Sür'at-i seyir ile bir an akdem
Yirmi bir meclis edüb her def'a
İtdi[?] isbât ile bahs-ı azâm
Mutavassıtların İranlu'yu
İltizâmı ise gayr-i müphem
Bu sebepten ki sefir-i İran
Olmadı bunca söz ile mülzem
Terk-i meclis olunup ahvâli
Muid eyledi takrir-i kalem
Otuz üç ay kalub işsiz güçsüz
Bir cevab alamadım lâ ve neâm
Maslahat ise Arap saçı gibi
Dolaşub eylemiş idi hem-derhem
Fikr-i encâm ve gam ü bimarı
Eyledi akl ve şu'ûrum dirhem
Hamdullah ki şahinşâhı cihan
Olmada cânib-i hâktan mülhem
Ben de Reşid Paşa'yı
Eyledi yine müsirr-i mükerrerem

Hariciye'ye olunca nâzır
O hümem kân-i müşir-i ekrem
[155] Bir iki meclis edüp maslahâtı
Etdi tanzîm tevcîh-i eslem
Gam ve endişe girüp oldum beh
Metlebim vechile şâd u hürrem
Etdi ol asafî hakân-ı zaman
Sonradan kendine sadr-ı azâm
Nice asaf ki hemişem müddehi
Olmuş edvâr-ı ziyân-ı alem
Akl ü erşed ve nîk-i perver
Zü'l-himem menbâ-i eltaf-ı kerem
Olsa bir kişi felâtun-i zaman
Meclisinde açamaz kata kâm
Sami'ne gelür ise cun[?]
Re'yini arz ve beyân ettiği dem
Keşfeder anı heman bir demde
Her nasıl olsa da sırr-ı müphem
Ne kadar etsem o zatın medhen
Yine evsâfını tekmîl edemem

Öyle bir şâhı felek caha gerek

Böyle bir asâf-ı memdûh-i şiyem

Mesnedinde o vekîli mutlak

Ber karar olsun bile bir[?] melh ve elem

Enverî ben dahi resmen idicek

Ahdinde imzası çün vaz‘ı kalem

Şu kula söyledi şol vadide

Sanki olmuşdu Murahhası Hadim

Lafzen ve ma‘nen iki mısramdan

İşte tarih-i hesab et mu‘cem

İki yüz altmış üçtü sâlin

Akdi ahd ettim acemle muhkem

1263

Tarih-i diğ̃er

Ulu hetimi Abdulmecid Han’ın kime

Tarîk-i Hakka götürmekte nice kerâhı

Teemmül eyleyüb encâm-ı kari fehm edecek

Kabul etdi esas ahdını Acem şahı

1263

Diğ̃er

Eğerce Erzurum'da hayli müddet bekledim de

Acem ile iki yüz altmış üçde ahdi akd etdim

1263

Diğer

Dört yıldır eyledimdi Erzurum'u cay-i gâh 1263

Çok şükür imza olundu levhâ-i ahd-i esas 126

**[156] BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ CEMÂZİYE'L-ÂHİRE'SİNİN
YİRMİ BEŞİ TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMUR-İ HARİCİYYE'YE
GÖNDERİLEN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

Mukaddemce akd olunan mecâlis-i mükâlemede cereyân eden müzâkerâtın üzerine Amedi Mümtaz Efendi Hazretleri'nin sahilhânelerinde İngiltere ve Rusya devletleri sefâretleriyle vukû'-bulan mükâlemâtın hülâsa-i kararı olub irsâl buyurulan müzâkerede mûnderic mevâdda dâir taraf-ı bendegâneme tahrîrât-ı seniyye ser-furûd etmezden bir hafta evvel mevâdd-ı mezkûre İngiltere Devleti me'mûru Kolonel Williams cânibinden savb-ı bendegâneme sûret-i mahreminizde ifâde olduğuna mebnî tahrîrât-ı seniyye-i mezkûrenin vurûdundan sonra mûmâ-ileyh ile lede'l-mülâkat bu babda vakî' olan mutâla'ası anlaşılmaq üzere taraf-ı çâkerânemden kelâma ağâz ile geçen hafta mahremâne ifâde olunan mevâdda dâir bu kere Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'den tahrîrât aldım size dahi sefâretiniz tarafından tahrîrât olmak gerekdir şu İran meselesinde Saltanat-ı Seniyye'nin bu kere dahi izhâr buyurmuş olduğu efkâr-ı selimiyyesi zannıma göre nezdinizde dahi mucib-i takdîr ve tahsîn olmuşdur denildikde mûmâ-ileyh vak'ıa Devlet-i Âliyye'nin şu mesele-i İraniye'de ibrâz buyurmuş ve buyurmakda olduğu muamele-i musalahasına tahsînden mâ-adâ bir diyecek olmayub fakat mukaddemce esas ittihâz olunan mevâddan tarziye maddesi yine esas ittihâz olunmuş ve olunan tahrîrât meâllerine nazaran İran Devleti iş bu esas muvâfakât etmeyeceği me'mûl bulunmuş olduğundan bu hususa İranlu tarafından muvâfâkat olunmadığı hâlde siz dahi muktezâ-yı me'mûriyetiniz üzere mevâdd-ı sâirenin müzâkeresine girişmeyeceğinizden akdi matlub olan muâhede yine düçar-ı akde-i te'hîr olacaktır Saltanat-ı

Seniyye şu tarziye maddesinin esas ittihâz olunmayarak mesela ikinci veyahud üçüncü madde olmak üzere akd olunacak ahidnâmeye derc ve tezkîr olunmasına müsaade buyursa hususât-ı sâirenin bir an evvel hüsn-i tesviyesi hâsıl olacağı bedihidir denmesine mukâbilin ma'lûmunuz olduğu vechile Devlet-i Âliyye'nin esas ittihâz buyurmuş olduğu mevâdd-ı malûmeden ba'zı şerâit-i muharrere-i ma'lûme ile şimdi esas ittihâz olunan bir tarziye maddesi olub buna ise İran Devleti mukaddemce muvafâkat etmiş olduğuna binâen bu maddenin esas ittihâz olunmaması Devlet-i Âliyye'ye ne-vechile teklîf olunabilür denilmesine terdîfen İran Devleti her ne sebep ve müta'aliye mebnî ise lafz-ı esasdan ictinâb sûretinde olduğundan ve şu tarziye maddesinin kabûl olunacağı me'mûl idüğünden bu hususun esas ittihâz olunmasından dolayı bir kuru dua ile nasib-i umûr etmekden ise şu esas lafzının ortadan kaldırılması ve ba'zı tahkîkât ve rivâyete mebnî Rusya Devleti şu esnada Gürcistan ve İran taraflarında olan teb'a ve ahâlisinden emniyet-i kâmile hâsıl edemediğinden şimdiki halde sirayet-i mahzuretden nâşî Devlet-i Âliyye ile İran Devleti [158] beyninde muharebe vuk'uatı esmeyüb ilerüde iş bu mahzurdan irâde olması me'mûl idüğünden şu vakt fırsat münaza'a-i lafziye ile kaçırılmamak üzere bu maddenin bir kere tarafınızdan Nezâret-i Umûr-i Hariciyye'ye iş'âr olunması münâsib olmaz mı denildiğini müteâkiben ba'zı zevâtın vurûdu zuhûruna mebni iş bu müzâkeratın kararı bi'z-zarûre meclis-i ahire taalluk olunmuş ve üç dört gün mürûrundan sonra me'mûr mûmâ-ileyh ve İngiltere konsolos cânib-i acizânemden ahşâm taamina davet kılınmış olduğundan ba'de'l-taam mûmâ-ileyh ile tekrar müzâkereye mübaşeretle geçen gün ifâde olunduğu vechile Saltanat-ı Seniyye'ye matlub olan mevâdd-ı esasiyeyi ba'zı şerâit-i malûme ile ta'dîl eylemiş ve şunda bir tarziye maddesini ibkâ buyurmuş olduğundan bundan dahi sarf-ı nazar olunacağı bir cihetle aklım kesmiyor İranlu'nun mütealib ve ihya-yı malûmesinin sûret-i keyfiyyeti nezdinizde mû-be-mû ma'lûm olduğundan ve bunlardan dolayı şimdiye dek bilinmez de mahremâne olarak haylice müzâkerat cereyân etmiş idüğünden ve şimdiki ifâdât ve tebliğâta nazaran Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-ı sarihe-i seniyyesi mültezim olmamak iktizâ eylediğinden bu husus kemâl-i te'süf ve te'sîrimi mucib oluyor vadisinde sevk-i kelâm olunmasına mukâbeleten benim tarafımdan îrâd olunan tebliğât Devlet-i Âliyye tarziye maddesinden sarf-ı nazar buyursun ma'nâsına olmayub fakat esas lafzının mümkün olduğu sûretde terki demek olduğuna ve Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-ı sabitesinin hafz ve vekâyesi İngiltere Devleti'nin mültezimi olarak İranlu'nun iddia-kerdesi olan husûsâtın ekserisi ve tahsîs-i hudûd maddesi tahkikât-ı mütala'atıma göre vâhiy şeyler olub şimdiye dek bi'l-münâsebe mahremâne ifâde olduğu vechile müddet-i medîde İran Devleti'nin hizmetinde olan Ceneral Manzi'nin [?] tersim eylediği harita ve kâleme aldığı hudûdnâme iktizâsınca münâziun-fih olan Zuhab

Sancağı ve Muhammara Benderi Devlet-i Âliyye'nin mülkü olduğu muhakkak idüğüne binâen hudûd maddesi ibtidâ-yı umûr-da hüsn-i tesviye olunmak ve husûsat-ı sâire dahi tanzîm kılınmak ve tarziye maddesi akd olunacak muâhede mevâddından bulunmak üzere fakat şu esas lafzının terk kılınması mütaala'amca münâsibdir İran Devleti'nin söylediği sözde adem-i sebâtî ma'lûm olduğundan geçen sene Süleymâniye cânibine vak'î olan tecavüzî hareketini ve ilân-ı harb eylediğini şimdi külliyyen inkâr ediyor ve Sultân Murad Hazretleri'nin Tarih-i Naima'da munderic olan ahidnâmelerinin sûretini mukaddemce bi't-tercûme Dersaadet'de olan sefirimiz Mösyö Katin'e göndermiş ve Devlet-i Âliyye'nin hudûd maddesinde hakkı zahir olduğunu iş'âr etmiş olduğundan her ne kadar buna dâir henüz bir cevab-ı resmi alamamış isem de bu maddenin sefâretimiz cânibinden dahi tasdik ve itirâf olunacağını me'mûl ederim dimesine terdîfen berü taraftan sûret-i ifâde ve tebliğâta nazaran İran Devleti'nin söylediği sözü kabûl ettiği mevâdda itimâd olunamayacağı bedihi olup bi'l-farz bu tarziye maddesinin esas ittihâz olunmaması tarafımızdan Nezâret-i Umûr-i Hariciyye'ye iş'âr olursa ve cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den dahi inhâ olunduğu vechile muvâfakat buyurulsa bu maddenin ifâde olunduğu vechile dahil-i ahd olarak ahkâmı icrâ olunacağına sûret-i kefâletde tarafınızdan ve sefâretiniz cânibinden söz verilebilür mu vaz'ı esas yalnız bu muâhede hakkında [159] olmayub Devlet-i Âliyye ile müteveffa Nadir Şah ve Feth-ali Şah zamanlarında akd olunan muâhedelerde dahi ba'zı mevâdd esas ittihâz olunmuşdur denildiğinde İranlu na-mazbut olan mizaclarına göre kefâlet sûreti biraz müşkilce olup muahedât-ı sabıkada böyle esas olduğuna malûmatımız yoğ-idi şimdi anladık İran Devleti eline geçen kâğıdları ve kâffe-i hususâtı Tahran'da olan İngiltere ve Rusya sefâretlerine ibrâz etmekde ve kendüsünü haklu göstermekde olduğundan şu mesele-i İraniye'ye dâir olan husûsat-ı sabıka ve lâhikenin ve evrâk ve senedâtın icâbına göre mahremâne ve alenen Mösyö Katin'e ifâde ve irâesine himmet buyurulsa pek çok fâidesi olur hâlbuki mesele-i mezkûreden dolayı an be-an zahir olmakda olan hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'nin ekserisinde Mösyö Katin'in haberi yokdur harblu [?] maddesinden dolayı Mösyö Katin nezd-i Devlet-i Âliyye'de ve İngiltere Devleti indinde mahcûb olduğundan şu İran maddesinde hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'yi ziyâdesiyle iltizâm edeceği bi-ıştibahdır denilerek ve bunun üzerine ba'zı afâki sohbet olunarak meclise hitâm verilmiş ve iki gün sonra Rusya Devleti me'mûru Kolonel Daitzi çâkerlerini ahşâm taamına davet etmek üzere bende-hânelerine gelerek esas ittihâz olunan selefi'z-zikr tarziye maddesini açub bu maddeye İranlu'nun muvâfakat edeceği meşkûn olduğunu ve izâ'e-i vakt olunmamak üzere bunun müzâkeresi muvakkat'en tevkîf olunarak hususât-ı sâirenin müzâkeresine başlansa münâsib olacağını beyân ile tarziye-i mezkûreye zımnen çürütmek emeline olduğunu beyân eyledikde

berü taraftan iş bu tarziye maddesi esas ittihâz olunmuş şey olmak ve esas hüsn-i sûret bulmadıkça teferruatın bahs ve münâzarasına girişilmek usûl-ı adinin hilâfı bulunmak hasebiyle bu madde hüsn-i tesviye olunmadığı hâlde diğer hususâtın müzâkeresine mübaşeret dâire-i me'mûriyetimden haric bir keyfiyyetdir denilerek îrâd-ı cevab olunmuş ve bunun üzerine iş bu tarziye maddesi Süleymâniye Sancağı'ndan dolayı olup Devlet-i Âliyye'nin bu babda olan ısrarı galiba İran Devleti zikr olunan Süleymâniye Sancağı'nı benimdir diyerek dava etmeden nâşî olmak gerekdir dimesine mukâbeleten İran Devleti şu vakt-i mülûk pişdâriyandan olan Geyümers ve Cemşid'in zamanı zan eder ise değil Süleymâniye Kürdistan ve Arabistan ve Memâlik-i Rusya bunun kendülerinin olmak iktizâ eder liva-i mezbûrun muahedât-ı sabıka ve edille-i kaviyye-i vâzıha ile memâlik-i memrûse-i hazret-i şahaneden olduğu şekk ü iştibâhdan azâde ve bedîhidir denilerek îrâd-ı cevab olunub bunun üzerine ba'zı müsâhebet-i adiyeye olunduktan-sonra kalkub avdet eylemiş idüğü ve bâlâda beyân olunduğu vechile esas olmak üzere ibkâ buyurulmuş olan tarziye maddesinin İranlu esas namıyla kat'iyen muvâfakat etmeyüb-de bu madde akd olunacak ahidnâmenin madde-i sabite veyahud salisesinden i'tibâr ve dahl-i ahd olmasına razı olduğu hâlde taraf-ı çâkerânemden izhâr-ı muvâfakatla kabûl olunması veyahud olunmaması hususlarında her ne-vechile irâde-i seniyye-i asifâneleri müteallik buyurulur ise keyfiyyetin ser'ien ve mevzihen iş'ârı hususuna hümam ve'l-inhâm müşirâneleri bî-dirîg buyurulması niyâz-ı bendegânem olduğu rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**BİN İKİ YÜZ ELLİ DOKUZ SENESİ ŞEHR-İ RECEB'İNİN GURRESİ TARİHİYLE
NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDİM KILINAN
TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

Mukaddemce takdîm kılınan ma'rûzât [160] mahremâne-i çâkerânemde muharrer mevâddın iktizâlarının icrâsına bakılmakda ve ba'zı tecavûzat-i İraniye havâdisatından dolayı ol-tarafda dahi iddiaları vuk'ı bulmakda olduğuna ve rûsûmat teşrifâtına ve muamelât-ı takdîmiyeye dâir Rusyalı tarafından iştiga vuk'ua gelmiş ise de elbette sebep ve icâb-ı ma'kûlû olmak iktizâ eder mûlahazasıyla itimâd olunmayarak cevâb-ı lazımesi verilmiş idüğüne dâir mübârek kâlem i'tâ redd-i rakm-i müşirâneleriyle muharrer bir kıt'a cevabnâme-i esâmi-i asifânelere meâl-i mekârim istimâli ma'lûm bendegânem olmuşdur ta'rîf ve isbâta hacet olmadığı ve bu ana dek bi'd-defaat iş'âr kılındığı vechile İran Devleti Rusya Devleti'nin bayağı zir-himâyesinde olduğundan geçen sene Süleymâniye tarafında gördüğü her

hezimetten muahheren Kerbelâ maddesinin vukû'ndan sonra istihsâl matlab-içün bütün bütün devlet-i müşârün-ileyha sûret-i teslîminde olarak bu maddeyi tahrîren dahi ilân eylemiş idüğünden ve devlet-i müşârün-ileyhânın burada bulunan me'mûru Daitzi Beyoğlu'nda doğmuş perverde olmuş takımından ve bi't-tabî Saltanat-ı Seniyye'nin bed-hâhlarından bulunduğundan İran Devleti'ni her bir muamele ve hususda matbû' efham olan Devlet-i Âliyye'ye takdîm ve tercih ile hukûk ve namus-ı Saltanat-ı Seniyye'yi Hudâ-negerde izâe etmek garz ve mahsusuyla uğraşmakda olub müteveffa Nuri Efendi'nin hâl-i hayatında İran Sefiri Mirza Takî Hân Erzurum'a geldiği zaman ibtidâ gidüb görüşmesini ve Erzurum Valisi Kamili Paşa Hazretleri'nin biz-zât istikbâl eylesesini ehemmiyet vererek îrâd ü beyân eylemiş ise de sefir mûmâ-ileyhin bu tarafa vusûlünde efendi-i mûmâ-ileyh vefât etmiş bulunduğ ve istikbâle Ferîk Sabri Paşa gönderildiğini bu tarafa vusûl-i çâkerânemde Kamili Paşa Hazretleri ve mâiyet-i acizânem me'mûrları ifâde ve beyân etmiş ve me'mûr mûmâ-ileyhin şu ifâdesinin üzerine Erzurum'a muvâselet-i acizânemde sefir mûmâ-ileyhin benden evvel bu tarafa vusûlü cihetiyle ibtidâ gelüb çâkerleriyle görüşmesi icâb eylediği hâlde mûmâ-ileyhden Daitzi tahvîl-i usûl ve lisân ederek Avrupa usûlünce ol emirde çâkerlerinin gidüb mülâkat etmecliğini tervîce başlamış olduğundan taraf-ı bendegânemden dahi bu Erzurum Asya Kıtası'nda kâin olmak ve İran Devleti dahi kıt'a-i mezkûrede bulunmak hasebiyle el-kâdimu yüzâr kâidesince Mirza Takî Hân ibtidâ bana gelüb mülâkât eder ise ben-dahi mukâbele ederim denilüb şu mülâkât-ı resmiyeden dolayı emr-i mükâleme düçar-ı akıde-i te'hîr olmamak arz-ı mahsusuyla çâkerlerde aher bir hâne tedârük ederek Nuri Efendi merhûmun ikâmet eylediği hâne-i mükâlemeye tahsîs kılınmış ve üç def'a mahâl-i mezkûrede birleşilerek akd-i meclis olunmuş olub hasbe'l-musalaha fesh-i meclis-i mükâleme olunduktan sonra mûmâ-ileyhden Daitzi İran sefiri bütün gün hânesinde ikâmet ediyor buranın havası iktizâsınca bayağı her gûna bir sâ'at kadar olsun geşt ü güzâr etmek lazım gelür bu adam kendülüğünden gezmeği ihtiyâr etmiyor Devlet-i Âliyye'nin misafiri olduğundan bunu ara sıra davet eyleseniz münâsib olur diyerek bi'd-defaat ifâde eylediğine mebnî [161] müşârün-ileyh Kamili Paşa ve sefir mûmâ-ileyh¹¹⁵ Daitzi ve İngiltere me'mûru maiyyetleri me'mûrlarıyla beraber bendehânelerinde teklüflü olarak ziyâfet tertîb ile davet olunmuş ise de sefir mûmâ-ileyhe hastalığından bahisle istihsâl-i afiyet eyledikde geleceğini beyân ile temâruz eylediğine binâen iş bu davetin hükmü münfesihi olmamak ve sefir mûmâ-ileyhe bendehânelerine gelmeksizin çâkerlerini davete yol bulmamak içün tecahül olunarak avdet-i mezkûre te'hîr ile derhâl Tercüman Rüşdi Efendi dâileri sefir mûmâ-ileyhe bâlâ-irşâl

¹¹⁵ "mumâ-ileyh" kelimesi iki defa yazılmıştır.

istifâr-ı hatır olundukdan sonra iş bu ziyâfet zâtlarına mahsus olarak tertîb olunduğundan istihsal bir burden afiyet olundukdan sonra icrâ kılınacağı ve şimdilik riâyeten te‘hîr olduğu ifâde etdirilmiş ve dört gün sonra sefir mûmâ-ileyh me‘mûrin-i mûmâ-ileyhimayı kendü hânesine davet etmiş olup bunun üzerine mûmâ-ileyh Daitzi her ne-kadar Mirza Takî Hân gelirüm deyü söylemiş ise de gelmeyecektir sâkin olduğunuz hânede olmayarak bir mesire mahâlde ziyâfet eyleseniz icâbet eder ve bu birkaç def‘a ifâde etmiş ise de havâle-i sem‘ i‘tibâr olunmayarak îrâd-ı ecvibe-i meskûte ile savuşdurulduğundan bunun üzerine mûmâ-ileyh Daitzi çâkerlerinden haksız ve yolsuz olarak Dersaadet’de sefâretine iştiga eylediği misillü sefir mûmâ-ileyhin ta‘zîm ve tekbîrinden ve vaz‘ı na-makûlesinden İngiltere Devleti me‘mûru Tahran’da olan İngiltere sefâretine şikâyet eylediğiniz üzerine bu def‘a sefir mûmâ-ileyhe şiddetlü bir tevbihnâme geldiğini ve iktizâsınca mûmâ-ileyh çâkerlerinin davetime icâbet edüb çâkerlerini dahi davet eyleyeceğini mahremâne olarak ifâde eylediklerinden sonra üç dört sâ‘at geçer geçmez sefir mûmâ-ileyhe vek‘âyî nekârî yani ser-kâtibi olan Mirza Ahmedî isti‘fa-i hatır için bendehânelerine göndermiş ise de bulunamadığımdan bunun üzerine mahsus bir tezkire yazub çâkerlerini maiyet-i me‘mûrlarıyla beraber ahşâm taamına hânesine davet etmiş ve bâlâda beyân olduğu vechile sefir mûmâ-ileyhe istihsal-i afiyet eyledikten sonra bendehânelerine gelmekliğe vaad eylemiş olduğumdan taraf-ı bendegânemden kendüsünün iş bu daveti istihsal-i afiyet eylediklerine ve ifây-ı va‘de-i himmet olunacağına delalet eylediğinden bahisle Pazar-ertesi günü ahşâm taamına maiyyeti me‘mûrlarıyla bendehânelerine gelmek üzere tekrar daveti mutazammın çirâ mevâniyeli bir cevabnâme tahrîr olunmuş ve tevarüd eden cevabnâmede sefir mûmâ-ileyh çâkerlere gitmedikçe gelemeyeceğini beyân edemeyerek fakat yevm-i mezkûrede manî olduğundan gelecek hafta içinde her ne-vakt ta‘yîn-i vakt olunur ise geleceğini tahrîren beyân eylemiş ve me‘mûrin-i mûmâ-ileyhima ol esnada ba‘zı mevâdd müzakeresi zımnında bendehânelerine geldiklerinde keyfiyyet bi‘l-münasebe beyân olunub bunun üzerine İngiltere me‘mûru Kolonel Williams tercüman Mösyö Redhouse nezd-i acizâneme bilâ irsâl İran Sefiri’nin vakî‘ olan davete derhâl icâbeti eğerce icâb eder ise de galiba ba‘zı taraflardan teşebbüse mebnî fakat vakt-i daveti fesh eylemiş oluyor şimdi ser-kâtibi Kamil Efendi veyahud tercüman Rüşdi Efendi [162] gönderülüb davet olunsâ münâsib olur eğer bunun üzerine yine îrâd-ı özür ve beyân eder ise ol-vakt gereği gibi töhmeti kendü üstüne alır deyu mahremâne ifade-i hâl eylediğine ve ifade olduğu vechile derhâl tercüman Rüşdi Efendi gönderilerek resm-i davet icrâ olduğuna binâen sefir mûmâ-ileyhe geçen Cuma günü ahşâmı bendehânelerinde tertîb olunan ziyâfete azimet eylemiş olduğu ve akd-i muâhede hususunda İngiltere Devleti dahi mutavassıta olup bu tarafa vusûl-i bendegânemden bu ana dek bu maddelere dâir mûmâ-ileyh

Kolonel Williams cânibinden hiçbir ifâde vukû'-bulmayub mûmâ-ileyh Daitzi buraya vâsıl olduğu günden geçenlerde akd olunub keyfiyyeti hakipâ-yı âlilerine inhâ olunan meclise gelinceye dek Muhammara Benderi İranlu'nun ve Zuhab Sancağı Devlet-i Âliyye'nin olduğunu ekâvîl zaifiye ile daima beyân ederek me'mûr mûmâ-ileyhin zihnini bozmağa yol bulmuş-iken bi-inâyet-i teâla bender-i mezkûr dahi senedât-ı kadîme-i kaviyye ile isbât olduğundan evvel meclisde mûmâ-ileyhin ketm ü ihfâ olunmayacak derecede canı sıkılarak muahheren bu maddeden dolayı me'mûr mûmâ-ileyhin hânesinde olan meclisde hastalığını bahâne ederek ve vakî' olacak tahkikât kendüsünün makbûlü olmadığını beyân eyleyerek bulunmaması ve me'mûr mûmâ-ileyhi mukaddemlerde ba'zı hususlarda iğzâle çabaladığı tahakkûk ve tefehhüm olduğuna binâen bi-havillillâhi teâli hümem ve'l-inhâm müşiraneler ile tutulan usûlün semere-i nafi'ası olmak üzere mûmâ-ileyhin sûret-i iğfâlde vakî' olan ifâdâtı an bean ibtâl olunması kemâl-i infial-i futuru bi't-tabîi aleyhimde bulunmasını müstelzim olmakda olduğundan ve riâyet-i adiyeye ve resm-i dilnevâzînin icrâsında mûmâ-ileyh Daitzi İngiltere me'mûruyla müsavat üzere tutulmakda ise de değil böyle her ne sûretle riayet ve ihtiram olursa madem-ki tutulan usûl devletimizin hakkında naki'-yi mucib olub me'mûr mûmâ-ileyhima emel-i mutâla'asının taban tabana zıddı ve mûhâlifî oluyor bu cihetle çâkerlerinden memnun olması mümkün olamayıp bâlâda beyân olunan davet hususuna yolsuz olduğu hâlde def'i makâlat için çâkerlerle müsâbakat etmiş olsam suffet ve sûret-i me'mûriyetim üzere aid olacak zill ü şe'n bi'z-zât devletimize olub hâlbûki bu havâlinin ahvâl-i iktizâsınca bu babda müsâbakat-ı acizânem mecburiyete hamîl olunarak mülkçe dahi mazarrat-i mucib olacağından bu babda bi-çok izhâr-ı sebât ve metânet olunmuş ve iş bu sebâtın semeresi dahi müşâhede kılınmış idüğü ve bu tafsilden murad-ı acizânem mûmâ-ileyh Daitzi'nin hatıra gelen ahvâl ve keyfiyyâtını beyândan ve bi't-tabîi aleyhimde olacağını inhâdan ibâret olmakla ba'de-izin Rusyalı tarafından hakk-ı çâkerânemde her ne-vechile ifâdat vukû'a gelür ise keyfiyetin bi-ibâretha taraf-ı bendegâneme inhâsıyla iktizâ eden ecvibe-i meskenetin îrâd-ı menut irâde-i seniyye müşiraneleri olduğu ve İngiltere Devleti me'mûrunun bâlâda beyân-ı ifâdelere gayet mahremâne olduğundan ve Rusya politikasının aleyhinde bulunduğundan li-ecl'il-ihât ifâde-i hâle ibtidâr kılındığı ve çâkerlerde maiyet-i seniyyeleri [163] me'mûru bulunduğu ve inşâallah-ı teâla şu me'mûriyet çâkerânemde bir vefk-i dil-hâh-ı âli muvafâkatim bilhassa zât vâlâ-yı asifânelerine âid olacağına ve şu mesele-i İraniye'de İngiltere Devleti'ni Saltanat-ı Seniyye'nin lehinde gördüğüme binâen mukaddemce min gayri hedd[?] vakî' olan iş'ârı bendegânem üzere taraf-ı eşref-i asifânelerinden dahi devlet-i müşârün-ileyhima sefâretiyle usûl-i mahremiyete riayet buyurulması akl-ı kesirimce

kavaid-i müstelzim olacağından min gayr-i hedd arz-ı hâle ictisar olduğu rehin-i ilm-i müşîrânelerde buyuruldukda ol-babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

24 RECEB SENE [1]259 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDİM KILINAN TAHRİRATIN SÛRETİDİR

Esna-yı me'mûriyet-i çâkerânemde Rusya Devleti'nin harb meselesinden dolayı ba'zı mertebe-i canı sıkkın olduğundan İran Meselesi'nde Devlet-i münâfi'î Devlet-i Âliyye'nin aleyhinde bulunması lazım geleceğinden bu babda İngiltere Devleti hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'yi iltizâm sûretinde bulunduğundan icâbı hâlde Erzurum'da bulunan İngiltere me'mûruyla usûl-ı mahremiyete riayet ve münâfi'î Saltanat-ı Seniyye'nin izae olunmamasına dikkat kılınması lisanen ifâde olunmuş ve İngiltere elçisi Mösyö Katin ile hasbe'l-icâb mülâkat-ı bendegânemde mûmâ-ileyh münâfi'î Devlet-i Âliyye'yi ziyadesiyle iltizâm sûretinde görünmüş olub bu tarafa muvaselet-i çâkerânemden sonra takdîm kılınan ma'rûzat acizânemde bi'l-münasebe beyân olduğu vechile bu tarafda bulunan Rusya me'mûru Kolonel Daitzi me'mûriyet-i hafîyesi iktizâsından veyahud Beyoğlu'nda doğub büyüme takımından olmasından mıdır nedir hukûk ve namus-ı Saltanat-ı Seniyye'yi kat'an gözetmeyerek İranlı tarafını açıktan açığa iltizâm etmekde ve dâire-i me'mûriyetini tecavüz ile yolsuz olarak pek çok şaiya karışmakda olduğundan galiba bu keyfiyyet burada bulunan konsoloslar vasıtasıyla Rusya Sefâreti'ne aks ettirildiğinden her ne kadar haric öz vazife şeyler de ifâde ve tefehhüm ve İran Devleti'nin metâlib-i vâhiyyesini hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'ye takdîmden hâli değil ise de evvelki gibi pek-de sûret-i ısrarda görünmeyib fakat Mirza Takî Hân ile daima merâsim-i muhabere-i mahremâneye riayet ederek tarafeynin tercümanları yek-diğerin hânelerinden çıkmayub sefir mûmâ-ileyhin lisanı bayağı bu Daitzi'nin Faricesi olduğundan çâkerleri-dahi me'mûr mûmâ-ileyhi kıskandırmayacak sûretde İngiltere Devleti me'mûru Kolonel Williams ile Mösyö Redhouse vasıta olarak mahremâne müzâkerata mübaşeretle İranlı'nun tuttuğu usûl ve kullandığı lisan ve iddia edeceği husûsata fi 'l-cümle kesb ve fevk ve malûmat ederek mükâleme-i mahremâneyi mutazammın diğer takdîm olunan arıza-i çâkerânemde beyân olduğu vechile hudûd maddesinden ve cihat-ı sâireden dolayı me'mûr mûmâ-ileyh dahi hukûk-ı sabite-i Saltanat-ı Seniyye'yi iltizâm sûretinde görünmekde ise de nezd-i dekâyık-ı vefd asifânelerinde ma'lum olduğu vechile İngiltere Devleti merkez ve merci' umûr-ı külliye-i düveliye olduğuna ve Rusya Devleti ise devlet-i müşârün-ileyha hakkında kemâl-i tezellül ve medareyi tervîc meramlarına sebep ve

alet-i ittihâz eylediğine binâen şu İran [164] meselesinde İngiltere Devleti'ne sûret-i teslîminde görüldüğünden ve zikr olunan arizâda beyân olunduğu vechile mesele-i İraniye'ye dâir olan kâffe-i evrâk mûmâ-ileyh Mösyö Katin'e alenen veya mahremâne ibrâz ile usûl-ı mahremiyete riayet olunmadığından-mıdır nedir bir maha karîb müddetdir ki mûmâ-ileyh Daitzi me'mûr mûmâ-ileyhin zihnini ba'zı mertebe bozmağa yol bulmuş olduğu ihsas ve ihtiyâr kılınmak ve bu cihetle şu mesele-i İraniye kesb-i nezâket edüb bilhassa umûr-i me'mûre-i asifânelerine müteferri' mevâddan şimdiki-hâlde mesele-i mezkûreden başka cism-i nazik bir madde olmamak ve çâkerleri hasbe'l-me'mûriye muhtaç olduğum ta'lîmâtı cânibu'l-cevânib asifânelerinden ahz ve istihsâle mecbur olduğum misillü me'mûrin-i mûmâ-ileyhima dahi sefâretlerinin tenbihâtı vechile hareket edecekleri umûr-i bedihiyyeden bulunmak hasebiyle zât-ı mülki'l-sıfât-ı mün'imâneleri kâffe-i vekâyık ve hakâyık mehamm ve mevâdd-ı ahvâle bâlâ-taraf vâkıf ve bir hususun ibtidâsında inhâsı ne-sûreti netice vereceğini bâlâ mutâla'a arf olduklarından ve Mösyö Katin'in şu evânda Totralı Mösyö Alison olub mûmâ-ileyhin ise hakipâ-yı asifânelerine tereddüt ve ihtisâsı derkâr idüğünden bu babda kâmilin usûl-i mahremiyetin icrâsıyla hukûk-ı sarihe-i Saltanat-ı Seniyye'nin bâlâ-taraf tefhîmine hümem ve'l-inhimam müşîrânelere erzân ve şâyân buyuralacağı bi-iştibâh olub tahakkûkat ve mütala'a-i acizânemce şu hususda İngiltere Devleti'nin her ne-sûretle olur ise olsun irâe ve isbât-ı hukûk-ı sabite-i Devlet-i Âliyye ile bâlâ kattâ' celbi ve İranlu tarafına ziyâdece râvî muvâfakat ve mûmâşat gösterilmemesi Saltanat-ı Seniyye hakkında şübhesiz hayırlı ve fâidelü olacağı ve bu vechile hilâf-ı adâb ve rûsum-ı inhâ ve iş'âra ictiram hüdâ bilür-ki zât vâlâ-yı muni'mânelerine olan kemâl-i ihtisâsı ve ubûdiyet ve zât maddece vukûr-ı sıdk ve gayretimden nâşî olduğundan bu sûretle vakî' olan taksirât-ı kemterânem karin-i afv ü safh buyurulması semiye-i fehime-i adsak perveri ve bende tevâzuları iktizâsından olmağla iş bu arîza-i mahremânemin takdîmine ictisâr kılındığı rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

9 RECEB SENE [1]259 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Mesele-i İraniye'ye dâir mukaddemâ Dersaadet'de vuk'u-bulan müzâkerat kararı İngiltere ve Rusya sefâretleri câniblerinden Tahran'da olan sefirlere iş'âr kılınmışdı bu def'a İran sefiri Mirza Takî Hân'a ta'lîmât-ı mahsusa gelerek esas lafzı olmaksızın Saltanat-ı Seniyye'nin Süleymâniye'den dolayı matlub buyurmakda olduğu tarziye maddesine ve resm-i gümrük hususuna ve şehzâdeler ve tahdîd-i hudûd maddelerine karar-ı mezkûr üzere muvâfakat olunması iş'âr kılınmış ve hasarat maddesinden tarafeynin sarf-ı nazâr olunmasına dâir bir şey yazılmamış olduğu sahihen tahakkûk ve istihbâr olunduğuna ve müzâkere-i mahremâneyi mutazammın geçen hafta takdîm kılınan arizâ-i bendegânem meâlinden ma'lûm olacağı vechile İranlu iş bu tarziyenin esas ta'bîriyle kabûlünde istinkâf sûretinde olarak bu ise kuru lafz da'vâsı olduğuna ve tarziyenin taleb ve kabûl ettirilmesi [165] tabaka-i evvelide bulunan düvel-i fehmeden birisine olsa vak'a Saltanat-ı Seniyye'nin şân-ı âlisine şâyân bir madde olub İranlu'nun kabûl ile icrâ edeceği tarziye mucib ta'lîmât Rıza Kuli-Hân'ın azli olarak mûmâ-ileyh ise Süleymâniye Mutasarrıfı Ahmed Paşa'nın birâderi Abdullah Bey'in hamle-i şîr-ânesine dayanamayub bâr ü bengâhını birağub firâr eylediğinden dolayı el-ân İran Devleti indinde mazhâr-ı itâb ve tahkîr olmakda idüğüne ve İranlu'nun mazbut olan mizâc-ı mişvârına nazaran iş bu tarziye maddesine muvâfakat ettikten sonra buna mukâbil bir takım mevâdd-ı müzevvere meydâne koyarak hamisi dahi tervîcine kalkışamayacağı ekrâb me'mûl idüğüne ve mevâdd-ı ahidiyyeye dâir takdîm kılınan arizâ-i mufassale-i çâkerânemde Devlet-i Âliyye'ce istifâde olunacak haylice hususât olduğuna binâen iş bu tarziye maddesinin İran Devleti esas olarak kabûlüne muvâfakat eylediği hâlde bile taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den münâfî-i atiyenin husûlüne iâne olmak üzere taleb ve iddiasından sarf-ı nazar buyurulsa mütala'a-i acizânemce hayırlu bir madde olub bu keyfiyyet nezd-i dekâyık-ı vefd-i asifânelerinde ve ind-i vûkelâ-yı fehâmda rehn-i tensîb ve tasvîb buyurulduğu hâlde İngiltere ve Rusya sefâretlerine kat'an beyân buyurulmayub bu maddenin icrâ ve adem-i icrâsı icâb-ı hâle göre re'y-i acizâneme ihâle kılındığı ifâde buyurularak taraf-ı çâkerânemden dahi icâb-ı hâle göre hareket olunduğu sûretde taleb olunacak mevâdd-ı malûmeden ba'zılarının hüsn-i tesviyesine medar olacağı ve çünkü mirza-yı mûmâ-ileyh siyâk-ı hâle göre bu günlerde taleb-i mülâkat eylemesi me'mûl idüğünden iş bu arizâ-i çâkerânem cevabının seri'an ve acelen irsâli ehem ve elzem idüğü rehn-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol-babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

9 RECEB SENE [1]259 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

İran Devleti'nin ahvâl-i hâliyyesi Rusya Devleti'nin galebe-i nüfûzundan dolayı Lehlü'nün mukâseme-i evvelinden sonraki hâlinin aynı demek olub devlet-i müşârün-ileyhâ zabt ve tasrîfine geçirmiş olduğu Revan Nahçıvan'a bedel Hudâ-negerde Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den biraz mahâllin İranlu'ya terk etdirilmesine ve ma'nâ kendüsi tevsî' dâire-i hükûmet eylemesine ikdâm edeceğini vaad eylemiş idüğü ve İran Devleti'nin eğerce murahas nâmıyla burada bir sefiri var ise de mûmâ-ileyhin îrâd ü beyân eylediği sözler Rusya Devleti me'mûru Kolonel Daitzi'nin an be-an i'tâ etmekde olduğu ta'lîmâtta munderic olan mevâddan olduğu tahakkûk ve istihbâr kılındığı buna değin takdîm kılınan ma'ruzât-ı çâkerânemin ekserisinde bi'l-münâsebe beyân ve iş'âr olunmuşdu iş bu tahakkukât-ı çâkerânemi masduk olmak üzere ve bundan akdem mesele-i İraniye'ye dâir Dersaadet'de bi'l-müzâkere karar verilen mevâdd-ı malûme Tahran'a vâsıl oldukda orada bulunan Rusya elçisi Kont Mudem imparatorunun mütala'ası olarak Nehr-i Fırat'ın Şattü'l-Arab'ın mensûb olduğu Kurna nâm memâlik karşısından bed'en ile Bahr-ı Muhît'e varınca Nehr-i Şatt'ın öte yakasında yani İran Memâlikî tarafında olan Muhammara vesâir mahâller ve nehr-i mezkûrun bahr-ı mezbûra mülhâk olub derûnunda sefâin geşt-ü güzâr eden iki cism boğazlarının birisi [166] külliye ve diğerinin bir tarafı ve zikr olunan boğazların nihâyetinde kâin adalar İran Devleti'nde kalmak üzere tahdîd-i hudûd olunmasını sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî' sinin ifâde eyledikde mûmâ-ileyh bu sûrete izhâr-ı rıza etmeyerek bir hayli memâlik dahi İran'a terk kılınmasını iddia eylediği bu kere tahakkûk ve istihbâr olunmuş ve mukaddemce iş bu Muhammara ve münâziun-fîh olan sâir mahâllerin tahdîdi zımında Bağdâd'a irsâl kılınan mühendis Esad Efendi'nin tersim etmiş olduğu haritanın bir kıt'a sûreti irsâl kılınmış olduğundan harita-i mezkûreden dahi ma'lum mekârim lüzûm müşîrânelere buyurulacağı vechile iş bu mahâller ve hususuyla boğazlar Bağdâd Eyâleti ve mülhakâtının kilidi müşâbesinde olduğundan ma'azallah-ı teâla İranlu'ya terk olunmak lazım gelse eyâlet-i mezkûre ve mülhakâtı elden çıkmış demek olacağından ve bu havâdis çarşu pazar sözü olmayub eser himam meâli tevâim asifâneleriyle tutulan usûlün semeresi olmak üzere havâdisât-ı sahiheden olub hatta bâlâda beyân olunduğu vechile Rusya ve İran Devletleri'nin ahvâl-i usûl-ı hazrelerine nazaran ilerüde Rusya Devleti İran Memâlikî'ni kabza-i tasarrufa aldığı zaman iş bu mahâllerden hendeshâne dahi el uzatması bi-istibâh olub bu ise İngiltere Devleti'ne pek ziyâde mazarr idüğünden zikr olunan Muhammara ve Zuhab Sancağı'na müteâllik olub sûretleri takdîm kılınan atik berâtlar İngiltere me'mûruna i'tâ olunarak birer

sûretleri aldırılmış ve Muhammara'ya dâir olarak takdîm olunan diğer atik hüccetlerin kesreti cihetiyle kendüsi sûretlerini alamamış olduğundan iş bu havâdis-i mesmu' acizânem olduğunun ferdasi yani tarih-i arîza-i çâkerânemden bir gün evvel me'mûr mûmâ-ileyhe ale'l-acele nezd-i bendegâneme gelüb İngiltere elçisi Mösyö Katin'e gönderilmek üzere zikr olunan hüccetlerin şiddet lüzûmuna mebni beş altı kâtib toplatılarak birer kıt'a sûretlerinin tasdîriyle heman tarafına verilmesini iltimâs etmiş ise de vaktin adem-i müsaadesi cihetiyle zikr olunan hüccet sûretlerinin cânib-i asifânelerine vusûlü anda taraf-ı müşiranelerinden derhâl sefir mûmâ-ileyhe i'tâ buyurulmak üzere söz verilmiş ve bunun üzerine mûmâ-ileyh tarafından derhâl Tahran'a bir tatar çıkarılmış olduğundan me'mûr mûmâ-ileyhin bu babda telaş ve isti'câli havâdis-i mezkûrenin sıhhatini kemâliyle te'bîd ve tasdik eylemiş olduğuna ve Rusya İmparatoru'nun mütala'a-i vak'aları Devlet-i Âliyye hakkında ne-sûretle mazarr olduğu emsâli delâletiyle ma'lûm¹¹⁶ idüğüne binâen Rabbim etmesun avarinde muhterik olan donanmanın ihtirâkı ve Yunan Hükûmeti'nin teşkîli gibi bu madde dahi Rusyalı'nun desise ve iğfâliyle Londra'da karar bulmaksızın bu maddenin yani zikr olunan Muhammara civârında olan mahâller ve Zuhab Sancağı'nın gönderilen senedât-ı atike sûretleri ve takrirler ve harita mucibince zât-ı şahânenin mülk-i mevrûsî olduğunu beyân ve selefi'z-zikr senedât sûretleri ve harita ve takrirler cânibu'l-cevânib asifânelerine vâsıl olduğu anda alenen veyahud mahremâne olarak mûmâ-ileyh Mösyö Katin'e irsâl ile bu babda bedihi el-şubût olan hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'yi isbâta ve keyfiyyeti Londra sefiri Ali Efendi hazretleri bendelerine dahi bi'l-etraf iş'âra [167] himem-i meâli tev'em müşirânelere bî-dirig buyurulması fariza-i hâliyyeden idüğü ve bu babda vakî' olan iş'âr-ı bendegânem haşa sümme haşa irâe-i tarîk ma'nâsına olmayub mesmuât-ı sahihe-i bendegânem iktizâsınca şu İran maddesi kesb-i nezâket etmiş olduğundan ma'lumât vak'a-i acizânemin ve keyfiyyet-i hâlin min gayri hedd beyân ve ihtârdan ibâret olmağla bu babda zaruri ol-vuk'u olan taksirât-ı çâkerânemin afvu niyâz-ı bendegânem idüğü rehin-i ilm-i asifânelerine buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

¹¹⁶ Ma'lûm kelimesi iki defa yazılmıştır.

23 RECEB SENE [1]259 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDİM KILINAN TAHRİRATIN SÛRETİDİR

Mukaddemce Dersaadet'te vuk'u-bulan müzâkerât kararı iktizâsınca İran Murahhası Mirza Takî Hân'a ta'limât-ı cedîde gelmiş olduğu tahakkûk kılındığından bundan beş on gün sonra meclis-i mükâlemenin akdi me'mûl idüğü ve Muhammara Benderi ve Zuhab Sancağı'nın memâlik-i mevrûse-i hazret-i şahânedan olduğunu evvelki posta ile sûretleri irsâl kılınan senedât-ı atike dahi te'bîd eylediğinden ilerüde isbât-ı müddeaya medar yeser u suhûlet olmak ve safsata muğâliteye mahâl kalmamak üzere Bağdâd Valisi Necib Paşa Hazretleri'nin göndermiş olduğu Zuhab Sancağı mutasarrıfı esbak Osman Paşa ve Ka'b Aşîreti şeyhi Şeyh Tamer El-Katbân ve Süleymâniyeli Mehmed Bey ve Süleyman Efendi ve Basra Başkâtibi Abdulkadir Efendi hazır oldukları hâlde İngiltere ve Rusya devletleri me'mûrları bendehânelerine celb ve davet ile bir meclis tertîb olunarak senedât-ı mezkûre bi-tekrar ibrâz ve mûmâ-ileyhimanın ma'lumat-ı vak'aları beyân ettirileceği mukaddemce tahrîr ve iş'âr olunmuştu tarih-i arıza-i çâkerânemden çend-ruz mukaddem bâlâda beyân olunduğu vechile bendehânelerinde akd-i meclis olunarak ve senedât-ı mezkûre ortaya konularak mûmâ-ileyhimanın takrirlerine me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından zabt ettirildiğinden mâ-adâ üç dört gün sonra kendülerinin hânelerinde dahi irsâl kılınmış ve senedât-ı mezkûratın en cedîdi yüz elli yüz altmış senelik olması cihetiyle zikr olunan Muhammara'nın senedât-ı mezkûrede muharrer olan esâmi mucibince kûra ve arâzisini mabeyn İngiltere me'mûru cânibinden bir kıt'a haritası tersîm olunmakda olduğundan harita-i mezkûre bundan böyle İngiltere elçisi Mösyö Katin'e isbâl olunacağı ve liva-i mezbûr zât-ı hazret-i mülûkânenin mülkü sûreti olduğundan şekk ü şübhe kalmadığını ve bu kere İran Sefîri'ne ta'limât cedîde gelmiş ve bunun üzerine mükâlemeye mübaşeret olunması icâb etmiş ise de ba'zı mertebe ilişkili yerler olduğundan bu def'a başlanabilecek mükâleme bir cihetle akde-i te'hîre düşer olmamak ve maslahatın burûzi ayıklanmak garzıyla keyfiyyet-i hâl taraflarından Dersaadet'deki sefâretlerine iş'âr kılınarak cevap gelinceye değin mükâlemenin te'hîrini münâsib gördüklerini me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ifâde ve beyân oldukları ve İran Murahhası mûmâ-ileyhe müteâllik ba'zı eşhâsın celbine ve ticâret-i dahiliyye ile me'lûf olan İranlu'nun men'ine ve hazm ve ihtiyâte riâyeten bir alay asâkir-i nizâmiyenin irsâline dâir takdîm kılınan ma'rûzât-ı çâkerânemin ecevibesi olmak üzere zuyûr-ı arây enmele-i ta'zîm ve icâl olan [168] iki kıt'a emrinâme-i esâmi üzeri açık olarak vurûd etmiş ve me'mûriyet-i çâkerânem iktizâsınca takdîm kılınan ma'rûzât ve şer-furud eden ecvibe-i esâmiye umûr-i mektume ve mühimeden olduğu rütbe-i bedâhetde bulunmuş olmağla bu babda icâb eden tenbihâtın icrâsı

ve lafen takdîm kılınan pusulada muharrer ma'rûzat-ı çâkerânem ecvibesinin sirâet-i irsâl hususlarına hümem ve'l-inham asifâneleri bî-dirîg buyurulmuş niyâz-ı bendegânem idüğü rehin-i ilm-i müşiranelere buyuruldukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

12 L SENE [1]259 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDÎM KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Saltanat-ı Seniyye ile İran Devleti beyninde münâziun-fih olan mevâdd-ı malûmenin üzerine mukaddemce Sarım Efendi ve Amedi Efendi hazerâtının İngiltere ve Rusya Devletleri sefirleriyle vakî' olan mükâlemelerinin üzerine verilen karar mucibince keyfiyyet-i sefirân mûmâ-ileyhima taraflarından Tahran'da olan refikalarına bâlâ iş'âr karar-ı mezkûre dâir İranlu'nun vukû'-bulan teşebbüsâtıyla efkâr-ı mutâla'atını mutazammın sefirân mûmâ-ileyhima câniblerinden mukaddem ve muahher i'tâ kılınan müzekkire ve tercümanlara verilen ta'lîmât Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da kiraetle iktizâ-yı hâl ve maslahata tevfiken beyne'l-vükelâ vukû'-bulan ıcas mutâla'atı şâmil mabeyn-i hümayûn mekârim meşhûn hazret-i şehinşâhi cânib-i eşrefine yazılan tezkire-i esâmiye-i cenâb-ı vekaletpenâhinin bir kıt'a sûretiyle evrâk-ı mezkûrenin ve muahheren cânibu'l-cevânib nezâretpenâhilerinden sefirân mûmâ-ileyhimaya verilen cevap tahrîrinin sûretlerde li-ecl'il ma'lumât zât-ı çâkerâneme irsâl buyurulmuş ve bu madde hakkında müteallik buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârı zikr olunan tezkire-i esâmiye sûreti zeyline terkîm ve izbâr ile icâb-ı hâl süferâ-yı Devlet-i Âliyye hazeratına dahi beyân ve iş'âr kılınmış olduğundan bahisle İranlu sûret-i zahirde mukaddem-ki kararın şâmil olduğu mevâddı mâ'rûz-ı kabûl ve tasdikde bulunarak usûl-ı amel ve meramları olan tazmînât meselesi hakkında istenilen merkeze gelmemiş ve sefirân-ı mûmâ-ileyhima dahi emr-i mükâlemeyi sekteden ve kâbet-i efkâr-ile mesele-i merkûmenin istihsâl suver-i imkâniyesini ihtâr-ı vadisinde bulunmuş ise de beyne'd-devleteyn münaza'alı olan maddelerin başlıcaları Zuhab Sancağı ve Muhammara Benderi arâzisi ve tazmîn meselesi olarak bunlarda ise Saltanat-ı Seniyyenin hukûk-ı âliyesi ve İranlu'nun haksızlığı sâbit ve zahir olduğundan olacak mükâlemâtta bunlar hâklarında cânib-i Devlet-i Âliyye'den ser-rîşte-i kabûl olacak bir mümsik verilmemesi itinâyâ şayân keyfiyâtdan olmağla kerâmet-i efzây-ı sudûr olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhi mucibince idâre-i lisân olunarak bir vefk dil-hâh-ı âli hüsn-i tesviye-i me'mûriyete bezl-i mahsal-ı liyâkat ve müzâkerat ve mükâlemât-ı vakîânın izâhen beyân ve işâret olunmasını şâmil enmele-i zîb ta'zîm ve terkîm olan emirnâme-i esâmi-i hazret-i vekaletpenâhi meâl ve valâsı ve şeref-sunûh buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i

şehinşâhi ve emrinâme-i asifânelerde ve evrâk-ı mersule müddea'sı ma'lûm-ı çâkerânem olmuş ve muktezâ-yı me'mûriyet ve sadk-ı ubûdiyetim üzere me'mûr olduğum [169] kâffe-i hususâtın bir vefk-i rıza-yı âli tanzîm ve tesviyesine ikdâm ve dikkat ve bezl-i kudret vâcibe-i zimmet dirâyeten ahde-i hususiyetim bulunmuş olup ma'lûm-ı âli-yi müşîrânelerde buyurulduğu üzere yed-i acizânemde olan ruhsat-ı hümayûn hazret-i şehinşâhide İranlu'nun o iddia-kerdesi olan mevâdd-ı vâhiyyenin ke-en lem yekûn hükmüne konulması ve Süleymâniye hasaratının tazmîni ve bir tarziye-i âleniyyenin İranlu tarafından i'tâsı esas ittihâz olunmuş ve bâlâda beyân olunan mükâlemenin üzerine verilen karar mucibince mevâdd-ı esasiyyeden fakat tarziye maddesinin esas ittihâz olunması icâb-ı hâlden bulunmuş olduğuna ve İranlu eğerce tarziye maddesine izhâr-ı rıza eylemiş ise de esas ittihazâtıdan sûret ictinabda olup iş bu tarziyenin icrâsı ise ta'lîmât-ı seniyyede mûnderic bulunduğu vechile Senendic Hâkimi Rıza Kuli-Hân'ın azli ve tebdîline munhasır olarak Hân-ı mûmâ-ileyh ise muhakkar ü zelîl olduğu cihetle hususât-ı sâirenin bir vefk-i dil-hâh hüsn-i tanzîm ve tesviyesine medâr olmak üzere iş bu tarziye maddesinden sarf-ı nazar kılınması mukaddemce takdîm kılınan arîza-i çâkeranemde münâsib olmayacağına mukaddemce takdîm kılınan arîza-i çâkerânemde beyân olunmuş ise de muahheren Kerbelâ Maddesi'nden dolayı icrâ buyurulmuş olan muâmele-i cemilenin üzerine iş bu tarziye maddesinden sarf-ı nazar olunmak pek-de münâsib olmayacağına ve zikr olunan tezkire-i esâmiye sûretinden anlaşıldığına göre İranlu'nun iddia-kerdesi olan hasarat maddesinin ve icâbına göre hususât-ı sâirenin müzâkeresine emr ü irâde buyurulub tarziye maddesinin esas ittihâz olunmasına veyahud külliyyen terk kılınmasına dâir bir gûna emir ve iş'âr vuk'u-bulmadığına ve mûmâ-ileyh Rıza Kuli-Hân'ın İranlu tarafından azl olunduğu tarziye-i matlubeye kâfi olmayacağı İngiltere elçisi Mösyö Katin cânibinden verilen müzekkirenin bâlâsına tahrîr ve işâret buyurulmuş idüğüne binâen iş bu tarziye maddesinde taraf-ı çâkerânemden ziyâde ısrar olunmaması emr ü irâde buyurulmuş olduğu sefir mûmâ-ileyh ve Rusya elçisi Mösyö Tinof câniblerinden kendülere inhâ olunduğu bu tarafda bulunan me'mûrlar taraflarından îrâd ve beyân olunmuş ise de bu hususa dâir arîza-i mezkûre-i acizâneme cevab olmak üzere müstakilce bir inhâ ve iş'âr-ı asifâneleri vuk'u-buluncaya değin sabıkı vechile iddia-yı tarziye olunarak hasarat maddesinin dahi istîzâh ve müzâkeresine mübâderet olunacağından ve bimennihi teâla tarih-i arîza-i çâkerânemden bir iki gün sonra akd-i meclis-i mükâleme olunması tasmîm kılınub bu maddenin ise tûl u dirâz mutâla'a ve müzâkereye tahammülü olmayarak posta münâsebetiyle mevâdd-ı müsta'cilenin cevab-ı âlisi az vakitte vâsıl olacağından iş bu tarziye maddesi ve redd-i firârî hususi-çün geçen hafta takdîm kılınan arîza-i çâkerânem hakkında her ne-vechile irâde-i âliyeleri şeref-sudur olur ise seri'an ve acilen

savb-ı bendegâneme emr ü iş'âr buyurulmak niyâz-ı çâkerânem idüğü rehin-i ilm-i müşiranelerde buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

9 B SENE [1]259 TARİHİYLE MAKÂM-I ÂLİ-Yİ VEKÂLET-İ KÜBRA-Yİ MESNED VÂLÂ-Yİ SERASKERİ VE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE BİR MEÂLDE OLARAK TAKDİM KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Çâker-i kemterlerden Devlet-i Âliyye'nin bende-i ve bendezâdesi ve bi-tahsis-i velinimet bi-minnetimiz şevketmeâb [170] efendimizin kulu ve kölesi olduğum ecilleden her kangı umûr-ı ve maslahata me'mûr olsam muktezâ-yı sadık ve istikâmet ve ubûdiyetim üzere aklımın erdiği gücümün yettiği kadar münâfi Devlet-i Âliye'yi iltizâm ve his ve idrâk edebildiğim mazarratı bi'z-zât def'a muktedir olamadığım sûretde hakipây vâlâ-yı sedaretpenâhilerine vûkelâ-yı fehâm hazeratına ifâde ve beyâna mübaşeret ve sa'î male-keâm etmekliğı ve vecibe-i zimmet ve rütbe-i ahdiye-i rakbetim bildiğimden ve ale'l-husus bu kere men-gayr-i istihkâk ve liyâkata hüsn-i tesviyesine me'mûr olduğum mesele-i İraniye ki hasbe'l-hâl mevâdd-ı müşkile ve müterâkimedden olarak an be-an kesb-i nezaket etmekde olub bu tarafa muvâselet-i çâkerânem ise sekiz mâhı tecâvüz eylediğinden şu müddetin içinde resmi ve gayr-i resmi olarak vukû'-bulan mukâlemat ve tebliğât ve ifâdat ve usûl-ı harekâtın sibâk ü siyâkından ve tahakkûkat ve ihtarât-ı vakâ'nın sûret ve keyfiyyetinden akl-ı kesirimce istinbât ve istidlâl olunan usûl ve tasmimâtın beyânıyla bimennihi teâla akd olunacak musalahanın Saltanat-ı Seniyye hakkında menfaatlı ve hayırlı olması esbâb ve vesâilinin tahrîr ve izbârına ve bu babda layih-i hatır olan kemterânem olan muhazzirin inhâ ve iş'ârına şu vechile ibtidâr olunur ki Devlet-i Âliyye ile İran Devleti beyninde bir müddetden-berü sürünmekde ve gittikçe kesb-i cesâmet ve şiddet etmekde olan münazaa ve münâkîsenin amel-i esbâb-ı harbiye olunmaksızın indifâ ve tesviyesi zımnında Rusya Devleti'nin vakî olan tavassutu üç sebebe mebnî olmak iktizâ edüb birisi devlet-i müşârün-ileyha İran Devleti'ni galebe-i nüfûzundan dolayı bayağı zir hükmüne almış olduğundan ba'de-zaman vakt-i fırsatını bulub hatta İraniye'yi Leh memâliki misillü kabza-i tasarrufa geçürdiği zaman devlet-i müşârün-ileyha şimdiki hâline nisbetle mülkçe vesâir cihetle ma'murca bulunmak ikincisi bu emniyetin husûlü menvî-i zamîr olduğu hâlde çünkü İran Devleti'nin devlet-i müşârün-ileyhaya tazmînât-ı seferiyeden dolayı el-ân külliyetli deyni olub iddiasına bir cihetle iktidârı olmadığından Hüdâ-negerde İranlu'nun bir cihetle hakkı olmadığı hâlde iddia etmekde olduğu tazmîn-i hasârat ve arâzi maddelerinden bir birisine taraf-ı Devlet-i

Âliyye'den muvâfakât istihsâl eyledikten sonra buna bedel zikr olunan tazmînât-ı seferiyyeye mahsuben ya nakd veyahud biraz arâzi İranlu'dan koparmak üçüncüsü devlet-i müşârün-ileyhimanın Memâlik-i İraniye'den zabt ve istilâ eylemiş olduğu Revan ve Nahçıvan vesâir arâzi-yi İraniyan'ın ve hususiyle civarında bulunan Lazki ve Dağıstan ve Gürcistan'ın ahâli ve tâifesi idâre-i hazre ve muamele-i vakâ'dan dil-gir olarak çâre-cûy isyân olduklarından Saltanat-ı Seniyye ile İranlu beyninde muhârebe vuk'u-bulduğu hâlde Allahü'l-hamd Devlet-i Âliyye'nin kuvvet ve kudret hazresine nazaran bi-inâyet-illah-ı teâla İran Devleti düçar-ı hezimet ve hasârat olacağı bedihi olduğundan mutâla'at-ı meşruhe iktizâsınca hem İran Devleti vikâye olunub hem de mahâl-i mezkûrede bir gûna fitne ve isyân zuhûr edüb-de kendüsüne bir nevî gaile ve masarîf olmamak kasd ve garazından ibâret ve İngiltere Devleti'nin tavassutu ise Rusya Devleti'ni adem-i emniyetlerinden nâşî mesele-i Şarkîyyede [171] yalnız bırakmayub kendülerinin dahi re'y ve ma'rifetleri mutazammım olmak ve şimdiki ministörler Tori takımından olması cihetiyle bunlar ve bu takımı misillü her ne sûretle olur ise olsun doğrudan doğruya usûl-ı hakkâniyet ve nısfetini iltizâm ederek münâziun-fih olan mevâddın hâk kangı tarafın yedinde ise ol-vechile tanzîm ve tesviyesi sûretini tercîh edemeyüb hükûmet ve heyet-i kadîmenin ihyâsı ve istihsal-i fevt ederek bekâsı tarafında olduklarından İran Devleti'nin dahi heyet-i hazresine hâlel gelmeyerek iktisâb-ı miknet ve kudret eyleyerek mevkî'ce Rusya Devleti'ne bir sedd ü hâil olmak mutâla'asıyla devlet-i müşârün-ileyhanın muharebe vukuuyla düçar-ı kesr ü mazarr olmaksızın münâziun-fih olan mevadd-ı bâlâ muharebe heman tesviye kılınmak merâm ve maksadına mebnî olacağı ve areste-i kayd-ı işâret olarak hâlbuki iş bu Toru takımının ekseri asîl-zâde-gân gürûhundan olduğu ve Rusyalu'ya riğlerden[?] ziyâde adâvet-i tabîiye'lerde bulunduğu hâlde müteazzım adamlar olması cihetiyle kemal-i tovkîr ve ihtirâma mâil olduklarından ve Rusya Devleti'nin politikaca kullandığı usûl ve lisân ne-vechile olduğu ma'lûm idüğünden bunları ekser hususda meram ve dil-hâhı olan merkeze götürmekde olduğu Yunan Hükûmeti'nin teşekkülü maddesiyle dahi isbât olunabileceği kazâya-yı müsellemeden olduğuna ve mesele-i İraniyan'ın hâl ve tesviyesi zımnında tarafından murahhas ta'yînini kararlaştığı zaman cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den İranlu'nun iddia-kerdesi olan mevadd-ı vâhiyyenin müzâkeresinden sarf-ı nazar olunması ve Süleymâniye hasâratının İranlu tarafından tazmîniyle bu hususdan dolayı bir tarziye-i aliyyenin i'tâsı esas muâhede ittihâz kılınarak bu keyfiyyet İngiltere ve Rusya Devletleri süferasına bildirilmiş ve bu tarafa müvâselet-i çâkerânem avanında üç def'a akd-i meclis olunmuş ise de revş-i hâle nazaran bir semere ve fâide hâsıl olmayub ve olamayacağı ol-vakt iş'âr kılındığından bunun üzerine cânibu'l-cevânib Saltanat-ı Seniyye'den ba'zı mertebe tâ'dilât ve teshîlat vukû'a gelerek muahheren Kerbelâ maddesi

dahi hüsn-i tesviye olunmuş-iken İran Devleti cânibinden ba'zı mevadd-ı cüzz'ıyyeye biraz ilâve şerâit ile izhâr-ı redd-i muvâfakât olunarak arâzi ve hasarat maddeleriyle bunlarda İranlu'nun hiç bir cihetle hakkı olmayub bilâkis Devlet-i Âliyye'nin hukûk-ı âliyyesi izhâr olduğu hâlde İranlu tarafından ısrar olunmakta idüğüne ve İranlu'nun Herat üzerine sevk-i asker ve leşker eylemesini ol-vakt İngiltere Devleti protesto ederek zikr olunan Herat'ın Kal'asını bi'z-zât İran Şahı muhâsara eylediği hâlde kuvve-i cebriye irâe olunmaksızın fakat itirâzat-ı tahrîriye ve şifâhiye ile kal'a-i mezkûrenin muhasarasından keff-i yed ve ferâgat ettirdiğine binâen İran Devleti'nin yolsuz ve haksız olarak taleb ve iddia eylediği mevadd-ı vâhiyyeye devleteyn müşârün-ileyhimadan birisi doğrudan doğruya itirâz eylese bir cihetle tereddüd ve muhâlefete iktidar olmayarak muvâfakât edeceği umûr-ı bedihiyyeden olduğu hâlde bu babda hakikâte-i itirâz olunmadığından mâ-adâ bilâkis devlet-i müşârün-ileyha devleteyn müşârün-ileyhima taraflarından iltizâm olunmakta olduğu an be-an tebeyyün ve tahakkûk etmekte olub Yunan maddesinin şu hey'et [172] kesb eylediği zaman İngiltere Devleti ninistorları Tori takımından olduğu ve Dersaadet'te bulunan sefir yine Mösyö Katin idüğü derkâr ise de ol-vakitlerde Avrupa Devletleri nezdinde seferâ-yı Devlet-i Âliyye mevcûd olmadığından bir taraftan Rusya Devleti ve bir cânibden Yunanlılar istedikleri gibi Saltanat-ı Seniyye aleyhinde sözler söyleyerek ve Fransa Devleti'nin dahi zihnini çelerek şu hükûmeti meydana çıkarmışlar ise de Allah'a hamd şimdiki vakit ve zaman-ı saye-i müceddit-i bit vâye-i hazret-i şehinşâhide ezman sabıkaya bir cihetle mukis olmadığından düvel-i fehâme-i Avrupa nezdinde ashab-ı haysiyet ve vukûf-ı ma'lûmatdan süfera bulunduğundan şu mesele-i İraniye'ye dâir devran eden kâfe-i müzakerat ve mübâhasât-ı evrâk-ı lazımenin Londra Sefiri Ali Efendi Hazretleri'ne irsâl ve inhâsıyla bu hususun icâbı vechile süfera-yı sâire-i Devlet-i Âliyye hazerâtına iş'âr ü beyân kılınması ve İran Sefiri Mirza Takî Hân el-ân murahhas olmadığı cihetle adını bir maddenin şimdiki hâl-i iktizasınca burada bi'l-müzâkere kararı mümkünâtından olmayub fakat İranlu'nun bu babda iddiası vâhi-yi Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-ı âlisi zuhûr ve bedihi olduğu müzakerat ve mukâlemat-ı vakıada îrâd olunan edille-i lisâniye ve tahrîriye ile tebeyyün ve tahkîk etmekte ve Mirza-yı mûmâ-ileyhin şimdiye dek murahhaslığı istihsal olunmaması münazi'ünfih olan mevadd-ı malûmenin hâl ve tesviyesi ve devleteyn-i mutavassiteyn kendü sefâretleri marifetleriyle olmak tazminatından nâşı idüğü mütebadir hatır olmakda olub mesele-i İraniye'de bunlar taraflarından vâkî' olan her bir ifâdatın icrâsına Saltanat-ı Seniyye'nin mecburiyeti olmaması cihetiyle bu hususda ta'cil olunmayub sûret-i te'âtı ihtiyâr olunmasına dâir şeref-sünûh ederek cânib-i çâkeraneme irsâl buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i şehinşâhi emsâli misillü ilhamat-ı celille-i rabbaniye sunuhât-ı seniyye-i samâdaniye olduğunda şekk ü şübhe olmadığından ve mevadd-ı

malûmeden bundan böyle burada müzâkere olunacaklar dahi sâirleri gibi kararsız kalacağından ba'de-izin bu babda bedihi subût olan hukûk-ı aliye-i Saltanat-ı Seniyye'nin cûz'î iskât ve iza'esini müstelzim olur sefâretler câniblerinden bir tebligat vukûunda devleteyn müşârün-ileyhima İran Devleti hakkında olan sehabet ve iltizâmalarını resmen açıktan açığa izhâr eyleyince ve bi'l-farz muharebenin vukuunda taraflarından İranlu'ya her vechile muavenet olunacağı tahfîren ve şifahen ifâde olunarak bu keyfiyyet-i sahihe-i tebeyyün ve tahkîk edinceye kadar muvafâkat olunmayub ısrar olunması ve geçen yaz Kerbelâ Maddesi'nden dolayı İran Devleti teb'asını tahrîk ve teşvik ile biraz asker cem' ederek izhâr-ı kerdifer eylemiş ise de şimdiki-hâlde ahâlî-yi İraniye beyninde olan şikâk-ı mübayenet ve tefrîkeden dolayı bir cihetle muharebeye cera'et olunamayacağından ve bâlâda beyân olduğu vechile devleteyn müşârün-ileyhimanın usul-ı murad ve matlubeleri emr-i muharebenin adem-i vukû'-i idüğünden hukûk-ı Devlet-i Âliyye'nin sükûtunu mucib olmamak istihsal-i mutalebe medar olmak üzere bi'l-ahere bu maddeden dolayı ihtiyâr-ı teklîfat-ı harbiyeye mecbur [173] olunacağı keyfiyyetinin dahi kâlen ve hâlen ifâde ve imâ buyurulması fâideden hâli olmayub icâb-ı hâlden idüğü ve cennetmekân Sultân Murad Rabî' Hazreti'nin akd eylediği muâhedede haritalardan tebeyyün eylediği vechile Memâlik-i İraniye ile olan hudûd Devlet-i Âliyye'nin cibâl ve ihtârı üzerine katî' olunarak hatten Irakıyye ve kıta-i Şarkıyyede bulunan Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye bayağı kal'a hükmüne konulmuş olmak ve re's-i hudûdda bulunan mahâller ahâlîsinin kimisi Şîî ve kimisi ekrâd olarak el-ân bunlar müzâkere olunmakda olan mevâdd-ı sulhiyyenin sûret-i hitâm-ı akdine uzakdan nezâret eylemekde bulunmak hasebiyle rabbim etmesün İranlu iddia eylediği mevâdd-ı vâhiyyeden arâzi ve hasarat-i kemâl-i serbestiyet teb'a maddelerinin birisine dest-res olacak olur ise havâli-i şarkîye ve husûsiyle Memâlik-i Irakıyye de bir hayli mahâl manen İranlu cânibinden istilâ olunmuş olacağı ve bu babda vâkî' olan inhâ ve iş'âr-ı kemterânem haşa sümme haşa bir gûna irâe-i tarîk ve arz-ı dirâyet olmayub bu keyfiyyetlerin kendü hakikiyeti adını mülâhaza ile nezd vâlâ-yı asifânelerinde ma'lûm olacağından ve bir vakitte cânibdar-ı harb ve kifâh olmadığından bâlâda beyân olduğu vechile layih-i hatır-ı çâkerânem olan münâfi' mahâziri akl-ı kesirimce tebliğ ve beyândan ibâret idüğü rehin-i ilm-i arây vekaletpenâhilerde buyuruldukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

16 B [1]259 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHAYA TAKDİM KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Bu kere zuyûr-ı arây enmele-i tekrîm ve icâl olan emirnâme-i müşiranelerinde burada bulunan İngiltere ve Rusya Devletleri me'mûrlarıyla vâkî' olan mülakât-ı acizânemde hudûd-ı İraniye'ye asker sevki ve ba'zı me'mûrini Saltanat-ı Seniyye cânibinden hitâm-ı İraniye ile muhâberat-ı hafîye vukû'-bulmakda olduğu taraf-ı bendegânemden ifâde olunduğundan ve bu maddeler usul-ı sulhiyeye müğayir idüğünden dolayı devleteyn-i müşârün-ileyhima sefâretleri câniblerinden itirâzat vukû'a gelmiş ve böyle şeylerin aslı olmadığına ve bi'l-farz esaslı madde olmuş olsa meydana konur şey olmayacağına dâir ecvibe-i icâbiyesi verilmiş ise de bu maddenin sebep ve hakikiyeti bilinmiş deyu ve bundan böyle bu misillü itirâzata sebep verilmeyerek madde-i mesâlihanın hüsn-i tesviyesine bakılmış emr ü irâde buyurulmuş ve zikr olunan sefâretleri câniblerinden i'tâ olunub irsâl buyurulan ta'lîmât tercümeleri meâlleri-dahi ma'lum-ı bendegânem olmuş olub şimdiye kadar resmi ve mahremâne sûretiyle takdîm-i hakipây asifâneleri kılınan ma'rûzat-ı acizânemde deafaatle beyân ve şerh ve ayân kılındığı vechile bu tarafda bulunan Rusya Devleti me'mûru Kolenel Daitzi her bir husus ve muamelede İran Devleti'ni açıktan açığa iltizâm ve hukûk-ı Saltanat-ı Seniyye'nin adem-i isbât ve izâ'esine sarf-ı mikdar sa'y male kelâm eylemekde ve ba'zı maddelerde dahi İngiltere Devleti me'mûrunun zihnini bozmakda ve İran Devleti'ni daima ve bu ayinesinde gösterdiğinden İran Sefiri Mirza Takî Hân'ın iddia eylediği mevadd-ı vâhiyye bi-inayet-i teâlâ îrâd-ı edille-i akliyye [174] ve ibrâz-ı senedât-ı mu'tebere-i kadîme ve ityan berâhin-i meskene-i müselleme ile mecâlis-i mukâlemâtta redd ü cerh olunarak şu mesele-i İraniye'de bedîhi el-subût olan hukûk-ı aliye-i Saltanat-ı Seniyye etrâfiyla izhâr ve ilân olundukça kemâliyle canı sıkılarak ne yapacağını bilmeyüb ve'l-hâsıl saffet ve sûret-i me'mûriyetimce tahammül olunamaz mertebelerde evzâ' ve etvâr-ı reddiye izhâr etmekde ve bunun üzerine taraf-ı çâkerânemden tecâhül olunarak mümkün mertebe vikâye-i neng[?] ve namus-ı me'mûriyetle beraber emr-i mükâleme akde-i tâzirden vikâye kılınmakda idüğü kazaya-yı müselleme ve umûr-i bedîhiyyeden olarak mukaddemce takdîm ve irsâl kılınan iki kıt'a mazbatada mûnderic olduğu vechile Süleymâniye maddesinin mübâhasesi bi-tekmîlinde münâsebet-i mevkî'ye iktizâsınca Zuhab Sancağı'nın müzâkeresine mübâşeret taraf-ı bendegânemden îrâd olunarak me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden dahi tensîb ve istihsân olduğu hâlde Mirza-yı mûmâ-ileyh bu maddenin müzâkeresi me'mûriyetimden haricdir diyerek fesh-i meclis-i mükâleme ile iki def'a kalkub gitmek üzere hayvân ve uşaklarını hazırlamış olduğuna mebnî tavassutun iktizâsınca tarafeynin hukûku ber vech

müsâvat tutulmak elzem ve ehem olduğundan ve me'mûriyet-i çâkerânem ise İran Devleti'nin istediği maddesinin müzâkeresine girişmek ve istemediğinden sarf-ı nazar etmek olmadığından bunun üzerine Mirza-yı mûmâ-ileyhin istinkâfından dolayı me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflarından itirâz ile zikr olunan Zuhab Sancağı'nın müzâkeresine girişilmeye dâir tesîri olur olmaz ba'zı mertebe söz söylenmek icâb eylediği hâlde bilâkis çâkerlerine aher bir madde na-müzâkeresine mübâşeret olunması teklîf ve ısrar olunarak nihâyet teshîlen li'l-musalaha Devlet-i Âliyye'nin iş bu Zuhab Sancağı'nda olan hakk-ı mülkiyeti te'hîr-i müzâkere ile bir cihetle sakat olmayacağına me'mûrin-i mûmâ-ileyhimadan ahz-ı sened olunarak aher bir maddenin müzâkeresine muvâfakat olunduktan-sonra bu babda ve hususât-ı sâirede İranlu'nun hâl ve harekâtından şikâyet ve Saltanat-ı Seniyye'nin her hâlde ibrâz-ı efkâr-ı sulhiye eylemekde olduğundan hikâyet zımında mûmâ-ileyhima ile vakî olan meclis-i mülakâtda çünkü Saltanat-ı Seniyye bu babda hukûk-ı sarihe-i aliyyesinden feragâtla İranlu na iddia-kerdesi olan hususât-ı vâhiyyenin hasbe'l-hâl icrâsına bir cihetle mecbur olmayub bu husus ise cânib-i bendegâneme emr ü iş'âr buyurulduğuna ve ba'zı mutâla'at-ı acizânemi mutazammın olub geçen hafta hakipây-i âlilerine dahi takdîm kılınan arîza-i bendegânemde mesele-i İraniyan'ın amel-i esbâb-ı harbiye olunmaksızın tesviyesi ve İranlu'nun himâyesi devleteyn-i müşârûn-ileyhima indlerinde mültezim olduğu ve bu babda cânib-i Devlet-i Âliyye'den izhâr-ı ta'dilât ve ibrâz-ı efkâr-ı müsâlemet buyuruldukça İran Devleti sûret-i ısrar göstermekde idüğü iş'âr kılındığına binâen hususât-ı mezkûreden ve hengâm-ı sabıkda üç dört def'a İranlu cânibinden tecavüzi hareket olunduğundan bahisle geçen sene devleteyn-i müşârûn-ileyhima na tavassutları kabûl olunmazdan evvel bu taraftan Bâyezîd'a asker sevk olduğu zaman me'mûrin-i İraniye'den biraz kesen kendülüklerinden olarak [175] muharebenin vukû'unda cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye dehâlet edeceklerini i'tâ-yı senedât ile taahhüd etmiş olduklarından ve ahâlî-i İraniyan'ın ihtilâf-ı arâları cihetiyle kimi Zılli-i sultân ve kimi sâir şehzâdegan İran tarafdârları bulunarak İran'ın sürîş ve tezezzüb-i ahvâlî bedîhi idüğünden hâl böyle iken Saltanat-ı Seniyye Süleymâniye hâdisesinden dolayı mukâbele-i bi'l-mislin icrâsından sarf-ı nazarla emr-i musalahayı iltizâm ederek İngiltere ve Rusya Devletleri'nin tavassutlarını mea' el-hitrâm kabûl buyurmuşdur denilerek ifâde-i hâl olunmuşdı zikr olunan ta'lîmât tercümeleri meâlinden tebeyyün eylediği vechile mûmâ-ileyh Daitzi şu sözü bu def'a vukû'a gelecek sûretde olmak üzere bir takım muğâlat-ı gayr-i vakî'â ilâvesiyle inhâ eylemiş olub çâkerleri hasbe'l-vakt ve el-hâl? şu mesele-i İraniyan'ın bâlâ muharebe-i hâl ve tesviyesi zımında devleteyn müşârûn-ileyhimanın tavassutları hâsıl olarak İran Devleti mültezim olduğu hâlde bunlara karşı harb ve peygârın vukû'unu tecvîz eder ve zâten adını vesile ile cenk ü cidâl tarafını iltizâm eyler takımından olmayub fakat metbu'-i

efhamımız olan Devlet-i Âliyye'nin menfaat-i cüzîyesinin istihsâline mevânî mübreme muzırta taayyün ve tebeyyün edeceği muhakkâken anlaşılmadıkça andan keff-i yed ferâgat ne nezd-i valâ-yı asifânelerinde ve ne ind-i bendegânemde tecvîz olunamayub imkân-ı taalluk eylediği mertebe her vechile ikdâm ve dikkat ve ecvibe-i zimmet ve ubûdiyet olmak ve bâlâda beyân olunduğu vechile devleteyn-i müşârün-ileyhima bu babda muharebenin vukû'undan muhteriz bulunmak hasebiyle mücerred mevadd-ı sulhiyyenin ber-vefk-i dil-hâh-ı âli bâlâ muharebe hüsn-i tesviyesine oldukça sebep ve medar olur mutâla'a-i mahsusasıyla ifâdat-ı mezkûre vukû' bulmuş olduğu ve mûmâ-ileyh Kolenel Daitzi mahsus müteveffa Nuri Efendi'ye gidüb Mirza Takî Hân'ın vusûlünde Kamili Paşa Hazretleri'yle beraber istikbâline gitmesini ve ibtidâ gidüb görüşmesini ifâde eylediğine binâen bu keyfiyyet müteveffa-yı mûmâ-ileyh cânibinden inhâ olunduğuna mebnî ol-vakt mûmâ-ileyhe tevbihini mutazammın sefâreti cânibinden tahrîrât vurûd etmiş olduğu bu tarafa muvâselet-i acizânemde sahihen tahkîk kılındığından me'mûr mûmâ-ileyhe niye ol-vechile bir tenbihnâmenin irsâli hususunun Rusya Sefâreti'ne ifâdesi menût-ı re'y-i rezîn-i asifâneleri rehin-i ilm-i müşîraneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

27 B SENE [1]259 NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE İRSÂL KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

İran Devleti geçen sene Saltanat-ı Seniyye aleyhine hareket-i kıyâm ve teşebbüsünü zahiren her an tasmîm eylemiş ise de killet-i nukûd ve esbâb-ı sâireden dolayı tedarükât-ı harbiyede aciz ve dermanda olduğu ez-sernu tebeyyün eylediğinden tahvîl-i usûl ve lisân eyleyüb muahheren Kerbelâ maddesinin vukû' ve zuhûrunu serrişti ederek İran ahâlîsini gayret-i mezhebiyyeye düşürmüş olduğundan bunun üzerine hâl-nice bir kuvve-i cebriye-i ihtiyatiye istihzâr ve istihsal eylemiş olduğuna binâen devlet-i müşârün-ileyha cânibinden ilerüde min gayr-i me'mûl bir tecâvüz-i hareket vukû'unda def'i şer ve mekîdet olunmak ve olmadığı hâlde akdi müsammem olan muâhedenin ber vefk-i dil-hâh-ı âli tesviyesine vesile-i kaviyye-i me'nube olmak mütâlaasıyla iki alay asâkir-i nizâmiyenin [176] ve bir mikdâr başı-bozuk askeri tahrîr kılınmak üzere münâsibi mikdâr akçenin Erzurum Valisi Kamili Paşa Hazretleri maiyet ve câniblerine irsâl ve me'mûr buyurulması bundan akdem takdîm kılınan arîza-i bendegânemde iş'âr ve beyân olunmuştu bu kere enmele zîb-i ta'zîm ve icâl olan bir kıt'a emirnâme-i esâmi-i hazret vekaletpenâhide hasbe'l-hâl şu aralık asâkir-i nizâmiye irsâli mümkün olamayacağından mukaddemce Trabzon'dan tertîb olunan asâkirin güzidesi tevânâ

olarak tehiyye'si zımnında te'kidât-ı lazımenin icrâsıyla Diyarbekir ve Sivas taraflarından dahi imkân-ı müsa'ade olduğu derece başı-bozuk askeri tertîb ve tedârük olunarak İranlu'nun harekât-ı hasmâneye ibtidâr ve tecâvüze ictisârı hâlinde mahâl-i merkûmeden asâkir-i kafiye ve lazıme celb ve istihzâr olunarak emr-i müdaafa'ya sarf-ı iktidâr olunması ve iş bu asâkir tehî sûretiyle tanzîm olunacağı acelden şimdi akçeye lüzûm görünmediği cihetle ilerüde harekât-ı tecâvüzîyeye hâcet-i me's eylediği hâlde meblâğ-ı kâfiye irsâl kılınması lazım geleceği emr ü iş'âr buyurulmuş olub azâde-i ta'rîf ve tevsîf olduğu üzere İran ahâlisinin muktezây-ı tab'i ve hâlakâtları üzere devletlerinin gan hüsn-i idâre ve istihsali saadet-i hâl ve menfa'atlaerine desise ve heda ve televvün nezd-i berâtı re's-i mesele-i ittihâz ede-geldikleri acelden bundan akdem takdîm kılınan meclis-i mükâleme mazbataları me'âlînden bâla taraf ma'lûm asifâneleri buyurulmuş olacağı vechile İran sefiri Mirza Takî Hân esas me'mûriyet-i bendegânem olan mevâdda muvâfakat etmediğinden mâ-adâ yoluyla bir cevâb dahi vermeyüb haric öz haded bir takım safsata ve muğâlataya kalkışmış ve Mirza Cafer Hân sefâretle Dersaadet'de bulunduğu evânda metâlib-i vâhiyye-i Şia'ya dahil olan hudûd maddesinden dolayı Cennetmekân Sultân Murad Rabî' Hazretleri zamanında akd olunan muâhede üzerine Şah Safiyy tarafından bi'l-mukâbele verilen ahidnâmenin aslını istida' eylemiş ise de bulunamayub müşârün-ileyh Sultân Murad Hazretleri cânibinden şah müşârün-ileyhe i'tâ buyurulan ahidnâme dahi Nadir Şah zamanından sonra İran'da vukû'-bulan ihtilâl esnasında zayî olduğu ol-vakt ve muahheren ifâde kılınmış olub bu kere vâkî' olan tahakkikât-ı sahihe ve ifâde-i mahremâneye göre Sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî müşârün-ileyh Sultân Murad Hazretleri'nin ahidnâmelerinin aslını hele bir takrîb buldum diyerek Tahran'da mukim devleteyn-i mutavassıteyn sefâretlerine bir varâka irâ'e-i mucibince bir kıt'a harita tersîm ettirüb harita-i mezkûre iktizâsınca Havâli-i Şarkîyye'den Kars ve Van eyâletleriyle Bâyezîd Sancağı ve hatta Irakıyye'den Şattü'l-Arab'ın mansıb olduğu Bahr-i Muhit'den bed'en ile ta bu yukarıya gelince tarafeynde bulunan bi'l-cümle arâzi kafe-i mülhâkatıyla İranlu tarafında kalmak iktizâ edüb böyle davası bâtıl ve usûl ve edâb-i miriye-i düveliyeden gâfil olan devlet me'mûruyla bi-inâyet-illah-i teâla mübahâse ve mükâlemeden izhâr-ı aciz olunmayacağı der-kâr ise de asl-ı matlub-ı îrâd olunan kelâmatın te'siriyle semere-i nâfia'sının husûlü olub bunlar ise televvün ve tazvîrâtı tabîat ve medâr-ı menfaat eylemiş olduklarına ve iş bu akd olunacak muâhedeye İngiltere ve Rusya Devletleri cânibinden tavassut olunduğundan böyle [177] müzevver teklîfâta havâle-i sem'i'tibâr olunmayacağı eğerce mütebâdir-i hatır olur ise de İranlu bir muktezâ-yı ahd Rusya Devleti'ne i'tâsına mecbûr olduğu tazmînât-ı seferiyeyi el-ân kamilen i'tâ edemeyüb bundan böyle dahi nakden te'dîbesi hasbe'l-hâl mümkün olamayacağından ve cihat-ı sâireden dolayı devlet-i müşârün-ileyhânın bayağı mahmisi olub

bu cihetle İran Devleti tevsi' dâire-i hükûmet etmiş olsa ma'nen Rusya Devleti etmiş olacağı ve bu babda İranlu'yu devlet-i müşârün-ileyhanın açıktan açığa sâhabet etmesi dahi bir delil-i kuvvi idüğü emr-i aşikâr olduğuna ve İngiltere Devleti bu babda münafi' Saltanat-ı Seniyye'yi iltizâm sûretinde bulunduğu sibâk ü siyâk-ı hâl ve kâlden anlaşılmakda ise de İranlu hasbe'l-hâl Rusyalu'ya itkâ' ederek devlet-i müşârün-ileyhanın vâkî' olan tebliğâtına pek-de kulak tutmayacağı revş-i hâle nazaran bedîhiyâtdan bulunduğu ve bu havâlinin kuvve-i hazresi hiçbir şey demek olmayub İranlu'nun mazbut ve mezkûr olan mizâc ve mişvârlarına nazaran şu hâlde esna-yı mükâlemede her ne-kadar ikâme-i edille-i meskene ve berâhin-i maktû' ile söz söylense bir aralık lisân-ı hâl ile irâe-i kuvve-i hazre-i ihtiyâtiye olunmadıkça ve kendülerine biraz rab' ve hiras tarî olmadıkça ilzâm ve iskâtları müşkilce görüldüğüne ve bi'l-farz ve el-takdîr şimdi bereketlü akçe gönderilüb-de yirmi otuz bin kadar başı-bozuk askeri tahrîr etdirilerek Erzurum Ovası'na çadırlar çıkarılsa Dersaadet'ten me'mûren gönderilen iki tabur muntazam askerin şöhrat ve şa'saası bundan ziyâde olacağı bi-istibâh idüğüne binâen bir çare ve imkânı bulunub-da şu esnada bir alay olsun asâkir-i nizâmiye irsâl buyurulduğu hâlde pek çok fâidesi olacağı ve bu keyfiyyeti inhâ ve iş'âr etmek vükelâ-yı fehâm hazerâtının haşa sümme haşa re'y ve irâdelerinin hilâfında bulunmak olmayub buranın keyfiyyet ve usûl-ı hâliyyesinin üzerine mutâla'a-yı kemterânemi tebliğ ve beyândan ibâret idüğü rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

M SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA İRSÂL OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Min gayr-i liyâkaten akd ü tesviyesi me'hul ahde-i çâkerânem buyurulan emr-i müsâlahânın İran sefir ve vükelâsı câniblerinden zuhûra gelen safsata ve müğâlata ve tas'îbâta bakılmayarak hukûk-ı âliye-i Saltanat-ı Seniyye'nin muhâfazasıyla berâber ilerüleyüb yol aldırılmasına ikdâm olunması icâb-ı hâlden bulunduğu ve bu keyfiyyet-i mübârek fem-i hükûmet-i te'vim hazret-i şahinşâhiden emr ü fermân-ı hümayûn buyurulmuş idüğü bu kere zuyûr-ı arây rahe-i ta'zîm ve icbâl olan bir kıt'a emirnâme-i müşiranelerinde beyân ve inhâ buyurulmuş ve kâfe-i emr ü fermân meâli-ünvân cenâb-ı hilâfetpenâhiye infaz ve icrâsına sa'y male kelâm ve ta'lîmât-ı seniyye-i asifâneleri vechile harekete ikdâm vacibe-i zimmet-i me'mûriyet ve fariza-kerden ubûdiyetim olduğu rütbe-i bedâhetde bulunmuş olub bu tarafa muvâselet-i çâkeranemden geçen şehir-i şevvalin on beşine yani meclis-i mükâleme akdiyete

değın İranlu'nun iddia-kerdesi olan mevadd-ı vâhiyyenin sebep-i iddia ve sûret-i vukû'nun gene ve hakikiyetle tahkîki bu babda derkâr olan Hukûk-ı Seniyye-i Devlet-i Âliyye'nin [178] şudur denilecek ve hakkı'l-insâf itirâfdan gayri zerre kadar itirâz olunacak mahâl kalmamak üzere delâil ve izâhe-i kaviyye ve berâhin-i meskene ve müsellemenin tedârük ve tehiyyesi esbâb ü vesâili ile uğraşarak bed'en mükâlemeden şu tarihe dek bi-inâyet-i teâla emr-i musâlahânın ilerülemesine ne-vechîle ikdâm ve gayret olunmuş ve semere-i tevcihât-ı âliye-i müşiraneleriyle Hukûk-ı Âliye-i Saltanat-ı Seniyye ne-sûretle izhâr ve isbât kılınmış ve kılınmakta olduğu ve İranlu'nun hukûk-ı sabite dediğı mevâdd-ı mezûre nasıl meydana çıkmış idüğü şimdiye dek takdîm kılınan meclis-i mükâleme mazbataları meâllerinden dahi bi'l-etraf ma'lûm idüğüne ve geçen hafta takdîm kılınan ve bu kere irsâl olunan mazbatalar müfâdâtdan müstefâd olduğu vechile müzâkeresi düçar-ı akde-i te'hîr olan Zuhab Sancağı'nın dahi emsâli misillü mübâhasesi rehin-i hitâm olduğuna ve gerüye kalan mevâdd ise hasarat ve resm-i gümrük ve züvvâr-ı İraniye olub bunlar dahi altı nihâyet yedi meclis akd ile tekmîl olacağına binâen bundan böyle dahi ifâ-yı me'mûriyet ve ibrâz-ı hüsn-i hidmete vasî-i acizânem mertebe akdem ve gayret olunarak bir cihetle tecvîz-i kusur olunmayacağı ve evvel ve aher vâkî' olan iş'âr-ı kemterânem üzere ahvâl-i hâliyye iktizasınca İran Sefiri Mirza Takî Hân el-ân murahhas olmadığından metâlib-i vâhiyyesinin edni mertebe ta'dîline bir cihetle muktedir olamadığı emr-i bedihi idüğünden bu hususun hüsn-i tesviyesi esbâbının istihsali himam meâli tevâim-i asifânelerine me'nut ve mütevefık idüğü ve her ne hâl ise şimdilerde akd olunan meclis mazbataları evvelkilere nisbetle makalat beyhude ve mekarre-i acemâne ile doldurulmadığından beş günde bir meclis akdini altı gün evvel meclis-i mükâlemede Devleteyn-i Mutavassiteyn me'murlarına münasebet götürerek iki def'a teklif eylemiş isem de meclis-i mûna'kıdenin kendü taraflarından tutulan mazbatalarda iki sûret olarak biri Dersaadet'e ve biri Tahran'daki sefâretlerine gönderilmekte olduğundan yetiştiremeyeceklerini beyân ile haftada bir def'a akd-i meclis olunması sûretini tensîb ve ihtiyâr eylemiş oldukları rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol-babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

25 M SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA TAKDİM KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Mukaddemce vakî olan iş'âr-ı kemterâneme mebnî Bağdad havâlisinin ba'zı mahâllerine İranlu tarafından mukaddem ve muahher vukû'a-gelen hasaratın defterleri irsâl olduğuna dair bu kere Bağdad Valisi Necib Paşa Hazretleri cânibinden savb-ı bendegâneme tevarüd eden tahrîrâtın birisinde Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa'nın elli sekiz senesi emvâlinde henüz te'dibe etmediğinden ve ba'zı hâl ve harekâtından hikâyetle şikâyet olunmuş ve bu def'a İngiltere cânibinden umur-ı politika vekâleti namı ve konsolos ünvânıyla Bağdad'a gönderilen Major Rulenson[?] cânibinden bu tarafda bulunan İngiltere Devleti me'muru Kolenel Williams'a tevarüd eden mektubda Muhammara ve Nehr-i Karun'un öte yakasında kâin Memâlik-i İraniye'den Felahiye nâm mahâlde ikâmet üzere olan Ka'b Aşireti'nin bir fırkası İranlu tarafından taleb olunan mal ve vergünün [179] üzerine bizler el-ân İran Devleti teb'asından olmayub Muhammara ve aşîretimiz Devlet-i Âliyye'nin mülk ve teb'asından olarak bunun üzerine nizâ' ve mübahâse olunmakda olduğuna binâen ba'de-izin kangı devlete aid olur isek matlub kılınan mal ve vergüyü ol-vakt i'tâ ederiz diyerek İran me'mûrlarına katîce cevap verdiklerinden anlar dahi sevk-i asker ile sûret-i cebr ve tahvîf-i icrâ eylediklerinde fırka-i mezkûre mukâbele-i bi'l-misl ederek asâkir-i İraniye'yi perâkende ve perişân eylemiş olduklarını ve fırka-i mezkûrenin iş bu hâl ve hareketleri me'mûrin-i Devlet-i Âliyye cânibinden serî'en ve alenen bir gûna ta'lîmâta mebni olmadığı layıkıyla tebeyyûn ve tahakkûk etmiş olduğundan iş bu Ka'b Aşireti'nin ve Muhammara'nın münaza'ası ahden ber-taraf olununcaya değin fırka-i mezkûreden bir akçe vergü metâlîbe olunmayub bir gûna muamele-i cebriye icrâ kılınmamasını iktizâ edenlere ifade ve iş'âr eylediği ve Kerbelâ ve emâkin-i sâire-i mübarekeye li-ecli'l-ziyâre gelen teb'a-i İraniye arz ve edebleriyle gelerek kemâl-i asayiş ve istirahat-ı bâl[?] ile ziyâret ve avdet eylemekte olduklarını ve Süleymâniye vali ve ahâlîsi mine'l-kadîm biraz serkeş adamlar olduklarından ve şimdi kaymakam bulunan Ahmed Paşa Bağdad Valisi Necib Paşa Hazretleri'nin ba'zı maddelerden dolayı beynlerine biraz burûdet girmiş idüğüne binâen bu burûdet giderek husûmete mübeddil olduğu ve Ahmed Paşa külliye selb-i emniyet eylediği hâlde iş bu Süleymâniye'ye yine İranlu cânibinden müdahâle-i kaa'liye vukû' ikrab me'mûl olarak ol-hâlde hüsn-i tesviyesi matlub olan musâlahânın te'hîrinden başka yeniden bir husûmet ve adevâtın beyne'l-devletin zuhûruna sebeb ve bâdî olacağından akd-i musâlahâyâ dek mûmâ-ileyh Ahmed Paşa'nın heşt adem-i emniyeti mucib evzâ' ve hareketden ictinâb ile iğmâz-ı ayn olunması müşârün-ileyh Necib Paşa Hazretleri'ne ifâde ve tebliğ olunmakda ise de bu hususa

kendü tarafından dahi ikdâm kılınması mûnderic olduğunu mûmâ-ileyh Kolonel Williams Mösyö Redhouse vasıtasıyla ifâde ü beyân ve akd-i musâlahâya dek mûmâ-ileyh Ahmed Paşa'nın celb ve te'mînine ve tevehhoş-i adem-i emniyetini mucib olur ahvâlin vukû'a götürülmemesine himmet buyurulması hususunun cânib-i bendegânemden müşârün-ileyh hazretlerine iş'âr ile gelen Tatar'ın seri'an îadesini serd ü ityan etmiş olmağla taraf-ı çâkerânemden Necib Paşa Hazretleri tarafıma vurûd olan tahrîrâtında Ahmed Paşa'nın ba'zı ahvâl ve harekâtından bahisle şikâyet eylemiş olub hâlbuki paşa-yı mûmâ-ileyh müşârün-ileyh hazretleri cânibinden mensub kaymakam olduğuna ve Süleymâniye'den dolayı eğerce Mirza Takî Hân ba'zı mertebe iddia eylemiş ise de bu iddia Kars ve Van vesâir mahâller haklarında vâkî' olan iddia-yı vâhiyyeden olarak bu Süleymâniye emsâli misillü Memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olduğunu Mirza-yı mûmâ-ileyhin bu babda iddiasına sened ittihâz ederek ibrâz eylediği rakm-i Şahîde mûnderic ibâret dahi tasdîk ve itirâf eylediğine ve bundan altı yedi mâh mukaddem Kars ve Van'ın kaymakamları tebdîl olduğuna ve Necib Paşa Hazretleri Bağdad ve mülhâkatının bâlâ istiklâl valisi olarak zabt ü rabt memleket ve hıfz-ı asâyiş raiyyet kendülerinin me'mûriyet-i [180] mahsusalarından olmak hasebiyle buna me'mûrin-i sâire câniblerinden müdâhâle olunamayacağı umûr-ı bedihiyyeden idüğüne binâen bu babda vakî olan tebliğât elfâz-ı mu'sire ile mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân'a ve İran Devleti ümenasına olmak iktizâ edüb şöyle ki bu Süleymâniye bâlâda beyân olunduğu vechile memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'den olduğundan Necib Paşa Hazretleri icâb ve iktizâ edüb-de Ahmed Paşa'yı tebdîl veyahud te'dîb-i murad eyledikde bu babda Erzurum Muâhedesi iktizâsınca hakkı ve celi İranlu cânibinden bir vechile müdâhâle ve mua'venet olunmak iktizâ etmeyüb eğer böyle bir hâl vukû'unda şu Süleymâniye hakkında evvelki sene olduğu gibi İranlu cânibinden bir vaz' ve hareket vukû'a gelecek olur ise bu madde fena bi netice vereceği kazâya-yı müsellemedendir bâlâda beyân olunduğu vechile bu babda Necib Paşa Hazretleri'nin umûrlarına bir cihetle müdâhâleye istihkâk ve me'mûriyetim yoğ ise de müşârün-ileyh hazretlerine olan münasebet-i kadîme ve muârefe-i sabıkama istinâden mûmâ-ileyh Ahmed Paşa'nın şu esnada celb ve te'mîni hususuna himmet buyurmalarını tahrîr ve iltimâs ederim eğer şu me'mûr olduğumuz emir-i musâlahânın bir an evvel hüsn-i tesviyesi me'mûriyetimce ve zâtca Kolonel Williams'ın hakiki matlub ve murahhası ise demincek beyân eylediğim vechile şu hususa İranlu tarafından serî'en ve alenen bir cihetle müdâhâle olunmaması esbâb ve vesâilini kemâliyle istihsâle dikkat ve gayret eylemesi lazım-gelür denilerek mûmâ-ileyhe Mösyö Redhouse îade kılınmış ve ertesi gün meclis-i mükâlemenin tekmîlinde mûmâ-ileyh Kolonel Williams çâkerlerine ve mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân'a olarak tebliğât-ı meşruseyi beyân ederek zikr olunan Ka'b Aşireti'nden akd-i muâhedeye

değın İranlu tarafından vergü metalibe olunmayarak muamele-yi cebriye irâe kılınmaması ve Süleymâniye'nin ahvâl-i hazresinden dolayı İranlu cânibinden bir gûna müdahâle olunmaması keyfiyyâtı Mirza mûmâ-ileyh cânibinden Sadr-ı Devlet-i İraniyye'ye tahrîr ve iş'âr kılınması hususunun taraf-ı acizânemden îrâd ve tezkârını ifâde ve beyân etmiş ve paşa-yı mûmâ-ileyh hakkında bâlâda beyân olunan cevap iktizâsı vechile daha ilâveleriyle ityan ve beyân olunarak nihâyet şu Süleymâniye maddesine İranlu cânibinden bir gûna müdahâle olunmaması bir vech-i ekîd Mirza Takî Hân cânibinden Sadr-ı devlet-i İraniye'ye ve me'mûrin-i mûmâ-ileyhima câniblerinden Tahran'daki sefâretlerine iş'âr olunacağına söz verilmiş olduğundan taraf-ı bendegânemden dahi matlub olunduğu vechile tahrîrât irsâline muvâfakat kılunub müşârün-ileyh Necib Paşa Hazretleri'nin mûmâ-ileyh Ahmed Paşa hakkında olan iştigâsının sebep-i kuvvisi emvâl-i mertebenin te'dibesinde paşa-yı mûmâ-ileyhin müsâmahası olduğu revş-i iş'ârından istidlâl olunduğuna ve Süleymâniye'nin mülkiyeti emrinde İran Devleti cânibinden iddia vukû'a gelüb bu hususu paşa-yı mûmâ-ileyhin istimâ' etmiş emr-i bedihi olarak te'diye-i emvâl-i emrinde vukû'a gelen betanet-i İranlu'nun vâkî' olan iddia-yı vâhiyyesine nazaran ihtiyâtlıca hareketi ihtiyâr eylesmesinden nâşı olduğu mütebâdir-i hatır olub [181] hatta mukaddemce ba'zı suâl ve cevap zımında bu tarafa gönderilmiş olan Süleymâniyeli Muhammed Bey ve Süleyman Efendi bir gûna nezd-i bendegâneme gelerek Necib Paşa Hazretleri'nin tahsil-i emvâl hususunda Ahmed Paşa'yı ziyadece sıkıştırdığından ve Süleymâniye ahâlîsinin İranlu'nun taaddisinden hâlleri perişân olduğundan bahisle tahsîl-i emvâl hususuna biraz müsaade eylesmesi keyfiyyetinin cânib-i çâkerânemden iş'ârını ifâde ve niyâz eylemiş olduklarına ve hasbe'l-vakt ve ve'l-hâl-i kafe-i serhadât-i hakâniyede ve hususuyle Süleymâniye taraflarında adını bir uygunsuzluk vukû' zuhûra gelmemesi ehem ve elzem idüğüne binâen keyfiyyet-i hâl müşârün-ileyh hazretlerine bir vech-i tafsîl-i beyân ve iş'âr olunarak vurûd eden Tatar derhâl îade olunmuş idüğü rehin-i ilm-i-i müşiraneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

25 M SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA GÖNDERİLEN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Bundan akdem takdîm kılınan mazbata müfâdatdan müstefâd olduğu vechile İran Sefiri Mirza Takî Hân on bir kadar eesâmi-i aşâyir ve ekrâd beyân ederek ve İran teb'asındandır diyerek bunların redd ü teslîmini iddia eylemiş ise de çoğu Devlet-i Âliyye aşâyirinden olub İran ve Rusya Devletleri'yle vukû-bulan muhârebât hengâmında ve sonra İran Devleti

Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ye avdetlerinde İranlı tarafından memâlik ve arâzi hakkında vukû'a gelen iddia-yı vâhiyye misillü bu aşîretler haklarında dahi bizimdir deyü davaya tasdi olunarak Galib Paşa merhûmun Erzurum Valiliği'nden sonra bu ana gelinceye dek vali bulunan zâtlar bunların ahvâl-i keyfiyyât-ı hakikiyyesini yani kangı devlete tabî' olduğunu arayub sormaksızın ve ibâre-i ahdiyeye müracaat etmeksizin İran'dan gelmiş oldukları cihet ve sebebe itkâ' İran aşâyiridir diyerek öte tarafa redd ü teslîmini icrâ edüb Erzurum Muâhedesi'nde yalnız Haydaranlu ve Sebkînli Aşîretleri'nden Devlet-i Âliyye Memâlik-i Devlet-i Âliyye'nde bulunanlar İran Memâlik-i Devlet-i Âliyye'ne gidüb ba'dehu avdet ederler ise taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den kabûl olunmaması ve bunlardan mâ-adâ aşâyir tarafının firârlarında kabûl olunmayarak iki cânibden red olunması mûnderic ve mestûr idüğüne ve bu redd ü firârî maddesi Nadir Şah Muâhedesi'nden-berü cari olub hengâm-ı seferde devleteyn memâlikine firâr edenlerin taleb ve iddia olunmamasına dâir zikr olunan Erzurum Muâhedesi'nde bir gûna kayd-ı serâhat olmadığına binâen bu cihetle müşârün-ileyh Nadir Şah Muâhedesi'nden şu tarihe dek zikr olunan Haydaranlu ve Sebkînli Aşîretleri'nden mâ-adâ tarafeyn memâlikine geçüb firâr eden ekrâd ve aşâyirin reddi bir mukteza-yı ahd ü şart icâb-ı hâlden olarak bâlâda beyân olunduğu vechile Mirza-yı mûmâ-ileyhin iddia eylediği aşâyirin ise pek çoğu Devlet-i Âliyye teb'a ve aşâyirinden olduğu mervî ve iş bu reddiyenin sıhâtine İranlı'nun şimdiye dek iddia-yı sâire-i vâhiyyesi delil-i kuvvi idüğüne mebni bu kere takdîm kılınan mazbata meâlinden müstefad olduğu vechile ba'de'l-musâlahâ Devlet-i Âliyye ve İran Devleti Devleteyn-i Mutavassıteyn câniblerinden birer zât me'mûr kılınarak ve Van veyahudda Bâyezîd'da azimetiyle bu aşîretlerin ahvâl-i hakikiye ve keyfiyyât-ı maziyesine ve fevt-i malûmat-ı kâmileleri olub re's-i hudûdda [182] bulunan zevat celb ve ihzâr olunarak müşârün-ileyh Nadir Şah Muâhedesi tarihinden i'tibâren Devlet-i Âliyye ve İran Devleti'ne aid olan aşâyir ve ekrâd isim ve şöhretleriyle tefrîk ve temeyyüz birle böylece bir sened tanzîm kılınması ve sened-i mezkûriyetime teali akd olunacak muâhede-i cedîdenin icrâsından itibâr olunması sûreti mutâla'a-i acizânemce şu aşâyirin zâtları hakkında ba'de-izin iddia ve münaza'ayı külliyyen vaki' olarak teb'a cihetiyle Saltanat-ı Seniyye'nin hakk-ı âlisi dahi vikâye olunmuş olacağı ve bu babda bundan hüsn-i akvi sûret-i hatır bendegâneme gelmemiş idüğü ve iş bu arîza-i çâkerânem der-dest tahrîr olduğu hâlde Mirza Takî Hân görüşmek için bendehânelerine geldiğinde resmen gayri olarak münâsebet götürüb iş bu gayretler müddet-i medideden-berü İran Memâlik-i Devlet-i Âliyye'nde olduklarından ve bunların ekserisi hevâtin-i İraniye mu'teberâtının ve ez-cümle Kara Beyak Aşîreti sadr-ı devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî' sinin çiftlikleri teb'a ve reâyası hükmünde bulunduklarından bunların şimdilerde ibrâz ve redd ü terk olunmaması ve

tahakkûk ve temeyyüzü zımnında me'mûrlar irsâli ümenay-ı İraniyan'ın güçlerine gideceği beyân ile iş bu aşîretlerin sabıkı vechile redd ü terki sûretini zemin ve zaman ile mâ'rûz-ı itlimâsda ifâde ve beyân etmiş ve iddia olunduğu misillü iş bu aşîretlerin pek çoğu Devlet-i Âliyye'nin teb'a ve aşâyirinden olduğunu Mirza-yı mûmâ-ileyhin şu vechile vâkî' olan ifâdâtı dahi zımnen te'bîd ve tasdîk idüb bunların ahvâl ve keyfiyyâtının sehv ve hatadan salim olarak yine ve hakikiyetle tahkîki bend-i evvelde beyân olunan sûrete münhasır olarak iş bu sûret Devleteyn-i Mutavassıteyn me'mûrları câniblerinden dahi tensîb ve istihsân olunmuş olmağla keyfiyyet ma'lum-ı asifâneleri buyurulmak üzere arz ve iş'âre ibtidâr kılındığı rehin-i ilm-i müşiraneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

6 SAD SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

İngiltere ve Fransa vesâir düvel-i müttehâbe ile akd olunmuş olan muâhede-i ticâretin İran Devleti tarafından dahi kabûl olunmasına ikdâm olunması ve bu hususa bu tarafda olan İngiltere me'mûru Kolonel Williams'ın dahi gayret ve mua'venet eylemesine say've gayret kılınması şer-furûd eden emirnâme-i nezâretpenâhilerinde emr ü irâde buyurulmuş olduğundan geçen hafta mazbatası takdîm-i hakipây asifâneleri kılınan meclis-i mükâlemenin tekmiîlinden sonra tercüman Mösyö Redhouse bendehânelerine celb ile iş bu muâhede-i ticâretin İran Devleti'yle akdi tarafeyn teb'ası haklarında tevcihle haberlü ve münaza'a-i atıyye-i vâkî' idüğü aklımın erdüğü kadar beyân olunarak bu babda mûmâ-ileyh Kolonel Williams ikdâm-i mua'veneti vükelay-ı feham hazretinin indlerinde ve nezd-i çâkerânemde mahzuziyet olacağı ifâde olunmuş ve muahheren tercüman mûmâ-ileyh nezd-i bendegâneme bi'l- vuru muâhede-i mezkûrenin kabûl ve akdi İran Devleti hakkında menfaatlü ve hayırlı olacağının İran Devleti ümenasına tebliğ ve ifâde olunmuş bu tarafa vusûlünden-berü münâsebet geldikçe Tahran'da bulunan ve Dersaadet'de olan sefâretlerine iş'âr kılınmış ve bundan böyle dahi inhâ olunacağı rütbe-i bedâhetde bulunmuş ise de bu hususun Rusya Devleti me'mûru Kolonel Daitzi dahi mevcûd olduğu hâlde taraf-ı çâkerânemden tekrar tebliğ ve isbât [183] olunması münâsib olacağını mûmâ-ileyh Kolonel Williams tarafından beyân eylediğine mebni ertesi günü me'mûrin-i mûmâ-ileyhima ile bendehânelerinde lede'l-mülâkat bu husus iktizâsı vechile daha tevcih olunarak arz ve ifâde olundukda bu babda Devlet-i Âliyye nin murad-ı âlisi tarafeyn teb'asının teshîl-i muâmelât ve serbestiyet-i ticâretleri ve atide vukû-yı me'mûl olan marûzâtının def'-i olduğundan bu keyfiyyet Dersaadet ve

hususıyla Tahran'daki sefâretlerine bâla- taraf iş'âr kılınacağı ve bu maddenin husûlüne mümkün olduğu mertebe ikdâm olunacağı aşikâr ise de İran Devleti bu babda olan münafî' ve mahaziri el-ân layıkıyla fark-ı temeyyüz edemediğinden bu babda şimdilik ziyâde ısrar olunmaması hayırlı ve münâsib olacağı me'mûrin-i mûmâ-ileyhima taraflardan ifâde ve beyân olunub ba'de zikr olunan mazbatada mezkûr olduğu vechile şu gümrük hususunun müzâkeresi tekâmülünde hasârat maddesinin müzâkeresine girişilmiş bi-tekrar ifâde kılındığına ve Bağdâd Valisi Necib Paşa Hazretleri taraflarından vâkî' olan inhâ-yı çâkerâneme mebni celb olunan hasarat defterlerinin ekseri Arabi ve Farsi olarak me'âlî ve mikdâr-ı hasaratleri ve tarihleri pek de birbirine tevâfuk etmediğinden bunların hülâsa ve tercüme ve ıslahı biraz vakte tevkîf idüğünden mazbata-i mezkûrede tasrîh olunduğu vechile iş bu hasarat maddesinin müzâkeresi ba'zı esbâba mebnî olsa olsa en sonra olabilür cevabı tekrar i'tâ olunmuş olduğuna ve diğer arîza-i bendegânemde beyân olunduğu üzere bu hasarat maddesinin İranlı cânibinden kâle alınmaması dahi esas ittihâz buyurulması ve bu hususun serîan cânib-i çâkeraneme iş'âr kılınması rûtbe-i kerametde idüğüne binâen emr ü fermân buyurulduğu vechile iş bu hasarat meselesinin müzâkeresinden dahi külliyyen sarf-ı nazar olunacağı rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

GURRE SAD SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDİM OLUNAN ARİZÂNIN SÛRETİDİR

İran Sefiri Mirza Takî Hân'a el-ân murahhas olmaması cihetiyle mecâlis-i mükâlemede der-meyan olunacak hususât ol emirde Devleteyn-i Mutavassıteyn me'mûrlarıyla min gayr-i resm müzâkere olunarak ba'dehu meclise arz olunması kavâid-i müstelzim olacağı mütebâdir-i hatır mekârr-ı müzahir müşîrâneleri olmuş olduğunu müştemil zuyûr-ı arây rase-i terkîm ve icâl olan bir kıt'a emirname-i asifâneleri meâl-i valâsı ve zikr olunan emirnamelerinin hamsinde eğerce bu usûlün icrâsı münâsib vukû'-bulacak müzâkeratın kuvvet ve suhûletini mucib ise buracası meçhûl ve bunun fâide-i melhuzası misillü olunacak müzâkerâtın öte tarafa tarz-ı diğer ile tebliğ ve ifâde olunması dahi me'mûl idüğünden bunun mahazir-i muhsenâtının müvazenet ve mutâla'asıyla iktizâ-yı hâlin icrâsı re'y-i çâkerâneme ihâle buyurulmuş olduğuna dâir olan irâde-i âliyeleri mufâdi dahi ma'lum-ı çâkeranem olmuşdur bu tarafa muvâselet-i çâkeranemden berü Hukûk-ı âliyye-i Saltanat-ı Seniyye'nin vikâyesiyle beraber ifâ-yı emir-i me'mûriyete ne-sûretle akdem ve ne usullere teşebbüs olunub tahakkûk kılınan ahvâl ve keyfiyyet ve vukû'at şimdiye dek takdîm kılınan

ma'rûzat-ı âliye ve mahremâne mazbatalar meâllerinden bi'l-etrâf ma'lum valâ-yı asifâneleri buyurulmuş olub [184] buraya muvâselet-i acizânem esnasında İngiltere Devleti Me'mûru Kolonel Williams doğrusu münafi' Saltanat-ı Seniyye-i açıktan açığa iltizâm etmiş ise de Rusya me'mûru Kolonel Daitzi sefâretine yaza yaza mûmâ-ileyh Kolonel Williams'a her bir usulde kendisiyle müttehidâne hareket eylemesine dâir İngiltere Sefâreti tarafından bir ta'lîmât irsâl etdirmiş ve bunun üzerine me'mûr mûmâ-ileyh ba'de-izin yine münafi' Devlet-i Âliyye'yi imkân-ı taalluk eylediği mertebe iltizâm eylemek üzere Kolonel Daitzi ile müttehidâne harekete mecburum deyu sûret-i mahremiyetde haber göndermiş olduğundan çâkerleri dahi şimdilerde mûma-ileyh ile evvelki gibi mahremâne müzâkeratdan ictinab üzere olduğuma ve bu cihetle me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya her ne söylesem öte tarafa icâbına göre aher vechile tebliğ olunacağına veyahud ifâdat-ı vakı'â çâkeranemin redd-i cerhine cevab tedârük etdirileceğine binâen bu hususun yani mecâlis-i mukâlematda îrâd olunacak sözlerin kablû'l-ityan bir ferde beyân ve ifâdesi hasbe'l-vakt zerre kadar fâide-yi mucib olmayacağından başka mazarrat müstelzim olacağı rehin-i ilm-i müşiraneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

21 SAD [1]260 TARİHİYLE MAKAM-I VÂLÂ-YI SEDÂRETPENÂHIYE TAKDÎM KILINAN ARİZÂNIN SÛRETİDİR

Şimdiye dek takdîm kılınan ma'ruzât-ı çâkerânem ve mecâlis-i mukâlemât mazbataları meâllerinden bi'l-etrâf ma'lum mekârim melzûm vekaletpenâhileri buyurulmuş olacağı vechile İran Sefîri Mîrza Takî Hân yalnız kendü devleti metâlibinin tebliğine me'mûr olarak ve bu tarafda bulunan Rusya me'mûrunun zîr rabbitde bulunarak her-hâlde anın talîm ve tefehhümü vechile hareket etmekde idüğüne ve çâkerlerinin me'mûriyet-i kemterânem ise yed-i acizânemde bulunan ta'lîmât-ı seniyye ve emirnâme-i sâire ahkâm ve mantuku mucibince akd-i muâhede olunduğuna binâen bu tarafa muvâselet-i çâkerânemden ve hususuyle bu kere mükâlemeye bed'en mübâşeret olunandan-berü hakipây vâlâ-yı sedaretpenâhilerini ve vûkelâ-yı fehâm hazerâtını şu kesret mehâm-i ehem ve tazegî[?] esnasında tasdî' hacet kalmağsızın mevâdd-ı muâhedenin bu tarafda kararlaştırıldıkdan sonra arz ve istizân olunması vukû'-bulacak irâde-i seniyyelerine tevkîfen itmam emr-i me'mûriyet kılınması hususuna sa'y ve akdem ve ihtimam olunmuş ise de mevâdd-ı ahdiyyenin sûret-i tesviyesi mutavassıta devletlerin re'y ve ma'rifetleriyle olmak siyâk ü hâle nazaren umûr-i musammemden olub hatta ekrâd ve aşâyirin keyfiyyet zabt ve rabtının müzâkeresi cânib-i

çâkeranemden birkaç kere meclis-i mükâlemde îrâd olunmuş ise de bilâ-hare Devleteyn Mutavassıteyn me'mûrları bu maddenin sâir kararsız kalan mevâdd misillü olması lazım geleceği cihetiyle müzâkeresine İran Sefiri'nin ruhsatı olmuş olsa bile tarafımızdan müma'nâat olunur denilerek îrâd-ı cevap olunmak ve eğerce İranlu'nun iddia-kerdesi olan mevâdd-ı vâhiyyenin hasârat maddesinden başkası mecâlis-i mukâlematda îrâd olunarak cümlesinin ecvibe-i lazımesi verilerek şu hâl iktizâsınca ba'de-izin ityan-ı müzâkere olunacak bir madde kalmamış ise de sefir mûmâ-ileyhin usûl ve keyfiyyet-i hazresi şu vechile oldukça bu tarafda mevâdd-ı vâhiyyenin müzâkeresiyle akd-i muahedâtın çare ve imkânı bulunamayacağı rütbe-i bedâhetde olmak [185] hasebiyle bu babda her ne-vechile emr ü irâde mekarim-âde-i hazret-i şahinşâhi şeref-i arâ-yı sunûh ve sudur buyurulur ise ana göre muktezâ-yı münîfenin icrâsına ibtidâr olunacağı muhât-i ilm-i âlim-i arâ-yı vekâletpenâhileri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

21 S SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE TAKDİM KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Muhammara denilen mahâl mukaddemce takdîm kılınmış olan haritadan dahi tebeyyün eylediği vechile hasbe'l-vâkî bu gaza içinde vâkî' gân-ı Anadolu Hisarı'nın Büyük Göksu Deresi'nin ağzında olan iskelesi ve fevti'l-fars mezkûr iskelenin karşusunda olan Küçüksu Bostanları'nın sahili ve Nehr-i Karun zikr olunan Büyük Göksu Deresi ve Nehr-i Şatt-ı Boğaziçi Denizi ve Basra İskelesi bi't-ta'lîmâtı ve Şehr-i Bağdad Nefs-i Büyük Dere ve daha içerüsü demek olub Nehr-i Şatt'ın vesâit-i arziyesi ise zikr olunan Anadolu Hisarı'yla Rumeli Hisarı'nın beyni kadar olub Nehr-i Karun dahi Memâlik-i İraniye'den kalma cisimce bir nehir olduğundan bunların içlerinde vapurlar geşt ü güzâr etmek cihetiyle iş bu Muhammara bendergâh ve merkez ticâret ittihâz olunmuş olduğuna ve zât-ı meâli simet müşîrânelerine ta'rîfden azâde olduğu vechile İngiltere Devleti'nin ba's-ı kuvvet ve sebeb-i asâyiş ve mekîneti ancak ticâret olub devlet-i müşârün-ileyha vâkî' olan muâhede iktizâsınca Rusya Devleti'ni Bahr-i Muhit ticâretinden külliyyen men' eylemiş idüğüne ve İran Devleti Hudâne-gerde iş bu Muhammara kendüsüne terk olunduğu hâlde oraya tevârüd edecek her kangı devletin menâi ise andan bir akçe resm-i gümrük ve rüsumât-ı sâire talep etmeyeceğini Tahran'da olan İngiltere Devleti sefâret vesâir me'mûrlarına ifâde etmekde olduğu ve birkaç def'a İngiltere Elçisi Mösyö Katin cânibinden Kolonel Williams'a ve Tahran'daki sefâretlerine tevarüd eden tahrîrâtta bu Muhammara bendergâh ticâret-i umumiye deyu tahrîr

olunub bundan arz-ı mahâl-i mezkûrun serbestiyet üzere merkez ticâret ittihâz olunması idüğü gayet mahremâne olarak ifâde ve ihtâr kılındığına ve iş bu Muhammara'nın keyfiyyet-i mevkî'yesine nazaran rabbim etmesün elden çıkarılması pek ziyâde meazir olacağından bu babda cihet-i maliyece ba'zı fedâkarlık etmek mütâla'a-i acizânemce hayırlı dahs[?] olacağına binâen Bahr-ı Muhit'den ve Nehr-i Karun'dan Şattü'l Arab ve Hemşir[?] Boğazlarına dahil olan İran Devleti ve düvel-i sâire tüccâr teknelerinden bir nevî' bac ve vergü talep olunmayub fakat iş bu sefînelerden izn-i sefîne harcı alınması ve Muhammara'ya gerek bu cihetle sefîneler ile Bahr-i Muhit'ten gelen ve gerek nehren Memâlik-i İraniye'den tevarüd eden eşyadan resm-i gümrük alınmayub eğer alınur ise cüzîce bir şey tertîb olunması münâsib olub bu keyfiyyet nezd-i vekâyık-fevd asifânelerinde rehn-i tecvîz ü tensîb buyurulub-da Rusya Devleti'nin Memâlik-i İraniye hakkında olan tasmîmât-ı hakiyesinden ve bu tasmîmât-ı kuvveden faale götürüldüğü hâlde iş bu Muhammara dahi Rusyalu'nun yedine geçeceğinden hikâyet ile rüsûmat-ı mezkûre keyfiyyeti mûmâ-ileyh Mösyö Katin'e bâla taraf ifâde buyurulduğu hâlde iş bu Muhammara'nın inşâllah ü teâla abâdî-i İraniye'ye geçmesine sebep ve bâdî [186] olacağı ve bu hususu iş'ârdan murad-ı kemterânem haşa sümme haşa bir gûna irâe-i tarîk olmayub mücerred tahkikat ve mütâlaata kemteranemi beyân ve inhâ idüğü rehin-i ilm-i asifâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i menlehu'l-emrindir

14 B SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Mutavassita olan İngiltere ve Rusya Devletleri me'mûrlarına üç mâhdan-berü sefâretleri câniblerinden bir gûna tahrîrât vurûd etmemiş olduğu geçenlerde bi'l-münasebe hakipây ve vâlây-ı müşiranelerine arz ve iş'âr kılınmışdı bu def'a me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya tahrîrât vurûd ederek İngiltere Elçisi Mösyö Katin'in Kolonel Williams'a olan mektubunda mesele-i İraniye'den dolayı karar-ı âli-yi mutazammın cânibu'l-cevânib nezâretpenâhilerinden i'tâ olunub bir sûreti mukaddemce savb-ı kemterâneme irsâl buyurulan mezkûre-i resmîyede mûnderic mevâddın hilâfına olarak i'tâ-yı cevap olunub mübahâsesi güzeran eden Muhammara vesâir arâzi-yi Devlet-i Âliyye'ye bu kadar edille-ikuvviyyenin üzerine yine İranlu Memâlikî'ndendir nazariyle bakılmakda ve hasarat maddesinin âdem-i müzâkeresini İranlu'ya teklîf Kerbelâ hususunun tesviyesine mevkûfdur denilerek fakat İran Sefiri Mirza Takî Hân'a ruhsat-ı kâfiye istihsâline ikdâm olunmakda idüğü zât vâlâ-yı

asifânelerine tebliğ ve beyân kılınmış ve taraf-ı acizânemden i'tâ olunan müzâkere-i ahdiyyenin Mirza mûmâ-ileyhe kabûl ettirilmemesi isâbet olmuş olduğu ve şu mesele-i İraniyye'de şimdiye dek Rusya Devleti İngiltere Devleti'nin re'yini istihsâl ederek öylece hareket etmekde ise de bâ'de-izin dahi kendüsi ol-tarafda dikkat eyleyeceği misillü me'mûr mumâ-ileyh dahi bu tarafda dikkat ederek devlet-i müşârün-ileyhanın hazihi ve desisesine firîfte olunmaması ve mürted olanlar haklarında Fransa elçisiyle beraber vakî' olan tekîlfin henüz cevabı alınamaması muharrer ve mezkûr olduğu mahremâne olarak bu kere cânib-i bendegâneme ifâde ve ihbâr olunmuş olup mumâ-ileyh Kolonel Williams zâten tevettürce bir adam ise de Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi ayar ve eyyâr ve fenadır bir şahıs olduğundan çalışsa çalışsa mûmâ-ileyh Williams'ı kendüsünün zîr re'yine almış olduğu misillü İngiltere elçisi Mösyö Katin dahi fark eylemeyerek Rusya Elçisi Mösyö Tinof'un re'y ve tedbirleriyle hareket etmekde olduğu anlaşılmakda idüğüne ve zât-ı mekârim-simet asifânelerine ta'rîfden müstağni olduğu vechile Mösyö Katin'in re'yinde musir ve mu'ted ziyâdesiyle hadid olarak Düvel-i Avrupa'nın ve hususiyle İngiltere Devleti'nin süferâ ve me'mûrları bu makûle hususâtta hata eyleseler bile ati'l-musâlahâye-i himâyet ve hiyânetle temize çıkarmakda oldukları umûr-i mucerriyeden olup bu tatlu şu hâl istiklâli kesb eyledikten sonra bu hususa müdahâle ve ısrarından dolayı İngilterelü izhâr-ı nedâmet ve pişmanî eylemiş olduğu seferâ-yı Devlet-i Âliyye taraflarından vesâireden defâatla işitildiğine ve her ne kadar akdem ve ihtimâm buyurulsa mumâ-ileyh Mirza Takî'ye ruhsat-ı kâmile ile tesviye-i umûra ile İran Devleti me'mûr etmeyüb metâlib-i vâhiyyesini Devleteyn-i Mutavassiteyn ma'rifetleriyle tesviye ettirmeyi tasmîm etmiş [187] olduğu ve evvelki sene İranlu'nun bâlâ sebeb Süleymâniye'ye tecâvüzî hareketi ve Saltanat-ı Seniyye'nin re'y'î olmaksızın Süleymâniye Kaymakamı sabık Abdullah Bey'in mükâbele ve müdafâasıyla düçâr olduğu ihtirâmın üzerine yolsuz ve haksız olarak ilân-ı harb etmesi Rusyalu'nun talimât-ı hakikiyyesine mebnî olacağı revş-i hâl delâletiyle müberhen ve bunun üzerine bu tarafda her ne-kadar ikdâm olunsa husûl-ı metâlîbe çare ve imkân bulunamayacağı ve areste-i kayd-ı iş'ar olarak tutulan usûl ve etvâre ve evza' ve küffâra nazaran İranlu'nun iddiâ-kerdesi olup dört mâhdan-berü mübahâse ve mübâdele ve ikâme-i berâhin-i kat'îyye ve meslime? ile red ve cerh olunan mevâdd-ı vâhiyyenin sûret ve keyfiyyetleri bi'l-etraf zikr olunan sefâretlerin malûmları olarak İranlu'nun metâlib-i malûmesinin tedrîci mültezim olması cihetiyle bunun üzerine mevâdd-ı ahdiye devleteyn-i mutavassiteyn beynlerinde bi'l-müzâkere kararlaştırılarak vakî olan kararın hayır ve şer cânibu'l-cevânib Saltanat-ı Seniyye'den kabûl buyurulması hususuna ısrar olunmak mülâhazâdan gayr-i ba'îd olduğuna ve bu def'a zuyûr-ı arây enmele-i ta'zîm ve ical olan emirnâme-i asifânelerinde şu mesele-i İraniye'ye dâir Devlet-i Âliyye'nin karar-ı âlîsi

zıkr olunan müzâkere meâlinden ibâretidir denilerek tekrar zıkr olunan sefâretlere i'tâ-yı cevap buyurulması emsâli misillü rütbe-i kerâmetde bir re'y-i sâib olarak devleteyn-i müşârün-ileyhimanın ibtidâ-yı emirde tavassutları kabûl buyurulmak hasebiyle şimdi fesh-i tavassut olunmak mutâla'a-i acizânemce hasbe'l-hâl müşkilce olarak mûmâ-ileyh Mösyö Katin'in ahvâl ve keyfiyât-ı hazre ve sabıkası Londra Sefiri Ali Efendi Hazretleri'nin dirayet ve fetânet-i zâtiyyesi nezd-i meâli-vefd-i müşîrânelerinde bi'l-etrâf ma'lûm idüğüne ve şimdiye dek bu tarafda akd olunan mecâlis-i mukâlemâtın semeresi ancak mübahâsesi güzëran eyleyan mevâdd-ı ma'lûmede İranlu'nun haksızlığı ve Saltanat-ı Seniyye'nin vücûhla haklı olduğunun meydana çıkması olub bundan böyle bu misillü mübahâset dahi vukû'a gelmeyüb bu babda her ne karar verülür ve ne re'y olunur ise mûmâ-ileyh Mirza Takî Hân bir harf-ı zâid ve noksan olmayarak fakat anı tebliğ ve beyân edebileceğinden bu cihetle bu tarafda müzâkere ve mübahâse ile karar keyfiyyet hâsıl olmayacağı ve İran Devleti'nin çalışub çabalaması yedine geçirmiş olduğu memâlik ve ekrâd ve aşâyir Devlet-i Âliyye'nin adem-i terk ve redd-i izâhına mebnî olarak bu babda mutavassıta olan İngiltere ve Rusya devletlerinin re'y ve tensîblerini kabûlde izhâr-ı tereddüd etmeyeceği emr-i bedîhi olub hâlbuki Muhammara Benderi ve Zuhab Sancağı hasbe'l-mevkî taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'de kalmak ve tarafeyn teb'âsının lede'l-iktizâ-yı tedibât-ı لازمeleri nezdinde bulundukları devletin me'mûrları cânibinden icrâ kılınmak ve züvvâr-ı İraniyye'ye bir müddet ta'yîn olunub Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de emlâk ve akar ashabından olan iranlu'ya teb'a-i Saltanat-ı Seniyye misillü muamele olunmak üzere bu maddelerin dahil-i muâhede-i cedide kılınması mülkce ve milletce ehem ve elzem olarak madem-ki akd olunacak muâhedeye devleteyn müşârün-ileyhima mutavassıta olduklarından bunun ahkâmının pek çok zaman bekâ ve istimrârı lazım geleceğine binâen iş bu mesele-i İraniyye'nin hukûk-ı âliye-i Saltanat-ı Seniyye'nin vikâyesiyle beraber hâl ve tesviyesini [188] ve Saltanat-ı Seniyye hakkında hayırlu bir muâhedenin sûret-i tanzîmini İngiltere Devleti vûkelâsıyla bi'l-müzâkere kararlaştırılması hususunun müşârün-ileyh Ali Efendi'ye ihâlesi hayır ve menfaati istilzâm eyleyeceği mütebâdir-i hatır-ı kemteranem rolmuş olduğundan acizâne beyân-ı hâle ibtidâr kılınmış olduğu ve bir seneden-berü min gayr-i istihkâk şu me'mûriyetde bulunarak İranlu'nun iddia-kerdesi olan mevâdd-ı malûmede ne-suretle haksız olduğu ve şimdiye dek memâlik-i teb'ây-ı Saltanat-ı Seniyye hakkında ne zamanlar ve ne-vechile izhâr sû-i kasd ve hasarat eylemiş idüğü ve Rusyalu'nun iş bu İranlu'yu himâyetine arza mebnî olacağı bâlâ-taraf malûm-i kemterânem olması ve Erzurum Musâlahâesından berü İranlu'nun teb'a-i Devlet-i Âliyye'ye eylediği hasaratın yekûnu hülâsa ettirilmekte olan defâtir misillü katca beş yüz bin kese akçeyi tecâvüz eylemesi cihetleriyle iş bu mesele-i İraniye'nin hüsn-i tesviyesi Londra'ya ihâlesi mümkün olubda nezd-i vâlâ-yı

asifânelerinde tensîb ve tasvîb olunduğu ve me'mûriyet-i çâkeranem dahi murad buyurulduğu hâlde her ne kadar yol meşakkâtine vücutca tahammülüm olmayub el-ân müdavât ve perhiz ile uğraşmakda isem de veli ni'met bi-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz kulu ve kölesi olduğumdan nezd-i acizânemde bulunan senedât ve evrâk-ı lâzımeyle bâlâ-istishâb müşârün-ileyh Ali Efendi hazretleri kemâken me'mûriyet-i sefârette olarak kendüsüyle bi'l-müzâkere mesele-yi mezkûrenin hüsn-i hâl ve tesviyesine birlikte çalışılmak üzere me'mûriyet-i mahsûsa ve mevkite ile Londra'ya azimetten dahi izhâr-ı ictinâb etmeyeceğim emr-i bedîhi idüğü ve bâde-izin şeref-vurûd edecek o emirnâme-i esâmiye-i saffet vekâletpenahî ve emirnâme-i asifânelerinin üzerleri memhûr olarak doğruca cânib-i bendegâneme gönderilmesi hususunun iktizâ eden bendelerine niyâz-ı acizânem olduğu rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l emrindir

26 B SENE [1]260 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA TAKDİM KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Bu kere zuyûr-ı arây dest-i mübahât ve iftihârım olan emirnâme-i samî hazret vekâletpenâhinin meâli valâsında Hakkârî Sancağı Bey'i Nurullah Bey'in Memâlik-i İraniye'den olan Urmiye Eyâleti'nin bir cânibi üzerine vukû' rivâyet olunan tecavûzî hareketinden dolayı Erzurum Valisi Hazretleri câniblerinden ve taraf-ı bendegânemden i'mal ve icrâ olunan usûl ve muâmeleden izhâr-ı mahzûziyeti mutazammın İngiltere ve Rusya Devletleri sefâretleri câniblerinden baş tercümanlarına verilen ta'lîmâtname ve terbiye-i aşâyir içün Zuhab Sancağı'na İran Devleti tarafından asâkir ve mühimmât sevkinden dolayı iştiga-yı mutazammın mezkûr sefâretlere i'tâ buyurulan mezkûre-i resmiye ile bu babda Sadr-ı Devlet-i İraniye cânibinden Tahran'da olan İngiltere Devleti elçisine verilen mektûb-ı resmiyenin sûretleri cânib-i kemteraneme irsâl buyurulmuş olduğundan taraf-ı bendegâneme dahi devleteyn müşârün-ileyhima me'mûrlarına mezkûre-i mersûle meâl ve ahkâmına tatbiken lisan kullanılarak keyfiyyetin anlar taraflarından dahi Tahran'a yazdırılması ve mûmâ-ileyh Nurullah Bey'in mahâl-i mezkûrede ahz ve gasb ettirdiği emvâlin istirdâdı vesâir bu makûleler taraflarından Memâlik-i İraniye'ye bir gûna tahdî ve tecavûze cesaret olunamaması hususlarında icâb-ı mevkî ve musâlehine ve hakikât-ı keyfiyyete göre vali-i müşârün-ileyh ile bi'l-müzâkere tedâbir lazıme ve kaffiyenin ibkâ kılınması emr ü fermân buyurulmuş ve zikr olunan [189] mezkûre ve talimât-ı mektub meâlleri-dahi bâla taraf malûm-ı acizânem olmuş olduğundan iş bu şehir-i zilhiccenin on yedinci Cuma günü me'mûrin-i mûmâ-ileyhima

bendehânelerine celb olunarak taraf-ı bendegânemden kelâma ağâz ile ma'lumunuzdur ki bundan bir çok ay mukaddem böyle bir kere buraya gelerek Tahran'daki sefâretleriniz cânibinden aldığınız tahrîrâtta min'el-kadîm aşâyir Devlet-i Âliyye'den olub el-ân Memâlik-i İraniye'de bulunan Şekîfti Aşîreti il ağalarından Mirza Ağa ile Ali Ağa'nın beynlerinde muhâsıma ve mukâtele vukû-bularak merkûm Ali Ağa Hakkârî Bey'i Nurullah Bey'den istimdât eyledikde Hakkârî ekrâd ve aşâyirinden bir hayli adam gönderüb bunlar dahi münâziun-fih olan mahâllerden Somay Kazaları'nın abâdi-i İraniye'den nez' ve istirdâdiye ken-taraf Devlet-i Âliyye'den mezûniyet ve memûriyet beyân ve ilân eyledikleri muharrer idüğünden bu madde Erzurum Valisi Hazretleri dahi hasbe'l-icâb ifâde kılındığından bahisle keyfiyyet-i hâl suâl olundukda taraf-ı dostânemden verilen cevabda iş bu tebliğ olunan keyfiyyetin vukû'na ve hususuyle Somay ve Beravdust'un ol-sûretle istihlâsına dâir vali-i müşârün-ileyhin ve ne benim bir gûna re'y ve malûmatımız olmadığı tâhkîk madde zımında ol-vakt mûmâ-ileyh Nurullah Bey'e ve Van Kaymakamı bunan Hasan Servet Paşa ile umûr-i hudûdda me'mûr Salih Ağa'ya tarafımızdan ve vali-i müşârün-ileyh câniblerinden tahrîrât yazılarak istiknâh-ı ahvâl olunacağı ve böyle mukâtele vukû-bulubda berü taraf ekrâd ve aşâyirinden emvâl ve eşya gasb ü garet olduğu sûrette derhâl ashâbına red ü teslim olunması ve ba'de-izin bu misillü harekât vukû'a gelmemesine kemâliyele itina kılınması tahrîrât-ı mezkûreye derc ve ilâve kılınacağı taraf-ı dostanenize ifade ve beyân olduğu gibi icrâ kılınmış ve bundan evvel vâkî' olan mülakâtımızda merkûmen Mirza Ağa ve Ali Ağa'nın vak'âsında İran ahâlîsinden bir takım kesâtın beş altı bin tomanlık kadar emvâl ve eşyaların gasb ü garet olduğundan ve bunlar ise ekrâd-ı makûlesinden olduklarından iş bu emvâl-i menhube kendüleri red ve i'tâ olunamadığı hâlde mal acısıyla mukâbele-i bi'l-misl olunarak tecavüzî bir hareket vukû'a geldiği veyahud bu misillü aher bir fenalık zuhûr eylediği hâlde bunların sûret-i zabt ve rabtından dolayı kendüsü tahd-ı taâhhüd ve kefâletde olamayacağı Azerbaycan Sahib-i İhtiyârı Behmiş Mirza cânibinden Tebriz'de mûkim konsoloslarınıza ifade kılındığı taraflarınıza iş'âr olduğundan mukâbetle tebliğ-i keyfiyyet kılındıkda tarafımızdan verilen cevaba bu sene-i mübareke evvel-i baharından-berü tebâ-i İraniye tarafından Memâlik-i Devlet-i Âliyye ahâlîsine dahi haylice hasarat vukû'a geleceği ve hatta nehb olunan emvâlden birazı İran Devleti umûr-ı hudûda memûr Hüdâdad Han marifetiyle Çaldıran kethüdâları yedinde emâneten tevkîf kılındığı ve İranlu tarafından tebây-ı saltanat-ı seniyeye vukû'-bulan hasarat iddia olunan hasaratdan ziyade olub bâlâda beyân olduğu vechile mûmâ-ileyh Nurullah Bey'e yazılan mekâtibin henüz cevapları vurûd etmiş ise de mesmûât-ı vak'aya göre ecviben mezkûre Salih Ağa'nın müsâvedetiyle beraber geleceğinden ecvibe-i mezkûrenin vusûlünden sonra keyfiyyet-i hâl bir tâfsil taraflarınıza beyân kılınacağı

serve ityan ve Hasan Paşa'nın bu maddenin bâla-taraf tahkikiyle [190] bundan böyle iş'âr olunacağına dâir tarafımıza tevârüd eden cevabnâmesinin bir bendinde Van Eyâleti mülhakâtından Mahmudî Sancağı'nda kâin Yezidî hanelerinin zabtı makamında olan Çinu[?] nâm şahıs bundan bir çok mâh mukaddem on dört hâne ile İran tarafına giderek Makû Hakimi Ali Hân'a varub mazhâr-ı iltifât ve sehâbet olunarak ba'dehu hân-ı mumâ-ileyhin li-ecli muavene terfîk eylediği yüz elli kadar süvârî ile hudûdu tecâvüz ederek livâ-i mezbûrda bulunan Yezidî hânelerden cebren yirmi sekiz hâne dahi alub doğru Makû'ye gitmiş olduğu beyân olunarak ve bunların berü tarafa redd-i iddia kılınarak bend-i mezkûr dahi ibrâz ve irâe olunmuşdı bu def'a makam vâlâ-yı vekâlet-i mütâlikeden aldığım emirnâme-i samî-i hazret-i sadâretpenâhînin meâl-i vâlâsında Sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî Tahran'da mukîm İngiltere elçisi Kolenel Şible[?] gönderdiği mektub-ı resmîyede Zuhâb Sancağı'nda bulunan aşâyirin serkeşâne hareketlerinden hikâyetle bunların te'dîbi içün bir mikdâr asker irsâline hâcet mes eylediği ve bu asâkir aşâyir-i mezkûre-yi te'dîb ettiğinden sonra avdet edeceği iş'âr ve tezâkir kılındığından ve asker-i aşâyir-i mezkûreyi te'dîb ettikten sonra avdet edeceği iş'âr ve tezkâr kılındığından ve asker-i mezkûre Kirmanşahan Hakimi Muhib-Ali Hân kumandası ve külliyyetlü tob ve mühimmât ile hareket ve azimet üzere olduğu Bağdad Valisi Necib Paşa Hazretleri tarafından vurûd eden tahrîrât-ı mahsûsada mûnderîc olduğundan bahs ve hikâyet buyurulmuş olub geçen sene bu mevsimlerde Bağdad'da bulunan İngiltere Konsolosu tarafından cânib-i dostanenize ve îrâd olan tahrîrâtda Muhammara'da bulunan asâkir-i İraniye'yi Ka'b Aşîreti mûnâza'a ve muhârebeye tasdî' ederek tard ü def' eyleyüb bu Muhammara mûnâziun-fîh olan mahâllerden bulunmak hasebiyle akd-i muâhede-i cedideye değin bu babda kendü taraflarından bu gûna ia'ne olunmaması müşârün-ileyh Necib Paşa Hazretleri'ne ifade olundukda muvafâkat olunduğu izhâr-ı memnûniyet ile beyân kılınarak Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa ile müşârün-ileyh Necib Paşa Hazretleri beyinde tahsîl-i emvâlden dolayı ba'zı mertebe kabl ü kâl zuhûr ederek şu esnada Ahmed Paşa'nın azline teşebbüs olunacak olunur ise Kürdistan Ahâlîsi'nin mazbut olan mizâclarına göre hasb'el-civâriye İranlu tarafından dahi Şâbed[?] Paşa mûma-ileyhi sehâbet sûretinde bir müdahâle vukû'a gelecek olduğu hâlde çirkince bir şey olacağı cihetle kezâlik akd-i muâhedeye değin mûmâ-ileyh Ahmed Paşa'nın celb ve teminine himmetle azl ve te'dîbinden iğmâd-ı ayn olunması hayırlı olacağı muharrer ve mezkûr olduğundan hikâyetle iktizây-ı hâlin icrâsı tarafınızdan resmen ifade ve beyân olunub bunun üzerine vâkî olan müzakerâtın fezlekesinde Necib Paşa Hazretleri zîr-i hükûmetinde olan mahâllerin hüsn-i zabt ve idâresinde müstakil bi'l-arây olmak ve mûmâ-ileyh Ahmed Paşa tebâ-ı Saltanat-ı Seniyye'den bulunmak cihetleriyle bu babda cânib-i icâbetden bir cihetle müdahâle vukû'na kat'an ve

katiyen selâhiyet olmadığı derkâr olub şu kadar ki iş bu Süleymâniye Şehr-i Zûr Eyâleti dahilinde bulunarak Memâlik-i İraniye ile hem-hudûd olmasına ve hasbe'l-vakt tarafeyn hudûdunun asayışı matlub-ı mültezim bulunmasına binâen mûmâ-ileyh Ahmed Paşa'nın vakî olan kusurunun afvuyla taltîf ve temîni hususu tarafımızdan [191] Necib Paşa Hazretleri'ne iş'ar olunması ve bu Süleymâniye'nin vali ve arâzisine İranlu tarafından mukaddemce vukû bulmuş olan müdahâle beyne'l-devleteyn bais-i burûdet-i şedîde olmuş olduğundan bu babda İran Devleti cânibinden hiç bir vechile müdahâle ve muamele sahabetkârı zuhûra gelmemesi hususûnun dahi Mirza Takî Hân cânibinden ve taraflarınızdan bir vech ekîd-i tahrîr ve inhâ kılınması hususlarına karar verilerek keyfiyyet derhâl tarafımızdan çifte Tatar ihracıyla müşârün-ileyh Necib Paşa Hazretleri'ne tahrîr ve iş'ar olunduğundan başka bu madde makam vâlâ-yı hazret-i vekâletpenâhiden dahi emr ü iş'ar buyurulduğuna mebni müşârün-ileyh hazretlerinin tarafımıza ve îrâd olan cevabnâmesinde mûmâ-ileyh Ahmed Paşa'ya bir gûna sû-i kasdı olmadığı olmadığı ve tahsîl-i emvâlden dolayı mecburen biraz sıkışdırmış ise de bu babda dahi imkân taalluk eylediği mertebe müsaade edeceği beyân ve iş'ar kılındığı ol-vakt cânib-i dostânelerine ifade kılınmış ve bizler buraya me'mûr ve vâsıl olmazdan evvel ol-vaktin hükümetce zerm ve ihtiyatâ ria'yeten ferikândan Hayri Paşa kumandasıyla Bâyezîd'a sevk olunan asâkir-i nizâmiye ile beraber bulunub ba'dehu asâkir-i mezkûrenin avdetinde şita sebebiyle mühimmat ve zabitsiz ve neferatsız olarak birağılmış olan çend kıt'a topun ol-tarafdan buraya celbi hususu tarafınızdan ifade ve beyân olundukda zikr olunan toplar dahi derhâl celb olunub Dersaadet'de olan sefâretlerinizin Bab-ı âli'ye vâkî olan ihtâr ve ifadeleri gibi münasebet geldikçe taraf-ı dostanenizden re's-i hudûda ve hususiyle münâziun-fîh olan mahâllere asâkir ve mühimmat sevk olunmaması tebliğ ve beyân olunub gerek Bab-ı âli'den ve gerek bi'l-me'mûriye tarafımızdan bu babda olan ifadât ve tebligâtın kabûl ve takdiriyle imkân taalluk eylediği mertebe iktizâları icrâ olunmuşken mecâlis-i mükâlemede emsâli misillü bunca edille-i kaviyye ve meskene berâhin-i kat'iyeye ile Memâlik-i sahihe-i Devlet-i Âliyye'den olduğu kararen ve miraren isbât kılınan Zuhab Sancağı'na İran Devleti'nin böyle asker ve leşker ve mühimmât ve edevâtın sevkine lüzûm görüldüğü resmen ilân ederek serbestiyete mübâşeret eylemiş şu tutulan emvâl-i maslâhatiye muvaffâkımdır ve bu Zuhab misillü abâdi-i İraniye'de bulunan Memâlik ve arâzi-yi Devlet-i Âliyye'nin iddia ve isbâtı ve ne-vechîle olmuş ve Mirzâ Takî Hân cânibinden tasviretle cevap verilmiş olduğu muhtâc-ı beyân ve târif olmayub bu babda dahi Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-ı âliyesi ve İran Devleti'nin haksızlığı güneş gibi meydanda olduğundan bu cihetle Devlet-i Âliyye memâlik ve arâzi-i sahihesinin heman nez' ve istirdâdı maddesinde haklı ve mûktedir olduğu hâlde mücerred metbu'nuz olan Devleteyn-i Mutavassiteyn'in vakî' olan nesâyih ve tebliğatlarına

kemâliyle itimâd ve riâyet ederek ihtiyâr sabr-ı sükût buyurmakda iken İran Devleti'nin böyle Memâlik-i Devlet-i Âliyye'de icrâ-yı muâmele-i harbiyeye kıyâm eylemesi hakkı'l-insâf yeni başdan nâks-ı ahd değil-midir ve Saltanat-ı Seniyye'nin bu babda ibrâz buyurmuş olduğu sabr-ı mekâneti ve müğayir-i usûl ve karar ol-vechile harekât-ı tecâvüziyeye teşebbüsü lüzûmuna dâir şimdiye dek bir gûna işâret ve tebliğât-ı resmiye adem-i mübâdereti İran Devleti tarafından acaba bir gûna acuze mi azv ve havâle olunuyor ve bu harekât na-makûle iş bu hatırayı calib olmaz mı ma'lumunuz olduğu vechile metbu-i efham olan Devlet-i Âliyye'nin şu mesele-i İraniye'de ihtiyâr buyurduğu [192] usûl-ı mekânet ve münasebâtesi hiçbir cihetle İran Devleti'nden çekindiğine mebni olmayub bi-havlillahi teâla her vechile mukâbele-i bi'l-mesâlin icrâsına kudret mekinet-i âliyesi derkâr olduğu cümlelerin ma'lumu olmağla İranlu'nun iş bu harekât-ı vakîası ne demek ve ne garaza mebnî oluyor denildikde memûreyn mumâ-ileyhima taraflarından şu vakî olan tebliğâtınızın cümlesi bir kıt'a mezkûre-i resmiye ile Bab-ı âli tarafından sefâretlerimize tebliğ olunub anlar taraflarından verilen cevabta Zuhab Sancağı tarafına asâkir-i İraniye'nin sevki keyfiyyetinden dolayı Bab-ı âli cânibinden vakî' olan isteklerin kıraatine im'an nazarla teşebbüs olunub bu şikâyetler ve iktizâ eden tebliğât Tahran'da bulunan elçilerimiz tarafına serî'en tebliğ olunacağı mahâl-i şübhe değildir ancak Sadr-ı Devlet-i İraniye tarafından Tahran'da olan elçilerimize ifâde olunan tebliğât-ı itimâd olunan sâir mahâllerden alınan tebliğâta muvâfık olmuştur ki zikr olunan askerin sevki keyfiyyeti sulha müğayir veyahud sû-i kasda mebnî olmayub yalnız İran Devleti teb'ası bulunan eyâlet ve aşâyiri tahvîf eylemek zımında bir hareket olub zir-aşâyir-i mezkûrenin etvâr ve harekâtı İran Devleti'ne sebep iğbirâr olduğundan maada hem-civarları olub Devlet-i Âliyye-i Osmaniye'ye tabî' diğer aşâyiri-dahi rahatsız etmişdi bu sebebden memûl olunur ki bu babda Devlet-i Âliyye tarafından ihtiyâr olunan usûl-ı maslahâta terk olunmayarak bu keyfiyyet içün ve sa'seya baas olur harekâttan ictinâb olunub şimdiye kadar ittihâz olunarak baas-ı memduhiyyet olmuş olan mesâlik-i maslahâta da akdem buyuracağı indimizde me'mûldur deyu yazılmış ve mezkûr müzekkire ve cevab bizlere vâsıl olub dünkü gûna bir Tatar ile Tahran cânibine gönderilmiş ise de bu gün tarafınızdan vakî' olan ifadât bi-ibâretiha tekraren bir Tatar vasıtasıyla yine Tahran tarafına yazılacağı şüpheden aridir ve bu babda kendü mütâlaatımız olmak üzere zikr olunan sevkî asker maddesi bir emr-i zabtiyeden ibâret olub tarafının Zuhab Sancağı'nda vakî olan hukûklarına kat'an hâlel vermeyecektir ve tarafınızdan şimdiye kadar ihtiyâr buyurulan meslek-i maslahatadan ödül olunmamasını rica ve taleb ederiz denildikde cânib-i bendegânemden şu Zuhab Sancağı'nın mülkiyeti hususunda Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-ı âliyesi sabit ve muhakkâk olduğundan ve buna sizlere tafsil-i hâsıl-ı tahsil kâbilinden idüğünden ve ba'de-izin İran Devleti cânibinden ber vech-i bâlâ ifade

olunan muamelât-ı tecâvüziye misillü bir harekât gayr-i layıke vukû'nda serhudad-ı hakâniyede bulunan me'mûrin-i Devlet-i Âliye mukâbele-i bi'l-misli icrâ edeceklerinden şu sevk olunan asker ve mühimmât henüz savb-ı me'mûre vâsıl olmamış ise derhâl te'hir ve tevkîf olunmak ve olmuş ise serian ve kâmilen gerüye iâde kılınmak ve ba'de-izin bu misillü harekât-ı tecavüziye vukû-bulmamak üzere bu maddenin tesiriyle semeresi görülecek sûrette Tahran'daki sefâretlerinize tahrîr ve iş'ârını resmen iddia eylerim ve Hakkârî maddesinin sıhhat-ı keyfiyet-i vukû'nu ba'de-izin tarafınıza tebliğ edeceğimden Makû Kazası'na giden Çetu[?] nâm şahsın mukaddem ve muahher olup götürmüş olduğu hânelerin kâmilen reddini dahi taleb ederim denmesine mukâbeleten memûreyn mumâ-ileyhima [193] taraflarından dahi tıbkı ifadeniz vechile bu maddelerin Tahran tarafına tahrîr ve iş'ârında kusur etmeyeceğiniz derkârdır cevabı verilmiş idüğü ve bâlâda beyân olunduğu vechile Hakkârî maddesinden dolayı İranlu'nun iddiası şimdiye dek vakî' olan tahakkûkât ve iş'ârına nazaran emsâli misillü vahî olduğu eğerce anlaşılmış ise de mumâ-ileyh Salih Ağa bendelerinin avdetinde keyfiyyet-i kemâliyle tebeyyün ve tahkîk edeceğinden ol vakt memûrin mumâ-ileyhimaya ifade ve beyân ve hakipay-ı nezâretpenâhilerine dahi arz ve iş'âr kılınacağı rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda latf-i irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

18 M SENE [1]261 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'den olan Zuhab Sancağı'na terbiye-i ekrâd ve aşâyir vesilesiyle sevk ve irsâlini İran Devleti resmen ilân eylediği asâkir ve mühimmâtıdan dolayı Devleteyn-i Mutavassiteynin burada bulunan me'mûrlarıyla vukû'-bulan mukâlematı mutazammın geçen şehri zilhiccenin yirmi üçü tarihiyle takdîm savb-ı nûma-yı âlileri kılınan arizâ-yı mufâssale-i nacizânemin zeylinde Hakkârî Sancağı Bey'i Nurullah Bey'in Memâlik-i İraniye'den olan Urmiye Eyâleti'nin bir cânibi üzerine vukû' rivâyet olunan tecavüzi hareketi ve mahâl-i mezbûrdan gasb ü garet olunduğu ifade olunan emvâl ve eşyanın vukû' şimdiye dek vakî' olan tahakkûkât ve işârete nazaran emsâli misillü yanlış ve vâhi olduğu eğerce anlaşılmış ise de bu keyfiyyet mesâlehe hudûda memûr kılınmış olan dergâh-ı âli kapucı-başlılarından Hacı Salih Ağa'nın Hakkârî'den avdetinde bâla-taraf tebeyyün ü tahakkûk edeceğinden keyfiyet-i hâl ol vakt me'mûrin-i mumâ-ileyhimaya beyân ve tâkrir ve cânibu'l-cevânib-i âlilerine inhâ ve tahrîr olunacağı derc ve tezkîr kılınmışdı bu kere ağa-yı mumâ-ileyhima bi'l-vurûd cevâben götürdüğü tahrîrât ve mazbata ve defâtir meâl ve mevâddesi

takrir-i şifahesi İranlu'nun iddia ve ifadâtına külliyyen menâ'fî ve muğayir olduğundan başka vukû'a ihbâr olunan zikrâtı hususâtından dolayı berü-tarafdan iddiaya mübadâret olunmak icâb eylediğinden tarih-i arîza-yı bendegânemden dört gün evvel me'mûrin-i mumâ-ileyhima bende-i hânelerine da'vet ve celb olunduktan-sonra cânib-i acizânemden kelâma ağâzâ ile ma'lumunuz olduğu cihetle geçenlerde Memâlik-i sahihe-i Saltanat-ı Seniyye'den olan Zuhab Sancağı'na İran Devleti cânibinden askerü'l-şükr irsâli ilânından dolayı iştikâbı mübeyyin vukû'-bulan mecâlis mülakâtımızda mine'l-kâdîm Devlet-i Âliyye aşâyirinden olub emsâli misillü el-ân Memâlik-i İraniye'de bulunan Şekîfti Aşîreti hânelerinin il ağalarından Ali Ağa ile Mirza Ağa'nın beyinde zuhûr eden münakıseye mebnî merkûm Ali Ağa'ya la'cel ilâna Hakkârî Bey'i Nurullah Bey tarafından irsâl olunan askerin nehb ü gâret olduğu rivâyet olunan emvâl ve eşyanın keyfiyyet ve vukû'yu cânib ve dostanenize iş'âr ve beyân olduğu gibi olmadığı eğerce ba'zı delâil ve işarât ile esas olunmuş ise de bu maddenin tahkikâta umûr-i hudûda me'mûr Hacı Salih Ağa ta'yîn kılındığından ve mumâ-ileyh Nurullah Bey'e yazılan isti'lâm-nâmeler ağa-yı mumâ-ileyh [194] vasıtasıyla götürüldüğünden bu keyfiyyetin kendü hakikiyyeti ve menşei ağa-yı mumâ-ileyhin avdetiyle götüreceği cevabnâmelerden ve takrir-i şifahiesinden bi'l-etrâf tebeyyün edeceğinden ol-vakt savb-ı asifânelerine tebliğ ve beyâna mübâderet olunacağı ifâde olunmuşdı ve ağa-yı mumâ-ileyhin bu kere vurûduyla bu maddeye dair götürdüğü mazbata ve tahrîr-i şifahisi me'âlînde merkûmen Ali Ağa ve Mirza Ağa yek diğerin emmi-zâdesi olduklarından ve hayli müddetten-berü merkûm Ali Ağa selefi'z-zikr Şekîfti Aşîreti hânelerinin ağası olduğu hâlde bu esnada İranlu cânibinden azl ile merkûm Mirza Ağa nasb olduğuna mebnî merkûm Ali Ağa dahi Şekîfti Aşîreti'nin Hakkârî toprağında bulunan diğer hânelerinden istimdâd ederek Ömer namında bir şahsın serkerdeliğiyle selefi'z-zikr hânelerden bir iki yüz mikdârı piyade ve süvârî asker imdada gitmek üzere oldukları Nurullah Bey'in ma'lumu oldukda derhâl bunları azimete ve muâvenetden mânî' ederek tevkîf eylemiş ise de merkûm Ali Ağa aşîret-i mezbûrenin İran'da bulunan hânelerinin hayli vaktinden berü zabtı olmak hasebiyle bunların ekseri ağa-yı merkûmun taraftar ve gayretkeş olduğundan merkûm Mirza Ağa ile beynlerinde mukâbele ve muhârebe vukû'a gelmiş ve bunun üzerine derhâl merkûm Ali Ağa Selmas ve Urmiye Hakimi Yahya Hân cânibinden bi-tekrar aşîret-i mezbûr haneleri üzerine il ağası nasb olunarak def'-i muhâseme ve fesad olunmuş olub eğerce iş bu Şekîfti Aşîreti'nin cümlesi emsâli misillü aşâyir ve tebâ'-i Saltanat-ı Seniyye'den ise de bunların ekseri henüz Memâlik-i İraniye'de bulunması cihetiyle iş bu İran'da bulunanların müyanelerinde vukû'a gelen muhârebe ve mukâtelelerinden ve yek-diğerden gasb ü gâret eyledikleri emvâlden dolayı bi çok taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye bir gûna şikâyet olunamaz ve bu babda hilâf-ı vakî İran Devleti cânibinden

vukû'-bulan iştikâ galiba bir seneden-berü Hacı Hân ve Muhammed Zeman[?] Hân'ın ve Memâlik-i İraniye'de bulunan sâir aşâyirin Hakkârî Sancağı kurâsına vakî olup bu kere bir kıtâ mamzi ve memhûr defteri mumâ-ileyh Nurullah Bey'in tarafından irsâl kılınan hasarat-i sahihiyenin adem-i iddiâsına sebep ve vesile ittihâz olunmuş oluyor hudûd-ı Devlet-i Âliyye'de bulunan tebâ' ve ekrâdın ve tebâ' me'mûrin-i İraniye'nin harekât-ı vakî'a meşrûhesine bakarak cabica ahz ü kabz eyledikleri eşya İranlu'nun gasb ve sirkât eyledikleri emvâlin kırkda biri değil iken Bâyezîd Sancağı Kaymakamı Behlül Paşa mumâ-ileyh Salih Ağa marifetleriyle tamâmen ve kâmilten ashabına red ve i'tâ olunarak yedlerinden makbuz-ı senedâtı alındığı hâlde geçenki mecliste dahi beyân olunduğu vechile İranlu'nun tebâ-i Saltanat-ı Seniyye'den nehb ve sirkât eyledikleri emvâl ve eşyanın redd ü tesliminden sarf-ı nazar olunub ashâbının akdemiyle meydana çıkarılan ba'zı emvâlin dahi İran Devleti cânibinden musâlaha hudûda me'mûr mesâlih hududa memur Hudâdad Hân marifetiyle merhunen şunun bunun yedinde tevkîf kılınması ve ihbârât vakâ'ya nazaran İranlu'nun tebâ-i Saltanat-ı Seniyye'den gasb ü garet ve sirkât eyledikleri emvâl ve eşyanın ashâbı re's-i hudûdda bulunan memûrin-i Devlet-i Âliyye mumâ-ileyh Salih Ağa'ya gelüb şikâyet eylediklerinde red ve i'tâsı [195] mumâ-ileyh Hudâdad Han'a ve İran Devleti'nin sâir me'mûrlarına iş'âr olundukda leyte ve laalle ile imrâr-ı vakt olunduğundan ve bazen hiç cevap yazılmadığından ashab-ı emvâl dahi bi'z-zarûre Memâlik-i İraniye'ye giderek ve nehb olunan emvâl kimin yedinde olduğu isbât eyleyerek tahsîl hususunu memûrin-i İraniye'denistirhâm eyledikde ol şahıs aşâyirden ise hâneleriyle ve olmadığı sûrette iyal ve evladiyla İran Memleketi'yle tavrîn ve temkîni ihtiyâr eylediği sûrette emvâl-i mağsubesi kâmilten redd ü teslim olunacağına ve kendüsüne riayet kılınacağına dâir sözler ile tahrîrin igfâl-i ahâliye tasdî oluması ve mumâ-ileyh Nurullah Bey'in iş'ârından ve mumâ-ileyh Salih Ağa'ya ifadât-ı şifâhiyesinden müstefâd olduğu vesâir taraflardan-dahi istimâ' kılındığı vechile İran Devleti mir-mumâ-ileyhi ve re's-i hudûdda bulunan sâir umerâ-yı ekrâd ve aşâyiri hafî ve celî celbe sây ederek hususiyle mumâ-ileyh Nurullah Bey'e mukaddemce hilât dahi irsâl etmesi hakkı'l-insâf devleteyn-i mutavassıteynin bunca nesâyih ve tebliğat hayr-hâhanesiyle taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den icrâ buyurulan usûl-i mütarekeye ve edâb-ı düveliyeye yakışur mu İranlu'nun şu bir seneden-berü Havâli-i Şarkîyye'de bulunan tebâ-i Saltanat-ı Seniyye'ye eylediği hasaratın on dört nefer maktûlün diyetleri ve Bitlis gurbanından? gasb olunan emvâlin kıymeti harîç olduğu hâlde takriben beş bin altı yüz doksan üç kese kûşur guraşa balığ olmuş olmağla iş bu hasaratın üç kıt'a sûret defteriyle bir kıtâ hülâsasını ve Hakkârî tarafından cevaben vurûd eden selefi'z-zikr mazbata ile mumâ-ileyh Nurullah Bey'in marû'l-beyân tahrîrâtının ve mumâ-ileyh Behlül Paşa ve Salih Ağa'nın bâlâda beyân olunduğu vechile bi't-tahsîl ashâbına redd ü

teslîm ederek sened aldıkları emvâl ve eşya defterinin birer kıt'a sûretlerini taraf-ı dostanenize i'tâ ederim denilerek evrâk-ı mezkûre i'tâ olunduktan sonra hülâsa-yı kelâm şimdiye dek defaâtle ifâde ve beyân olunduğu üzere bu babda taraf-ı Devlet-i Âliyye'den şu usul-ı mütarekenin şerâit ve ahkâmının kâmilten ibkâsına himmet ve rağbet buyurulması Allahü'l-hamd bir gûna aciz ve vehme mebnî olmayub bilhassa metbû'nuz olan devleteyn-i mutavassıteynin bu babda olan tevşîkât ve tebligat-ı haber-i endişânesine kemâl-i riayet ve ihtirâmden nâşî olmak hasebiyle bu sûretde İran Devleti'nin bi't-tabî' mukâbele-i bi'l-misli celb olmak üzere hilâf-ı usûl iltizâm eylediği harekât ve teşebbüsatdan külliyyen keff-i yed ve ferâgat eylemesi hususunun esbâb ve vesâilî sefâretleriniz câniblerinden kemâliyle istihsâl kılınması iktizâ-yı hâlimdendir Kirmanşahân taraflarından geçen sene Bağdad Eyâleti'ne murûr eden Sincâbî[?] vesâir aşâyir-i İraniye'ye Bağdad Valisi Necib Paşa Hazretleri taraflarından mahsus me'mûr ve asker tayîn olunarak züvvâr ile Memâlik-i İraniye'ye iâde etdirilmek ve çünkü tebâ-i İraniye'nin ber vech bâlâ ahz ü feyz olunan emvâlinin bir hilâl gerüye kalmayarak ashâbına red olunub maktûl vukû'a gelir ise derhâl vakî' olan talebe mebnî verilmek cihetiyle İranlu ta selefi'z-zikr Hakkârî taraflarına olan hasârâtın tazmîni ve maktûlelerin diyeti i'tâ ve icrâ olunmadığı hâlde ma'zûr olan ahâlî-i kurâ [196] ve ekrâd ol baharda bi'z-zarûre mukâbele-i kâmileyi icrâ edecekleri ekrâb me'mûl olmağla bunların zabt ü rabtı hususunda mumâ-ileyh Nurullah Bey ma'zûr olduğundan hikâyet ve şikâyet eylediğini mumâ-ileyh Salih Ağa başkaca ifade ve beyân eylediğine mebni hülâsa ve defâtiri cânib-i dostanelerine verilen hasaratın maktûl olanların bedelâtının ve asâkir-i nizâmîye firâriyelerinden el-yevm İran'da Celâli Ali Hasan'ın hânesinde olan dört nefer ile merkûmların babâlârının Şikâklı[?] Şeref Ağa'nın Salmas Kurâ'sından Semereli nâm karyede işaret sûretiyle mebûs olan zevcesi ve kerimesinin ve geçenki meclisde beyân olunduğu vechile Van mülhakâtından Mahmudî Sancağı dahîlinde kâin Yezîdî hânelerinden Çetu nâm şahsın bi'l-istishâb Makû Kazası'na götürdüğü hânelerin kâmilten ve tamâmen İran Devleti cânibinden redd ü i'tâ olunmak ve cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye tabî' olan ümera ve efrâd-ı ekrâd vesâireye İranlu cânibinden ber muktezâ-yı ahd hafî ve celî tesâhub ve himâyet ve müdahâle olunmamak üzere keyfiyetin İran Devleti'ne tenfîz ve icrâ ettirilecek sûretde sefâretleriniz câniblerine ve tarafınızdan bi'l-etrâf iş'âr olunmasını resmen taleb ve iddia eyler ve ba'de-izin İranlu cânibinden bâlâda beyân olunduğu vechile hâl ve hareket vukû'a gelecek olur ise ol vakt taraf-ı Devlet-i Âliyye'den dahi muâmele-i mütekâbile icrâ kılınmak emr-i tabî' olduğu ifade ve tebliğ ederim denilmesine mukâbeleten memûrin-i mumâ-ileyhima câniblerinden iş bu ifade ve beyân eylediğiniz hususâtı gerek Dersaadet'de ve gerek Tahran'da olan sefâretlerimize bi'l-etrâf tahrîr ve iş'âr ve i'tâ olunan defâtir vesâirenin aynen tercümelerini

dahi tısyar ederiz lakin Nurullah Bey'e İran Devleti cânibinden irsâl-i beyân olunan hilât maddesinde bir yanlışlık olmak iktizâ eder zira bu husus pek yakışksız bir şey olduğundan İran Devleti'nden me'mûl olunamaz vadisinde i'tâ-yı cevap olundukda taraf-ı acizânemden bu hil'at maddesi sâir taraflardan işitildiğinden maaada mumâ-ileyh Nurullah Bey tarafından dahi bâlâda beyân olunduğu üzere tahrîren ve lisânen ifâde olunmakla bu hususun dahi kezb olmak ihtimâli bu kadar denildikden sonra mumâ-ileyh Salih Ağa'nın ve İran Devleti tarafından Hudâdad Han'ın şu hudûd maddesine me'mûriyetlerinin münafî-i ve semeresi görüldüğünden iş bu sene-i mübareke ol baharında İran Devleti misillü cânib-i Devlet-i Âliyye'den-dahi umûr-i hudûda bir zât tayin olunmasını iltimas ederiz denmesine mukâbeleten zabt ü rabt hudûd ve sınır maddesi Erzurum Valisi bulunan zâtın me'mûriyet-i mahsusa olmakla bu keyfiyyet vali paşa hazretleriyle müzâkere olundukdan sonra taraf-ı dostanenize beyân olunur deyu îrâd-ı cevap olunmuş ve zikr olunan hasarat defterinin bir kıtâ' hülâsası lafen tesyîr hakipâ-yı mümimâneleri kılınmış olduğu rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda latf-i irâde hazret-i men lehu'l-emrindir

7 RECEB SENE [1]261 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞARÜN-İLEYHÂYA TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Teb'a-i İraniye'den ve Savucbulak ahâlisinden katl töhmetine mebni Revândiz'a firâr eden Ali nam şahsın taharrisi zımnında ahâlî-i merkûme cânibinden Revândiz Kaymakamı Resul Paşa'ya irsâl kılınan üç nefer merkûm Ali ile beraber habıs olunub muahheren bu gönderilen üç neferin ba'zı nakd ve eşyası ahz ile sebilleri tahliye olunmuş ise de gerüye kalan merkûm Ali mahbusen tevkîf olunmuş [197] olduğu cânib-i acizânem ifâde ve beyân olunmak hasebiyle bu madde rahn-i sulhet olduğu hâlde paşa-yı mumâ-ileyh cânibinden ahz olunan nakd ve eşyanın kâmilen ıslahına i'tâsı ve mahbus-ı merkûmun dahi sebîli tahliye etdirilmesi keyfiyyeti Bağdad Valisi Necib Paşa Hazretleri'ne cânib-i bendegânemden tahrîr ve iş'âr ve muahheren yine tüccâr-ı İraniye'den çend nefer paşa-yı mumâ-ileyh cânibinden habıs olunmuş olduğu Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi tarafından ifâde olunmak hasebiyle bu madde dahi müşârün-ileyh hazretlerine inhâ ve izbâr kılındığı mukaddemce hakipâ-yı âlilerine takdîm olunan arîza-i acizânemde beyân olunmuşdı bu def'a müşârün-ileyh hazretleri câniblerinden mahsus tatar ile tevarüd eden cevabnâmelerde merkûmun habsi ve biraz emvâlinin tevkîfi Revândiz Ahâlîsi'nin zikr olunan Savucbulak Ahâlisi'nde bir takım emvâl ve eşyaların olduğundan mukâbele demek olduğu tebeyyün etmiş ise de emvâl-i mezkûre

Rüvenduz Ahâlîsi'nin matlubların olan eşyanın defteriyle beraber mukaddemce oraya gönderilen adama telsîm ve i'tâ ve mahbus-ı merkûmun sebebiyle tahliye ettirilmiş olduğundan ve habs-i tüccâr maddesi her ne hâl ise ba'de-izin tahakkûk birle iktizâsı icrâ kılınacağı derkâr ise de İranlu'nun mazbut olan mizacları iktizâsınca bu madde dahi iştigâ olduğu vechile olmayacağı me'mûl idüğünden ve şimdiye dek İranlu'ya müteallik cüzî ve külli kâffe-i husûsat kendü taraflarından serî'en ru'yet ve tesviye olunmakda ise de İranlu cânibinden vukû'a gelen hasaratın ve mevâdd-ı sâirenin hüsn-i tesviyesine kat'an sarf-ı zihin olunmayub Bağdad'da bulunan İngiltere Devleti Konsolosu'nun burada bulunan İngiltere Me'mûru Kolonel Williams'a götürdüğü mektubunda Muhammara'nın münazâ'ası ahden bertaraf oluncaya değin ahâlîsinden bulunan Ka'b Aşîreti'nden vesâireden İranlu cânibinden bir akçe vergü talep olunmayub bir gûna muamele-i cebriye icrâ kılınmamasını iktizâ edenlere ifade ve iş'âr eylediği muhârrer olduğu me'mûr mumâ-ileyh cânibinden tebliğ ve beyân olunmağla bunun üzerine keyfiyyetin ol-vechile icrâsı zımnında İran Sefiri Mirza Takî Hân cânibinden Sadr-ı Devlet-i İraniye'ye tahrîrât-ı resmiye gönderilmek hasebiyle kendü taraflarından dahi Süleymâniye Kaymakamı Ahmed Paşa'nın şu evânda celb ve temîniyle azli maddesinde ihtiyâr-ı teennî olunması irsâl ve isbal kılınan tahrîrât-ı acizânemin birisinde mûnderic olub bu hâle nazaran akd-i muâhedeye kadar Muhammara Aşâyiri'ne İranlu cânibinden bir şey denilmemesi icâb eylediği hâlde geçen sene Muhammara'dan beheri yedişer buçuk gurus fiyatıyla mütedâvil ol havâlice şami ta'bîr olunur akçeden olmak üzere seksen bin şami tahsîl olunub bundan başka bu def'a hevâtin-i İraniye'den Muhammed Ali Hân bir takım aslerle gelüb ahâli ve aşâyirinin emvâlini nehb ü yağma edüb ol esnada ba'zı aşîretleriyle beraber firâr eden Muhammara Şeyhi Cabir'in ken üç senelik emvâlden zımmeti olduğundan ya tutulub gönderilmesi veyahud ahz ve girifti zımnında kendüsü sevk-i asker eyledikde bir şey denilmemesi hususunu Basra Kaymakamı Vekili'ne iş'âr etmiş ve Devlet-i Âliyye aşâyirinden olan Caf Aşîreti'ni ahd-ı karîbde tebâ'-i İraniye'den şeref-payini Abdullah Bey urub iki bin kese akçelikden mütecâviz emvâl ve eşya gasb ü garet eylediğine mebni iş bu hasaratın tazmîmini ve aşîret-i mezkûre ile Sencâbî Kelhür vesâir aşâyir beynlerinde vukû'a gelen menhûbatın ba'de'l-tahkîk [198] ve bi'l-müzâkere istirdâdı içün kendü taraflarından dahi mahsûs me'mûrlar göndermişler ise de kat'an bir semere ve fâide görülememiş olduğundan ve zikr olunan hasaratın sûret-i defterleriyle evrâk-ı sâire cânib-i acizâneme irsâl kılındığından bahisle iktizâ-yı hâlin icrâsı inhâ ve iş'âr kılınmış ve vâki zikr olunan Muhammara maddesi bâlâda beyân olduğu vechile geçen sene meclis-i mükâlemede mumâ-ileyh Kolonel Williams cânibinden alenen ifâde ve beyân olduğuna mebni iş'âr ve inhâ olunarak şimdi İranlu cânibinden ol-vechile hâl ü hareket vukû' geçenlerde Zuhab

Sancağı'na İranlu cânibinden sevk-i asker olunmasının bir misli ve belki andan daha çirkin barid bir keyfiyyet idüğü rütbe-i bedîhinde bulunmuş olduğundan tarih-i arizâ-i bendegânemden dört gün evvel mumâ-ileyh Rusya Devleti Me'mûru Kolonel Williams Rusya Devleti Memuru Kolonel Daitzi ile beraber bendehânelerine celb ile bâlâda beyân olunduğu vechile Revândiz'da habis ve nakd ü eşyası alınan teb'a-i İraniye'nin sebep-i habis ve tevkîf-i eşyası ne olduğu ve tüccâr maddesi ve merkûm Muhammed Ali Hân'ın Muhammara'ya sûret-i vurûd ve lisân-ı hareketi ve tahsîl olunan akçenin ve hasarat-i vakı'â-yı mezkûrenin mikdâr ve kemiyeti yegân yegân tafsîl ve beyân olundukdan ve müşârün-ileyh Necib Paşa Hazretleri'nin ve orada olan iki kıt'a tahrîrâtı sûretleriyle merkûm Ali Hân'ın vekil mımâileyhe mersûl-ı tahrîrâtı tercümesinin sûreti i'tâ kılunub hasarat-ı mezkûre defâtir-i irâe kılındıktan sonra taraf-ı acizânemden kelâma ağâz ile şimdiye dek kararen ve merâren ifade ü beyân olunmak hasebiyle bir cihetle tafsîl ve beyâna hacet kalmadığı vechile metbû' efham olan Devlet-i Âliyye şu İran maddesinde metbû'anız olan İngiltere ve Rusya Devletleri'nin tavassutlarını kabûl ile vakı' olan nesâyih ve tebligâtlarına havâle-i sem' itibâr eylediğinden hasbe'l-hâl asâyış-i hudûd ve sınıra ve buna mümesîl istihsâl esbâb-ı sulhiyeye dâir sefâretleriniz câniblerinden Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciye'ye vukû'-bulan ifadâtın iktizâları icrâ buyurulduğu misillü cânib-i dostanelerinizden bu maddelere dâir tarafımızda olan tebligâtın dahi hasb'el-me'mûriye icâbı ibkâ kılınageldiği ve bu babda ihtiyâr olunan usûl-ı maslahâta İranlu'dan bir gûna çekinildiğine mebnî olmayub bilhassa Devleteyn müşârün-ileyhimanın tavassut ve ifâdat-ı resmiye-i hâlisanelerine ikmâl-i riayet ve itibârdan ibâret idüğü umûr-i bedîhiyyeden devleteyn müşârün-ileyhimanın cihet-i tavassutları iktizâsınca cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye vakı' olan tebligat-ı sulh cevabanelerinin İran Devleti nezdinde dahi tesir ü i'tibârı olmak lazımeden iken İranlu cânibinden an-bean vukû'a gelen harekât na-marziye ve gayr-i makûle mucib iştiğrâb ve hayret olmaktadır Muhammara'nin münazâası akd-i muâhede ile ber-taraf oluncaya değin ahâlîsinden İranlu cânibinden bir akçe resm ve vergü mütaliye alınmayub bir gûna muamele-i cebriye icra olunmayacağı muhakkâk ve mukerrer idüğü geçen sene meclis-i mukâmelede bi'l-münasebe tarafınızdan resmen ve alenen ifâde ve beyân olunub sûret-i sıfat me'mûrlarımız icâbınca mecâlis-i mukâlematda resmen el-musâlihe-i serd ve ityân olunan kelâmât tabî' olduğumuz devletlerimiz lisânından sudur etmiş hükmünde tutulacağına ve me'a mülhakât Muhammara denilen mahâl ve Ka'b Aşîreti Memâlik-i tebâ-i sahihe-i Saltanat-ı Seniyye'den olduğu îrâd olunan bunca [199] delâil-i kaviyye ve senedât-ı kâdîme-i mu'tebere ile sabit ve muhakkâk idüğüne binaen bunun üzerine şu Muhammed Ali Han dedikleri şahsın uza'î ruîye-i meşruhesi ol emirde İngiltere ve Rusya Devletleri'nin acaba şân ve nüfûzlarına dokunmaz mı İranlu'nun

hilâf-ı adâb-ı düveliye peyder pey zuhûra gelen ifâl-i hareket vakıâ'sı Devleteyn Mutavassıteyn iâde-i silm ve musfâta dair cânib-i Saltanat-ı Seniyye'ye kullandığı lisân hayr-ı hâhanesini İranlu'ya kullanmadığından neşâ'et edeyor desek anladığıma göre devleteyn-i müşârün-ileyhima ve Devlet-i Âliye ile İran Devleti beyninde muharebe vukû'a gelmeksizin akd-i muâhede olunması emelinde bulunarak ıslah-ı zât el-beyne mutavassıta olmaları hasebiyle bu keyfiyetin ma'nen iktizâsı tavassuta külliye münâfî ve hilâf-ı marzî tezâyid-i berudet ve şiddet muhasemeyi mudi olması cihetiyle vukû' ihtimâli mahâl olacağı misillü eşref-i Saltanat-ı Seniyye'ye vakî' olan nesayih kâmilin ve belki me'a ziyade-i İranlu'ya tebliğ olunmakda ise de tesiri olmuyor deyü söylemek bu sûret dahi terkimen ve cay-ı muâhedesini ve Herat maddesi hükm ve delâletiyle daire-i imkândan devr olmak hasebiyle olsa olsa hatta İraniye'de bulunan hevâtın ve ümeranın şahlarının emr ü tehniye adem-i mütâba'at ve mütâva'atıyla hud-ı serâne hareketleri semeresi olmak iktizâ edüb hatta bu maddeyi tarafımıza tevarüd eden evrâkın bir bendinde muharrer olduğu üzere merkûm şeref-yafte Abdullah Bey'in Caf Aşireti'nden gasb eylediği emvâl-i mezkûrenin istirdadında bâlâhare merkûmun asi olması cihetiyle alıkonulması ve emvâl-i menhubenin tahsili mümkün olamayacağı izhâr-ı acizeyle olunması te'bîd ve tasdîk eylemiş olub bu keyfiyet ise devlet ta'bir olunan heyet-i ictima'îye gayr-i muvâfık ve mutâbık olarak hâlbuki akd-i muâhedât beyne'd-devleteyn icrâ oluna geldiğinden şu hâle nazaran iki seneden mütecâviz müddettir ki bizlerin tevkîfimiz ve bundan böyle aramamız beyhude olmaz mı ve fâide-i mer'îye-i düveliyeye tatbiken bu hareket-i reddiyyeye yeniden naks-ı ahd denilemez mi hülâsa-yı kelâm şu Muhammara hakkında hilâf-ı temin ve usul vukû'a gelen evza'ı kabihe hasbe'l-memuriye kemâl-i tesir ve teessüfümü ve Necib Paşa Hazretleri nezdinde dahi mahcubiyetimi mucib ve Saltanat-ı Seniyye indinde dahi mezyid infî'âlî müstevcib olmuş olduğundan zikr olunan Muhammara maddesi ve buna mümasil hususât için cânib-i dostanelerinden vakî' olan tebliğâtının derhâl tarafımızdan icâb eden mahâllere tahrîrât irsâliyle iktizâları icra olunmuş ise de ba'de-izin bu babda ihtiyâr-i teâtî etmekde ve belki tahrîrât irsâlinde külliye sarf-ı nazar eylemekde ma'zûr olduğumu ifâde ve beyân ile zikr olunan hasarat-ı cedîdenin tamâmen ve kâmilin istirdâd ve i'tâsını talep ve iddia ederim denildikde memurin mûma-ileyhima taraflarından İran Devleti tarafından dahi bu makûle şeylerden dolayı iştiga vukû'-bulmakda olub gerek sizin ve gerek bizlerin me'muriyetlerimizin iktizâsı üzere ve her ne sûretle mümkün ise esbâb-ı sulhiyyenin istihsâli hususuna sarf ve sâi' ve mukderet eylemek elzem olduğundan ve akd-i muâhedeye şunda biraz vakit kaldığından bundan böyle dahi iktizâsı takdirinde yine tarafınızdan tahrîrât-ı lazıminin irsâl ve nisyanını sabığ vechile himmet eylemenizi [200] talep ve iltimas ederiz denmesine mukâbeleten taraf-ı acizânemden

İranlu cânibinden vukû‘u rivayet olunan iştigâ Zuhab Sancağı’na ve zikr olunan Muhammara Benderi’ne bu vechile asker ve leşker sevkî misillü harekât-ı tecavüziye ve hasmânenen dolayı olmayarak bazı ekrâd ve aşâyirin hasaratlerinden ibâret olub hâlbuki bu hasaratın dahi ma‘lumunuz olduğu vechile ba‘de‘l-tahakkuk bazısı külliye bi-usûl ve esas ve bazısı dahi yine İranlu cânibinden vukû‘a gelen hasaratın beş altı vakâ‘ına bir kere mukâbele olduğu veyahud emvâl-i menhube ashâbı tarafından fırsat bulunarak istirdâd kılındığı tebeyyün edegeldiğine ve İranlu’nun şu hasaratdan dolayı vakî‘ olan iddiası dahi mücerred kendüleri câniblerinden olan hasarat-i külliye garzına mebni idüğüne binâen ber minvâl-i muharrer İranlu cânibinden olunan şikâyet-i vâhiye tarafımızdan ifâde olunan keyfiyyat-ı meşruheye hakkı’l-insâf bir cihetle kıyas ve tatbik olunamayacağı emr-i bedihidir vakıa nâm ve ünvân memuriyetim iktizasınca tanzîm-i muahâde etmek vacibe-i zimmetim ise de akd edeceğim muahâdeyi metbû‘ efham olan Devlet-i Âliyye’nin vekâyi-i hukûk-ı sabite ve namus-ı âliyesiyle beraber akd edüb her ne sûretle olur ise olsun tanzîm-i muâhedeye Saltanat-ı Seniyye’nin Allah’a hamd bir gûna mecburiyeti olmadığından ben dahi hasbe’l-memuriye izhâr-ı tahâlluk edemeyeceğim kazaya-yı müsellemedendir denildikde mûma-ileyhima câniblerinden vakî‘a Devlet-i Âliye ifâde eylediğiniz gibi akd-i muâhedeye mecbur olduğunu ve hukûk-ı sabitesinin ve namus âlisinin vikâyesi ehem olduğunu bizler dahi tasdik ve itiraf edüb İranlu’nun şu vechile vakî‘ olan hareketini dahi takbîh ederiz ve bu keyfiyeti ve cereyan eden sohbeti Dersa‘adet ve Tahran’da bulunan sefâretlerimize bâlâ taraf tahrîr ve iş‘âr eyleriz fakat mukaddemleri dahi bi’l-münasebe ifâde olunduğu vechile İranlu’nun şu vechile vukû‘a gelen hareketi bâlâhare kendü hakkında mukarrer olacağından bu babda yine tarafınızdan ibrâz-ı muamele-isulhiye olunarak iktizâ-yı hâlin kemâ-fi’l-sabık icrasında diriğ-i himmet etmenizi iltimas ederiz denilüb taraf-ı bendegânemden ihtiyâr-ı sükût ile ba‘dehu biraz afâki sohbet olunduktan sonra meclise hitâm verilmiş olduğu rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda lütf-i irâde hazret-i men lehu‘l-emrindir

**27 RECEB [1]261 TARİHİYLE REİS-İ MECLİS-İ VÂLÂ SÜLEYMAN PAŞA
HAZRETLERİ'YLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMUR-İ HARİCİYYE'YE
MÜTTEHİDÜ'L-MEÂL OLARAK YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

Van'da zuhûra gelen şuriş ve ihtilâfdan dolayı yirmi beş otuz günden-berü Van Ahâlisi İranlu'dan istimdâd eylediklerine mebni biraz asâkir ve tob ve mühimmat gönderileceği havâdisi burada şuyû' bulmuş-idi tarih-i arîza-i bendegânemden dört gün evvel İngiltere Devleti Me'muru Kolonel Williams cânibinden savb-ı acizâneme ve Erzurum Valisi Sami Paşa Hazretleri'ne gönderülüb bir sûreti lafen takdîm-i hakipâ-yı sâmilere kılınan tezkire meâlinde İran'da vakî' Urmiye Kazalarıyla Beravdust Kal'ası kurbalarında mütemekkin İran Devleti teb'asından bazı aşâyir ve ekrâdın hasbe'l-icâb te'dîbi zımnında Tahran'dan zuhûr eden tenbihâta mebni beş kıt'a tob ve bir tane havan ve iki yüz yük [201] cepthane ve iki bin piyade beş yüz atlu ve yetmiş nefer topçu ta'vin olunarak yola çıkarılmış ve bunlara hudûd-ı Devlet-i Âliye'yi tecavüz etmemeleri tenbîh olunmuş olduğundan Van tarafına gitmek üzere Erzurum'dan çıkarılan asâkir-i muntazâmiye-i şahane Azerbaycan sahib-i ihtiyârı Behmiş Mirza nezdinde bais-i teşekkî ve endişe olmadığı misillü asâkir ve mühimmat-ı mezkûrenin sûret-i sevkî me'mûrin-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye indlerinde dahi tensîb ve tasvîb kılınması me'mûl idüğü muharrer ve mezkûr olduğuna ve zikr olunan Urmiye eğerce Memâlik-i kâdîme-i İraniye'den ise de Beravdust Van Eyâleti mülhakâtından Hakkârî Sancağı'na tabî' münazi'unfih olan mahâllerden ve orada bulunan Şekîfti Aşîreti ise aşâyir-i Saltanat-ı Seniyye'den oldukları cihetle altmış senesi muharreminin on biri tarihiyle müverreh olan mazbatada bunların sâireleri misillü taraf-ı Devlet-i Âliyye'ye red ü teslîmi resmen iddia ve taleb kılındığına ve elli dokuz senesi zilhiccesinin dördü tarihiyle olan mazbatada tasrîh olduğu vechile İranlu tarafından hicâb olunmayarak mazbûtu'l-esâmi bir takım eyâlet ve Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye taleb olduğu sırada Van Eyâleti dahi Memleket-i İraniye'dendir deyü iddia olduğuna ve mevâdd-ı tis'a-yı şâmil Devleteyn-i Mutavassıteyn sefâretleri taraflarından Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye verülüb bu def'a bir sûreti savb-ı çâkeraneme irsâl kılınan ta'lîmâtname sûretinin dördüncü bendinde tabiiatları meşkûn olan aşâyire bundan böyle daîmi olarak ikâmet edecekleri mahalli intihâb eylemeleri kendü re'y ve irâde-i ihtiyârlarına havâle olunmak lazım geleceği misillü tabiiatları malûm olan aşâyirin dahi tabî' oldukları devlet arâzisine duhûle icbâr olunmaları mestûr olup bunun Saltanat-ı Seniyye ve İran Devleti câniblerinden gerek Memâlik-i Devlet-i Âliye'de olan ve gerek arâzi-yi İraniye'de bulunan o misillü ekrâd ve aşâyire birer me'mûr gönderilerek kangı devlet memâlikinde tevettün ve temekkün-i daimiye izhâr-ı taleb ederler ise öylece icrâ

kılınmış olduğu ve zikr olunan ta'limât-nâme sûreti İran Devleti'ne dahi arz olunub kabûl eylediği bundan bir buçuk ay mukaddem burada mahremâne ifâde olunub bu keyfiyyet bu kere Mösyö Dişan'ın[?] dahi derc ve tastîr kılındığı hâlde İranlu'nun zikr olunan Beravdust taraflarında olan münazâalı aşâyirin yani hakkı'l-insâf aşâyir-i Saltanat-ı Seniyye'den olanların böyle istisâline kalkışması ve mar'üz-zikr ta'limât-nâmenin altıncı bendinde İran Devleti Süleymâniye Sancağı hakkında her bir gûna iddiadan sarf-ı nazar eylemiş mezkûr ise de Havâli-i Şarkıyye'de tarafından iddia olunan Van vesâir mazbut'ul-esâmi mahâllere dâir bir gûna kayd ve serâhat olmaması ve tarifden azâde olduğu vechîle Van Eyâleti Kürdistan gibi olduğundan ahâlisinin vukû'a gelen harekât-ı bağıyâneleri müstakilen ümera-yı ekrâdın teşcî-i i'tivalarından vukû'a gelüb mukaddem ve muahheren teskîn-i ezhan içün gönderilen memûriyete ahâli-yi merkûme taleb ve iltimaslarına müsaade olunmayub-da kuvve-i cebriyenin irâesi takdirinde terk-i evtân ile ibrâz doğru azimet edeceklerini ifade edüb fesad-ı mezkûr ise henüz ber-taraf olamaması cihetleriyle şu anda mahâl-i mezkûre İranlu tarafından sevk-i leşker ve mühimmat olunması ne sûretle olur ise olsun Saltanat-ı Seniyye hakkında mazeretli görüldüğüne binâen zikr olunan tezkîreye derhâl cevap tahrîriyle bu maddenin [202] müzâkeresi zımnında mumâ-ileyh Kolonel Williams ve Rusya Devleti me'mûru Kolonel Daitzi bendehânelerine celb olunduğuna mebnî taraf-ı bendegânemden kelâma ağâz ile dünkü gün tarafımıza gönderilen tezkirenin meâli bi'l-etrâf malûmu oldu her bir devlet kendü Memâlik-i sahihesi derûnunda tahdîs eden kabl ü kal ve fesad ve ihtilâlin her ne-vechile olur ise teskîn indifâi' emrinde müstakil bi'l-re'y olduğu kazâya-yi müsellmeden ise de Beravdust'un Somay ve Cehrîk ve Havder ve Debrîk misillü Hakkârî Sancağı mülhakâtından ve münaziunfîh olan mahâllerden olub ol-taraflarda bulunan Şekîfti Aşîreti kezâlik münazâalı aşâyirden olarak bu makûle aşâyir haklarında icrâsı lazım gelen usûl ve tedâbir rehin-i mezkûr karar olacak sûretde mukaddemce müzâkere ve beyân kılındığından ve Van Eyâleti dahilinde bulunanların ekserisi ekrâd ve aşâyir makûlesi olmak hasebiyle tezkire-i mezkûrede muharrer olan asâkir ve mühimmat bir-aydan berü Van Ahâlîsi'nin harekât vakı'âlarından dolayı li-ecl-i iâne İran Devleti cânibinden sevk ve isbâl olunacağı beyne'l-nas söylenmekde olub hâlbuki bu maddenin hasb'el-vakt ve'l-hâl vukû' ihtimâli olmayacağı nezdinde emr-i muhakkâk ise de ta'rîfe hacet olmadığı vechile bu makûle harekât bir takım ekrâd ve aşâyir beyninde havâdis-i mezkûrenin sıhhatini teb'îd edeceğinden şimdiye dek taraf-ı dostanenizden bi'l-münasebe defaatle beyân olunduğu misillü akd-i musâlahaye kârib olan müddette bir hadise-i azâmiye çıkarılmamak üzere zikr olunan asâkir ve mühimmat selef'il-beyân Beravdust ve münâziun-fîh olan mahâl-i sâire mezkûre arâzisine idhâl olunmamak ve arâzi-i mezkûrede bulunan ekrâd ve ahâliye kat'an ve katiyen bir şey

denilmemek üzere keyfiyyetin ale'l- acele Tahran ve Tebriz'e iş'ârını ve bunların bu vechile tevkîfini sûret ü sıfat-ı memûriyetim üzere resmen sizlerden talep ve iddia ederim denildikde me'mûrin-i mumâ-ileyhima taraflarından İran Devleti'nin zikr olunan asâkir ve mühimmatı sevk ve ta'yin eylemesi mücerred Urmiye ve etrafında bulunan ekrâd ve aşâyir-i İraniye'nin karye basmak blanka yıkmak ve ebnâ-i sebîle taaddî ve hasarat eylemek misillü vukû'a gelen kabahatlerine te'dîb ve terbiyeleri arzından ibâret olarak iş bu asâkirin gönderilen tezkirede mûnderic olduğu vechile hudûd-ı Devlet-i Âliye'yi tecâvüz etmeyecekleri bi-iştibâh idüğünü ve bu tertibât Van hadisesinden dolayı cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den teşebbüs buyurulan usûl-ı harekâta muvazin ve muadil olub farkı olmadığı beynimizde bi'l-mutâla'a tebeyyün ve tahakkûk eylediğini ve bu babda endişeyi mucib olacak bir madde olmadığını ifade ve beyân ederiz denmesine mükâbeleten taraf-ı acizânemden göçebe olan ekrâd ve aşâyiri yolcu soymak ve karye basmak mine'l-kâdîm adetleri olmak hasebiyle bu misillü harekât-ı Memâlik-i İraniye'de daima vukû'-bulmakda olduğu cihetle bu madde Van ahâlîsinin harekât vak'îlâlarıyla muvâzene oluna-bilür mü umur-i mücerrebeden olduğu vechile bir mahâlde bu misillü vukû'-bulan fitne ve fesada asl-ı sebep ve badî birkaç şahıs olarak ale'l-umûm ahâlî olmadığına mebni metbû' efham olan Devlet-i Âliye bu babda usûl-ı memduhe ve mirîyeden olduğu vechile bir takım aceze ve nisvan ve sibyanın pa-zede-i hasarat ve mazarrat olmamaları zımnında ahâlî-yi merkûmenin vahle-i evvelide kuvve-i cebriye i'mâliyle te'dîb ve terbiyeleri sûretini tecvîz buyurmayub nush-ı ve bend ile teskîn-i izhân def'-i fesad iltizâm ederek el-hâlât ü hazîhi bu usûl-i [203] makûlenin semeresi müşahâde olunmak üzere iken tertibât-ı mezkûrenin mahâll-i sevkî ser-kerde-fesâd olan eşhasa bâlâhare mesuliyet havfinden nâşî vesile-i kaviyye-i tahrîk ve ifsâd olmaz mı demincek ifade eylediğim havâdis-i kaziiyye bir takım sebûkmifzan[?] beyninde tasdîk olunarak bu keyfin Saltanat-ı Seniyye'nin iltizâm buyurduğu usûl-i şefkâte ve hayr-hâhanenin bi-semere kalmasına bâlâhere kuvve-i cebriyenin irâesine bais-i müstâkil olacağı ve bu cihetle bir eyâlet dahilinde iki devletin kuvve-i cebriyesinin ictimaî hasb'el-hâl mazârrat-ı cismiyeyi netice vereceği şekk ü şübheden azâde olduğu hatıra gelmez mi hülâsa-i kelâm tertibât-ı mezkûrenin zikr olunan mahâller arâzisine idhâl olunmaması ve arâzi-yi mezkûrede bulunan ekrâd ve aşâyire bir şey denilmemesi zımnında bu maddenin serî'en ve acelen iş'ârıyla asker ve mühimmât-ı mezkûrenin Memâlik-i Sahihiye-i İraniye'de tevkîf ve te'hîri hususunu resmen talep ve iddia ederim denilerek bunun üzerine tarafınızdan tûl-ı dıraz mübahâse ve müzâkere vukû'-bularak nihâyetinde zikr olunan asâkir ve mühimmâtın talep ve iddia olunduğu vechile Beravdust ve mahâl-i sâire-i mezkûre arâzisine idhâl olunmamak ve aşâyir-i mezkûreye şimdilik bir şey denilmemek üzere Tebriz ve Tahran'a serian tahrîrât irsâl kılınacağına ve bu babda bir vechile endişe olunmak

iktizâ etmeyeceğine dâir memûrin mumâ-ileyhima câniblerinden söz verilmiş ise de mukaddem ve muahher iş'âr ü beyân olunduğu vechile İranlu'nun res'i hudûdda bulunan Hakkârî Bey'i Nurullah Bey ve Bedirhan Bey gibi ümerâ-yı ekrâdı daima celb-i te'mîn ile uğraşmakda ve Devleteyn-i Mutavassıteyn ise de bunların münafî'ini iltizâm ve tervîh etmekde olunmasına nazaran me'mûrin-i mumâ-ileyhima taraflarından vakî' olan muvafâkat iktizâsınca zikr olunan mahâllere sevk-i asker ve mühimmat olunmasa bile iş bu tedarükât-ı harbiyenin üzerine Van eşkiyasını hakikâten teşcî' ve tahrîk edeceği mülâhazâdan gayr-i baid olmak ve bu kere Van'dan avdet eden Dergâh-ı âli kapucubaşlarından Mehmed Bey ve ûlemadan Dursun Efendi'nin götürmüş olduğu mazbatada ahâlînin hülâsa-i iltimas ve muvafâkatları mumâ-ileyhimadan evvelce Bedir Hân Bey'in kâtibiyle azimet ve avdet eden Sâmi Paşa Hazretleri'nin mühürdârına verilen tahrîrâta havâle olunub tahrîrât-ı mezkûre henüz vurûd-ı vâsıl olarak meâli anlaşılmamış ise de mumâ-ileyhima Mehmed Bey ve Dursun Efendi'nin Van'a azimetlerinden bir semere hâsıl olamadığından şeref-sunuh buyurulan irâde-i seniyye-i şahâne mucibince meclis imâr me'mûrlarının azimetleri mukerrer bulunmak hasebiyle tarih-i arıza-i bendegânemden iki gün evvel müşârün-ileyhe Sâmi Paşa ve meclis-i mezkûre me'mûrları hazır oldukları hâlde bâlâda beyân olunan mükâleme ve layih-i hatır-ı kemteranem olan mevâdd-ı meşrûhe serd ve ityan ve bu gailenin hasb'el-hâl teklifât-ı harbiye ihtiyârına meydan bırakılmaksızın hüsn-i indifâî matlub ve mültezim-i âli olarak İranlu'nun ber vech bâlâ teşebbüsât vakîâ'sından dolayı bir kat-dahi kesb-i ehemmiyet eylemiş idüğü ifade ü beyân olunmuş ve bu babda vukû'-bulan müzâkerat ve karar müşârün-ileyh hazretleri câniblerinden iş'âr buyurulacağı rütbe-i bedâhetde bulunmuş idüğü rehin-i ilm-i müşîrâneleri buyuruldukda ol babda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir.

22 B SENE [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Havâdisât-i İraniye'ye dâir Tebriz Şehbenderi Vekili Rasim Efendi cânibinden bu kere [204] vurûd eden şukkada Ovacık ve Kazlı Göl ve Çubuklu ve Abaka denilen mahâllerde müceddeden birer blanka inşâsı-çün İran Şahı cânibinden on dört bin toman yani bin dört yüz kese akçe Tebriz'e havâle verildiği ve Zuhab Kal'asının tamirine dahi memûr gönderildiği muhârrer ve mezkûr olub İran Devleti cânibinden iş bu blankaların heman şimdiden inşâsına mübâderet olunması aşâyir ve kâbailin gasb ü gâret misillü harekâta ihtisârlarını men' eylemek üzere tedâbir lazıme-i zabtiyenin ittihâz-ı icrâsı kararına dâir muâhede-i esâsiye

sûretinin sekizinci maddesinde musarrah olan ibâre-i ahdiyyenin üzerine sûretâ devleyetn mutavassıteyn kemâliyle ahiddârlık mesleği iltizâm olunmakda olduğuna ilân işâatdan ibâret ise de mahâl-i mezkûreden fakat Odacık denilen mahâl arâzi-yi İraniye'den olarak Kazlı Göl Bâyezîd Sancağı mülhakâtından ve Abaka Van Eyâleti'ne tabî Mahmudî Sancağı merbutânından arzan altı yedi tûlen dokuz on sâ'at çeker bir nahiye olub selefi'z-zikr Çubuklu dahi karye nâmıyle nahiye-i mezbûre arâzisi vasıtında olduğu ve nahiye-i mezkûre mine'l-kâdim birkaç yüz kurâbi şâmil ise de tasallut-ı ekrâddan refte refte harâb olarak nihâyet kırk yedi tarihinde külliye şenlikden hâli kaldığı ve Süleymâniye Sancağı aşâyirinden Caf Aşîreti beher sene ayam-ı suyûfda Memâlik-i İraniye'den olub liva-yı mezbûr ile hem-hudûd olan Senendîc Eyâleti yaylakına azimet eyledükleri misillü İran'da bulunan aşâyir ve ekrâd yedi sekiz seneden berü zikr olunan Abaka ve Kazlı Göl'e yaylamak için gelerek bâlâ resm ü vergü yazı çıkardıktan-sonra İran'a azimet edegelüb bunlar Muhammara ve Zuhab ve havâli-i şarkîyede olan mahâl-i sâire-i malûme gibi abâdî-i İraniye'ye geçmiş yerler olmayub elli dokuz senesi şehir-i zilhiccesinin dördü tarihiyle müverrih mazbatada mestûr olduğu üzere Ahışa ve Kars ve Van ve Bâyezîd ve mahâl-i sâire ile beraber iş bu Kazlı Göl ve Abaka dahi İran Devleti memleketindendir denilerek red ü teslîmi İran Sefiri Mirza Takî Hân cânibinden iddia olunduğu cihetlerle muâhede-i mezkûre sûretinin üçüncü maddesine nazaren İranlu'nun zikr olunan mahâllere öyle blanka inşâsına kalkışmasını pek de akıl kesmediği misillü tahkikât vakî'a abidâneme göre iş bu Abaka ve Kazlı Göl gibi ekrâd ve aşâyir yaylakına elverişli Azerbaycan kıtâ'sında münâsib bir mahâl olmayub mahâl-i mezkûre arâzisi ise ziyadesiyle otlu ve menbit bir mahâl olduğuna ve muâhede-i mezkûrenin dördüncü maddesinde muharrer mer'î rûsûmatı zikr olunan Caf Aşîreti'nin bir kaç senelik verilemeyen yaylakiye resmi olacağına ve şimdiye dek vukû'a gelen vahîy? iddialarından bir gûna zarûri olmayub muâhede-i mezkûrenin imzasından sonra bu misillü iddialara çare ve târik bulamayacağını mutâla'a ve tefekkür eyleyeceği emr-i bedîhi idüğüne binâen Azerbaycan kıtâ'sında olan ekrâd ve aşâyirini ihtiyaçdan kurtarmak ve selefi'z-zikr Caf Aşîreti'nin beher sene yaylakiye resmini alub kendü aşâyirine verdirmemek arzıyla mahâl-i mezkûreyi evvelce davranarak dest-i temellûke geçürmek emel-i mutâla'asında olacağı dahi ikrâb-ı me'mûl olmağla keyfiyyetin hakipây vâlâ-yı fehimânelerine arz ve iş'ârına ibtidâr olunduğu ve şukka-i mezkûre menzûr-ı meâl-i mefûr asifâneleri buyurulmak üzere laf'en [205] takdîm kılındığı muhât ilm âlim-i arây-ı nezâretpenâhîleri buyuruldukda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

27 C SENE [1]262 TARİHİYLE HARİCİYYE MÜSTEŞÂRİ ALİ EFENDİ HAZRETLERİ'NE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Malûm-ı âlileri buyurulduğu vechile muâhede-i esasiye mevâddını hâvî cânib-i kemterânemden hatm ve imza olunacak temessük müsveddesinin ahkâm-ı mundericesi Devleteyn-i Mutavassıteyn sefâretleriyle bunca mübahâsat ve müzârekât cereyanından sonra emr ü fermân hazret-i mülûkâne ile kararlaştırılmış olmasıyla me'âlînin tağyîri kat'an ve kat'iyeten olmayacağından şayed İran Murahhâsı tarafından tebdîl elfâz hakkında ısrar vukûnda irâde-i seniyye tatbiken meâl ve kuvvetine zerrece nakîse gelmeyecek sûretde lafzlar isti'mâl olunub fakat temessük-i mezkûrun mukaddimesinde gerek İran Şahı'na gerek murahhâsına yazılan unvân ve elkâblara dâir ta'riz olunur ise çünkü bunda asıl maddeye dokunur şey olmayacağından anların iktizâsına göre tahvîl ve tebdîli re'y-i kemterâneme ihâle buyurulduğu zuyûr-ı arây dest-i tâ'zîm ve icâl olan emirnâme-i sâmi-i hazret-i vekâletpenâhide emr ü iş'âr buyurulmuş ve bu babda karihe-i sabihe-i hazret-i mülûkâneden şeref-i efzâ-yı sünûh ve sudur buyurulan irâde-i meâl-i ibade cenâb-ı cihanbaninin mazmûn-ı menîfî bâlâ taraf ma'lum-ı çâkerânem olmuş olub geçen hafta takdîm kılınan arîza-i bendegânemde beyân olduğu vechile muâhede-i mezkûrenin ekser mevâddına İranlu cânibinden itirâz kılındığından ba'zı mahâllerinin tebdîl-i ta'bîri lazım geleceği mütebâdir-i hatır-ı bendegânem olduğuna ve İran Sefiri Mirza Takî Hân'a gelen talimâtında bir noktanın bile tebdîl ve tağyîri tecvîz kılınmadığı tahakkûk olunub sefir mumâ-ileyhin bi'l-mukâbele i'tâ eyleyeceği temessük Faris'ül-ibâre olarak me'mûl olduğu vechile ahkâm ve meâl-i ibâreye hâlel verir sûretde ba'zı ibhâmlı ve tevilli elfâzın isti'malinde cânib-i çâkerânemden dahi tebdîli bi'z-zarûre teklîf olunarak iktizâsı icrâ kılınamayacağına binâen şu tebdîl elfâz maddesinde mahdûd ve meşrût olan ruhsat-ı çâkerânemin şimdiki hâl iktizâsınca ketmi lazım geldiğinden tarih-i arîza-i çâkerânemden dört gün evvel Rusya Devleti me'mûru Kolonel Daitzi bendehânelerine bi'l-murûr esna-yı musâhabetde vakî' olan suâl mebni müsvedde-i mezkûrede munderic elfâzın hiç birisi tebdîl olunamayacağı ve mukaddemâda ba'zı el-kab ve ünvâna itiraz olunur ise anın çaresi bulunabileceği serd ve ityân olundukda bu madde maslahatı ziyadesiyle suubet ve te'hire düşüreceği cihetle bizlerin hayr-hâhane ifâde ve mutâla'atımız olmak üzere tarafınızdan tahrîr ve iş'âr olunarak bu babda istihsâl ruhsat kılinsa münâsib olur dedikde bi'l-farz ifâdeniz vechile keyfiyyet inhâ olunarak istihsâl ruhsat olunmuş olsa bile Mirza Takî Hân'ın imza edüb i'tâ edeceği temessük Farsi ise de meâl ve ahkâmı tarafımızdan verilecek temessükün aynı olmak iktizâ edüb ben dahi inde'l-icâb ba'zı elfâzın tebdîlini teklîf eylediğimde adem-i mezûniyetinden ve iktizâ-yı usûl ve mesleğinden

nâşı mûktedir olamayacağı emr-i bedîhi idüğüne binâen bu babda yalnız tarafımıza i'tâ-yı mezûniyet olunmasının bir nefi' fâidesi [206] olmayacağı bedîhidir denilerek bunun üzerine devrân eden mûkalâtın hûlasâsında muâhede-i mezkûre mevâddının bu def'a bi't-tekrar Dersaadet'de bi'l-müzâkere kararı hâsıl olacağı me'mûl-ı kuvvi olduğu misillü mumâ-ileyh Mirza Takî Hân'ın tebdîl elfâza mezûniyeti mülâhazadan bâid olmak ve şu akd-i muâhede hususunun böyle keşa-geşte kalarak imtidâdı tecvîz olunur mevâddan olmayub beyne'd-devleteyn iade-i hub müsâlemet Devleteyn-i Mutavassıteyn indlerinde mültezim bulunmak ve bu def'a verilecek kararın üzerine İran Devleti'nin bir gûna itirâza tasdîsi me'mûl olmamak hasebiyle bu kere bi'l-müzâkere kararlaştırılacak mevâdd-ı ahdiyyenin terki ve Farsî olarak iki kıt'a temessük müsveddesi kaleme aldırılarak yine Mösyö Katin ve Mösyö Tinof'a bi'l-irâe-i bir harfî tebdîl ve tağyir olunmamak üzere ikisinin dahi birer kıt'a sûretleri cânib-i kemterâneme ve mumâ-ileyh Mirza Takî Hân'a gönderilmek için sefirân-ı mumâ-ileyhima marifetleriyle Tahran'a isbal olunması ve bir de İranlu'nun terki kitâbetine pek vukûf ve ma'lumâtı olmadığından ve şunda asıl-ı garz tarafından elfâz üzerine bir itirâz zuhûra gelübde maslâhat-ı te'hîr olunmaması idüğünden eğer cânib-i Saltanat-ı Seniyye'den rehn-i tensîb ve tasvîb buyurulur ise islâfda emsâli olduğu vechîle müsvedde-i mezkûrenin taraf-ı bendegânemden dahi Farisi'si imza olunmasına i'tâ-yı ruhsat buyurulması keyfiyyetinin bir kere de İngiltere Devleti Me'mûru Kolonel Williams ile bi'l-müzâkere savb-ı kemterânemden cânib-i âlilerine ve kendü taraflarından sefâretlerine arz ve beyân olunması hususuna karar verilmiş ve üç gün sonra Mumâ-ileyh Kolonel Williams ile bendehânelere görüşülerek bu madde mumâ-ileyh Kolonel Daitzi tarafından ifâde olunduğunu ve pek yolunda münâsib bir şey olduğundan kendüsü ber vech müzâkere Mösyö Katin'e iş'âr edeceğini serd ü beyân etmiş olmakla keyfiyyet malûm vâlâ-yı nezâretpenâhi buyurulmak üzere hakipâ-yı sâmilerine arz ve iş'âr kılındığı rehn-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân men lehu'l-emrindir

27 C SENE 262 TARİHİYLE MÜŞÂRÜN-İLEYH ALİ EFENDİ HAZRETLERİ'NE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Geçen şehr-i rebi'ül ahirinin yirmi ikisi tarihiyle hakipây meâli-pimay hazret-i nezâretpenâhiye takdîm kılınan arizâ-i bendegânemde Ovacık ve Kazlı Göl ve Abaka denilen mahâllere İran Devleti cânibinden bu esnada birer blanka inşâ olunmak üzere bin dört yüz kese akçe Tebriz'e havâle verildiği Tebriz Şehbenderi Vekili Rasim Efendi'nin varid olan şukka muharrer olub mahâl-i mezkûreden fakat Ovacık denilen mahâl-i arâzi-yi İraniye'den

ise de kusuru Memâlik-i Sahihe-i Saltanat-ı Seniyye'den olduğu ve bunlar Havâli-yi Şarkıyye'de olan mahâl-i sâire-i malûme gibi abâdi İraniye'ye geçmiş yerler olmayub esna-yı mükâlemede İran Sefîri Mirza Takî Hân cânibinden i'tâ ve teslimi iddia kılındığı yad ve tezkâr ve muâhede-i esâsiye müsveddesinin üçüncü maddesinde olan ibâreye nazaren bu maddenin sıhhati pek-de akıl kesmez ise de İranlu'nun mazbut olan mizac ve mişvarına ve mahâl-i mezkûrenin hasb'el-hâl kendüsüne şiddet lüzûmuna mebnî tahdîd-i hudûd olunmazdan evvel davranarak dest-i temellûke geçürmek emel ve arzusunda olması [207] dahi mütâlaadan gayri bâid idüğü inhâ ve iş'âr kılınmışdı ma'lûm-ı âlileri buyurulduğu üzere bu makûle mevâdd ve hususâtın istimâ' ve tâhakkûkunda icâbına göre ba'zısı Devleteyn-i Mutavassıteyn me'mûrlarına bi'l-ifâde vukû'a-gelen ecvibeye derc olunarak Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye inhâ ve beyân ve ba'zısı memurin-i mumâ-ileyhimaya ifâde olunmaksızın iş'âr kılınub ba'dehu iktizâ eylediği hâlde teblîğ ve ityan ola gelmesi cihetiyle ve elli altı ve elli yedi senelerinde Havâli-i Şarkıyye'de zuhûra gelen kaht ü galâ' münasebetiyle bir hayli ahâli Kürdistan ve İran ve Rusya Devleti Memâliki'ne gitmiş ve ba'zısı dahi kemâl-i ızdırâb ve ceviyetinden nâsı inasdan bulunan evlâd ve akrabası hayvânât ile mübâdele eylemiş olduğuna mebnî bu gürûhdan olmak üzere Van Eyâleti'ne tabî' Erciş Kazası ahâlisinden Hüseyin nam şahsın Sette[?] nâmında olan kerimesi ve yine kaza-i mezbûr ahâlisinden Şeyh Bekir'in oğlu Osman nâm kimesnenin birâderinin kızı Ayşe ve eyâlet-i mezbûreye mülhâk Ahlat Kazası ahâlisinden İsmail nâm şahsın kerimesi Aslı Hoy Hakimi Hacı Hatem Hân'ın ve Hoy tevâbînden Ali Şeyh Karyesi'nde mütemekkin Sultân Taki ve Tebrizli Mirza Muhsin'in cariyeye nâmıyla yedlerinde bulunduğu tahakkûk olunub merkûme Aslı bir takrîb Tebriz şehbenderhânesine firâr ile Şîlîği kabûl etmediği ve kendüsünün çekdiği eza ve cefadan tahlîsini ifâde ve işvârı niyaz ve istirhâm etmekde olduğu bundan iki ay mukaddem mumâ-ileyh Rasim Efendi cânibinden merkûme ve senetinin istihlâsı mukaddemâ validesi tarafından tahrîr ve istidâ' kılınub bu misillü tebâ'-i Devlet-i Âliyye'nin bey' ü iştirası serî'en ve ahden bir cihetle uyamıyacağına mebnî bunların ve ba'de-izin tahakkûk olunanlarının cânib-i Devlet-i Âliyye'ye redd ü teslîmi hususunun kendü taraflarından inhâsı me'mûrin-i mumâ-ileyhimaya birer kıt'a tezkire tahrîriyle mukaddemce bildirülüb selefi'z-zikr istihkâmat maddesine dâir olan arizâ-i bendegânemin irsâlini müteâkib keyfiyyet-i hâl İngiltere Devleti Me'mûru Kolonel Williams'a bi'l-münâsebe ifâde kılındığından memur mumâ-ileyh bu kere Mösyö Redhouse cânib-i bendegâneme irsâl ile bâlâda beyân olunan keyfiyyâtı ifâde ve inhâ olunduğu vakt-i Tahran'da mûkîm İngiltere elçisi Kolonel Şil'e özrü açık olarak bi't-tahrîr doğru Tebriz'de bulunan İngiltere Konsolosu'na irsâl eylediğinden konsolos mumâ-ileyh dahi Azerbaycan sahib-i ihtiyârı

şehzâde Behmeş Mirza'ya gidüb ibtîda istihkâmet-i meşrûhe maddesini suâl eyledikde müşârün-ileyh tarafından mumsû'anız olduğı vechile mahâl-i mezkûreye istihkâmat verilmesi zımnında Tahran'dan tarafıma tenbihât-ı mahsusa gelmiş olduğundan ben-dahi bâlâ tevkîf iktizâsını icrâyâ mecburum eğer on gûna kadar bu maddenin te'hîrine dâir taraf-ı Şahî'den emr-i cedîd istihsâl olunur ise ben-dahi te'hîr ü terk ederim ve reddi iddia olunan kızlar için dahi Tahran'dan ne-vechîle emir tahsîl olunur ise anın dahi ol-vechile iktizâsını icrâ eylerim denildiğinden konsolos mumâ-ileyh mektub-ı mezkûru heman sefir mumâ-ileyhe irsâl eylediğinden mumâleyh dahi Sadr-ı Devlet-i İraniye Hacı Mirza Akasî ile bi'l-mülâkat-ı merkûmları istihlâsına hayli [208] sa'y ve gayret eylemiş ise de bunlar vakt-i zarûretde velileri tarafından rıza-yı hatır ile ferûhet olunduğundan Mezhebî Şîî ve gân-ı Mezhebî Hanefî'de dahi cariyeler olarak istihdamına cevâz-ı şerî' olub bunlara bedel Muhammara ve Kerbelâ'da nice Şîî kızlarının şunun bunun yedlerinde kaldığından bahs olunarak istihsâli muvafâkat olunamamış ise de zikr olunan istihkâmat maddesinin akd-i muâhedeye değin te'hîrine karar vermiş olduğunu kendüsüne tahrîr ve iş'âr eylediğini ifâde ve beyân ettirmiş olduğuna mebnî cânib-i kemterânemden istihkâmat-ı mezkûrenin te'hîri emrinde vukû'a gelen himmet ve gayretten ibrâz-ı memnuniyet ve mahzûziyet olunarak bunun üzerine bir iki gün murûrdan sonra me'mûr mumâ-ileyhe görüşmek için hânelerine gelmiş ve vakt-i salâh ve mesâlemetde İranlular fırsat buldukları hâlde tebâ-i Saltanat-ı Seniyye'den olan ahâli-i islâmın ve hususiyle hristiyanın zikr ve ekseriyâtından bulunan evlâd ve taallûkâtını ber takrîb çalarak cariyeler ve köle olmak üzere İran'da feruhet ede-geldikleri ve bu adet kerîh mezheb-i Şîî'de mübah olduğü istimâ' tahakkûk olunub bu keyfiyet-i reddiye me'mûr mumâ-ileyhin dahi mesmû' olduğü malûm-ı bendegânem olmuş olduğundan zikr olunan kızlar red ü teslîmi hususunda vukû'a gelen adem-i muvafâkat ahd ü şarta ve usûl-ı düveliyeye bir cihetle tevâfuk etmeyüb bunlardan Aslı namında olan kız Tebriz'de Devlet-i Âliyye şehbenderhânesine firâr ile Şîî olmadığını ifâde ve tahlîsini ziyadesiyle istirhâm etmiş ve resmen talep olunmuş-iken yine muvafâkat olunmaması zâtca ve me'mûriyetce kemâl-i tesir ve teessüfümü mucib olarak bu madde Nezâret-i Celile-i Umûr-i Hariciyye'ye arz ve beyân olunacağı cihetle ve vûkelây-ı fehâmda mezid-i infîâl ve iğbirânı müstelzim olacağı bi-ıştibâhdır denildikde mumâ-ileyh bu husus yalnız sizin indinizde mucib teessüf olmayub bizlerin dahi kemâl-i infîâlimizi müstetbi' olmuşdur İngiltere Devleti Fransa Devleti'yle bi'l-ittifak esra maddesini ne-vecîhle men' eylemiş olduğü ma'lûmunuzdur ve bunun men'i çaresine istihsâli elzemdir diyerek bunun üzerine üzerine vakî' olan müzakerâtın hûlasâsında bu hususun külliyyen önü kesdirilmesi dahl-i ahd olmasıyla hâsıl olacağından eğer bu madde derdest tanzîm olan muâhede-yi esasiyeye derc ve tasdîr olunamaz ise ba'de-izin akd

olunacak muâhede-i mükâlemeye zeyl ve ilâve olunmak üzere cânib-i kemterânemden hakipây meâli pimay hazret-i nezâretpenâhiye ve kendü tarafından Mösyö Katin'e bâlâ taraf inhâ ve beyân olunmasına karar verilmiş ve ba'dehu zikr olunan istihkâmat maddesinde İranlu'nun şimdiden böyle teşebbüsü şivarlıkda Memâlik-i Devlet-i Âliyye'den biraz mahâl kapmak arzusuna mebni olduğunu yakinen teferrüs eylediğine mebnî bu maddeyi dahi mumâ-ileyh Mösyö Katin'e tarafıyla iş'âr etdiğini me'mûr mumâ-ileyh ifade ü beyân eylemek hasebiyle taraf-ı acizânemden bi-tekrar ibrâz-ı memnuniyet olunmuş olduğu ve mumâ-ileyhin zâten Saltanat-ı Seniyye'nin hayr-hâhi olması cihetiyle bu babda zuhûra gelen himmet ve gayretinden dolayı makam vâlâ-yı Nezâret-i Umûr-i Hariciyye'den İngiltere sefâretine izhâr-ı mahzûziyet olunması re'y ve irâde-i âliye-i hazret-i nezâretpenâhiye va beste ve menut idüğü rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda emr ü fermân men lehu'l-emrindir

19 M SENE 262 TARİHİYLE MÜŞÂRÜN-İLEYH ALİ EFENDİ HAZRETLERİ'NE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Devleteyn-i Mutavassıteyn sefâretleriyle [209] bi'l-müzâkere karar bulan muâhede-yi esasiyyenin ba'zı mevâddına İranlu cânibinden ne-vechile itirâz kılındığı ve bunun üzerine devleteyn-i müşârün-ileyhimanın burada bulunan me'mûrlarıyla ne-sûretle müzâkere güzeran eylediği geçen şehr-i cemaziye'l-âhirenin on dokuzuncu günü tarihiyle müverrih olub takdîm kılınan arizâ-i bendegânemde beyân ü iş'âr olunmuştu me'mûrin-i mumâ-ileyhima müzâkerat-ı mezkûreyi Tahran'da bulunan sefâretlerine dahi tahrîr ve inhâ eylediklerinden bu kere cevaben alınan tahrîrâtta Sadr-ı Devlet-i İraniye'de Hacı Mirza Akâsi muâhede-i mezkûrenin mukaddimesini İran Devleti'nin şân ve şekûhuna cisban elfâz ve ta'bîrâtı derc etmek üzere me'mûrin-i mumâ-ileyhima bi'l-müzâkere tanzîm etmesini kendü sefirleri Mirza Taki Han'a ihâle eylediği ve on birinci maddesinde tasdiknâmelerin tayîn olunan müddetde mübâdelesi hususuna mahâl-i mübâdele zikr olunmamak ve madde-i mezkûre müstakil olmayub devleteyn-i müşârün-ileyhimanın mukaddema teblîğ eyledikleri mevâdd-ı tis'anın bir beste zam ve ilâve kılınmak üzere izhâr-ı muvafâkat etdiği muharrer ve mezkûr olduğu ve mumâ-ileyh Hacı Mirza Akâsi'sinin şimdilik bu kadcılık yola yatması buradan gönderilen tahrîrâtın üzerine Tahran'daki İngiltere elçisi Kolonel Şil'in ikdâm ve gayreti semeresi olub bu kere Mösyö Katin cânibinden sefir mumâ-ileyh olarak tevârüd edüb ırsâl kılınan tahrîrâtta İranlu'nun bu babda olan itirazâtının ekserisi devleteyn-i mutavassıteynin re'y ve marifetleriyle karar-ı kebir olan maddelerin üzerine olmak hasebiyle kabûle gayr-i şâyân

samime ve vahîy şeyler olduğundan bunların içinde kabûlü tecvîz olunabileceklerin hüsn-i tanzîm ve tesviyesine kendüsü her ne kadar ikdam edecek ise de İranlı'nun böyle vahîy ve abes itirâz ve iddiadan keff-i yed ve ferâgat ve verilen karara muvafâkat eylemesi hususuna kemâliyle ikdam ve gayret etmesi mezkûr ve mestûr idüğü ve bunun üzerine mumâ-ileyh Hacı Mirza Akasî'sinin yolsuz ve haksız olan iddiaların birazından dahi nakul eylemesi ekrâb-ı me'mûl idüğü mahremâne olarak savb-ı çâkerâneme ifâde ve beyân kılınmış olub mumâ-ileyh Hacı Mirza Akasî'sinin keyfiyyet-i hâl ü kal mukaddemce hakipâ-yı devletlerine tâfsilen inhâ ve beyân olunub bu babda vukû'a gelen itirâz ve sûret-i muvaffâkâtî muâhede-i mezkûre müsveddesinde zamine denilerek ayrıca mestûr olan iki maddenin Dersaadet'te bi'l-müzâkere karar bulmasından dolayı revş-i akl ve idrâkin müğayiri olarak izhâr-i azimet ve mekâbere-i acemânenen ibâret olub zira muâhede-i mukamelâtın akdî zımnında murahhâs tayîn Dersaadet'e irsâl kılınacağına dâir mukaddemâ zikr olunan sefâretlerine resmen söz verdiği umûr-i vâzihâdan ve iş bu murahhaslık me'mûriyetine dâir geçen hafta takdîm kılınan arizâ-i bendegânemde muharrer olduğu vechile Mirza Cafer Hân'ın intihâbı rivâyet-i âleniyyeden olmağla bu kere Dersaadet'teki sefâretler ile bi'l-müzâkere verilecek kararın üzerine mumâ-ileyh Hacı Mirza Akâsisinin[?] kâmilten muvafâkiyeti me'mûl olduğu rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân men lehu'l-emrindir

26 C SENE 262 TARİHİYLE MÜŞÂRÜN-İLEYH ALİ EFENDİ HAZRETLERİ'NE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Muâhede-i esasiyeye İran Murahhası Mirza Taki Han cânibinden Düvel-i Mutavassıta me'mûrlarıyla bi'l-müzâkere bir mukaddimenin tanzîm olunmasına ve tasdiknâmelerin mahâl-i mübâdelesı tasrîh olunmadığı hâlde iki ay zarfında istibdâline Sadr-ı Devlet-i İraniye [210] Hacı Mirza Akasî tarafından ne-vechile muvafâkat olunduğuna dâir olan tebliğât mahremâne geçen hafta takdîm kılınan arizâ-i acizânemde beyân ve iş'âr kılınmışdı tarih-i arizâ-i çâkerânemden dört gün evvel Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi'nin bi'l-mukâbele ve zîte etmek üzere hânesine azimet-i çâkerânemde İngiltere Devleti Me'mûru Kolonel Williams dahi celb olunarak esnâ-yı musahâbetde mukaddeme-i mezkûre Mirza-yı mumâ-ileyh tarafından kaleme alınmış olduğundan Fransızca'ya tercüme olunmak üzere olduğu ve bir sûreti resmen gayri olarak savb-ı bendegânem verileceği ifade ü beyân olunarak mukaddime-i mezkûrenin bir kıt'a sûreti i'tâ kılındıkda lede'l-mütâlâa İran Şahı hakkında yazılan ünvân ve elkâbların ekserisi bâlâ pervazâne ve nefredi mutazammın ve hususıyla hûz bu zaman ve

zemin ve melik ü mülük cihan fıkraları işveri şeyler olduğundan taraf-ı acizânemden söze ağâz olunarak Mirza Takî Hân'ın iş bu kaleme almış olduğu mukaddime kendüsünün bi'l-mukâbele tarafımıza i'tâ edeceği ahidnâme temessükünün mukaddimesi demek olub bu mukaddimenin tarafımızdan verilecek temessüke derci kat'an icâb etmeyeceği acelden bu cihetle kendü şâhı hakkında istiâ'mal edeceği ta'bîrât-ı medhîye ve fıktrat-ı tefhîmiyyeye eğerce itirâz olunmak lazım gelmez ise ta'bîrât-ı mezkûre diğer devlet ve saltanatının şan ve azimetinin tahkîki sûretini irâe etmeyecek derecede olması ehem ve elzem olub hâlbuki şu yazılan elkâblara nazâran İran Şahı'nın kafe-i mülük ve havâkînin şahı ve cihanın kendü başına pâdişâhı olması lazım geliyor misillü şu fıkraların birine şahinşâh Memâlik-i İran denilse buna bir itirâz olunmaz denildikde malûmunuzdur ki Mirzâ Takî Hân'a sehven yazılan bir noktanın bile kendülüğünden tashîhine mûktedir olmayub bu mukaddime bundan evvel akd olunan Erzurum Muâhdesi'nde İran Murahhası Mirzâ Muhammed Ali cânibinden verilen temessükün lafzen bi-lafz mukaddimesi olduğu tahakkûk kılınmıştır zikr olunan elkâblarda yakışksız şeyler olduğundan itirâz olunan bir iki memâlik ta'dîl ve tebdîli Tahran'da mûkim sefâretlerimizde iş'âr kılunur denilerek îrâd-ı cevap olunmuş ve mukaddime-i mezkûrenin bir sûreti cânib-i kemteranemden itirâz olunan iki mahâlli serhle işâret kılınarak lafen takdîm-i hakipâ-yı devletleri rehin-i ilm-i münima'neleri buyuruldukda ol babda emr ü fermân men lehu'l-emrindir

24 S SENE [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

İngiltere Devleti'nin Dersaâdet'de mûkim elçisi Mösyö Katin muâhede-i esasiyyenin hatm ve imzası arz olan müşkilâtın bi-tekrar Londra ve Petersburg'a bildirildikten sonra hâsıl olacağı mülâhazasıyla mesâlih-i mahsûsasını ru'yet etmek ve hem-de müşkilât-ı mezkûrenin hâl ve tesviyesi emrindeki mütalâatını bi'z-zât teblîğ ve beyân ile tanzîm-i maslahâta ikdâm ve yine avdet eylemek üzere iki nihâyet üç haftaya kadar Derâliyye'den hareket ve Londra'ya azimet eyleyeceği ve şimdi parlamentonun açık vakti olması cihetiyle kapanmasına yani eylül ibtidasına değin ministorların bu misillü Umûr-i Ecnebiyye'ye sarf ve zihin etmekliğe pek de vakit bulamayacaklarından maâda ba'zı havâdise nazâren der dest icrâ olan hububat gümrüğü maddesi kararlaştıktan sonra me'mûriyetlerinden isti'fa eyleyecekleri ekrâb-ı me'mûl idüğü bu kere savb-ı çâkerâneme ifâde ve ihtiyâr olunması [211] ve bu istifa maddesi bu def'a tab' olunan Ceride-i Havâdis'de dahi derc ve tastîr kılınmıştır sefir mumâ-ileyhin bu vechile

azimeti vukû'-bulduğu takdirde Londra'ya vusûlü anda beyân edeceği mütâlaatin üzerine derhâl iktizâ-yı maslahat icrâ olunsazim ve avdeti veyahud karar-ı maslahata dâir bıraktığı maslahâtgüzâra talimât irsâli la'akl dört beş mâha ve verilen karar Saltanat-ı Seniyye'nin nezd-i âlisinde rehin-i kabûl olduğu sûretde cânib-i çâkerâneme gönderilecek ve Tahran'dan Mirza Takî Hân'a zuhûr eyleyecek talimât bir hayli vakde mütevâkîf olarak ve ministörlerin tebdîli zuhûrunda bi't-tabî' maslahât biraz müddet daha uzayarak şu hâle nazaran her ne-sûretle olur ise bu kış dahi burada imrar ü vakt olunmak lazım geleceğine ve nezd-i dekâyık-ı vefd asifânelerinde bâlâ taraf ma'lûm olduğu vechile şu mesele-i İraniyye'nin hasb'el-iktizâ tanzîm ve tesviyesi Devleteyn-i Mutavassıteyn sefâretleriyle Dersaadet ve Tahran'da bi'l-müzâkere fezleke ve karar maddesi savb-ı kemterâneme ve İran Sefîri Mirza Takî Hân'a emir ve iş'âr oluna gelüb Mirza-yı mumâ-ileyhin devleti cânibinden zuhûra gelen muâmele ve tenbihâtı muktezâsı ve kendüsünün usûl-ı mücerriyesi iktizâsı üzere tevârüd eden talimâtın sehv olunan bir noktasının bile tashîhine mûktedir olamayacağı cihetle bundan böyle Erzurum Meclisi'nin devam ve bekâsında maslahâtca zerre kadar bir nafi' ve fâide müşahâde olunamayacağı şekk ü şübheden azâde olduğuna ve Mirza-yı mumâ-ileyhe geçenlerde devleti tarafından me'mûlün müğâyiri vukû'a gelen adem-i muvâfakat bir müddet-dahi burada ikâmeti istilzâm eylemek ve tanzîm madde için Devleteyn-i Mutavassıteyn me'mûrları taraflarından biraz sıkıştırılmak cihetiyle bu keyfiyyet kendüsüne ziyade te'sîr eylediğinden ve zâtından alîl mizâc olduğundan hıfzullah-ı teâla amâre-i nüzûl olarak kıyam ve zehâbda muzdârib ve bi hazur olmak mülâsabesiyle bir aydan berü Erzurum civârında kâin ilçeye günde iki üç def'a girmekte ise de el-ân bir kişi elinden tutmadıkça veyahud bir âsaya itkâ' eylemedikçe meşî ve harekete mûktedir olmadığışörenlerden tahakkûk kılınub çâkerlerinin cihat-ı menşu' ve hususuyla vücutca ne-vechile muzdarib ve münazi' olduğum şimdiye dek takdîm kılınan marûzat-ı kemterânemde bâlâ taraf iş'âr ve beyân olunduğundan bu babda mukarraren tafsîl-i hâl beyhude tasaddî'den ibâret olacağına ve İran Devleti'nin Dersaadet'de bir muâhede-i mükâmelenin akd ve tanzîme muvâfakât-ı resmiye ve âleniyyesi cây-ı inkâr olmayub bu kere bu hususa itirâz eylemesi muâhede-i esasiye müsveddesine derc ve ilâvesi kaziyyesinden ibâret olarak Devleteyn-i Mutavassıteynin tavassutları bakî olduğu hâlde merkez mükâlemenin tebdîli zât-ı maslâhata bir cihetle hâlel vermeyeceğışemr-i bedîhi idüğüne binâen iş bu muâhede-i esasiyenin dahi ber vech bâlâ vukû'a gelmiş ve gelmesi me'mûl olan mevânî' ve müşkilâta binâen yine vesâtet-i çâkerâneme Dersaadet'de akd ve tanzîmi hususuna hümem ve'l-inhâm asifâneleri bi-dirîğ ve erzân ve bu sûret mümkün'ül-icrâ olmadığış hâlde ma'lum meâli-lüzûm[?] nezâretpenâhileri buyurulduğuş üzere selef'iz-zikr muâhede-i esâsiye mevâdd-ı mukârrereden olarak cânibu'l-cevânib asifânelerinden

mûkaddemce tevârüd eden müsveddenin şimdi ba‘zı mahâlleri tashîh buyurularak irsâl kılınacağından bu babda icrâ olunacak hidmet ve me‘mûriyet [212] fakat müsvedde-i mezkûrenin bi’t-tebyîz-i temhîri maddesine münhâsır olmak ve çâkerleri her çend umûr-i nazekîde istihdâma layık ve şâyân olmadığı emr-i celi ise de şu mesele-i İraniye’nin bedâyetinden-berü içinde bulunmaklığım cihetiyle ekser hususâtına kesb ü vukûf ve mâlumât olunarak asıl muâhede ise muâhede-i mükâmele olub Cenâb-ı Hâk herhâlde tefkîkât ve teshilât ileyhesin bar ü baver buyursun meşkûliyet mentua‘-i cismiyeleri arasında tebliğât mazacı‘-i acemâne ile bi’z-zât uğraşmağa pek de vakit bulamayacakları şekk ü şübheden azâde bulunmak hasebiyle iş bu muâhede-i mükâmelenin ilerüde akd ve tanzîmine me‘mûriyet-i kemterânem icrâ buyurulmak üzere muâhede-i esasiyyenin hatm ve imzası maddesinin Erzurum Valisi Esad Paşa Hazretleri’ne ihâlesi husûsuna müsaade-i meâli ibâre-i hazret-i şahinşâhinin istihsâli emrinde himmet mekârim menkıbet-i asifâneleri mebzûl ve mesrûf kılınması niyâz-ı kemterânem idüğü ve çâker-i kemineleriistirâhat-ı yedinemi umûr-i memûre-i acizâneme takdîm ve tercih eyler makûleden olmayub me‘hûl ahde-i kemterânem olan musâlâhanın hiçbir şeye bakmayarak elimden geldiği ve aklımın erdüğü kadar hüsn-i tanzîm ve tesviyesiyle uğraştığım ind-i vâlâ-yı fehîmânelerinde bi’t-tecrûbe ma‘lûm olan hâlâtdan olub hâlbuki bâlâda beyân olunduğu vechile bundan böyle burada ru’yet olunacak maslahât yalnız resmiyece hatm ve imza-yı senede münhâsır olduğundan remz-i teâla takdîs hazretleri ömür ve ikbâl cenâb-ı hilâfetpenâhiye ruz-ı efzûn buyursun ve nimetimiz şevket-meâb efendimizin iban-ı ced? kuli ve kölesi olduğumdan Hudane-kerde lüzûmsuz yere beyhûde yere tebdîl âb ü hevâ ve isti‘mal ilaç ve devâ ile def‘-i eskâm edemeyecek ve âmel mande olacak sûretde alîl ve mariz olmayub bi inâyet-i teâla yine bir aralık böyle başlıca bir memûriyetde bulunarak ve saî‘ çâkerânemde mertebe isbât-ı sâdık ve istikâmet ve hüsn-i hidmet olunmak gazez-i tahsîsiyle zât-ı şevketsimet cenâb-ı cihanbâniye muhibe-i fehâmiye-i ileyhe olan şemiye-i celile-i kemâl-ı bende perveri ve merhâmet-i mezid-i mekârim-küsteri ve şefkate istinâden itkâ‘-i ber vech bâlâ ifâde-i keyfiyyet veistirhâm müsaade ve inâyete ibtidâr olunmuş olduğu ve huda alim ve ranadır ba‘de-izin burada tevkîf-i çâkerânemin zât-ı maslâhata zerre kadar fâidesi olacağını derk ve i‘zân-ı i‘lem muktezâ-yı gayret ve sadık-ı ubûdiyetim üzere bu sûretle niyâz ve istidâ‘ya teşebbüs etmekliğim emr-i mahâl idüğü muhât-i ilm-i âlim-i âray nezâretpenâhileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân ve lafz ü ihsan hazret-i men lehu‘l-emrindir

GURRE S SENE [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Bundan bir hafta evvel müsteşâr efendi bendelerine mersûl şukka-i acizânemde tebdîl hava ve istî'mal devâ zımında Erzurum'a üç sâ'at olan Erzîni[?] nâm karyeye azimet olduğu bi'l-münasebe zikr ve beyân kılınmışdı şifâ-yı mezkûre ve hakipây vâlâ-yı asifânelerine muhârrer ma'rûzat-ı kemterânem postahâneye irsâl olduğunun ferdasi zikriâtı vukû'at-ı girîn ve reddiye mahsûsen vurûd edenlerden şöylece işidilmiş olduğundan karye-i mezkûreden kalkub Erzurum'a vusûl-i çâkerânemi müteâkib Esad Paşa Hazretleri'nin kethüdâları ve kadı ve müftü efendiler ile azâ-yı meclisden ba'zıları nezd-i bendegâneme bi'l-vurûd gerek mumâ-ileyhimin ve gerek sâir erbâb-ı malûmâtın vakî' olan [213] ifâdelerinden çâkerleri karye-i mezkûreye azimet eyledikten üç gün sonra İran Sefiri Mirza Takî Hân ilçeden gelüb Cuma-ertesi günü mumâ-ileyhin arâm eylediği hânenin ittisâlindeki evde ikâmet üzere olan dört nefer teb'a-i mu'teberesinin biri civarda bulunan komşu çacuklarından tahmînen üç yaşında bir sâbiyi içerüye alarak icrâ-yı fi'l-i şenî' eyledikten sonra kapudan dışarıya salı-verilmiş ve çocuk dahi ağlayarak hânesine doğru giderken validesi ve civarda bulunan birkaç komşu hatun ahâli-yi mahâleden birkaç kişi ile beraber keyfiyyet-i hâle matla' olarak çocuğu alub doğru sefir mumâ-ileyhin hanesi kapusuna azimetle âdet-i nisvâne üzere yaygara ile ifâde-i hâl eyleyüb me'mûl ve matlub vechîle cevâba nâil olmadıklarından oradan kalkub kadı-yı beldeye ve oradan dahi doğru vali konağına giderek şikâyet etmiş olduklarına mebnî müşârümileyh Esad Paşa Hazretleri kendü hekimleri Masa'yı[?] celb ile çocuğu muâyene ettirdikde sabî-i merkûmda asâr-ı cerahât ve gömleğin vesâir elbisesinde haylice kan lekesi olduğu tabib mersûm vesâir muayene edenler taraflarından ifade ve beyân olunmak cihetiyle müşârün-ileyh sabî-yi merkûmu ve beraber bulunanların hizmetlerinde olan Hacı Yusuf Ağa ve tabib mersûme terfiken sefir mumâ-ileyha bâlâ irsâl rivâyet olunan keyfiyyet-i faciânın sıhhatini eğerce akl-ı tecvîz etmez ise de sabî-yi merkûmun hâli bi'l-muayene tebeyyün etmiş olduğundan bu hâle-i şenî'eye hidmetin her kangısı cüret etmiş ise anın tedibât-ı layıke ve seri'âsının icrâsını taleb eylerim vadisinde merkûm Hacı Yusuf Ağa vasıtasıyla tebliğ-i merâm ettirmiş ise de ağa-yı merkûm Erzurum ağvâtından ahmakca bir adam olmak ve adâb ve muâmele-i resmiyyeye vâkıf olmamak hasebiyle esnâ-yı tebliğâtta paşa efendimiz emir ettiler gibi elfâz ve tâbirat-ı istî'mal eylediğinden sefir mumâ-ileyhe ben üç buçuk seneye kârib müddetdir ki burada tevkîf ediyorum şimdiye dek gerek benden ve gerek adamlarımdan böyle bir hâl vukû' a geldiği yoktur bu ise bir bühtan ve iftîrâdır benim bu maddeden dolayı te'dîb edecek adamım olmadığından bu keyfiyyet-i reddiyei özür ve

isnâd edenlerin ben paşadan te'dîbini isterim ve olmaz ise kalkar İran'a giderim veya paşa bana bir cihetle emir edemez deyü bağurub çağırarak merkûm Hacı Yusuf Ağa ile tabib mersûmu meclisden tard ü def' etmiş ve sefir mumâ-ileyh bâlâda beyân olunduğu vechile sabî-yi merkûmun ibtidâ kendü hânesi kapusuna götürüldüğünden dolayı devleteyn-i mutavassıteyn me'mûrlarına adam irsâliyle şikâyet eylediğinden memûrin mumâ-ileyhima taraflarından vâkî' olan ifâdeye mebnî orada ahâliden bulunan olur ise def' etmek üzere Zâbıta Yüzbaşısı Abdulrezzak Ağa evvelce götürülüb hazır bi'l-meclis olmak hasebiyle biraz tefekkür ve mütâlâa' eyledikten sonra merkûm Abdurrezzak Ağa'ya var paşaya ifâde eyle eğerce bu çocuk hakkında olunan şikâyet ahâli-yi mahâlden beş kişi tarafından re'y'il-âyin müşâhade olunduğuna dâir şehâdet olunur ve yemin dahi edülür ise ben dahi tedibât-ı lazıme-yi ol-vakt icrâ ederim ve yarın sâ'at ikide bu şahidleri isterim demiş ve bu cihetle maslâhat ferdaye kalmış olduğundan sefir mumâ-ileyhin bir menval-i muhârrer ikvâl ve harekâti istimâ' eden ahâli-yi mahâlleyi bu kazahâte cüret edenin te'dîb ve terbiyesi icrâ kılınmayub ettiği yanına [214] kalacağına zehâb eylediğinden ferdasi ale'l-sabah sabî'i merkûmu akrabasından bir iki kişi kucağına alub doğru çarşı pazara azimetle acem elçisine bir uşağı dünkü gün bu çocuğu şu hâle giriftar eyledi paşa te'dîbini istedi ise de icrâ ettirtemedi artık gayret memleketliye düştü diyerek gezüb dolaşmağa başladıkda heman dükkanlar kapanarak ve silahı olan silahlanub olmayan birer sopa kaparak doğru sefir mumâ-ileyhin konağına azimetle taş atmağa başladıklarında sabî-yi merkûmun celb olunduğu hânedeki ikâmet üzere olub evvel vakt sefir mumâ-ileyhin yanında bulunan Mirza Hasan damın üzerine çıkılacak küçük kapudan komşu takımına ve andan sokağa atılarak fîrâra başladığı temcî eden eşhâs cânibinden müşâhade olundukda derhâl otuz kırk kişi merkûmun ardına düşerek ve yatışib tozarak vali konağına irsâliyle orada te'dîbinin icrâ etdirilmesi tasmin ile Gürcü Kapusu denilen mahâle geldiklerinde bunların içlerinden veyahud haricden biri bu acem çocuğu berbad eden Acem'dir ne duruyorsunuz demekle derhâl bıçak ve kama üşürüb merkûmu orada paralamışlar sefir mumâ-ileyh taşlar atıldığını gördükde içerüden tüfenk endehâtına ibtidâr ile iki üç kişiyi mecrûh eylediğinden eşhâs-ı mezkûre dahi bi'l-mükâbele taşı kurşuna tebdîl eylediklerinden ma'ada hâne-yi yıkub yakmak üzere ot ve ateş tedârükiyle dama çıkarak sökme ve kapuyu tutuşturmağa başladıklarında müşârün-ileyh Esad Paşa Hazretleri dâiresi hâlkı ve bir mikdar topçu askeri ve vücûh-ı memleket ile eşhâsı müttehaşide içine girerek vaaz ve nasihâte mübâderet ve bir taraftan Ferik Bahri Paşa ve Mirliva Selim Paşa nefer teferruk-i cemiyete saî ve gayret eylemişler ise de bâlâda beyân olunan Mirza Hasan'ın kabâhat sahibi olduğu şayiâsıyla telef olduğu eşhâs-ı merkûmenin galiba ma'lûmları olmayub cemaatleri dahi gittükçe tezâyîd eylediğinden bu nice nasihat ve temînin tesîri

müşahâde olunamayub bu hâl üzere biraz müddet geçtikden ve içerüden işte kabahât sahibi budur deyü verdikleri Acem taam kapusunun önünde paralandıktan sonra ordu mahâllinde olan asâkir-i muntazâme-i hazret-i şahânedan bir tabur yetüşüb bunun üzerine yine eşhâs-ı müctemî‘ tarafından taam kapusundan içerüye girmek üzere hücum olunmakta iken diğer bir tabur dahi gelüb yetiştiğinden ve bi’z-zarure süngü davrandırıldığından bunun üzerine cemiyet-i mezkûre mütferrik ve perişan olarak sefir mumâ-ileyh kendü taleb ve hâhişiyle misafiret-i ordu-yı kâhire azimet etmiş olub müşârün-ileyh Esad Paşa Hazretleri iş bu cemiyete sebep olanların serî’en te’dib ve terbiye-i aleniyyelerinin icrâsı memûrin-i mumâ-ileyhima câniblerinden ifâde olunduğu savb-ı çâkerâneme ihbâr eylemiş olduğuna ve burada bulunan asâkir-i nizâmiyenin haylicesi nefis-i Erzurum’dan ve kusuru mülhakâtından olub ahâli-yi Erzurum’un ise mizâc ve mişvarı mazbût olarak mesmû’at-ı meşrûheye nazaran tekevvün-i fesadda sefir mumâ-ileyhin fâil ve haîl sebebiyyeti dahi ca-yı inkâr olamayacağına binâen Tercüman Mösyö Redhouse me’mûrin-i mumâ-ileyhima taraflarından tebliğ vukû’at etmek na-mizacılığımın dolayısı istifâr-ı hatır eylemek üzere gece sâ’at bir kararlarında bendehânelerine gelerek ifâde-i hâl eyledikten sonra taraf-ı çâkeranemden iş bu te’dib maddesinin Dersaadet’ten [215] irâde-i müstâkile zuhûruna değin te’hîri lazım gelüb te’cîlinde mahzûr olduğu serd ü beyân ile bu hususda rüy-i ısrar gösterilmemesini ve Rusya Devleti me’mûru Kolonel Daitzi bu maddeye izhâr-ı muvâfakât etmez ise İngiltere Devleti me’mûru Kolonel Williams’dan taleb ve iltimas eder ve bunun yarın cevâbını isterim denilmiş ve ertesi günü tercüman merkûm bi’l-vurûd ifâdat-ı vakı’anızı bir harfini zayî‘ etmeyerek sırasıyla Kolonel Williams’a tefhîm eyledim bu babda vakî‘ olan mütâlaanızı takdir ve tasvîb eyledi mahsus hatırınızı sûal eder her ne kadar na-mizâc oldukları malûm ise de bir gayret ederler de bu gün Mirza Takî Hân’a istifâr-ı hâtır ve teselliye zımnında giderler ise pek münasib olur dedi ben dahi ifâde ediyorum dediğinde şimdi Esad Paşa Hazretleri gelecektir her ne kadar bi mecâl isem de gittikten sonra giderim deyü cevap verilerek müşârün-ileyh gelüb avdet eylediğini müteâkib çâkerleri dahi ordugâha bi’l-azîme Mirza-yı mumâ-ileyhe vukû’at-ı mezkûreyi kendüsüne bir cihetle sebebiyet verilmeyecek sûretde mesmu’at-ı meşrûhenin ekserisinin müğayiri olarak ber vech tâfsil hikâye ve beyân eyledikde cânib-i çâkeranemden aklımın erdüğü mertebe îrâd-ı cevap ile kendüsünün te’mîn teselliyetine mübâderet olunub bendehânelerine avdet-i kemteranemi müteakib memurin mûma-ileyhima taraflarından savb-ı çâkeraneme bir tezkire vurûduyla meâlinde Mirza Takî Han ahvâl-i malûmeden dolayı ve taraflarından takdîr-i resmi sûretinde birer mektub gönderdiğinden bu maddenin müzâkeresi ve meclis-i müzâkerede müşârün-ileyh Esad Paşa hazretlerinin dahi bulunması lazımeden olduğu ve tayîn-i vakt ve mahâl kılınması münderic olmak hasebiyle

câhib-i çâkeranemden yazılan cevabın üzerine ertesi günü sâ'at üçte müşârün-ileyh hazretlerinin arâm eyledikleri vali konağına azimetle lede'l-mülâkat mektub-ı mezkûrun me'âlî hadise-i vak'a kendülerinin malûmları olmak cihetiyle tafsîli lazım geleceğinden bahisle sabî-yi merkûmdan dolayı kendüsüne iftira olunub bu madde ahâlî câhibinden vesile-i muhâcime olmak üzere mültezemâne yapılmış bir şey olduğu kurşun atılarak ve hânesi ihrak olunmağa say' olunarak canına kasd olduğu ve nakud ve eşyası garet kılındığı bi gayr-i hâk iki adamı paralandığı ve şimdiye kadar mütecâsir fesad olanların bir kaçı siyaset olunmadığı ve kendüsünün emniyeti kalmadığı muhârrer ve mezkûr olub bunların her birine müşârün-ileyh ile câhib-i bendegânemden cevap verilmesi îrâd ü beyân olundukda müşârün-ileyh hazretleri tebliğ olunan mevâddın üzerine icâbı vechile ber vech tafsîl-i îrâd cevap eyledikten câhib-i kemterânemden kelâma ağâz ile malûmunuzdur ki şu vâk'anın zuhûrunda burada bulunmadım geldim geleli tahkîk-i ahvâlden hâli değilim ibtidâ şu çocuğun düşar olduğu keyfiyyet-i reddiye alet-i cumhur olmak için insan olan bir cihetle cüret edemeyüb merhâmet-i beşeriye manî' olacağından ve böyle birüsüyle kerihenin tedârükünde su'ubet olmayub Mirza Takî Hân ve teb'âsıyla ahâlî beyninde bir adâvete husûmet-i kâdime bulunmadığından bu maddenin masnû' olmasını bir cihetle akıl tecvîz edemez mesmû' ma'lûmunuz olduğu vechile sabî-yi merkûm derece-yi sabitede paşa hazretleri taraflarından Mirza Takî Hân'a irsâl olundukda ahâlî-i mahâlleden biraz adam odanın dahîlinde ve haricinde bulundukları ve hekim-i Musa dahi [216] mevcûd olduğu hâlde Hacı Yusuf Ağa'nın paşa efendimiz emir ettiler deyü vakî olan ifadesini hemk-i belâhetine ve muâmele bilmediğine hamil etmek ve sonra şu adam bana geldikçe bu vâdide söz söylüyor deyü haber göndermek lazımeden iken ben de bu fâili irtikâb eder adam yokdur bu iftîrâdır ve senin paşan bana emredemez diyerek ve sövüb sayarak merkûmu meclisden tard ü def' eylemesi şu cemiyetin zuhûrunda sebep olmuş olduğu inkâr olunamaz cumhurun ibtidâ zuhûrunda atdıkları taş ise de buna mükâbil Mirza Takî Hân'ın hânesinden kurşun atılarak iki üç kişinin mecrûh olması anların dahi tüfenk endehâtına ve hânenin damını yakub tutuşturmaya kalkuşmasına sebep ve bâdi olmuşdur eşhâs-ı müctemî' elinde telef olan iki kişinin birisi kabahat sahibi budur deyü kendüleri tarafından verilmiş ve diğeri ki Mirza Hasan'dır cumhurun zuhûrunda dam üzerinden sokağa atılarak kaçır iken tutulub itlâf kılınmıştır Mirza Takî Hân'ın hidmetinde kırkdan mütecâviz adam olub bunların hiç biri bir tarafa gitmeyübde bu Mirza Hasan'ın firâr eylemesi ve ahâlî-yi mahâlinin çocuğunun celb olduğu diyerek ta'yîn eyledikleri hânede beytutet etmiş bais-i fesad olan faal-i kabahatin fâili olduğuna bir şübhe hâsıl olmaz mı konağın büyük kapusunda Selim Paşa ve bir mikdar topçu askeri ve dama çıkılacak kapunun önünde Bahri Paşa ve paşa hazretlerinin kethüdâları ve kavas başısı

olduğundan eşhâs-ı mütehaşşide cânibinden bir ferdin derûn-ı hâneye girdikleri ve yağmacılık eyledikleri görülmemiştir cumhurun bir ağızdan bağırarak faal-i fâil kabih olan şahsın verilmesiyle cemaatin dağılması maddesi olarak zât-ı merkûm Mirza Hasan'ın üstünde bulunan elbisesine rağbet olunmamıştır malûmunuzdur ki daima Mirza Takî Hân ümenâ-yı İraniye'den ve hem ve ihtirâz üzere olup bu madde-i azâmiye-i kerihenin vukû'a gelmesi cihetiyle devleti tarafından bir gûna mesûliyeteye düşer olmamak mütâlaasıyla vukû'-bulmayan şeyleri söylemeğe ve mübalağa eylemeye tasdî' etmiş olmak gerekdir bu ise hasb'el-hâl tasvîb olunamaz iş bu tebliğâtı mühbanem vakî' olan mesmuâ'nın üzerine mebnî olup eşhas-ı mezbûrenin sûret-i temcî' ve hareketi nezd-i Saltanat-ı Seniyye'de ziyadesiyle takbîh olunacağına ve bizlerin dahi kemâl-i teessüfümüzü mucib olduğuna şübhe yokdur paşa hazretleri keyfiyyet-i hâli bâlâ taraf Bab-ı âlî'ye inhâ ederek ve cevab-ı âli zuhûruna değin pîşvâ-yı fesad olanları hafiyyen tahakkûk eyleyerek ba'dehu şâyân-ı te'dîb olanların icrâ-yı terbiyelerine himmet ü sa'y gayret buyuracakları bi-iştibâhdır ve Mirza Takî Hân'a dünkü gün taraf-ı dostanemden bi'l-münasebe ifâde olunduğu vechile oturduğum hâneye yakın bir münâsib konak tedârük olunub esbâb-ı temîniyle paşa hazretleri câniblerinden ikmâl kılınur denildikde müşârûn-ileyh hazretlerinin ve çâkerlerinin îrâd eylediğiniz cevablardan izhâr-ı mahzûziyet olunduktan sonra Mirza Takî Hân ba'de-izin bu misillü hadise zuhûr etmeyeceğine sûret-i kefâletde taraflarınızdan başka başka sened isterler ise cevab verelim bu babda re'yiniz nedir denilmesine mukâbeleten taraf-ı çâkeranemden paşa hazretleri buranın valisi oldukları cihetle azâ-yı meclis ve vucûh-ı memleketi celb ile keyfiyyeti beyân ederek anın üzerine taleb olunduğu hâlde öyle bir sened i'tâ [217] edebilürler denildiğinden ve müşârûn-ileyh hazretleri dahi çâkerlerini tasdik eylediklerinden sonra mumâ-ileyhima kalkub doğru Mirza-yı mumâ-ileyhe azimet etmiş ve ertesi günü ahşâma kârib Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi bendehânelerine gelüb dünkü günden-berü üç meclisdir Mirza Takî Hân'dan layıkıyla bir cevab alamadan ba'zı emâreye nazaran mumâ-ileyhin uşaklarının ve belki kendüsünün artık burada durmayub İran'a gitmesi me'mûl olduğundan şayed bunlardan gece hâliyle ordudan hezvic? etmek isteyen olur ise karakollar câniblerinden mûmânaat olunmaması zımnında tarafınızdan ve Esad Paşa Hazretleri câniblerinden Bahri Paşa'ya hafiyyen bir haber gönderilmesini münâsib gördük ve Mösyö Redhouse Esad Paşa'ya kendülüğünden izâe-i vakt olunmamak için ben-dahi size geldim dediğinde bu madde vali-i memleketin icrâ edeceği bir şeydir benim haber göndermekliğim münâsebet olmaz denilerek mumâ-ileyh kalkub gitmiş ve gece sâ'at bir buçukda müşârûn-ileyh Esad Paşa Hazretleri'nin kethüdâları kadı belde vucuhundan İbrahim Efendi ile beraber bi'l-vurûd mumâ-ileyh Kolonel Daitzi'nin cânib-i kemteraneme vakî' olan ifâdesi İngiltere Me'mûru'yla müştereken

mezkûre-i resmiye sûretinde konularak i'tâ olunduğundan varâka-i mezkûreyi ibrâz ile paşa hazretleri bunun üzerine Mirza Takî Hân'a gidüb temîne mübaderet eylemekliğı tasmîm etmişler ise de çünkü bu kağıd Devleteyn-i Mutavassıteyn me'mûrları câniblerinden resmen verildiğinden her ne-kadar temîne akdem kılinsa bir fâidesi olmayub beyhude yere tenezzül etmek olacağından gitmedi ve bu babda olan re'yinizi sûal eyledi dediklerinde eğerce bu kâğıdın üzerine Mirza Takî Hân'ın temîni zâhiren isabetli görünüyor ise de zuhûra gelen hadise-yi azâmiyyeye göre beyhûde yere olur ise de tenezzülün bir zararı olmayub ilerüde kendü haklarında fâidesi vardır eğer re'y-i acizânemi tasvîb buyururlar ise heman şimdi çadırına azimet ve kendüsünü temîne himmet buyursunlar cevâbıyla mumâ-ileyhim îade olunmuş ve ertesi gün müşârün-ileyh Devanderini[?] isbal ile ahşâm Mirza Takî Hân'a gitmişler ise uyhuda bulunduklarından biraz vakt Mirliva İzzet Paşa'nın zimesinde? oturduklarını ve mumâ-ileyh Mösyö Redhavuz ve Kolonel Daitzi'nin Tercümanı Mösyö Muhini orada olub biraz sohbet ettiklerini ve şimdi mumâ-ileyh Mösyö Redhavuz ve Mösyö Muhini kendülerine gidüb Mirza Takî Hân cânib-i memleketinden bir emniyet-i kâmile i'tâ olunur ise derûn-ı şehre girmeye razı olduğunu ifâde eylediklerinden iktizâ eden vucûh-ı belde-yi celb ile esbâb-ı teminiyenin icrâsına âkdem edeceklerini ifâde etdirmiş ve muahheren han-ı mumâ-ileyhe keyfiyyet-i vakî'ayı devleti cânibinden bildireceğinden cevab zuhûruna değin kendüsüne emniyet-i kâmile verildiği hâlde derun-ı şehre gireceğini taraflarına inhâ ve iş'âr eylediği İngiltere Devleti Me'mûru cânibinden savb-ı kemteraneme ifâde ve ihbâr kılınmış ve bunun üzerine müşârün-ileyh hazretleri taraflarından arz olunan cihet-i teminiyeye mumâ-ileyh Mirza Takî Hân katî' olarak çâkerlerinin tensîb eylediğim hânenin tahliyesiyle bir iki gûna dek mumâ-ileyhin oraya nakline karar verilmiş olub zât-ı fehâm-i simet nezâretpenâhilerine ta'rîfden azâde olduğu vechile mesele-i müzmine-i İraniye'nin henüz hâl ve tesviye olunamaması cihetiyle on beş aydan-berü [218] ve anda zuhûr eden vaaz ve nasihat ile mündefî' olmayan fesad ve ihtilâlin hasb'el-mevkî-i kuvve-i cebriye irâesiyle indifâ'na manî' ve haciz-i kuvvi olduğuna ve hayli vakitdir Çıldır Eyâleti'nde dahi emâre-i asayiş ve istirahat müşahâde olunamayub âle'l-husus bu kere Kör Hüseyin Bey dedikleri şâhıs eyâlet-i mezkûrenin Trabzon'a mülhâk olan kazalarında fesad ve fitne-i âleniyyeye müteseddi olduğundan mîr merkûmun üzerine Trabzon Valisi Hazretleri taraflarından sevk ü asker olduğu tahakkûk kılınub iş bu Çıldır Eyâleti ihtilâlinin İran maddesine dokunur bir yeri olmayub eyâlet-i mezkûrenin ekser kazaları Rusya Devleti memâlikiyle hem hudûd bulunmak ve mîr merkûm hakkında re's-i hudûdda bulunan ahâlinin ifsâdına dâir devlet-i müşârün-ileyha cânibinden evvel ve aher vukû'a gelen iştikâ' nezd-i meâli vefd-i asifânelerinde bâlâ taraf mâlum olmak hasebiyle eyâlet-i mezkûrede olan fesad ve ihtilâlin serâtî indifâ'

mutâla'a-i kemteranem akdem-i umûr-ıdan idüğüne ve bâlâda beyân olunan hadise-i namarziye vukû'a ve zuhûra gelüb mihrâk pişva-yı cemi'yet olanların te'dîb ve terbiyeleri Devleteyn-i Mutavassıteyn câniblerinden ve İranlu tarafından taleb ve iddia olunduğu emr-i bedîhi olarak Erzurum Ahâlîsi'ni ruvnet-i mizâcları ve mevcûd olan asâkir-i nizâmiyenin cümlene bu havâleden merteb olub müşârün-ileyh Esad Paşa Hazretleri'nin evvelki hükûmetlerinde ve Osman Nuri Paşa Hazretleri'nin valilikleri hengâmında bir iki def'a serkeşâne hareketleri zuhûra gelerek sabî-i merkûmun buradan merteb olub el-ân Diyarbakir tarafında bulunan on altıncı alayın çavışlarından birinin oğlu bulunduğu binâen Çıldır Eyâleti ihtilâlinin infıfa'-i istihsâlî olunmak ve pişva-yı cemi'yet olanların tedibât-ı lazimesi icrâ kılınmak ve ba'de-izin bir gûna uygunsuzluk tahdîs etmeyüb bu havâlinin emniyet-i asâyiş kâmile-i istihsâl buyurulmak üzere Dersaadet'de bulunan asâkir-i müntâzeme hazret-i şahânedan heman bir alay asâkirin seri'an bu tarafa sevk ü irsâl olunması ve burada bulunan iki alayın biriyle istibdâl olunmak üzere Anadolu ordu-yu hümayûnunda bulunub bu havâleden merteb olmayan bir alay askerin dahi oradan me'mûr ve tayîn kılınması rütbe-i vacibde olduğu ve şu vechile Dersaadet'den ve ordu-yı mezkûr cânibinden iki alay asâkir-i nizâmiye sevk ve tayîn buyurulmadığı hâlde bu havâlinin ve belki nefis-i Erzurum'un zabt ü rabtı emr-i meşkul olarak maazallah dürlü fesadlar zuhûra geleceği me'mûl-ı kuvvi olduğu muhât-i ilm-i arây nezâretpenâhileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

15 S SENE 262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Erzurum'da zuhûra gelen vakîa-i gayr-i marziyeden dolayı takdîm-i hakipây fehimâneleri kılınan arizâ-i çâkerânemin vusûlünden bahisle İran Sefiri Mirza Takî Hân'ın Erzurum'dan kalkub gidecek olduğu hâlde akd-i muâhede maddesi yine sürüncemeye düşer olacağı cihetle hân-ı mumâ-ileyhin ne-vechile olur ise ıslâh-ı efkârıyla tevkîf-i hareket ve azimetine ikdâm olunması ve'l-hâsıl şu zuhûra gelen keyfiyyetden Devlet-i Âliyye'nin ziyâdesiyle müsellemler olduğunun ve erbâb-ı töhmet ve kabahat beher hâl sırasıyla tahri olunarak te'dîb ve terbiyeleri sûretine bakılacağı bâlâ taraf ifâde kılınması irâdesini ve Anadolu ordu-yu hümayûndan tebzalden? bir alay asâkir-i nizâmiyenin irsâli [219] Bab-ı âli'ce karargir olduğunu mutazammın zuyur-ı dest ta'zîm-i icâl olan emirnâme-i nezâretpenâhileri meal-i mâli istimâli kerihe zihn-i çâkerânem olmuşdur hân-ı muamâileyh

mukaddemce vakî‘ olan iş‘âr-ı kemterânem vechîle ikâmet eylediğim hâneye kârib tahliye ve tefrîş etdirilen konakda el-ân ikâmet üzere ise de mukaddemce takdîm kılınan arîzâ-i bendegânemde zikr ve beyân olunduğu vechile na-mizac olmak ve emr-i irâdece dahi zaruretden bulunmak hasebiyle devleti cânibinden hareket ve avdetine dâir cûzice bir ima vukû‘unda bu tarafda tevkîf etmeyeceği derkâr ise de kafe-i emr ü irâde-i âliye-i fehimânelerinin infâz ve icrâsı farîza-i zimmet-i ubûdiyetim olduğundan bu babda dahi tıbbî irâde-i seniyye-i asifâneleri vechile şimdiden ve gerek öyle bir avdet ve azimet hüsn olduğu anda nasb-ı nefis-i ihtimâm kılınacağı mukaddemce takdîm kılınan arîza-i mufasssala-ı kemterânemde beyân olunduğu üzere sefir mumâ-ileyhe garet olundu diyerek iddia eylediği eşyası bin beş yüz kadar kese akçelik nakûd ve mücevherat ve elbise ve erzak kıymeti olmak üzere bu kere bir kıt‘a defter tanzîm ederek devleteyn-i mutavassıteyn me‘mûrlarına irsâl eylemiş ve mücevherden ve mumâ-ileyhin bir ferd hânesine giremeyub girmek iktizâ eylese ibtidâ-yı emirde kendüsünü ve adamlarını itlaf edecekleri emr-i bedihi idüğü ve cemi‘yet dağıldıktan sonra ekser eşyası sandıklarıyla arabalara tahmîl olunarak adamlarıyla beraber ordu mahâlline gönderülüb geriye kalan ba‘zı ufak tefek şeyler iki odaya kendü uşakları ma‘rifetiyle vaz‘ olunarak temhîr kılındığı ve bu cihetle bir hâlel zayî‘ olmadığı tahakkuk kılınmış ve geçenlerde mezheb maddesinden dolayı Ermeniler’in Amerika Hükûmeti’nin hânesini basdıkları vakitte emvâl ve eşyası garet olunduğu şayia’ olarak iki gün sonra numunesi dahi zuhûra gelüb han-ı mumâ-ileyhin zayî‘ olduğunu iddia eylediği eşyanın garet olduğuna dâir kendüsünden başka bir fertden bir söz işitilmeyüb bu ana değin bir nişane dahi çıkmamış olduğuna ve mumâ-ileyhin bu babda olan iddiası zannımca ahâlîyi yağmacılık ile müttehim ederek bais-i fesad olan fail-i şenînin adem-i vukû‘unu isbât etmek ve bir mikdar şey koparmak arz-ı mahsusundan ibâret olduğu mazbut olan mizac ve mişvârî delâletiyile emr-i bedihi ise de ahâlî şu def‘a vakî‘â-i hâilenin vukû‘undan dolayı müttehim idüğüne ve defter-i mezkûrun bir sûreti me‘mûrin-i mumâ-ileyhima taraflarından cânib-i bendegâneme gönderildiğine binâen lafen takdîm-i hakipây emel bahşa-yı fehimâneleri kılınmış olduğu ve bu maddenin hasb‘el-hâl hüsn-i tesviyesi mütevâkîf hümem-i mekârim tevâim-i münima‘neleri idüğü muhât-i ilm-i arây nezâretpenâhileri buyuruldukda ol babda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehu‘l-emrindir

**15 S SENE [1]262 TARİHİYLE NAZRET-İ UMÛR-İ HARİCİYYE
MÜSTEŞARİ ALİ EFENDİ HAZRETLERİ'NE YAZILAN TAHRİRÂTIN
SÛRETİDİR**

Bu kere zuyûr-ı arây-ı esabi tâ'zim ve tekrîm olan ihsannâme-i âlilerinde muahheren İranlu'ya dermeyan eyledikleri mevâddan elkâb ve ünvân maddesinin muâhedât-ı atikiyye tatbiken yapılmasına ve eşyanın kıymet-i hâliyye ve cariyesinden resm-i gümrük verilmek üzere tâ'rife lafzının çıkarılmasına ve tasdiknâmelerin mahâl-i mübâdelesi tasrîh olunmayub iki ay zarfında resm-i mübâdelenin [220] icrâ olunacağı fıkrasının dokuzuncu maddeye ilâve olunmasına ve tehdid-i hudûda me'mûr olcaklarla beraber mühendis dahi bulunmasına ve muâhede-i mükâmelâtın tanzîmi zımnında Dersaadet'e gönderilecek İran murahhasına dâir olan onuncu maddenin Devleteyn-i Mutavassıteyn sefâretleri taraflarından tahrîren söz verilmek şartıyla bütün bütün ihrac ve ilga kılınmasına karar verilmiş ve irâde-i seniyye dahi bu merkezde şeref-sûdur buyurulmuş olmağla keyfiyyet heman bu günlerde ber vech tafsîl resmen savb-ı kemterâneme bildirileceği derc ve iş'âr buyurulduğundan bu babda vukû'a gelen himmet ve inayet-i âlilerinden aşuri memnun olarak ve daî-yı bekâ-yı ömûr ve ikbâl-i âlilerini bi-tekrar yâd ve tezkâr eyledim mukaddemce cânib-i acizâneme gönderilen muâhede-i esâsiye sûretinin ikinci maddesinde ve akeb-i imza-yı senedde cânib-i bendegânemden verilecek tâkrir-i resmi müsveddesinde Devlet-i Âliye Muhammara'nın üzerinde bulunduğu cezireyi ve İran Devleti'ne tabî' oldukları tahakkûk eden ahâlinin el-hâlât u hâzihi zir tasarruflarında olan cânib-i Yesar-ı Şattü'l-Arab'ın denize mansıb olduğu mahâlden ta nihâyet hudûd tarafına değin nehr-i mezkûrede serbesti seyr ü sefain ruhsatı i'tâsıyla beraber İran Devleti'ne terke muvafâkat eylediği muharrer olub esna-yı mükâlemede irsâl kılınan iki kıt'a haritadan müstefâd olduğu vechile cezire üzerine mebnî olmayub sûret tehdid ve tahsis-i hudûddan anlaşılacağına göre iş bu cezire zikr olunan Muhammarra'nın karşı yakasında kenar nehirde kâin kuvvet'il fars dedikleri mahâlin bulunduğu ceziret'ül huzur olmak lazım gelüb hatta bu madde geçen altmış bir senesi şehir-i recebinin yedisi tarihiyle murc olub on üç bendi şâmil olan arızâ-i acizânemin yedinci bendinde bi'l-münasebe zikr ü beyân kılındığına ve İranlu'nun sefiri Mirza Taki Hân'a gönderdiği ta'lîmâtta Muhammara şehir ve benderi ve lengârgahı ve Ceziret'ül Huzur ve Şatt'ül Arab'ın sahil-i şarkiyesinden İran Devleti'ne tabiyetleri muhakkak olan aşâyirin el-hâlât u hâzihi yedlerinde bulunan kıt'ası İran Devleti'ne terk olunmasına ve bununla beraber nehr-i mezkûrun dnize mansıb olduğu mahâl ile telâfi-i hudûd tarafeyn maiyetinde serbesti seyr ü sefain hususunu İran teb'asına i'tâ kılınmasına Devlet-i Âliye muvafakât eder deyü munderic ve mezkûr idüğü mahremâne ifade ve ihbâr

kılındığına binâen ne vechile tashîhi lazım gelür ise cânib-i kemterâneme emr ü iş'âr buyurulması ve bu Muhammara maddesinden ma'ada İranlu'nun kendü mutâla'alarına tatbiken tashîh eyleyerek ibkâsında ısrar eylediği ba'zı mevâdd-ı kezâlik mahremâne olarak ifade kılınmak hasebiyle mevâdd-ı mezkûrenin aslı bir kağıda yazılarak ve tashihât vakî'â serhale? işaret kılınarak lafen takdîm-i hakipây devletleri kılınmış olmağla iş bu arızâ-i acizânemin ve lafen irsâl kılınan kâğıdın hakipâyı emel bahşa-yı hazret nezâretpenâhiye takdîm ve irâesiyle hususât-ı merkûme hakkında her ne vechile emr ü irâde-i seniyye müteallik buyurulur ise keyfiyyete serîan ve resmen cânib-i kemterâneme iş'âr kılınmış niyaz-i çâkerânem idüğü rehin-i ilm-i sâmilere buyuruldukda ol babda emr ü fermân men lehu'l-emrindir

21 S [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ CELİLE-İ UMÛR-İ HARİCİYYE'YE YAZILAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

Muktezâ-yı irâde-i seniyye-i nezâretpenâhileri vechile İran Sefiri Mirza Takî Hân'ın şimdiden İran'a avdet ve azimetini his olunduğu anda ıslah-ı efkâr ve celb-i hatırıyla tevkîf-i azimete kemâliyle ikdam kılınacağı geçen hafta takdîm-i [221] hakipây vâlâ-yı fehimâneleri kılınan arızâ-i çâkerânemde beyân ve iş'âr olunmuşdu bu hususa dâir olan emirnâme-i sâmi-i nezâretpenâhileri bu taraftan bir maaşa? ve posta tatarının çıkarılacağı gün vâsıl-ı dest-i kemterânem olmak hasebiyle ferdasi han-ı mumâ-ileyhin hânesine bi'l-azime keyfiyyet-i vak'a nezd-i âli Saltanat-ı Seniyye'de ziyadesiyle tesir ve teessüf mültezim olduğu ve erbâb-ı töhmet ve kabahat beher hâl sırasıyla tahrîr olunarak te'dîb ve terbiyeleri sûretine bakılacağı resmen ifâde ve beyân olundukda mûmâ-ileyh şu vâk'ânın zuhûruna Saltanat-ı Seniyye'nin bir cihetle rıza-yı âlisi olmayub İran Devleti'nin hatırına riayet ve şanını himâyet buyuracaklarını evvel ve âher bildiğimden bu babda vakî' olan tebliğât-ı resmiyyenizden kemâliyle memnun ve müteşekkir oldum ve bu keyfiyyeti devletim tarafına ifâde ve beyâna müsâraat ederim dedikten sonra hân-ı mumâ-ileyh bu tarafa vurûdunda Devleteyn-i Mutavassiteyn me'mûrları misillü memleketden bir hâne tahsîs ve tefriş ettirilmiş ve muahheren mumâ-ileyhin dahl-i tazmînât-ı hayriye olması cihetiyle iş bu hâneler kirasının ve ba'zı ufak tefek mefrûşat ve ta'mîrat mesârıfının mumâ-ileyhim taraflarından tesviyesi baridce görünmek hasebiyle emvâl-i mertebeden te'dîbesi cânib-i kemterânemden bâlâ inhâ iktizâsı icrâ oluna gelmiş olduğundan mumâ-ileyhin şimdi ikâmet üzere bulunduğu hânenin terk olunan konakda bulunan mefrûşatının nakliyle noksanının ikmâl ve tecdîdi ve Defterdâr

Efendi bendeleri ma'rifetiyle icrâ ettirildiğinden noksan bir şey olup olmadığı lede'l-sûal kendüsüne lüzûmu olan bir iki mahâl sahib hâne tarafından henüz tahliye olunmadığı cihetiyle mahâl-i mezkûrenin tahliyesiyle su yolu ve matbahın tamiri hususunu ifade ve beyân etmiş ve bu kere olan masârîf üç bin gurus baliğ olmamış olduğundan bunların dahi iktizâsı icrâ ettirileceği beyân kılınarak ve biraz dahi afâki sohbet olunarak avdet olunub ertesi gün me'mûrin-i mumâ-ileyhima bendehânelerine bi'l-vurûd İngiltere elçisi Mösyö Velzeli[?] resmen mülâkat için Bab-ı âli'ye gitmek üzere iki hadise-i malûmeye dâir gönderilen tahrîrât vâsıl olduğu vukû-hâli hasb'el-icâb cânibu'l-cevânib fehimânelerine ifâde edüb bu keyfiyyetin zuhûru nezd-i âli-i hazret-i mülûkânede mucib-teessüf olduğunu resmen tebliğ eylemek üzere rütbelüce birinin me'mûr kılınacağı ve mihrâk-ı fesad olanların sırasıyla tahrîr olunarak tedibât-ı lazimesi icrâ olunacağı ve mumâ-ileyhin garet olunan eşyası tazmîn etdirileceği tebliğ ve beyân buyurulmuş olduğunu inhâ ve iş'âr eylediğinden ve bu hususa dâir Kolonel Şile olan tahrîrât derhâl mahsus çâpâr ile irsâl kılınub bu esnada Tahran'da kolera illeti zuhûrunda geldiğine mebni İran Şâhı ve vükelâsı âher mürtefia' mahâllere nakl ve hicret etmeleri cihetiyle vukû'-ı keyfiyyete dâir mukaddemce gönderilen tahrîrâtın cevabı çıkmazdan evvel bu çâpârın vusûlü me'mûl olup böyle olduğu hâlde imza-yı muâhede maddesi sektenen kurtulacağı bedîhi idüğünden bahisle bundan böyle dahi Mirza Takî Hân'ın celb-i hatırına ve sâkin olduğu hânenin mefrûşat ve ta'mîratça noksanının ikmâline himmet olunmasını iltimas ederiz deyüb iktizâsı vechile cevap verildikten sonra vak'â-i malûmeyi Erzeni Karyesi'nde işittiğim anda me'mûrin-i mumâ-ileyhimaya birer tezkire tahrîr olunarak me'âlînde Mirza Takî Hân hakkında vukû'a gelen muamele kaza nev'inden olup nezd-i Devlet-i Âliye'de [222] mucib-i teessüf olacağı ve mütecâsir fesad olanların te'dîbine bakılacağı derkâr ise de bu keyfiyyet Tebriz'de şüyû'-buldukda ba'zı sebûkmağz beyninde başka manâya mahâl olunubda Şehbender Vekîli Rasim Efendi hakkında bir sûi-muamele olunacak olduğu hâlde bu madde beyn'el-devleteyn isti'da ve bir bürûdeti müstelzim olduğundan efendi-i mumâ-ileyhin vekâyesinin ve namusu hususuna himmet olunması keyfiyyetinin Tebriz'de bulunan İngiltere ve Rusya konsoloslarına mahsûsen tavsiye ve iş'ârı derc ve tezkâr kılınmak cihetiyle iş bu tezkirelerin üzerine yazılan tahrîrâtı zikr olunan konsoloslar ahz eyledikleri anda tatarı taşra çıkmamak üzere tevkîf ederek Azerbaycan sahib-i ihtiyârı Şehzâde Behmeş Mirza Tebriz'e yirmi sâ'at mesâfede kâin ilçede bulunmak hasebiyle vakî' olan iş'ârın üzerine derhâl avdet eyledikde keyfiyyet-i hâl etrâfiyla ifâde olunarak efendi-yi mumâ-ileyhin muhafazası zımnında sâkin olduğu haneye yirmi beş kadar asâkiri nizâmiye ta'yîn ve irsâl kılındığı serd ü ityân eylediklerinde bu madde birkaç gün evvel şöylece ihbâr ve efendi-yi mumâ-ileyh canibinden dahi inhâ ve iş'âr kılınmış olduğuna mebnî

câlib-i çâkeranemden ibrâz-ı mahzûziyet olunmuş olduğu muhâta ilm-i arây nezâretpenâhileri buyuruldukda her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

29 S [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRÜN-İLEYHÂYA TAKDİM OLUNAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR

İran Murahhası Mirza Takî Hân vak'a-i malûmeden dolayı bu taraftan kalkub İran'a gidecek olduğu hâlde çâker-i kemineleri-dahi Dersaadet'e avdet edeceği tefevvüh eylemiş olduğum mesmû'-ı âli fehimâneleri olduğundan ve muâhede-i esasiye hakkında muahheren zuhûra gelen müşkilât bu kere teshîl buyurulmuş ve vakîa-yı mezkûrenin Devlet-i Âliye'ye mucib-i teessüf olduğunu hân-ı mumâ-ileyhe ifâde etmek üzere Mirliya Arif Paşa bendeleri me'mûr buyurularak i'zam kılınmış idüğünden artık mumâ-ileyhi şu terk-i sefâret efkârından geçirerek karar-ı ahire tatbiken heman muâhede-i matlubenin akd ve imzasıyla ikmâl-i emr-i me'mûrete ve anı müteâkib Dersaadet'e avdete mübaderet olunması zuyûr-ı arây enmele-i ta'zîm ve icbâl olan emirnâme-i mekâr-ı malûme-i asifânelerinde emr ü iş'âr buyurulmuş ve her bir irâde-i meâli-ade-i müni'mânelerinin infâz ve icrâsı farike-i zimmet-i ubudiyetim bulunmuştur paşa-yı mumâ-ileyhe bendeleri iş bu mâh-ı hâlin yirmi altıncı Çiharşenbe günü bu tarafa vâsıl olarak Erzurum Valisi Esad Paşa Hazretleri'yle mülâkat eyledikten sonra nezd-i çâkeraneme vurûd eylediğinden yedinde bulunan ta'lîmât-ı seniyye mefadı dahi rehn-i ibkân-ı çâkerânem olmuşdur mumâ-ileyh bendelerinin sûret-i me'mûriyeti devleteyn-i mutavassiteyn me'mûrları câniblerinden teblîğ ve ilân ve bir an evvel han mumâ-ileyh ile mülâkat eylemesi ta'lîmât-ı mezkûrede tasrîh ve beyân kılındığına binâen derhâl Tercüman Rüşdi Efendi abd-ı daîleri cânib-i çâkeranemden bâlâ irsâl ertesi pençşenbe günü sâ'at altıda mülakâta tayîn-i vakt etdirildiğinden vakt-i mezkûrda paşa-yı mumâ-ileyh bendeleri mumâ-ileyh Rüşdi Efendi ile beraber gidüb icrâ-yı me'mûriyet eyledikten sonra nezd-i acizâneme bi'l-vurûd me'mûr teblîği olduğu mevâdd-ı beyân eyledikde hân-ı mumâ-ileyhin fakat faide-i acemâne üzere iki elini üç def'a baş üzerine koyarak ifa-yı resm ta'zîm idüb lisânen izhâr-ı teşekkür ve memnuniyet itmamesini kendüsünün me'mûriyetini adem-i kabûle özür ve isnad vadisinde olmuş ise de bu keyfiyyet taraf-i çâkeranemden [223] teblîğ olundukda verilen cevap geçen hafta takdîm kılınan arizâ-i bendegânemde derc ve tasdîr kılınmak ve vak'a-i mezkûreden dolayı henüz Tahran cânibinden bir gûne cevab zuhûr etmemek hasebiyle hân-ı mumâ-ileyhin bi-tekrar şifâhen ibrâz-ı mahzûziyet eylememesi tarziye-i mezkûreyi kabûl etmediğine mahmûl olamayub etmeyecek olsa bu hususa dâir devleti tarafından cevabnâme

alamadığından bahisle paşa-yı mumâ-ileyhin mülakâtını kabûl etmemesi lazım gelür idi bu cihetle bu maddeye vücud verilmek iktizâ etmeyeceği nezd-i meâli-i vefd-i nezâretpenâhilerinde ma'lûm olan hâlâtdan olduğu ve ertesi Cuma günü paşa-yı mumâ-ileyhe müşârun-ileyh Esad Paşa Hazretleri'nin nezdinde bi'l-mülâkat vâkî' olan müzâkerâtın hülâsasında vâk'a-i mezkûreye sebeb ve bâdi olanların tahrî ve muhâkemesi Anadolu Ordu-yı Hümâyûnu'ndan bu tarafa me'mûr olub yolda olduğu tahmîn kılınan asâkir-i nizâmiyenin vurûdundan sonraya te'hîr kılındığı ve Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi Beyoğlu'nda doğub büyüme müste'minlerden olduğundan hilkât ve mizac-ı tabî'si iktizâsınca aralıkda haric ez dâire-i me'mûriyet hareketde bulunduğub bi't-tecrûbe ma'lum olub vak'a-i ma'lume-i azim ve barid bir madde olmak hasebiyle bunun üzerine sefir bulunan istizânsız terk-i sefâret edebilür ise de mumâ-ileyh Mirza Takî Hân'ın rivâyât-ı sahiheden olarak mu'teberân-ı me'mûrin-i İraniyan'dan birkaç dane hasm-ı kavisi mevcûd ve mutarassıd fırsat olmasından ve İran Devleti'nin usûl-i hâzre ve adet-i cariyesinden nâşî devleti tarafından cüz'ice bir ima ve iş'âr vukû'-bulmadıkça her ne sûretle olur ise olsun hod-be-hod bu taraftan hareket ve avdeti mümkün olamayacağı emr-i bedîhi iken bilâ ruhsat avdet ve azimet sûretini irâe eylemesi mumâ-ileyh Daitzi'nin bir iki def'a yalnızca mülâkatında ta'lîmât-ı hafıyyesine mebni olacağında şübhem olmadığından cânib-i çâkeranemden eğerce Mirza Takî Hân bu kadar teminât ve taahhüdün üzerine yine kendülüğünden kalkub İran'a gidecek olur ise ol-hâlde benim burada tevakkûfumu mucib olacak bir madde kalmayacağından ben-dahi derhâl kalkub Dersaadet'e giderim deyu mûmâ-ileyhe bi'l-münasebe söylemiş olub iş bu ifade-i kemterânemden maksud bilhassa mumâ-ileyhin ta'lîmât-ı vâkî'asının hükm-i kuvvetini izâ'e ile hân-ı mumâ-ileyhin bu tarafdâ tevakkufu esbabını istihsâlden ibâret idüğü ve geçen posta ile tevarüd eden ta'lîmât-ı seniyyenin vüsûlü keyfiyyeti Mösyö Redhouse vasıtasıyla me'mûrin-i mûmâ-ileyhimaya ihbâr ve tanzîm-i muâhede hususu ifade ve tezkâr olunmuş ise de vak'a-i mezkûreye dâir henüz Tahran'dan cevap gelmediğinden nâşî tesviye-i maslahâta şimdi teşebbüs olunamayacağı vadisinde îrâd-ı cevap olunmuş olunduğı muhât-ı ilm-i alem arâ-yı nezâretpenâhileri buyurdukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**14 L [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ MÜŞÂRUN-İLEYHÂYA TAKDİM
KILINAN TAHRİRÂTIN SÛRETİDİR**

İran Sefiri Mirza Takî Hân hakkında vukû'a gelen muamele-i na-marziye dâir devleti cânibinden gönderilmiş olduğu tahrîrâtın cevabnâmesi tarih-i arizâ-i çâkerânemden beş gün evvel zuhûr etmiş ve cevbnâme-i mezkûrda muamele-i mezbûra Saltanat-ı Seniyye'nin re'y ve rızasıyla olmayub bunun üzerine canib-i Devlet-i Âliye'den usûl-ı layika ve harekât-ı hüsniyeye teşebbüs kılınacağı [224] emr-i bedihi ise de teşebbüsât-ı vâk'a ne sûret ve râddede olur ise ma'lum olmak için iş'âr kılınması derc ve tasrîh olunduğu ve Tahran'da zuhûra gelen kolera illeti mündefî' olarak İran Şâhı ve ümenâ-yı İraniye ve İngiltere ve Rusya Devletleri süferâsı yine Tahran'a avdet eylemişler ise de illet-i mezkûreden Şâh müşârün-ileyhin üçüncü oğlu Hakan Mirza ve umûr-i ecnebiye me'mûru Mirza Hasan Hân vefât eyledikleri ifâde ve ihbâr kılınmış olduğu ve sûret-i inhâya nazaran maslahatın bir müddet daha imtidâdı anlaşılır ise de bu babda Saltanat-ı Seniyye'nin ibrâz buyurduğu muamele-i cemile devleteyn-i müşârün-ileyhimanın Dersaadet'de mûkim sefâretleri taraflarından ba-tahrîrât Tahran'a inhâ olunub tahrîrât-ı mezkûrenin Erzurum'dan irsâlii ise tamam yirmi dokuz gün olduğundan heman şu esnada iktizâ eden cevabnâmenin vurûd-ı me'mul-ı kuvvi olduğundan keyfîyyet ol vakt layıkıyla anlaşılacağı ve han-ı mûmâ-ileyhin hilâf-ı vakî iddia eylediği hasaratına dâir Rusya Me'mûru Kolonel Daitzi'nin tutduğu usûl ve kullandığı lisan bu hususa me'mûr Mirliya Arif Paşa'nın hakipây münimanelerine takdîm eylediği arîzâ-i senedten ma'lum ve vâlâ-yı asifâneleri buyurulacağından tekrardan sarf-ı nazar kılındığı muhât-i ilm-i arây nezâretpenâhileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir

**21 L SENE [1]262 TARİHİYLE NEZÂRET-İ UMÛR-İ HARİCİYYE
MÜSTEŞARİ ALİ EFENDİ HAZRETLERİ'NE YAZILAN TAHRİRÂTIN
SÛRETİDİR**

Mukaddemce Erzurum'da akd olunan muâhedeye dâir murahhas Devlet-i Âliyye tarafından i'tâ kılınan temessükün bir kıt'a sûreti vakî' olan inhâ ve iltimas-ı bendegânem üzere irsâl kılındığı ve ol-vakt İran murahhasının bi'l-mukâbele verdiği temessükün tahri olunmakda olduğundan buldurulduğu hâlde anın dahi bir sûret-i isal buyurulacağı bu kere rase-i zîb ta'zîm ve tekrîm olan cevbnâme-i âlilerinde derc ve iş'âr buyurulmuş ve sûret-i mezkûrenin niyaz-ı acizânem vechile sürat-i isali emrinde vukû'a gelen hümem-i seniyyeleri

memnuniyet ve mesrûriyyet-i acizânemi istilzâm eylemişdir bu hususa dâir olan arîzâ-i acizânemden bir hafta evvel takdîm kılınan nemikâ-i çâkeride bulunan muâhede-i esasiye sûretinin ikinci maddesinde ve akeb-i imza-yı senedde cânib-i acizânemden verilecek takrîr-i resmi müsveddesinde Devlet-i Âliyye Muhammara'nın üzerinde bulunduğu cezireyi ve İran Devleti'ne tabî oldukları tahakkûk eden ahâlînin el-hâlât u hâzihi bir tasarruflarında olan cânib-Yesar-i Şattü'l-Arab'ın zikre mensub olduğu mahâlden ta nihâyet hudûd tarafına değin nehr-i mezkûrda serbesti seyr ü sefâin i'tâsıyla beraber İran Devleti'ne terke muvafâkat eylediği muharrer olub zikr olunan Muhammara esna-yı mükâlemede irsâl kılınan iki kıt'a haritadan müstefâd olacağı vechile cezire üzerine mebni olmayub sûret-i tecdîd ve tahsîs-i hudûddan anlaşıldığına göre iş bu cezire selefi'z-zikr Muhammara'nın karşı yakasında kenar nehirde kâin Kuvvet'il? Fars dedikleri mahâllin bulunduğu Ceziret'ül Hazr olmak lazım geleceğine ve İranlu'nun murahasına gönderdiği talimâtında Muhammara şehir-i bender ve lengergâhı ve Ceziret'ül Hazr ve Şattü'l-Arab'ın sahil-i şarkisinden İran Devleti'ne tabiyetleri muhakkâk olan aşâyirin el-hâlât u hâzihi yedlerinde bulunan kıtası İran Devleti'ne terk olunmasına ve bununla beraber nehr-i mezkûrun denize mansıb olduğu mahâl ile telâfi-i hudûd tarafeyn maiyetinde serbesti-i seyr ü sefâin hususu İran Devleti'ne i'tâ kılınmasına Devlet-i Âliyye muvafâkat eylediği ibâresi mestûr idüğü savb-ı çâkerâneme ifade ve ihbâr kılındığına binâen bu maddenin ne-vechîle tashîhi lazım gelir ise emir ve iş'âr buyurulması ve sûret-i mezkûrede mûnderic mevâddan İranlu cânibinden bâlâ itiraz tahrîf olunanlar bir kâğıda yazılarak irsâl kılınmış olduğundan bunlar haklarında dahi ne-vechile re'y ve irâde buyurulur ise inhâ kılınması derc ve iş'âr olunduğu ve iş bu Muhammara hakkında olan ibârenin keyfiyyeti [225] mevâdd-ı tis'anın devleteyn-i mutavassiteyn sefâretleri câniblerinden ibtidâ-yı arz ve takdîminde aslında veyahud tercümesinde zuhûra gelen yanlışdan olmak iktizâ edüb bu madde geçen altmış bir senesi mâh-ı recebin yedisi tarihiyle on üç bendi şâmil olub takdîm kılınan arîzâ-i bendegânemin yedinci bendinde dahi bi'l-münâsebe zikr ve beyân kılındığına muahheren vurûd eden talimât-ı seniyyenin bir harfîne İranlu itiraz etmeyerek kabûl eylese bile şu Muhamere'ye dâir olan ibârenin yanlış olması cihetiyle tashîh-i iddia olunacağı bu ise arâzi maddesi olduğundan hod-be-hod kâlem karıştırmağa ictisar edemeyeceğinden bilâ'here keyfiyyet esna-yı imza-yı senedde inhâ olunacağı emr-i bedîhi idüğüne ve hâlbuki iş bu Muhammara'nın harita-i mersûlede tersîm olunduğu vechile bulunduğu mevkî'nin cânib-i yemini Şattü'l-Arab'ın sahiline ve Verasi[?] Mendeli denilen mahâle kadar müntehi olub bu ise dolu bir arâzi-i seb'a olmak hasebiyle bu madde tashîh olunmadığı hâlde arâzi-i mezkûrenin ba'de-zaman İranlu cânibinden iddia olunmasına serişte olacağı mülâhazadan gayr-i abid idüğüne binâen bu babda zikr olunan varakada muharrer mevâdd hakkında ne-

vechile emr ü irâde buyurulur ise lütf-i ihsanen savb-ı çâkeraneme iş'âr buyurulması ve mâ'rûzât-ı sâire-i acizânem ecvibesinin dahi irsâl kılınması niyaz-ı acizânem olduğu rehin-i ilm-i âlileri buyuruldukda ol babda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir